

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

Moloda Ukraïna

Молода Україна

часопись української молодіжи.

I рік — 1900.

v. /

Видас і за редакцію відповідає

Мирон Залітач.

ЛЬВІВ.

З „Друкарні Уділової“, улица Ліндого ч. 8.
1900.

DK 508

. A2 M72

v. 1

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

З М І С Т

І. РІЧНИКА.

	Сторона
Від Редакції: (В. Старосольський і Е. Косевич)	1 — 5
" "	— 44
" "	— 90
" " (В. Старосольський)	325—330
" " (В. Старосольський)	404—405
" " (В. Темницький)	437—440

Публіцетика.

а) Суспільні справи.

<i>Евген Косевич</i> : Молодіж і політика	48 — 56
<i>Володимир Старосольський</i> : Злука молодіжи	91 — 97
<i>Стефан Томашівський</i> : Про самоосвіту	123—130
<i>Остан Людкевич</i> : Наші сьпіваки а народна справа	133—138
<i>Володимир Старосольський</i> : Промова (на Тарасових вечер- ницях у Львові дня 27. IV 1900)	158—159
<i>Льонгін Цегельський</i> : Всесвітний соціальний рух а укра- їнська національна справа	203—211
<i>Льонгін Цегельський</i> : Суспільна вага ідеалу	253—255
<i>Евген Косевич</i> : Ще раз самостійна Україна	256—267
<i>Володимир Темницький</i> : Перші стріли	274—278
<i>Стефан Томашівський</i> : Слово на розвагу	279—280
(<i>Л. Цегельський і Е. Косевич</i>): Друге віче україн. молодіжи	291—324
(<i>Володимир Старосольський</i>) На зеленій Буковині	441—449

б) Шкільництво.

<i>Володимир Старосольський</i> : Тарасові вечерниці	6—10
<i>Евг. Косевич</i> : Наша шкільна система на буковинськiм ґрунті	11—19
<i>Володимир Темницький</i> : Наші професори	20—23

	Сторона
<i>Володимир Гуркевич</i> : Русини-Українці в галицьких середніх школах	31—38
<i>Володимир Темницький</i> : Дещо про українські гімназії	101—107
<i>Володимир Темницький</i> : Шевченню — в школах	160—168
<i>Евген Косевич</i> : Шевченкові обходи. (З портретом Шевченка)	176—182
<i>Стефан Чарнецький</i> : Наука української мови в польських середніх школах у Львові	268—273
<i>(В. Старосольський)</i> : Кілька слів в конечній обороні	405—412

Наука.

<i>Льонгін Цегельський</i> : М. П. Драгоманов, його думки, діяльність і значінє	57—61, 98—100, 131—132, 218—223
<i>Прометей Ясенко</i> : Картини з наук природних 62 — 68, 212 — 217	350—357
<i>Теоділь Мельє</i> : Джордано Бруно	108—111
<i>Володимир Старосольський</i> : Кирило-Методієвське Братство	169—175
. Самоосвіта	331—340
<i>Теоділь Мельє</i> : Григорій Савич Сковорода	413—416, 459—462

Белетристика.

а) Поезія.

<i>Сильвестер Яричевський</i> : Молодій Україні	15
<i>Мелетий Кичура</i> : Гей те море	16
<i>Василь Пачовський</i> : З пісень болю	69—70
<i>Стефан Чарнецький</i> : З літніх ночий	100
<i>Стефан Ганушак</i> : З округин	138
<i>Стефан Ганушак</i> : Мрії-сни	143
<i>Льонгін Цегельський</i> : Гомоніла Україна	155—156
<i>Сильвестер Яричевський</i> : Мамине серце. (Бретонський мотив)	231
<i>Денис Бошкович</i> : В неволі	357
<i>Василь Пачовський</i> : З борби Титанів	365—369
<i>Лесь На</i> : У тиху ніч	412
<i>Володимир Лідик</i> : На границі	440

б) Проза.

<i>Орест Авдікович</i> : Просоне	6—14
<i>Антін Крушельницький</i> : Непотріб. (Спомин)	70—73
<i>Степан П.</i> : Згадка	112—113
<i>Степняк</i> : Софія Перовска, образок із „Підземної Росії“	139—143, 358—364, 417—422

Посмертні згадки.

<i>В. С.</i> : Андрій Шахнович (з портретом)	45—47
<i>Евген Косевич</i> : Над свіжою могилою (Вілгельма Лібкнехта)	341—349
<i>Іван Брик</i> : Олександр Я. Кониський (з портретом)	450—458

Хроніка з нашого життя.

<i>Михайло Галуциньський</i> : Науковий рух у тов. „Академічна Громада“ у Львові	24—25, 115
<i>Микола Кошак</i> : Жите віденської молодіжи	26—28
<i>Н. Н.</i> : Буреа Братства св. Отця Николая в Станиславові	28—30
<i>Михайло Галуциньський</i> : Українська молодіж в р. 1899	74—81
<i>Іван Мороз</i> : З Чернівців	81—82
З Дрогобича	144—146
Поклик тов. „Академічна Громада“ до матуристів	246—248
Поклик на віче всієї української молодіжи виспих шкіл в Австрії	251—252
Шевченкові обходи в 1900 році:	
Перемішль: Учительська жіноча семінарія, ст. 283 — 184 —	
Львів: Учительська жіноча семінарія, ст. 184. — Самбір: Гімназія 185. — Коломия Українська гімназія, ст. — 186 — 188. — Львів: Польські гімназії та реальна школа, ст. 188—189. — Перемішль: Українська гімназія, ст. 189. — Бережани: Гімназія, ст. 189—190, — Сокаль: Учительська мужеська семінарія, ст. 190—191 — Тернопіль: Гімназія, ст. 191. — Золочів: Гімназія, ст. 191—193. — Бучач: Гімназія, ст. 193. — Стрий: Гімназія, ст. 193—194. — Дрогобич: Гімназія, ст. 194—197. — Пшібрам (Чехи): Українські гірничі академіки, ст. 197—198. — Львів: Учительська мужеська семінарія, ст. 198—199. — Станиславів: Гімназія, ст. 199. — Броди: Гімназія, ст. 199—200. — Львів: Українська гімназія, ст. 200. Тернопіль: Реальна школа, ст. 200—201. — Чернівці: Буреа тов. „Народний Дім“, ст. 201—202. — Відень: Українське товариство „Січ“, ст. 202.	
<i>Гліб Яремецький</i> : З життя в духовнім семінарі	232—235
<i>М. Г—цкий</i> : „Научний Кружок“ в товаристві „Ак. Громада“	235
З Чернівців	236—238
З Бучача	281—282
Зі Самбора	283—284
Інавгураційні сходи в тов. „Академічна Громада“ у Львові	370—379
Звіт з загальних зборів „Научного Кружка“	370—381

Оголошенє загальних зборів тов. „Академічна Громада“ у Львові	381
Із російської України ст., 381 — 382. — <i>Gutta</i> : Поміж українським людом 382—384. — Революційні партії в Росії 384—388. — Відкритий лист до російського міністра внутр. справ Сіпягіна	388—390
<i>М. Азовський</i> : Зліт знань на шкільнім овиді	390—392
З „Научного Кружка“ в тов. „Академічна Громада“	423
Загальні збори товариства „Академічна Громада“	424
З українського товариства „Січ“ у Відни	424
Бунт у Катеринославській Семинарії	425—429
<i>Харковець</i> : Польованє російських жандармів	429—430
<i>Українка</i> : З жіночої семинарії в Перемишли	430—432
З нагоди заснованя тов. „Кружок українських дівчат“	463—465
З „Научного Кружка“ в тов. „Академічна Громада“	465
З життя перемиської молодіжи	465—467
<i>Товариш</i> : Інспектор народних шкїл	467—469

Хроніка з чужого життя.

<i>В. С.</i> : Хроніка з чужого життя	30—31
<i>Волод. Старосольський</i> : Студентські рухи в Росії 83—84, 115—117,	147—151
<i>Lithuanus</i> : Про народний рух Литовців	224—231
<i>Андрей Кожухов</i> : Дещо про студентське життя в Росії	393—400

Бібліографія.

<i>Promień</i>	39—40
<i>Ф. Марисюк</i> : Бесіди про часи козацькі на Україні	40—42
<i>В. Яким</i> : I. Lippert Historia cywilizacyi w zagysach	43—44
<i>Василь Сімович</i> : Др. Ст. Смаль-Стоцький. Буковинська Русь	118—119
Юліян Бачинський. Україна <i>Irredenta</i>	120
Народний гимн „Ще не вмерла Україна“	152
<i>С. Т.</i> Самостійна Україна. Виданє Р. У. П.	239—242
<i>Е. Косевич</i> : Wolfgang Heine. Die Socialdemokratie und die Schichten der Studierten	242—245
<i>Л. Ц—кий</i> : W. Sombart. Socialismus und sociale Bewegung im XIX-en Jahrhunderte	245—246

	Сторона
<i>Теоділь Мелень</i> : „Wiedza i życie“	285—299
<i>Володимир Бирчак</i> : Promień Nr. 8 i 9	401—402
<i>Л. Ц—кий</i> : Народність і її початки Кароля Кавцого — в додатком В. Будзиновського	402—403
<i>Теоділь Мелень</i> : Wł. M. Kozłowski. Co i jak czytać? . . .	433—435
<i>Е. К.</i> : August Bebel. Akademiker und Socialismus	469—473

Дрібні вістки.

Zjednoczenie	88
Dzwońcy	88—89
<i>В. Тем.</i> : Толците а отвержется вамъ	120
<i>Кропивка</i> : Події на львівській політехніці	121—122
Відповідь Редакції „Przegląd-y wszechpolsk-ого“	152—153
<i>Л. Ц.</i> : Інтернаціональний конгрес соціалістичних акаде- міків	238—239
Відповідь Редакції „Громадського Голосу“	246—247
Відповідь Редакції „Буковини“	247—248
<i>Б. К.</i> : Події на львівській політехніці	435—436
<i>В. Темницький</i> : „Громадському Голосови“ на розум	473—475
<i>З. К.</i> : Будова української гімназії у Львові	475
<i>З. К.</i> : Число слухачів Ягайлонського універ. в р. 1900/01	475
З ц. к. Держав. Прокуратурії (Оголошене конфіскати) 89, 290, 404, 436	
Переписка Редакції	90, 154, 476
„ „ на окладинках по стор.	202, 250, 404
Від Адміністрації	122, 154, 250, 260, 404, 476

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. I.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата вносить: в Австро-Угорщині річно 6к.; піврічно 3к.; поод. ч. кошт. 60 сот.
за границею 8к.; 4к.

Видає: Андрій Гошовський, ул. Коперника ч. 54.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

Товариші і Товаришки!

Даючи Вам отсе перше число „Молодої України“, ми мусимо коротко бодай сказати, що поклали ми метою свого видавництва.

Перш усього говорить за нас вже сама його назва; она говорить, що хочемо стати устами української молодіжи, якими она мала-б висказувати свої радости і своє горе і свої молоді сьвяті ідеали.

Симболом сих ідеалів, стягом, що під ним спінити мемо у бій за наші ідеали, є для нас одно велике слово:

Україна.

Коли ми вивіщуємо над нашим видавництвом сей стяг, коли символічними буквами на стягу нашим вивіщуємо одно слово: Україна, коли стаємо тим самим під стягом нашої національної ідеї, беремо сьвідомо і охітно на наші рамена тягар всеї боротьби, в яку спінити треба під сим стягом, готові ми до всякої посьвяти та до найтяжшої боротьби, бо ціль наша внісела і висока, бо ідея наша сьвята і непорочна.

Наша національна ідея, се не само питанє мови, не само питанє етнографічної відрубности, се питанє політичної независимости, питанє потреб поневолених верств нашого народу, повної соціальної справедливости, що його

Між молодіжню університетською а молодіжню середних шкіл доси немов би стояв який хінський мур граничний гірш політичного кордону; не було живої виміни думок, не було живого контакту. Сї гурти меньше з собою зносили ся, мали меньше спільних інтересів як молодіж університетська зі старшим поколінням. Укінчені гімназиста приходили в гурт університетської молодіжки чужими, немов би в світ чужий входили...

Молода Україна вивішуючи стяг наших спільних ідеалів, має метою знищити і сей кордон, заставити до праці для спільних нам ідеалів всі гурти нашої молодіжки. Наші ідеали мусять знайти живий відгомін в серцях товаришів і товаришок середних шкіл, бо се ідеали наші спільні, ідеали всієї молоді України.

До сих ідеалів повинні забити серця всієї молодіжки, ідеали сї повинні в зароді знищити між всею молодіжню гріхи ренегаства, гріхи погорди для свого народу, бо гріхи сї, се гріхи найтяжші, се зло найбільше, а ідеї наші, се ідеї добра. Молодіж від найнижших кляс повинна стати під стягом „Молодої України“, бо серця її чисті, а чисте серце не кладе ідеалом зраду, а посвяту не підносить на педестал сьвятости тиранів та кривдників свого народу, а палає жаждою пірвати його кайдани.

Тому будемо в „Молодій Україні“ обговорювати не лиш всі справи публичні та справи університетської молодіжки, але і справи молодіжки середних шкіл. Помістимо в дальших числах статі про бурси, про гімназальні бібліотеки, про науку української мови в наших гімназіях, не залишимо обговореня системи педагогічної поодиноких професорів, коли вона шкідлива та погубна для розвою нашого народу, коли вона між молодіж ширить зерно зневіри та знеохоти для наших ідеалів.

Пристаюючи до видаваня органу української молодіжки, не могли ми не звернути ся в рівній мірі і до наших товаришок з середних шкіл. Се не пуста галянтерия з нашої сторони. „Молода Україна“ має стати осередком духових інтересів всієї української молодіжки; а хибаж жіноча українська молодіж не має жадних духових інтересів, хіба вона не має віри в ідеали, хіба не боліє горем свого народу?!

Жіноцтво, се числом половина народу. І мріти не можна про краспу будучність народу, годі вірити в побіду ідеалів, коли половина народу не буде ними одушевлена.

А жіноцтво, сеж прецінь не метелики, що пострими
красками шовкових строїв веселять око, не забавка, як його
назвав один новочасний філософ, се товаришки життя
і праці. Сьвітла постать Марти Борецької, сьвітлі постати
українських дівчат, що з геройською посвятою жергву-
вали всі свої сили службі свого народу, най будуть при-
міром, гідним наслідування.

На початку нового століття стане сильна єдністю ду-
шок, обвіяних любовю для свого поневоленого народу,
вся українська молодіж і дасть народови віру в красну
будучність, бо молодіж ся охоча до жертви і до посвяти.

Редакція.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

ТАРАСОВІ ВЕЧЕРНИЦІ.

Був то концерт, якого не доводить ся бачити ширшому світові. На основім немальованім і незакритім столі стояли приліплені дві свічки, бо господарі не мали ліхтарів. Портрет Шевченка висів против стола на стіні, украшений зеленою, котру понаносили товариші. Публіка сиділа на двох ліжках, на двох кріслах, на двох скринках і на валізі. Кому не ставало місця, той стояв не нарікаючи.

Між публікою був настроїй поважний. Коли девятнадцятилітній . . . Лужицький пішов за стіл, всі замовкли. Молодий бесідник підніс у своїй промові найбільше вольнодумність Шевченка, доказуючи її ріжними цитатами з поезій великого поета. По промові співав хор, в котрім взяла участь половина зібраної публіки, відтак була деклямація, гра на скрипці, відчит, що мав роз'яснити зборови „Сон“, котрого — після слів прелегента — не зрозумів навіть професор літератури на університеті, вкінці грав один член на цитрі і знов співав хор. Підчас концерту були двері комнати замкнені на ключ і вікна також мимо задухи не отвирало ся, щоби співу не було чути на улицю. Шевченко у великій кучмі на голові дивив ся з портрету своїми розумними очима на зібраних, та нем рухав своїми великими вусами, мабуть тому, що усміхав ся.“

ОРЕСТ АВДИКОВИЧ.

ПРОСОНЄ.

Сім неділь минало від часу, як на вечерницях „Клюбу“ одна гарна а горда панночка зілляла студенною водою моє палке серце за одно сміле і трохи нерозважне моє слово.

Факт сам собою дрібний і такий звичайний в буденнім, товариськім життю, діткнув занадто мою амбіцію і ніби підтяв мене. Моя давня веселість, жарти, мої шанси, надія і будучність — все минуло якби раз на все. Висшої думки не було для мене — в душу закрала ся зневіра і байдушність. Заангажований здавна між верховодячою сферою міської громади у політично-суспільну діяльність вицофав ся я від всього і жив тільки самим собою. Люди не пізнавали мене — я займав ся лиш моім виглядом і хоробою ображеної душі.

Десь відразу повіділо ся мині, що я загалом нікому ніколи не сподобаю ся, бо завчасно старію ся і нидію... мій вус спадав що раз дужше на діл, волосє випадало з голови, мої синні очи полиняли за одну ніч безнадійних думок, а у грудях починало щось так дусити, як коли-б я здавна був сухітником. Я втікав від людей, полюбив самоту. Та на самоті робило ся мині чогось так страшно і невідра-

Образець винятий з „Весняних бур“ О. Маковея, але краще книжочки малюють його одному поколінню нашої молодіжки її власні спомини. Часом зверхні обставини були ще прикріші від змальованих. Знаю приміром про вечерниці, що відбувались далеко за містом в пустій стодолі, а відбули ся они в настрою так сьвяточному і з таким шетизмом, що спомини по них, се для не одного з учасників спомини найкращої хвилини життя. Декотрі з товаришів мають і до нині листки з цвѣтів, якими був тоді умаєний Тарасовий портрет. Нині належать такі вечерниці, бодай подекуда, до минувшини. Тепер зверхній їх вигляд є часом і зовсім иньший. Ясна, велика сая, численна, сьвяточно одіта публіка порозсідалась по рядах крісел. Бесідники, сьпіваки, декляматори, всі в чорній одежі, виконують торжественно точки програми, публіка плескає, они кланяють ся елегантно, часом повторяють свої продукції, повні сеї сьвідомости, що стають героями хвилі, та що завтра або за два дні рознесуть часописи їх імена на весь край.

І часом стаєть ся так, що поза ними забуває ся велике імя Тараса.

Часом вже саму програму вечерниць укладає ся для п. п. концертантів і замість цілости, на якій би Тарасовий дух витиснув своє знамя, повстає якесь „quod libet“ зложене із російських, польських, німецьких пісень, з композицій чужих композиторів. Лишень у вступ-

дно, що я носив ся з зовсім поважною гадкою — пальнути собі в лоб. В голові мав я готові цілі довжезні реферати про суєту сього сьвіта і як би мене не пильнували були повірники моїх думок і почувань, мої кости давно гнили би на краю Інчаківського кладовища. В поведеню з товаришами був я зовсім неможливим і розумні спасителі мого істнованя збирали ся висплати мене на лічене, та їх заходів я не вмів оцінити. До старших політників, що намагали ся заінтересувати мене поважною працею, я перейшов у принципіальну опозицію, всі женщины здавали ся мені зовсім безпотрібним баластом на сьвіті, а я сам — прямо завадою в суєнінім житю. Зрештою цілий сьвіт був для мене не лиш байдужним, — я не вірив в його який небудь розвій та поступ. Сам про себе був я декадентом, мізантропом і десператом, одиницею елімінованою з суєнільности і... кандидатом на самовбивця.

Таке пекло тягнуло ся не день, не два, а цілими довжезними неділями. Про яку небудь роботу ні то для себе — я був тоді на останньому році правничих студій — ні то громадянську я зовсім не думав. В місті приготовлювали ся якісь віча, розвивала ся акція на широкий розмір, відбували ся паради, проєктували ся заходи організації, а я... не інтересував ся тим всім, не знав добре навіть.

ному слові і відчиті (як він є) натякує ся на те, що се за вечерниці — по і деклямацію вибирає ся з „Кобзаря.“

І сей тип вечерниць, цілком противолежний першому, доводилось мені бачити. І на них також я констатовав радісно, що хоч їх троха надто офіціальний характер не цілком відповідав глибині Тарасових ідей, то і вони сповняли бодай в часті свою задачу, будили добрі чуття в душах присутніх. Бо се мусить робити все і всюда вже саме імя великого мученика Кобзаря.

Вечерниці в його честь, се для нас велике, народне свято.

І тому кожний Українець повинен сповнити свій національний обовязок, віддати почесьт Тарасови, хто голосним празником, хто „не злим, тихим словом“, хто лиш тихійшою ще згадкою, що „за Україну його замучили колись“.

А кожний спосіб рівно достойний, коли ходять о самого Шевченка.

Але вечерниці Тарасові мають ще иньшу мету. Як Він був серцем України, так й споминати його не вільно інакше, лишень разом з великою його любовю, його закріпощеним пародом. Звідси плыве загальне, всенародне значінне Тарасових вечерниць.

Відповідно сьому ми мусимо їх устроювати.

Так мусять они бути великим актом любови до всіх і всього, що любив Тарас, так палко, сердешно і горячо.

о що ходить і на здивоване усіх моїх товаришів, молодших і старших — виїхав на село.

Там розібрала мене нудьга ще більше. З нудів читав я в часописях про те, що роблять в місті члени „Народньої Сили“ і... сердив ся і далі нудьгував по своєму. З ніким формально я не говорив, а тільки про чемність відповідав на питання — аби в очах моїх найблизших — не бути... нетесаним простаком, або незрадити ся з моєю хворобою.

Я рад був вицофати ся з болота, і щоб очиститись в моїх очах, починав вже вмивати руки від цілої замотаної комедії, що у ній відграв я дуже трагічну ролю.

Так дочекав ся я дня „святого вечера“.

Надходив вечір і в хаті запанував святочний настроій. Готовила ся вечера у нашім родиннім кружку. Я стояв бездушно при шкляних дверях у передній комнаті, дивив ся у вікно, дусив чолом студену шибу і думав щось пусте.

Нарешті прийшли мама накривати стіл в гостинній, поставили три тарілки, два книші, засьвітили дві сьвічки і... кінець будного дня мав бути сьвятом. Наймит вніс вівсяного „діда“, оберемок сїна, повінщував, дістав „на тютюн“ і... розпочав ся сьвятій вечір.

І вони повинні бути актом віри в сповнене зього, в що вірив Тарас, віри, яка бе з кожної стрічки його творів.

А дальше Тарасові вечерниці, се акт національної гордості оправданой фактом, що наш пригнетений нарід видав сина, в яким воплотив ся високий ідеал народнього поета, яким не кождий нарід може похвалити ся.

Они мусять дати любов холодносердним, віру зневіреним і гордістю піднести голови упавших на душі.

Они мусять бути також годиною чудес, в якій прочули-б глухі, провиділи незрячі і промовили німі!

Наблизила ся вже пора, в якій святкуємо память Шевченка. Час вже було зачати готувитись до святочних обходів і ми уважаємо своїм обовязком пригадати се усякому, хто ще не зачав сеї роботи. Товариші зі середних шкіл не потребують нині брати ся за способи, які колись були для нас одиноко доступними. Явне святковане Кобзаревой памяти нині дозволене, і признати мусять кождий, що товариші майже усяда з дозволу користають.

Звертаємось ще до товаришів-академиків, головно до живучих на провінції. Обовязком кождого з них устроїти сеї вечерниці і то устроїти так, щоб они справді відповіли своїй задачі.

Мама з татом віншували щось там собі „аби ще нарік дочекати“. Підійшов і я мовчки до тарілки з кутею.

— Абись здоров був, таї добре вчив ся?

Я поцілував „офіційно“ матір в руку і підступив з тарілкою до батька. Старий проковтнув ложочку куті і покивав таїстєвенно головою.

— Ми уступаємо — ви підходите.

Обіймив долонями мою голову і поцілував мене в чоло.

Більше не було з ким їсти кутю. Я не віншував старим нічого, тільки мовчав і гладив рукою малого песика, що сидів на задних ногах коло мого крісла і придивляв ся церемонії.

Ми засіли до стола і мовчки сербали борщ з вушками. Мати вкороїла три крімки кнїша.

— Натє, не їжте самого борщу, аби що не зашкодило.

Я глипнув з під ока на батька. Його очи почервонїли ніби від слїз і дивили ся на мене.

Я знов опуствив очи в тарілку і думав... ні їв.

— Либоць за богато перцю в вушках — сказала мати.

Батько зітхнув якось дивно-глибоко і далі пронизував мене доинтєливим поглядом. Дві круглі сльози впали в його тарілку.

Просимо товаришів брати ся як найгорячійше за роботу. Передовсім треба Вам уважати на те, щоб у Вашому повіті не було, коли вже не села, то бодай читальні, в котрій не відбули би ся вечерниці в честь Шевченка. Бо Він поет мужицький і селянська свитина на його вечерницях, се умовини, від яких зависить здійснене Його ідей і наших горячих бажань-стремлень.

Просимо рівночасно звіщувати нас про всі молодіжню устроювані обходи і по можности присилати бодай короткі справозданя.

Я висказую надію, що ся просьба наша не лишиться ся без успіху і Ви всі станете з запалом до роботи, яку накладає на нас становище наше як українського студентства.

Часть сего обовязку Ви мусите сповнити відданем почесни великому Тарасови.

Його свято мусить сполучити Ваші серця з серцями простолюди. Його ідеали мусять сполучити їх в нерозлучну, сильну звязь — і ті всі серця мусять бити жаждою боротьби за спільну долю.

Вірую, що так станеть ся, бо Шевченко, се Тиртей України, якого пісні поведають нас крізь січ і боротьбу — до побіди.

Мати підглянула, що батько плаче.

— Не знати, що там наша Маринка робить? чи вже єли вечеряти?

І піднесла фартух до очий... Деж би святій вечер міг обійти ся без того, щоб мати не плакала.

— Ей, що там! От добре їм дієть ся — най не вигадують? — сказав батько. Ів далі борщ і кивав головою. Підвів злегка очи на мене, немов би дивував ся, що я мовчу.

— Політикуеш ще далі? — запитав мене.

Я проковтнув з трудом вухко і відповів якось несміло:

— Трохи.

Далі не ставало сили говорити, щось мов душило за горло і тільки груди підносили ся від дивного зворушення.

— Та... чую нераз, як люди говорять, читаю дещо, хоч ти сам не багато згадував.

Тримав ложку перед самою губою і говорив поволи з жалем і повагою:

— Дай вам Боже! не відказуйте на нас, бо ми вам не вороги. Ми ваші приверженці, хоч не такі поривисті, як ви... молоді. Як маєте за собою право, то осуджуйте нас, але де не маєте рації, то

ЕВГЕН КОСЕВИЧ.

НАША ШІЛЬНА СИСТЕМА НА БУКОВИНСЬКИМ ҐРУНТІ

з нагоди процесу проф. Шпойнарівського і Кобилянського против редактора „Буковинских Відомостей“.

До галерії чудових образів, що яркими красками бавлять вражливе око, прибув ще один образок, невеликий розміром та о далекій перспективі.

З городчика запашних цвітів повіяло свіжим ароматом, що вразив навіть приголомшені, переповненою різnorodними ароматами атмосферою, змісли.

Процес прасовий редактора „Буковинскихъ Відомостей“, обжалованого о обиду чести Юл. Кобилянським і Серг. Шпойнарівським являє ся таким образком, такою запашною, хоч на жаль, не екзотичною а нашою домашною цвіткою.

Лайка в пресі, скарга о обиду чести, трибунал з судьями і свідками, засуджене або увільнене обжалованого, кому воно нині таке незвичайно цікаве. Перед очима пересуває ся ціла панорама процесів прасових. Та процес черновецький мав змісту далеко більше; в тій панорамі, що пересунула ся д. 21. і 22. падолиста перед очима публики, показала ся її очам страшна картина, подібна до образу Верещагіна „Побоевище під Плевною“.

не гавкайте. То трохи дико виглядає і жаль дивити ся, як сини бунтують ся проти батьків — повторюю — як нема за що. Тим знеохочуєте тільки тих, що раді вам справді помогти. Добрий загаль не відповідає за свої лихі одиниці, а паршивої вівці і вовк не відстрашить від гурту доброго стада.

— Кінчіть борщ, бо вистине — сказала мати і поставила на столі студжену рибу.

Я не міг промовити слова, я сидів, мов би не розумів нічого. Я — пискатий бесідник і проводир, що нераз горлав і брехав на вічах і зборах — не міг сям разом відповідати батькови без приготования. Я вже зовсім забував про мою недавню, коротку, а досить голосну роботу і тепер нагадував собі, що я зовсім без причини зірвав з моєю минувшиною. Мині було ніяково в сій хвили. Щоб укрити мій сором, я вдавав, що пильную тільки того, що на столі і... спокійно їв рибу з хріпом, а від часу до часу зиркав зпід ока на батька і паленів зі стиду, жалю і досади.

Наднесли другі страви.

Та їда не лізла мині в горло. Правою рукою набирав я вилкам голубці в тарілку, а лівою годував пирогами собаку під сто-

Зізнання обох професорів складані підчас розправи з легким серцем та з претенсійною гордістю почуття сповненого обов'язку. Доказом, що і зелена Буковина не за нами, та що і на Буковині совісно працює ся, щоби історія її публичного життя не менше мала до занотованя сьвітлич подій, як найновіша історія Галичини.

А історія ся має до занотованя дуже много відрадних подій, вона може виказати такі сьвітляні моменти, що львівський ц. к. прокуратор заломив минушого року руки і сомнівав ся, чи є ще в Галичині між інтелігенцією люди, що мають чисті руки, чи не найліпше було би вєадити в холодні мури Іванової хати ціле живуче покоління. Се історія наша спільна Поляків і Українців в Галичині, що правда, історія досить весела та хороша.

Сі симптоми дуже цікаві. Цікаве се, що за причина, що цілої веретви інтелігентної урєвень публичної морали стоїть так низько, що вона не може виказати в своїх рядах характерів; цікаве се, що веретва ся не має жадних ідеалів, знає лиш про свої будденні справи; цікаве і се, що „свобідна“ Галичина не є осередком духових інтересів та змагань до сподуки розділених польських країн, що Галичина не є таким осередком і для Українців. Наше житє публичне, наша вся робота не є достаточна, щоби заворушити російську Україну.

лом. Відтак я винив келишок вина, з'їв „про форму“ дві варені сливки, закурив папіроску і мовчки відійшов від стола. Батько сидів уже в другій комнаті, підпер голову на руку і думав. Мати молола на млинку каву на завтра, а я сидів ще у гостинній на софі, курих папіроску і вдивляв ся у полумінь сьвічки, що остала на столі по вечері. Кров біла мині до голови і неясні думки путали ся, як у лябінті. Я прижмурював очи то одно, то друге, похилив голову раз сюди, раз туди і... бавив ся сьвітлом як дїтвак. Полумінь сьвічки розстрілювала ся в моїх очах у три снопи сьвітляних промінїв і творила разом трикінчасту зьвізду, що видала ся мині горючим хрестом. Мене обдавали дивні почуваня. Батькові слова торкали о мої нерви, як незрозумїлі звуки забутої музики і будили в мині почутє моїх сьвятих повинностей. „Ми уступаємо, а ви підходите“. Сказав до мене „ви“, як коли би мав на думці цілу громаду молодих робітників, що працюють для добра громадянської ідеї, не знаючи, що я вже від сімох неділь був байдужим до всього і зовсім не заслуговував на те, щоб зі мною говорити про культурну, народню роботу. Я вмів тільки глумити ся з тих заходів, які починали другі, путящі люди, а сам от і доробив ся. В сій хвилі пе-

Що сему всему за причина? На се є одна одинока відповідь: Вихованє молодїжи, наша шкільна педагогічна система.

Наші інституції наукові мають закраску департаментів поліції, а Рада шкільна інституції рівнорядної ц. к. Дирекції поліції. Се веде за собою цілу поліційну систему, з цілою плядою комісарів поліційних в директорськїм уніформі, поліцаїв в професорськїм мундурі та умундурованих детективів в рядах молодїжи.

Сей дух поліційний пересяк всі наукові інституції від університету до шкіл народних.

Не давний се випадок, що професора Зьрудловського за його неофіціальні переконання віде авлено до дому вариятів на Кульпаркові, ще новїйший випадок з д-ром Франком, що йому до катедри університетської загородило дорогу не що иньше як „politisches Vorleben“; найновїші часи приносять знов цїнні додатки до сеї китїці, в видї необсаджуваня місць університетських людьми, що сьмили не годити ся в поглядах з директором ц. к. Полїції.

Як прокаженого жене ся від місць, що з них мїг би мати вплив на молодїж, чоловіка, що согрїшив, одним, має не офіціальні погляди на публичні справи, має душу молодечу, одушелений ідеалами та за здїйсненє сїх ідеалів умє терпїти, або готов на терпїня, такий дух в найвисших наукових інституціях. Людї сї могли-б прецінь запалити в серцях молодїжи непотрїбний огонь ідеалів, могли-б з неї

ретворював ся в моїй душї якийсь зворот, може й до лїпшого, та я не розумів і бояв ся тої зміни. Тягар нашої програми спадав на мою душу як тяжкий хрест, котрий я мусїв нести, а не хотїв, бо... запорожнив собі голову хвилевим і досить поважним розчарованєм, що тільки вязало минї руки до якої небудь праці.

— Мушу щось робити, коли не маю бути паразітом нашої громади і тягарем сьупільности — сказав я собі і відїтхнув уже свобіднїйше...

Я нагадав собі батькові слова і жалував, що вони в пору не витиснули з очий моїх слїз каяття, жалю і сорому.

Вони йшли тепер у мене, мої неложні сльози полекші, та не бачив їх батько в очах свого молодого „полїтика“.

(Сього я тільки й жалував...

Таки на саме Рїздво почав я писати мїй економїчний реферат. Тривкі слова йшли з під мого пера, як чиста жерельна вода і укладали ся на папір у гарну плетїнку яєних думок і гарної цвїтнєстої мови. Я вірив у те кожде слово, а на душї в мене було так легко, як по спокутуваню заслуженої кари.

виготовити не гольотів правлячої веретви, не поліцаїв на становиску педагогів. Сього треба стеречи ся.

Система в школах середних додержує гідно кроку системи в школах висших. Нам відомі такі факти, як перенесене директора за се, що в його гімназії молодіж відбувала літературні сходи, відомий і такий факт, що стягано довгі протоколи з учеників на старшого учителя, що при викладі ботаніки в V кл. гімназ. висказав ся словами апробованого Радою Шкільною краю підручника, про мітичну Мойсеєву манну. На учителів гімназійних вибирає ся у нас своїх, добре нотованих людей, божони мають сповнити великі задачі. Чоловік, що є учителем, не повинен мати жадних переконань, та за се повинен бути готовим сповнити важні услуги.

Коли учитель має достаточний запас „знання“, коли його характер позволяє ставити гороскоп на його діяльність серед молодого покоління, стає він впливовим, йому усміхає ся карієра. Одиниці, що їх світогляд перейшов трохи офіційальні рамки пригатовані на се, що кожної хвилі нашим адміністраційним порядком дістануть ся на иншу посаду, де світ дошками забитий, а духовою поживою хіба шкільні учебники. Одиниці, що поважили би ся боронити молодіж, коли вона паде офірою системи, наразені на ще більше ризико.

Сей характер учительства витискає своє пятно на цілих генераціях молодіжи, на історії цілого краю.

На новий рік вислав я до виділу „Народньої Сили“ заяву, що піднімаю ся економічного реферату на вічу руських хліборобів.

Я вислав письмо на пошту, а сам поглянув до зеркала. Моє лице горіло червтим румянцем здоровля і сили.

Я наче відмолоднів, бо працював бодай що-то для загалу, вірив і бачив перед собою мету, чув у собі душу обновленої людини. В думці я дякував батькови за його добре слово. Воно протверезило мене від гнилого, довгого сну і від поганого, безідейного життя; повернуло мене назад до громади чесних людей, що линуть душею до світла і праці коло світлого стягу свободної та молоді серцем України — Руси.

Процеси шкільні, що їх результатом все виключене меншого або більшого числа молодіжи з середних шкіл, не рідко з епілюгом перед судовими трибуналами в галицьких середних школах, хліб насушний. За останнє десятилітє можна-б списати цілі фоліяли історії сих шкільних процесів. Не було за сей час одного року, в котрім не прогнано би бодай кількох учеників з середних шкіл. Проганяють звичайно молодіж найспосібнішу і найбільш характерну, а проганяють за сьмішні часом дрібниці. Вистане се, що ученик інтересує ся поза школою літературою, щоби його прогнати, при сьм не бракує і куріозів. При домашній ревізії пр. у одного ученика VI. кл. гімн. в Станиславові, забрано український переклад «Фавста Гетого! А вистане і така обставина, що товариш шкільний не хоче бути денунціантом свого товариша, щоби і його прогнати. Процедура з проганянем досить интересна. Крім канцелярії ц. к. Дирекції, що фунгує тут як найвисша слідча інституція, зачинає фунгувати звичайно поважне число слідчих комісій в мешканях професорів та катехитів. Вони взивають до себе по одному ученикови і стягають з них інтїмно протоколи. Тут виступають все як приятелі

З молодечого альбому.

СИЛЬВЕСТЕР ЯРИЧЕВСЬКИЙ.

МОЛОДІЙ УКРАЇНІ.

Обнови ся, двигниєь — Україно моя!

В твоїй груди надія най сонцем сия —
і звіри най гине зрадлива змия!

Чи тобі-то тепер зігнивати у гробі,
коли сила нова підростає у тобі?

Не козацтво тебе стане днесь боронить —
не сьвяченим ножам купіль волі чинить —
анї небо само вже тебе не зміцнить.

Твоя міць — се невтомні, щирї труди,
а твій шлях — тільки жертвами встелений буде!

Вже доволі кейковани, насьмішок, хул —
най тебе не зляка ні бісів каравул!

Будь Аптеєм новим — ворог твій — не Геркул!

У борбі пай кріпнть тебе правда єдина
і великая ціль: Irredenta Вкраїна!...

молодіжи. Сі приватні розмови становлять потім головний субстрат до виготовлення акту обжалування против підозрілих. Рівнобіжно з сим йде проповідь на годинах шкільних про обовязки денунциювати Дирекції гімназії „паршиві вівці“ (се термін катехита стависл. вівської гімназії в часі одного слідства) та про се, яку всі денунцианти роблять сим прислугу. І вистане лиш заденунциювати товариша, щоби бути протегованим і любим гімназияльним властям; вистане лиш умити руки від цілої круцяти, щоби стягнути на себе підозріне та кари.

Наслідки сеї системи страшні. Рік в рік з гімназий виключає ся значне число молодіжи спосібної та характерної, та приневолює ся її шукати прийнята до других гімназий, просити та корити ся другим директорам, вивчити цілий катехізм гіпокризії, укриваня ся з думками, стратити віру в людей та знеохотити ся до всього, до чого рвати ся, повинно бути задачою молодечого серця.

На кождім кроці стрінемо ми нині в Галичині людей, що їм не дали скінчити супокійно гімназії, зневірених, знеохочених, край-

МЕЛЕТІЙ КИЧУРА.

ГЕЙ ТЕ МОРЕ...

Гей те море, гей те море
Розлило ся руське горе
Від Кавказу до Карпат.
Та слаба то ще запора,
Все ще преть ся нужди змора
Більш простору занимать.

Аж де Амур котить хвилі,
Де Альтаю видно шпилі,
Аж онтам уже дійшло.
Аж онтам вже чути стони,
Нарікапня і прожлони
Та за мало ще й того.

Гей те море, гей те море
Розлило ся руське горе
І все далш' і далш' несесь
За широкі океани
До Канади і Парали
Та і тамки не зіпресь.

7. VIII. 1899.

них пессимістів, що глузують потім в старшій віці з своїх молодечих мрій та молодечого запалу.

А побіч них іде фаланга молодіжи протегованої, що вийшовши з гімназій має вже на сумліню хоч одну денунціяцію на свого товариша зі шкільної лавки, а в серцю зароди поліцейського інстинкту, іде в жите з тим пересвідченем, що послужила св'ятій справі, та що сі молодечі подвиги повинні присвічувати її в цілм житю як найкрасші моменти в її молодечих поривах.

Ся система витискає своє пятно на ціле публичне жите Галичини. Вона вводить в жите одну частину зневіреними та знеохоченими до громадської праці, другу трусами та морально знищеними. Не дивниця прото, що в публичнім нашім житю зі свічкою в днину треба шукати характерів, треба глядати людий, що не були би циніками, а мали віру в які небудь ідеали та були охочі до борби та посвятити.

II.

Та не лиш Галичина іде сьміло сим путем. Процес професорів Шпойнарвеського та Кобилянського показав ярко, що і Буковина не за нами! Ціла поліційна система галицька з комісарами, поліційниками та детективами; всі складові елементи галицьких слідств, що попереджають у нас систематично прогнане к'лькох студентів з гімназій, виблиснули тут в цілій своїй красі, з найповнійшим успіхом. Слідство гімназіальне скінчило ся славно, головні діячі могли собі погратулювати; аж 5 учеників вигнано з гімназій, буковинських та галицьких, а тим самим замкнено ім середні школи. Та спільог сеї справи, що відслонив занавісу з над сього заслоненого образа, процес прасовий против редактора „Буковинских Відомостей“ кинув на сю справу зовсім инакше сьвітло. Кождий з сього процесу мусів сплеснути в долоні та спитати себе, чи се педагогич панове Шпойнарвеський та Кобилянський, чи поліційні агенти з найтемнійшого австрійського закутка. Кождий сьвідомий Українець мусів заломити руки і кликнути з жалем: „Доборолась Україна!“ Сі панове позволили собі прикрити ся плащем прислуги українству, щоби надати ідейної закраски своїм поганим поступкам. Не-вжеж думають вони, що українство, се така нечиста справа, щоби потребувала їх нечистих способів?!

Генега цілої справи ось яка: В марті минушого року почало ся в черновецькій гімназії слідство против ученикам низшої і висшої гімназії. Почин до слідства дали спостереження проф. Шпойнарвеського, що між учениками ведуть їх товариші агітацію против науки української мови, вмовляючи, що етимольогія ліпша від фонети, що українська мова парічіє московської, та втягаючи їх на

сходини до кацапського академічного товариства „Карпач“. Осб і ціла генеза справи. Здає ся, що для професора української мови не було тут сьвятійшого обовязку, як звернути всю свою енергію на поборюванє сих течій. Таж се як-раз тут була нагода виступити до борби з найбільшою хобою, що точить наш народний організм. Хто йде на професора української мови, повинен прецінь мати на стілько знаня свого предмету, щоби мочи стати до борби з учеником V. кл. гімназ., або з учеником низшої гімназії. Тут повинен був професор розвинути перед очима учеників всю красу нашої мови, повинен був познакомити їх з судом учених на сю справу, повинен був вказати, що наш нарід живе, розвиває ся, здобуває що раз нові культурні інституції, та серед найнедогіднійших обставин, в яких коли небудь знайшов ся який народ, потрафив здивувати своїм поступом иньші народи. Обовязком професора було звернути свою увагу в першій мірі на москвофільських агітаторів серед молодіжи та їх самих переконати і відвести з дороги ренегатства. В борбі, що її веде на всіх царинах публичного життя наш народ, страта кожної сили, кожної одиниці, се шкода дуже велика — се страта дуже дїймава.

Та видко панове професори бояли ся, що їх аргументи не вдержать критики учеників низшої гімназії. Місто звернути свою увагу на агітаторів, місто звести їх спантеличені уми на просту дорогу, місто вказати їх молодечому запалови гідну мету, щоби до неї рвати ся та бути готовими до посєвяти. стати лікарями їх духової недуги, професори, немов жандар з новельки Франка „Цигани“, вдарили в великий та голосний дзвін денунціяції, бо за се „Belobung“ буде.

Першим, що доніс — простіть, „почував ся обовязаним донести“ директорови гімназії о сій агітації та просив о зарядженє слідства, був професор Шпойнаровський. Проф. Шпойнаровський списує в себе в дома приватно протоколи і предкладає їх Дирекції гімназії, проф. Шпойнаровський з професором Кубилянським списують в склеповій гостинній кмнаті протоколи на учеників від неученика, вони самі вишукують того не-ученика, бо видко, за мало доказів вини дали сьвідощтва зложені товаришами деліквентів. А вже чистий куриоз. вийшов з обидою маєстату, що її допустив ся ученик III кл. гімназ.! І з всіх сих приватних розговорів, з всіх сих протоколів посищєваних в усяких закутинах формулує ся якт обжалуваня і на підставі сього акту проганяє ся 1 ученика VIII. кл. і 1 уч. VI. кл. зі всіх шкіл середних Галичини і Буковини, 1 уч. VIII. кл.; 1 — VI. кл. і 1 уч. V. кл. з черновецької гімназії. Школа сповнила свій обовязок, коли вона Департаментом поліції, професори свій обовязок, коли вони агентами поліційними.

Та чи сповнили вони свою задачу педагогічної інституції, задачу педагогів? Чи на се треба педагога, щоби звихнути будучність к'льком хлопцям, чи в праві до сього педагогічна інституція, коли завипили тут хйба лиш одні професори, що кацапський кукіль став виростати в серцях сеї молодіжи вмісто пшениці?

Чи принесло се прогнане яку користь українській справі, чи зробили сим прислугу українству? Ми сміло говоримо, що вони перші прикрили свої поліційні норови плащем українського патріотизму. Доси денунціант був синонімом кацапа-москвофіла; галицька молодіж гімназияльна відчула се аж надто діймаво. Се перший раз виступають професори-Українці в ролі поліційних агентів.

Учеників прогнаних оточено авреолею мучеників, зроблено кацапськими мучениками, жертвами, що до них всякий віднести ся мусить симпатично, вони раз на все страчені для нашого народу, а протерпівши раз за кацапство, якби за сьвяту справу, рознесуть дальше сі погубні для нашого національного розвою бакцилі. Може бути, що по сім червонім бенкеті панів Шпойнароровського та Кобилянського трусливійші натури між їх студентами стануть українцями, та чи сі люди принесуть яку користь українству, чи не представлять його яко ідею нечисту з своїм змістом і цілями, а як ідею, що під її крилами може плекати ся моральна нужда, про се судити ме істория.

Ми мусимо піднести тут грімкий голос протесту против плеканю нашої галицької поліційної системи на услугах нашої національної справи, бо уважаемо поступоване сих панів професорів за недостойне людей освічених, а не то педагогів, за шкідливе для нашої національної ідеї.

Буковині можемо хйба лиш одну висказати надію, що в скорім часі буде могла в анналах своєї історії занотовати не меньше сьвітлі події як Галичина, коли виховане молодіжи шкільної починає йти тою дорогою, якою іде в Галичині.

ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ.

НАШІ ПРОФЕСОРИ.

Серед вельми неприхильних, ба навіть ворожих умов, і то під кожним зглядом, як політичним так і суспільним а навіть культурним, приходить ся нам тут на своїй землі коротати невеселе жите.

Куди обернемо ся, всюди стрічають ся наші змаганя до національного двигнення із тяжкого занепаду з крайною ворожнечею.

Верховодячі польські сфери гноблять нас на політичному полі, придавлюють в суспільнім становищу, старають ся спинити наш культурний розвій.

Не маю наміру розводити ся над брутальним знасилуванем українського народу на двох попередних полях, хочу зате кинути дещо світла на тяжке покривджене нашої нації в обсягу культури, в особности-ж в шкільництві.

Жиючи серед крайно неприхильних умов, український народ муєв поневоли зречи ся того великого права кожного народу — мати відповідні школи з такими учителями, котрі не лише уміли би задавати та перепитувати лекції, але також подавати молодіжи щось більше, як се шкільні підручники містять, або містити можуть. Іменно кожда школа повинна виховувати молодіж в *народнім дусі*, так, щоби нарід мав в своїй інтелігенції колись справдішних провідирів та свідомих борців, що йшли би все в перших рядах, показуючи не так ще освідомленим масам ясну дорогу та добрі способи в здобуваню ліпших умов народного життя-буття.

Отже український нарід має право домагати ся від учителів і виховачів молодших поколінь розумного та ідейного провадження тих молодих своїх синів, котрих з повним довірем віддає в школи під опіку і провід учителів.

Добрі учителі української молодіжи повинні би живим словом, бо не все можна зробити в шкільних підручниках, *відчиняти тій молодіжи ширші виднокруги ідейних стремлінь та змагань, впоювати в єї горячі серця щирю, нетаску любов до великих представників і двигачів високих національних та загально людських ідей*, як також заохочувати єї до глибокої пошани для всіх високих змагань та сим способом *підготовлювати єї до колишньої праці для добра народу і людства.*

Ми на жаль в теперішних обставинах національного життя і мріти не можемо про такі ідеальні школи та таких правдивих учителів-виховачів. Велику перешкоду ставить нам се, що у нас майже нема своїх українських шкіл, бо хоч деякі і є, то понад ними розпостирають ся чорні крила шкільної системи. А ті крила гасять

всього благородніші пориви, убивають зі страшним зловіщим лопотом кожду свободнійшу думку, а по розсадниках просвіти сіють крмішну пїтьму низького обскурантизму, застарілих традицій та рабства...

Не живих людей з самостійним способом думаня, незалежних від ніяких авторитетів бажають виховувати наші власти шкільні, а бездушні ляльки та механїчні маріонетки, котрі-б „скакали, як пан каже!“

Такого вихованя по школах, котре стояло би гідно на висотї своїх задач, український народ тут в Галичині, в сїм найбільшм краю конституційної Долитавщини, не має...

Але погляньмо, чи є хоть у нас по школах та зимна наукова обективність, котра вже що найменше повинна би ціхувати научні заведеня?...

І тут, на великій жаль, мусимо рішучо сказати — ні! єї нема!...

Ось придивім ся, що діє ся по наших гімназиях: поїдьмо лише кілька миль зі Львова на схід, хоч би до Золочева, а побачимо, що тут діє ся. Золочів — се-ж саме місто до половини українське, а околиця — самі увраїнські села з чистим українським населенем, хїба лиш де-не-де попаде ся якийсь гурток чужинців, яко двірська служба, або якісь низькі державні функціонарі. Але що-ж: гімназия в Золочеві польська, а в тій гімназії?... „рай тай годі!“...

Тут на шкільній лавці нема ріжниць — Поляки і Українці в згоді!... Устроюють Поляки вечерок Міцкевича — помагають їм Українці: сьпівають, деклямують, аж серце радує ся! А прийшла черга на Українців урядити вечерок в честь Шевченка, то Поляки... думав би кождий, віддячили ся і помагали також.. але ні! Бо ось так професор Сендзімір Ян де Остоя противить ся тому! Він виголошує довжезну тираду, в котрій накидає ся на нашого генія, понижує его до становища простого козацького лїрника, прозиває гайдамаком і кінчить сю підлу свою баталїю ще підліїшим заключенем: *że czcić pamięć Szewczenki w polskiej szkole — to barbarzyństwo (!)*

І що-ж? Чи ся лайка чоловіка, котрий по уха тоне в шовінізмі, зможе хоть тїнь якусь кинуть на сьвітлу стать Шевченка? Безперечно ні. Сї слова відібують ся мов о криштал чисту і високу память нашого генія та хлюпнуть своєю грязею в лице автора, що пїніть ся злостїю та наливає ся жовчїю гідкої злоби.

Але чи такі вискази мають додатній вплив на молоду аудиторію, чи не затроюють вони молодих душ шовінізмом та ексклюзивним національним засліпленем?...

До доповнення сильветки шановного пана професора Яна Остоя Сендзіміра додам, що перед роком він поставив був на учительській конференції безличне внесене, щоби ученикам Українцям було заборонено розмовляти в гімназії по українськи. Дальше заборонив гімназияльному сторожеви — вже на власну руку — а може і пі? — говорити до учеників Українців по українськи — в противнім разі загрозив ему, що проженеть его зі служби.

І більше ще подібних подвигів.

А що-ж на се „Русин“, пан інспектор І. Левицький? Що „справедлива“ шкільна Рада?

Проф. Сендзімір сказав був раз: „*ja sam chętnie poszedłbym ze Złoczowa, ale moja misja jeszcze nieskończona*“ (!) Ріжні люди ріжно о тій місії говорять, дехто каже, що місія Сендзіміра-се саме зневажане Українців і їх великих людей і таким способом акція польонізації „*na kresach*“... В кождім разі цікаво би знати, в чім лежить та місія.

Коли вже пишу про проф. Сендзіміра, хочу за одним заходом ще раз зачерпнути в сю моральну гниль, щоб добути з неї другого примірного проф. „господина“ Іоанна Саноцького.

Поперед скажу, що тут будемо мати до роботи з другим подібним „великим чоловіком“ — лише з тою відміною, що Саноцький вправді менший шовініст та ретроград, але зате „руський“.

Він так само потрафить прозивати Шевченка, але може ще гидкійшими словами — се вже має спільне з Москалями, що здорово клеє — от хоч би згадати на допись в „Руслані“ з липня 1898 р., де автор наводить *ipsissima verba* проф. Саноцького на адресу Шевченка в роді „*hajdamacki pijak, który walał się w karczmie popod ławki i śpiewał apoteozę zbękarciałej kozaczyzny*“.

Іньші „делікатні“ вислови проф. Саноцького, котрі він виголошував в школі перед учениками VII кляси — стидно нам повторяти... У проф. Саноцького се вже на порядку деннім прозивати українську мову „*najpaskudniejszym żargonem, sto raz obrzydliwszym niż żydowski*“.

На конець занотуємо ще один многоцінний висказ „господина“ професора. Іменно в кілька днів по вечерку Котляревського та сотніх роковин відродження української літератури, котрі золочівська гімназияльна молодіж обходила торжественно, зачув проф. Саноцький, як один ученик VI кл. фукнув ся до другого і ужив слова „а купш!“ Се дало нагоду проф. Саноцькому до подібних ельокубрацій, як: „*o, wczoraj był na hajdamackim wieczorku i tak przejął się hajdamaczyzną, że dziś już i słów hajdamackich używa!*...“

Знаємо, що в наслідок згаданої дописи в „Руслані“ інспектор Левицький робив проф. Саноцькому деякі уваги — до „Русина“ панк.

інспектор мають більше відваги, ніж до Поляка Сендзіміра, все то якось инакше — но показує ся, що се був горох до стіни, коли Саноцкій по тім всім даїї свое торочить.

Ось маємо два наглядні зразки „наших професорів“. Ми дуже радо не хочемо і не можемо генералізувати, понятя „наших професорів“ на всіх галицьких гімназіяльних учителів, але що єсть їх спора пайка — того годї заперечити.

Хроніка з нашого життя.

В сій хроніці містити мемо звістки з життя нашої молодіжи з цілої України по сїм і по тїм боці Збруча. Просимо проте всіх товаришів подавати нам як найдокладнїйші справозданя з життя всіх гуртів нашої молодіжи. Просимо о се так товаришів-академиків з Відня, Черновець, Градця, Лубна, Пшібраму як і всіх товаришів із середних шкіл. Сих послїдних просимо спеціяльно ще подавати нам докладно звістки про сьвяткованя Тарасових вечерниць. Коли хроніка ся має вийти повна, мусить вона дати одноцїльний образ життя всеї української молодіжи, а се можливе лиш тоді, коли всі товариші причинять ся до її веденя.

I.

МИХАЙЛО ГАЛУЩИНСЬКИЙ.

НАУКОВИЙ РУХ У ТОВ. „АКАДЕМІЧНА ГРОМАДА“ У ЛЬВОВІ.

Коли тепер приходить ся вивести характеристику наукового руху в тов. „Акад. Громада“ в останньому шкільному році 1899/900, то здаєть ся, не буде від річи сягнути тут троха назад.

Вже з завязанєм „Ак. Громади“ йде в парі науковий рух. Видно однаковож, що не можна було його так з'організувати, щоби праця йшла успішно. Завязано „Научний Кружок“, що мав виключно займати ся уряджуванєм відчитів, рефератів та дискусій; видно отже охоту — та про те праця йшла пиняво. Протягом двох літ було лишень кілька відчитів.

Цїлий рік 1897/98 — що так скажу — зійшов лишень на ріжні проби реорганізації „Научного Кружка“. Подавано ріжні проєкти — а слїду дійсної роботи було мало.

Що правда, видна була охота, але при нїй була вже також добра сума резигнацій, що між молодіжю, мовляв, тепер організація

якої-небудь роботи, а спеціально научної в тов. „Ак. Гр.“ являється неможливою.

Така думка була одначе хибна, бо вже в слідуєчій році 1898/99 почала ся серйозна, наукова робота. Завдяки кільком товаришам зорганізовано „Науковий Кружок“, поділено його на секції і в тих секціях згруповано охочих до роботи членів.

Цілю „Наукового Кружка“ є лишень самообразование. Не ходить про стисло-наукові праці, діло лишень в сім, щоби членів заінтересувати всіми новостями, щоби, так сказати, ми йшли з Європою на кождому полі разом, щоби інтелектуальне півеаи кождої нашої інтелігентної людини було таке, яке є в інтелігентного чоловіка на заході Європи. Ми не творимо наукової роботи, але ми творимо прольог до неї.

Поділ праці на секції не вонче так дуже добрий — але за те корисний, як се видно по роботі, яка в секціях розвинула ся. В р. 1898/99 були такі секції: літературна, соц.-економічна, природнича і правничо-історична. Разом всіх відчитів і рефератів у всіх секціях попереднього року було 42. Найбільший розвиток показала літературна секція. Тут в відчитах та рефератах найбільший інтерес представляли чужі літератури, як російська, польська, норвегська, голландська, французська.

В біжучому році поділ ось який: є секція літературна, історична, суспільних наук, природних наук і філософична. Протягом одного місяця—бо від 12-го листопада до 16-го грудня наукова робота представляється ся ось як:

З рамени Наук. Кружка було:	відчитів	1;	реф.	—;
..	літер. сек.	1; .. 4;
..	істор. секції	—; .. 5;
..	сек. сусп. наук	2; .. 1;
..	сек. прир. наук	1; .. —;
..	сек. філос.	2; .. —;

Дискусії над відчитами і рефер. були більше або меньше живі, але мож було видіти все горяче заінтересоване до порушених прелегентом питань. Саме заінтересоване, що правда, ще за мало значить, треба ще і познакомити ся зі самим предметом, але тут брак часу, абсорбоване иньшими заняттями не цозваляє на се.

Се був би короткий образ діяльності „Наукового Кружка“. Рух сей не може устати; в теках поодиноких секцій є тільки відчитів зголошених, що науковий рух має тверду основу до дальшого розвитку. Притім зазначу, що від тепер місячно будемо товаришів адомлювати про нашу научну роботу.

У Львові 16. XII. 1899.

МИКОЛА КОШАК.

ЖИТЕ ВІДЕНСЬКОЇ МОЛОДІЖИ.

До позаторік усе студентство віденського університету вело звичайне, традиційне студентське життя і коли де йшло про загальноакадемічну справу, то всі солідарно обставали за нею. Коли же наш крайня запалив язиковими розпорядженнями уми всіх австрійських націй, закипіла в слід за тим і національна боротьба між студентством, а головню між чеським та німецьким і приєнишила упадок самого сподвижника тієї боротьби. Щезла німецька толерантність, щезла і славянська смиренність. Як перше уся молодіж університету ділилась головню на дві кляси: на убогу — синів пролетарських і богату — буржоазійну з ріжними менше наперед виступаючими політичними відтінками, так тепер розділилась вона на два ворожі табори: німецький і словянський. Завзяте кипить в обох таборах і конець-кінцем глагоїть ся пивом, або під впливом пива доводить до буденних або нічних катастроф, котрі від часу до часу потягають за собою застанову буршівських Vummel-ів, або заборону вношеня урядових документів писаних ненімецькою мовою. Так воно виглядало-б зверху. Фактично однак послідні політичні події вплинули і корисно на віденське студентство. Буршівські кнайпи роють ся й тепер ночами від ріжнобарвних шапочок і тепер льєть ся пиво, кидають ся рукавички, та тепер всі ті зібраня прибрали в основі зовсім иньший характер. Замість давних амізантих жартів чути тепер горячі патріотичні бесіди, закликаючі поклики до себе самих, поклики до праці для „покривдженого“ народу. Між зібраними буршами мож побачити й їх резонуючих про народні „кривди“ товаришів з иньших університетів і висших шкіл німецьких, а також і з Німеччини. Йдуть і відчити із скрайню національним завзятем, котрі кінчать ся голосними окликами „Heil“ і відспіванем „Wacht am Rhein“ та аплявзами для присутних радикальних послів. — Багато слів, багато шуму — скаже хто з боку — але всеж то таки перехід до ліпшого. — І ми, малий гурток української молодіжи у Відні радо витаємо сей буршівський перехід до ліпшого, тим більше, що німецька молодіж вже хотьби ізза своєї численности все була, сказати-б так, звичаєвим регулятором тутешнього, буденного, студентського життя і єї звичаї входили також поміж словянське студентство, а навіть і поміж нашу невелику громаду, — а доля нашого народу не козволяє нам на ніякі пустословні шуми і руйнуючі примхи.

Та коли по німецькому студентстві повияв пангерманський вітер і звияв єго до живійшої організації — то словянське студентство

спочуло себе за слабим до якої-такої боротьби із чисельними німецькими „автохтонами“ і стало покликуватись на всемогучу Росію. Очевидно, що таким чином показало воно тільки свою неміч і не змогло найти багато приклонників. Винявши полудневих Словян, ніхто із прочих словянських студентів не відважив ся отверто виставити себе на сьміх і записатись під хоругвов панросійських агентів. Навіть торічне сьвято Пушкіна не злучило всіх словянських студентів бодай на часинку в одну цілість. Чеський „Akademický spolek“, українська „Січ“, російське „Общество студентовъ зъ Россіи“ (!) і польське „Ognisko“ остентативно заявили, що не возьмуть в тому сьвяті участі задля того, що в комітеті взяли керму українські ренегати, а іменно галицькі „псевдорусские“ члени тов. „Букавіна“. Вже та перша проба невдалась і тільки засоромила тих слабодухів, що опустили крила, дали хрестик на свою націю і взялись кокетувати із російськими пазурами та ще за посередництвом агентів, ренегатів. Показуєть ся отже, що словянське студенство ніколи не зільеть ся в один табір під хоругвою панрусизму — і що всякі змаганя агентів компромітують тільки заманених словянських студентів в очах сьвіта, а Німцям дають добру тему до сьміху і глуму. — Виходить проте корисний досьвід для словянського студенства, а „посрамленіє“ для агентів. — І сього року уконституовав ся словянський комітет для сьвяткованя роковин смерті словінського генія Пешера, та і тепер склалось те саме, що торік із сьвятом Пушкіна. Тов. „Січ“ на запрошене товар. „Slowenija na Dunaju“, з котрим впрочім доселі оставало в дружних зпосинах, відповіло ось як:

„Хвальне Товариство! — На Ваші запросини до уділу в сьвяткованю пам'яті великого словінського поета в словянськiм комітеті, заявляємо, що наша національна карність повеліває нам оминати всякі корпорації, в яких засідають ренегати нашого народа. А такими ренегатами Руси-України є в словянськiм комітеті члени тов. „Буковина“ у Відни. — Заявляємо однак, що заховаємо і на дальнє нашi симпатії, які почуваємо до всіх словянських націй, а до Вас особливо... Відень, 27. XI. 1899. Иван Семанюк, голова тов. і делегат, Сильвестер Яричевський, делегат“.

Колиж так німецькі націонали горячать ся супротив Словян, а Словяне роблять досьвіди на собі самих, то поступова молодіж відпекує ся усякої участі від „національних комедій“ і віддає ся постійно праці над собою і над робучим людом. Відсьвяткованя десятих роковин смерті Чернишевского та сотих роковин уродин Гайного показали, що поступова молодіж щораз то більше зискує приклонників, а головно з посеред убогого студенства, і що вона ще найбільшу має будучність. Маємо надію, що і на наше сьвято в честь

нашого кобзаря Тараса Шевченка, котре постановило тов. „Січ“ у марті відсвяткувати, явить ся вона численно і віддасть поклін апостолови правди і науки.

Н. Н.

„БУРСА БРАТСТВА СВ. ОТЦЯ НИКОЛАЯ В СТАНИСЛАВОВІ“.

Так звучить урядова назва, сеї інституції, що двигнена приватними жертвами при живій участі дооколишнього населеня. Нині бурса властителькою кам'яниці і хорошого города; люди вдоволені, що бурсу збудовано, та чи можуть бути вдоволені з помочи, що її бурса подає біднійшій молодіжи? Чи бурса ся сповняє свої задачі, чи дає материяльну поміч біднійшим ученикам і помагає їм стати свідомими Українцями та по скінченню гімназьяльних студий віддати свої сили на службу народови? Таке питанє під сим заголовком виглядає хиба на іронію тим сумнійшу, що Станиславів так зжив ся з порядками в сій бурсі, що уважає їх за зовсім нормальні, не шкідливі, а бурсу сю все це за філянтропійну інституцію. Мусимо посьвятити кілька стрічок сій ідеальній інституції.

„Братство ім св. отця Николая“, що удержує її, є раг excellence москвофільське. Члени його заасекурували ся против напливови до братства елементів українських та поступових. По статутам кожний, хто хоче бути членом того братства, має відбути безліч всіляких церковних церемоній, як сповідь, слуханє Служб Божих і т. п. Розумієть ся, що виділ братства „своїх“ людей від тих усіх обовязків звільняє, а „не-своїм“ через ті церемонії робить вступ неможливим.

Свого часу став ся був навіть такий куриоз, що в те братство не прийнято пона, теперішного інспектора шкільного в Надвірній, хоч братство має характер чисто попівський.

Знаючи менше більше, хто станиславівську бурсу удержує, пригляньмо ся її безпосереднім настоятелям. Давнійше був її настоятелем о. Іван Литвинович, найтвердший між найтвердшими, а тепер є ним о. Михайло Семенов, гімназьяльний катехит, що стараєть ся вступати в сліди свого попередника. Чоловік сей з'ївби все, що не носить ціхи рутенства та москвофільства. Знаємо кілька випадків, де на учеників шукано різних ключок і вкінци таки прогнано їх з бурси за те, що були „фонетиками“. О. Семенов дуже нерадо дивить ся, як ученик читає яку українську книжку з гімназьяльної бібліотеки, а книжки приватні сейчас конфіскує. Так пр. одного

ученика за Левенкові „Пани й люди“ і за Федьковичеві поезії узнав трохи не анархістом і стеріг його на кождім кроці, а коли побачив у него Шевченкового „Кобзаря“, то сконфіскував його з печатком шкільного року і держав у себе аж до ваканцій. Українсько-руська література після него — саме дранте; бурсаків захочує до читаня німецьких книжок, вихвалює їх літературну стійність; а українсько-руські на кождім кроці ганять. Удає він великого приятеля учеників і вимагає від них довіря, та як хто з них перед ним звірить ся, то він робить із сего відповідний ужиток. Як же хто опустить станиславівську гімназію, то того перед його товаришами маює так чорно, що дивуватись треба, як той будь-що-будь поважний чоловік може бавити ся в такі дїтвацькі сплетні. Моральний вплив його просто убійчий для молодих умів.

Вихованці бурси старають ся дорівнати свому настоятелю. Найбільше між ними москвофілів. А гіпокрити з них знамениті! Не-москвофілам жити в буреї просто невидержиме. Ще старшим, трохи вільнійше, але що мусять терпіти молодші і від товаришів і від старших, сего прямо описати не можна. Котрий з них слабшого характеру, той формально мусить укривати ся і устами кидати наругу на те, що в душі вважає за сьвятощі.

Не диво отже, що зі станиславівської бурси виходять з малими виїмками самі москвофіли, котрі йдуть звичайно на теологію; а ідеалом їх є добити ся як найскорше кавалка хліба й вигідно жити.

Дехто може скаже, що я суджу за остро, бо бурса виховала хоч по части і кілька сьвітлійших одиниць. На се відповім, що в порівнаню з тими одиницями, котрих бурса занастила, се число мікроскопійно мале.

Не диво отже се, що українському загалови не принесла вона найменьшої користи.

Додати треба, що до станиславівської бурси хлопський син дістане ся аж тоді, як уже покаже ся лїпшим учеником; до першої класи приймають звичайно поповичів, а потім аж беруть хлопського сина, щоби їм задурно „з товариського обовязку“ помагав в науці. А як обходять ся там з хлопськими та міщанськими дїтьми! Раз пр. один міщанин довший час не прислав гроший за сина. Отже настоятель, гапльючи раз того сина за якусь провину, каже: „Видиш, тато не приїздить, як би бояв ся чого; і ти не лїпший від него!“ Що такий докір дитині вчути не дуже приємно, се річ більш як певна.

Ми ще нераз мати мемо нагоду говорити про станиславівську бурсу й її настоятеля, отже на сей раз кінчимо. Лиш одна еще увага. Дехто назве мене чорним невдячником, що я, вигодований

бурсацьким хлібом, тепер таке пишу про неї. На се скажу, що я ніколи не зобов'язав ся за бурсацький хліб спродати своїх національних й суспільних ідеалів і як бурса веде завзяту борбу против тих ідеалів, як стараєсь недопустити їх до своїх вихованців, а в кого вони вже є, то викоринити їх, тоді я не обов'язаний мовчати і то тим більше, що лиш завдяки постороннім впливам дійшов я до того світогляду, який тепер маю, а доходячи до него мусів я багато витерпіти в бурсі так зі сторони начальства як також товаришів. Бурса вщиплювала в мене лиш погорду і ненависть до всього, що повинно бути міні сьвятим, а стати в обороні своїх ідеалів і вказати, відки їм грозить небезпеченство, се мій обов'язок, котрого не сьмію занедбати за ціну бурсацького хліба.

ХРОНІКА З ЧУЖОГО ЖИТЯ.

В сій хроніці будемо містити звістки з життя молодіжи других народів. При сім одна замітка. Не давний се час — бо не минуло доси десятка літ від нього — йшла жива виміна думок між словянською поступовою молодіжю. „Casopis českého studentva“ мала двох постійних дописувателів з поміж української молодіжи; „Ognisko“ орган польської поступової молодіжи містив статі товаришів Українців в українській мові; устроювано з'їзди словянської поступової молодіжи. Сю живу виміну думок хочемо ми знов відновити та не хочемо її обмежати на словянську молодіж ддятого, що Слов'яни се „братні народи“; хочемо удержати її між поступовою молодіжю цілого сьвіта. Ддя нас жаден нарід в цілости не а братним народом, бо нарід складає ся з поодиноких кляс, з котрих одні придавлені, поневолені стають до борби о свої інтереси, другі правлячі і пануючі живуть з праці кляс поневолених. Та ті поневолені кляси се наші природні брати, се союзники наші в борбі о права нашого поневоленого народу. Сих союзників знайдемо між працюючими верствами так французького, німецького, як також і серед польського, чеського та московського народу.

Вся молодіж, що сили свої посьвячує борбі о права поневолених верств, що її ідеалом здобути належні права поневоленим верствам свойого народу, се наші друзі і товариші; звістки з її життя будемо містили в отсій хроніці. В дальших числах помістимо статі про працю ддя працюючого люду данської молодіжи, про участь французької молодіжи в борбі о свободи і людські права; в однім з слідующих

чисел поговоримо обширніше про тамтогорічні голосні в світі події з життя російської молодіжи всіх народів. Зі справою обговорювання бурливого подіяння життя молодіжи в російській імперії вязе ся потреба поговорити і про сі пута, якими звязана ся молодіж.

Містимо тут звістку, що кидає ярке світло на відносини в російських гімназіях, яку подали часописи. В гімназії міста Суми директор уважав за свій обовязок поінформувати молодіж про проскрипційну систему, що її введено при припинянню молодіжи в університети та при сій нагоді виголосив до учеників VІІІ. класи бесіду, що дуже ярко характеризує російську шкільну систему.

Кождий гімназіяст, що його раз вписано в чорну книгу, траить право вступу на університет. Директор наминає учеників, щоби між ними не було духа опозиційного, бо се потягає за собою сейчас втягнене до чорної книги. А сей дух опозиції бушує між молодіжю, головно молодіжю біднійшою.

В інтересі добра був би він противний і всякому підпомаганню материяльному молодіжи. Досвід вчить, що з момочи користає власне найбільш молодіж найнижших верств. Ся молодіж в гімназії поводить все опозиційно против властям і викликає різні непожадані ферменти. Дятого каже директор з патосом — гімназії повинні стояти отвором лиш для дітей шляхоцьких і для дітей висших верств, а не для дітей голоти.“ Коментарів до сього не даємо, най коментують се наші свободолюбні „русскіи.“

(Звістка про се в „Крају.“ — ч. 45)

В. О.

ВОЛОДИМИР ГУРКЕВИЧ.

РУСИНИ-УКРАЇНЦІ В ГАЛИЦЬКИХ СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ.

Найважнійша і найбільш характерна інституція найповійшого віку — се школа. Здобуток на-скрізь новочасний і його сліди видні в кождім, так скажемо, кутничку суспільного життя пинішньої хвилини. На місце давніх границь і меж станових і кастових суспільности, коли то уроджене і монастир витворювали сю верству народа, що веде провід духового і культурного його життя, що падає йому, так скажу, історичну краску, на місце того — станула школа, що має, принаймні, так загально розуміють її завдане, одинока давати кваліфікацію до вище згаданих цілий. Така вага школи в теперішніх

часах, а ще більше в будучині, коли через сей фільтр пропускати муть не лиш кривичну воду, але й великі маси рік та озерів, себто коли школа стане приступною не лиш для малої частини суспільности, лише обійме найвищі низини її. В нинішню пору має школа ще один незвичайно важний наслідок. При загальній нерівності політичних прав витворює вона сама сю упривілейовану клясу, котрою сьогодні стоять парламенти, держави, культура і богатства. Тим то величезне її тепер значінє для політичного розвитку народа. Коли максима, що „того будучина, в чийх руках вихованє“, мала яку вагу, то певно найбільшу в наших часах, коли школа стала предметом завятих політичних і суспільних боротьб. Змаганє до удержавлюваня інституцій, піднесений найнижпими верствами суспільности, так поборюване на иньших полях, що-до шкільництва заакцентовано відраду високими сферами державної управи, щоб продукцію школи обернути на свою користь особливо в сих краях, де розгрівають ся тепер великі національно-політичні боротьби. Коли прим. в Англії ще сьогодні школа є інституцією приватною, то в Австрії удержавнено її більш-меньш ще у 18. в. — для германізації. З конституційною ерою віддано половину шкільництва краєвій управі, тепер уже — для польонізації. Вже з того виходить, що школа на українсько-руській території Галичини не виходить *par excellence* на користь українсько-руському народови, бо її управа не в руках сього народа. Вже на се складають ся всякі системи і тайні норми, щоб українсько-руський народ не продуковав інтелігентних сил. Часті голоси з польського боку про гіперпродукцію інтелігенції не остають без наслідків — а жертвою їх падають Русини. На се служать мундури, оплати, іспити і Сендзіміри. Тому то найважнійшою точкою національно-політичної програми Українців у Галичині повинно бути вирване управи шкільництва з рук Поляків. Се конечно важнійше домаганє, як урядові мови й иньші т. зв. національні здобутки. До тепер у Русинів поза всякими практичними і принципіальними політиками се домаганє відкладано якось на другий плян, чи то не порозуміто ваги його, чи що иньше. В найновійших часах слідно поступ на сім поли. Наша молодіж, звернувши ся до студій і праці над культурними змаганями Русинів, піднесла ясно й рішучо свій голос у сім напрямі, а найбільше знаним проявом сього було віче за українсько-руським університетом. „Молода Україна“, що має бути виразом теперішніх змагань молодіжки, взяла у свою програму обговорюване галицького шкільництва, як річи першорядної ваги, особливо середніх шкіл, до котрих вище наведені гадки без застережень мусимо приложити. Маючи на меті освітлювати наші середні школи з усіх боків і ставити наші домаганя, будемо подавати як найчастійше статі з сього поля. На тепер подаємо

товаришам кілька статистичних дат, що дотичать фреквенції Українців-Русинів у галицьких середніх школах. Вони неповні, з пропусками (не наша в тім вина), але дадуть се, чого від статистичних чисел домагаємо ся, себто, щоб кидали світло на поступенний розвиток якоїсь справи. А сі числа не одно нам скажуть, коли до них приглянемо ся, а особливо скажуть нам, які гріхи давлять українсько-руську суспільність за те, що крізь понизші цифри визирає невесела усмішка, а блиск сльози.

Пригляньмо ся сим урядовим числам середніх гімназій дь-них шкіл що-до учеників-Русинів по їх обряді і народности. (Глянь таблицю на слідуячій стороні).

Що говорять нам сі числа?

Передовсім треба тут розділити українсько-руські гімназії від польських і німецьких. Перші числом своїх учеників вступають у звичайні ряди австрійських гімназій, але й тут годі устерегти ся від заміту. Чисто-українські гімназії (у Львові, Перемишли, Коломиї) що-до чисельности своєї уступають далеко перед чисто польськими у тих містах. З педагогічного та гігієнічного боку се може корисно, але се виключає збільшуване числа наших гімназій у сих містах. Се сумно, що ми у Львові на довго не маємо вигляду мати ще одну українсько-руську гімназію.

Ідім далі. Вражає нас се, що чисто Русинів не доходить у ніякій польській гімназії (де у сім місті нема ще руської) до тої висоти, щоб для них можна заложити окрему гімназію. На се треба найменше 200 учеників. Тернопіль дійшов того числа, зате й має вже українсько-руську гімназію.

Найкориснійше за Тернополем вирізняють ся Самбір, Станіславів, Бережани, Сянік і Броди. З того виходить, що найблизші українсько-руські гімназії мати муть на ціли забрати укр.-руських фреквентантів сих гімназій. Не кажемо, щоб як-раз у сих гімназіях мали бути наші гімназії, вони можуть бути побіч, але мають бути для тих Русинів, що заповняють згадані гімназії.

Придививши ся числам Русинів у тій самій гімназії з року на рік бачимо, що зрієт дуже помалій а навіть упадок; за останні роки бачимо у вище згаданих п'ятох гімназіях такий процентовий зрієт: Сянік 19% побільшення, Бережани 13%, Броди 12%, Станіславів лише 5%, а Самбір навіть більш як 2% зменьшення. З інших міст, де Русини творять лише малу частину, учеників мають розмірно значний зрієт Ярослав (39%) і Новий Санч (35%), а за те золочівська гімназія показує зменьшене 8%, що річ дуже не відрадна.

Ще один бік сеї статистики. На перший погляд уже кидаєть ся в очи числова різниця в рубриках: гр. кат. обряда і українсько-руської народности. Згода між обома рубриками рідка, хоч ся згода

Гімназії:		1895/6 ¹⁾		1896/7		1897/8		1898/9	
		гр. кат.	укр.	гр. кат.	укр.	гр. кат.	укр.	гр. кат.	укр.
		обряд.	народ.	обряд.	народ.	обряд.	народ.	обряд.	народ.
1	Бережани	114	108	120	114	138	132	155	150
2	Вохня	11	1	11	1	11	2	10	3
3	Броди	98	92	104	99	101	96	115	111
4	Бучач	81	83	74	74	74	74	*	*
5	Вадовиці	—	—	—	—	—	—	*	*
6	Дрогобич	72	72	83	82	82	84	86	86
7	Золочів	99	95	108	99	95	85	87	78
8	Коломия	72) 213 141)	66) 207 141)	54) 224 170)	46) 211 170)	40) 235 95)	32) 227 195)	41) 283 212)	26) 269 243)
9	Краків св. Анни	5	2	5	—	8	—	11	1
10	„ св. Япка	7	7	6	4	6	4	4	2
11	„ III	5	3	4	3	3	3	2	2
12	Львів, Академ., .	425	431	394	395	426	427	485	486
13	„ II	49	45	45	42	52	52	59	58
14	„ Франц Й.	69	57	69	60	80	69	*	*
15	„ IV	60	60	64	64	69	67	66	63
16	„ V	54	47	57	45	55	43	60	60
17	Новий Санч . . .	12	10	15	11	17	14	26	19
18	Підгірє	1	1	2	2	2	1	*	*
19	Перемиськ I . .	38	29	46	41	50	27	50	35
20	„ II	254	254	288	288	322	323	407	412
21	Ряшів	12	5	14	4	12	4	10	3
22	Самбір	158	158	167	158	182	181	176	167
23	Станиславів . .	145	142	141	138	149	151	155	155
24	Стрий	132	132	130	130	162	162	*	*
25	Сянік	90	85	108	98	136	117	*	*
26	Тарнів	6	6	4	4	4	4	3	3
27	Тернопіль	151	151	176	166	220	217	220	220
28	Хирів	14	6	11	6	15	7	13	7
29	Ярослав	58	47	64	53	76	55	88	72
30	Ясло	34	34	27	27	28	28	27	27
Разом		2.545	2.443	2.561	2.424	2.810	2.656	—	—

¹⁾ Дані за літа 1895/6, 1896/7, 1897/8 черпані із: „Sprawozdania c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galic. Дані за останній рік брані з відповідних гімназійських справоздань.

*) Справоздань з сих гімназій не можна було мені ніяк дістати.

повторяєть ся в певних гімназіях: в Бучачи, Дрогобичи, Стрию, Яслі, але в иньших усіх ся ріжниця дуже яскраво виступає, а найбільше число гр. католиків неукр.-руської народности маємо у львівських гімназіях, Коломиї, Ярославі та Бохні. Загально беручи ся категория таки навіть зростає значно (105: 138: 160). Певно, не усі греко-католики є Русинами, як і не всі латинники Поляками, але понайбільш маємо тут діло з Русинами-релігарами, що не признають ся до свої народности. Беручи абсолютно сі числа і зважаючи недостачу нашого національного впливу на інституції середніх шкіл, се число не велике, коли одначе возьмемо під розвагу відносини сих чисел до загальної скількості Русинів, то вислід дуже прикрий: в р. 1897/8 було таких релігатів аж понад 5% усіх гр. католиків.

Правда, є й противні прояви: деякі жида та латинники приписують ся до укр.-руської народности (жида у Дрогобичи, латинники по руських гімназіях), але сеї набуток не покриває далеко нашого убутку в користь польської нації, усі Русини не-греко-католики разом не покривють 23 гр. кат. Поляків у перемиській польській гімназії за 1897/8 р. Коли прирівняємо загальне число Українців-Русинів до загалу гімназіальної молодіжи, то також не дійдемо до євітних результатів. Роки 1895/6 — 1897/8 показують такий процент зросту в гр. кат. обряді: 17:51: 18:79: 19:35, а в українській народности: 17:08: 17:79: 18:29. Себ-то иньшими словами: Ми, Українці-Русини, найчисленнійший елемент у Галичині, так мало культурні, що не даємо і 5-ої частини гімназіальної молодіжи. Про вину нашу в тім напрямі говорити мемо пізнійше.

Ще гірше, чим по гімназіях, стоять Русини в реальних школах. Русини дуже слабо заселяють їх, вони начеб чули яку відразу до них. Цифри відзеркалять нам лише сумний дійсний стан:

Реальна школа:		1895/6		1896/7		1897/8		1898/9	
		гр. кат. обряд.	укр. народ.	гр. кат. обряд.	укр. народ.	гр. кат. обряд.	укр. народ.	гр. кат. обряд.	укр. народ.
1	Краків	3	1	7	3	7	7	7	7
2	Львів	22	19	42	25	49	35	59	45
3	Станіславів	24	24	28	23	29	29	33	33
4	Тарнів	—	—	—	—	—	—	*	*
5	Тернопіль	29	29	43	43	60	65	74	73
Разом		78	78	115	94	151	136	—	—

З тої таблички бють передовсім своїми числами львівська і тернопільська реальна школа. Коли перша дає величезний процент гр.

католиків не-української народности, то друга показує значний приріст нашої народности без ніякого ренеґатства. Доволі прикро вдаряє станиславівська реальна школа з дуже незначним числом Русинів, тим більше, що східна Галичина має лише три такі школи. Усі інші освітлення можна легко з самої таблички витягнути.

До середніх шкіл зачисляємо й учительські семинарії, в котрих руська молодіж, пропорціонально до гімназій та реальних шкіл, є найсильніше заступлена. В деяких семинариях число Русинів навіть переважає скількість Поляків, пр. в Тернополі. Цікаве, що в самбірській семинарії Русинів було більше чим Поляків через три попередні роки, аж в 1898 воно так обнизилось, що число Поляків перемогло о 11. Даних за останній шкільний рік не могли ми зіставити по тій самій причині, що при гімназіях: Рада краєва ще до тепер не видала свого справозданя. Коли справозданя Ради краєвої при гімназіях та реальних школах подавали статистику учеників після обряду і народности, то при мужеських та женських семинариях зазначений є лише обряд, через що ми не можемо знати, скільки було учеників української народности, а скільки ренеґатів. Завважаємо ще одно, коли число Русинів-Українців по семинариях що року піднімалося менше-більше о 70, то в останньому року спало воно аж о 53! коли число Поляків зовсім не обнизилось. Коли замітимо, що наші школи по селах, де вони є, стоять або без учителів або обсажені Поляками, а тут число семинаристів мале — то се не конче веселий вигляд на скоре усунене анальфаетизму.

Відсилаємо читачів до статистичної табличі, що сама говорить за себе:

Мужеська семинарія ¹⁾		1894/5	1895/6	1896/7	1897/8
1	Краків	—	1	3	3
2	Кросно	—	7	12	14
3	Львів	116	120	133	134
4	Рянів	16	10	9	7
5	Самбір	142	170	181	139
6	Сокаль	—	22	50	71
7	Станиславів	103	115	117	85
8	Тарнів	1	5	4	4
9	Тернопіль	111	126	137	136
Разом		489	576	646	593

¹⁾ Дані для семинарій чернані із: Sprawozdania c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego за роки 1894/5, 1895/6, 1896/7 і 1897/8.

Хочемо ще сказати кілька слів про Русинки в середніх школах. Не будемо говорити о гімназіятках-Русинках, бо пощо про них балакати, коли нема руських гімназій для дівчат, а по приватних гімназіях їх зовсім не видно. Щось в роді гімназії є в Перемишлі „Інститут руський для дівчат“, де вчать гімназіяльні професори. Кільканацять інституток вчить ся латини і греки та задумують приватно складати іспит зрілости. В 1897/8 р. в женській приватній гімназії в Кракові була одна гімназіятка греко-кат. обряда. (Sprawozd. dyr. pruw. sred. żeńskiej z prog. gimn. w Krak.) Щодо семинаристок-Русинок, то стан сей далеко поганійше представляєть ся нам, чим семинаристів. Зі статистичних даних виходить, що число Русинок вже а ргіогі є обмежене. Воно не переступило границі 42, наколи знаємо, що до перемиської семинарії на перший рік 1899 р. зголосилось 130 кандидаток. З тих понад сто зложило іспит, але прийнято лише приписане число, бо на більше нема місця. Сю справу порушено злегка вже і в „Ділі“. Статистичні дані подані після обряда:

Женська семинарія:		1894/5	1895/6	1896/7	1897/8
1	Краків	—	1	—	2
2	Львів	38	39	42	42
3	Перемишль	21	34	41	42
Разом		59	74	83	86

Зіставляючи наш цілковитий біляне, зчисляючи усе разом — дійдемо до результату, що в загальнім числі учачої ся молодіжи по гімназіях і реалках — Русини становлять ледви 25 %.

	1895/6		1896/7		1897/8	
	обряд	народн.	обряд	народн.	обряд	народн.
Гімназії	17-81	17-08	18-79	17-79	19-35	18-29
Реальні школи	5-59	5-23	7-12	5-82	7-72	6-76
Разом	23-40%	22-31%	25-91%	23-61%	27-07%	25-05%

	1894/5	1895/6	1896/7	1897/8
Гімназії	—	2545	2561	2810
Реальні школи	—	78	115	151
Муж. семин.	489	576	646	593
Женськ. семин.	59	74	83	86
Разом	548	3273	3405	3640

Хоч і як невеличке число Русинів в середніх школах, а всеж для 3.640 повинно бути 12 шкіл з руською мовою викладовою. Зі статистичної таблиці бачимо, що число Русинів що року підносить ся о дві сотки, себ то сего року є Русинів-Українців в гімназіях, реальних школах та семінаріях понад чотири тисячі. Таке число учеників повинно мати що найменше чотирнацять середніх шкіл. (Гімназія в Підгір'ю не мала навіть 300 учеників). А ми кілька їх маємо?

Ще багато прийшлося би нам говорити на тему фреквенції Русинів-Українців у середніх школах, прийшлося би нам піднести не одну кривду, яка завдаєть ся нам шкільною системою, але мусіли-б ми сказати також собі багато правди в очи. Який у тім наш гріх? Сей, що ми з таких мас народу замало беремо інтелігентних сил. Ученики середніх шкіл укр.-руської народности, се в головнім мужицькі сини — а наше селянство могло-б навіть у нинішніх обставинах продукувати в десятеро більше. Та до того треба деякої помочи, моральної і материяльної свідомих верств. Що так не є, се винні тому може наша несвідомість того гріха, може недостача щирого демократизму, може навіть і се, що наші бурси переповнені поповичами. Остаточно про се колись заберемо ще голос.

Бібліографія.

I.

„PROMIEN“.

Про сю часопись приневолюють нас заговорити в 1. числі „Молодої України“ дві обставини: 1. що се часопись посвячена справам молодіжи, а 2. що вона зриваючи з давними традиціями, вкоріненими в польську суспільність, станула на дуже симпатичнім ґрунті і гідно репрезентує стремління й бажання молодого покоління. Як розглянути ся в наших відносинах суспільних і критично їх розібрати, то перед молодіжю стає безліч справ, що ждуть від неї полагоди, а до сього треба великого числа людей великої сили інтелігенції. Тому від шкільної лавки мусимо ладити ся до сього діла. Праця „Молодої України“ тут о стільки облегчена, що має товариша до праці в „Promieniu.“ Головно мусимо піднести симпатію, що її заявив „Promień“ Українцям, поміщуючи в своїх числах статі про нас і нашу літературу. Ось вони:

„Уваги над 1. числом „Promienia“, написав Русин-гімназист (і додаток від редакції) (Promień 1899 р. ч. 2 ст. 35—36).

„Польсько-руські відносини між гімназьяльною молодіжю в східній Галичині“ написав Олег Сатир (ibid. ч. 3 ст. 54—57); кореспонденція з Коломиї Олега Сатира п. з. „Вечерниці в память Т. Шевченка“ (ibid. ч. 3 ст. 64—65);

„в руській справі“, редакційна стаття (ibid. ч. 4 ст. 93—95);

„справа руських паралельок при польській гімназії в Станиславові (ibid. ч. 10 ст. 232—233).

Крім сих статей привагідних надруковано в Promień-у кілька розвідок про українську літературу, як: „Тарас Шевченко в 38 роковини смерти“ нап. Т. М. (ibid. ч. 2 ст. 23—24), „Василь Стефаник“ нап. Т. М. (ibid. ч. 6 ст. 154—155). „Українська література по

відчитам Дра Івана Франка і Дра Олександра Колесси“ нап. М. Л. статя розпочата в 9 числі, а не скінчена ще доси, що має дати огляд українсько-руської літератури від найдавніших часів аж до нині; а також кілька творів українсько-руських письменників, як Шевченка: „До Основ'яненка“ і „Ляхам“ (в оригіналі латинськими буквами. „Promień“, ч. 2 ст. 24—25 і ст. 28), „Думи мої...“ в перекладі Станіслава Грудзінського; п. з. *Przygrywka kobzarza* (ibid. ч. 4 ст. 90—91) і В. Стефаніка „Виводили з села“ і „Стратив ся“ в перекладі Т. М. (ibid. ч. 6 ст. 155—157). Тільки писав „Promień“ про українські справи. Крім того було там поміщено багато статей в справах польських з освітленем поступовим і щиро демократичним, а також багато розвідок загального змісту, для учеників дуже важних, як пр. „про потребу організованя ся молодіжи“ (ч. 1) „про самообразоване молодіжи“ (ч. 2), „В справі самообразованя“ (ряд статей про різні галузи науки, поміщуваних в кожному числі, почавши від четвертого). Додаймо до того боротьбу з заскорузлою і бюрократично-аристократичною системою шкільництва в Галичині, як також боротьбу з консервативними та клерикальними часописями, яким „Promień“ солию в оці, то будемо мати корогкий перегляд праці, якої піднялись видавці „Promień-а.“ Сьміло скажемо, що з тої праці прийшла й приходить-ме користь не лиш Полякам, але й Українцям; всім ученикам галицьких шкіл взагалі і для того горячо поручаємо читачам нашим сю газету. Адреса редакції „Promień-а.“ Львів, ул. Зигмунтовська ч. 12 А Річна передплата виносить з поштовою пересилкою 3 корони 68 сотиків.

II.

„БЕСІДИ ПРО ЧАСИ КОЗАЦЬКІ НА УКРАЇНІ“. ЧЕРНІВЦІ 1897 р. (ст. 159.)

Хто уже не говорив про сю давну на перший погляд суспільно-політичну прояву в історії нашого народу, се є про козаччину! Свої і чужі історики, не згадують уже сірої товни профанів, ставляли цілі ряди шпозез, що мали вияснити г'єнезу, бистрий розвиток і остаточний упадок козаччини. Не було однак і нема в цілій історичній літературі, що говорить про козаччину, праці, щоб питане козаччини розсвітила всесторонно і строго науковим ладом.

„Бесіди про часи козацькі“ (проф. Антоновича), що прибули остатніми роками до історичної літератури про козаччину, се перша поважна проба такої праці. Загальний погляд на козаччину переведений в них досить ясно і основно, не стає тільки строго наукової форми обробленя, чого однак годі жадати від праці, розміреної лише на поглядний етюд, написаної в популярнім тоні. На всякий-слу-

чай отся праця останеєь усе важним добутком в нашій істориографії. Всякий, хто схоче набути яких-таким позитивних відомостей про козаччину, буде прирудженій заглянути до неї. Для ширших студій буде вона директивною, поки не появиться ся про козаччину праця, що відповіла-б усім можливим вимогам науки.

Пригляньмось тепер ближе змістови поданому в „Бесідах“. Автор їх стоїть на становищі філософа-теоретика, до чого впрочім сам признає ся і бажає через призму філософії проглянути історію України, а спеціяльно козаччини. Відповідно начеркненому намірови, запускає ся часто-густо в філософічні розумовая.

Глядаючи провідних ідей, що по його думці мож простежити у кожного народа в його історичнім розвитку, признає великоруському народови принцип авторитету влади державної, себто абсолютизма, польському принцип аристократизма, а українському народови принцип широкого демократизма, що проявив ся найяркійше в козаччині.

Поглядови сему в основі годі перечити, але поставлений він доволі крайно, немов то усякому народови не приступна ніяка ідея крім сего історичного, провідного принципа.

Слідом за тим спинює ся автор над питанням, що було причиною трагічної розвязки історії України. Відповідь на се находить у слідуючому. Провідною ідеєю України се принцип демократичний. Але щоб ввести його в жите, треба високого культурного розвитку мас народних, треба, щоб маси пересвідчилиєь о правдивости сеї ідей, щоб усі веретви народа були готові пожертвувати особистий інтерес в хосен ідей. Сего в українському народі не було, проте каже автор: „Трагічна розвязка історії України викликана тим, що український народ ніколи не міг виробити ані ґрунтовної цивілізації, ані міцного дисциплінования себе; бо ті, що ставали на чолі його та брали ся піклуватись над народною долею, мали в собі вельми недостаточний запас культури“.

Та перейдім з поля філософії на ниву історії. Вперед, розуміє ся само по собі, подає автор генезу козаччини. Вийшла вона, на його погляд, з устрою литовського князівства. Литовське князівство ділилось на землі-староства. Старости пограничних земель муєли піклуватись обороною краю проти орд, роздавали проте „служби“, себто земельні поєлости громадам з обовязком ставлення до війська одного узброєного чоловіка від кождої „служби“. Громади сповняли призначений обовязок і за те адміністрація не втручала ся до їх внутрішних справ. „Таким робом виник громадсько-вічевий устрій“. „Отсе правдоподібно і є те зерно, що стало початком козаччини“, так кінчить автор свої вискази.

Остаточна конклюдія в тім, що козаччина, се став місцевий, тісно зв'язаний з місцевими умовами. На сю вихідну точку годять ся тепер усі історики. Поглядови однак, немов козаччина вийшла із литовських „служб“ перечить Вп. проф. Грушевський в статі т. з. „Примітки до історії козаччини“*, в котрій зазначає крім сего своє становище супротив ще деяких поглядів висказаних автором „Бесід“. На его думку жерело козаччини, се „колонізаційний рух на знищених ордами просторах, се ся погранична, рухлива, неосела, загартована, вельми промислова людність, що заманена природним багатством Подніпров'я ходила далеко від оборонних замків на „уходи“ рибальські, насічніцькі, ловецькі і иньші.

Погляд сей видаєть ся мені о много реальнішим.

По переведеню генези козаччини, автор „Бесід“ стежить за її розвитком, за причинами перших козацьких рунів і характеризує сильними, маркантними чертами перших козацьких провідників. Вияснює значіне Запорож'я у цілій козаччині, зупинюєсь довше над боротьбою Хмельницького, сим часом найбільшої сили козаччини і підносить неполітичне поступоване гетьмана, що було в часті причиною пізнійших невдач. Часи „Руїни“ збуває коротко, характеризує їх мов період, в котрім особистий інтерес, стоїзм гетьманів і дуків бере верх, зананащуючи справу України, справу національності, рівноправности і демократизма. Посв'ячує тільки теплу згадку Дорошенкови і його автономічним змаганям. Про зворот при гетьмані Мазепі розказує ширше. Признає Мазепі добрі бажаня і наміри, хоч невдалі та малює остатні дні гетьманщини. Гайдамацькі руни вважає таким же протестом проти неависного польського ладу, як усі попередні козацькі повстаня. Кіпчить працю історією козаків та зруйнованя Запорож'я та інаугурацією періоду відродженя української національності, що довершаєть ся в першій половині XIX столітя на цілім просторі України-Руси.

Годі подати докладний зміст сей книжки, і се зрештою не наша ціль, ми бажаємо лише звернути увагу товаришів-читачів на сю працю, що на якийсь ще час буде синтезою нашої козацької історії. Се поки-що одинокий підручник історії культури українського народа в козацьку добу. Тому поручаємо горячо товаришам сю працю важного київського ученого. З причини, що сей огляд писаний давніщими роками, подібують ся деякі фактичні похибки, про котрі сказано в рецензії проф. Грушівського на „Бесіди“ (Записки Н. Т. ім. Шевч. XXII т.) Сею рецензією радимо користуватись при читаню обговореної нами книжки, що задля своєї дешевости (70 кр.) доступна кождому.

Ф. Маріюк.

*) М. Грушевський: „Примітки до історії козаччини“ з поводу книжки: Бесіди про казацькі часи на Україні; в XXII томі Записок Тов. ім. Шев.

III.

J. LIPPERT. HISTORIA CYWILIZACYI W ZARYSACH. WARSZAWA 1893.

До тепер вийшли два томики сеї книжки у польському перекладі. Третій том ще не вийшов. Цілий матеріал поділений прийнятним у більшості учених (пр. у Пешля) порядком на три частини, яким мали відповідати поодинокі томи. У першій говорить ся про т зв. матеріальні добутки культури, себто поживу, одіж і житла.

Друга частина присвячена формам суспільного життя, а третя мала б містити образ інтелектуального розвитку людства. Між прикметами книжки годить ся піднести, що зуміла она на невеликім числі карток помістити широкий матеріал.

Перший том має усього 210, другий 202 сторін, а проте зміст їх багатий. Подаю написи поодиноких глав:

Том I.: Первісна пожива, Овочі і м'ясо, Початок журби об буття, Оброблюване землі, Знаряди до добування корму, Рільничі знаряди, Зброя камінна, Огонь, Варення, Освоюваннє звірят, Початки промислу, Мешкання і будівлі, Металеві вироби, Торговля і мореплавання.

Том II.: Розвій суспільних форм (загальний парис, Найстарший устрій родини, його останки в історичних часах, Подвійний дім, Переходовий час, Міти і подання, Пізніщі форми подружжя, Полігамія, Зложена і поодинокі родини, Власність, Невільництво, Земельна власність, Шляхта, Старі форми уряду, Пізніщі державні форми, Судівництво.

Само собою розумієть ся, що в тісних рамах двох невеликих томиків не мож було кожної kwestії основно обговорити. Так приміром розділ про мореплавання вийшов троха за короткий і недокладний. Не показано у ньому, де оно зперша розвинулось на „повикроекваних“ морських берегах, де є близько острови*), не згадано також декотрих цікавих способів переправляти ся через ріки (н. пр. при помочи самих висохлих шкір, як се було в півд. Америці). За те інші місця вийшли хорошо. Спеціально дуже гарно написаний розділ про огонь (I т.) та в другому томі глава про найстарший устрій родини.

Друга велика прикмета сеї книжки лежить у способі, яким автор трактує предмет. У парі з завданням представити коротко обширний матеріал іде небезпека обмежитись на чисто диялектичне його представлення. В обговорюваній книжці показує автор усюда силу, яка кермувала розвитком людства і витворила таким чином цілу його культуру. Се була боротьба за буття, що змушувала чоловіка добувати поживу і захист перед зимом, покидати старі

*) Диви Teschel »Völkerkunde«.

оселі, приноровлюватись до нових, вкінці покинути скитальче життя і стало поселитись на одному місці.

З другого боку показано, як вплив внішніх обставин життя не обмежував ся на самому способі боротьби з природою, а як він викликував, а відтак модифікував релігійні, суспільні і правні переконання і погляди.

Годить ся ще казати, що предмет, про який говорить ся в сій книжці, не повинен лиші бути чужий жадній просьвіченій людині, а книжка ся може дати в сім напрямку бодай найпотрібніше знане. Коли б автор долучив був до неї ще нарис літературн, або хотяй бібліографію предмету, то она могла-б служити вводом в дальші докладніші студії, але і так се річ з огляду па сказане висше вельми пожиточна і можемо єї поручити усім нашим читачам.

В. Яким.

Передаючи в руки Товаришів і Товаришок перше число „Молодої України“, просимо і вкладаємо на них обовязок як найбільше розширювати і підпомагати наше письмо. Сим дадуть вони наглядний доказ, що змістом їх життя не лиш буденні справи, що вони думають про справи публичні, готові для них працювати, та що відчувають потребу обміни думок зі своїми товаришами.

До хати кожного академіка, кожного ученика і учениці повинна „Молода Україна“ приходити як під свою рідну стріху, кожде число повинно вносити з собою радість і надію, повинно побільшати охоту і запал до праці. Лиш спільними силами удержимо наш орган і будемо його видавати як найліпше. Всі письма просимо пересилати на адресу редактора тов. Гошовського, всі грошові посилки і замовлення на адрес тов. Стефановича.

Молода Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 2.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата вносить: в Австро-Угорщині річно **6к.**; піврічно **3к.**; поод. ч. кошт. 60 сот.
за границю **8к.**; **4к.**

Видає: Антін Крушельницький, ул. Театинська, ч. 14.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

АНДРІЙ ШАХНОВИЧ.

АНДРІЙ ШАХНОВИЧ.

Non omnis moriar!

З поміж нечисленного гурта борців за велику нашу ідею, забрала смерть одного з найкрасивіших, забрала людину, що усі свої сили вклала широко і безкорисно в працю для України, аж поки не упала в тяжкій боротьбі, як падає на боєвищі лицар під своїм прапором.

Для 3 п. ст. мотого помер в Стайіславові в 34. році життя професор тамошньої гімназії, Андрій Шахнович.

Не раював він у тяжкім своїм життю! В твердій праці на буденний хліб кінчив покійний Андрій гімназію, потім філософський відділ на львівському університеті в 1892 р. Тоді і починаєть ся його незтомима ідейна робота, якій завдячує не один з бувших його учеників свою горожанську, національну та людську свідомість, в часі якої добув він не одного з моральної загибелі і вивів на ясний світ справді людського життя. Задивлений у ясну мету, що сияла йому як провідна зоря його життя, пішов будити сплячих своєю горячою любовю, тихим своїм словом, горячою душею доброго учителя. По короткому побутті в Дрогобичі завела його судьба в пустиню, що дожидала свого пророка в Ярославі.

Як дивно звеніли для Українців ярославської гімназії ті нові речі, які довелось їм почути у перше з уст цього незабутнього учителя: про великий та поневолений нарід, великі ідії братерства та волі, про борців та мучеників і про великого Кобзаря! Ніби нечувано, а могутча пісня млила ся в молоді душі нові ключі та заживи, а під їх впливом будила ся з просона забута вже ярославська Україна.

Не сила згадувати про се спокійно тим, що почули від покійника перші українські слова, тим, котрих він вернув Українці!

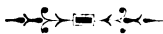
З Ярославля переїшов покійний Андрій в Станіславів.

І тут його праця не обмежила ся на сумління сповнюване своїх професорських обов'язків, а розтягла ся на усї майже області українського життя в Станіславові. Покійний був в усіх існуючих там наших товариствах з найдіяльнішим членом, а одного з них, „Педагогічного Товариства“ основателем і головою.

Надмірна праця підкосила німічне здоровля покійника. Грудна недуга розвивала ся чим раз сильніше, і чим раз менше сил лишало ся йому до життя: аж дня 15. грудня м. р. в самому розгарі благородної праці кинуло його в хоробу, з якої вже не було виходу.

Вісті про смерть бл. п. Шахновича прийняли з рівним болем і ті що його лично знали і ті, що поважали його за діяльність знану їм з оповідань та споминів других, боже се був не лишень чоловік, котрого „душа і дума добро навчили ся любити“, не лишень професор визначний основним знаменм свого предмету — але і народний діяч. Таке було се життя і праця не для слави — але життя богате змістом і заслугою, а праця плідна в найкращі наслідки. Суспільність віддала величавими похоронами почесь покійникови, численними віницями і бесідами прощаючи ся з одним із найкращих своїх членів. Молодіж зложила на свіжій могилі обіт, працювати для ідей яким посвятив своє життя покійник.

Ми уважаємо своїм обов'язком докинути отсей листочок на його могилу, як пошану для його памяти, як слово вдячності від його учеників і цілої молодіжи. Бо він був людиною, що могла про себе сказати: *non otius moriar*“.

ЕВГЕН КОСЕВИЧ.

МОЛОДІЖ І ПОЛІТИКА.

„Коли нарід в борбі за свою самостійність упав, коли борба та виссала всі його життєві сили, коли всі верстви соціальні знеможені і придавлені стратять надію на красшу будучність, під впливом нових відносин дійдуть до того переконання, що їм вже нічого сподівати ся від себе, що їм на віки бути тільки наймитами в своїй хаті, тоді історія має право перейти над таким народом до порядку денного.

Але ледви, чи є такий нужденний нарід на світі, що не видобув би із себе людей, котрі навіть в найтяжших хвилях народнього істнованя не підтримували-б усе те, що складає його політичні і соціальні ідеали.

Коли здавало би ся, що нарід вже останні свої сили спотребував на оборону свого я, коли здавало би ся, що вже остання іскорка життя завмирає, тоді на арену виходить звичайно одна верства, на котру складають ся всі иньші; і коли та верства потрафить зрозуміти інстинкти і потреби народні і добути собі всіх средств потрібних до трудного діла, тоді і найбільші нещастя не зможуть зломити підвалин народнього істнованя, не зможуть на смерть скалічити народнього організму.

Та верства то молодіж.

Коли у якого народа молодіж здорова духом і серцем, повна патріотизму і сильна для свого народа все покласти в жертву свої домашні інтереси, свої надії, тоді нарід може дивити ся спокійно в будучність, бо на її сторожі стоїть його молодіж свідомо своєї великої задачі, а яка молодіж така будучність народу“.

Чверть столітя проминуло від хвилі, як сі слова вийшли з під пера одного з найспосібніших і найбільш освічених людей першого справді не рутенського а поступового українського молодого покоління — Остапа Терлецького. Від сього часу не мало змінило ся на галицькій Україні. Змінив ся зверхний вид політичних відносин, змінила ся суспільність. Тоді досить було вказати, що хтось соціаліст, щоби його сховано за закратовані двері, нині таке слово нікого не лякає; досить було, щоби кого названо поступовцем, а вже відгороджено його від всеї суспільности; нині суспільність зжила ся із сим, що в її нутрі бушують ріжні течії і відносить ся до них ворожо або апатично, воює часом сьмішно обмеженими аргументами проти „сучасних огнів“, проти „загонистости“ молодиків, або думає своєю апатією немов попелом придусити огонь запалу для нових ідей, та часи проскрипційні для ідей минули вже у нас. Крім агентів московського кнута, що основою їх істнованя доноси, що загвожджені голови їх публіки не в силі ще зорієнтувати ся в сучасних те-

чіях, суспільність мусіла інакше стати до нових ідей, мусіла зачати інакше відносити ся до їх апостолів, до верстви, що все найспосібнійша спочувати сим ідеям і ними одушевляти ся — до молодіжи.

А правда сих слів все звенить для молодіжи немов рефрен стародавнього епосу евангелією заповітів, що над їх зреалізованием повинна молодіж попрацювати, заставляє її начеркнути собі програми праці для народа, шукати дороги, якою повинна вона піти через жите, що би нарід справді супокійно міг дивити ся в будучність, що би мав тверду віру, що будучність ся буде як найкрасша, бо молодіж сьвідома своєї задачі; застановляє її до праці в часі університетських студій, бо родить у неї се пересьвідчене, що в сій кузні, де молодіж стала до праці, кує ся будучність народа.

Молодіж радо стає до праці, радо бере на себе обовязки, що їх кладе на рамена молодіжи нарід з твердою вірою, що оборону своїх прав зложив в добрі руки.

А певно, у жадного другого народа на молодіжи не тяжить тільки обовязків, що на молодіжи українського народа. Неволений геґемонами чотирох народів, засуджений на смерть московськими мандаринами, скупаний в своїй власній крові польською шляхтою, окрадений зі всіх прав мадярами і волохами виплекав він цілі партії ренеґатів, що не вірять в його силу і живучість, радо стають в платні найми московського абсолютизму і працюють над загладою свого народа, а суспільність до тої міри затратила почуте своєї єдности, що трактує сих ренеґатів не як ефіяльтів, не як юдів, не як московську яничарську гвардию, що її оплачує наш найбільший кат, а як поважних, досьвідчених ґеронтів, що вміє їх кликати на наради, де радить ся над справами народа, що сьміє в їх руки складати керму публичного житя.

А борба о всі права поневоленого народа роздертого між ріжні держави, визискуваного ріжними суспільними клясами, се борба найтяжша, борба о кожду найменьшу культурну інституцию, де не раз приватною інідиативою, пожертвованем своїх приватних інтересів мусить зробити се, що у других народів робить держава. Від такої боротьби радо умиває руки супокійний філістер, що рад би зажити як найбільш вигід та супокою на лоні домашнього огнища. Він радше стане ренеґатом, радше продасть інтереси свого народа за карбованого московського рубля, або за золотий урядницький ковнір, як стягне на себе підозріне, що і він готов до боротьби за права належні його народови, що і він незадоволений елемент...

У таких народів все на переді в боротьбі стоить молодіж, що змістом її житя ідеали, що будучність сонцем сьмієть ся до неї, а буденщина не звихнула ще її розпостертих до лету крил.

Найновіша наша історія найліпшим сього доказом. Історія нашого відродження в Галичині, се історія поривів і змагань академічної молодіжи; до основаня всіх інституцій, до всякого руху серед нашої суспільности, чи літературного, чи політичного давала почин все молодіж. Молодіж кидала все між суспільність гадку, вказувала її дорогу праці, суспільність принимала її гадки, все майже ворожа, потім зживала ся з ними, скривлювала їх до своїх буденних інтересів і перехрещені на рутенське віроісповіданє переводила в жите. Молодіж швидко мирилася ся з рутенщиною, повертала на лоно суспільности, отрясала ся з екстремів в своїх ідеалах і супокійно дожидала, аж прийде слідуєче покоління і знов вивісить стяг ідеалів, а попередне відмірить тому такою самою міркою рутенської студеної води, якою йому в часі молодечих поривів міряно.

Сей зворот до суспільности, як його назвав влучно один з молодих діячів, що не давно вернув по бурях молодечих до супокійної обломовки нашої суспільности — се на жаль одна з характеристичних прикмет всіх дотеперішних змагань молодіжи.

Молоде покоління стало нині знов перед розвязкою питання, куда йому прямувати, куда звернути всі свої сили, до якої праці засукати рукави, щоби нарід міг вірити в красшу будучність, дивлячи ся на його працю.

І ось, на порозі до сеї сьвятині праці, що в ню мусить вложити цілу свою душу молоде покоління, стрічає вона містичного ефінка, що кидає йому до розвязки загадку і жадає рішучої відповіді, заким позволить йому поступити один крок вперед. Загадка ся звучить, чи молодіж має займатися наукою чи політикою? Питанє се має вже деяку історію; ставлено його і трохи давнійше, говорено про нього деякі цікаві річи.

Отворіть, хто цікавий 103 число „Діла“ з р. 1891, а вчитаете цілий ряд порад уділених ласкаво редакцією „Діла“ тодішній радикальній молодіжи. Перша статя сих обявлених правд, се рада, щоби молодіж не пристрацала ся в політиці. Є рация в тих словах, бо признала се зараз „Народна Часопись“ в тім самім році: „Як молодіж, пише Н. Ч., за молоду виговорить ся, викричить ся, то вже не буде на старість до політики мішатись; як за молоду все скритикує, то на старість не буде вже що критикувати. На такий передвчасний критицизм антидотум „стисла наука.“

Чи ж не мудрі, чи не „розважні“ слова сплили з пер „розважних політиків“ в хвилі, як молодіж з цілим жаром вказувала на гріхи нашої суспільности, на нові дороги, якими повинно йти наше народне жите, витворювала нову програму, на якій мала працювати складала Ганібалеву присягу перед суспільністю: „або молодіж зде-

моралізуєть ся і піде вам на службу, або ви уступите нам свої місця і средства.”

Супокійну, сонну інтелігенцію до живого збентежило се, що власна її молодіж стала фурією і наздоптувала її задеревілі пяти, стала голосом її сумління і гризла її за несповнені обовязки, домагала ся від неї боротьби за права народа і питала, які її ідеали та вказувала, що її ідеалом безідейність.

На се діставала молодіж науку: „Учіть ся, не мішайте ся до політики!”

Последних пять літ — час, що в ньому скінчила університетські студії друга генерація молодого покоління, принесли з собою важну зміну. Живий інтерес до публичного життя серед молодіжи затратив ся, оживлені спори затихли, молодіж стала рівнодушно відносити ся до появ публичного життя, стала уважати їх менше інтересними. Інтерес її звернув ся до „етичної науки“, до появ літературних. Молодіж за сей час може виказати ся працею в „записках“ Наукового товариства ім. Шевченка, може виказати ся живою участю в праці над обною красної літератури, може похвалити ся придбанем нашій літературі деяких перлин весесвітньої літератури та сим, що з увагою слідить за літературними появами світа, не може похвалити ся лиш сим, щоби голос її в справах політичних був такий грімкий, як покоління з перед пять літ, щоби голос сей не давав задрімати інтелігенції, а приневолював її покинути безідейну рутенську оспалість і залізним ланцюхом обовязку прикував її до служби справам народу, до боротьби за його права, до праці для красної будучности.

І хоч „Руслан” (ч. 219 з 1899) похвалив теперішню молодіж і „з відрадою“ повитав „сей зворот, який проявляє ся між теперішньою академічною молодіжю“, для суспільности вийшли найсумнівніші наслідки з сього звороту.

Цілковитий застій в життю політичним, безрадіність і супокійне вижидане в хвилі, коли на деннім порядку найважнійші справи, не реаговане на кривди а часом на зухвалу наругу заповідяну народови, брак акції в найважнійших хвилях політичного життя, супокійний поворот на рутенське лоно більшої частини найзавзятійших колись ворогів рутенщини, а врешті і безлічне роззухвалене кацапських запродаців, от се політичний доробок галицької України за сі останні роки.

Не дивниця, що суспільність зі страхом почала дивити ся на затрачене інтересу до політичних питань у молодіжи, що сей страх продер ся до газетних шпальт і суспільність кладе нове жадане до молодіжи. „Молодіж повинна займатися політикою!”

Щож се таке політика, які її відносини до науки, які молодіжи до політики і науки, отсе питання, що насувають ся при обдумуваню сеї справи.

Молодіж, се верства, що вийшла зі всіх верстов народу. Вона звязана безлічно ниток з суспільностию, та рівночасно і верства, що є для себе в даній хвилі цілостью різко відграниченою від прочих суспільних верств. В кожній хвилі життя народу є верства молодіжи, верства, що власне ще не перейшла сеї границі, що ділить її від прочої суспільности, в житю одиниць се короткый час, час приготування до занятя „становищ“ в суспільности, час приготування до пізнійшої громадської праці. Час сей не довгий, обмежений кількома роками в часі кінчення середньої школи, і уже молодіж входить як складова часть суспільности, її інтереси ідентифікують ся з інтересами поодиноких суспільних „груп“, вона починає жити звичайним житєм. Час сей, се час збираня капіталів, що потім мають ціле жите приносити відсотки, се час гартованя в собі призбираної знамен магнетичної сили, що потім мала би притягнути буденні інтереси суспільности до ідейних змагань сеї молодіжи. Від запасу сеї призбираної сили буде залежати, чи покоління, що увійде в склад суспільности, буде в силі притягнути до себе її буденні інтереси, чи єї інтереси покажуть більшу аттракційну силу і молоде покоління стратить свої ідеали, перейде на лоно суспільности. Коли всі ідеали, що одушевляли його в часі молодечих поривів, були лиш солом'яним огнем, то уляже воно настрійови суспільности, стане безідейним в житю, стане правдивим і вірним сином суспільности, яблуком, що упало під саму яблінку, солом'яний огонь погас від першого подуву слабого вітру і знов настала темрява. Суспільність не зробила її кроку вперед, бо тепло, що внесло молоде покоління огріте солом'яним полумінєм, було за мале, щоби розігріти заціпенілі від морозу пересудів кістяки суспільности.

В останніх десятках минулого столітя, підніе один соціолоґ в супереччі над питанням, чи мож нарід порівнувати з одиницями, дуже трафний аргумент: Нарід може відроджувати ся і молодіж, хоч в попередній фазі обявляє всі симптоми старечости. На відродженє народу складає ся безліч причин, передовсім розвій економічних відносин серед самого народу. Розвій сей покликає до життя, зазначає ся на внї ріжними культурними інституціями, та єї всі інституції, се витвір людий живучих серед тих відносин. Розвій приготуває глину, а від людий залежне, чи з тої глини виліплять красну і цінну посуду, чи дрантиві і слабї горшки.

А жите народу, се не що инше як жите його поодиноких кляе, як сума їх потреб і вимог, їх жадань і постулятів, що в них сформуловані насущні потреби сих кляе набирають прикмет постулятів публичної натури, се відношини і конфлікти поодиноких кляе між

собою. Ся сума відносин складає ся на вироблене світогляду в живучих людських поколіннях на припяте сих або других теорій, на спотребоване скарбів людського духа перехованих в давніших скарбницях, на присвоєне собі придбань других народів, на його продукцію на поли літератури і штуки, словом на його поступ і на його місце, яке займе нарід на всесвітнім концерті людської культури.

Сими всіми проявами мусить молодіж інтересувати ся, мусить як найосновнійше глядіти за причинами, що прискорюють, або спиняють поступ народу, мусить інтересувати ся кожною найменшою проявою його життя, відчутти кожний, хоч найслабший його біль, пізнати причину кожного хочби найменшого його горя, коротко кажучи, кожною проявою публичного життя.

Коли хоче вивієнти стяг своїх ідеалів, коли вивішує сей стяг святаю вірою, що під ним дійде нарід до побіди і відсвяткує свята свого відродження, свята воскресеня.

Інтерес до публичних справ мусить їй присвѣчувати в часі її студій, бо не набере його тоді, коли вже стане складовою частию суспільности, що у неї найменше інтересу до публичних справ, суспільности, що у неї самої треба сей інтерес будити.

Що у нас називає ся політикою? Хто у нас зве ся політиком? „Політиковане“, політиканство, як його називає дехто, що хотів виказати ся ще згїрднійше, стало у нас синонімом убожества духа, безідейности, глупоти і иньших цінних прикмет рутенства, і не безрації. „Політик“, се у нас кожний, що предплачує один з денників і читає в нїм найскорше новинки. „Політик“, се у нас кожний, хто — тихцем, як ніхто не чує — відказує на гнет поляків кількома утертими фразами і радить „Русинам тримати ся купи“, „великий політик“ лишає ся до виборів і старає ся, щоби „його“ правиборці добре голосували, „світлий політик“ відбуває ще раз в рік подорож до Львова на збори якої з „Рад“ і чекає по одних виборах до других, бо дадуть йому нагоду знов добре повчити своїх правиборців. „Краснорічивий політик“ вносить все ще на яких небудь зборах відсвѣдати „многая літа“ найяснійшому монархови за конституцію і дароване панщини. „Політик“ вже не інтересує ся літературою, бо се за мало поважне, не читає книжок, бо се пусті теорії. Ціль „політики“ перевести вибори. „Політик“ не має жадних ідеалів, бо се не потрібне і противить ся здоровому розумови.

Чи много ми нині найдемо між нашими „політиками“ людей, що поставили би собі метою політичну організацію і політичне виробленє мас, що своєї політики, своєї пропаганди політичної не витягали би аж тоді, як треба „перевести“ вибори. У нас політика, ви-

бір послів і всі інші акти політичного життя, що де інде є лиш способом до переведення цілий, стали самі собою цілю.

Політика не може бути ніколи цілю, вона вказує лиш способи як здобути ціль. Цілю мусить бути скинути кайдани політичної неволі з народу, усунути визиски працюючих класів; політика — писав трафно проф. Антонович — се наука більш математична як гуманітарна, вона дає спромогу розуміти сили суспільности і учити користувати ся ними.

Се, що наша суспільність іменем політики охрестила не-політику, а політичне розбишадство, воно здескредитувало у неї сам термін політика. Вона голосом розпуки зивала молодіж, щоби не йшла туди, де потягає сама суспільність. Не добавувала лиш, що замість блудити манівцями народних святащів, треба було лиш вивісити перед собою стяг ідеалів і просто прямувати на стрічу золотому сонцю волі народів.

Не добавувала, що політику треба уважати лиш військовою тактикою, що потрібна тоді, як має ся плян цілої боротьби, що вона тому лиш зійшла на манівці, що у неї не було жадної цілі для політики, а послы вибрані нею за одиноку ціль мали жалувати ся на надужиття.

Се була-б дуже їдка іронія, як би не була занадто велика безмислиця, сказати молодому поколінню не мішати ся до політики не інтересувати ся політичним життям і вірити рівночасно, що нарід в добрі руки зложив депозит своєї будучности, що депозиту сього ніхто легкодошно не змарнує. Коли молодіж має колись записати ся в історії народу своєю працею і боротьбою, коли має вести у бій завзяті полки гелютів і невольників, коли має здобути для них права, то мусить з як найбільшим інтересом слідити за розвитком життя політичного від часів шкільної лавки, мусить горячо займатися якраз політикою.

Чи молодіж має при сїм покинути науку?

Такє питання можливе лиш в Рутенії, де кождий займає ся політикою лиш для того, що по його думці, до сього не треба найменшого образования, найменшого засобу відомостей, можливе для того, що по рутенським поняттям, кождий дротар повинен мати більший засіб фахового знання як „політик“.

Ведене народньої політики вимагає перш всього основного образования. Коли молодіж скінчила свої академічні літа, коли входить як складова часть в суспільність, коли має сій суспільности вказувати дорогу, якою вона має стреміти до борби, мусить молодіж прийти перш всього з виробленим одноцільним світоглядом, та світоглядом, що давав би їй наукову узасаднену відповідь на всі питання публичного життя, що позволив би їй відіржнити в сих

всіх проявах випадкове від типового, що дав би їй спроможу пізнати органічну зв'язь цих проявів, дозволив вивести логічні консеквенції, унести їх в програму діяльності, і для переведення цієї програми працювати і боротися з вірою в її перемогу, з вірою освяченою запалом і охотою саможертви, уґрунтованою не неясним чуттям і симпатіями, але основними студіями, що зложилися на витворення цього світогляду, фаховим теоретичним образованием.

„Нині — пише В. Будзиновський¹⁾ — над цілим поступом у всіх областях людської діяльності, старшує і веде до нових здобутків, як-раз теорія, на котру з гори дивлять ся „старі практики“.

Хто нині в практичній роботі легковажить собі теорію, забуває, що теорія, се не гіпотеза або пуста фантазія хоробливого мозку; се остаточний в наукову формулку унятий результат наукового досліджу, зробленого не на чім иньшим, як іменно на поданих нам життєм і науковою-практикою фактах.

Се, що наша інтелігенція „політикуюча“ не уважала за відповідне здобути собі потрібний запас знання, відбило ся як найгірше на розвиток політичного життя, дало як найнеуважливіші наслідки, се зробило поняття політики синонімом бездіяльності і глупоти, поняття політика синонімом чоловіка бездіяльного і обмеженого; зрозуміне теперішнього стану народу, положення його поодиноких класів вимагає перш усього основних студій докладного обізнання зі всіма пружинами соціального життя. Се ознайомлене з причинами, що зложилися на розвиток, на піднесення організму, веде за собою зрозуміне всіх теперішніх проявів цього життя в їх органічній зв'язі, веде за собою проект реформ суспільних, що їх потрібно ввести, дає можливість поставити ясну і консеквентну програму діляння. Студії над всіма галузями соціальних наук, се перша заповідь, що її сповнити мусить молодіж, коли думає лиш коли небудь працювати для народу, коли говорить, що праця її, се праця для відродження народу.

Інтерес до проявів публичного життя приносить за собою ряд питань, що їх треба розв'язати, а розв'язка ся неможлива, як не має ся ясного поняття, які чинники, в якій мірі впливали на розвиток цього життя, які причини ставили на рорядку денним її питання, яка розв'язка цих питань вплине на поступ народу.

Інтерес до публичних справ, інтерес до політики не ослабить інтересу молодіжки до науки; навряд, він стане найенливішим імпульсом до як найосновнішої науки.

А наука сама без інтересу до політики, се річ мертва. „Глубока“ наука про „x“ в гомерових епосах, про „conunctivus“ у ста-

¹⁾ Народність і її початки, додаток ст. 44.

ринних класиків, се марноване сил потрібних до праці для народу, се неробство, тим огиднійше, що носить на собі прикмети праці.

Політика сама собою, се спосіб, яким має змінити ся старі порядки; наука дає відповідь на які треба сі старі порядки змінити, між наукою а політикою нема суперечности, бо політика, се пристосоване наукових вислідів до життя народа, се вказівки, як держати і як уживати до борби за права народа найбільшого оружя, науки.

Нарід лиш тоді супокійно зможе дивити ся в свою будучність, коли молодіж стане бороти ся за його права, нарід лиш тоді буде певний побіди в сій борбі, коли молодіж до борби стане добре узоружена.

ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

М. П. ДРАГОМАНОВ, ЙОГО ДУМКИ, ДІЯЛЬНІСТЬ І ЗНАЧІНЄ. (Відчит).

Українське відродженє, що триває вже одно столітє, не багато виявило визначних умів, не багато видало діячів, котрих би думки та дїла могли стати основою розвою для пізнійших поколінь. Можє почислити сих мужів на пальцях одної руки.

Шевченко, Куліш та Костомаров із сорокових років, а Драгоманов із двох останніх десятків літ, отсе ті уми, що кождий у свій час шукали, а частию і знайшли формулу розвою української нації, що піхнули українське житє на нові дороги, що сформулували ідеї, які стали провідними думками і основою праці для грядущих поколінь.

Мих. Петр. Драгоманов! — Се імя кружить з уст до уст в гуртах нашої молодіжи вже від ряду років, се імя згадуєть ся мало не що дня серед тої молодіжи з пошаною, нераз мало що не з релігійним почитанєм, се імя викликує в молодих умах рій сьмєливих думок і замислів, розбурхує в наших душах горячі почуваня та горді пориваня — бож письма і думки сього умового велитня стали трохи не євангелиєм молодих поколінь.

Та з другого боку кілько то людей згадує великого сина України ненависно та злобно, кілько то на сьвіжу ще могилу сиплеть ся проклятіїв, обмов, клевет та грубої лайки.

Чи великим був сей чоловік?

А вжеж! Тільки великих людей мож так любити і так ненавидіти, як його любили і ненавиділи — як його обожають і зневажають люди.

Певне великим був чоловік, що полонив всі молоді сили України, що через два десятки літ блукаючи вигнанцем в чужій чужині, могутним своїм голосом потрясав українською суспільністю, котрого впливови улягли хочби і несвідомо усі Українці від найчервєнїших до найбільших назадників, що викликав той так животворний, так плодоносний для України фермент, що звав ся радикалізмом, що принїс нам європейські форми житя, і котрого одинокого піо Шевченку Українця імя враз з іменем України облетїло всю Європу від хвиль Атлантику до гір Уралу.

Мих. Петр. Драгоманов, се найбільший Українець XIX столїтя. Коли Шевченко був серцем, України — то він був її розумом. Та все таки мало знає українська громада, хто саме був отсей Драгоманов? — Вороги та упереджені люди, анатемізуючи його, не бажають навіть запізнати ся із його сьвітоглядом, а кожде дїло із підписом Драгоманова вважають розсадою всіх тих

небезпечних бакцилів — що звать ся всякими ізмами: інтернаціоналізмом, соціалізмом, анархізмом, нігілізмом, раціоналізмом, атеїзмом, а навіть найменше з них про око страшним та найсильнішим, наймогутнійшим критицизмом.

Та й прихильники його думок і драгоманетвуюча та радикалетвуюча молодіж, і сі понайбільше мало ознакомлені із Драгомановом та черпають його думки, а властиво окрушки та відблиски його думок, із письм та з уст його учеників — в малій тільки часті, а до того односторонно пізнаючи оригінальні його твори. Причина тому. — що головні, оснєвні твори Драгоманова видані за границями Австрії, в добрій часті писані не по українськи, в часті зборонені у всіх державах, між котрими розділена українська земля, та проте рідкі та тяжкі до роздобутя.

Нашою задачею буде запізнати читачів бодай у грубших нарисах із думками і діяльністю Драгоманова. Образ сей буде неповний, неточний — може й не вірний — хочби з сеї простої причини, що мимо найліпшої волі годі дістати й малої часті його творів у Галичині.

Пристаюючи до річи, вважаю конечним пригадати кілька дат із його життя.

Мих. Петр. Драгоманов, син лівобережного дворянина, потомок козацької родини, родив ся 1841 р. в Гадячі, — 1859-го року скінчивши полтавську гімназію, вступив на київський університет, належав там до гурту лівобережних вольнодумних Українців т. з. „інтернаціоналістів“ та брав живу участь в закладах і провадженю недільних шкіл у Києві. — 1865. року став доцентом київського університету і навязав перші листовні зносини із галицькими народолюбцями. — 1870 року поїхав через Варшаву і Берлін в Німеччину, а опісля 1871 через Відень в Італію для дальших студій. У Відні 1871-го року вперше пізнав ся лично із Галичанами-Січовиками та зорганізував для них бібліотеку. — 1873. року вертаючи через Відень і Львів у Росію, знов стрів ся з Галичанами і самими Львовянами. — Слідуючого року задля доносів галицьких москвофілів і задля його вольнодумних і українську справу заступаючих статій дістав ся під поліційний догляд, а коли 75. року підчас подорожжя по Галичині, Буковині і Угорській Русі — вступив на віче „Общества імени Качковського“ (як слухач, розумієть ся) у Галичи — москвофіли із редакції „Слова“ зробили новий донос і рос. правительство задумало усунути його із київської катедри та перенести в глибину Росії. Та Драгоманов 1876. року покинув Росію і осів в Женеві в Швейцарії, де видавав враз з иньшими Українцями журнал „Громада“ — та редагував ліберальну рос. часопись „Вольное Слово“ до 83. року.

1889-го покликало його болгарське правительство на професора історії у найвишній школі в Софії, де він і помер в силі віку наглою смертю на аневрізм аорти 1895. року.

Так маємо три періоди в його діяльності: київський, женецький і софійський.

В київським та софійським періоді, коли Драгоманов займав професорське становище, виступає на перший план його діяльність наукова — в женецьким перемагає публіцистика. Та все таки увесь час дає нам Драгоманов тип мужа, що лучив повагу науки із ідеальним запалом і горячкою громадянського діяча, що не загібуючи ся в кабінетах, не переставав бути громадянином, та науки своєї вживав як-раз на пособлене своїй громадянській діяльності.

Всі його твори несуть на собі спільні знамена, що надають їм незвичайної сили і впливу: се критицизм, гуманізм, горяча любов правди і волі, віра в ідеал та незвичайний дар викладати і найтяжні річи найпопулярнішим способом.

По званю і заводу був Драгоманов ученим істориком та етнографом-фольклористом. Спеціальностями його були: римська імперія, розвій вір та сект головно в середновічю, розвій лібералізму та український фольклор.

Перший він із Українців опер ся на порівнюючо-критичнім методі, а будучи незвичайно читаним, обіймав своїми працями колюсальний матеріал, з'умів його впорядкувати і так мистецько з'ужити та так легко і прозоро виложити, що поважна наукова праця читає ся свобідно і інтересно наче цікава повість і найменше підготовленими та хочби трохі тільки інтелігентними людьми:

Драгоманов не узнає „науки для науки“. — „Науки для громади і громадського діла“ — ось так сформулував би я думку Драгоманова в сій справі. — Чи то розбираючи часи римської імперії в „Імператорі Тіберію“ „Положенію женщины въ первомъ вѣкѣ римской имперіи“ „Вопросъ объ историческомъ значеніи римской имперіи“ „Положеніи о задачахъ древней історіи“, чи знова слідячи за розвитком лібералізму в „Старихъ хартияхъ вольности“ або роздивляючи в „Историческихъ писаніяхъ малорусскаго народа“ „Політичнихъ пісняхъ українського народу“ і „Новихъ укр. пісняхъ про громадські справи“ русько-українську народню словесність — все шукає він науки для сучасних, глядає основ для поступових новочасних змагань, шукає всюда громадського елементу, що живо займає серце і душу читача.

Тимто і науковість його не суха, не книжна, а жива і сердечна, не тільки образує ум, отвирає широкі горизонти та далекі світогляди, але й бентежить душу, ворущить серце. Історично-етнографічні його твори, се спонсі змагань людського духа до волі, добра, свободи, ща-

стя, до раю, до золотого віку, до всего того, до чого людскість стремить і йде у вічній тузі, серед радості і розпуки, серед страшних болів і величавих триюфів.

Та побіч ідеаліста-історика, що одушевляє ся благородними змаганнями людського духа, виступає і громадянин, практичний діяч. Розбираючи критично в „Історичних і політичних піснях українського народу“ історію людських мас, слідячи за життям, бажаннями, поривами і змаганнями цих мас, дошукує ся Драгоманов народних ідеалів, аналізує психологію українського демосу на се, щоби виказати, за які ідеали і цілі боре ся сей люд вже тільки віків, що ворушило ті маси до титанічних вибухів, що пхало його в трагічну борбу — що ще й тепер тліє глибоко в народній душі — а проте й яка має бути дорога, котрою добеть ся вікінци українська нація своїх ідеалів.

Історично-етнографічні студії служать йому основою, на якій він розвиває свої соціальні, політичні та культурні думки про Україну і її народ.

Сі історично-етнографічні праці, се безперечно найліпше, що появило ся досі в якій небудь мові із обсягу української і загалом славянської етнографії. Попередні та сучасні праці, Москвичів, Поляків та Українців хоріли браком крититизму, та ні одна із них не обійняла так великого матеріялу. Сими працями зробив Драгоманов революцію і отворив українській етнографії дорогу, що зможе довести її до величних здобутків.

Подиву гідна снага писати просто і викладати ясно — а і опановати предмет — робили Драгоманова перворядним популяризатором науки. Ще як київський студент бере Драгоманов участь в організації і провадженю недільних шкіл. Се перший крок його на педагогічному полі.

По замкненю шкіл зближає ся Драгоманов до українських націоналістичних кружків, де ведеть ся праця над початковою граматиною і читанкою української мови і над словарцем. На цих кружках і загалом в справі популярної науки став Драгоманов яко щирій демократ відразу на національнім ґрунті. Виходячи із практично-педагогічної точки погляду, в численних брошурах і часописних статях провадить і горячо заступає думку заведеня української мови в початкових школах та популярних видавництвах. Ніколи не ставить він сеї kwestії із формально-націоналістичного боку — а борюючи свого культурно-педагогічного і практичного становища, приклонює чимало із Великороссів до своєї думки.

Вважаючи людovu масу основою народу і властивим народом, кличе він інтелігентні веретви подати простолюду здобутки найновішої науки, дати масам знанє, що стало-б для них зброєю в еман-

випадній борбі. Він ворог всякого завивання в бавовну научно-правди, він противник всяких обговорів та тенденційних накручувань — жадає для люду освіти рациональної а не годованя жадних освіти мужиків націоналістичними фразами та відпустовими книжочками. — „Неправда — не просвіта“ — кличе він в критичнім огляді книжочок тов. „Просвіти“ і виказує шкоду, яку приносить справі поступу української нації ширене тенденційної науки або закриванє хочби і немилої декому правди.

(Далі буде).

ПРОМЕТЕЙ ЯСЕНКО.

КАРТИНИ З НАУК ПРИРОДНИХ.*)

Тобі царце моїх думок, від почину
свідомости могого духа до загину
функцій клітин могого мозку. Тобі
Творче отсех картин, Тобі ясна Зірко
Молодої України. Тобі... присвячую
отсі картини.

Погляньмо доокола себе, а побачимо багато — багато річий, що нас откружають: стіл, книжки, образи, дерева, звїрята, люди, і т. д. і т. д.

Всі ті річі, що їх замічуємо безпосередно або й посередно (пр. при помочи якихсь приладів) нашими змислами, зовемо загально тілами. Коже тіло займає у всесвітньому просторі якесь місце т. е. має певний обєм, а те, що виповняє той обєм занятий тілом, зовемо матерією того тіла.

Описанєм внїшнього і внутреннього вигляду тих найрізномроднїйших тіл і подїлом їх після їхнїх згідних і незгідних ціх займають ся описові (descriptive) науки природні: каміня і скали описує, і порядкує мінералогія і петрографія, рослини ботанїка, звїрята зоологія і т. д.

Та мінерали творять ся, кристалізують і звільна нищать ся, рослини і звїрята родять ся, ростуть, гинуть, всихають, гниють і т. д. — словом всі тіла в природі змінють тягом свій стан, в якому знаходять ся. Зміну сю стану тіл зовемо явищем. Розслїдом перебігу тих явищ, уложенєм правил, що після них вони відбувають ся і вислїдженєм їх причин, займають ся обясняючі (speculative) науки природні.

Явища можуть бути двоякого рода.

Марморна статуя паде на землю і розбиваєсь, дерево ломить ся від вітру, птах летить, чоловік говорить — та мимо того мармор остає мармором, дерево деревом, а чоловік чоловіком. Отсе явища фізичні, а займаєсь ними фізика.

Коли зелїзо ржавіє, вино зміняєсь в оцет, дерево спалює ся на вуголь, то се є рівнож явища в природі — але ржа не єсть зелїзом, оцет не єсть вином, а вуголь деревом, тут матерія тих тіл зміняєсь. Такі явища зовемо хемічними, а частину наук природних, що займаєсь розслїдженєм явищ таких, що в них зміняєсь матерія тіл зовесь хемією. Хемія, як бачимо, є проте наукою о матерії і єї перемінах. Вона розслїджує повстанє тіл, зміни матерії тих тіл

*) Статю сю надїслано нам з України; поміщуємо її уживши термінологію у нас принятої. Ред.

підчас їх „життя“ і дальшу судьбу матерії по „смерти“ тіл, вона слі-
дить за причиною всіх тих явищ хемічних, вона шукає причинової
зв'язи всіх хемічних процесів і так тісно з ними зв'язаних процесів
фізичних — словом хемія розеліджує найбільше основно переміни що
становлять основи всіх явищ природи — вона є основою наук
природних.

Коли ми проте задумали подати в отсих картинах начерк най-
основніших а при тім найцікавіших питань з наук природних
то муєли розпочати від хемії.

I.

Історія розвою хемії.

У буденному життю здibuємо ся що хвиля із найрізномродній-
шими хемічними явищами, аджеж спалене, гниє тіл і тим подібні
явища насувають ся чоловікови що хвилі, мимо його волі, перед
очи. Тому то і люди первісні, себ то наші некультурні предки, що
жили в давних передісторичних часах, муєли конечно тягом з ними
запізнаватись. Колиж серед темної ночі заясніло полум'я вогня, роз-
веденого пораз перший людською рукою — з тої хвилі починають
люди пізнавати чим раз більше хемічних явищ, ба навіть користу-
ватись ними у буденньому життю.

Знанє те муєло змагатись еще чим раз більше від сього часу,
коли то люди навчились витоплювати металі і з них або з їх міша-
нин споруджувати потрібні знаряди або прикраєи. Та про сей пе-
риод в розвою хемії брак нам яких небудь звісток; ми можемо про
се лиш додумуватись з сього, що в старому Єгипті бачимо відразу
знанє хемічних прояв незвичайно розвинене.

Жерці єгипетські займають ся залюбки і хемією і доводять її до
високого степеня розвою — доказом сього єгипетська штука крашеня,
вироблюваня деяких средств лічничих, штука консервованя легко
гниючих тіл, бальсамованя мерців і т. п.

Часті зносини і взаємини торговельні, а часом і політичні були
причиною, що наша наука вже дуже вчасно продираєсь з Єгипту до
Греції.

Сольон (600 р. пр. Хр.), Пітаґорас (550 р. пр. Хр.) і Геродот
(440 р. пр. Хр.) мали займати ся хемією, що з нею запізнали ся
ближше підчас своіого побуту в Єгипті, а Демокритови (470 р. пр.
Хр.), Плятонови (380 р. пр. Хр.) і Арістотелеви (350 р. пр. Хр.),
не була ся наука рівнож чужою.

Але Греки, як нам звісно, відзначали ся незвичайним потягом до філософованя, при чім не любили збирати факти і з них висновувати заключеня (індукция), вони ставили впередь теорію, а до неї нагинали опісля факти — ціла-ж їх природа мусіла слухати вимріяного Олімпу... Одинокий Демокрітос оцінював, здаєсь, достаточну вагу індукційних дослідів, та за те сучасні назвали його диваком. Зрештою усі філософи грецькі, що знали про те, що матерія тіл може змінятись, не пішли тою дорогою. Замість розсліджувати знані вже явища хемічні, шукати за новими, відділити їх від інших явищ природи, порядкувати так з трудом зібраний, багатий матеріял і лише тоді шукати правил, ставляти гіпотези і теорії, вони без огляду на сьмішно малу скількість знаних їм явищ хемічних і фізичних займали ся ревно розсліджуванем основних прав природи і будови матерії і розвязували сі питання з далеко більшою певністю як Кант або Менделієв, що жили 2000 літ опісля і могли послугуватись тьмою стверджених науково фактів.

Та в природних науках тою дорогою не мож ніколи дійти до дійсних, певних і трівких вислідів. Тому то, коли інші науки завдячують дуже багато грецьким філософам, хемія завдячує їм ледви одно: науку о первнях. Застановляючи ся над основами устрою цілої природи прийшли вони, неувзглядняючи мабуть зовсім хемічних явищ, до сього переконаня, що вся природа збудована з більшого або меньшого числа основних тіл т. зв. первнів (елемента). Уже йонська школа займає ся ревно тим питанням. Талес вважав воду, Анаксіменес повітре, а Демокрітос вогонь за найпростійший первень. Найважніші для нас тут погляди Арістотеля. Він вчив, що вся природа збудована з первісної матерії *ἐντελέχεια*, що її можемо спостеречи нашими змислами лиш тогді, коли она приймає два - з отсих чотирох свійств: сухість, зимно, вогкість і тепло.

Ентелехейя суха і зимна се земля, зимна і вогка се вода, вогка і тепла повітре, тепла і суха огонь. Нема проте після нього дійсної різниці між усіма тілами в природі, всі вони є тоюж самою ентелехейєю, а ся первісна матерія може приймати різні, нераз прямо противні свійства, залежно від обставин а про те і волі чоловіка, колиб лиш він міг такі обставини створити.

Тимчасом жите Греків і Римлян плило своїм руслом, культура змагалась, а за тим йшло збільшене вимог посідаючої верстви. Виставне життя, що його почали вести грецькі і римські панки, збільшило незвичайно попит за золотом, еріблом і дорогими камінями. Велика ціна золота і високі становища та пошана, що їх вже тоді можна було собі виробити у людській ледачій суспільности, бляшками з сього блискучого металю, мусіли дуже заімпонувати деяким тогдішнім

„вченим“, коли вони почали роздумувати над тим, чи не далоб ся замінити на золото срібла та інших металів або мінералів, що їх всюда було так багато. Коли ентелехейя Арістотеля може так змінятись, то чому не знайти способу, що ним булоб можна присилувати її прийняти вид щирого золота і сим способом ублагородняти таких нешляхотних пролетарів як мідь, цина або й желізо...? Такі і тим подібні думки почали ворухитись у мозках багатьох тодішних вчених і вони кинулись з жаром шукати сей спосіб, а глибоку їх віру у можливість сього піддержували зарівно вкорінені глибоко філософічні погляди Плятона і Арістотеля, як рівнож мітичні оповідання про таємні містерії єгипетських ереїв і перських магів. Память на Єгипет мусіла бути тоді еще надто сьвіжою, коли нову науку, що власне так поветавала, названо „хемія“, себ то „річі єгипетські“ — від „хемі“ старокоптійської назви сього краю.

Сей загальний інтерес до хемії степенували еще деякі дійсні факти, що їх собі сучасні хибно пояснювали.

Непозірні руди, топлені в огни, видавали із себе чистий метал, огонь очевидно ублагороднив в части нешляхотну руду а мабуть одержаний з руди метал можна еще дальше ублагородняти, аж до заміни на золото; треба лиш знайти средство. А таке средство мусіло істнувати, коли цинк із мідію, стоплені в огни, дають метал з вигляду подібний до золота. Що правда сьвітства сього нового металю е далеко інші як сьвітства золота, та се було лиш ознакою недостаточного еще ублагороднення.

І в короткім часі намножилось багато „хеміків“ а ще більше писань про „хемію“, себ то про спосіб переміни срібла і інших металів в золото. Сей рух обіймає чим раз то більші круги — так, що його злякалась навіть могутня Рома і цісар Діоклеціян велів в р. 296. по Хр. попалити всі писаня „про хемію золота і срібла“. Мабуть римські багатирі настрашились, щоб всі не навчились робити золота — а може зробив се Діоклеціян за порадою більш тверезих дорадників. Всеж таки з сього часу доховалась „Tabula smaragdina“ приписувана Гермесовій Трійці, написана мабуть ереем Гермоном, що жив около 100 р. по Хр. в котрій автор подає різні дивовижні способи роблення золота. Та енергічний поступок Діоклеціяна непридав ся на ніщо, хемія позискує чим раз більше приклонників, а александрійські вчені займають ся нею зарівно ревно як і іншими науками. На жаль всі їх писаня, зложені в александрійській бібліотеці, впали жертвою безпощадного огня, що знищив до тла цілу бібліотеку (640 р. по Хр.). Ледви два важнійші діла: „Scientia chimia“, що його написав: Julianus Firmicus Maternus (300 р. по Хр.) і „Physica et mystica“ якогось александрійського вченого, що скрив ся під псевдонімом Демокритос, та кілька поменьших писань спаслись

від пожежі, немов німі свідки колишнього розцвіту і слави... З упадком александрійської школи по пожежі бібліотеки, упала і хемія як всі інші науки і штуки.

Аж коли Араби окриті воєнною славою, сягнули по лаври і на полі наук і штук, тоді хемія зачинає знова розвиватись. Як в інших науках так і тут пішли Араби слідом своїх вчителів Греків, задержали навіть назву „хемія“, додаючи лиш до неї свій родівник „аль“ — із чого постало „альхемія“.

Вчені арабські займались альхемією неменьше ревно від колишніх Греків, та ми згадаєм лиш про одного із них Abu Musa Dseharfar al Sofі званого Geber-ом. У своїому творі „Summa perfectionis magisterii in sua natura (800 р. по Хр.) пише він, що всі метали складають ся з двох первнів: меркурия (ртути) і сірки. Через додане або відняте певної кількості одної із тих складових частин можна метали замінити, зближаючи їх в той спосіб чим раз більше до золота, або і заміняючи їх зовсім в той шляхотний метал, треба лиш ті новонабуті свійства, так убагороднених металів утревалити. Гебер був незвичайно талановитим вченим. Його альхемія стоїть на висоті тогочасної науки, його погляди не стратили ще й до нині раціональності.

Тому й не диво, що всі прочі альхеміки середніх і нових віків його лиш наслідували. Вони не додали майже нічого нового, не повели його науки наперед, а противно звели альхемію, поставлену Гебером на більш научних основах, на манівці.

Сталось се через впроваджене знова до альхемії тіл, що малиби міць і спромогу замінити метали нешляхотні на срібло або золото; перше звали они: білим львом, білою тинктурою, та малим магістерієм або еліксиром — друге: червоним львом, червоною тинктурою, великим магістерієм або еліксиром, панацеєю життя або каменем мудрців. Одні альхеміки казали, що се магістерієм єсть червоним, інші що жовтим порошком, одні впевняли, що єсть се тіло гнучке, інші що крихке і т. д. Також і сила ділання сього магістерієм у різних альхеміків була різна. Один із них Rajmundus Lullus був навіть так завзятий, що казав: „дайте мені ціле море ртути, а одним каменем мудрців заміню ціле на золото“. Від Гебера ріжнились вони еще й тим, що до ртути і сірки прийняли еще третій первень: сіль, під чим ровуміли решту що лишаєсь по спаленю металю на повітрію с. е. окись металю.

Згаданий Rajmundus Lullus (конець XIII. в.) в Іспанії, Arnaldo de Villanova у Франції, Albert Magnus в Німеччині і Roger Bacon в Англії, отсе найбільші альхеміки середніх віків. Крім тих записала історія тьму менше славних альхеміків, а кілько було еще таких, що про них історія замовчала?

А всі вони з'уживали і час і здоровле і весь свій талан на те, щоби випайти камінь мудрців — сю велику тайну роблення золота... Гебер, той сам, що воскресив альхемію, причинив ся мимо волі рівночасно і до її упадку. У своїх писаннях називає він средство, що малоб лічити всі недуги „magisterium“. Як небудь Гебер під тою назвою рішучо не розумів каміня мудрців, то всеж таки около р. 1500 по Хр. почали альхеміки голосити, що їх магістеріум має рівнож свійства лічення всіх недуг — а в тій думці скріпляв їх висказ Гебера: „дайте мені шість прокажених, нехай їх уздоровлю“.

Хоч однак і звісно було, що в цвітисгій поетичній бесіді Гебера „прокажені“ се були „несовершенні метали“: срібло, ртуть, олово, мідь, желізо і цина, — а „вилічити“ значило убагороднити їх, та що в подібний спосіб виражали ся не раз і другі альхеміки арабські, всеж таки думка, про нові лічнічі свійства каменя мудрців знаходила чим раз більше сторонників.

Около р. 1500. мусіли вже всі сі погляди незвичайно розширитись, коли альхемік Theophrast Paracelsus з Гогенгайму важив ся на публичнім відчиті в Базилей 1525 р. спалити альхемію і книжку, що обнімала систем лічення Галена, (що спосіб лічення слабостий опирає на поглядах Арістотеля) і заявив, що кінчить ся давна епоха а настає нова, а він її творець і основатель. Задачою альхемії поклав він шукати загальне средство, що лічилиби всі слабости, та сам не зробив в тім напрямі нічого, полишаючи се своїм численним сторонникам, що почали громадно прібувати, який вплив мають найріжнородніші тіла на організми людей і звіврат, та стали творцями лікарської хемії т. зв. гіттрохемії.

Та не всі альхеміки пішли сею новою дорогою. Одні шукали дальше средства до заміни металів на золото, другі шукали загального ліку на всі слабости, а ще иньші займались і одним і другим. Та сей розділ не зменшив зовсім загального інтересу до хемії. Віки XV. XVI. і XVII. се справдішні віки альхеміків. Тоді було їх повно всюди по цілій Европі, по містах і місточках, по дворах королівських і шляхоцьких. Навіть короновані займались залюбки альхемію.

Та поміж альхеміками було багато і таких, що користуючись своїм знанем хемічних прояв допускались не раз обманьств і злочину. Помінаємо нерідкі випадки отроєня через шарлятанів—альхеміків, гіттрохеміків а згадаємо лиш про цікавіші випадки, що їх записала історія. І так король англійський Генрик VI. в спілці з кількома альхеміками засинав весь край грішми з неправдивого золота (се альхемічне золото було мішаниною міді і цинку), а Кароль VII. в спілці з альхеміком Жак Лекор [Jacques Le Coeur], що став його міністром скарбу, уцасливив в той сам спосіб Францію;

ба навіть вдовиця по цісарю Жигмонті, Варвара, що гордилась титулом адепки альхемії (щось в роді докторату хемії!) стоплювала мідь і арсен і продавала за щире срібло сю гарну білу мішанину тих металів.

Електори саські були рівнож адептами альхемії і мали величаві лябораторії у своїх королівських палатах. Та на диво в тих лябораториях працювано найбільше тоді, коли в Варшаві відбувалась елекція польського короля... а злосливі казали, що навіть альхемічного золота не могла настарчити королеви його ляборатория.

Так альхемія і гіятрохемія стали переходити поволи в руки дурисьвітів — справдішніж вчені, що займались ними, стали по тільки віках гіркого заводу і розчарованя, годитись з тою прикрою думкою, що всякі їхні магістерії — се одна велика мрія.

За те пізнали вони, що в численних явищах, що їх відкрили альхеміки і гіятрохеміки лежить багато, важнійших загадок, що їх розвязане може причинитись до розвязаня багато а може і всіх прав природи. Таке переконанє спонукало Robert-a Boyle-a в 1661 р. виступити із доказами, що первні Арістотеля і альхеміків не видержують научної критики; після його думки треба всі тіла, що не дають ся вже ніяк розложити, прийняти за первні, що були може повстали із одної первісної матерії. Розкладанем тіл на ті первні, складанем з них тіл нових, та слідженем правил, що після них відбувають ся ої явища природи, повинна займатись хемія.

Тим задав він смертельний удар альхемії і гіятрохемії, взніс хемію до висоти правдивої строгої науки, якою вона і до нині осталась, розвиваючись зарівно величаво як і другі науки природні.

Мимо того понятя альхемістичні покутували еще до недавна поміж темними масами нашої суспільности, а епіґони гіятрохеміків вештають ся ще й до нині по божому сьвітї із своїми „універзальними“ средствами і „еліксами життя“.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

З ПІСЕНЬ БОЛЮ.

Летить зоря, — займаєть ся на сьвіт.
І глухо чути погук скрізь, як з ями:
Зближаєсь час зірвати пута!
Трясєть ся небозвід,
Бо попереду йде пририта і закута,
Найбільше мучена катами,
Нещасна Україна;
Несе в руках важкі кайдани,
Показує свої глибокі рани
І плаче, як покинута дитина.

Як залунав її глибокий стон, —
Зьвірі заграли серед дугу,
А хмари чорні вкрили небосклон,
Стрясли ся дуби і пігнули ся верхами,
А зьвізди трієли і падуть...
В тім стоні стогне мільонів грудь!
Ми люди!
І нас не вільно кинуть на паругу,
Природо-ненько!
Ми довго, довго ждем і зносим муки,
Чи нам полекші раз не буде...
Дрожать нам руки із розпукки,
Бо нас не вільно брать на муки,
Ми люди!...
І линуць стони горами, лісами,
У сьвіт, де сонце с'яє.

Не курява із півночи зняла ся, —
Валить ся тьма, гремить без тьми
Та край наш налягає.
Багнети лискають крізь тучі, —
Се кат біжить, земля движить, трава полягла ся;
Як той ворон, з чужих сторон
Край наш налітає;
А зза гори, ізза кручі
Сонце розсвітає.

Пісня борців.

*Як той орел, лету, борюсь
І хмари продираю,
І через хмари перебіюсь
Для Тебе, рідний краю!*

*Розпушу крила, — пролету
Широке небо синє,
Зберу всі звізди й розтовчу
У стін Твоїх, богине!*

*Віддам для Тебе у життя,
Родинне щастє в бою;
За се не згину в забутю, —
Заплачеш Ти за мною.*

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ.

НЕПОТРІБ. (Спомин).

Сонце підняло ся високо в гору. Люди заворушили ся по хатах. Робота йде своїм звичайним шляхом.

У одній хаті рипнули сінешні двері. На порозі вказав ся високий, пригорблений мущина. На лиці граєть ся у нього уємішка, очи сьвітять ся весело.

Вийшов на обору, глянув на город, на хату ... і завернув на вулицю. За ним тьопає маленький шестилітній хлопчик.

— Що-ж Михасю, будеш учити ся?

— Буду.

— Добре. Як будеш учити ся, то будеш паном.

Хлопчик похнюпив голову в долину. уєміхнув ся щасливо, зловив батька за руку.

— Тату, а ви будете водити мене що день до школи?

— Буду сину.

— І прийдете по мене?

— Прийду.

Синок притулив ся головою до батька, звернув очи в еторону де була школа.

— Татуню, я так буду учити ся...

Щасливий батько гладить його спрацьованою рукою по під бороду і веде далі . . . до запису — — — — —

День у день виходить Михась досвіта із хати та біжить до школи.

Зразу припала вона йому дуже до подобі. Книжки у руки тай йде на дві три години посидіти з товаришами. Та швидко побачив, що нема там нічого приемного: ні словом не обізвався ні до кого, диви ся годинами на професора, тримай руки на лавці.

Батько купив йому оловець. Маже ним по книжці, що лише прийде до голови.

Раз-другий крикне професор: „Сховай оловець!“, а далі зачинає бити тростиною по пальцях.

Страх як він його незлюбив того професора! Нераз забудеться, сяде собі вигідно в лавці, пише по книжці букви, що їх вивчив, аж тут засвище тростинка, він крикне, заплаче, зложить на лавці руки та дивить ся трівожно на вчителя.

Далі незлюбив уже й школу. Там шуткували із нього товариші, що такий слабкий, що бити ся з ніким не хоче та тікає від усіх; там професор бив тростиною, що маже по книжці; там ні рушити ся, ні глянути на кого, ні заговорити до кого.

Він рад коли вирветь ся із школи, біжить що духу домів, тай у сад, тай у поле! Там сяде де під вербою та сидить годинами — то ляже горілиць, дивить ся у хмари, а хмари хвилюють, міняють свою постать, переганяють одні одних, усьміхають ся до нього.

Його післали в гімназію.

Сяде було над латиною — читає не читає, а думкою увихається по своїм ріднім селі, по полях та лісах... Нагадує собі кождий поточок у дуброві, кожду борозду на полі. Переносить ся думкою в недалеку будучину, коли то він із свідомством в кишені летіти ме поїздом у своє рідне село.

А по хаті похочає господар та кричить раз-у-раз своє: „Чому не вчиш ся?“

Він видить уже крізь вікно поїзд, гору, видить ліс, село, і хата промайнула вже перед його очима.

Нетерпеливить ся, радби вже вискочити чим скорше з поїзду.

Ось вже він на полі з жінцями, їде на возі із сіном, купається на великім плесі у ріці, бігає по лісі за грибами, ягодами, качається у буйній траві.

Згадає і школу і місто, де висидів цілий рік, але се лише хвилиночку тріває; йому годі думати про се довго.

Поїзд станув.

Він зловив у руки свій клуночок, вибігає з вагону, прямо вискакує із нього, перебігає дворець. Перед двірцем стоїть той сам почтарський візок, що й торік — лише кінь иньший. Той був сивий, а сей карий. А яку гарну має гриву. І другий віз той сам і кінь давний і старий жид візник не змінив ся ані на волос.

За двірцем толока. Перебіжить її, та вже у хаті.

Як гарно висипали шутром стежку! І деревами пообсаджували. Докола стежки пасуть ся коні, корови... Ось і Гаврилів кінь! А як він його пізнав! О, підносить писк, форкає, знов пасеть ся. А гусята, які вони вже великі. Геть покрили ся вже білим пірем.

І згадав, що він не бачив сього року дрібоньких жовтих гусят. Чому се?

Його очи падають на кладовище. Торік у літі бігав там на яблука, грушки.

А їхня грушка? Чи зародила? Ё ще не добрі грушки, тверді. Але вишні то рішучо іще будуть, а агрест?... А як вже обірвали?

Але мамуня дадуть йому кілька нових — побіжить до панського саду, купить собі яблук, тих біленьких, що то так рано досягають.

Овва?... Чомуж то ніхто не вийшов проти нього? Може не сподівали ся іще нині?

— Михасю, ти вже приїхав?

— Вже мамунцю.

— А свідощтво?...

— Є. Добру клясу маю.

І мати цілує його, веде у хату, дає їсти, а сама так і вишитує раз-у-раз про всілячину, а в очех мерехтять сльози.

Аж ось нараз сильна рука господаря паде йому на карк, аж кісточки хруснули, а в очех потемніло.

— Чому ти драбе не вчиш ся, якого тебе чорта батько посилав до школи, де в нього розум? — Такого лобуза... тумана!

— Die, due, fac, fer... die, due, fac, fer... die, due, fac, fer... die, due, fac, fer...

Зразу голосно, майже кричить, а там усе тихше та тихше... далі вже лише уста лепечуть сі чотири звуки, а думка над чим иньшим працює.

Перед очима його душі вириває нова картина.

На дворі почало смеркати ся.

Батько засвітив лампу і ходить задуманий по кімнаті. Мати пораять ся коло стола. Вкриває його легонько сінном, застелює ска-тертю, розкладає на ньому тарілки, вилки, ножі, ложки. Нарешті і колач великий поставила на краю стола.

— Щож тату, хіба зачинаймо.

— Помоліть ся вперед дітоньки.

І всі кликають перед образом і говорять одно за одним молитви.
А батько приготує проскурку. І ділить ся із всіми і бажає
сему сього, тому того, а йому доброї кляси.

Сідають до стола. І змітають страву за стравою, і шепчуть все
нишком. Що ще? що ще?

Аж ось і кутя появилася на столі. І кінець вечері.

Повстали. Батько лягає на ліжко і курить свобідно люльку.
Мати сідає коло нього і шепчуть щось обоє. А він біжить із брат-
чиками під стіл, качають ся по сїні, бавлять ся...

— Спати! Вже дев'ята година! — гримнув господар.

І п'яток їх встає від стола. Щасливі, що вже будуть спати.

І він лягає. У голові мішається на переміну то латинська гра-
матика, то буйні картини уяви. Нарешті все втихомирюється ся...
його гадки розпливаються ся... завмирають — — — — —

У клясі тихо. Ніхто не ворухнеть ся. Всі похнюпили голови
в долину.

Нахмарений професор листує завзято картки каталогу. Оберне
картку два хлопці відітхнуть свобідно легонько — два інші заперли
дух у собі. Тремтять усім тілом, переживають віки некольних мук.

Викликав Михася.

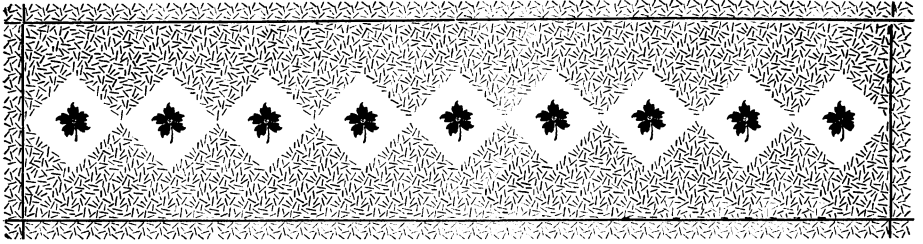
Блідий, наляканий хлопчина виходить із лавки та стає перед
катедрою. Книжка трясеть ся йому в руках. Коліна вгинають ся
гострий погляд професора збентежив його іще більше.

Переклав з тяжкою бідою, гикаючи ся на кождім слові. Прий-
шла граматика.

Die... die... e-e-e..., gm... gm... die... e-e-e... fe... f-f-fer... m-m-m... die,
fer... die...

— Сідай, на місце!... Тобі латину! — Тобі свині пасти!... Ти
тумане!... — Прийдеш сидіти в неділю, будеш учити ся тут до
вечера. — — — — —

Хроніка з нашого життя.

МИХАЙЛО ГАЛУЦІНСЬКИЙ.

УКРАЇНЬСЬКА МОЛОДІЖ В Р. 1899.

В хвилі, коли українська молодіж почала видавати своє власне письмо, що має висказувати її думки і з'єдинити до праці всі її гурти, здаєть ся, не буде без інтересу оглянути хочби побіжно, що робила ся молодіж в попереднім році.

Молодіж серед кожного народа, серед кожної суспільности, а передовсім академічна молодіж, яку в с'їм огляді будемо мати лишень на увазі, — се є той вічно новий і св'язний елемент, се елемент, що не дає старшим заложити руки та збайдужніти, се елемент повний сили і життя.

Відносини, серед яких живе українська молодіж академічна — дуже невідрадні. З малими винятками мусить вона сама заробляти на хліб, а на науку і на студії обертати ледви той час, що лишає ся її поза сею працею. Суспільність, сама незаєібна, не в силі дати молодіжи материяльного забезпеченя на час студій.

Та що ще гірше, суспільність не дає молодіжи і моральної піддержки. Ціла занята своїми буденними інтересами без всяких ідейних змагань, не виправляє своєї молодіжи на університети свідомою і охочою до праці над собою, зацікавленою до справ загальних. Вона рада, щоб молодіж як найшвидше була на становиську, а все проче-річ меньше важна.

Молодіж без всякої підмоги вступає в висші школи, сама шукає за дорогами, якими повинна йти.

Тим то і конечнійша і цікавійша річ оглянути рік життя сеї молодіжи.

Мати мемо тут на увазі. як сказано, молодіж академічну, що стоїть зі собою постійно в зносінах, і її працю мож уважати впливом тих самих причин та годі не добачити в ній деякої системи.

I.

Виступи української молодіжи в публичнім життю, се лишень приготоване до ширшого і значнійшого виступу. В них нема іще того великого розмаху, хотяй його початок вже зазначений і в р. 1899. Але із тих менших виступів можна пізнати становиско молодіжи серед української суспільности.

По памятнім 50-літнім ювілею відродження Галицької Русі і знесеня панщини, коли-то на українську молодіж посипали ся зі сторони народовської партії не тільки згідні слова, але й палки, коли то народовці відрекли ся української молодіжи для злуки з ренегатами, — тоді показало ся, що не може бути бесіда про згоду в поглядах між молодіжю а старшими навіть в тих справах, в яких на перший погляд повинна вона бути, в справах, що є сутю питання національного, отже що молодіж сама одна мусить сильно стояти на сторожі народних інтересів; тоді показало ся, що молодіж мусить іти окремо і сама взяти ся за роботу. І не довго треба було чекати як отворили ся очи творцям консолідації і стало ясно, що те, в обороні чого виступила молодіж, є святе, що злука з ренегатами — се хвилеве, але болюче засліплене. Однак сам факт як і його наслідки вказали, як то іще легко і поверховно бере ся у нас публичні справи, як з другої сторони дають наглядні докази, що кождей острійший, але правдивий виступ молодіжи здібаєть ся з неправдивою, натягнуною і сторонничою оцінкою чи преси, чи старших.

І се показало ся зараз при першім виступі української молодіжи в р. 1899 в часі вечерниць Тараса Шевченка дня 10. марця, коли то не віддано голосу молодіжи тому, що старші патриоти бояли ся її наслідком памятного ювілея на Високім Замку. Дперва на комерсі тодішній голова „Академічної Громади“ Л. Цегельський заявив остро і різко, що таке поминене молодіжи не на місци закинув він тоді нашої суспільности всі її блуди. Счинила ся буча, а вину її, як все, звалено на молодіж. Та молодіж заховала супокій навіть і тоді, коли посол др. Т. Окуневський посьмів в крайно-обскурантний, обурюючий і „циничний спосіб“ (письмо віден. акад. молод. з дня 24/3 1899) висказати ся про наші ідеали, прирівнюючи їх до надуживаного оклику „od morza do morza“, хотяй можна було з паном послом інакше поступити.

Наша преса не залишила нагоди, щоби дати молодіжи науки. „Руслан“ (ч. 47), що правда, признає молодіжи в дечім рацію, але

„Дѣло“ (ч. 53) робить ось яку замітку: „Цілий сей виступ академиків мусів дуже прикро вразити всіх старших людей на комерсі. Здавало ся, що досить уже того досьвіду, якого 18 наших молодців зазнало на Вис. Замку, коли зважили ся порушити настрої кількати тисячної маси народу“.

„Мимоволі насуває ся питане: чиї інтереси заступає той гурток молодіжи, котрої речником був товариш голова“. А далше каже редакція, що з огляду на панночки і жєнщини молодіж повинна була спокійно заховувати ся. (?)

Чиї інтереси заступає тов. Цегельський, про се чейже редакція „Дѣла“ могла вже пераз дізнати ся. Що до панночок та жєнщин, то дивно, якими собі їх представляє редакція? Чи вони всі такі вже, що не можуть вислухати серйозної бесіди? А коли би навіть такими були, чи молодіж має тим вязати ся? Здаєть ся, що ні!

Другим виступом були вечерниці, устроєні заходом української молодіжи в честь пок. Михайла Драгоманова. Вечерниці мали характер більше родинний, та мимо того віддано ними належну честь великому робітникови, влучному критикови і європейської слави ученому. Відчит виголошений Л. Цегельським кинув ясне сьвітло на особу покійного, представив його діяльність на всіх полях; промови бесідників Е. Косевича і Т. Мелєня подали характеристику сего незвичайного чоловіка, що добре бачив усі хиби нашої сьупільности і картав їх остро.

Найважнійшим однак виступом, а заразом доказом злуки всієї української академічної молодіжи — було її віче в справі українського університету у Львові. Тоді то українська молодіж зі всіх сторін Долитавщини зїхала громадно до Львова на віче. Воно вийшло величаво.

Видана памяткава книжка ¹⁾ представляє всі заходи в сій справі: Голоси нашої преси переважно прихильні. Лишень „Руслан“ (ч. 143 і 144) позваляв собі на деякі уваги, які вказували на нерозуміне поодиноких слів і дивну мішанину поглядів на справу українського університету, а в статях п. з. „Справа руського університету“, чч. 144 і 153 так, що дивувати ся можна, як одна і та сама часопись се робить.

Рівнож минулого року почали ся заходи коло основаня українського людowego університету ім. Тараса Шевченка. Перші почини належать тут українській молодіжи, яка в тій цілі скликала на нараду і всіх старших

¹⁾ Українсько-руський універзитет, зібрав і видав Михайло Крушельницький у Львові 1899. Ціна 1 корона.

Чистий дохід призначений на основанє людowego університету у Львові.

Крім того дня 3-го грудня відбув ся людвий концерт устроєний переважно заходом молодіжи; а на другім людвм концертї дня 18-го грудня мав промову Е. Косевич, де вказав на потребу злуки Українців без ріжницї клас.

Дня 16. грудня на вічу академиків в справі Поляка Каспра Войнара забирали іменем української молодіжи голос Е. Косевич і В. Старосольський.

Се є короткїй огляд діяльности української молодіжи, що провила ся її публичними виступами. Як я вже сказав, сея діяльність є іще без загально-ширшого виступу. Вона відносить ся до справ переважно наших власних, хотїй справу українського університету мусимо уважати загальною.

Із сього короткого огляду видно дві річи. Перше, старша генерація та старші патриоти з малими лишень виїмками, переважно відносять ся ворожо до молодіжи. Звичайно дієть ся те, коли молодіж забирає в яких справах голос і тоді остро і різко оцінює їх діяльність. Друге: наша преса уживає української молодіжи за претекст, під яким виступає зі своїм антагонізмом.

Голоси преси нам рівнодушні, і дуже зле було би, якби молодіж регулювала свої погляди і переконання по голосам преси. Коли виступ який зиходить з пересвідчення, що так а не інакше треба було поступити, коли він є відгомоном поглядів молодіжи, то байдуже її, що на ню посипле ся лайка „розумні поради“ і зрілі та розважні голоси. Ще менше вразлива молодіж на похвали преси, а похвали „Руслана“ її вже найменше одушевляють і зовсім не підхлібляють. Проти такого надужитя мусимо запротестувати.

II.

Сильнійше із більше загальним характером виступає наукова і літературна діяльність української молодіжи.

Коли були вибори дійсних членів „Наукового Товариства ім. Шевченка“, вибрано таким членом Стефана Томашівського за його наукові праці.

З минушого року згадаю працю Олега Целевича: „Участь Козаків в Смоленській війні 1633—4 рр.“¹⁾ Крім того багато з української молодіжи подало свої справозданя і оцінки, друковані в „Записках“ та в других видавництвах „Наук. Тов. ім. Шевченка“.

В „Літ.-Наук. Вістнику“ появиля ся оцінка С. Томашівського на драму М. Старицького: „Облога Буші“.²⁾ Юрий Кміт надрукував

¹⁾ Записки Наук. Тов. ім. Шевченка. кн. II. 1899.

²⁾ Літературно-науковий Вістник кн. XII. 1899.

свій відчит з вечериць Т. Шевченка в духовнім семінарі. (Руслан чч. 80, 81.) А крім того Орест Авдокович дав докладну характеристику помершого молодого нашого письменника Льва Васильовича Сапогівського (Дѣло чч. 163—165).

В публіцистиці заграничній забирає поважний голос Роман Сембратович, що написав багато інформуючих статей про Українців і українські справи в віденських та деяких з Німеччини часописах.

По наших містили статі різного змісту Роман Стефанович і Євген Ю. Олесницький.

З української молодіжи виступило кількох в літературі зі своїми творами. Першим з ряду поставлю Ореста Авдиковича. Сей молодий письменник почав свою літературну діяльність в р. 1898. Минулого року видав друком деякі свої твори. Бо окрім того, що „Дѣло“ надрукувало 8 його оповідань та образків (Дѣло чч. 43—45; 99—102; 161 і 162; 168—170; 197; 205; 207; 236), вийшли осібно довше оповідане: „Нарис одної доби“¹⁾ і збірка оповідань п. з. „Поезія і проза“²⁾.

Орест Авдикович задивляє нас насамперед своєю різноманітністю сюжетів, тем та мотивів і інтересним переведенням оповідань. Найбільше подобають ся нам всі короткі образки та оповідання, ось як: „На авдіенції“ (Дѣло ч. 205.), * * * (Дѣло ч. 236), з довших „Штири нові“, „Матвій Цьома“ і „З балю“ (Поезія і проза). Пізнати з них глибоко-вразливу душу автора. В довгій оповіданню: „Нарис одної доби“ представляє нам автор чоловіка невилічимо хорого, в якого є ще охота до життя. Оповідане потрясає кожним страшенно, місяцями будить навіть обриджене, якого наслідком може бути лише відраза до такої недуги. Особливо високо держані є в тім оповіданню початок його і кінець.

Але є між творами Авдиковича і слабші річі. Таким, уважаю є оповідане: „Поезія і проза“ (Поезія і проза). Борба фантаста з дійсністю, яка, розуміється, кінчить ся побідою дійсности — ось тема сего оповідання. Сама особа героя, Ст. Віттіха, композитора по званню, артиста по вдачі не будить у нас симпатії. А його філософване місяцями викликає у нас іронічний усьміх, епізоди малозначні опрацьовані так, немов би вони головним осередком цілого оповідання.

¹⁾ Живі струни кн. 3 1899. Видавництво А. Крушельницького і В. Старосольського.

²⁾ Орест Авдикович. Поезія і проза. Є тут сім оповідань. Львів 1899.

Дивно різнити ся від усіх иньших образок „Проблеми“. Гадки там — се гадки душі автора — однак нераз так неясні, що годі їх порозуміти.

Мимо того однак бачимо у всіх оповіданнях вироблену форму, видно, що автор поборов в більшій мірі труднощі технічні, видно, як пр. з опов. „Нарис одної доби“, вже в нїм письменника виробленого.

Другим з ряду буде таланотичний новеліст, Марко Черемшина (псевдонім) — котрого два оповідання з гуцульського життя в „Літ.-Наук. Вістнику“ (кн. V.) „Святий Миколай у гарті“ і „Хиба даруймо воду“ — виказують добре підхоплену обсервацію і гарну форму — як також подають нам нагоду висказати гадку — що він дасть нам цінні твори літературні.

Минулого року дав нам також в „Дѣл-ї“ (чч. 84; 88; 128; 130; 201) і в „Літ.-Наук. Вістнику“ (кн. XI. свої твори Евген Мандичевський. Деякі малі його картинки, як „Новик“ і „Груша“ подають нам характеристику сего письменника. Задумчивий він та по части сентиментальний, підчас коли млявим виходить в оповіданю: „Послідна сповідь женщины“ (Діло ч. 130).

Антін Крушельницький і його „Пролетарі“¹⁾ — се зовсім щось відмінного від попередних. Що правда, видно у автора брак ріжнородних тем, які дали ся би обробити. Мимо того такі оповідання, як „На заробку“, „Соперниці“, „Два світи“, „Дует“ — говорять самі про талант автора. Підклад творів — соціальний, а на нїм виведені всілякі появи, чи в роді проституції, чи в роді яких небудь иньших секеуальних появ. За далеко однаковож посуваєть ся, а нераз доходить майже до неможливости в таких оповіданнях, як „Кров“ і „Марина“. Зовсім слабим уважаю я оповіданє „У вагоні“.

З иньших оповідань, які були друковані іще в „Дѣл-ї“, „Літ.-Наук. Вістнику“, „Будучности“ і „Буковині“, визначаєть ся особливо „Гостина“²⁾ своїм інтересним сюжетом, та новою темою.

Автор однак має іще деякі труднощі перед собою. Особливо форма іще не всюди виробленя! чим однак А. Крушельницький становить у нас нову і осібну появу, то тим, що питання ним порушені, то питання нові, питання дня.

¹⁾ Живі струни, кн. IV.

²⁾ „Дѣло“ ч. 56.

Рівнож попереднього року дістали ми „психологічний образок“ Петра Карманського¹⁾, „З теки самовбийця“. Сум та горе за любовою, розпучлива любов, що веде до самовбийства — се не пова гадка. Не нове і не інтересне переведенє психологічного процесу, а подекуди навіть невірне. Однак ми бачимо тут щось иньшого. Є тут поезії і деякі з них відзначають ся дійсно гарною формою і змістом. Петро Карманський виступив що йно сего року, без виробленої бо-дай в мініятурній скількості літературної фізиономії.

З того огляду видно, що література є також численно заступлена молодіжжю. Теми у творах сеї молодіжи переважно нові, питаня сьвіжі і на часі. І коли наша наймолодша література виховала ся під впливом, то з цілою певністю можемо сказати, що найменше під домашнім, а передовсім під впливом молодой європейської літератури.

Дальше треба згадати тут про нашого молодого композитора Остапа Людкевича, про якого твори знатоки висказують ся дуже підхлібно. Остап Людкевич крім того вже від року є диригентом у „Львівськїм Бояні“. Дальше з поміж української молодіжи маємо двох композиторів: Романа Ганнінчака та Ярослава Вінцьковського.

Для суспільного огляду згадаю тут про переклади. Вони є важним вкладом у нашу літературу, они познакомляють нас в легкий спосіб з творами чужих письменників. Тут найбільше прислужив ся А. Крушельницький, що переклав слїдуючі твори: „Недосьпівана пісня“ Е. Оржешко, „Гануся“ і „Візник Геншель“ Г. Гавтмана, „В Гірничій Дуброві“ І. Запольської, „Із циклю Вігїлій“ С. Шибишевського, „Із хат“ Г. Понтопідана. Крім него дав нам Ю. Кміт переклад драми Г. Ібзена: „Ворог народа“ wraz з переднім словом про автора Кілька коротких оповідань переклав Євген Мандичевський в „Дїл“-ї та Яр. Весоловський в „Буковині“.

Рівнож в р. 1899 появило ся нове видавництво: „Живі струни“, якого вийшло чотири випуски — заходом А. Крушельницького і В. Старосольського. Видавництво те, дуже для нас цінне, бо воно не оглядаючи ся ані на зміст, ані на напрям творів, буде нам подавати те, що нове і цінне в європейській літературі, як та-коже і у нас.

* * *

В той спосіб маємо цілий огляд діяльності української молодіжи за р. 1899. Діяльність наукова і літературна виступає тут на перед.

¹⁾ Петро Карманський виступає під псевдонїмом: Петро Гіркий і друкував ще крім того в „Руслані“.

Менше було заінтересованя справами суспільними і менше роботи в сім напрямі.

Та кінець року, не кінець праці молодіжи. Новий рік і нове столітє застали молодіж заінтересовану всіми питаннями життя. Житє молодіжи пливе чим раз ширшим руслом, круг її інтересів ширшає і обіймає що раз нові справи і нові питання. Молодіж радо працює над собою, старає ся як найбільше знаня здобути собі, поки сидить ще на шкільній лавці, щоби мала з чим вступити в житє, та щоби змогла сплатити працюю довги своєму народови.

ІВАН МОРОЗ.

З ЧЕРНІВЦІВ.

Рівночасно, коли в інших акадємічних товариствах кипить житє цілою силою молодечого огню, і з них виходять люди свідомі своєї мети в дальшій публичній житю — то у нашім „Союзі“ можна подибати таких членів, що ледви уміють підписати ся по руськи — а часто, хотівши добре порозуміти ся з яким товаришом мусить говорити до него по німецки. Чиж не гарно?

В часі, коли наші москвофіли устроюють по цілій Буковин так звані просвітні і економічні віча, ми скликуємо збори, щоби вибрати і вислати делегатів на зібране черновецьких буршеншафтів, яке мало узнати одно жидівське товариство за „satisfactionsunfähig“.

Правда, був і в нас науковий кружок, та се було нам трохи за „науково“. Проте ухвалили ми на виділі замінити той кружок на (научно-)забавовий. На щастє торічні мясницї були досить довгі, а що лиш в часі посту могли відбувати ся відчити, бо поза тим треба було лагодити вечерницї, тому відбув ся лиш один відчит, а результатом того точного захованя посту було то, що научний кружок постить до тепер.

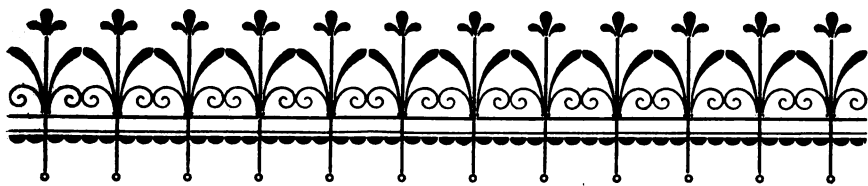
Отак то виглядає наш „Союз“. Вся духова енергія пішла в ноги, а надії на лішше мало.

Правда, сего року прийшли до нас молоді, свїжі сили, рухають ся і працюють вони над собою; та щож, робота їх замкнєта

в їх тіснім гурті; до товариства не вносять ніякого жптя. Та се за мало.

Товариші Союзани! Схаменім ся! Час нам взяти ся також до поважного діла, до праці над собою і своїми товаришами. Зрозуміймо вже раз своє становище на культурнім і національнім полі, зрозуміймо, що лиш ми, а ніхто иньший, можемо і муємо розбудити національне жите на ще дуже „зеленій Буковині...“

Хроніка з чужого життя.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

СТУДЕНТСЬКІ РУХИ В РОСІЇ.

Чим є внутрішнє життя Росії сего велитня, що тяжкою рукою давить 80 різних народів, що заволодів половиною старого світа і все ще неситий, готовить ся добувати нових земель і нові мільони „горожан“ посітити благодатию своїх чиновників, жандармів, шпіонів, нагайок, корупції, кайданів та иньшого добра? Питанє широке: і широко можна-б на нього відповідати.

Для нас, для усіх тих, що зятиги ся в ряди „ecclesiae militantis“, правди і поступу людства — се безнастанна страшна боротьба за наші ідеали, боротьба в якій безнастанно лускають батоги, заповнюють ся тюрми, і в котрій як результат тяжкої праці жандармів, шпіонів і других „защитників державного ладу“ — встають чим раз нові і чим раз численніші борці за правду.

Студентські розрухи з минушого року, се в історії сеї боротьби факти чималої ваги, факт навіть в Росії нечуваний. Хоч сам собою належить він, бодай в частини, до минулого, то як характерна проява російського життя мати ме він усе свою свіжку вартість.

Маю перед собою надіслані нам з різних місць України матеріяли до історії згаданих рухів: З днівники писані студентами-богато листів, (з них декотрі писані з тюрми) далі гекто-і літографовані відозви, заяви і т. д.

На основі цих матеріалів постараємось дати Вам, Товариші, хоч короткий образ болючої „студентської історії“, яка наповнила європейські академічні заклади рядами „бунтовщиків“ та показала величезну силу „матушки Россеї“, що може навіть обійти ся без вижших шкіл. Головно зверну увагу на Київ, бо він нам найблищий, але ще треба посвятити кілька слів життю закордонного студентства в загалі, бо інакше тяжко зрозуміти які небудь поодинокі його прояви. Один з товаришів, що прислали нам матеріяли, відповів на нашу просьбу о таку статю: „Посилаю Вам лиш матеріяли, бо не було в мене часу їх обробити, а потому Ви зможете певно зробити се краще від нас, що стоїло в середині борби і певно неможемо змалювати її досить об'єктивно“. Я думаю противно, що змалюваній нами картині все забракне живої, безпосередньої обсервації очевидця, та хочу сповнити волю товариша, певний, що закордонні товариші справлять, що вийшло-б неясне, неповне, або може й невірне.

Перш усього може треба сказати про усе російське студентство, що його життя звязане тісно з розвоєм поступової, вольної думки в російській державі: не лишень численні одиниці беруть участь безпосередно в роботі суспільних та політичних партій, але і студентство таке, се-б то найкраща його частина (мусимо абстрагувати від нечисленних лизунів, прихвостнів уряду) відносить ся до згаданих партій, головню-ж робітничих дуже прихильно, і на відвороті можуть все майже числити на їх симпатії і підмогу. Далі наведемо факти, що свідчать про такі власне взаємини, тут ми патакнули на їх, бо вони є жерелом відносин властий до студентів.

З виїмком своїх підніжків, трактує уряд студентів як бунтарів, революціонерів, і конечно політичних переступників, на сліпо примінює до студентів слово, що само вже містить в собі засуд: студенти то соціялісти! Як з одного боку такий погляд міг би свідчити про високу оцінку соціялізму царським урядом, коли він ідентифікує з соціялістом кожду інтелігентну людину, так з другого зробив життя студентів дуже невідрадним.

Доля студента, а бодай можливість скінчити університет залежить не лишень від примхи університетських властий, від доносу жандарма і поліції; її може зломити університетський слуга або сторож дому, де він мешкає, бо по новим порядкам вони мають слідити за кожним поступком студента. Про цілу трудність життя студентів, про се, як вони з усіх сторін окружені шпіонством та в кожній хвилині підчинені контролі, свідчить приміром такий факт, що жандармський полковник в Чернигові спиняв на вулиці гімназистів та семинаристів, щоб пересмотрити несені ними книжки, а коли

знайшов яку найби й легальну, що йому не сподобала ся, починалаєь індагація: „Звідки у Вас ся книжка?“ і т. д.

Для лекшої контролі є усе студенство омундуроване, і то не лишень в середніх школах, як се за Росиею заведено в Галичині, але і на університетах, політехніках і т. д. Се обставина для усіх опікунів молодіжи вельми користна, бо студентський мундур, видимий знак „неблагодяждности“ людини що його носить, кличе до них вже задалегідь: „гляди, се чоловік підданий твому надзору, сліди його!“ Так кождий студент знає, що в кождій хвилині слідають за ним хижі очи уряду. Як згадано више вложено останніми часами обовязок поліційної служби на сторожів приватних домів. Факт сей галицькою пресою кілька разів порушуваний, тому згадаю про нього лишень коротко.

В р. 1896 прийшов уряд до пересвідчення що число поліційної сторожі за мале, тай видав „указ“ по якому властителі домів мають держати сторожів. Вони ходять кождої днини на поліцію з мельдунками, що тревають і по 5 годин. В ночі мають дижури коло домів, а після §. 3 сего „указу“ вони „є підчинені поліційній власти, котрої розкази мають сейчас сповняти“. Находимо там дальше постанову! „Узнаних невідповідними сповняти обовязки, належить на розказ поліцмайстра видалити зі служби“. Для сих сторожів видано окрему інструкцію, по якій вони обовязані: „доносити сейчас приставови про усі, поліцією недозволені зібраня“ (§. 3.); осіб що розліплюють або роздають які небудь папери придержувати і віддавати поліції; „слідити усіх що входить, або виходять з домів, а коли се є хтось незнаний, переконати ся до кого йде і з яким ділом, потім мають донести про се поліції“ (§. 4.); вони „є обовязані сповняти вимоги і розкази поліційних урядників, помагати їм у всьому, а передовсім при слідженю або ловленю кого небудь і т. д.

Се заставленє приватних людей робити поліцейську службу, є лиш одною проявою систематичної акції веденої російським урядом від давна, акції що поклала собі метою зробити як найширші круги суспільности поліційними агентами. Акція ся підпомагана спільно шкільною системою, святила вже свої тріумфи, що мусять наповнити обридженем кождого чесного чоловіка. Так в р. 1881 заснували члени найвисшої російської аристокрації приватну тайну поліцію, якої агентами були розуміеть ся за гроші — сини найстарших російських панських родин, що не вагали ся користати з фондів визначених на згадану поліцію.

На розвизанє сеї поліції що називала ся „свята ліга“ і була звернена проти політичних переступників вилинули — не, як мігби

хто надіялись гордість або високі етичні почування її членів, а щось зовсім инше. Іменно показало ся, що її члени для грошей складали зовсім фалшиві рапорти, кидали доноси на зовсім невинних людей, а російська аристокрація з поміж якої рекрутувались агенти св. ліґи скаржилась, що її сини за виплачувані „ліґою“ гроші ведуть дуже розпусне житє. Ті скарги причинили ся до розв'язаня „св'ятої ліґи“.

Паралельно зі зростом перзонально стану поліції, (байдуже що він як сказано вижше в части не оплачуваній) ростуть і видатки на поліцію. Так мійська управа Київа піднесла в р. 1898 призначену на удержанє поліції річну квоту з 120.000 на 170.000 рублів.

Розумієть ся що поліція і жандарми пересв'ідчені про високу вартість своєї роботи уміють її гарно перечислювати на гроші. На їзду одного жандарма з Київа до Білої Церкви і його побут там через один день числено — 200 рб.! — Робота поліції, звернена в значній части проти студентів, се лишень один бік опіки уряду над школами.

Вже сама приличність радить приходити до молодіжи не виключно з карабіном, кайданами та нагайкою, а бодай на пробу зажити й иньших средств. Такі проби виходять часом зовсім куріозно. Ретроградний ректор київського університету Репенкампер, зачинає, ні сіло ні пало — читати лекцію про проскрибований соціялізм, каже, що у ньому є „золоте зерно любви до меншого брата“ і т. д.

Для сили відпору студенства сей другий спосіб трохи чи не небезпечнійший від переслідовань.

В загалі однак ні гнет ні підлешуваня не можуть ні троха спинити серед студенства зросту вольної, поступової думки, походу духа революціонера, котрого „ні арештів царських мури, ні шпіонів ремесло“ не в силі в гріб кинути. Навпаки, можна сказати, що російська тюрма причиняє ся значно до розросту нових ідей. Оден з товаришів описує такий факт:

В одній гімназії в Київі була записана якато п. М. Одно чим она виріжнювала ся від иньних, се була її веселість та замидуване до флірту.

На прозьбу когось зі знайомих відібрала будучи в Одесі посліжку книжок з за кордону і передала її кому слідувало; в почтовій книзі посьвідчила відбір своїм підписом. На другий день її арештовано. Сам генерал жандармів зажадав від неї виданя особи якій передала книжки, приведено її батьків (річ в російських тюрмах дуже

практикована), щоб своїми слізьми захитали упір увязненої, але паночка уперлась і назвиска не зрадила. Вивезено її до Москви, де она (в хвилі писаня згаданого листу) пробуває вже цілий рік. За той час п. М. змінила ся на зовсім ившу людину. Жите в сумній тюремній атмосфері навчило її поважно думати, терпіння загартували її, вона почула в собі любов до ідеї, за яку прийшлося їй печайно терпіти, по її власним словам вона не пожалує ніколи часу пережитого у тюрмі, бо тоді лише стала людиною.

Таким чином сама акція уряду причинює ся до удержаня серед студентів поступового руху.

Розуміє ся, що студенти зі свого боку мусять протиставити урядови зорганізовану і то не лишень оборонну, але і активну роботу. Тут відділити треба так сказати „фахову“ організацію студентів, що складає ся з „земляцтв“ і спільної ради, від поодиноких кружків та комітетів научних та політичних. Коли перша організація представляє якусь тяглість, що переходить з року на рік, згадані комітети ведуть звичайно цілком ефемеричне жите.

Ось що пише про них товариш: „Такий „комітет“, живе, розвиває ся, добуває впливи, поки не видасть маніфесту. Звичайно по таких протесті сильнішого організму, що будить ся з просоня, його дні є вже почислені, і він пропаде, а через часочок виступають вже нові гурти, нові комітети, нові „маніфести“ і нові арештованя“.

Сесі арештованя хоч часто неоправдані, се один доказ, що там в глибині, серед студентської маси щось кипить, що там деє криє ся перед оком шпїцля нове „независне урядови жите“. Єсть ще один спосіб, яким оно проявляє ся: се є масові демонстрації і маніфестації. Така власне демонстрація була безпосереднім товчком до останніх студентських рухів, що обняли поверх 40.000 чоловіка. Сі демонстрації дають нагоду робітникам, показати свої симпатії до студентів; під рукою маю власне дату, що відносить ся до демонстрації в справі Українки Марусі Вітрової, що ображена в тюрмі жандармом сама наложила на себе руки (спалилась 24. лютого 1897 р.). В згаданій демонстрації взяло участь коло 300 робітників.

Ще одна увага: усьо еказане відносить ся в рівній мірі до студентства обох полів. Дівчата студентки беруть живу, безпосередню участь в боротьбі веденій студентами за волю, і рівно як їх товариші жертвують ся за ідею. Мартирольоґія російських діячів запи-

сала назвиска героїн-дівчат що впали на поли боротьби, а факт сей чи малої ваги, бо в жаднім краю жіноцтво не горне ся так численно до визшої науки як саме в Росії.

(Далі буде).

ДРІБНІ ЗАМІТКИ.

„ZJEDNOCZENIE“

Товариство польської поступової молодіжи, розвизали політичні власти в початку сего місяця. „Zjednoczenie“ розіслало редакціям львівських часописей заяву з їзду польської молодіжи у Варшаві, в чім добачили наші власти „удержуване зносин з політичними товариствами за границею“, що подано як мотив розвизаня.

„DZWOŃCY“.

В останнім числі „Promienia“ читаємо, що в Кракові відкрили директори середніх шкіл товариство студентів, що покляно собі метою сьпівати на похоронах за гроші, а добутий так зарібок пускати в байзлях та шинках. „Dzwońcy“ бо так називали ся члени сего підприємства, — дожидали на цвинтарі похоронів і офірували свою працю за одну або дві корони родичам покійників. Характерне се, що „Dzwońcy“ брали живу участь в „Jasiek-ach“ та устроюваних езу-

їтами аматорських виставках. Факт сей є ярким доказом невідрадних відносин в наших середніх школах. що місто піднести молодіж морально і умово, кидають слабші одиниці в грязь морального занепаду.

Пр. 12/00 — 2. В Імени Їго Величества Цісаря! Ц. к. Суд краєвий для справ карних у Львові рішив на підставі §§. 489. і 493. зак. кар. і §. 37. зак. прас., що зміст артикулу уміщеного в числі 1. часописи: „Молода Україна“ за місяць Січень 1900 під написею „Наша шкільна система на буковинськїм ґрунті“ містить в собі знамена провини з §. 300 зак. кар. і проте усправедливлена єсть заряджена через ц. к. Прокуратора державного конфіската сеї часописи. В наслідок того рішення зборонене єсть дальше ширене того артикулу, а забраний наклад має бути знищений.

Поводи: В інкримінованих уступах статі „Наша шкільна система на буковинськїм ґрунті“ старає ся автор безчещенем, глумленем і тенденційним перекручуванем фактичного стану річий побудити читачів до погорди і ненависти проти правительственним властям шкільним під зглядом їх діяльности урядової, в сей сам спосіб понижити зарядження тихже властей, що становить провину з §. 300 зак. кар. Тому заряджена конфіската є оправдана. Львів дня 24. січня 1900 р.

Žminkowski m. p.

Від редакції.

Ізза браку місця „Рецензії і справоздання“ відложено до слідуячого числа.

По причині зміни відвічального редактора, що не залежить ані від редакції, ані від тов. Гошовського, просимо прислати всі п'єсьма на адресу редактора тов. **Антоня Крушельницького, ул. Театинська 14. П.**, а всі грошеві посилки і замовленя в адміністрації, на адресу тов. **Ярослава Стефановича, ул. Чарнецького ч. 26.**

Переписка редакції.

Вас. П—о. Присягайте, що є. — **Вас. Ю—в.** Непридатне. Пришліть иньні річи. — **С. Я—й.** фейлетон для нас непридатний. Пришліть обіцяні статі про слав. мол. — **Н. Л—ий.** Дописи про ст—у гімназію не можемо помістити. Полякам робити ніхто не може заборонювати, а чому-ж Русини не пробують забрати ся до такої роботи. Зрештою се старі річи 1897 р., а чейже ми не можемо витягати такого старого сьмітя, бо зайшли би кат зна куда! —

М. Один. — „Орел“ помістимо за Вашим дозвіллем у скороченій та виглаженій формі, иньні не для нас. — **З. Евг.** Є ніжність чутя, але не оброблене як слід, подайте де що в кращій формі. — **В. К. М.** Любовні не для нас. З поезії „До Льва“ колись пізнаете самі, що з величнього до сьмішнього лишень один крок. — **М. Кич.** Старі гадки в слабій формі. — **В. Гриц.** Щось є, а не забудьте, що поезія не публіцистика, а як береть ся до покликів, мусить бути могоуча і пориваюча. — **Я. Т—кий.** Відчиту не можемо надрукувати, „Мелянхолії“ для нас не перекладайте, але радо прийемо обіцяні статі про нові напр. в літ. та про Федьковича. — **Стефан Ч.** Подобало се, але пришліть рещту і подайте своє імя та назвище. **Яромір в імени всіх товаришів, обиджених зі Станіславава.** Хто Ви є, і де виховали ся такі мудрі, відслоніть ласкаво редакції свою цінну персону! Хто хоче воювати, повинен прецінь се зробити: редакция імени його не виявить. Шкода, що змарнували цілий аркушик листового паперу на оборону о. Семенова, бо в редакційнім комітеті засідає аж 3, що були учениками станіславівської гімназії і що знають про далеко кращі подвиги о. С. як єі, що їх піднесла „Молода Україна“ в 1. числі. Звідки у Вас взяла ся відвага боронити „Бурен сьв. о. Николая“, як ми тут на університеті на кождім кроці маємо наглядні докази, що її вихованці вартя; звідки Ви знаєте автора статі, як сього не знає навіть директор львівської поліції? Подайте своє імя а по можности і фотографію, то її відібемо, як Ви ученик станіславівської гімназії і розішлемо по всіх гімназіях на показ, як виглядає чоловік, що в наймолодшій віці, кандидує на оборонця всего гнилого і струнішого в нашій суспільности. замість мати до сього відразу. Вашу статистику провіримо дуже основно.

Всі неприняті рукописі переховують ся в редакції рік. По році нищать ся їх. На зворот рукописей треба прислати марки. Рукописей надрукованих річий не звертаєть ся.

Молода Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 3.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата вносить: в Австро-Угорщині річно **6 к.**; піврічно **3 к.**; поод. ч. кошт. 60 сот.
за границею **8 к.**; **4 к.**

Видає: Антін Крушельницький, ул. Театинська, ч. 14.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

ЗЛУКА МОЛОДІЖИ.

„Най зближить ся в любові і надії кождий, що належить до будучности, а ділом і словом усіх найтісніше зв'язуєть ся, і най ширшає вольний союз заговорників для лішого часу“.

Шлясриахер.

Серед горячого розгару боротьби, яка жевріє на усіх областях суспільного життя, дунає чимраз дужше і дужше, і чимраз більше приклонників добуває оклик: „лучім ся“! — На причуд однодушно підносять його побіч своїх боевих кличів партії та сторонництва, або люди зв'язані з собою культурними, становими і класовими інтересами. Робітники, що хотять добути собі кращу долю, богачі, що боронять своїх зисків, дуки-вельможі і бідаки-голота, пануючі і поневолені, усі заєдно глядають собі союзників і кличуть до них „лучім ся“. Се стремління лучити ся під одним прапором усіх, що їх умовини життя наділиди одною судьбою, сєй організаційний рух, що обхоплює чимраз нові веретви і чимраз нові одиниці „суспільняює“, се одно з характерних знамен нашого часу.

Сучасна суспільність стаєть ся чимраз більше тканню, сплетеною із тоньших і грубших, шовкових і дряних, різнобарвних організаційних ниток, без яких нинішне життя громади просто немемлимє.

Українській громаді приходило ся не раз гірко відчути брак організації, яка відповідала би умовинам її істнования і заводила розумний поділ народньої роботи, і тому за столітє нашого культур-

ного і пів віка нашого політичного відродження можна би начислити у нас чимало проб переведення народньої організації. Були між ними удачні і неудачні, були щирі, і такі, що старали ся при помочи популярних девізів „в єдинстві сила“ і т. подібних спинити наш розвій і звести його на безпутя мертвих пустинь, а єї проби дали нам крім досвідів і позитивні добутки, дали організацію научної і просвітної, в загалі культурної роботи. Єю роботу продовжати муть грядучі покоління, і тому обовязком нашим пізнати її теоретичні основи і практичні цілі, аби „слухний час“, коли він прийде, застав нас не лишень охочими, але і готовими сповнити обовязок зглядом свого народу. — Але сей обовязок не цілий лежить по тім боці межі, якою є в нашім житю хвилина, коли одиниця покидає ряди молодіжи.

Молодіж як така займає в розвоі людства, в загалі як і в житю поодиноких народів, визначну ролю.

Серед неї находять свій наймаркантнійший вираз пануючі погляди суспільности; їй приходить ся звичайно переводити в жите стремління, що потребують широкого розмаху і запалу; в її рядах находять перші відгуки нові ідеї, і мають свої ключі нові течії, вона, буденщиною жита непридавлена молодіж, є звичайно найідейнішою і найпоступовішою частию суспільности. Сї ціхи молодіжи має українська молодіж в більшій степені ніж яка небудь иньша. Вже чисельно, як досить визначна частина нашої молодої інтелігенції, мусить вона відгравати поважну ролю в житю нашого народу; ся обставина заставляє її до практичної роботи, каже забирати голос в публичних справах тоді, коли иньша, на пр. німецька молодіж може гаяти час по „кнайпах“ та „бумелях“. Але на виїмкове становище українського студентства вплинули в далеко більшій степені иньші ще причини, причини викликані минувшиною і сучасним положенем нашого народа. Історія України, се історія титанської, страшної боротьби за волю з одного боку, а суспільну рівність з другого: все, що не годилось на який із сих принципів, пропало для нас, перейшло в ворожі нам табори, а при Україні лишилась єїра маса, маса все кривджена, обідрана і окрадена зі всего, що в тяжкім лихоліттю злила своєю кровію рідний край, засіяла кістьми північні пустарі. Ся маса, се майже увесь наш нарід, а його минувшість хоч слава та велика — одно страданє, одно велике горе. — Се зрозуміти мусіли усеї крапці одиниці між Українцями і зрозуміти мусіли й те, що не тужити нам за минулим, не бажати його повороту, а веї сили і веї почування вложити у ведену вже цілі століття боротьбу за кращу сьвітляну будучність. Наслідком сього було, що нова наша інтелігенція дала цілі заступи ренегатів; кому немилі рівність та воля, кого манить панство, або кому національна ідея незрозуміла без державної сили, той мусів покинути наш демократичний прапор і піти

до чужих глядати своїх богів. Польські контуші, делії румунських та московських боярів, „русєка“ (що за роскїш) кормига — ось, що манило наших апостатів. Ті, що лишились під національним прапором з переконання чи по неволі, мусіли признаватись до демократизму, хоч який був часто формальний та пустий сей демократизм. Сєся демократична закруєка, що — бодай формально — є спільною молодїжи і решті суспільности, а далі публична робота, в якїй молодїж мусить брати участь спільно зі старшими, викликали досить живі взаємини між старшою і молодшою частю української суспільности: молодїж держить все руку на живчику публичного життя, а знов старші слїдять житє молодїжи, старають ся пізнати пануючі серед неї стремління і дають їй, як такїй, голос в публичних справах.

Публичні виступи, в якїх молодїж мала нагоду висказувати свої погляди на наше публичне житє, визначні тим, що вони показували звичайно ярку різницю поглядів між молодїжою і старшими патріотами. Зі сторони старших спались звичайно громи на голови молодих по кожнім такім виступі молодїжи, спались аргументи в роді таких як „смаркачі“, по кожнім такім виступі ставлено питанє, чи молодїж має право критикувати старших, чи може повинна дожидати спокійно лєсени, а поки-що єпївати:

„У нас є сила, паповє громада, но в старших сила і добра порада?“

Ті єписєї, часом дуже гострі, показують одно: що завдяки незвичайно єскорому розвоєви нашої суспільности її євїтогляд змінєєть ся постійно і то змінєє дуже єскорим кроком. Коли иньші народи, що могли євобїдно розвивати ся, вироблювали собі спокійно і повели свої національні постуляти, приходили до євїдомости своїх потреб і єредєтєв уладнати найкращє своє житє-бутє, наш парїд мусїєв зробити се в дуже короткїм часї.

Як иньше виглядає „народня душа“ нашої суспільности нинї, а перед трийцятьма роками?

Яку велику революцію переїшла за той час наша суспільність, який великий капїтал умовї праці мусїла вона зужити, аби передумати всї старї і новїїші кроваві свої досєвїди і витягнути з них конєквенції на будучє!

Сєй єскорий культурний розвїєв суспільности ставить українєкку молодїж в положєнє, в якїм лєдвї чи находила ся яка небудь иньша. Погляди і понятя, якї паходять нашї товаришї иньших народностїєв, вжє готовї, ми мусїмо самї добувати і витворювати, мусїмо їх боронити і бороти ся за них. Чоч яка велика робота зроблена нашими попередниками — вона ще не скїнчєва, єволюція поглядів, в якїй єредова роля припадає молодїжи, байдуже що велика її часть є за нами — ще не закруєчєна; а коли правда, що молодїж, се будучність

народу, коли правда, що вона має вести перед в його розвої, то українська молодіж мусить взяти на свої плечі великий тягар обовязків. Она не сьміє дозволити, аби наш нарід вернув ся бодай на пядь взад, вона мусить усіма силами вести його все вперед і exelsior!

Хвилиною, коли молодіж зрозуміла ясно сю свою задачу, коли сказала прямо і по мужеськи: „хто не з нами, той проти нас“, була хвилиною, коли перед очима молодіжи станула конечна потреба тіснійших зносин і порозуміння, потреба організації. Без неї не мож надїяти ся, аби молодіж могла сповнити свій обовязок, вести перед в еволюції, яку переживає наш нарід, вона не була би навіть в силї достояти йому кроку в розвої. Се пливе з природи річи розвою публичних ідей.

Коли індивідуальний розвій одиниці, найби вона і яка була спосібна і роботяща, без її відносин до суспільности тяжкий та пинявий, то розвій суспільности без живих взаємин між її членами просто немислимий. Його умовиною є одностайність сьвітогляду, себ то однаке розуміне життя, однакі симпатії, осуджуване житєвих відносин при помочи однаких критерий.

Се одна причина, чому молодіж, коли вона хоче і має внести в житє свого народу щось одноцільне, коли має виробити собі спільну ідейну атмосферу, мусить жити у живих взаєминах із собою, мусить бути фактично з'організована.

Друга причина, се конечність пізнати усі суспільні течії і стремління, які пронизають нині людство, розслідити їх теоретично і практично, добути сей великий материял знаня потрібний кождому, що має взяти активну участь в публичнім житю. Національна ідея, що сама вже вимагає основного зрозуміння і теоретичного передуманя — се не є ще повний зміст життя народа. Паралельно з нею — спеціально в нас — в дуже тісній з нею звязи йде суспільний і економічний розвій, йде розвій науки і штуки, змінюють ся як в калейдоскопі форми і зміст життя.

На се бурливе русло життя ми не будемо дивили ся спокійно з безпечної кручі еґоїзму, а скорше чи пізнійше мусимо кинути ся в нього, взяти участь в борбі та праці. Тому ми мусимо пізнати основно права, що кермують сим житєм.

Що практичне їх розуміне може нам дати лишень безпосередня обсервация, скріплена та справлена обсервациєю других, се, здаєть ся, не підлягає сумнівови. Иньша річ, чи відокремлена від других одиниця зможе добути потрібне їй теоретичне знанє?

На се питанє мусимо відповісти, що бодай в наших відносинах є се майже неможливе. Тут мусимо відріжнити наші відносини в середніх школах від відносин висших шкіл. Зачнім від перших.

Чи наші середні школи дають нам бодай сурогат розуміння публичного життя, чи вони дають хоч троха знання його бодай в найзагальніших рисах? Досить взяти в руку програми науки в галицьких середніх школах, аби уважати таке питане іронією.

Не тут місце розбирати докладно добрі і злі сторони сеї програми, ми констатуємо тут лишень, що вона переведена сумнінно, може дати ученикови ось що: трохи знання чужих (української в польських гімназіях — дасть Біг) мов, троха історичних дат, відірвані відомости з природничих наук — сам лишень сірий материял, ні троха загально і критично не освітлений. Навіть сей материял не повний, бо бракує наприклад усьо, що відносить ся до історії людської вольної думки, до ведених в її обороні боїв та до її розвою.

Чи є справді „зрілим“ чоловіком сей, хто обмежившись виключно до духової страви, яку давала йому школа, добув нарешті „свідощтво зрілости“?

Чи цілу вину поносить тут шкільна система, чи оправдує її обставина, що її задачою не само образоване молодіжи, а має вона лише дати средства здобути собі се образоване — се питане для нас без значіння. Ми маємо перед собою факт, що сама шкільна наука дає за мало, що наслідком сього мусить кожний тямущий гімназист, реаліст, чи семинарист оглянути ся за средствами, щоб її доповнити.

Де він може їх найти? Найпростіша відповідь — в професора. Але щож! Коли в якого з них сотне з ряду перероблюване того самого математичного доказу, або переходжене тої самої граматичної формули не вбило ще молодечого запалу до праці, то в нього або родинні клопоти на голові, або за поправлянем задач і т. иньшим прямо не стає часу займати ся ще поза школою студентом. Професори, що хотіли-б і могли се робити, се лише одиниці, і то дуже нечисленні одиниці. Ученики-Українці є під тим зглядом в гіршім ще положеню. Наших професорів взагалі меньше, а з числа т. зв. офіціяльно „Rusinów“ відчислити треба спору пайку на людей, що ізза свого морального та ідейного убожества мало що можуть дати молодіжи — добре ще, коли своїм впливом її не деморалізують (диви в першім числі „Молодої України“ „Наші професори“ і „Бурса в Станиславові“).

Так мусить молодіж середніх шкіл звернути ся в иньший бік шукати помочи. Тут природними її союзниками являють ся ті, що самі пережили недавно її житє: академіки. Бою ся, аби хто не зрозумів мене зле, не закинув, що я ставляю академіків якимись учителями товаришів з середніх шкіл. Зовсім ні! Чим мають одні одним пособити, се не є якась інтелектуальна висешість, а виключне кориснійше положене академіків.

Они-ж, згуртовані в осередках культурного життя, мають більше спромоги вироблювати ся умово та морально, мають публичні бібліо-

теки, мають нагоду скорше почути про всі літературні і научні повинни і можуть скорше з'орієнтувати ся у всіх проявах суспільного розвою.

Посередством їх мають усі ті добрі сторони їх житєвих умовин стати спільною власністю усього загалу, цілої молодіжи.

Аби се стало ся, потрібні не лишень живі взаємини між обома частями молодіжи; коли взаємини сї мають мати цїху систематичної роботи, коли не має їх переривати постійна зміна одиниць, що складають молодіж, то академічне студентство мусить бути не безладним збором одиниць, але гуртом з'єднаним, щоб заступити свої спільні інтереси і сповнити обовязки.

Виходить знов потреба організації!

Звісна річ, що наше студентство має багато академічних товариств, тож годить ся спитати, чи вони самі годні відповісти усім потребам молодіжи? Їх академічний і льокальний характер стає сьому перепоною. Зігруппована у них молодіж є все лишень „академічна молодіж львівська“, чи яка иньша — а коли цілий загал нашої молодіжи, без огляду на льокальні відносини поодиноких груп, без огляду на кордони, на вік і пол має станути до спільного діла — то потрібна нам, конче потрібна, одна організація усеї української молодіжи.

Зводжу разом усьо сказане.

Нам треба конче злуки бо:

Кожда молодіж може лишень спільними силами добути як слід потрібне їй знанє і зрозуміне публичного життя.

Лишень організація може дати кождїй, а найпаче українській, молодіжи спосібність знайти ся в скорїй еволюції людєтва і свого народу, і відограти в сїй еволюції ролю, яка має бути її удїлом.

До організації пруть нас в рівній мірі потреби теперішнього нашого життя, життя молодіжи і ті будучі обовязки, що спадуть на нас з хвилиною, коли станемо як старші до народньої роботи, а до яких мусимо приготовитись за час нашої молодости.

Крім обовязку позитивної роботи лежить на нас один ще обовязок: піднести наш нарід морально, довести його публичну мораль до уровни, на якій між його синами не було би зрадників-Ефіяльтів. Нам не досить назвати їх по імени, сказати їм: ви ренегати, — ми мусимо мати відвагу сказати собі, що як за економічну нужду одиниці так і за моральну її загибіль є бодай в частини відвічальна суспільність, осередок, серед якого ся одиниця живе.

„На кожного падуть гріхи усіх.

В душі тагар великий кождий носить:

В нїм кожного є злочин и кождий гріх“)*

*) Улян (Юліян) Гарт: „Номо сум“.

Молодіж поносить частину гріха одиниці, що покидає стяг наших ідеалів і збільшає собою заступи наймитів наших ворогів, йде в ряди ренегатів.

В життю кожного є хвилина, коли він як Геркул стає на розпуття зла і добра, коли різні богині стають перед ним і манять його в свою службу.

У сій важкій хвилі може часом дуже дрібна обставина: тепліше слово, путня книжка, рішення про ціле життя чоловіка, і коли суспільність має право судити свої злі одиниці, то на ній лежить обовязок прийти одиниці в поміч тоді, коли вона рішаєть ся, на яку дорогу її вступити.

Від сього тягару відповідальности за свої одиниці не є вільна і молодіж. Вона повинна забирати голос, коли яка одиниця з поміж неї стає перед питанням, бути, чи не бути свідомим своїх обовязків членом народа, вона мусить показати одиниці сю дорогу праці, пожертвована для ідеалів, що є одиноко правдивим життям, поза якою існує лишень марне животінє.

Певна річ, що не зараз і загинуть між нами ренегати: подбають за їх існуванє чужі наймити, що воюють „пасобями“ та брехнею, що люблять спеціально увихати ся по наших середніх школах і манити в свій табір всілякими „гербатками“ (про сі „гербатки“ заговоримо колись ширше). — Проти „пасобя“ та „гербатки“ ми не поставимо нічого, бо нам не залежить на людях, в котрих аж вони родять „погляди“. За те ми хочемо і мусимо знищити дві иньші причини відступства: брак знаня і невіру.

Чи вдасть ся нам їх знищити?

Не вдасть ся незв'язаній нічим ватазі блудних одиниць, але зробить се з'організована, свідома своїх завдач, осіяна одним сонцем ідеалів молодіж.

Блеск її стяга най буде громом для ворогів — зорею надії для її поневоленого народа.

ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

М. П. ДРАГОМАНОВ, ЙОГО ДУМКИ, ДІЯЛЬНІСТЬ І ЗНАЧІННЯ. (Далі).

Ще в київських часах зладив Драгоманов програму популярного, систематичного видавництва та виложив її в остаточних главах довшої праці, яку поміщено в львівській „Правді“ за 1873. і 1874. рік під заголовком „Література рос., великор., українська і гал.-руська“.

Перша популярна праця Драгоманова появилася 1876 року в Києві. Се була історична розвідка: „Про українських козаків, татар та турків“. Та сеюж таки літа виїхав Драгоманов на все із Росії, а рівночасно українську літературу у Росії проєскрибовано. Тим чином не міг він виконати свою пляну. Всеж таки в Женеві написав Драгоманов брошуру для народу. „Як земля наша стала не наша“ — та зредагував і виправив брошури приятеля свого Сергія Подолінського „Про хліборобство“ і „Про богацтво та бідність“. Аж лише в софійськім періоді, коли założено у Львові „Хлібороба“ та „Народа“, написав Драгоманов ряд популярних більших та меньших книжочок, що є до тепер найліпшими сею рода творами в українській мові, а навіть здобули собі признанє і розголос в широкій Славянщині. Сюди належать: „Віра а громадські справи“, „Вікліф, англійський учитель“, „Про Брацтво християн на Україні“, „Оповідання про заздрих богів“, „600 літ швайцарської спілки“, „Раї і поступ“.

Остання книжочка — се найобширніше і найліпше із всего вше згаданого. Се се проба популярного нарнеу історії розвою людської культури. Із кожної стрічки бе горяча любов до ближніх, віра в будучність, в поступ, в туземний ідеал, що має заступити старі та нові мрії про давні золоті віки та будучі надземські раї.

Свої політичні, соціальні та національно-культуральні думки виложив, а радже розсіяв Драгоманов в безлічн публікацій, часописних статей, полемічних і припадних писем, літературних, критичних та суєнільно-політичних розправ — що заповнювали від початків 70-тих років аж до 95 року російські, жєневські, галицькі та иньші видавництва, або появляли ся меньшими то більшими брошурами по всій Европі в 10-тєох мовах: українській, російській, польській, німецькій, італійській, англійській, французькій, іспанській, сербській та болгарській.

Думки про суєнільну справу розвинені в всіляких його писемах, найяснійше виступають в першім вступку жєневської „Громади“ з 1878 року, в „Листах на падніпрянську Україну“ та в коротких статіях, які Драгоманов поміщав в останніх роках свого життя в львівській „Народі“ з поводу деяких обивів західно-

європейського, головню французького соціального, спеціально аграрного, руху. Драгоманов був соціалістом, та при тім противником німецької і кожної на єї взір зформуваної, соціальної демократії. Його соціалізм мав найбільше схожости із анархізмом Прудона*).

Критичний ум Драгоманова відносив ся ворожо і неприхильно до догматичної науки Маркса і його послідувателів, соц.-демократів, та до їх централістичних змагань. Ідеалом його є вольні громади чи спілки злучені добровільно в чим раз то більші круги обіймаючі федерації, так як сего економічні інтереси громад і округів вимагають. В противности до матеріялістичного погляду на історію**) німецьких соц.-демократів, що признавали тільки одному економічно-технічному моментеві значіне в розвою людства — склонював ся Драгоманов до ідеалістичного світодяду, признавав т. зв. ідеологічним чинникам рівну вагу з матеріяльними — та не попадав з другого боку у фантазії і горячі мрії Бакуїна і йому подібних, вірив в розвій людства дорогою повільної еволюції, а не прикладав ваги до насильних революцій та наглих переворотів. Тому можемо вважати Драгоманова з точки його соціальних історіософічних поглядів „реалістом“.

В погляді його на суспільну справу даєть ся завважати розвій і поступенне переображенє думок. В першім випуску „Громади“ 1878 року анархіст, в послідних часах свого життя є він вже соціалістом-реалістом.

Відповідно до соціальних думок склали ся і політичні його погляди.

І ту йде Драгоманов подібною дорогою поступенного розвою як і в суспільних думках.

В 70-ти роках ворог усякої власти і парламентаризму, анархіст, пропагатор „безвластя“ — стає чим далі все більше на парламентарно-федеративнім ґрунті.

*] Сеї ідеальний анархізм належить зовсім відріжнити від псевдо-анархізму терористичних соціалістів, що стали голосними своїми замахами в романській часті Європи.

**] Матеріялізм в пониманю історії розвинений Марксом і Енгельсом та прийнятий соц.-демократами оснований на думці, що людськість розвиває ся відповідно до способу кожночасної продукції, і що відповідно до сего укладають ся соціальні, політичні, релігійні, етичні, правні, естетичні і т. п. [загалом т. є. ідеологічні] витвори людського життя. Ідеалісти [в пониманю історії] признавали знова вагу людській думці [ідеї] і волі, і їх вважали жерелом і регулятором людського життя.

Крайні з них [з одного боку християнські історики і діячі — з другого революціонери в роді Бакуїна] вірили, що воля і віра можуть переіменити людські відносини — хочби і нагло.

Політичні свої погляди виловив Драгоманов в „Громаді“ — головню в статі про „Центри й окраїни“ в „Історическій Польщі й велико-русескій демократії“, „Вольній Спілці“, „Листах на наддніпр. Україну“ та в численних статях і принагідних брошурах, що появлялися по поводу важнійших політичних випадків. Він бажає крайньої децентралізації, як найдалше ідучої свободи одиниці громади, повіту, округу і області, в які-б лучилися федеративно одиниці та громади по свободній і вольній волі, а се все на основах пропорціального представництва. Се все забезпечувало-б меньшости перед майоризацією більшостий, хоронило-б свободу громад і областей — тим способом уникнуло би ся бюрократичного централізму, що веде за собою угніт і визиск „окраїн“ — центрами. Драгоманов вважав сю федеративну програму основою, на якій могли би спільно станути всі народи Росії і східної загалом Європи в добуваню політичної та національної волі.

(Далі буде.)

СТЕПАН ЧАРНЕЦЬКИЙ.

З ЛІТНИХ НОЧИЙ.

Тихо... Ніч крила свої розстеляє,
В лісах дружина крилата мовчить,
Луги та ниви вже сум залягає,
Втоплений нарід у сні спочиває;
Лиш моє серце не спить.

Місяць тихенько скрив ся за хмари,
Деколи тільки сногляне з гори,
А в долі вітер бурливий подує
І серцю мому лихе щось віщує.
Ох засни-ж серце, засни!

ВОЛОДОМИР ТЕМНИЦЬКИЙ.

ДЕЩО ПРО УКРАЇНСЬКІ ГІМНАЗИЇ.

Зачавши від народних шкіл, а скінчивши на університеті, ми показуємо все одну і тую саму аномалію: брак шкіл з українською мовою як викладовою. Найменше вона бє в очи в народних школах, бо справді в справозданнях ц. к. ради шкільної краввої подибуємо досить значне число українських народних шкіл, але як лиш возьмемо під увагу, кільки то з тих шкіл стоїть цілими роками замкнених з якоїсь будь причини, кільки має таких учителів, що по українськи і слова путнього не уміють промовити, кільки єсть таких, де учителі-Поляки нароком занедбують українську мову, а старають ся всякими силами шкільну дїтвору польонїзувати — то ті рожеві ілюзії, які могли справді виродити ся на перший погляд, нечаяно розвівають ся, а чорна звїзда неправильностей та покривджень виступає на повне небо.

Темніє ся звїзда ще більше, коли підносимо ся в гору по драбині нашої шкільної організації і засягнемо гімназії. Тут вже годї рішити ся, чому саме більше дивувати ся, чи цинїзмови галицької урядової адміністрації, чи байдужности самих таки найблише інтересованих в сїй справі, себто загалови української суспільности.

Три мільйони галицьких Українців позваляє з холодною рівнодушностію обкрадати ся з найсвятїйших прав, що їх лиш можуть мати родичі зглядом своїх дїтий, а то права вихованя своїх дїтий в такий спосіб і в такім дусі, який з природи річи єсть конечний, який найліпшу дає запоруку, що дїтвора виросте на суспільність, котра потрафить відповідно нести стяг поступу та культури цілого народа, котра зуміє бути його чолом!...

Три мільйони з верхом галицьких Українців має — три свої гімназії, три українські школи середні взагалї!...

З тяжким трудом і великими заходами удаю ся нашим батькам видерти із щільно затисненого кулака шляхоцько-польських верховодів сї маленькі „концесїйки“ давані з легковажно-погїрдливою усмішкою, а в тїй бо в усмішці була нескінчена обида цілого народа, було легковаженє його найбільше болючих ран, був триумф визискувачів над поневоленою жебрущою масою... та і то не як лаври, що украсили би чоло гордою побїдою витязя, а як ласку великих добродїїв.

Та за сю ласку прийшло ся сповнити делегатам, що переняли її з рук ласкавих давців, ролю дуже не почесну, таку, що сором принєсла вєсьому народови, що вписала в реєстр його ворогів людий, котрим

було місце чесно працювати для свого народу і сею працею здобути йому пошану.

Звернувши увагу на те, кілька встиду та пониження коштують українську націю єї три українські середні школи, хочу роздивити ся, які користи вони нам приносять, як вищачують ся.

І тут справдішній острах проймає мене, тут починаю паленіти зі встиду. Коли возьмемо статистику перед очі, побачимо, що фреквенція в тих трьох школах слаба, що приріст учеників не значний. Року 1895/6 записало ся до української гімназії в Коломиї 141 учеників (лиш в низшій гімназії до IV. кл.), в Перемишлі 254 (також ще не повна), у Львові 425, отже разом лиш 820. По трьох роках коломийська гімназія дістала вже VII. класу і мала учеників 243, перемиська доповнила ся до VIII. кл. і мала 412 учеників, а львівська 486, загалом 1141.

Отже за три роки від 1895/6 до 1898/9 загальне число підросло ся щойно о 221 учеників. Се надто мало, се майже зникаюче число в порівнаню до иньших галицьких гімназій!

Щоби мати спроможу відповісти на питанє, що мимохіть насуваєть ся, чому так є і яка тому причина? — треба найперше застановити ся над тим, хто є ті ученики українських гімназій, чиї сини, звідки найбільше рекрутують ся?

У відповідь на се мусимо зазначити факт, що значну перевагу між учениками українських гімназій мають сини наших селян, тих зубожілих, фінансово підупалих галицьких хлопів.

З сего випливає дві трудности: перша тая, що наш хлоп лиш з великим клопотом та занертем себе може натягнути ся на такий кольосальний для него видаток, щоби сина удержати в школі; друга, що галицькі народні школи по селах не підготовляють школярів до вступленя в гімназію, але до того треба або осібно платити учителя, або віддавати дитину від разу в місто до школи — а одно і друге вельми коштовне, переходить сили галицького господаря-жебрака. Буває часто і так, що дїтвак кінчить місцеву народну школу кілька літ, відтак їде до міста задля підготовленя до іспиту гімназьяльного, що знов протягаєть ся 3—4 роки і знов коштує гроші, а коли вже виучив ся та підорвав батькову кишеню, показуєть ся, що до гімназії нездатний, бо за старий!

Крім сього також мундур, оплата шкільна і пр. утруднює значно приступ хлопським синам в середні школи, а така проява відбиваєть ся страшно шкідливо на фреквенції українських школярів до середних шкіл та на прирості української інтелігенції.

До розмірно невеликого числа учеників по українських гімназіях причиняєть ся немало ще і той досить „політичний“ спосіб, в якій у нас вибираєть ся міста до креованя українських гімназій.

Головним дороговказом для шкільних властей в тій справі ось який принцип, ніби лиш тактичного значіння, та в дійсности він має величезну вагу: не сьміє бути заложена українська гімназія в такому місті, де нема ще польської, хоч сего просто домагається безсторонний згляд на вигоду родичів, що хочуть своїх синів образувати в гімназіях.

Звісні наші прихильники та опікуни добре знають, що коли утворить ся українську гімназію в такому місті де польської нема (прим. Чортків, Заліщики, Борщів, Рава руська і т. ин.), то до тої гімназії вишпешть ся вся місцева та охресна молодіж українська і неукраїнська, а тоді число учеників зростає, а крім того побільшить тя також заітересоване українською школою. Але вони того найбільше боять ся!...

Розважаючи причини малого числа учеників по українських гімназіях, годі здержати ся від одної дуже важної замітки на адресу професорів українських гімназій.

Не раз доводило ся мені почути гадки професорів українських гімназій, що учеників тих гімназій треба дуже остро класифікувати, багато від них вимагати, а в противнім случаю не давати промоції до вишших клас. „Нам не треба туманів, а тямущих та людей праці“ говорять українські педагоги в надмірнім запалі ревности, думаючи, що проголошують премудрі принципи, на котрих український сьвіт стане. Вони не зважають на те, чи пеперішня наука по гімназіях не веде властиво до того затуманюваня, чи хлопець, котрий знаметито буде уміти всі роди латинських *coniunctiv-ів*, не покаже ся в житю величезним „туманом“, і що в більшій части годі в гімназії осудити, хто „туман“, а хто ні, бо трапляється, що як-раз ті гімназіальні „тумани“ в пізнійшій житю проявляють більше здібности та спосібности до праці, чим усі „відзначаючі“. Отже такий осуд професора западто поверховний, а для загальної справи незмірно шкідливий. Мені здається, що кождий професор повинен вперед добре пізнати ученика зі всіх сторін, по можности збагнути його спосібности до чогось живішого та інтереснішого, чим неправильні дієслови грецької мови, і відтак що-йно рішати, чи він „туман“, і чи варто його пускати в сьвіт, чи ні. Се одна з задач учителя, а учителя-Українця зглядом учеників-Українців з окрема.

Однак мимо сього всего маємо право надіяти ся, що число учеників по українських гімназіях значно було би більше, колиби наша „інтелігенція“, особливо наше духовенство та сільські учителі розвинули по селах сердечніші стараня та заходи, щоби як найбільше селян сковопадити до посиланя синів в гімназію. [Але се входить вже в иньші „прикмети“ нашої „інтелігентної“ старшої суспільности, що їх тут не хочу доторкати ся.]

Наслідком всіх тих горі згаданих неприязних умов, дуже багато селянських хлопців, дійсно здібних та охочих до науки, остаєть ся дома пасти худобину, чи вислугувати ся у панських дворах — і в сей спосіб їхній талан на все змарнований.

А кому з них судьба вже так миленько усміхнеть ся, що прибере у школярський мундурик і впровадить в гімназійльний будинок, кого „доля возьме за руку та поведе... в науку“ і перед ним засяє пишна надія та стане ему шептати: „учи ся, серденько, колись з нас будуть люди...“, чи по кількох літах він не буде мав права спитати „які з нас люди?“

Се справді найсумнійша картина в нашому шкільництві — але правдива, вірна. Хто в часі своєї науки в середній школі цілком принадково не подибає людини, що отворила би йому очи, впровадила в иньший свѣт ідей та брагородних поривів людського духа — той сміло буде міг сказати долі своїй: „ти збрехала, які з нас люди?..“

Під тим зглядом умови шкільного вихованя в Галичині аж надто невідрадні.

Цілих вісім літ, зачавши від латинської азбуки, а скінчивши на одах Горация, кормить ся у нас молодечі уми та горячі серця учеників мертвечиною, самим пережмяканим харчом, що від нього молода душа нидіє, корчить ся, затрачує сили до горнього лету. А все живе, що справді образувало-б і вчило би розуміти то окружене, серед якого живемо, що давало-б спосіб до легшого здобуваня хліба в пізнійшій житю, що повинно бути міцною основою, на якій твердо стоячи і маючи здібности не гірші чим одиниці, що належать до иньших націй, можна би взнести ся више і стати корисним більше для своєї нації — все те подає ся лишень в гомеопатичних дозах.

І оконечно, які з того результати ?

Такі, що на тих кілька десятків молодіжи, котрі що року передістають ся через іспит зрілости до університетських студій, лиш сотня часть якась свѣдома та ідейна, здібна до борби, до посвяти за витичені промісні ідеали, решта або здеморалізована, або затуманена, або просто бердушні маріонетки, що їх єдиним бажанем вдіти як найскорше трохи иньший мундур-урядницький і прямувати до ордерів, золотих ковчигів та ласки зверхників.

То прикмети галицьких шкіл взагалі, що батьківську руку над їх управою держить польська шляхта немов мітичний стороже пекла стороженого аргусовим оком, щоби промінь свѣтла не продер ся до сього замкненого захисту. Ціла система не сміє бути в нічим нарушена, в нічим змінена.

Нові українські школи основані по тій самій системі мусять, як лиш хочуть, щоб народови принести яку небудь користь, поставити собі задачою виховувати не адентів шляхотсько-єзуїтської системи, не австрійських бюрократів, а свідомих Українців, що одинокий заповіт винесли би з гімназій — служити своєму народови на службу сю повернути всі свої сили.

Та чи сю задачу українські гімназії сповняють?

В огни пробуєть ся золото, в огни калить ся залізо, а характери вироблюють ся в борбі з суперечностями та перепонами.

Тому й не диво, що з польських гімназій, де наш молодець подибує різні перепони, ворожнечі та інвективи так само добре зі сторони професорів-Поляків, як і учеників товаришів, його характер інстинктивно кріпшає, природні самооборонні змагання вироблюють у нього свідомість своїх інтересів та пізнане інтересів загалу, що до нього вже своїм походженням причисляєть ся. Проживши так кілька літ у ненастанній чужини та готовости до борби, молода душа благородніє, горяче серце запалюєть ся любовю до всього того, що противники через цілий час його гімназьяльних студій нехтували та зневажали, в його умі вироджуєть ся поволи щира охота до праці та жертв задля добра і поступу свого народа. Таким способом польські гімназії як-раз своїм нег'ативним впливом, хоч не одну молоду істоту зломать, хоч змарнують не один правдивий талант, то всеж таки значну більшість неначе силують зайняти відпорне становишко, неначе змушують до збирання запасів умових та ідейний сил задля борби, як власної охорони.

В українських гімназиях тої нег'ативної роботи нема, але на жаль нема також і позитивної.

Звідсі походить тая на око парадоксальна аномалія, що українські гімназії дають значно меншу частину свідомої, ідейної молодіжи, за те значно більшу ренегатів-москвофілів, здеморалізованих паничів, або в найлучшій разі рівнодушно-холодних циніків.

Се сумна, дуже сумна проява, але вопа тим більше нагляхо силує нас ударити ся раз вже в груди і завернути на иньший шлях!...

На сїм місци не хочу рішаючим тоном вказувати на той „иньший шлях“, я постараю ся лише роздивити ся у сучасних, дійених умовах, серед яких виховуєть ся молодіж у наших українських гімназиях, тих умовах, що спричиняють сю сумну прояву; а відшукати той „иньший шлях“ полишу дотепови читачів... звернути на нього повинні учителі-Українці.

Вправді завдяки галицькій системі шкільній, пересякній шпїоньско-полїцейським духом, не багато полишаєть ся можливо-

ети учителям та директорам українських гімназій, щоби до до ґрунту, до самого дна змінити умови образования та виховання шкільної молодіжи; но чи не можуть вони надати єї иньшого напрямку, такого, що будив би приспані сили ума та здавлену благородність серця?

Єсть одна інституція по галицьких гімназіях, що може стати дуже могучим чинником в освіті і розборкуваню ідейних почувань молодіжи — се бібліотеки. Пригляньмо ся отже, лиш так мимоходом бібліотекам по українських гімназіях. Що там єсть, а чого нема?

О там є дуже поучаючі і дуже хосенні виданя! : „Як кувати коні“, „Дрібна птиця, а великі гроші“, „Децо про навіз“... кілька книжочок господарської бібліотеки Поповича на подібні теми і т. д...

То не іронія, то сумна правда гола, очевидна, без пересади, але і без оптимістичних прикрас. Чи се не аж надто добірний, аж надміру відповідний душевний корм для шкільної молодіжи?!

Вкінці гляньмо ще на самих провідирів, виховачів та учителів молодого покоління, придивім ся, хто вони, довідаймо ся, як сповняють свої тяжкий і глибоко отвiчальний обовязок? Та вони добрі педагоґи! : задають багато, питають точно, пишуть досить заих нот, замикають до карцерів, проганяють з гімназій... вони добрі педагоґи!...

А чи почув хтось від них, хтось із учеників, багато щирих нетаєних слів, що розтворили би молодим умам нові горизонти ідей, що вказували би способи правдивої хосенної науки, що сіяли би заохоту до самосвідомости національної, будили бажаня до розслідування соціяльних умов народнього побуту, зроджували охоту до праці для того народа — його придавлених, темних мас?...

Чи професори історії замість сухого переповiданя змісту підручників не розкрили-б перед учеником оживлені картини нашої минувшости з повним чувством і перенятєм, щоб той ученик справді відчув, як професор душу свою рад би передати в серця учеників? Чи тоє зробить професор мови, чи з очий їх палає огонь в часі викладу, чи старають ся відслонювати невідрадні обставини історичні, які впливають на нашу літературу?

Ледви!...

На се почую відповідь, що шкільна система на се не дозволяє. Так скажу: не правда, ми малодухи, самі стратили віру в нешохитність ідеалів, в певну побіду — а заслонюємо ся обставинами і духом часу.

А коли так, то чому дивуємо ся, що українські гімназії видають найбільше моральної гнилі, найчисленнішу фаланґу безідейних москвофілів, найгарнійшу низку легкодушних „папичів“ — одним словом, найгідкіїші одиниці і то значну більшість тих одиниць?

Невже треба ще тепер питати ся, чи українські гімназії в Галичині сповняють добру прислугу нашій суспільности, чи виплачують совісно всі довги вложені на них історією їх креованя, чи відповідають тим рожевим надіям, якими манили ся певно ті люди, що аж за богато посьнялити, що за болючу рану викроїли в однім місці того самого народного організму, щоби вставити сей болючий кусень тіла в друге місце, де були і ще є величезні рани?..

Відповідь здаєть ся нетрудна, бо містить ся в однім слові: Ні!

Ми ніяким робом не єсьмо і не можемо бути вдоволені з наших українських гімназій!

Тому ми мусимо домагати ся, ми не перестанемо накликувати: зверніть на иньший шлях!..

З сим покликком звертаємо ся поперед усього до самої молодіжи, що учить ся у українських гімназіях, до тої молодіжи, що на ній в першій мірі тяжить великий обовязок сплати і нагородити народови, котрий над міру високо переплатив тих пару українських шкіл, бо за них пожертвував багато із иньших своїх прав, за них позволив нарушити свою честь, за них зрік ся урудя так могучого, як народні послі-заступники мас, котрі мали світу голосити, що той нарід болить, що доскулює йому, мали стійко домагати ся того, чого той нарід конечно потребує!

Се вкладаємо на серця тої частини молодіжи перед усім, з сим відзиваємо ся до єї щирих молодих душ... сподіємо ся, що тая молодіж порозуміє вагу та некучість сеї справи, що всю свою працю, всі свої змаганя сконцентрує коло одного бажаня, а то дати своему народови справді добру та ідейну молодіж, таку, яка колись сміло з ясними цілями, з відповідним запасом знаня, з сильною, щирою охотою стане до праці поруч низших і найнижших верств нашої суспільности, прямуючи до одинокої ціли цілого народа, до самостійности Українців, до рівноправности всіх верств народа, до зрівнаня нерівних нині та покривджених політичними, суспільними і національними різницями — людей!

У Львові, 9. марця 1900.

ТЕОФІЛЬ МЕЛЕНЬ.

ДЖОРДАНО БРУНО.

Коли давні погляди і ідеали, здаєть ся, ще кріпко і непохитно держать ся в суспільности, а нові ледви помітно нуртують в несвідомих почуваннях мас, як щось неясного, непевного, що лише на будуче готувить ся,—тоді тільки немногі визначні люди ясно розуміють і відкривають внутрішню суть тих ідеалів, відкривають їх живу силу. Такі люди йдуть самі своєю дорогою; за ними не спішить товпа прихильників, вони не добивають ся признаня. І чим більше вони самі одинокі, тим сильніша їх віра в стійність нових ідей, тим сьмпливійші їх слова, що ними голосять сьвітови свої нові погляди. Тоді приходить до роздору між ними а суспільностию — і суспільність замикає їх в тюрми, карає смертию не тому, будьто би вони за вчасно явили ся зі своєю наукою, але тому, що завчасно висказали отверто те, що загал може аж по кількох столітьях зрозуміти і признати. Одним з таких людей був Джордано Бруно. Він жив в добі відродження, коли то знов воскресла з тисячлітнього забутя давна культура грецька і римська, коли знов появили ся знамениті твори геленської штуки, коли появили ся нові виданя Гомера і Софокля, Плятона, Арістотеля і иньших клясичних поетів і філософів. Одна несподіванка слідувала за другою. Всі народи тодішньої цивілізованої Європи жили в дожданю і трівозі, очікували чогось нового, чули, що стара доба клонить ся до могили, а нова починає ся.

В таку то добу явив ся Бруно з своїм поглядом на будову сьвіта, що був зовсім противний загально тоді розширеним переконанням. І філософія Бруна завела його на костир. Головною його провинною була в очах судіїв наука о безконечности сьвіта і о безконечнім числі тіл небесних. Сім літ мучив ся Бруно в тюрмах інквізиції, бо судії мали надію, що він все таки наконєць відкличе свою науку. Однак для Бруна було се неможливе і він волів згинути на костирі, ніж відречи ся своїх переконань. 17. лютого 1600 р. його з великими торжествами спалено на костирі в Римі на *campo dei Fiori*. Він став попелом і вітер розвіяв той попід; але його філософічна система стала підставою для дальшого розвитку европейської науки, і Бруно є для нас нині не тільки героєм-мучеником доби відродження, але також одним з найвизначнійших представителів великої, сьмілої думки і горячого чувства.

Джордано Бруно уродив ся 1548 р. в Нолі, провінціоноальнім місті неаполітанського королівства. Перших 10 літ дитинства прожив Бруно в корисних для себе обставинах, так, що при своїм бистрім умі і таланті міг багато дечого скористати і навчити ся. Потім віддали його родичі до Неаполю для дальшого образования, і тут по

кількох літах (1563 р.) вступив він до монастира Домініканів. Однак його свобідний, молодечий дух не міг покорити ся перед догматичною неволею католицизму. Крім того орден Домініканів був тоді першим орудием в руках інквізиції. Того було досить. Бруно не міг мовчати; він отверто висказував свої революційні думки, і в виду того власти церковні звернули на него пильну увагу, так, що мусів втікати і в р. 1576 покинув монастирське жита. Якийсь час шукав для себе занятя в Італії, їздив майже по всіх її більших містах, але всюди грозило йому небезпеченство зі сторони церкви. Длятого Бруно покинув Італію і від того часу через кільканайцять літ скитає ся майже по цілій Європі. Найперше удав ся до Женеви, відтак через Ліон до Тулюзи і Парижа. В р. 1583 поїхав до Лондону, де міг зовсім свобідно і спокійно працювати в домі свого приятеля де-Кастельно. Тут також написав він кілька своїх найважніших наукових творів. З Лондону вернув 1585 р. до Парижа, а в 1586 поїхав до Марбурга. Потім удав ся до Віттенбергу і там через два роки викладав на університеті філософію. В слідуючих роках мешкав в Празі, Гельмштедті, Франкфурті над Меном і Ціріху. І всюди, де тільки появив ся, голосив відважно і завзято свою нову, велику науку, хоч майже всюди стрічав ся з ненавистію і переслідуванями. В 1592 р. вїзав Джордана Бруна один багатий Венеціанець Джованні Моченіґома на свого учителя. Приїзд до Венеції був для Бруна полученій з великим небезпеченством; однакож туга за родинним краєм перемогла, — і він вернув. Вернув на своє нещастє. В короткім часі прийшло до непорозуміння між учителем а учеником, — і Моченіґо, чоловік о слабім і низькім характері, видав Бруна в руки інквізиції. Його відставлено до Риму і по 7 літах вязниці віддала його „свята інквізиція в руки світських властей, поручаючи їм, щоби видали милосерний засуд і карали без проливу крови“. Карою без проливу крови було спалене на костирі.

Якаж була провина того великого мученика? Яка була його духова фізіономія, які його погляди, за котрі згинув?

В 1572 р. прочитав Джордано Бруно між иньшими книжками також епоховий твір Коперника „De revolutionibus corporum coelestium“. Сей твір дав певний, сталий напрям його думкам, що досі нетерпеливо ворушили ся і блукали шукаючи точки опору, на тім творі він опер цілу свою філософічну систему.

Щоби зрозуміти причину ненависти до Бруна зі сторони тогочасної суспільности, треба пригадати собі, як тодішні люди задивляли ся на устрій світа, і чим Бруно від них різнив ся. Загально прийята була тоді система Арістотеля і Птольомея, після якої світ мав так виглядати: По середині цілого світа находить ся наша земля, а докола неї обертає ся сонце і звїзди. Цілий небозвід є по-

ділений на дев'ять до десяти так званих сфер, до котрих — так сказати-б — є поприліплювані планети, що обертають ся докола землі; в останній сфері знаходять ся неподвижні зв'язди. За тою останньою сферою є широка, зовсім пуста просторонь. — Середні християнські віки прийняли той погляд в цілій його основі, тільки се ще до него додали, що за останньою сферою помістили вічне царство, де праведники по смерті оглядають лише Вседержителя і де вносять ся престол апостола Петра і иньших його наслідників, рай. Тому то виступлене проти системи Птольомея вважало ся за рівнорядне з нападом на католицьку церков і на престол її начальника.

Перший Коперник відважив ся виступити до борби з поглядом загалу своїм звісним доказом, що не сонце обертає ся докола землі, але противно земля разом з иньшими планетами кружить докола сонця. Але і Коперник думав, що поза останньою тоді звісною планетою Сатурном знаходить ся гранична сфера неподвижних зв'язд. Дальше сягнути гадкою він не відважив ся.

Зробив се Джордано Бруно. Опираючи ся в засаді на теорії Коперника, він учив, що світ безконечний і безконечне в нім число небесних тіл. Таких сонць як наше є в світі багато, а докола них кружить багато планет. Отже наша земля є тільки малим незамітним тілом супроти цілих величезних систем сонішних, що заповняють простір всесвітній. І цілий той світ є одним величезним організмом. Кожде небесне тіло — то також живе єство, на яким знова живуть різні сотворіння, хоч може инчі, ніж на нашій землі. Основна, внутрішня суть всіх річий, то духовна сила, споріднена з тою, яку ми називаємо розумом, тільки в порівнаню з нею о много висша. Бруно називає її також душею світа, або Богом. А цілий той світ, що ми бачимо його і нашими змислами пізнаємо, то тільки внішній образ, в котрім Душа-Бог проявляє свою творчу силу, котрому своєю могутчою силою дає житє.

То був би в загальнім нарисі погляд Джордана Бруна на будову світа. Однак, що особливо вдаряє в філософії Бруна, то ті численні відрубні факти, що на їх слід він попав чисто дедуктивною дорогою, а які пізнійша наука признала несумнівними. Наведу кілька таких фактів:

Земля має тільки в приближеню форму кулі: на бігунах вона сплюснена

Сонце обертає ся також докола свої осі.

Нутація земної осі пояснена через Бруна зовсім правильно. „В виду того, що небесні тіла ділають на себе взаємно, не може бути, щоби на вид незмінні і сталі центри не змінювали дійсно свого взаємного положення. Дятого і земля зміняє від часу до часу точку тяжести і нахилєне своєї осі“.

Неподвижні зьвізди є також сонцями. Докола тих зьвізд обертають ся, описуючи неправильні круги-еліпси, безчисленні планети, котрих ми однакож не бачимо в наслідок великого віддалення.

Комети представляють лиш певний рід планет.

Ті і численні інші факти висказані Бруном, дивували пізніших учених своєю точністю і часто були підставою їх наукових дослідів.

Таку науку голосив Джордано Бруно і віддав за неї життя. Він був певний, що колись, по його смерті, відносини змінять ся, що люди його зрозуміють і його слава рознесеть ся по всім усядам. Для того, коли йому прочитали засуд, після котрого мав бути покараний смертю, сказав смілим і певним голосом до судіїв: „Здається, що ви з більшим страхом видаєте засуд, ніж я його приймаю“. І сказав правду. Бо коли в 1889 р. йому ставили в Римі на сямпо de Fioгі величавий памятник, як доказ признапя його діяльности, коли цілий культурний сьвіт віддавав честь великому борцеві науки, тоді підніс ся голос протесту тільки зі сторони наляканих тим триумфом цивілізації репрезентантів католицько-християнської любови ближнього.

І Джордано Бруно побідив, побідила вільна, свобідна думка. Нині, коли триста літ минуло від його смерті, ціла людскість з повним признанем клонить голову перед тим великим, могутнім умом, нині в памяти всіх свобідно мислячих людей встає сьвітляна постать духового велитня, що „несе перед собою своє велике, гарне сонце“, сонце свободи і просьвіти.

СТЕПАН II.

ЗГАДКА.

Бавив ся над потоком.

Розхрістане волося, обваляне болотом убрание.

Тепер пробував перекинути камінцем млинівку. Кілька разів силував ся, та се не удавало ся йому. Обтер піт та розмазав болото з рук по мокрім лиці.

Усів на камені, що виставав з води; на нїм прали біле.

Стежкою надійшов сільський хлопчина. Босий, без капелюха:

Несьміло поспитав він:

„Що тут робиш Тосю?“

„Я? Нічо! От сиджу“.

„А єгомость дома?“ — питав — аби піддержати розмову.

„Нема татка! Поїхали до міста“.

А по хвилі додав якомсь несьміло:

„Але чому ви, усі хлопці кличете татка „єгомостем“ а мамцю „імосцею?“ Таж татко є татком, а не єгомостем...“

Се видалось йому так ясным, що далі і не доказував.

А Дмитро стояв; підняв бучок з трави і став ним добтати дірку в землі. Підчас того кивав головою.

„Е ти мудрий!“

А потім підійшов ближше і слав бити прутиком по воді...

„Чуєш Тосю. А чому посадили нині тебе пан професор до першої лавки? І то самого тебе?“

Тосьо немов нагадав собі що. Отсе несподіване питанє повернуло якусь забуту подію.

Хвилю сидів в мовчанці, а потім, не відповідаючи на питанє, скривив губи мов до плачу і говорив гейби до себе:

„Дома уже підвечірюють. Мушу йти“.

І він відійшов. Потім побіг, в брамі задержав ся, оглянув ся та шез в подвірю.

Дома хотів еще погуляти. Батька не було в хаті, а незадовго мав і так надійти учитель на лекцію. Побіг попід веранду до садку. Хотів подивити ся до свого сїна.

В порожнім улии наскладав купу половин з великих жовтих огірків. З них повибирано зернята на насїне, а він нарвав трави, повкладав до них та усе те поскладав до улия.

Єще перед кількома днями зробив се, а нині хотів їх оглянути.

Огірки погнили. Більша половина. Злі став викидати, а добрі клав назад.

„Се хлоп!“ — казав зі сьміхом — а в руці держав зігнутий огірок.

„А се пан!“ і клав назад у улий.

Задумав ся.

„До нині не знав я, що хлоп а пан, то щось иньшого. Ну і приставав, ба навіть і бавив ся із ними. А колись тут в школі дав я якомусь Михасеві кавалочок хліба, що дали мені мамця на друге снідане. І за се дістав я якісь дві карти, що ними хлопці бавили ся. А мамця увиділи ті карти у мене і про все розвідали ся. Я оповів, бо гадав, що се ніщо. А мамця жалували ся, що я голодую в школі і розповіли все професорови. І татко йому про те говорили. А професор посадив мене нині самого до першої лавки та еще казав хлопцям: „Ви з ним не приставайте. Гадаєте, що він вам рівний? Він пан, а ви що? Галатії тай вже!“ А на павзі взяв мене до себе; не казав бавити ся з хлопцями. І тоді у себе — в покою — казав мені, що то таке пан, а що хлоп. „Пан“ — каже — „таке як ми, пємо каву та ходимо в черевиках та в ковпирцях, а хлоп того не має. Хлоп дурний, бо йому науки не треба“.

Усе те переходив тепер гадками. Від тих карт аж до того, як був у учителя, на павзі.

А потім, коли війшов знова до кляси, дивили ся на него хлопці інакше. Виділи уже, що він не аби що, лише пан. Ну а тепер приходять той Дмитро і говорить до него гейби до рівного. А добре, що йому пригадав бодай за ту школу. Бо цілком про те не тямив та ще і забув, що мамці обіцяв не приставати з хлопцями.

І він став далі порядкувати огірки.

Витягнув один зігнутий. Такий мягкий, воднистий та жовтий. Роздусив його рукою. Так мимо волі, нехотючи.

„От се той хлоп, що я йому дав хліба!“

Заходив ся зі сьміху.

„А се пан!“

„Се я, пан!“

„А се хлоп!“ доптав ногами зігнутий огірок.

Не знав, що всіх огірків однакова доля.

А потім, в життю, проклинав нераз ту хвилю!

Нераз, коли її згадав.

Хроніка з нашого життя.

МИХАЙЛО ГАЛУЩИНСЬКИЙ.

НАУКОВИЙ РУХ В ТОВ. „АКАДЕМІЧНА ГРОМАДА“ У ЛЬВОВІ.

Ми обіцяли подавати місячні справоздання із наукового руху в нашій товаристві. Мимо того такого справоздання за місяць лютий ми не подали. Причиною рідвяні ферії, де більша частина товаришів роз'їздить ся до хати, а по них забави в мясниці відтягають на якийсь час людей від поважної і серйозної роботи.

Однаковож і в тім часі зібрало ся вже поважне число відчитів та рефератів виголошених у „Научнім Кружку“. Сечисло зазначимо лишень загально: в літературній секції було відчитів 1; — реф. 2

в історичній секції	„	„	2;	—	„	2
в секції суспільних наук	„	„	1;	—	„	—
в секції філософичній	„	„	2;	—	„	—
в секції природних наук	„	—	—	—	„	1

Як повисше ми вже зазначили, що так інтерес був слабший, як і засідання поодиноких секцій були менше часті, то мимо того і повисша статистика не дає іще на разі принуки до витягнення неприхильних консеквенцій для наукового руху в нашій товаристві.

Мусимо zarazом тут подати до відомости всіх товаришів і товаришок, що „Научний Кружок“ постановив на своїм засіданю відсвяткувати і сього року вечерниці в честь пок. Михайла Драгоманова. Рівнож мусимо зазначити, що поодинокі секції постановили подати кілька популярних брошур до тов. „Проевіта“.

Ми хотіли, би при тій спосібности порушити іще одну, дуже важну справу. По нашій гадці дасть ся тепер дуже сильно відчуті потреба чогось такого в роді „Літературно-артистичного Кружка“. Се би був один із досить легких способів познакомити нашу суспільність із новинами європейської літератури, се би був легкий спосіб вироблення літературного і артистичного смаку, се би був спосіб заінтересованя до літературних питань. Думаємо, що в наших літературних кружках ся гадка не промине безслідно, гадаємо, що так редакция „Літ.-Наук. Вістника“, як літературна секція „Тов. ім. Котляревського“, як також із нашої сторони „Научний Кружок“, повинни серйозно взяти сю справу під увагу і доповнити в той спосіб і сю люку в нашій культурній розвою.

На сїм поки-що покінчимо. А повисші слова не уважаємо зо всім якоюсь захоотою, але думаємо, що ся гадка не є лишень гадкою одного чоловіка, се є конечною потребою, а що її вже давнійше наша публіка відчувала, то я тут вкажу на „Літературні сходи“, які певно не без користи були для всіх нас.

Хроніка з чужого життя.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

СТУДЕНТСЬКІ РУХИ В РОСІЇ. (Далі).

Так жило російське студентство аж до шкільного року 1899. Научна праця, горячі теоретичні спори та у великої його часті спочуване політичним свободолюбним рухам, се був внутрішній зміст сего життя. часті арештованя, часом і мученицька смерть в тюрмі (вкортці по Вітрової скінчив самоубійством арештований у Петербурзі молодий інженер С. Костромон), а від часу до часу — звичайно політично закрашені — демонстрації, се були его внішні прояви.

Страйк з 1899 р. являє ся в сїм життю чимось новим, небувалим. Ціхою его є, що він був зовсім лишений політичних основ в такім розумію, будьто би его викликала і піддержувала яка політична партія; коли-б ми конче хотіли назвати партією людей, що в розрухах брали участь, або симпатично до них відносили ся, то се була-б партія чесних людей.

Усьо, що не було ще до дна душі здеморалізоване урядом, відчуло глибоко кривду заповідяну петербурським студентам, а через них усьому студентству, і піднесло голое протесту против брутальному насильству.

Хоч як бажав уряд підсунути студентам політичні тенденції — а з політичними переступниками в Росії дуже проста і незложена поведінка — хоч примінив усї добре собі знані средства, щоб се зробити, характер студентських рухів лишив ся чисто гуманний, ніяк не політичний. Ось що говорить про се автор „голосу із суспільностей“ в виданій Чертковим брошурі „Студенческое движение“¹⁾.

„Який характер сесїх рухів? При кожних більше або меньше значних розрухах студентства ставить ся се питанє, і в більшій часті рїшало ся его до тепер в сїм дусї, що розрухи посять характер „без сумніву політичний“. Доказати се ніколи не приходило поліції тяжко: досить було виловити при ревізіях троха нелегальних брошур, або дізнатись про знакомість кого небудь з учасників розрухів з ким небудь із раніше арештованих (нехай і цілком безосновно). Вкінці ніколи не бракло провокації.

„Сказано, не бракло її і сего разу. Невздовзі по фактичнім закриттю університету, появила ся проклямація від імени революційних соціялістів, в якій називано розрухи рїшучо-революційними.

¹⁾ Ізданіє „Свободнаго Слова“ А. Tchertkoff. Purgkigh, Moldou, Essex, England. 1900.

Усі дійсні організатори розрухів, члени так званих організаційних комітетів удержують, що ся заява походження чисто-поліційного“...

В названій брошурі говорить ся про другі ще зразки провокаційної поліційної системи.

Супроти сього усі студентські заяви, письма і систематично видавані бюлетини акцентують зовсім неполітичний характер розрухів, а факти говорять те саме.

Приступім до сих фактів.

Сам перший початок розрухів на око малий і не давав сподівати ся наслідків, які викликав. В день 8-го лютого, що є сьвяточним днем університету, лучали ся часто надто драстичні прояви широкої забави петербурських студентів. Поліція, що вважає своїм обовязком слідити головно політичних виновників, толерувала сі вибухи доброго гумору студентів; більше поліційний, чим она, показав ся ректор університету Сергєєвич.

Дня 4. лютого 1899 прибив на університетській таблиці оповіщенє, де загрозив студентам карами за нарушенє публичного спокою в день університетського сьвята.

Сею відозвою почули ся студенти обидженими: відозву подерли, а ректора, коли вступив на катедру, щоб розпочати сьвяточну промову змусили криком і свистом зійти.

Сю демонстрацію називає — хйба не заступник студентів — міністер Вітте зверненою виключно проти особи ректора, значить ся, не против „основам державного ладу“. На сім було-б певно скінчилося, якби сам уряд не заподіяв над студентами насилля, що мусіло тронуть до живого усе студентство.

Вийшовши з університету застали студенти площу перед ним окружену військом, а один міст над Невою замкнений поліцією. „Во виду сего“, каже відозва студентської каси петербурського університету, повторена зарядами організації по других університетах, „звернули ся они спокійно на міст миколаєвський. Кінна поліція поступала за ними і в боевім строю вдарила ен сагієге на товгу. Студенти (яких звиш 1000 чоловіка) замахнулись в обороні від конній шапками, а кількох найденими на улиці мітлами, і зачали кидати сніжками. Тоді слідував розказ офіцера: „до нагайок“ „не повісять нас за сею зволоч студентів“ і розпочалось масакрованє. Бито без огляду на пол і вік, і то не лишень студентів, а також спокійну публику, що переходила побіч соловєвського городу“.

Слідуючого дня 9. лютого о годині 10. рано почались сходити на університеті студенти, а о 11-ій відкрито студентське віче, в якім взяло участь над два тисячі слухачів. По довгих нарадах, що доторкались виключно форми протесту, рішено при незвичайно поважнім настрою вічевиків розпочати страйк студентський на так довго,

поки не дістануть студенти повної сатисфакції. За сею резолюцією голосували згідно студенти, що належали усім суспільним верствам, люди найрізнійших поглядів і політичних переконань. Сей, назвім его, розпучливий спосіб оборони людської гідности студентства віпхнуло їм в руки їх правне становище, що не дає студентам жадного легального средства виявити свої бажаня властям.

В короткім часі „студентський страйк“ обняв 32 висших шкіл і коло сорок тисяч студентів і студенток (Крім студенток, що вчать ся на спільних школах зі студентами, пристали до страйку „Жіночий медичний інститут“, „Висші жіночі курси“ і „Жіночі педагогічні курси“).

Розпочалось примінюване на велику скалю усіх ередств, що мали привести „бунтуючих“ студентів до смирности; педагогічна система під знаменем сердешньої звязи професорів з поліціянтом сьвяткувала свої триумфи. Декотрі професори пробували викладати в асистенції поліції, але вкінці мусіли уступити остро поставленим жаданям студентів. Виклади фактично завішено.

Поліція справляла правдиві оргії ревізій, арештовань і висюлок: в самій Москві вислано більше тисяча студентів.

Справа студентька оперлась о найвисші власти, аж 20-го лютого визначено окрему комісію під проводом Ванновського, що мала сею справу розслідити і залагодити. Назначене сеї комісії захитало в слабших елементів поміж студентами сею рішучість, з якою з початку усі були готові стояти за спільне діло: зачались підносити голоси, що ся комісія, се найкращий успіх, якого могли надіятись студенти, що не слід продовжати обструкцію довше, бо се мати незлий вплив на хід справ і т. д.

Часть студентів дивила ся на комісію зовсім інакше, підносила поліційний характер сеї комісії, який не міг віщувати студентам нічо доброго, вказувала на те, що не відкликано запавших вже засудів і на виразне змагане комісії підсунути студентам політичні тенденції. На нараді, яка відбулась в Петербурзі дня 1. марта побідила перша часть, одним голосом рішено страйк покінчити. За сїм приміром пішли крім київського університету всі майже висші школи, розрухи притихли на часочок.

(Далі буде.)

Бібліографія.

ДР. СТ. СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ: БУКОВИНСЬКА РУСЬ, (культ.-істор. образок).

Ось і заголовок кількарічної праці черновецького професора. Зачата в 1896 р. узріла світ з кінцем 1899 р. Причиною тої перерви було наглядне показане Волохам средств, якими вони послуговували ся в боротьбі о свої національні і церковні права, виданем книжки: „Nationale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina 1848—1865 — von Bischof Hakmann in einem Sendschreiben“. То, що становить суть послання еп Такмана і показане Волохам, що не вони автохтони Буковини, але Українці, було для автора ціллю при писаню отсеї праці. Докладний зміст сеї книжки годі подати. Тому обмежилось лишень на короткім переповідженю важніших річій у тій книжці.

Автор доказує, що наші буковинські Волохи — се заїди із Семигорода і Волоцани після знищення болгарського царства (1018 р.) Зіткнуле їх із висше культурно стоячим українським народом довело до того, що Молдава улягла в цілости руській культурі. Пануюча династія уживає руської мови на дворі, говорять нею бояри, панує вона на писемі. Так поділлала на волоський парід українська Буковина, що під напором волоських господарів улягла їх панованю. Загалом узявши, зносини Українців з Волохами вінчались як найгарнішими успіхами там, де ходило про добро одних і других, приміром про церков. Найяскравіше виступають вони у спільному синоді українського і волоського духовенства в Яссах, де не малу участь брав київський митрополит Петро Могила. З настанем турецького ага повіяло цілком иньшим духом. Все було винищене. Освіта підупала. Невіжа і темнота були ознакою тої часті України в хвилі, коли вона прийшла під Австрію (1775). Із мешканців тодішньої Буковини була половина Українців, половина Волохів. Однак правительство узнало лише Волохів пародом туземним. Русинів ідентифікували з Волохами задля спільної віри і при кожній нагоді давали Українцям пізнавати, що із ними ніхто не числить ся. Зі зібраного генер. Спленім шкільного фонда утворено кілька волоських шкіл, сироваджувано для них учителів волоської мови зі Семигорода і т. иньш. — Про Русинів якось не чувати нічого. Зі здуки Галичини з Буковиною (1786) не прийшло ні Українцям, ні Волохам ніякої користі. Віддане шкіл під заряд львівської латинської консисторії викликало страшну реакцію зі сторони православного населеня Буковини, котре на кождому кроці терпіло упосліджене. Запанувала страшна латинізація і польонізація в школах, де кождий ученик зобовязаний був учитись волоської

або польської мови (в Кіцмані?!). З тої доби датує ся спольщене місточок і міст на Буковині. Таке поступоване галицьких Поляків довело до крайности православних. Передовсім обурювали ся на таку господарку Волохи і то під впливом налідування семигородських братів. Рік 1848 записаний в історії Волохів деякими успіхами. Користаючи з революцій у Австрії, вносять невдовзі просьбу до цесаря о сполученє усіх австрійських Волохів у одну провінцію. Вказують на сю konieczність зі згляду на релігійні і національні принципи. За їх старанєм відлучено Буковину від Галичини, хоч руські посли (мужики) сему спротивились. До просьби про отворенє одной провінції (до котрої мала належати Буковина, як чисто-волоський (?) край), хотіли втягнути семигородські Волохи і черновецького єпископа Гакмана. Колиж сей відсунув ся від них, розпочала ся страшна агітація Волохів против єпископови получена з некультурними средствами. Спроваджений зі Семигорода до гімназії черновецької на учителя волоської мови, професор Пумнул закладає волоську читальню, що перетворила ся у літер. товариство під назвою: „Sotietatea pentru cultura si literatura romana“. Починає ся за справою православних катехитів і по причині слабих сил учительських, — з яких одні учили церковно-славянщини (Яків Воробкевич, Ілюц, Блажевич), другі кепської московської мови (Глібовицький, Білінкевич) — страшна романізація української молодіжи. Тая завязує собі товариство „Согласіє“, яке пізнійше знюхавшись із російським консулом здеморалізувалось пособіями, а старші люди за принуює єп. Гакмана закладають товариство: „Руська Бесіда“. Розвөөи сього товариства присвячує автор цілий уступ. Нам вистарчить сказати, що коли у ній членами були „тверді“, буковинська Русь спала сном блаженних, колиж керма у ній а заразом провід народнього життя попались у руки щирих Українців, українське жите потекло живійшою струєю. Заложений заходами „Руської Бесіди“ „Народний Дім“ а при ньому „Руська бурса“ доповняють патріотичні змаганя свідомих Українців і стають заборолом проти ромунізаторських змагань деяких людців на найдальших границях України.

Ось і коротенький зміст сеї старанної роботи нашого ученого. Годі нам більше сказати, се зрештою минало-б ся з нашою цілею. Переказанє фактів тих має на меті звернути увагу товаришів на сеї єєкіз, якого іще нема дна історії галицької України, і ще довго здаєсь треба буде на пождати. Тому горячо поручаємо товаришам сю книжку.

Василь Сімович.

ЮЛІАН БАЧИНСЬКИЙ.

„УКРАЇНА IRREDENTA“

появилась у другому виданю. Коли кожду українську книжку, що виходить у друге, мусимо витати радісно, як доказ ростучих умових потреб нашого народу, то радість наша мусить бути тим більша, коли се книжка такого значія в розвої народної думки, така „заслужена“ як власне книжка п. Бачинського.

Можна спорити про її поодинокі вискази, можна зачіпати критикою її части — але неоспорима її вартість лежить дальше, лежить в її провідній ідеї, що мусить розпалити кожде живе серце, тронуть до думаня кожний молодий мозок. Она дає теоретичні основи ідеям, що лучать нас усіх під стягом України, показує, що ті ідеї, се не видумана фантастами мрія, а житева конечність, що мусить довести нас до побіди. Тож товариші і товаришки поручаємо Вам сю книжку як найгорячійше — она потрафить показати Вам нові світогляди. Замовляти можна через нашу редакцію.

„Україна irredenta“ коштує разом з додатком (переписка Бачинського з М. Дрогомановом) 2 корони 20 сотиків, хорошо переплетена 2 кор. 60 сот.

ДРІБНІ ЗАМІТКИ.

„ТОЛЦИТЕ, А ОТВЕРЗЕТСЯ ВАМЪ“.

Сі слова св. письма прийшли мені мимохить на гадку, коли наспіла з Відня телеграма, що звіненого взірцевого педагога золочівської гімназії Яна де Остоля Сендзіміра, котрий посьмів безличною лайкою накинути ся на українського генія, перенесено на Мазури. Се видимий знак, що з голосним протестом з нашої сторони мусять числити ся навіть звісні сфери управи нашого шкільництва, ті сфери, що плачливі скарги иньших українських часописей на „кривду“ і „несправедливість“ звичайно собі маловажать. В сей спосіб зроблено хоч деяку сатисфакцію українському народови, оскорбленому цинічними висказами пана професора. По тій сатисфакції лишаєть ся ще одно бажане до заспокоєня спеціально що-до золочівської гімназії, іменно усунене шкідливого і деморалізуючого впливу гідного товариша п. Сендзіміра, заїлого москальофіля „господина“ Ів. Саноцького. Почуте чести нашого народа домагаєть ся того, щоби охоронити шкільну молодіж від таких педагогів. І як Сендзімір пійшов на Мазури, так „господин“ Саноцький хай собі іде на Сзудаль!...

В. Тем.

ПОДІЇ НА ЛЬВІВСЬКІЙ ПОЛІТЕХНІЦІ.

Львівську політехніку замкнено д. 9. марта с. р. о 12 г. На дверях видніє доси афіш з підписом ректора дра Німентовського, що збороняє вступу до саль викладових соткам молодіжи за демонстрацію против проф. Туллійого. Демонстрация ся, се один з живійших проявів життя технічної молодіжи. Про ті події поговоримо в других числах „Молодої України“ ; на разі подаємо хронікарське справоздане надіслане редакції одним з товаришів-техніків.

Всяка ретроградність і обскурантизм осоружні для поступових елементів, але вже годі відноситись їм рівнодушно до попираня реакційних змагань нечесними або навіть просто підлими способами. На таке поступоване мусить вирватись з грудий всякого чоловіка, у котрого ще тліє хоч іскорка морального почуття, грімкий голос обуреня.

Клясичним приміром енергічного протесту проти консеквентного поборюваня всяких ліберальнійших змагань, і то без огляду на средства, є послідні події на львівській політехніці. Безпосередною причиною афери було провокуюче поступоване проф. Туллійого з нагоди недавних виборів до сойму. Бажаючи за всяку ціну переперти вибір кандидата з консервативно-клерикального табору, міністра Пентака, не завагавсь сей провідник молодіжи сягнути навіть до перекупства виборців, чого доказом єго лист до віцепрезидента Цюхціньского. Що більше! В день виборів 8. марта поваживсь сей добродії записувати собі з безличним цинізмом імена виборців, людей зависимих, що поважились голосувати на опозиційного кандидата посла Дашиньского, против чого запротестував член виборчої комісії Валіхевиц.

На таке поступоване свого професора не могла ніяк технічна молодіж глядіти байдужно. В молодечих, вражливих на моральну гниль душах закипіло. Вибух наступив скоро. Слідуючого дня ввійшло 300 студентів до викладової сали проф. Туллійого. Крик обуреня, свист і гамір мали на ціли усунути професора з сали. Однак він мимо того не хотів вийти. Обурене вросло, — посипались в сторону катедри кальоші. Аж тогді узнав за відповідне опустити салью. На голосний гамір наспіли проф. Ріхтер і Скібінський і почали успокоювати студентів. Та упір проф. Туллійого, що замкнувсь в сали і хотів дальше викладати, викликав новий атак до дверей. Двері виломано, виклад таки не міг відбутись. Делегати студентів удались до ректора, щоб дозволив на віче. Не позволив. Слідуючого дня появилась офіціяльна відозва, звиваюча демонстрантів до виявленя імен в протягу 48 годин під загрозою замкнення школи. На довірочній приватній нараді 10. марта ухвалили студенти, що не маючи з вини ректора можности оправдати свого поступку, не будуть відповідати

на ніякі відозви ректорату, та відпеслись телеграфічно до міністра просвіти з просьбою о інтервенцію. Так остала відозва ректора без успіху і він замкнув в порозуміню з намісником техніку дня 12. марта в полудне. Таке заряджене ректора було однак нелегальне, бо замкнене висшої школи в Австрії може наступити лиш на порученє міністра просвіти. Сей повідомлений про замкненє техніки вислав до президияльного бюра львівського намісництва телеграму з жаданем вияснень і порученем отворити сейчас школу, а завісити лиш виклади проф. Туллійого. Рівночасно вислав до ректора експресний лист, де зганив его нелегальний поступок. Опісля, мабуть щоби не підкопати поваги ректорату, зарядив міністер хвилеве завішенє усіх викладів, що і оголошено дня 15. марта.

Як справа буде остаточно полагоджена, не мож поки-що предвидіти. Правда, демонстранти переступили може відповідні границі, однак зваживши провокуюче поступованє професора підчас демонстрації, годі за се виноватити виключно студентів та поступити з ними з безглядною строгостю.

У Львові 17. марта 1900.

Кропивка.

СПРОСТОВАНЄ.

Через похибку в коректі реченє в статі М. Галушинського: „Українська молодіж в р. 1899“. (Мол. Укр. ч. 2. на стор. 77) „Против такого надужитя мусимо запротестувати“ має бути уміщенє по реченю:

„Друге: наша преса уживає української молодіжи за претекст, під яким виступає зі своїм антагонізмом“.

ВІД РЕДАКЦІЇ:

Просимо Товаришів прислати нам дописи про святковані молодіжю Тарасові обходи: помістимо їх всі разом в однім із слідуєчих чисел.

Тов. К. М. Хороші думки, але форма мало вироблена — справу обговоримо докладнійше в однім з найблизших чисел. — Тов. І. Р. Просимо о факти. — Тов. Г. З. Просимо прислати — помістимо. — Тов. М. Я — впа. Дякуємо. — Н. Ч. Відповідь листом.

Адміністрация „Молодої України“ просить всіх тих, що перше число одержали, а передплати не надіслали, о надісланє грошій, або о зворот сего числа.

Відвічальний редактор А. Крушельницький. З „Друкарні Удільової“, ул. Ліндого ч. 8.

Молода Україна

часопис української молодіжи.

Ч. 4.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата вносить: в Австро-Угорщині річно 6 к.; піврічно 3 к.; поод. ч. кошт. 60 сот.
за границею 8 к.; 4 к.

Видає: Антін Крушельницький, ул. Театинська, ч. 14.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

СТЕФАН ТОМАШІВСЬКИЙ.

ПРО САМООСВІТУ.

Передові люди, що визначались глибокою наукою, вестороннім знанем людського життя, його минувшости та сучасности, звичайно повертались до молодіжи свого народа із щирим зазивом: „Учіть ся самі! Здобуйте скарби знаня дорогою самоосвіти, і то ще завчасу, коли житеві обставини дають ще більше до сього спромоги“... Межи діячами України останнього віка не хибувало теж подібних голосів під адресою молодіжи, а найосновнійше, свідомо та безпосередно чинив се М. Драгоманов, що був неначе учителем одного покоління і головню приватними листами завзивав українську молодіж працювати безупинно над своїм духовим розвитком. Сей знаменитий чоловік ішов навіть дальше; він признавав шкідним яку-небудь практичну діяльність без достаточного до того наукового підготовлення, уважаючи такий спосіб некорисним для самої ціли, задля якої працюємо.

З розуміння конечности, щоб молодіж розвивала ся дорогою самоосвіти, не виходить ще, щоб усяка иньша наука, окрім самоосвіти, була злишня або шкідна; не можна теж думати, що самоосвіта — то буйний степ, а сі, що поступають на сю дорогу, мають бути неначе перекоотиполе, гнане свобідно вітрами, у всіх напрямках, без ціли та гадки. Певно, про більшу або меньшу хоєнність сих наук, головню їх об'єму та форми, на яких виростає теперішня молодіж, можна багато говорити та спорити, але, загально бачучи, панує таки пере-

важна думка, що самоосвіта не має іти замість свого основного знання, які в більшій або меншій мірі подавати мають звичайні публичні заведення, але побіч того, понад се, що самоосвіта, се вільна будівля на підвалинах, винесених із суспільного укладу, себто теперішніх шкільних заведень. З того таки й виходить, що праця на дорозі самоосвіти не може бути буянєм без думки та системи, лише мати вироблену мету і способи до неї.

Коли кладемо таку велику вагу на конечність самоосвіти, то тим самим подекуди признаємо виразно, що розміри та внутрішня вартість урядової науки, що подаєть ся в середніх школах та на університетах, сама собою ще не відповідає житєвим потребам, і той щит, яким вона обдаровує своїх вихованців, посилаючи їх у боротьбу народнього життя, ще далеко не щит викований Гефайєстом, дравить ся і дозволяє ранили борця.

Значить ся, нинішні шкільні інституції дістають щось у роді votum недовіря. І певно, признаючи конечну потребу самоосвіти, мусимо виходити з цього погляду, що урядова наука недостаточна, коли вже у дечому не шкідна. Коли ми приглянемо ся ближше тому, що дають нам гімназії та університети (дарма, що сі останні зовуть ся „всучилищами“), а коли з другого боку розважимо, до якого уровня освіти стремити треба молодіжи, і який невідмінно потрібний для корисної праці для будуччини народа, то виїде виразно, що молодіжи ніяк не можна ограничити ся на формах, обемі та глибині сієї науки, з якою стрічаєть ся по своїх шкільних заведенях, а патомієць глядіти для себе духової поживи поза їх межами. Постаємо ся дати деякі докази на наші погляди.

Не хочемо порушати шкільної системи, шкільної педагогії, се полишаємо на боці, значить ся, не порушаємо науки у нижших середніх школах, а возьмемо під розвагу вищі їх частини, де вже подають ся поодинокі предмети у більш або менш науковій формі, звідки вже здобутки науки дуже часто полишають ся, у цілковитій або переважній формі, на ціле житє і мають давати духові сили ще у трьох четвертинах житя.

Що виносить з собою 20-літній молодець, виходячи із шкільної лавки з іспитом зрілости? Возьмім історію літератури, бо літературою найбільше кормлять нас, почавши від пятої класи. Історія літератури — се історія людської думки у найкращих формах, се зеркало інтелектуального та ідейного розвитку народів; а тимчасом ученик по 4-літній праці не уміє собі навіть порядно здати справу з ваги сієї галузі знання. Він навіть не розуміє докладно історії літератури свого власного народа. Він читав авторів, перекладав, робив препарациї, учив ся деклямацій, здавав приватну лектуру, писав характеристики і багато-багато иншого, та проте він не уміє поняти

ані одного твору літератури, як прояву суєнільного та ідейного розвитку людскости, але читає, розважає та мірить формами пустої схолястики, глядає у нього того, що привик бачити у Цицерона чи Вергілія. Возьмім всеєвітну історію літератури: окрім кількох вірців, дуже малих розмірів, із чужих літератур, які подають у пятій класі „взори поезії та прози“, рішучо не стрічає ученик нічого більшого. На приватній лектурі кількох класичних творів кіпчить ся властиве німецька література; досить широко, тенденційно, але без великого наукового поглиблення, учать польськой літератури. Про українське письменство і говорити нема що, нераз треба просто паленіти ізза того, як мале знанє його виносить молодіж із середніх шкіл, однаково з українських чи польських ¹⁾. Мабуть таки найменше відповідають своїй цілі класичні літератури, римська та грецька: порожня схолястика та більш нічого. Я, особисто, не ворог класицизму у середніх школах, але не інакше його брати треба, лиш як одну стону людської духової творчости, і то лише в такім випадку, що в два рази меншим часі використати можна-б цілу старинню літературу, а не виривки з неї.

Оце все, що складає одну найважнійшу галузь научаня у висшій гімназії, а де ще література східних народів, романських племен, ниньших германських, а нарешті словянських? А яке-такє пізнанє їх принесло-б певно ліпшу користь, як вивчуване препаратий та „зворотів“.

Переїдїм до історії. Три книжечки політичних випадків, з трьома хронологічними таблицями, з дуже нерівномірним обговорюванєм історії поодиноких народів — отсе материял, на яким ученик має собі збудовати яеншій погляд на розвиток людського життя від найдавнішних часів до сьогодні! Соціологія, внутрішнє, економічне житє народів, його значінє, історія боротьби думок, погляд на житє народів, як на живі організми природи, історіософія та критицизм — усе те чуже середнім школам і викривляє саме виображенє історичної науки.

В природних науках наує властиве більш систематика, а найкращі їх галузі, що дійсно образують ума, — порівнююча анатомія, біологія, хімія, або цілком вислімінована, або зведена до дуже вузьоньких границь.

Математики доволі учать у середніх школах, але се наука абстрактна і сама собою не дає ніякої користи, а вже фізика, де математика є лишє помічницею, заступлена слабо, подавана поверховно без уваги на її розвиток, а про космографічну її частину краще й не

¹⁾ „Молода Україна“ подаєть небавом окрему статю про те, як учать у нас українськой мови та літератури.

Прим. Ред.

говорити: багато учеників не знає, що в підручнику мають спеціальний про се додаток.

В середніх школах ще учать чогось, що зовуть вступом до філософії, а властиве подають січку, яка може відобрати усяку охоту до філософії, за те історія філософії, етика та естетика (окрім католицьких догмів) оминають молодця дуже старанно.

Се прикмети та недостачі нинішньої шкільної науки, а ще багато-багато єсть галузей людського знання, про яке треба освіченому чоловікови доконче знати, а які або мало доторкнуті теперішніми розмірами підручників, або цілком ще не звернули на себе уваги. Туди належать передовім широкі та буйні простори суспільних наук, що захоплюють що-раз ширші круги, та захоплюють ті поодинокі науки, які уважали ся досі самостійними (прим. історія) та стають на рівні із науками природними та гуманістичними (чи як їх там дехто зове).

З попереднього виходить, що наука наших середніх шкіл не відповідає потребам дійсно освіченого чоловіка, вона і за вузька рамами, не простора глибиною, недобірна якостю і не обнимає навіть усіх найважніших галузей людського знання. Причини тому не лише у самій хибній шкільній системі, що в багато деім перестаріла, але й в обставинах незалежних від міродайних сфер, передовім у фізичних перепонах, що не дозволяють в короткім часі шкільної науки опанувати стільки різнородних відомостей рівночасно, а далі у тих хибах, які є кінечним наслідком удержавлення шкільних інституцій, а того виразом марноване часу для одних, перетяжене для інших, шаблонність та поверховність у сих і тих.

Недостач сих не усуває й університет. Тут передовім молодіж змушена брати ся до фахових студій, дуже часто до таких, що не причиняють ся нічим до розширення дійсного знання. Свобідний добір поодиноких відділів та предметів може бути корисний для сих фахових студій, але підстава для їх вартотти лежить уже в самих професорах. Звичайно, відносини у сім напрямі не все то ідеальні. Освіта понад фахове знанє відложена тут теж на працю одиниці коло розширення свого образования.

Такі обставини у сучасних шкільних інституціях мають нераз дуже лихі наслідки. Кілько то людей по вивченю гімназьяльних підручників вибубнить ще кілька кодексових томів і стає „пожиточними“ членами суспільности. Решта лишаєть ся у такого чоловіка та сама, що здобуло ся ще в гімназії, розвиток його інтелігенції не поступив кроком наперед. Часто мусіло до того дійти, до чого иньшого не міг здобути або задля перетяження та бідности, або не знав до того дороги, не маючи ніякої вказівки ані проводу. Тому то так часто стрічаємо людей у житю серед старших, людей нераз першо-

рядної інтелектуальної мри, що мають дуже вузьонькі та дивні основи аргументації, життєвої філософії та критичного погляду. І є люди нерозумно багаті, але, обертаючись усе в тих самих рамках, що їм дала ще гімназія, і ще у такій формі, в якій вона подає, роблять ся нетерплячі для иньшої думки, не розуміють иньших аргументів, витворюють певні догмати життя і — остаточно спиняють ся у тій неприпадній в історії ролі обороняти се, що вже було та безповоротно минуло. Таких примірів у нас тисячі.

Одинокий спосіб на те — то широка і повна освіта, що міряєть ся потребами життя народу та загально-людським поступом на поли духа, культури та суспільного ладу. Лише освіта, широка та повна, дає відпорну силу проти слабостей духа, які на кожному кроці грожуть чоловікови, дає можливість зрозуміти дійсні потреби життя народу, прояснить відносини одиниці до мас і зневолить передовсім цілу силу знання і праці обернути виключно на користь загалу, для його найтемніших верстов.

Наш український народ у виїмкових обставинах, він — та струна, якої дотик, по словам одного історика, викликає фалшиві акорди в гармонії народів людскости, і тими то виїмковими обставинами нормуєть ся у нас ціл, розміри та інтензивність праці синів нашого народу, праці, що має повести поневолений народ на шлях кращої будуччини. Чим більша пропасть, чим більше віддалене нашого народу від уровени иньших культурних націй, чим більші колоди покладені на дорозі суспільного, політичного та культурного поступу, чим тяжші пута наложено на руки каменярам сієї твердої скали, — тим сильніщі духом, відпорніщі завзятем, світліщі думкою, горячийші серцем, могутнійші розумом повинні бути єі робітники. З якого-ж матеріялу виковуєть ся така зброя? Про се нема сьогодні двох думок: лише наука, лише дерево знання.

Нині яено кождому розумному, що розвиток народів — се не якийсь несамовільний та несвідомий рух, що веде усіх без розбору до ціли, якої ніхто знати не може, лише як-раз поступ лежить в уміню винайти дороги і ціли загального людського ходу о скільки можна дальше в будуччину, недопускати до манівців і повести народ шляхом простим і ясним, який остаточно не так тяжко знайти серед елементарного життя.

А ключ до зрозуміння ходу народнього життя лежить виключно в науці.

У нас часто можна стрічати ся з поглядом, що стати передовим чоловіком серед нашої суспільности — се річ дуже легка і до того не потрібно аж дуже великого підготовлення. В тім багато правди, як се, що корисним членом суспільности може бути кождий чоловік, який не стає в суперечности потребам єєї суспільности, і се, що

богато таки уважає себе великими діячами, не-то не маючи до сього основи, але й роблячи шкоду народови; одначе се вже ніяк не може бути правда, щоб ті одиниці, що хочуть яку небудь продуктивну вести діяльність, у якій небудь формі, могли мати мало знання, підготовлення, взагалі духового капіталу, і таки бути провідниками народа. У висококультурних народів суспільна будівля починаєть ся новикам далеко вище як у нас, се правда, але одиниця там має відразу тривкіщу основу для своєї діяльності, вирости серед вищої культури, перейшовши нею, маючи готові форми. ба й напрям; тимчасом у нас, де майже підвалин нема, приходиться виконувати найперші роботи, тож треба дуже значного знання; сили та посвєчення, бо кожний фалшивий крок грозить руїною, реакцією.

У суспільній архітектурі не меншого треба знання при будованю підвалин, як накрита.

Недостача теоретичного підготованя при великих аспірациях одиниць довела у нас до того, що ми у 50 літ після „весни народів“ не в повії ще тої весни живемо, що в нас ще таке нетривке, непевне, баламутне та суперечне понятє про нашу національну справу, на наше політичне та суспільне житє, що у нас так багато ренегатів-боягузів, не твердих характерів.

З того, що досї сказано, видимо: 1) недостаточність офіційальної науки; 2) конечність широкої освіти, коли не хочемо „гнилою колодою по сьвіту валятися“. Значить ся нашим обовязком єсть вирівнати обі сторони, се-б то доповнити нашу шкільну науку. Дорога до того одна: самоосвіта.

Годї заперечити, що серед нашої молодїжи дуже велике число шукає радо дерева знання; молодих людей, що рвуть ся до книжки багато—результати того одначе незначні. Причина тому: 1) в недостачі вказівок у напрямі самоосвіти, за чим іде схибленє у виборі духової поживи; 2) в перепонах та неприхильних обставинах.

Пишучи се, маю головню на думці товаришів та товаришки середніх шкіл. Шкільні часи се найкращий час до самоосвіти, знанє приймаєть ся тоді легко, і розмірно свобідного часу більше. Запедбанє шкільних років може статись безповоротною втратою, бо вигляди доповнити своє загальне образование підчас університетських часів можуть бути лишє дуже слабї. Академічні товариства старають ся по змозі вдоволити сим потребам, але тоді вже стаєть ся се нераз дуже тяжким та безплідним завданєм.

Колї вкладаємо обовязок самоосвіти передовеїм на серце нашим молодшим товаришам та товаришкам, то відчуваємо себе теж в обовязку прийти їм у підмогу порадами та вказівками. Певно, при тім прекрасне поле для корисної діяльності наших шкільних учителів і під їх проводом мета самоосвіти досягалась би легко, але

на жаль, більшість наших шкільних наставників про се й не думає, а є й навіть такі, що говорять: „На що тобі купувати, читати якісь книжки, журнали, коби ти знав добре лише те, що в сій читанці, то вже було-б дуже багато“.¹⁾

Признаючи отже тим більшу потребу добрих практичних вказівок і раду напямі самоосвіти, „Молода Україна“ подасть иньшим разом вибір та уклад сих підручників та книжок, для різних галузей знаня, які доконче потрібно знати осявіченому чоловікови, та де їх можна дістати, а тоді оминеть ся та немила проява, що жадна друк молодіж проводить безсонні ночі на читаню дрантивих повістий, або тратить багато часу на безхосеннім читаню щоденних політичних часописей.

Наконець рад би я ще кілька слів сказати про одну, дуже важну сторону підготовлення до самоосвіти, себ то про те, чи і на скільки нам конечно знати чужі мови; про те, чи осявіченому чоловікови треба знати чужі язики, властиве не повинно тут бути мови, конечність такого знаня вже давна прийнята в поглядах культурної громади, — порушимо одначе сю квестию на сім місци тому, що недавно появив ся в українській публіцистиці голос, що станув проти дотеперішніх поглядів. Розуміємо тут уваги д. В. Будзиновського в додатку до праці К. Кавцкого про „народність і її початки“ (Національна Бібліотека ч. 1, ст. 64—67). Добр. Будзиновський поклав навіть гадку, що „потреба знаня чужих язиків, так сьвітових як і диялектів, обмежить ся на фахових учених, ремісниках-перекладачах, агентах і кореспондентах фірм. По за тими людьми, що стансвлять пропадаючо малий процент людности, знане чужих язиків стратить усяке практичне значіне“. Погляд сей, як теж і противній йому, Кавцкого, про те, що в колишній будуччині буде лише одна мова на сьвіті, належить поки-що у сферу пророковань, то нема властиве що з ним спорити. Одначе він може декого привести до переконаня, що знане чужих мов уже тепер непотрібне, а таке переконане не лише було-б фалшиве, але й дуже шкідне для культурного зросту нашого народа. Се звістно кождому, що одна національна мова могла-б лише тоді бути достаточною для осявіти, як би її література обнімала усеї культурні здобутки людкості. До певної міри такою мовою була в старину мова грецька, описеля латинська, але сьогодні не може тим повстичати ся ні одна європеїська мова. Прим. німецька мова має найбільше перекладів з чужих літератур, багато має росейська, та про те в Німеччині осявіченому чоловікови треба доконче знати хоч ще яку иньшу мову. Що донерва сказати про українську мову, та хоч би до волі добре нам знаву польську? Ограничити ся на одній із них, чи на обох значило-б випректи ся претенсії до

¹⁾ Автентичне

дійсної освіти. До праці над народом належить теж і праця над розвитком його мови та літератури, а се статись лиш може так, що здобутки світової культури присвоємо сій мові і в такій загально зрозумілій формі подамо широким масам народа. До того одначе конечно знати чужі мови. Коли таким способом українська мова стане дійсним органом загально-людського поступу, зуміє подати нашому народови повну духову і материяльну поживу, тоді будемо про се спорити, чи варто то що „тратити час на французькій або англійській граматиці“.

Вибір чужих мов, яких нам передовсім треба учити ся, повинен бути покладений на двох основах: 1) на потребі загальної науки та освіти; 2) на практичних потребах народа. Перша потреба велить учити ся мов висококультурних народів і використовувати їх здобутки (без того використовування саме знане чужої мови на ніщо нездалось), друга домагаєть ся пізнати мови сих народностей взагалі, що живють поруч нас. Мови першої категорії потреба знати не всі однаково добре, але хоч одну із світових мов треба доконче опанувати, себто уміти нею добре говорити і писати, иньші-ж на стілько, щоб лише можна ними користуватись при читаню, перекладаню і т. и.

Наші політичні та культурні обставини укладають ся так, що наші освічені люди повинні добре знати німецьку мову, опісля-ж французьку, англійську та італіянську. Окрім сих треба ще знати словянські мови, головно російську, иньші-ж на стільки, щоб читане на них не чинило багато труднощій.

До мов другої категорії належать, окрім згаданих, ще малярська та румунська, і знане їх повинно бути обовязком передовсім тих, що хочуть на якім небудь полі працювати при відповідних етнографічних межах.

Вкінці не повинно у нас хибувати спеціалістів до східних мов, хочби вже більше для наукових цілій.

Таким способом ми старались показати передовсім потребу самоосвіти, а далі потребу підготовлення до неї через виучене чужих мов. Полишаєть ся хіба відозватись горячо до молодих умів:

Товариші і товаришки, беріть ся до самоосвіти, учіть ся як найбільше понад шкільну науку, користайте з кожної нагоди, щоб присвоїти собі чужу мову! У тій цілі збирайте ся у кружки, помагайте собі, словом, організуйте між собою освітню роботу! Бо лише таким способом, лише знанем двигнемо міліонитемних невільників на ясну волю, бо — лише „сим побідиш“!

ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

М. П. ДРАГОМАНОВ, ЙОГО ДУМКИ, ДІЯЛЬНІСТЬ І ЗНАЧІНС. (Далі).

Марним є закид, який дехто робить Драгоманову, мовби то він не бажав собі самостійности українського народу, а бодай мовби то він не мав навіть ідеї про самостійну Україну. Так не є. В „Політичних піснях укр. народу“ з натиском підносить і соліда ризуєть ся він із думкою Запорожців про єдність, відрубність та волю України, а в „Листах на наддніпр. Україну“ відповідаючи на подібний закид д. Вартового кличе: „Самостійність України! З радой душі! Та чи се не мрія—бодай тепер“.

А чим же єсть „Историческая Польша та великорусска демократія“, як не одним голосним, твердим на незрушним протестом Українця проти анектовань України, єї землі та єї народу навіть найбільш поступовими Поляками і Москалями, як не відмовою нашим сусідам усякої опіки і прав до України; чим його проєкт перестрою Росії у федеративну спілку громад, округів, областей, як не дорогою до автономії та самостійности України? Що навело Драгоманова на думку про федеративний перестрій Росії, що спонукувало його бороти ся ціле житє за ідею, що гнало його голосити єї по всеєвропейским розпутям, як не бажане вольної України, як не се, що ще за життя вирвали йому із душі та вивісили на своїм пранорі його горячийші епігони — як не „Україна irredenta“.

Драгоманов неперечно син свого часу та духовній нащадок „Кирило-методієвекого брацтва“ з його мріями про всеславянську федерацію, та федерація та не є для него ціллю, а тільки средством до иньшої ціли: України.

В практичній політичній роботі є Драгоманов реалістом посіблістом, та при тім ворогом засади єзуїтсько-якобінської: „ціль освячує средства“. В 70-ті та 80-ті роки, коли уся російська молодіж звернула ся до соц.-економічних питань, а запедбала зовсім політичну сторону справи та вірила кріпко, що економічно-соціяльне визволене робучих мас приїде і переведеть ся без політичних і мимо політичних переворотів і змін — то Драгоманов будучи думки, що політична свобода є лишень першим ступенем до здобути і економічної рівности і соціяльної справедливости, віруючи, що вона подасть народним масам зброю до борби за їх еманципацію, воював в женецькім „Вольнім Слові“ та в безлічи брошур — головна з них „Лібералізм і земство в Росії“ — із вузкоглядними думками російських народників — взивав всі вольнодумні елементи Росії, від буржуазийно-земських до робітничо революційних, до борби з царатом та чиновниками за конститюціоналізм і політичну свободу в Росії — все на федеральних основах.

Колиж в 80-ті роки конфлікт між російським правительством та революційною молодіжжю дійшов до шахішш свого напруження, коли зачала ся зажерта, і цілу Росію глухими вибухами потрясаюча, борба з динамітними, залізничними і револьверовими замахами, політичними убійствами, крадіжками публичних гроший і т. д., одним словом, коли настав страшний час обосторонного тероризму та скінчився смертю царя, але не царату — то Драгоманов в імя культури і гуманности, в імя етики і свьятости справи звернув ся проти такого роду борби, відмовляючи права комітетови народо-вольців виконувати т. з. вироки смерти, пятнуючи крадіжи та убійства, піддаючи невмолимій критиці розширюваня сфальзифікованих псевдоцарських маніфестів і тим подібних средств у борбі. — „Чи-сте діло вимагає чистих рук“ — се була його девіза.

Національно-культурні думки Драгоманова найліпше зібрані та виложені в статях „Література російська, великоруська, українська і галицько-руська“, в переднім слові до його виданя повістей Федьковича, в „Чудацьких думках“ і в „Листах на наддніпрянську Україну“.

Русько-українську націю вважав Драгоманов відрубним типом від інших Славян, головно від сусідів Поляків, Білоросів та Москалів. Все таки сі нації: Білоруси та Москвичі і Українці є по його думці відрослями одного руського пня і в 70-ти роках так добре Перемишлянин як і Костромець були для нього „русекими“. Сей погляд висказує він в „Літ. рос., вел., укр. та гал.-русек.“, він пробиваєть ся і в „Австро-руських еспоминах“. Та ся „общерусекість“ Драгоманова є тільки історично-культурної натури, він бачить, що всі три галузі східних Славян вийшли із одного пня, всі вони улягали однаковим менше-більше культуральним впливам, всі вони взаємно впливали на себе, та культуральні здобутки кожної із тих галузей ставали понайбільше власністю обох других, — що більше, він бачить і думає, що вся сучасна йому російська культура, а навіть в часті і рос. літературна мова є общерусеким витвором. Під общеруською корою рос. імперії бачить він три етнографічно і лінгвістично відрубні типи: Українців, Москвичів і Білоросів. Відповідно до сего погляду ділить він „руські“ літератури на общеруську або російську, великоруську або московську, українську та навіть галицько-руську.

Поділ сей оснований на культурально-супільній суті кожної із тих літератур, та в часті і на лінгвістичних різницях, вважаю цілком раціональним, і дивно, як могли на нього в наслідок висказаня сього погляду поспитати ся зі сторони Галичан клевети та будь-що-будь печенні вже очернення, мовби то Драгоманов був російським агентом і т. п.

(Конець буде).

ОСТАП ЛЮДКЕВИЧ.

НАШІ СЬПІВАКИ А НАРОДНЯ СПРАВА.

Ми є народ сьпівучий, сьпівлюбний. Пословичка галицька: „Зійде ся трех Русинів і є хор“ — зовсім не пересаждена — ілюструє се добре. Ми й самі се знаємо і тим гордіємо супроти несьпівучих Поляків; почувеш пераз ентузіястичні слова від старих патріотів на комерсах, що сьпів се „одинокий скарб Русинів, чого ворожа сила не видерла нам і не видре, бо наша дума, наша пісня не вмре...!“ Ми і дуже музикальні: яких 60—80 % найшло-б ся між нами таких, що в иньшїх націй вважали-б ся людьми з музикальним талантом. Дописала нам гортанка і вухо; що правда, треба й собі признати. Можна й гордувати, коли є чим.

Мені лиш (мож. й ще кому), все коли думаю так над нашою незвичайною музикальністю, насуваєть ся скорбна думка і kwestія: чому вона (себто музикальність) в нас, сей наш національний скарб-капітал, так мало дає процентів, якої небудь продуктивної користі і для музики, як культурного здобутку нації, і в утілітарнім застосованю єї до цілій і позитивів народних? Чому? І я довго думавши над тим, прийшов до такого погляду, що винна сьому перш усього нездарність і безідейність більшої часті самих же наших сьпіваків. Може за категорично, здаеть ся кому, сказано? Правда, годі й забувати і про наше культурне спізнєне на веїх полях, про наші незавидні обставини еуспільні і материяльні; усе воно стає пераз на вперек культивованю сьпіву і музики хочби для цілій утілітарних; воно то, мовляв, змушує і тих немногих наших артистів, що вивели ся випадково, виступати лиш по чужих сценах, а то згинуть з голоду. Ну, але справу одиниць таки треба лишити їх совісти; впрочім буде можна про них більше поговорити опісля, як будемо мати власні, сталі опери. А тепер маю на думці сей сьпів і сьпіваків наших середнього сорта, котрих в нас ніколи не дочекаєш би ся, що то з них так легко зложити хор; про сьпіваків, що становлять контингент у кождому більшому місті до більших або меньших товариств та сьпівачьких аматорських кружків. І мені здаеть ся, що сьпів та музиковаєє у тих товариствах повинни-б в нас і поки-що стати без порівняня вше, чим тепер, з користю для штуки і з позитком для справи народньої, modo sicut... сьпіваци були людьми трохи більше програмними та ідейними і в своїй „штуці“ і поза штукою.

Сьпіваци ті в нас — се люди молоді частійше усього ученики та академіки. Кождий певно з них був в гімназії (чи скінчив єї чи ні) та має за собою в меньшій або більшій мірі кар'єру сьпівачько-музичну гімназьяльну. Хори в тих гімназьях, де Українців третина,

або й четвертина, заступлені є в більшости, або й майже виключно учениками, Українцями, що дуже рано показують велику охоту до співу, а пізнійше й до „диригованя“. Учити співу в гімназії, звісно, має який то музикальний професор, nota bene, коли найдеть ся такий, колиж ні, то частійш усього виходить на диригента, особливо у гімназиях східної Галичини — якій музикальний, похопний до диригованя співак-ученик, додавати злишно, Українець. Нераз се дієть ся і безпотрібно: значить ся, професор до співу (знов найчастійше Українець) відступає диригентуру, а навіть заставляє учити співу з протекції — ученика-Українця. Маю зовсім певні відомі дані, що в більшій половині гімназій східної Галичини хор з гімназияльних учеників полишає ся ученикови, усе Українцями. Наші хлопці співвають радо і ходять пильно на спів; співали-б ще й вдруге тільки, коли лиш трапилося де; та кількож користи з того співу?

Ціли утілітарні, до яких призначений хор гімназияльний в гімназиях польських, усе мають більше інтересів польських, ніж наших. А коли наші хлопці, почувачи свою вагу і заслугу в хорі, іноді й пробують протестувати пасивно проти сьому, щоби їх спів визискували, то сей протест кінчить ся звичайно безцілним, рутенським „політикованем“: співололюбівість та обставини перемагають, та співаци наші, співачи на вечерках Міцкевича виносять звідси лиш моральну сатисфакцію: себ-то глибоке пересвідченє та почуванє своєї сили співучої, що виражуєть ся нераз устами якого запаленого ученика-співака в словах, що ось то „колиб не Русини, то Поляки не урядили-б самі свого вечерка“, або, що „в хорі на вечерку співали самі Русини“ і т. д. В гімназиях українських, або й польських, де сей протест наших хлопців через національний антагонізм переходить у „страйк“, наші хлопці організують часто окремих свій хор, очевидно під диригентурою ученика; спів сей концентрує ся особливо по бурегах. Ну, добре: кажуть старі люди, що такий спів — се навіть „одинокий сполучник, що тримає у купі та самосвідомости наших хлопців“. Чи се правда, не знаю; на всякий случай сполучник се трохи чи не слабій, бо я рад би бачити трохи виші, культурпійші спільні інтереси крім замого співу. І ся звязь через співололюбівість не доводить майже піколи до чогось путнього, ні у самому співі, ні поза ним: спів сей абсорбує безцільно сили і час ученикам до тої міри, що заступає їм неначе дорогу до всякої иншої роботи (не згадуючи вже й про шкільну науку, хоч знаю немало прикладів, що не один із запалених співаків — особливо диригентів — лиш через спів не скінчив гімназії), виробляє в них якусь рутенську односторонність та вузкоглядність. Для співу-ж і музики користь така, що рідко коли виїде з гімназії на провінції ученик з елементарним бодай знанєм нот, не кажу вже про яке загальнійше знанє.

Ну, не знати, в чім тут вини і початку злого перше шукати (мабуть у тім, що лишаєть ся хор ученикам самим); се факт незаперечений, хоч й трохи чудний між нашою молодіжю, чи в гімназії, чи деінде, піде не подибати тільки людей безпрограмих, неуків, порожних, обскурантів, людей нераз скривлених та скарікатурованих, ще й безхарактерних, як між нашими сьпіваками. І хто лиш в нас більший сьпівак, то мусить бути разом і чоловік більше безідейний та для справи суспільної невжитий.

Між нашою молодіжю — особливо гімназіальною та академічною — зарисовують ся сильно ось такі типи: 1) несьпівучі і немюзикальні, з гори сказані до иньшої, буденної роботи; 2) люди, що мають голос, може й талант музикальний, та через які (щасливі чи нещасливі) обставини може й вдачу, відеунули сьпів на найдальший плян, не найшовши тут собі поля та звернулись ураз з першими до иньшої некучої роботи, якої є в нас багато; вони засьпівають раз в рік, як де потреба, ще й кецько. Врешті подиблеш багато отсих справдешних сьпіваків, що сьпів (побіч куєника хліба) вчили метою свого молодого життя. Перші і другі, коли н. пр. опинились академіками у Львові записують ся до „Громади“ чи де та шукують собі поля; треті-ж не мали-б що робити у товариствах, де не сьпівають; (тому мабуть у нашій „Громаді“ сьпіваків дасть-біг...) для них можливе жите лиш у кружках сьпівацьких.

А вжеж ті треті „благую часть ізбра собі“: їх метою сьпів, і то сьпів невязаний нічим, без мусу і повинности, без силування: для „приємности“ — як вони кажуть — і без „політики“. Ну, і вони сьпівають усюди, де попадеть ся, „собі“ з охоти та дляприємности, а при тому і других звеселяють та ім тугу розганяють, за те і люблять їх і дякують ім люди — особливо старі патріоти“ аж розривають їх. Вони-ж (і иньші профани) нераз і потрібують їх і просять, щоб ім при якому сьвяті своїм сьпівом „звеселили“ та збудили духа“ своєю піснюю. Сьпіваки-ж усюди вештаючись, сьпіваючи, звеселяючи других та будячи ім духа гаразд розуміють свою високу задачу та становиско в суспільности, котре не є звязане тими нецікавими обовязками, буденними стремліннями несьпівучих профанів; вони вільні від усього того, бо мають сьпів; вони виспі понад усі справи, змагаля несьпівучих, понад „політику“. Про усе те вони й не люблять“ (бо „нема про що“) ні говорити, ні слухати: нехай иньші ломлять собі над такими справами голови, наш сьпів з „політикою“ не має нічого до діла. Тому то й на Шевченківських „концертах“ вони не люблять всяких промов та патріотичного бавіканя, а коли-ж приладково всадили в програму таку немудру та нецікаву (неконцертову) точку, вони показують розчароване лице та виходять на склянку, або як нема куди, то слухаючи „балаканини патріотів

весьміхають ся протекціонально. Добре ще, коли се старі патріоти собі від серця скажуть: нехай! — можна весьміхатись та „дарувати старим“, але як вирве ся який молодий „політик“ та стане торочити ні се ні те, ніяк незрозуміле, то співачкам уже тоді аміль!

Тому й вони дужче не люблять самих же молодих, несьпівучих профанів, бо се „кафари“, що усюди навіть при співі роблять „політику: вони (ті кафари) не вміють оцінити ні їх співу, ні їх ваги; з ними не мають про що — і не люблять — говорити, бо вони зараз у своїй ексклюзивності з'їздять на політику. Беть і рация. Тому і наші співачки волять старих, добросердних „патріотів“ з провінції, що приймають їх сердечно та одушевляють ся їх співом згадуючи про молоді літа, як й самі так співали. Навіть Поляки вже можливійші в пожитю від тих „політиків“, бо бодай вміють оцінити їх голос.

Та треба вам, панове співачки, знати, що ті несьпівучі „кафари“ іноді посьміють про вас сказати таке, що співачки наші є люди непожиточні паразіти, що співачки наші — се „дрань“ та „зволоч“. Таке слово почувеш іноді тайком, на вухо і від отенх добросердних старих патріотів; особливо, коли приходить ся їм платити дефіцити при устроюваню народних сьвят, до котрих звелічення ангажують зі столиці співачків; почувеш таке слово і від адміністраторів прогульок „артистичних“ по Галичині, що відбувались часто з незвичайними успіхами артистичними та розбудженем духа, іноді лиш з маленькими скандалами в роді інтермецца.

Кажуть деколи, хоч рідко таке слово і самі-ж співачки (не-солісти, а таки прості та смирнійші) та усе те вони говорять несьміло і під секретом; чому, не знаю. Що воно в тім є, і чи таке гидке слово відповідне, чи ні, не хочу дебатувати. Впрочім воно *mutatis mutandis* підходить зовсім добре до моєї тези, покладеної з початку: що співачки наші — се люді безідейні та порожні, і воно мене просьмілює, щоб я критичнійше відніс ся до ваших сьвятощів, вашого співу, з котрим так дорожите ся. Ви, панове, кажете себе звільнити від обовязків профанів, кажете їм дякувати собі за ласку, коли їм засьпіваєте, кажете ще й їм себе слухати та подивляти; ваше сьредо, ваша слава—се спів. Не так спів, як голос, не так голос, як сила голосу. Кождий з вас діставши перший раз сей скарб, сей талісман, голос, має вже мету та дорогу показану. А які-ж ви на сей ваш скарб горді, як вразливі ви на усе, що хто небудь посьмів би злого на ваш голос сказати! (Знаю такі случаи, що двох співачків мало що не пострілялось за обиду голосу). Лиш іноді дехто з вас, невдоволений своїм скарбом, завидує другому його голосу та викликає тужно: Гей колиб я мав такий голос як...!“ Тоді збуджуєть ся в нього поспійне змагане, щоб „виробити голос“ та вироблює його, співачучи днями й ночами. В чім іменно лежить сесе „вироблене“,

точно годі означити; найбільша вага лежить у тім, щоб вислати енду; найменша, щоб навчитись співати з нот.

А вже-ж сі ідеали ваші дуже добре ілюструють ся вашими улюбленими розмовами в ваших кружках, коли зійдете ся самі, без „політиків“; такі бесіди ведуть ся годинами на тему феноменальности голосів частійш усього в формі анекдотів (щось в роді „Jägergeschichten“), що ось сей а той тенор свистав на комерці, в церкві, чи на концерті високе сіс чи діс, в „кусенку“ поданому о терцу виеше, аж в вухах лящало, або що який то екаженний басенько брав контра фес, аж дудніло, а другий, ще ліпший, як гримнув, то загасив о 10 кроків ляпцу, а афіш прибитий на другім кінци салі (на концерті) дрозав мов листок від вітру. Почуєш іноді — хоч далеко не з таким знаном — що хтось має „приємний голос. ще з меньшим запалом, нераз таки байдужно — що хтось „шлегер“, або вміє співати“.

А поза тими ідеалами, що все одушевляють та з душею і тілом абсорбують, є ще в вас якась думка? Мабуть „нема ніякої“... хіба ще охота до забави і до „віців“. — Ну, даруйте, панове співваки,— того і профанам за мало трохи, щоб вас подивляти і обожати. Ім і за малою відплатою здаєть ся ваша штука за те, що не хочете нічого знати про „політику“. Але ви на се не вважаєте, а йдете ще дальше у постулятах: ви хочете, щоб вас звільнили і від зглядів національних, щоб вас вважати за інтерпаціоналів. Се гарно: ви є космополіти інтерпаціонали! Музика, як кожда штука, є інтерпаціональна. Тільки у вас сей принцип виражуєть ся в звісній вже формі: „в співі нема політики“. Такі панки, що особливо боронять такого інтерпаціонального девіза, подибують ся найчастійше по більших містах Галичини, особливо у Львові. З сим девізом на устах вони ходять по всіх товариствах співачьких польських, (як попадєть ся то й інших), їздять по вечерках Міцкевича пядесять миль, співвають на шлюбях всяких др-ів, де сподівана перекуска (не люблять лиш їздити по малих „дїрах“ на вечерниці Шевченка — без танців), — остаточно прийдуть раз в рік до „Бояна“ та ще безушино нарікають, що у „Бояні“ деякі „кафари“, що не мають понятя о співі, „роблять політику“. До того в „Бояні“ не вміють „пошанувати голосу“; за те в польських товариствах пошанують їх голос і подякують за чемність, що співвають їм (в нас вважають їх співанє обовязком), і похвалять за інтерпаціоналізм, котрий й самі Поляки проголошують нашим співачкам, тільки-ж самі його не практикують, бо ніхто з них піколи ні разу не прийшов до „Бояна“. А чи придбали ті панове, що так практикують інтерпаціональний чи космополітичний спів, для себе й „інтерпаціональне“ знанє та образованє у музиці (до чого вони здають ся мати велику претенсію) — ? Пане брате,

про се й не питаї. Вони під кождим зглядом стоять низше отєх невчених братів єспіваків з провінції, що при своїй неграмотности та неучтві заховали бодай молодечий запал до єспіву, певного рода фантазию та свій смак; коли вони ще мають у собі щось первісного цікавого, то ті надуті інтернаціональні артисти стратили усе те, а не зискали нічого, крім цинїзму, стались зманерованими Рутенцями, здеморалїзованими недоуками, людьми скарикутованими; їм єспів промоує „лиш дорогу до забави, а про їх „артистичні“ дискусїї можна-б писати курїози!

До сих панів варто крикнути голосом великим (вопіючим во пустинї): Панове! і найбільших артистів, що їх штука може мати претенсїю до інтернаціоналізму, ніхто не звільнив від єього, щоб вони усї свої сили, усю свою штуку посєвятили на услуги своєї нації, а штука тим не то не знизить ся, а навпаки внесе ся через свою ідейність, якої бракує так у музиці в загалї, а в нас іменно. Всяке змаганє наших деяких (звичайно мало образованих) людей до псевдоінтернаціоналізації нашої музики без відповідного підготовленя є безглузде — просто — малпованє. А вжеж вам, панове, пристав інтернаціоналізм до лица, як... не найду й порівнаня.

Тяжко метить ся та відплачує собі наша незвичайна єспівучість та музикальність на иньших полях культурних на всякі способи. Не диво-ж, що іноді прийде тобі й такий ієсторіофілософічний парадокс, що ми коли маємо стати народом-культурним, мусимо (з болєм серця) збутись нашого скарбу: нашої єспіволюбовности та музикальности. Та чей доля змидуєть ся та не призначить нам такої твердої альтернативи.

СТЕПАН ГАНУЩАК.

З ОКРУШИН.

Колєсь у лісї тїм
Сидїв я в яєні дни
І снів рожеві снї
Колєсь у лісї тїм.
Тєпер сумний сиджу
На тїм зівялім пни,
Минулись тї снї,
Тєпер сумний сиджу.
Вже ліс утратив маї,
Євяточний стрїй веснї —
Не вернуть тї снї,
Бо ліс утратив маї.

СТЕПНЯК.

СОФІЯ ПЕРОВСКА, образок із „ПІДЗЕМНОЇ РОСИ“.

Була гарна, хоч її вигляд не був із тих, що то приковують до себе від першої хвилі, але що подобають ся все більше, коли їм довше приглядати ся.

Русява головка з синіми, поважними, пронизуючими очима під широким, заокругленим чолом; риси лиця дрібні та делікатні; при усмішці рожеві, повні уста показували два ряди чудово білих зубів; лінія підборідка незвичайно чиста і ніжна.

Зрештою причаровували не так поодинокі риси лиця, кілько їх гармонійна злука. Щось сьмілого, меткого і разом наївного рисувалося на сїм круглім личку. Молодість грала в нїм, і Зоня, що взяв числила дваїцять шість років виглядала як вісімнаїцятьлітня панночка. Постать маленька, проворна і мгла, та сьвіжий, звучний мов дзвінок голос побільшували ілюзію, що майже зводила, коли почув ся її голосний сьміх, що не вмовкав ніколи на довго. А сьміх її звенів таким запалом, такою силою веселого звуку, що на хвилину ставала, мов пятнаїцятьлітня дівчина, сьмішком-збитошником.

Своїм зверхнім виглядом зовсім не журилася. Вбирала ся по простому ладу та мабуть її не відала, що се значить, вистроїти ся до лиця, або не до лиця. Се їй байдуже! Любила однак пристрасно чистоту й була в тїм, мов швайцарська дівчина, педанткою, хочби й до подробиць.

Зоня любила дуже дітий і була знаменитою учителькою. Однак ще одна роля вдавалася їй о много ліпше, се плекане недужих. Як лише занеждала одна з її подруг — вона перша ставала при її ліжку, з пожертвованем довершувала сей обовязок і вмїла так журливо та терпеливо доглядати недужих, що підбивала їх серця для себе.

Найбільшою втїхою її життя була мати Варвара Сергіївна. Любила її тим ніжним, зворушаючим почуванем, яке можна стрїнути лише у доньок. Нераз наражувала ся, аби лише побачити її. Серед тривоги і бурі життя лишала все у своїм серці малий куточок, де жевріло се добре почуване. Не забувала ніколи на сї муки, що придавлювали по її причині матір без упину, і при кожній нагоді посилала їй звістку про себе. В остатній добі життя переривала навіть часто свою строгу, конспіраційну роботу, аби в свобідній хвилині післати матері гостинця із лакіток, які вона любила.

І ся панночка смиренська її невинна, сеї ніжної, чутливої вдачі була найгрізнішим революціонером. Її то поручено керувати заговором у день першого марця. На шматку копєрти значила олівцем плян терену, вказуючи заговорникам їхні місця, а в той фа-

тальний ранок на полі борби відбирала від шильдвахів звістки про переїзд царя і хустинкою від носа вказувала, куда хто має йти. Її то геройська смерть в хмарну днину другого цвітня, потрясла усіми, другом її ворогами.

Попробуємо тепер, по своїм силам, точніше придивити ся сій людині, що получила в собі справдішну жіночу ніжність із силою борця, самовідреченем мученика.

I.

Софія Перовська була родом із вищої аристократії. Перовскі, се молодша лінія родини звісного Разумовського, морганатичного мужа цариці Єлисавети Петрівни (1709—1762). Дід Софії, Лев Алексєевич Перовський, був міністром просвіти, батько довший час петербурьським генерал-губернатором; стрий її батька, се славний граф Василь Алексєевич Перовський, що добув цареві Nikolі кілька провінцій східної Азії.

Отсе її родина, з якої виїшла жєнщина, що завдала царизмови так могутній удар.

Уродила ся вона 1854 року. Сумні були її дитинячі літа між батьком зарозумілим деспотом, яких ще багато стрінеш в Росії, її матірю, живучою у вічній нарузї, жєнщиною високої моралї, що вмїла в своїм гїркім подружю стерпіти усе, аби тільки не лишити дітей на поталу свому тиранови. Таким чином Перовська вже в нїдрї родини навчилась ненавидїти усякий гнет, навчила ся сеї великодушної любови до всіх слабих і погорджєних, любови, що була одною з найкрасших прикмет її характеру.

Істория життя Софії Перовскої — се найвірїїша картина життя російської молодїжи та революційної партії.

Як усї її землячки, почала Софія Перовська від недугавої жадоби науки. Коли скінчила п'ятнайцять літ, рух в користь еманципації жєнщин був в повнім розвитку і захопив навіть старшу її сестру, Марію. Зоня берєсь до науки, слухає курсів, читає. Але що дає їй сьогочасна література? Гостру критику цілого нашого суспільного устрою, вказуючі на соціалїзм, мов на неуклінну мету й одинокий лїк усїх суспільних недуг. Її учителї — се Чернишевський і Добролюбов, що просвїчували її виховували ціле сьогочасне молоде покоління. Під кермою таких учителїв жадоба освїти перемїнила ся у неї векорї в жадобу ділання, поперту основними ідеями широкої лектури. Анальоїчне прямованє прокидуєть ся цілком самостійно серед иньших дївчат, що находились в подібних обставинах. Спільні ідеї будять і розвивають між ними почуванє горячої дружнї, а свідомість, що вони не є самїтні, безпомічні, родить надїю й бажанє зробити хоч дрібку в хосєн своїх ідеалїв. — От і по-

чин сего тайного товариства, тайного тому, що в Росії тільки в імя царату можна явно виступати, а роботу для добра народа можна вести лише в як найбільшій тайні.

Утеча з батьківського дому, до чого спонукало Зоню часте вглядане батька в її житє, наблизило її, відтяту від родини, до кружка подруг і товаришок. Перовска увійшла в дуже близькі відносини з нещасною родиною сестер Корнилових, що була зерном, з якого по двох роках виріє кружок Чайківців, немалого значіння в першій добі руху.

Перовска та ще кількох молодих студентів, між ними Николай Чайківський, від котрого імени пішла назва будучої організації, се перші члени того кружка, що зразу мав характер радше брацтва, чим політичного товариства.

Кружок вів у початках лише пропаганду серед молодіжи та був невеличкий. Нових членів приймано по ширшій дискусії та все однодумно. Статутів не було ніяких, зрештою цілком справедливо, бо на всі рішеня треба було одноголосної згоди. Се правило, хоч і непрактичне, не дало ніколи причин до конфліктів, ні неприятностей, бо взаємна любов, поважанє, що лучили членів кружка, були немов здійсненєм сего ідеалу суспільних відносин, передвидженого генієм Жана Жака Русо, де меншієть уступає більшості не з примусу лиш добровільно під впливом внутрішнього перєсвідченя, що правда там, де є більшієть.

Відносини між членами були братні. Щирієть та безуслівна отвертієть являлась першою основою їх дружні. Всі знали себе, мов члени одної родини, коли не лучше; ніхто не крив ся перед другим зі своїм поступованєм, ні в житю суспільнім, ні домашнім. Сим робом легко було доглянути найменшу слабкієть, найдрібніші проблески еґоїзма, або недостаточне заінтересованє справою, закинути се то одному, то другому та не по менторськи, лише як брат братови, догану-ж сю викликувала любов та щирє спочуванє — й тому впливала вона так сильно на душу.

Сесі ідеальні відносини, неможливі в ширшій організації, огортаючій більше людий, злучених спільною метою, зникають по розширеню політичної діяльности згаданого кружка. Годі-б однак найти лучшій спосіб, що вплинув би більше на моральний розвиток людини! Вони виховали людий з серцями із золота й сталі, як Курпянов, Чарушін, Сердюков та багато иньших, що в другім краю були би славою й цвітом народа. А в нас, деж вони, де?

Одних заморено в тюрмі, другі самі лишились злиденного житя; ті поховані в тундрах і рудоконях Сибіри, або придавлені тягаром безмірного горя й болю по утраті всього, що було їм вартніше житя...

В отсій суворій і разом лагідній сфері, проникнутій мало що не монашим ригором та огритій віддихом ентузіязму й самовідреченя, прожила Софія Перовска чотири роки першої молодости, коли чиста душа, вільна всякого бруду приймає так жадно кожде вражінє, коли горяче серце так глибоко відчуває все, що велике й чесне.

Не дасть ся заперечити, що зі всіх впливів, які злили ся на витворене сего характеру перше місце належить ся кружкови Чайківців. І справді, коли глянемо на моральну основу Софії Перовскої, легко впізнаємо, що до кінця життя проявляють ся в ній усі добрі сторони сего кружка, хоч уміла вона завдяки питоменим прикметам затерти в собі чрезмірне почуванє родинне й сентименталізм.

В кружку стрічала Перовску велика пошана та вплив по причині її стоїтької суворости для себе самої й непоборимої енергії та передовсім ізза широкого ума. Яений та бистрий по собі, мав він ще рідкий у женщин, філософичний лад, що проявляв ся не лиш в легкім розуміню річи, але й в спроможі порішити її все влучно при всіх впливаючих із неї справах. Відси йшла у Перовскої з одного боку рідка сталість пересвідчень, незахитана ні софізматами, ні промайливими вражіннями дня, що стягала на неї пераз закиди деякого консерватизма при горячквій ненависти нашого політичного життя, з другого незвичайна штука в теоретичних та практичних спорах. Годі було найти певнійшого та проворнійшого діялектика від Перовскої. Кожду квестію розглядала з усіх можливих точок і брала тому верх над своїми противниками, що кермувались особистими нахилами й симпатіями.

Другим появом її всесторонности була тверезість ума. Бачила всі річи в правдивім сьвітлі, правдивій вазі й розбивала своєю люгікою ілюзії більше загорілих товаришів без пощади. Сталість і завзятість, що у слабших одиниць родять ся з золотих мрій, надій, черпала з почутя обовязку; всяка пересада була їй чужа й ніколи не признавала більшого значіння, як се було в дійсности, ні своїй діяльности, ні других, за те бажала її розширити, глядаючи нових доріг та способів до діланя й була одним з найдіяльнійших ініціаторів в усіх організаціях, до яких належала. Так перехід від пропаганди серед молодіжи до пропаганди серед робітників, довершений кружком Чайківців в роках 1871 — 72, був в більшій часті результатом її намови та принуки. Колиж сей перехід здійснено й справа пропаганди серед робітників прибрала широкі, як на ту пору, розміри та потягнула за собою цілий кружок, Перовска була перша, що вказувала на конечність переходу з пропагандою на села, бо зрозуміла, що в Росені лише ся партія має перед собою будучність, котра зуміє наблизити ся до мужика. Потім, вже як член організації „Народної Волі“, наставала все на розширюване революційної пропа-

Ганди не лише серед міських робітників, що вчасті сповнювала організація, але також серед хлопського населення.

На всякий випадок ся вічна недостача вдоволення, вічне прямоване до чогось нового, ліпшого були в неї виключно результатом сильної критичної думки, не витвором за горячої може уяви, що робить чоловіка неспосібним вдоволити себе якоюсь позитивною добичю, як се стрічаєть ся у романтичних натур. Сего романтизму; що вміє загірті людей до великих подвигів, приневолює їх однак до марнованя житєвих сил на безхосенні мрії, не було у Перовскої ні зерна. Була се людина за практична, аби жити в країні примх та за багато енергічна, аби стояти з заложеними навхрест руками. Піймала вона жите по його дійсности й бажала зробити в кожній хвилі се, що було найбільше можливе. Найгіршою мукою для неї було безділля.

Наколиж сего треба було конче, вміла посидіти предовго, хочби й без ніякої роботи.

(Далі буде).

СТЕПАН ГАНУЩАК.

МРІЇ-СНИ.

Мов легіт вітру, чар весни,
Так линуть летні мрії-сни;
Вбіймуть, пестять неначе діти
І любо стане; де-ж подіти
Ті летні мрії-сни.

Які принадні все они,
Отсі рожеві мрії-сни;
Сли грудь безжурна та без суму,
Тогди вбіймають вільну думу
Рожеві мрії-сни.

Та лиш химерні і они
І ті пещені мрії-сни;
Сли бідну грудь мов тернем коле,
Тогди не прилинуть ніколи
Химерні мрії-сни.

О ясні, юні дні весни!
Вас люблять летні мрії-сни,
Коли сумна зима настане,
Тогди і снитись перестане,
Минуть ся мрії-сни.

Хроніка з нашого життя.

З ДРОГОБИЧА.

Випадає нам дещо сказати про гімназіястів-Українців в Дрогобичі. Ми не помилилось, як скажемо, що „Молода Україна“ застала дрогобицьких гімназіястів-Українців на „печи“. Тут, де колись жите студентське било так живо, нині нема між гімназіястами найменшого життя. Се завдячувати треба половно теперішній системі дрогобицької гімназії. Сиди при книжці шкільній і куй, а про те, що дієть ся поза обсягом школи, навіть не думай! — ось девіз для учеників. Від часу стероризованя гімназіястів-Українців тяганем до протоколів за якесь ніби-то товариство студентське і бібліотеку, від часу, коли ся справа закінчилась невинним прогнанем кількох учеників з гімназії (98 рік), всякий рух між Українцями завмер. Гляньмо хочби на фреквенцію Українців у висшій гімназії В V. класі є 10 учеників, в VI—4, в VII—3, в VIII—9 — разом 26. Але яких тих Українців двайцять і шість? Знайдеш там людей, які тільки між Українцями можуть бути.

Є тільки одно, що їх може, а навіть лучить! Се руська бібліотека! Перед нами є шафка на 1 метр і кілька дм. висока, а на більш-меньш 80 см. широка, політерована та обпорошена. В середині 4 полицки. В I-ій книжки переважно з „Просьвіти“ і иньшого рода, головно для учеників найнизших клас II—III, в II-ій книжочки Насальського і иньші, а в III. і IV-ій книжки переважно з бібліотеки „Дѣла“ (невї!), себто повісти і книжки історичного і наукового змісту. Ось і уся бібліотека! Усіх томів в бібліотеці буде більш-меньш тисячка. Цінних книжок не буде більше як 50, вчисляючи до сього головно „Руську історичну бібліотеку“, далі „Історію літератури укр.-р.“ О. Огоновського, деякі повісти як: Нецужа, Франка, Грінченка, а з наукових: праця О. Колесси „Шевч. і Міцк.“ і Ол. Кониського „Жите Тараса Шевченка“. Бібліотекарем є професор української мови і літератури д. П.

Випозичуване книжок відбуваєть ся раз на місяць, а часом і раз на 2 місяці. Що-до учеників — то вони горнуть ся охотно до читаня. А як у декого брак сеї охоти, то вони се приписують бідности бібліотеки (... та що буду читати, та там нема нічого!) Порівнаймо руську бібліотеку з польською та німецькою, то відношене її до польської буде як 1: 50, а до німецької як 1: 10. Тут справді тільки здвигнемо плечима. Випозичуване польських книжок відбуваєть ся що педлії, а руських раз на один або на 2 місяці! Річ очевидна, що таким робом набирає ся більше вправи і знаня в польській мові чим у руській. І чиж не трапляєть ся часом, що ученик з під сільської стріхи гірше говорить в гімназії, чим говорив дома, заки вступив до гімназії?...

А яка ріжниця в них що-до самого змісту книжок? До польської і німецької спроваджують твори самих чільних письменників, а до руської — книжки малої стійности. Коли для польської бібліотеки спроваджено сього року твори Сенкевича, Оржешко, Пруса, Конопціцької та иньших, а до німецької усї твори Шекспіра та Клякста і иньші, то для руської бібліотеки не постарано ся навіть о повне видане „Кобзаря“ (в бібліотеці є Кобзар виданий Просвітою, I том пражського видання, другого нема, і Кобзар виданий недавно тов. педагогічним) або „Історію України-Руси“ М. Грушевського. Такий то сумний стан нашої бібліотеки! А ми питаємось: чия тут вина?!

З черги випадає нам сказати дещо про професора укр.-руської мови і літератури д. П. Проф. П. се чоловік старезний, тихий старо-Русин, з поверховними і загальними, а навіть задофаними відомостями. Мови української і літератури вчить він механічно — от собі на старий лад. Чим інтересує ся проф. П.? Його більше інтересують справозданя Ставропілійського інституту (?) або книжочки М. Качковського ніж новіща українська література. Чому д. проф. П. не передплачує Вістника? Справді дивне питане з нашої сторони накидувати комусь се або те. Чи може для ціни? (Ціна на рік стоїть 8 зл. і то в ратах). Чи може задля своїх переконань і поглядів? Чи може з иньшої якоїсь причини? Годі пояснити собі те „чому“? Професор, шо вчить укр. мови і літератури, шо має ознакомлювати своїх учеників з літературою, повинен вже з почутя своїх обовязків передплачувати і купувати, або вкінци вже читати те, де бесіда взагалі про українську літературу. Зваживши вкінци й те, що „Вістник“ се поважний журнал українського слова, про котрого вартість заговорили і чужі критики і відки багато можна навчити ся, вже з сього простого поведу повинен він бути цікавим для кожного, а не то що для професора укр. мови і літератури. Але лишім се на боці! Треба

одначе признати, що з його уст часто чуємо слова заохоти до науки, до читання, і се одно ставить його понад усі хиби.

Сього року задумали також і дрогобицькі гімназіясти пошанувати пам'ять Т. Шевченка. Участь у вечорницях беруть також і Поляки. (Граплялось, що Русини на власну руку і власними силами устроювали Тарасові вечорниці!) Та про самі вечорниці поговоримо основнійше у слідуючім числі.

Хроніка з чужого життя.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

СТУДЕНТСЬКІ РУХИ В РОСІЇ. (Кінець).

В наслідок рішучого жаданя петербурзьких студентів, під загрозою нових розрухів, відкликав уряд видалених з Петербурга студентів, але не рішив ся розтягнути сей відклик на другі університети.

Се було причиною поновного вибуху страйку, до якого почин дав Київ. 18. марта рішили взновити розрухи петербурзькі студенти, і зараз обнядо „студенческое вольненіє“ у друге цілу державу. Уряд відповів на се розв'язанєм усіх університетів і зарядив нові виписи. Бунтовників студентів арештовано майже цілими масами, цілими масами вивожено їх з університетських міст. Трицятого марта арештовано в Петербурзі відразу пять соток зібравших ся під університетом студентів і держано їх без їди від десятої години рано до третьої в ночи, відтак порозвожено по різним тюрмам. Коли тюрми заповнились, держано студентів по поліційних касарнях. В глоті, страшнім воздуху і без їди приходило ся переживати їм страшні, довгі години і не диво, що люди мліли, або просто з тюрми шли в больницу.

На жаль не можемо тут розповідати подрібно, як держава втихомиряла своїх невдоволених горожан, але мусимо обмежити ся на Київ; але і Київ сам дає добрий зразок сеї педагогічної системи.

Там в часі вибуху розрухів напував по згідному представленю наших товаришів-дописувачів дуже прикрий настрій. Здавало ся, що відпорна сила студентська безповоротно вже зломана, а про се, щоб не довго вже можливим став якийсь загальнійший рух, ніхто і не мріяв. „Аж з'явив ся“ — пише один товариш — „делегат з Петербурга і став розповідати про події з 8-го лютого, і нечаяно обняв дух протесту здеморалізовані заступни“.

Як закінчення начерку студентських бунтів, подаємо зложену на основі присланих матеріалів їх хроніку для Києва.

16-ого лютого скликано відозвою студентське віче на другий день. Предметом обрад мали бути події в Петербурзі. Сімнадцятого відбулось віче при участі студентів усіх напрямків, між иньшими „націоналістів“, що репрезентують консервативний елемент серед російського студентства. Провідник зборів дає голос делегатови з Петербурга, котрий у довгій, основній речі розповідає про звійний напад на студентів і кінчить зазивом приступити до лучного протесту. В салі тихо, лиш від часу до часу вибухають ентузіастичні оплески, або грімкий сьміх, коли н. пр. делегат читає відозву петербурського ректора, в якій сей виясняє, що хто пристає до студентського страйку, той допускає ся обиди самого царя і т. д. По виході делегата ухвалено на внесенє заступника націоналістів розпочати страйк; громада студентів удаєсь до других саль, де тоді відбувались виклади з жадаєм перервати їх, і професори уступають.

Слідуючі дні досить монотонні. На університеті пильнують студенти, щоб ніхто з професорів не читав лекцій; відозви, сатири і карикатури ідуть з рук до рук разом з приватними листами та телеграмами з других університетів. 23-ого лютого приносить щось як половину побіди: університет закрито офіційально до 8-ого марця. Симчасом покориетав ся уряд, щоб доліти оливи до огню: релеговано кілька десятків студентів. В перших днях марця заявили петербурські студенти, що они не є в силі вести дальше провід розрухів і складають его в руки Києвлян, а ту в самім Києві зачали підноситись голоси, що вже пора перестати страйку і вернути до занять. Голоси єї ішли головно від „націоналістів“.

8-го розпочались виклади в присутности „ангіобетрукціоністів“; друга, численнійша часть студентів перервала виклади силою, між иньшими постигла звійного проф. Флоринського немала доля, що студенти, роз'ярені его упором змусили его в не дуже чемний, але за те рішучий спосіб, вийти із салі. Відтак зібралось віче, на яким рішено не перестати страйку, а до давнійших постулятів докинено новий: жадає повороту 52 релегованих товаришів. Заки радило віче рішили зібрані окремо націоналісти перервати страйк і зараз таки слідуючого дня піти на виклади.

9-ого хотіли „націоналісти“ вислухати конче лекцій, бодай при забарикадованих дверях, але на силу, відповів загал студентів силою: двері поломано, а иньших слухачів змущено вийти разом з професорами.

Наслідком сього було, що 10-ого університет закрито, а 12 го оповіщено, що усі слухачі є релеговані і мусять подавати просьбу о принятє. Се подаванє просьб відбувало ся дуже цікавим способом.

Кожний—по титулятурі регуляміну — „бувший студент“ мав в переході через інспекторську комнату подати свою просьбу і карту вступу дижурному до запротоколювання, причім дижурний викликунав голосно єго назвиско, а присутний педель записував—оглянувши поперед докладно особу петента — свої уваги.

Відтак переходило ся до ректорової канцелярії, де дреба було перейти ще через індагацію інспектора. При тім дучались факти—які доказують вимовно, що російські студенти без огляду на тяжкий гнет уміють заховати свою гордість і людську гідність. Ось відповідь одного з них на запитанє інспектора, чи брав він участь в сходці?

„Ваші відомости ви берете від педелів, порадьте ся їх і в сій kwestії — я жадної відповіді дати не хочу“.

Процедура нових вписів скінчилась прийняєм значного числа студентів, на що у відповідь пристали „націоналісти“ знову до страйку.

Час аж до 31. марця пережили студенти в горячці і подразнено викликаним непевністю судьби усіх, нещастем релегованих, чи непринятих і висланих товаришів. Місцем зборів були двірці залізничі, де працювали ся заточники з товаришами і площа перед університетом, де сходили ся студенти, щоб прочитати оголошеня властей та де при тім роздавало ся відозви. подавало сьвіжі відомости, де взагалі перенесло ся ціле житє студентів. 31. марця був перед університетом звичайний рух — незвичайний хіба сим, що нечаяно з'явили ся на площі дві сотні козаків і піхота.

Коли студенти не хотіли розійтись на зазив поліцмайстра, той заявив, що здає удержанє порядку на військову власть, по чім військко окружило студентів. Скомацдировано „марш“ і поведено студентів, яких відводила публичність, до тюрми. В тюрмі наділено їх перш усього довженним казанєм, в яким Новіцкый хотів переконати студентів, що они злочинці, між иньшими і таким аргументом, що залізницею їздять також людихорі на перви, і они моглиби ще гірше захоріти від студентських сьпівів по двірцях. Вкінці зажадав від студентів обіцянки, що будуть агітувати против обструкції. Студенти відповіли, що они не почувають ся до ніякої вини, бо на університет ходили лиш читати оголошеня — а се будуть робили і дальше — а про обструкцію они не мають ніякого права рішати, так як се може зробити лиш цілий університет.

Тимчасом вість про громадне арештованє студентів перелетіла через Київ і зворушила серця молодіжи, що оставала на волі; з уст до уст подавано собі клич „ратувати товаришів, а коли се неможливе, то бодай терпіти разом з ними“. Ось що розповідає один товариш, що находив ся також в числі арештованих: „Коли ми в тюрмі дожидаємо кари“, на університеті мало не прийшло до білки між

двома партіями студентів, з яких одно хотіло конче перервати бастівку, а друга заявила, що не дозволить цього, хочай би їй прийшлося вжити сили. Під університетом зібрався гурток студентів, а кругом них на щільній площі тьма-тьменна пуплики, що збільшувалась з кожною хвилиною. Приходять знову козаки та піхота — але не видно їх в товпі.

Вкінці приїхав Трепов і звернувся до студентів з жаганем, щоб розійшлися та сказали, чого бажають. Студенти відповіли, що хочать увільнення товаришів. Коли узнав се немислимим, заявили, що не розійдуться.

Тимчасом товпа людей росла чимраз більше, хоч як працювала горячо поліція; вкінці повелось її уокружити студентів, і усього рушило до тюрми: студенти, поліція, військо і товпа публіки. Публічність усіма способами показувала свої симпатії студентам: складано для них гроші, роздавано папіроски, цукорки; студентів, що не дучилися з товаришами стрічала з усіх сторін лайка.

Тимчасом ми в тюрмі, побачили коло 1-шої години на дахах домів людей, що усі дивилися на щось з напруженем, відтак почули ми грімкі оклики... се публічність працювала студентів коло брам тюрми. Новоарештованих студентів було коло двіста п'яцять. Товпа осталась під мурами серед окликів „до завтра“ — арештовані студенти відповідали на се революційною піснюю.

Сьвіжі арештанти заявили, що прийшли, бо вважають своїх товаришів невинно арештованими і хочать поділитися з ними їх долею.

Коло десятої вечером приїхав Трепов і просив нас, себто раніше арештованих (числом 150 чоловіка) зібратися і передискутувати слідуячу пропозицію: позаяк ми всі будемо вислані (вивезені з Києва), він радить нам виїхати з Києва самим, причім не будемо сидіти не потрібно довгий час в тюрмі. На се одержав одноголосну відповідь: ні!

За чверть години з'явився знову і пропонував обговорити ту саму річ разом з новоприбувшими товаришами. Зібрались ми на подвір'ю і повторили знову одноголосно попередню відповідь.

Знову минуло чверть години, і знову прийшов Трепов, але тепер з иншою пропозицією: сказав, що буде нам все забуте і прощене, коли дамо слово, що не возьмемо вже ніколи участі в ніяких демонстраціях. Ми відповіли на се иншою резолюцією: ми демонстрації до тепер не робили і так буде і на будуче. Ми не вважаємо демонстрацією ні сего, що було на двірці залізничній, ні сего, що на університеті. В першій случаю ми працювали товаришів і працювати мемо їх в будучности, в другій ми зішлись, щоб прочитати оголошене, і будемо робити і се завсїгди.

Перейшов знова шматок часу, аж вкінці заявив нам Трепов, що можемо вийти з вязниці“.

Отсей образень, що малює пережиту автором хвилину життя російського студента, най буде закінченем нашого ескізу, що, як ми се зазначили, не має претенсії ні на докладність, ні на основність; коли що хотіли ми ним осягнути, то вказати на сю безнастанну борбу, що ведець ся недалеко нас, а в якій закордонні наші товариші відгравляють визначну роль. А силу до сеї борби дає їм ся глибока рішучість, що так і бе з російської революційної пісні:

„Колиж і пропасти прийдець ся
В тюрмах і шахтах сірих,
Тоді діло, обізвець ся
У поколіннях нових“.

Бібліографія.

Русько-український народний гимн: „Ще не вмерла Україна“, слова П. Чубинського, музика Вербицького, на фортеп'яні переробив Я. Ярославленко (псевдонім одного академіка). — Уклад фортеп'яновий легкий, зручний і вдячий. Ціна 1 корона. — Дістати можна в Старовронігійській книгарні у Львові.

ДРІБНІ ЗАМІТКИ.

„Przeгляд wszechpolski“ приносить в найновішій числі статтю п. з. „Nasz demokracyzm“, в якій на п'ятих картках показує автор, що найкращою політичною програмою є програма, що не має ніякої програми. Кожда дальше ідуча програма є на его думку шкідна, бо она не дозволяє осудити як слід практичних потреб публичного життя, вяже догмою вільне думане одиниці, баламутить опінію загалу і т. д.

Нам жаль автора, що не вміє увявити собі поза догмою ширшого пляну публичної роботи, а рівночасно потапає у морі незгідних з собою, а часто таки „догматичних“ судів — і ми могли-б безпечно обмежитись на самій „кондоленції“, коли-б стаття у другій своїй частині не зачіпала нас безпосередно.

Сеся часть, що зі становища згаданого демократизму говорить про відносини Поляків до Українців і Литовців, є в дечому інтерна, характерна. Не розбираючи подрібно усіх, часом дуже інтересних виводів автора, приміром поведеної сміло паралелі між німецькою „гакатою“ а якимсь фікційним стремлінням Українців і Литовців винародовити Поляків — обмежимось до найцікавішого місця статі, яке наводимо дословно: „... беручи річи реально, чи слідувало в Галичині давати Русинам се, чого навіть не ждали, а що для нас (с. е. Поляків) показало ся шкідливим; чи слідувало приміром, місто завести обовязкову науку руської мови, творити руські гімназії, яких навіть богато патріотів-Русинів не желало, а які виховують молодіж в цілковитім відокремленю від впливів польської культури і майже змушують її користуватись творами російської літератури? Чи слідувало пособити per fas et nefas руським народовцям против москальофіям, котрі на певно вирекли-б ся надто далеко йдучих російських симпатій, коли-б їх за те виплатити відповідне відшкодоване в австрійській валюті і урядових посадах?“.

Перш усього годить ся замітити, що наведений уступ має бути логічним висновком погляду, що треба „лишити Литовців і Русинів і не втручуватись в їх справи“. Така умілість містить в одній статі два — для звичайних людей противні собі погляди — ставить автора просто в ряди геніїв.

Але крім цього логічного salto mortale м'єстять наведений уступ ще де-що інтересне.

Так, закидує її автор своїм землякам, що нерозумно пособили нашим народовицям в борбі против москвофіліям. Що сказав би п. автор на мале запитанє, в чім і коли проявилає ся „поміч“? О скільки сягають наші відомости, воно не вийшло ніколи поза пусті слова — і нам цілком не жаль, що так воно є, бо о чужу поміч нам не розходить ся, і ми ніколи о ню не мемо просити. Що-до кацапських симпатій автора, то можемо єго запевнити, що взаїмність легко найде ся, коли він лишень потрафить полерти свої афекти реальніишими аргументами.

Ще кілька слів про наші гімназії, які ми буцім то маємо за-вдячувати Полякам, а які мають видавати нашу молодіж впливам російської культури. Цікава се ласка, що проявляєть ся відданем трох гімназій за оплачувані нашим народом мільйони. Що-до русифікації по українських гімназіях, то автор на сій точці — крайній обскурант: не знає він навіть сього що її жерелом у нас є як-раз незнанє російської культури, не знає і сього, що москвофілів достатчуют найбільше чисто польські гімназії на мазурах: Новий Санч, Ясло і Сянік.

Обмежимось на сіх кількох словах, що мають звернути увагу автора обговорюваної статі на фалшивість преміє, на яких він опер ся; про її імпертиненцький тон замовчимо, бо ходить нам о саму річ, а не о веденє полеміки, що ледви чи могла-б рішити питанє, котре рішає лишень само жите — не маємо на се ні місяця ні часу.

ВІД РЕДАКЦІЇ:

А. Р. Слово „irredenta“ означає стремління, получить в одно усї землі заселені одним народом, в загалі знести межі, які розділяють по части один наїд. В такім значіні називались „irredent'ою“ перші партії: італійська і грецька, що покладали собі метою з'єднати і висвободити свої вітчизни; як звісно, одна і друга досягнули вповні сю свою ціль. — Тов. Х. Дякуємо за щирі слова. Допиш містимо і просимо прислати обіцяне. **Передл., в Б.** Вапі уваги слушні — застосуємось. Прислане помістимо в слїдуючїм числі — просимо прислати решту. — Тов. М. З. Просимо о відповідь на лист в звісній справі. Чи тов. Е. Д. одержав книжки? — У. Р—ий. Пришліть більшу збірку, тоді зможемо вибрати щось. — М. К. Присланого не можемо помістити, але пришліть більше річий ріжного змісту. — О. Р—а. Подобали ся, але ми рішили заждати на більшу збірку. Може маєте які прозові оповіданя. Пришліть, надрукуємо радо. — Ю. Г—ий. Форма гарна. Але може маєте що не конче патріотичного змісту. Як пришлете більше, то можна буде вибрати найкращу річ.

Просимо Товаришів прислати нам дописи про святковані молодіжю Тарасові обходи: помістимо їх всі разом в пятім числі.

Адміністрация „Молодої України“ просить всіх тих, що перше число одержали, а передплати не надіслали, о надіслане грошей, або о зворот сего числа.

Відвічальний редактор А. Крушельницький. З „Друкарні Удїлової“, ул. Ліндого ч. 8.

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 5.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата вносить:	в Австро-Угорщині річно 6 корон , піврічно 3 корони , поодинокі ч	коштує 60 сотників .	
	в Росії заказн. . . річно 6 ер. рубл. , незаказн. 5 ер. рубл. ,		
	в Америці річно 2 долари		

Видає: Антін Крушельницький, ул. Театинська, ч. 14.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

Се ангел дзвонить у хрусталивий неба звід!

Ів. Франко: Прольог.

Гомоніла Україна — довго гомоніла!...

І рев гармат й грохит рушниць й зловіщий свист ядер, брязкіт і скрип козацьких кованих возів-табору й шелест знамен у вітрі степовому і зик оружньої борби, — замовкли у степу України!

Гомоніла Україна — довго гомоніла!...

Довго! Довго!

Віки цілі, цілі столітя! — Рід за родом, син за батьком, внуки за дідами — клали буїні козачі голови за волю України! Віки цілі, цілі столітя народу маси метали ся й двигались, щоб стала правда місто кривди!

Поникли голови козачі!

Заснула здаєть ся Україна! Знесиллась предовгою борнею! Поникли голови козачі! У ярмах ходять і в ярмах мруть козачі нащадки, сини України!

*

* . *

І зазвеніла пісня на Україні!

Пламенне слово полилось і запалило у душах новий огонь, нову віру!

Се засьпівав увесь народ! се засьпівали мільйони велику думу горя й скорби! Се засьпівала вся Україна величній боєвий пеан!

Крилате слово облетіло всі щирі серця України, сміливі думи запалило у молодечих головах і засьвітило смолоскип — не смолоскип! а сонце волі, величне сонце свободи!

Се засьпівала вся Україна, се засьпівало людське горе, ввесь біль і жаль і плач — давно поляглих і живучих та і грядучих поколінь! Се засьпівала вся Україна устами вибранця з синів!

*

*

*

Тіртеєва полилась пісня! Відкрилась рана вікова! Згинулось горе неминуле і забажали свободи заковані у ярмах люде!

Й звенить пеаном піснь Його, найбільшого України сина! І кличе в бій, у боротьбу, у січу на жите і смерть! І кличе на жертвеники свободи синів сердешних України!

У темних глибинах народніх мас заблесли перші огні; занялись перші іскри!

Заблесли іскра — мати пожару!

З заходу вихор дує та грізно завіва!

І здійме ся пожар!

Най нам звенить Тіртеєвий пеан! Най нам гремить у ломоті пожару!

У тому пожарі ми викуємо волю України!

Л. Цегельський.

Власкоручный портрет.

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

Промова виголошена від молодіжи на Тарасових вечерицях у Львові д. 27/IV. 1900.

В Тарасове св'ято, в се св'ято, що виходить далеко поза межі св'яткованя памяти г'еніяльної одиниці, і що стане колись великоднем народнього воскресеня, вважаємо і ми, українська молодіж, своїм обовязком забрати голос, щоб пошанувати память г'енія, що як жаден може иньший стоїть близько молодіжи своїми все молодими, непорочними ідеалами.

Сорок літ минає від хвилини, коли київські наші товариші зложили на могилі в китаїку сповите тіло Кобзаря і Його г'еній перейшов за той час через критику своїх і чужих — а проте ясніше чим коли, сияє нині Його слава, і чимраз більше сердець беть ся у такт Його сьпівів: бо Його заслуга лежить на висоті, на якій кінчить ся сила критики. Його велич, се воскресаюче жите мільонів, що заговорили Його устами.

Що було перед Ним, се було пожарище і руїна, серед якої блимали лиш де-не-де слабі іскорки народнього чутя; се була ся, природня може соціольогові, та страшнійша самої загибелі для живого ще народу хвилина, коли за його борють ся потуги смерти і жита, а він немічний жде небутя або цілющого слова, що вернуло-б йому утрачену силу.

Прийшов Тарас і сказав се велике, цілюще слово!

По несъмлілих пробах обновити бодай в царині умові творчости славну минувшину, по сіх пробах, про які ніхто не сьмів рішучо сказати, що они не є лебединим сьпівом вмираючого народу, перший Шевченко поставив ясно питанє народнього „бути, чи не бути“ і розв'язав його — своїм житєм. І коли Він на шпильях вітхеня обняв душею всі живі і мертві і ненароджені покоління України, тоді і висказав ті ідеали, що є нині синтезою наших думок і чутя, а за які все готова віддати жите українська молодіж.

Закляті в Тарасовій пісні всі болі минувшини і вся віра та надія будучности, стоять і нині, як поставив їх Тарас, на сторожі народу і показують нам, усій молодіжи, спільну дорогу жита.

Передовсім минувшина — ся минувшина славна та кривава, в якій на дні титанських боїв бачимо з одного боку ряди вельмож-ренегатів, проводирів-самолюбів, сьмітя Москви та Варшави — а з другого сіру масу доптану чужими, визискувану своїми, масу, що сто раз гинула і знову воскресала, а в тяжкім лихоліттю зуміла заховати дві основні прикмети своєї народньої душі: бажанє рівности та волі. А далі, як конечне продовженє минувшини іде „время люте“ теперішности, де все ще спить „п'яна правда“ і все ще поділена людськість на поневолених і пануючих і все, як колись, стоять при Україні

лиш ті, котрих лиш здійснене згаданих ідеалів може визволити. Колиж сі верстви знайшли в Шевченкові свого речника, то їх ідеали і їх вірність Україні мусіли сплестися в душі поета в одну нерозлучну цілість і надати характерне знамя Його творчости. Так виспівала муза Кобзаря наш великий ідеал: свободну, нерозділену кордонами Україну, Україну без хлопа і без пана, Україну, що буде сімєю вільних просвічених людей.

Сей ідеал — се горяча наша любов, се наша віра і надія, се наша гордість, се ся сила, що підносить нас понад будденьщину боротьби за кусник насущного хліба, се наша релігія!

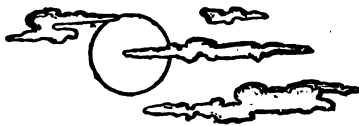
З кожною хвилиною, з кожною капليною крови, що пролиє її з української груди вража рука, кріпшає в нас і росте віра в здійснене сего ідеалу — а в міру сього росте і почуте сіх обовязків, які на нас спочивають, а які сповнити хочемо ми усім жаром наших молодих душ.

І як знаємо ми, що прийде і для нас день великого сьвята братерства і волі, так знаємо рівнож, що як Його заповідь і усьліве мусить прийти хвилина, коли на широкій області наших земель, поміж мільонами синів нашого народу, не буде ні одної груди, що не була-б жертвеником Тарасових ідеалів.

Лиш тоді ми чисті душею, гідні великої благодати волі, підемо її стрічати.

Тоді і прийде великий день -воскресеня.

А щоб він прийшов, ми не пожалуємо своїх сил, ні долі, не пожалуємо і крови, коли її буде потреба, щоб скорііш поплило русло нашого життя, і скорше донесло нас витаги дождидану хвилину! Бо знаємо ми, що не дождидати нам чужої ласки, і знаємо, що ідемо в борбу, в якій лиш власна заслуга і власна сила дасть нам те, що належить ся нам — в якій буде витязем той, що горячіше бажає і більше готов посьвятити, в якій і ми, хочби ціною життя — мусимо побідити!

ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ.

ШЕВЧЕНКО — В ШКОЛАХ.

Сказавши дещо про значіне Шевченка для України, особливо для молодіжи, годі промовчати, як того Шевченка трактують по наших школах, як подають нашій молодіжи.

Не багато, здаєть ся відійду від теми, коли скажу декілька слів про науку української літератури по галицьких школах взагалі.

Вже сам розклад годин, інструкції ради шкільної краюї та підручники апробовані нею, вказують виразно на те, що науку української мови і письменства трактуєть ся в наших школах оттак „з лівої руки“. А пізнанє письменства кожного народа тим важне, що в нїм наче в зеркалі, відбиваєть ся жите того народа, його ідейні змаганя, потреби і болі, коротко — його душа.

Но наука українського письменства подаєть ся в галицьких школах в такий спосіб, що крізь нього пробиваєть ся дуже ясно якраз противне змаганє, бо змаганє не до розсвітлення ідейного житя того народа, не до познакомлення з його недостачами і потребами, з історією його поривів та напрямів, але навряд до затемнення всього того, що повинен знати кожний, хто хоче служити своему народови, хто хоче в будуччині стати борцем за його долю.

Завдяки історичним обставинам. нашому народови доводило ся довгі віки жити, так сказати, у подвійному огни. З одного боку Польща зі своїми великодержавними забіганками та асиміляційними тенденціями, зі своєю шляхоцькою традицією та релігійною нетерпимістю; з другого Москва з такими самими змаганями і претенсіями, лише з троха відмінною закрускою — звалювали ся на Україну чорною хмарою та затемнювали єї небозвід, сїяли вітер, не сподіючись навіть, що колись прийдець ся пожати бурю!...

А що буря тая вибухнула, що підняв ся могучий протест проти самоволі польської шляхти та духовників на українській землі і серед українського народа — в виді козацьких та гайдамацьких революцій — се видимий і виразний знак житевої сили українського народа, його охоти до самостійности, його змагань до розбитя кайданів клясової та національної неволі!

Отже цілий період козацьких борб та гайдамацьких бунтів треба уважати за геройську епоху в нашій історії. Се хвиля, коли фізичне і моральне поневоленє нашої нації досягло вершка, коли чара наших кривд і болів так з національного боку, як і єуспільного, переповнила ся вверх, коли у пригнетеного народа розбудило ся почуте самосвідомости, зрозуміне своїх національних і єуспільних інтересів та проявило ся на зверх могучим, кровавим протестом!

Що сей протест обернув ся против народніх кривдників і задав їм болючі рани, річ цілком природна, тому то і в історії польського народа — се сумна пора, але з другої сторони се може найвідраднійші картини в нашій історії, се найгарнійша хвиля в історії розвою українського народа, бо хвиля проблеску його само-свідомости, початок тої праці для освободження нашої нації з чужої неволі, яка і тепер ще ведеть ся, хоч иньшим способом— відмінним оружем.

Коли отже кожде письменство повинно познакомлювати нарід з його минувшиною і з тими змаганнями та ідеями, що виповняли тую минувшину, були єї кровию — то і наше письменство, хоч в часті, сповняє свої задачі. Але якраз тої великої частини нашої літератури — яку без сорому можна уважати за відблеск народньої душі в його минувшині, тої частини, що змальовує змагання наших батьків до національної та суспільної рівноправности і свободи — наша молодіж не має нагоди пізнати зі шкільних підручників.

Вже від найнижших клас почавши, заповнюють ся книжки, що мають познакомлювати школярів з минулим і теперішнім житем свого народа, такими уступами, котрі трактують про річи, як лише мож, найдалше стоячі від серця і душі рідного народа. Там розкажуть ся про Ванди і Кракуєів, про Альбрехтів і Леопольдів, про грецьких та римських героїв, про се, які мав сні Собєський, всінци про все иньше, а лише ніколи про наших героїв, про наші борби та подвиги, про наші змагання та пориви, що чейже з природи річи найблизші молодим серцям і найживійше їх вражають.

Найблизший до нас народ, що з ним були і єсть деякі не так то милі рахунки — се Поляки. Тому то галицько-польські шкільні власти старають ся і в літературі загущувати всі прикрі моменти, що доторкають ся відносин Українців до Поляків, хочуть замазати очи обдесними проповідями, будьто нашому народови діяло ся і дієть ся завєди як найліпше, а все завдяки ласкавости та прихильности де нас з їх боку, чи то ще колись, як самостійної нації, чи то тепер, як нації правлячої в краю. Таке баламученє і фальшованє немилої їм правди та фабрикованє мильної опінії — се головна ціха шляхоцько-польських верховодів, се перша точка їх програми, після котрої препаруєть ся історія і накручуєть ся письменство. І коли українське письменство перейде тую пробу огня в краєвій шкільній радї, то виходить з неї так перефільтрованє і пообкרוюванє, що мусить робити вражінє недоладної балаканки, котра не відповідає ні минушому, ні теперішньому житю українського народа, його політичному, суспільному та культурному положеню.

А якби наша шкільна молодіж хотїла в своїм найкрасшім віці, коли будять ся смїливі пориви духа, займаєть ся огонь,

родить ся любов і пошана до високих ідей, кермувати ся тим, що подають єї шкільні підручники до нашого письменства — то будучність нашого народа можна би уважати за пропащу, бо ми не могли би покладати на молодіж таких надій, які дійсно і конечно починають на ній — надій висвободження українського народа з політичної, суспільної та культурної неволі...

А преці наше письменство може повеличати ся людьми, що мов стовпи огнені стоять серед поневолених, недолею прибитих мас і ясним сявном указують шлях свободи, рівности й любови. Вони сьвітлом умів своїх і теплом сердець озорюють великі хвилі в нашій минувшині, кидають горстку ясного проміння в нашу давнину і там показують нам безсмертних борців волі. Вони голосом пророка кличуть до мас: Скиньте ярмо, горі піднесіть сердца, добувайте волю! А межі ними великан духа і огонь сердца — Шевченко. Він перший. Він найбільший! Могутний голос Його лунає до нас: Боріте ся — поборете! бо за вас стоїть правда, отже і сила, а перед вами воля сьвятая!

Чи ті слова нашого Генія не звернені в першій мірі до молодіжи? Чи можуть вони когось сильнійше вразити, як молоді уми? Чи не найглибше западуть в молодечі сердца? Се-ж найліпший духовий корм для тих, у кого нема ще поглядів вироблених під напором гнилих і тяжких обставин життя, у кого сіра і брудна будденщина не сотворила ще „сталих пересьвідчень“, у кого нива ще незасіяна мерзким сервілізмом, що вироджуєть ся в наслідок погодження з „дійсними умовами життя“ — але нива тая вже дуже добре справлена під засів, вона здорова, сильна, обіцююча, вона може принести стократні плоди!

Тепер, або ніколи!

Тепер пора прийти перед сей молодий гурток з цілою правдою цілої сьвітової неправди! Пора розкрити очи тим, хто хоче „душею дивити ся на сьвіт“, хто хоче пізнати його, хто має в будуччині йому служити...

І хто з наших поетів робить се ліпше як Шевченко? Хто дивить ся на сьвіт яснійше, хто розуміє його лучше, хто чуткійше відчуває всі його хиби та недостачі, кого більше болить людська неправда?

У кого, як не у Нього — горячійше бажанє правди, братерства братнього, рівности і волі? Хто, як не Він став апостолом поступу, науки і любови найменьшого брата — апостолом першим, великим, найбільшим на Україні?!...

Справді поезії Шевченка мають ту силу вливати в людську душу небесний дар любови до всіх людей без різниці роду і су-

спільних верств. Вони будять охоту до праці для людськості, для найнищих, темних, запрацьованих, а все гноблених і визискуваних клас; спонукують стремліне до вирівняння тих глибоких пропастих, які ділять людей на шляхту і не-шляхту, на богатих і бідних, людей з високим становищем і на просту робучу масу.

В багато творах Шевченка ми видимо Його, як проповідника свободи і політичної і національної і економічної, свободи так одиниць, як і цілих народів. Громовим словом Шевченко протестує против всякої самоволі, всякої верховлади, всякого поневолювання людей людьми. Він бажає собі такого устрою суспільности, де би всі стали рівними і вільними братами. Остро накидаєть ся на тих, що других поневолюють, давлять і вихиснують, а з другої сторони гордять тими, що самі наставляють спину під кнут, в чий би руці він не помахував ся, чи царя, чи його чиповників, чи знов визирав би із-під ризи духовника!

Якже часто Шевченко вказує на тую сьвітову неправду, що глибоко запустила коріне між людську суспільність і корінцями своїми висисає низші єї верстви — ті сїрі робучі маси, аби на вершках могли свобідно у сьвітових роскошах буюти ситі дармоїди. Шевченко ясно видів ті суспільні аномалії, остро виступав проти них. А чи шкільні підручники згадують хоч словечком про ті високі Тарасові ідеї, про теє бажане рівности на землі?

А чому се дієть ся? Тому, що з молодіжи нашої хотять колись виховати не сьвідомих людей, енергічних і сталих в своїх пересьвідченнях, не людей підприємчивих і відважних, котрі колись підіймуть ся перестроїти все, що єсть зле, а завести мир, братерство і волю на землі, не людей, що потраплять остро виступити против лжи і зла, хочби воно як високо мало свій початок, не людей, котрих не злякають найжені багнети, ні наступлене чоло зверхників, ні дрозачі уста церковних достойників, що гостовлять ся кинуті проклоном... О! не таких людей бажать собі галицькі верховоди!

Томуї самого Шевченка учать по школах лиш як *malum necessarium*, лиш для того, що не учити Його річ неможлива. Но проте єсть способи, щоби того Шевченка представити з такими пропусками, з такою обережністю, що Він вийде, як звичайний собі поет, і ученики не узрять великої постати апостола правди і науки.

І справді так дієть ся. Нераз читаючи Тарасову віршу в книжці, призначеній для школярів, прямо не підзнаємо, чия она! Попропущено що друга стрічка, місцями подавані штучно еклезієні незручною рукою ніби поетичні фрази, що між Шевченкови власними відбивають так, як погані нацьорки від правдивих перлів. Не раз одна по другій слідують поуривані стрічки, так що в них і рим і ритм і гадка затратила ся, а вже не докінчуванє, або пропусканє цілих

уступів, се на порядку деннім Чому ж то так перефабрикуєть ся Шевченкові вірші? Тому, щоби ні один сильніший висказ, ні одна критична замітка, ні одна свобіднійша гадка не попала ся ученикам. Отже з засади припускаєть ся кождий натяк на гнилі порядки в державнім, суспільнім, чи церковнім устрою, вичеркуєть ся кожду згадку з нашої історії, хоч як правдиву, коли она могла би бути неприємна для Поляків, як нації котра занапашувала нашу волю, давила наше житє, визискувала сили нашого народа.

Тому то цілу велику низку Шевченкових поезий, що доторкаєть ся тих прикрих відносин Поляків до Українців, що вказує на тяжкі часи, які проживав наш нарід під режімом Польщі, що змалює тую велику хвилю, коли покинені своїми, а до остаточности приведені чужим визиском, кривдженем та знущанем, якраз найнижші маси українського народа підняли ся против кривдників та визискувачів і одною збитою лавою станули до борби за людські права, з яких їх обкрадено — коротко всі натяки на лихе та тиранське трактованє українського народа зі сторони Польщі, а з другого боку натяки на той протест, якого мусїли хопити ся поневолені маси, коли в них не заммерло житє, бажанє волї і почутє своєї гідности, викидаєть ся з Шевченкових творів, призначених для школи, закриваєть ся перед очима молодїжи, хоч як вони правдиві і навчаючі.

І так цілі Шевченкові „Гайдамаки“ не удостоїли ся, щоби хоч один уступ з них був поданий у підручнику, а в огляді Шевченкової письменської діяльности замічено, будьто „Гайдамаки“ повстали під впливом „романтичних симпатий до козацтва“, що у них був Шевченко в своїй молодости заблукав ся. Яка-ж се пуста фраза! Бо в дійсности иньша сьому причина, що лежить іменно в тенденції промовчати всьо, що лиш доторкаєть ся конфлікту українського народа з польськими верховодами. Таку науку Драгоманов назвав новоєреською, бо справді годї иньше висказати ся про ню. Щоб лиш не пійти проти шерети Полякам Барвінський скривдив шкільну мол дїж, подаючи єї брехню, а „неправда — не наука“!

Бо не лише в романтизмі лежить причина і генеза „Гайдамаків“. Шевченко сам каже ось що: „Весело подивити ся на слїпого кобзаря, як він засьпїває думу про те, що давно діяло ся... як бороли ся Ляхи з козаками... Весело... а все таки скажеш: „слава Богу, що минуло!“ а над то, як згадаєш, що ми одної матери діти, що всі ми Славяни. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись...“ і деж тут романтизм? Таж се найздоровійший і цілком реальний погляд. „Весело“ Шевченкови було, бо бачив в тих борбах геройське змаганє до свободи і рівности, а „серце його болїло“, бо борба була люта, кровава. Але Барвінський пустив тумана, щоб не наразитись Полякам.

Не перечу, що наше вражінє, якого дізнаємо, прочитавши „Гайдамаків“, далеко не сходить ся з тим, що сам Шевченко у своїй „Передмові“ чи „Послїсловію“ ставить як цїль і тенденцію „Гайдамаків“. Правда, що героям сеї поеми не достає історичної вірности; що більше, герої сеї не виведені і не схарактеризовані так, як би ми їх хотїли мати і які вони й були, як борці за політично і суспільно поневолені маси. Крім сього і з артистичного боку можна робити „Гайдамакам“ вельми багато закидів. Но все-ж таки вони мають велику стійність для нас тим, що Шевченко доторкнув ся в них поетичним способом саме того, що було кінечним вислїдком „панованя“ Польщі над Україною, з одної сторони, а живучости української нації, з другої. В „Гайдамаках“ Шевченко все-ж таки зазначив тоє змаганє українських мас до освободженя з суспільного, політичного і релїгійного гнету, все-ж таки доторкнув ся високої ідеї визволеня України з чужого ярма. Цїлий отже масовий рух, що проявив ся козацькими та гайдамацькими бунтами, Шевченко представив, чи силував ся представити, як протест проти гнету одної нації другою. Отже літературний критик повинен би роздивити, на скілько поетови се удало ся, на скілько вірно представлені в поемі і герої сього руху і обставини, серед яких вони виступають і т. д. але не збувати цілу сю квестію фразою про романтизм!

З тої самої причини Б. замінив всюди слівце „Лях“, „Ляхи“ на „враг“, „врази“. Не знаю, чи добру прислугу зробив Полякам, ідентифікуючи їх імя „Лях“, що єсть лише назвою народа, зі словом „враг“, що все таки означає якесь усносібленє, чи настрої зглядом Українців?

Сказано висше, що ніхто з українських поетів не відчув так сильно та не зрозумів всіх болів свого народа в минувшині і теперішности, не змалював так удачно всіх високих його поривів, як Шевченко; — колиж у творах його пропустить ся тоє, що єсть поетичним відгомном так дійсного стану Українців в минувшій, як і їх ідей та змагань — то Шевченко мусить стратити на своїй вазі і значіню для нашої нації, бо перестає бути голосом народньої совісти, відблеском народньої душі в його історії, і се дійсно дієть ся саме через таке препарованє його творів, яке уряджуєть ся по галицьких школах.

Поезії Шевченка Костомаров назвав голосом цїлого народа: „так заспївав би цїлий український народ, коли би творив дальше такі скарби, які полишив в своїй устній словесности, ні, се сам український народ заговорив устами свого вибранця“. . . Отже ясна річ, що крім тих кривд, яких Українці зазнали і зазнають зі сторони Поляків, Шевченко доторкнув ся і тих, які спадають на Україну зі сторони Росії. Ту власти шкільні дозволили Шевченкови вже

троха свобіднійше промовити до шкільної молодіжи, але се якраз дієть ся на шкоду Шевченкові творчости, бо вона виходить надто односторонна, бо молодіж видить лиш половину душі нашого Генія, наповненої любовію до України.

Так само пропускаєть ся всякі натяки на гнилі соціяльні порядки і на лихий устрій людськості. Де лиш Шевченко супроти-ставить гуляче житє панів нещасному житю робучих мас, де скаржить ся на мілітаризм, на війни, які ведуть імператори коштом житя тисячів жовніврів, там Барвінський або попропускав, або змінив відповідно. Тому пропущені вірші: „Молитви“, „Царі“, „Як би ви знали, паничі“. В „Кавказі“ Шевченко написав, що слезами „вдів, сиріт і старих батьків“ можна би напоїти всіх імператорів, но д. Барвінський змінив на деспотів, розумієсь азійських, будьто для европейських коронованих голов вже не стало би тих сліз! Вжеж над міру дивне, що в тім же „Кавказі“ Барвінський заявив свої симпатії навіть московським царям, пропускаючи по словах: „Слава хор там і гоньчим і псярям“ слова: „І нашим батюшкам царям“!..

А часом аж сьмішно робить ся, не знаючи, длячого дане місце вважали за відповідне попустити; прим. в читанці дтя V. кл. вичеркнено з „Москалевої криниці“ ось який невинний висказ: „Бо залили за шкуру сала трохи не пропала“. Чи може длятого, щоби закрити перед школярами, що бідним вдовам таки нераз „заливають за шкуру сала“ і то такого горячого, що і видержати годі? Таж се знає кождий ученик V. кл., що вдовам на сьвітї гірко живеть ся, се видить майже кождий таки у власній сїмі! Або друге місце в тій самій поемі по словах: „Таї завезли до прїйому“ (вдовиного сина взяли в рекрути) пропущена така досить собі звичайна рефлексія:

„Он яке творить ся
На сїм сьвітї, яка правда
У людей, мій сину!...
Така й досї, я думаю,
В нас на Україні,
Та другої і не буде
В невольниках людях!

Дуже знов часто якась фальшиве почутє естетики, якась ніби вирафінована дівоча стидливість каже д. Барвінському пропускати сильнійші, чи більше драстичні місця у поезиях Тараса, а се знов виходить на шкоду тим поезиям, бо тратять на силї та ядерности.

Маю виписаний цілий довжезний ряд пропусків в Шевченкових творах, лишень скупє місце не позволяє мені тут їх більше наводити. Се най вистанє до схарактеризованя, як Шевченкові вірші подаєть ся нашим школярам.

Коли-б отже хто з них хотів обмежити своє знанє Шевченка до того, що винесе зі школи, яке нужденне понятє мусів би він мати про сього велитня!...

Сам огляд Шевченкового життя, діяльности та значіня для українського народа вийшов спід пера Ол. Барвінського ще більшою нісенітницю, чим всьо, про що я говорив висше. Тих кількнайцять сторін дрібного друку в читанці для VII. класи може справді бути для учеників взірцем пустої фразеології, широкого балаканя, ніби то мудрого, ніби вченого, а в дійсности пусте безіканє! І як би хто був так сьмілий і хотів довідати ся „dieser langen Rede kurzen Sinn“, аж тоді не довідав би ся нічого! бо крім тих двох, чи трьох цитатів з Вол. Барвінського, або Костомарова, що справді кидають деяке сьвітло на сю наймогутнійшу статє в українському письменстві, зрештою нема майже нічого, крім знов одного місця, де авторови троха що не вирвала ся клятва на Шевченка за те, що у нього „падають ся деякі безбожні слова і картини в напрямі скрайно реалістичнім“, що в поемі „Марія“ „відступає найдалше від евангелія“, а вже сьвіт ся кінчить! Шевченко відважив ся на „сьміливий замах поета і бажав сьвяту Родину повити прикметами сільської сімі української“.

Ту д. Барвінський не лиш обурился, но й сказав неправду, бо послухаймо, що про релігійність Шевченка пише Драгоманов: „Всьо, що Барвінський говорить про релігію Шевченка, єсть один перекрут, в котрому навіть окремі точки не згоджують ся поміж себе. Д. Барвінський каже, що Шевченко написав „Гуса“ „з точки православія“ і в ньому виступає притив „византійства“, а вжеж сам поет говорить: „Богу помолю ся..., щоб усі Славяни стали... еретиками, од такими, як Констанський еретик великий“, отже виступає і проти католицизму і „византійства“, а бажає, щоби усі Славяни стали еретиками. Дальше пише Драгоманов ось що: „Шевченко витворив собі осібний, безобрядовий, без церковний, навіть ревулюційний деїзм*). В останні часи, обертаючись в Петербурзі серед людей, котрим відомий був європейський раціоналістичний**) рух, Шевченко децю всвоїв собі з нього і почав прилагоджувати навіть християнську легенду про Марію не до „прикмет сільської сімі укра-

* Деїзм — так називаєть ся релігійний напрям, що панував в Англії у XVIII віці, а полягав на розумовім розгляданю і провірюваню релігії з наміром, щоби всякі позитивні релігії спровадити до одной, натуральной з вірою в одного Бога, но не в понятю християн. Деїзм вимагав не признаваня догмів, але принятя якихсь загальних поглядів і пересвідчень, що дають ся зглибити розумовим думанем.

** Раціоналізм в релігії — се напрям на кінці XVIII, а початку XIX віка, що за найвишешу спромогу пізнаня уважає людський розум і розумовому пізнаню полишає до рішеня, котрі складові части церковної віри треба уважати за дійсні і есенціальні, а котрі за локальний додаток пізніиших часів. Скрайний раціоналізм відкидає всяку обявлену релігію, отже и св. письмо обох завітів і додатки церкви, а на місце тамтого ставляє лиш те, що можна зглибити розумом.

їнської, а саме до нових раціоналістичних думок і до своїх основних демократичних тенденцій.

Про політичні, суспільні і національні ідеї Шевченка ніде ні згадки, а коли так мимо волі вилетить щось авторови „іzza загороди білих зубів“, то зараз стараєть ся затерти попередне вражінє і вшкварить щось такого, що і Німець не второпа!“ От приміром про поему „Сон“ Барвінський пише таке: „В сій поемі поет глянув глибоко в рани суспільного побуту і тому мабуть не міг, задержати потрібного (?) епічного супокою, задля чого поемі „Сон“, написаній зі становища більше національно-українського не достає суцільности і органічної звязи“ (!!!) Невже тому, що „написана зі становища більше національно-українського?“

Ось так у нас пише ся книжки для молодіжи, котра перед усім потребує правди і ясного та прсєтого її виложеня.

Тут знов приходять на гадку слова пок. Драгоманова саме про сю книжку д. Барвінського: „Такі книги тричі шкідливі, бо несуть в школу неправду, привчають учеників до поверховности та крутійства, а нарешті, коли молодіж сама розбере правду, підрізують педагогічний авторитет тих, що від них вона мусить учити ся“.

Таке подаєть ся молодіжи середних шкіл друком, но не ліпше і живим словом. Як на цілу велику східну Галичину найдеть ся хоч би кількох професорів, що хотіли би, мали би відвагу і кибету вияснити молодіжи як слід значіне Шевченка для Українців, то се можна би уважати ще за відрядне. Приміром на шкільних вечірницях, де якраз найліпше поставити перед молодіжею збіраною гуртом цілу велич Тараса, пояснити і угрунтувати її в молодечих серцях... учителі звичайно користують ся хвилею, щоби мостити собі дорогу до ласки у директора чи висших зверхників, заманіфестувати свою лояльність і говорять дітірамби на адресу, котра може мати для них велике значенє як для ц. к. урядників, але молодіжи може бути трійлом, коли вона ще не єсть на стілько свідома, що подібні елюкубрації пана професора стрітить погірдливою усємішкою.

Так всі великі і безсмертні гадки Шевченка, ділий Його погляд на сьвіт, ціле значіне для українського народа в минувшині, теперішности і на будучність, всі живі і могутні Його ідеї скриваєть ся перед очима молодіжи, боронить ся їм доступу до молодих сердець зі страху, щоби великі ідеї нашого Генія не впади здоровим зерном на сьвіжу ниву і не прозябли обильним плодом. І не диво, що люди з нечистими руками, чорними душами та еґоїстичними серцями боять ся тих ідей — бо ті ідеї скорше чи пізнійше таки мусять принести їм кінець, бо принесуть кінець цілій системі, цілому теперішньому устроєви!

ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

КИРИЛО — МЕТОДИЄВСЬКЕ БРАТСТВО.

Є в історії нашого відродження записані огняними буквами картки, що говорять про перше свідоме покоління української молодіжи. Їх назва znana нам добре — се Кирило-Методієвське Братство.

З висоти нового століття нашого народнього життя, відділені цілими літами боротьби, терпіння і праці, ми можемо гордо поглянути на сі картини, що малюють нам велике змаганє збудувати на місце зруйнованої Січи, нову, сильнішу старої, оперту на людських душах і серцях Січ—що на грядучі століття берегла би стяг волі та братолюбя. І бачимо хуртовину, що мала стерти з лица землі ненависну будівлю, а самих робітників кинула першими—від часу страдальної смерті останнього нашого гетьмана — жертвами на великім жертовнику України. Хуртовина перейшла, перейшли над нами і другі бурі та тучі — а ми пів століття опісля святкували сотні роковини нашого відродження, а нове столітє повитали сильніші і певніші побіди, чим коли.

А пам'ять Братства оточила авреолі: навіть зі сторони російської¹⁾ признано — розумієть ся лиш односторонно, з виключенем усіх „сепаратистичних мрій“—високу стійність его ідеям, а Україна з високою пошаною мусить згадувати сю організацію, в якій у перше виступила на арену життя українська молодіж.

Сказано, не була се організація „молодіжи“ у звичайно прийнятій розуміню сего слова. Не була се молодіж якогось означеного віку—як знаємо Костомаров був членом Братства будучи вже університетським професором—та проте носить Братство найголовнішу ціху організації молодіжи. Була нею обставина, що жаден з братчиків не приніс з собою готового світогляду, який був би довершенем, заключенем его умового розвою, а навпаки найцікавіша послідня часть сеї еволюції довершалась власне у Братстві, при участі усіх братчиків, коли зходились они „на раду тиху, на розмову“. Так був се перший виступ... української молодіжи, а дав він нам Шевченка, Костомарова і Куліша і ряди людей, що уміли бодай плакати та мріти про кращу долю України тоді, коли иньші бенкетували на пожарищах і могилах — і се була позитивна користь з його. Він підніс стяг поступу тоді, коли по цілій Європі віяв легіт нового ідейного життя, а коли галицькі наші патріоти безчестили українське імя своїм раболіпем перед ретроградним урядом, і се його моральне значінє і заслуга. Вкінці сей виступ нашої молодіжи тронув основний тон, яким до нині дροжить наше житє, чою наслідком стало, що ідейний зміст кружка остояв ся перед вражою

¹⁾ Миллеръ. Дашкевичъ. Шанинъ.

рукою та має і для нас вартість живого цвіту, що скорше або пізніше мусить видати свої овочі.

Тому ми не можемо згадуючи найбільшого з братчиків, збути мовчанкою і самого Братства, серед якого доспівав Кобзар¹⁾ і яке мало вплив чималий на Його розвій та значіне.

Історичні дані, що відносять ся до Кирило-Методієвського Братства, і нечисленні та скупі, а і ті, що є, в великій часті непевні. Сама найголовніша частина жерел, усі папери, що находили ся в руках братчиків підчас арештованя, дістали ся разом з нещасними бунтівниками в руки уряду, а той подбав за се, щоб одні і другі не могли ширити свого впливу. Авторів покарав суворо — папери, заключені в „тайнім архіві“, дожидають слушного часу, коли рука якого ученого, як они перестануть бути небезпечними, здолає стерти з них порох і добути знов на світ. Тоді они може розкажуть докладніше історію сих горячих а нещасливих людських сердець.

Доступні для нас жерела чисельно не дуже великі, а передо всім не зовсім вірні та повні. Пояснює нам се обставина, що з виїмком „хуторної поезії“ они майже всі друковані в російській державі, де не можно було всього сказати, а нераз не можно було сказати так, як слідувало-б по охоті та правді.

Жерела скупі — неповна і історія Братства, але ми і не хочемо писати історії, хочемо пригадати лиш се, що було ідейною кормою для братчиків, хочемо бодай в найголовніших чертах дати образ їх духового життя.

Ідеї, що скристалізовались описля в програмі Кирило-Методієвського Братства, виростали і розвивались рівночасно у двох осередках: в Харкові та Києві²⁾.

В Харкові був се рух славянофільський, в Києві рівнож славянофільський, але побіч сього національний та суспільний: З приїздом Костомарова до Києва обі течії сплились в одну і дали сю ідейну основу, на якій зійшлась тодішня українська молодіж, що за почином Костомарова звязалась „уставом“ та „правилами“³⁾.

Зі слів д. О. Кониського³⁾ можемо заключити, що сеєя молодіж представляла ся чисельно — як на тодішні часи — вельми поважно.

¹⁾ Питанє, чи Шевченко був членом Братства, і доси остаточно не порішене. Опираючись на словах Куліша (Хуторна поезія), будьтоби їх обох до Братства не прийнято, думають декотрі, що так справді було. Другої думки є Кониський (жизне т. III, Гр.). Для нас є питанє, чи був Шевченко формально до Братства прийнятий чи ні — байдуже: головне для нас, що належав він до Братства фактично, жив з братчиками, брав участь в їх розмовах і жив у спільній ідейній атмосфері. Тому і називаємо его „братчиком“.

²⁾ Диви: Н. П. Данкевичъ: Отзывъ о сочиненіи г. Петрова „Очерки історіи украинской литературы XIX столѣтя“.

³⁾ Тарас Шевченко — Грунівський.

Після інформацій уділений д. Кониському д. Пильчиковим, що відіграв у Братстві досить визначну роль, числило оно в часі арештовань до сотні членів; колиж зважимо, що число членів під час завязання товариства, вже хочби з огляду на довірочність справи, не могло бути велике, то факт сей свідчив би рівночасно про рухливість організаторів і про життєвність ниви, що запевнила таку плодючість їх роботі.

Якжеж виглядала ся молодіж з ідейного боку?

Як сказано, на її світогляд зложили ся три течії — тепер мусимо розібрати їх по черзі.

Формально наймаркантнійше назначилась принята Братством ідея, що мала стати формою для здійснення двох других ідей — ідея славянофільства. Славянофільство — се слово, що служить нині покришкою низьких, ворожих всякому поступові забяганок — тоді, коли вставляло его Братство в свою програму, не представляло — як можна би сподіватись — ніякої одноцільної думки про славянську політику. Навпаки, оно служило ключем для кількох, ріжних від себе, а по часті ворожих собі течій. В Чехії і у південних Славян довершалось під його назвою національне відроджене Славян, що ставали власне тоді до боротьби з Німцями та Мадярами. Там не голосило воно вправді панованя одного народу над другим, і о стільки стояло више як у Росиян та Поляків, але зате заставило Славян в службу реакції і було в часті причиною, що викликала сумну ворожбу Кавцкого, яка віщувала загибель Чехам. Всеж такн се славянофільство голосило братерство і згуду народів — тож в теорії і тим могло стати симпатичним.

В Поляків смелась з ним в першій мірі ідея независимости Польщі, але далі народня гордість застерігала вже заздалегідь Польщі передове місце у сімі побратаних славянських народів і мріла про триумфальний в'їзд польського короля до Київа. Подібно і російський панславїзм, се була лиш краща назва для охоти, запанувати над усім славянським світом, до того ще збавлений і сеї будь-що-будь симпатичної прикраски, якою були в польських славянофілів їх бої за власну независимість¹⁾.

Сесі течії бачимо ми на українським ґрунті спільно змодифіковані, лишені усього, що могло-б кинути тїнь на саму по собі чисту та високу, хоч може троха за вузько понятю, надуживану часто до меньше чистих цілій, ідею.

Відкинено можлиість панованя одного народу над другим, і се була одна — далі в місце російського деспотизму поставлено иньшу

¹⁾ Диви Устияновича „Расвський і рос. панс.“ Література, що відносить ся до початків російського славянофільства подана в Дашкевича.

форму уряду, і се була друга ціха українського слов'янофільства. Та се були — так сказати — зовнішні різниці. По при їх і саморозумінє ідеї було серед братчиків бодай чи не глибше чим в Петербурзі та Варшаві. Коли там вибилась на перший плян політична сторона слов'янофільства, то на Україні получено з нею цілий ряд чисто культурних постулатів, що ішли усі в напрямку Тарасового бажання, щоб „усі Слав'яни стали синами сонця правди“. Ту належать такі гуманні та високі, а на свій час революційні, жаданя як: усуненє всілякої певолі, знесенє привілеїв і станових прав, свобода віри, думки, слова і печати. В них власне лежить характерне знамя українського слов'янофільства і його вартість.

Засаднича думка обговорюваної ідеї, думка про федерацію Слав'ян, що в иньших була або сама собі цілю, або средством до панованя над другими, але становила інтегральну та найголовнішу часть їх слов'янофільства, стоїть в братчиків позірно лишень на першій пляні. В дійсности, ідеал слов'янської федерації блідніє побіч сіх других, висших від нього та ширших бо вселюдських постулатів, або краще сказати-б, находить доперва в них, як одно із средств їх осягненя, свою рацию бутя, своє глибоке оправданє.

Ся обставина ясує нам, чому слов'янофільство братчиків не було одинокою струною, якою дрежали їх серця, чому воно мусіло обізватись у купі з двома иньшими і разом з іми зілялось в один згідний акорд. Тії другі струни, се був націоналізм братчиків і їх бажанє суспільної правди. Спільним їх жерелом, ключом, з якого поплили всі три струї, се була висока гуманність тодішньої української молодіжи. Она то зродила перш усього ідеал суспільної рівности, що так і сияє з Шевченкових писань, а який проявив ся у жаданю знесеня кріпацтва, що було ніби мінімальною програмою братчиків.

Вже то само свідчить вимовно про високу мораль та чисту ідейність людей, що його піднесли і почали за його боротьбу. Коли-б схотіти вивести генезу сеї точки програми Кирило-Методієвського Братства, то головним її жерелом мусіло-б ми назвати відчутє сих поступових течій, які тоді власне перетворювали світогляд європейських народів.

Тяжше найти психологічні мотиви, які спонукали братчиків стати борцями ідей, за які треба було опісля привести себе в жертву, помінявши родинне щастє, волю і кусник добутого тяжко хліба на кайдани і тюремну решотку та салдатецький шинель. Не треба забувати, що само розумінє клясового інтересу, яким можна звичайно пояснити аналогічні прояви, мусіло-б їх потягнути як-раз не там, де они прямували. З вїпмкою Шевченка та в часті Костомарова¹⁾,

¹⁾ Батько Костомарова повінчав ся з селянкою.

се були сини панських родів, повязані з українським панством тисячними виточками родинних та товариських, взагалі житєвих зносин.

При тім, по словам Куліша²⁾, „наші пани—беручи їх загалом — були тоді якось більше схожі на людей ніж опісля, як розпочалась українська мартирольоґія“, отже і сама, бюча у вічи погань панського житя не пхала їх так сильно у противний табор, а проте стануло Братство проти інтересам сего панства. Значить ся, братчики мусіли стояти на ідейній вижині, на якій ні родинні традиції, ні впливи не могли заступити їм широкої перспективи на людство, на людські серця, що однаково бють ся під панською делією як і під мужицьким сіраком.

До сього помогла їм певно в значній мірі тісна злука, в якій вони жили, яка обгорнула їх усіх одною атмосферою молодого запалу, чистої, не користолюбної ідейности. Про силу її впливу свідчать найкраще наведені висше слова Куліша, що був і родом і вдачею аристократ.

Мені насувають ся мимохить рефлексії на тему проявів наших стремлінь тоді, коли їх заступниками були народні маси, і тоді, коли стали їх заступати т. зв. висші верстви, стара аристокрація, чи пізнійше козацьке панство, чи вже за наших часів світська та духовна інтеліґенція. Коли опираючись на перших, себ-то на народніх масах, ми могли-б дійти до дуже ясного виображіня про народню душу України, що леліяла в собі все ідеали рівности та волі, то картина, на якій ті другі є героями, мусить вийти дуже темно та сумно.

Ренеґацтво висших клас в нашій минувшині, лишить ся на все темною плямою на нашій історії, але не яснійшими виходять і ті яркі прояви рабства та аристократичних забаганок цілих верстов нашої нової інтеліґенції, з якими нам доводить ся — на жаль — стрічати і на австрійській Україні.

Якжеж відбиває під сім зглядом ся частина інтеліґенції згуртованої в Кирило-Методієвськїм Братстві! якою пронизаною високими ідеалами являє ся она у першім прояві свого житя!

Суспільний ідеал братчиків, який проявив ся раз як жадане знесеня кріпацтва, а крім сього неґативно як неприязне осуджуване українського панства, а позитивно в Шевченковім бажаню суспільного ладу „без холопа і без пана“ — прийняти ми мусимо ідеалом більш відчутим братчиками, чим передуманим. Тому і теоретичне його сформулованє в програмі вийшло доволі неясне і ми про суспільні переконання братчиків, що дадуть ся підтягнути під бажане суспільної рівности, знаємо більше з їх писань, чим з програми Братства.

²⁾ Куліш „Хуторна поезія“.

Про се, як ся рівність мала здійснитись, сего ні з програми, ні з писань дізнатись не можемо, і на се відай братчики не мали ясного погляду. Сталось се головно ізза браку економічної програми.

Брак сей дасть ся легко вияснити так самим складом Братства, в яким головну роль грали не фахові політики, а артисти, історики та етнографи, далі легко зрозумілим при першій виступі браком політичного вироблення, а вкінці відносинами льокальними та часовими, в яких питанє економічної рівности для практичного життя майже не істнувало. Тодішна суспільність стояла перед зачиненими дверми, які передовсім слідувало перейти; сі двері, се було знесене кріпацтва. Доперва за ними була ся маса економічних питань, без яких нині ніякої суспільної реформи не можемо поняти — для братчиків не були сі питання актуальними, не зачіпали їх безпосередно.

Коли-б братчикам судилось прийти в положене практичних діячів, то сі питання муєлі-б виринути і для них, а так припала ся задача тим поколінням, що прийшли пізнійше та переняли боротьбу за піднесений братчиками суспільний та національний ідеал.

Для цілости ідейного світогляду Кирило-Методієвського Братства бракує одна ще точка, точка перворядного для нас значіння і разом така, з огляду на яку поклато Братство чи-малу заслугу; є нею національне питанє.

Як розуміло його Братство? — Розуміло ясно і зуміло ясно назвати: питанєм незалежности та свободи кожного народу. Така відповідь була заключенєм еволюції, яку розпочав перший виступ Котляревського, а яка протягом пів століття перейшла фазу сентиментального народолоубства, була питанєм етнографії, граматики та літератури, аж в програмі Братства стала політичним ідеалом народньої самостійности.

Англійський ученій Стюарт Міль³⁾ сказав: „Є се політичним правом природи, що сі, що находять ся від довшого часу під якою небудь властію або панованєм, не починають ніколи з того, щоб виступити против самому панованю, але тільки против способови його виконуваня“. В приміненю до нас значить се, що Братство клеймюючи само панованє над нами як щось погане, противне правді, а разом щось таке, против чому можна боротись з надією на успіх, — бо в тім лиш переконаню вставлена незалежність народів в програму Братства—досягло на сій тоці вищий вже ступінь політичного вироблення.

Як живо доторкались братчики до національного питаня і яку ясну мали на його відповідь, на се маємо доказ не лишень в творчо-

³⁾ J. St. Mill „Hörigkeit der Frau“.

сті Тараса. Показує се дуже ясно відозва незвісного автора, наліплена в Києві по арештованю Костомарова. (Ось вона:!)

„До вірних синів України! Настає великий час, час коли вам трапляеть ся нагода змити сором заподіяний кісткам батьків наших, нашій Україні рідній, підлою рукою віковічних ворогів наших. У кого з вас не підійметь ся рука на велику справу?! За нас Біг і добрі люди! До віку вірні сини України, вороги кацапів“.

Так перейшли ми ідеали Кирило-Методієвського Братства.

Були їми: національна незалежність, суспільна рівність, політична свобода та культурна терпимість, здійснені в границях свободної федерації славянських народів.

Що сталось з їми? Чи остались они серед лихолітя, яке ми переживали протягом другої половини дев'ятнадцятого століття? Чи вартість їх се нині лиш вартість історичних забутків, чи може все ще мають вони силу живих кличів, за які готові люди боротись та терпіти? Основно відповісти на сї питання, се значило-б писати історію нашого політичного відродження, тож дамо лиш коротку відповідь.

Деякі з них діждались здійснення, одні — як знесенє кріпацтва на цілій Україні, другі, як свобода слова та думки хоч на її частині.

Славянофільство уступило місця ширшим вселюдським ідеалам, вже кільканадцять літ по Братстві, коли писав Дрогоманов в „поклику до Славян“:

„Ми хочем... для цілого сьвіта лиш волі, просьвіти і міру“.

Вкінці поставлена братчиками національна ідея перейшла змінчиву, цікаву еволюцію: в міру, як ширшала, ставалось її розумінє темнійше і її зведено у друге на безпутя етнографії та граматики.

В новіших доперва часах вийшла й она на ясні зорі, а вийшла сильнійшою та дужшою чим коли: краще розумінє суспільного житя. головнож правил економічних, які ним в великій мірі кермують, дали їй тверді основи, яких ніколи ще она не мала, а рівночасно політична зрілість великих мас народа дала їй борців, що своїми широкими грудьми та сильними руками зготовлять їй побіду.

¹⁾ Диви: О. Кониський „Т. Шевченко — Грушівський“.

ШЕВЧЕНКОВІ ОБХОДИ.

Установлений звичаєм час Шевченківських обходів зблизився до кінця. Хто доси не відсвяткував пам'яті безсмертного Кобзаря, чи то тим, що заходився коло устроєння урочистого обходу роковин смерті, чи лиш участю в с'їм обході, той певне вже не думає святкувати сього року Шевченківського св'ята. Дні ідуть і чим-раз дальше відводять нас від рокового дня, що дає природний імпульс до відсвяткування Кобзарєвої пам'яті.

Як переглянути тепер кореспонденції, що в них здавано справу зі святкування роковин Тарасової смерті, то душу мусять завуршити різні думки.

Можна сміло без страху пересади сказати, що культ пам'яті Шевченка стає з року на рік загальніший, що культ сей обіймає чим-раз ширші круги суспільности, що до культу сього пристають чим-раз ширші веретви. Від стін Ісакієвського Собору в Петербурзі до закутків найдальших провінціональних місточок Галичини розлягалися в місяці марті слова, що відновляли в уяві свідомих Українців пам'ять тої кременної, мужицької постаті, що з під хмарних бров сипала громові іскри, щоби збудити пожежний огонь між живими і мертвими і ненарожденними земляками на Україні. Трійцять дев'ять літ, що проминуло від часу, як на горяче серце України насипано холодних грудок рідної землиці — се спорий шмат часу, щоби від горячого захвату, від сентиментальної елегії, що її зродив вид зложених на марах Кобзарєвих моцїв, перейти до холодної рефлексії, і щоби здати собі ясно справу, що саме є основою сього „monumentum aere perennius“, яке собі здвигнув Т. Шевченко, та якими обходами шанувати рік-річно Його пам'ять з найбільшою користю, з найбільш позитивним результатом, і чи взагалі святковане Шевченківських вечерниць, коли вже сї обходи конечні, може принести позитивні результати. Перше число „Молодої України“ пустила молодіж з девізом святкувати всюди Шевченківські вечерниці, переконана, що таке святковане зовсім оправдане і конечне, та що святковане вечерниць для нас не є зовсім лиш більше красною, як позитивною проявою пієтизму для Кобзаря серед молодого покоління.

„Молода Україна“ звивала товаришів і робила се їх обовязком, устроювати всюди Тарасові вечерниці. А св'ято се хотіла бодай на австрійській Україні зробити св'ятом так загальним, щоби всі серця ударили одним ударом, щоби оживляюча роса могучого Тарасового слова скріпила зневірених і додала сили віруючим.

Та чи справді сьвятковане Тарасових вечериць має тільки значня, як йому приписує молодіж. Чи може воно справді принести які позитивні користи?

Коли розглянути, як відносять ся різні нації до своїх поетів, що їм загальний суд признав первенство на рідньому парнасі, то стрічаємо може навіть троха дивну появу у народів, що живуть повнотою всіх культурних інституцій, що підійшли великий шмат дороги переддругими народами; возьмим н. пр. Німців або Французів, годі добачити чогось подібного, як щорічне сьвятковане памяти своїх поетів. В часі якої-небудь річниці устроюють сьвято, устроюють його незвичайно величаво, але на тім і кінець; знов минають літа за літами, в літературі йде дискусія про особи, виходять що року нові збірники творів, але чогось подібного як наші щорічні вечериць нема.

Та як поглянемо на народи поневолені, стрічаємо у них появу як-раз противну. Возьмим н. пр. Поляків: рік-річно у них обходить ся память Міцкевича та крім сього обходить ся у них ще много більше памятных днів: річниця конституції 3. мая, річниця повстань, річниця страчення польських революціонерів, вечериць Кілінського, Костюшка і т. д. І сї обходи збирають сотки людей; горячі промови підносять настрої цілого збору, витворюють сьвяточну атмосферу, і скріпляють національну самосвідомість, роблять рівночасно сї сотки більш вразливими на сучасні потреби народу, більше заінтересованими і спосібними шукати способів до зміни теперішнього стану.

Є се звичайний спосіб, що пропаганду нових думок, популяризоване нових ідей навязуєт ся до сьвітляніших давних моментів, вбираєт ся в стару одежу, щоби нові думки були скорше прийняті, менше чужі. Всі титули, що під ними сьвяткуєт ся вечериць, се лиш така стара одежа, бесіди відбігають далеко поза рамки поглядів, хочби навіть почитаної особи, а обертають ся коло сучасних питань.

Шевченкові вечериць мають вже деяку історію за собою. Ще в силі віку люде, що сьвяткували перші роковини Його смерті. Від сього часу сьвяткуєт ся сї роковини рік в рік, хоч кождий рік приносить досить змін в нашому народньому житю, хоч сума сих всіх змін в протягу 39 літ стала досить велика.

Як ваяти під розвагу питання порушені в поезії Шевченка, то неодно, против чого Шевченко так горячо протестував, нині лишило ся лиш записане в історії, на неодно питанє, що так потрясало душею Кобзаря, найшли нині иньшу відповідь. В сьому часі знесено кріпацтво в Московщині, пережив ся романтизм, що на крилах фантазії саджав своїх adeptів побіч „ясновельможного на воронім коні“ і розливав ся в пісню надії:

Оживуть гетьмани в золотім жупані

й в степах України блисне булава,
Великий акт обжалованя :
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сьмітя ваші пани,
Ясневельможній гетьмани —

треба би нині основно змодифікувати, ба! навіть погляд на самого Шевченка змінив ся основно в сьому часі.

Ніхто, хто лиш троха познакомлений з Шевченківською літературою, не зважить ся повторити перемолоченої фрази, що Шевченко перший історик України, бо Він перший спитав українські могилы і Йому першому дали вони ясну відповідь, ніхто не зробить Його взірцем борця против церкви-домовини, хоч прочитає „Сьвіте ясний“ і „Гимн чернечий“ і „Марію“ та ніхто і не стане канонізувати поезії Шевченка, як дитини біблїї і псалтиря. Від часу глибокої, основної і безсторонної критики Драгоманова стала перед нами стать Шевченка, може бути, що позбавлена штучних драперий містичного туману, та за те стала перед нами в повній величі, як діло правдивої штуки, очищене від всіх додатків пізнійших богомазів.

А поезія Шевченка не стратила на сїм ані крихітки. Як поминути сї справдішні навині пера поезії, що так приковують уяву читача чи то в ніжнім любовнім щебетаню Оксани, чи в грімких вибухах протесту в „Кавказі“ і „Гимні чернечім“, що одним ударом нищать всі напади на „язик пастухов“, коли і задержати лиш увагу на роздвленю їх ідейного змісту, то кожного мусить вразити одна основна черта, що характеризує всю поезію Шевченка, що червоною ниткою лучить всю сю поезію в одну цілість, хоч і як зміст її різнородний, хоч і в як ріжних часах творчости вони списані, хоч і серед як ріжнородних обставин ся вся поезія склала ся. Ся основна черта, се того братолюбіє, що о нього просив в своїх „Молитвах“ Тарас. Се та основна черта, що характеризує цілу поезію Шевченка, що морем горя розлила ся через всі стрічки Його віршів і цілим вульканом протесту вибухає против всім і всьому, що лиш гнече і кривдить найменьшого брата. Лиш ся основна черта поясняє нам так рідкі слова против церкви, такі огненні слова обжалованя против „святотого верхотворця і його сьвятих помощників, поборників“, побіч молитви о ріжні дари св. Духа, побіч молитви до св. Богородиці“.

І се братолюбіє, що Його серце окрило хмарою суму, що скалою горя привалило Його душу, зробило з Шевченка справдішнього революціонера, заставило Його стати в поперек всім порядкам, випо-

вісти на жите і смерть борбу царатови і кинути свою особу на жертву царських шпонів.

Певна річ, що поезії не є програмою політичної борби, що якби брати поезію за програму, то поезія мусіла би зречи ся найкрасшої своєї частини, а програма першої і есенціональної своєї черти, ясного і консеквентного до найдальших фінезий сформулованя потреб, але поезія з цілим нагромадженням запасом чуття робить популярними ідеї, скріплює утомлені душі і стає посередником та найліпшим пропагандистом ідеї.

Становиско поета до сучасних — інше Брандес — се його відносини до ідеї свого часу, бо прецінь кожний час має свої ідеї, що в обсягу штуки виступають як постати і ідеали.

„Ідеї не походять від поетів; родить їх праця мислителів і дослідників; виростають вони як геніяльне відчуте відносин і прав дійсности; розвивають ся під впливом природничих експериментів, під впливом історичних і філософічних дослідів; кристалізують ся і гартують ся в борбі за правду, або против неї, аж як біблійні ангели розвинуть крила, стануть могуті, стануть державами і запанують над сучасними.

„Творити ідеї, се ані мета, ані задача поета. Однак правдиві поети переймають ся ідеями, як послідні ще ростуть і борють ся о право істнованя і як борці стають по їх стороні. Вони просто улягають їх могутости і не в силі її оперти ся; розуміють ідеї, хоч і не мають науки. Псевдопоети сі, що з прикмет віщого поета мають в спадку, або набули лиш рутину, не чують шелесту ідеї, що під землею вкопують свої міни, їх вух не вражає в воздуху шелест крил ідеї.“ Гайне каже в переднім слові до „Нових поем“: „В часі писаня здавало ся мені, що чую якийсь шум, якби шелест крил птиці. Коли я про се розповідав моїм приятелям, молодим берлинським поетам, вони споглядали з якоюсь дивною міною і впевняли мене всі, що вони ніколи чогось подібного не чули. Той шум, що його не чули берлинські поети, се був лет ідеї“.

Апотеоза „добра сьвятого волі“, сей свободолюбний дух, що ним навіяна вся поезія Шевченка, се бажане України „без хлопа і без пана“, се бажане „сили робучим головам рукам“, се був як-раз той шум лету ідеї нашого віку, що їх не чула ще вся суспільність, що не зробила ще їх своєю власністю, та дослухала ся того шуму вуха Генія-поета.

Розвій суспільних відносин за пів столітя дав і ідеям, що їх леліяла Тарасова муза, розвинути ся. Ідеї, що на половину нашого столітя припадають часи їх дитячого розвою, нині дійшли до повного молодечого розцвіту, неясні мрії, утопійні сні ідеалістів, нині сформуловані в ясні і консеквентні програми. Се ціль програми сформу-

ловати ясно жаданя і потреби народу, се ціль тактики вказати ясно дорогу, що нею прямувати треба до здобуття народови красшої будучности. Та як празник життя має бути достойно устроений — говорить Вольфганг Гайне — не сьміє на ньому бракувати огнистого вина ідеалу, що плине з пісень поетів, учителів ідеалу.

І як котрий поет якого небудь народу може мати право до титулу учителя ідеалу, то найперший до сього має право Шевченко. Його ціла поезія своїм настроєм в повній гармонії з теперішнім станом народу. Його сьмілі протести революціонізують душу кожного, хто лиш уважно переглянув сі перли поезії, не минаючи „ніже титли, ніже тії коми“. І з природною консеквенцією поезії Тараса мусять звернути симпатію читача до тих поневолених „менших братів“, мусять зродити охоту праці для люду, в душі мусять заняти ся огонь обуреня на сих, що і нині живуть кривдами і витворити готовість піднести грімкий голос протесту і стати против всіх кривдників і тиранів, против теперішнього кривдячого ладу. Сеї революційної сили не відбере поезії Шевченка час, вона все буде потрясала душами цілих поколінь.

І як сьвятковане вечерниця має бути великим актом підему духа, що має бути жерелом запалу, то Шевченківські вечерниці надають ся до сього більше як всякі другі; пламенне слово Тараса чи проголошене декляматором, чи висьпіване в формі пісні все з гігантською силою потрясе душами.

Се одна користь, один позитивний результат, що Його приносять Шевченківські вечерниці. А здасть ся, нічого більш нам так не треба, як сього сьвятого огню, запалу до праці.

Та обходи Шевченківські не повинні обмежати ся і майже не обмежують ся на самі декляматорсько-вокальні продукції. Сама суть їх лежить в промовах і відчитих. І сі промови і відчити повинні якраз вказувати мету горячому запалови, звертати його енергію на сучасні справи. Та якраз сі відчити, сі промови вказують на мікроскопічно мале зрозуміне потреб теперішньої хвилі. В них можемо дослухати ся і протестів против кріпацтва і анатеми на петербурзьких деспотів, то як чутке вухо, дослухаєть ся і нуди протесту против найблизших наших кривдників, як яке слово і зачерепить теперішній лад на нашій галицькій Україні, то нута ся звенить дуже з тиха, то слово се дуже осторожне.

Сегорічні Шевченківські обходи не відбились зовсім від своєї звичайної форми. Можна сьміло сказати, що обхід роковин смерти устроений читальнею в Тернополі, де побіч концертної частини були два відчити: про народню просьвіту і про українську літературу, був свого рода унікатом.

Треба ще додати, що роковини смерти Тараса чим-раз більше починають мати характер чистих концертів. Програми їх переповнені чужими композиціями, може бути і дуже красивими, може і не звичайно стійними артистично та неумістними тут через се, що не починають ся нічим до витвореня сеї цілости вражіння, до піднесеня запалу, що повинен все бути вінцем Шевченкових вечериць.

Се все разом взяте в винок, що дотеперішні Шевченківські обходи, крім хвиливого настрою, не полишають по собі значнійших користий. Вони не є жерелом животворної сили, яким бути повинні.

Вкінці годі і сього поминути, що вечериць не обходжено загально. Не то, що не обходило їх і сього року багато-багато сільських читалень, але як мало читалень по місточках, хочби і більших, святкувало сі роковини. Українська інтелігенція, що проживає в місточках, здасть ся дуже мало має ідейних вимогів, дуже не много культурних потреб, щоби здобула ся на устроєне Шевченківських вечериць.

Як звернути увагу від вечериць о загальнім характері на вечериці, що їх святкує молодіж середніх шкіл, то образ їх яснійший і світліший.

Одна лиш хиба, що мають її вечериці святковані по середніх школах не меньше, що і другі, се того переладоване програми чужими композиціями.

Зрештою можна сказати, що вечериці сі виходять вповні удачно, а передовсім не минають ся з своєю цілю. Перш всього треба сконстатувати, що вечериці Тарасові святкувала майже вся молодіж мужеських середніх шкіл. З виїмкою західно-галицької гімназії в Сяноці, Ярославі, Яслі, Ряшеві і Новім Санчи, (наводимо сі середні школи нарочно, щоби молодіж, що учить ся в сих школах, спаленіла зі ветиду, що зістала по заду других, і щоби як найшвидше поправила свій блуд) школи реальної в Станиславові і семінарій учительських в Станиславові і Самборі — відсвятковано всюди Тарасові вечериці. Обі жіночі семінарії учительські у Львові і в Перемишли, хоч і не дуже легко се приходило завдали собі труду, щоби вечериці відсвяткувати. Та як святкувала память Тараса молодіж жіночих виділових шкіл? Не святкувала навіть не злим тихим словом! Та за се святковане Тарасових вечериць гірничою молодіжкою в Пшібрамі було справді актом незвичайного пієтизму.

Як поминути вже спільне зі старшою громадою святковане вечериць молодіжкою академічною у Львові і Чернівцях оставсь все поверх 20 шкіл, де молодіж відсвяткувала память Тараса.

Вечериці сі з легальним характером, дозволені шкільною властю, хоч і не дуже милі, не дуже симпатично витані наставниками в польських середніх школах становлять звичайно предмет кількамісячної спільної

праці, приготовань; хвилі цих вечериць очікують з нетерплячкою, з тривогою прислухують ся, чи всі точки виконані вдало. Відчити читані на вечерицях, се звичайно перші праці провідників наймолодшого покоління, перше систематичне зіставлене їх гадок; молодіж все майже відчитом, як і промовою — коли вона є — одушевлена; здаєть ся, найбільше сам факт святкування вечериць викликає отсе одушевлене.

Бо і вечериці сі мають для молодіжи значіне не лиш віддання поклону пам'яті Шевченка. Се перший прилюдний виступ молодіжи середніх шкіл, се перший раз мають деякі нагоду сказати кілька своїх слів. Сі вечериці бувають граничним стовпом, що від нього починаєть ся инше жите в гімназії, зачинаєть ся поважнійша дискусія, виміна думок. Підчас приготувань до устроєня вечериць навяжують ся зносини учеників ріжних клас між собою, починаєть ся виміна гадок, родять ся загальні інтереси.

А для молодіжи найнижших клас се перша нагода, де серед загального одушевлення мусять відчутти потребу познакомити ся з Тарасовими творами.

Святковане обходів ві всіх майже середніх школах крім жіночих віділових шкіл дає надію, що сей інтерес молодіжи до Шевченківських вечериць розширить ся до інтересу на загал справ, що о них Шевченківські вечериці зачіпають; задачею товаришів і товаришок з середніх шкіл є над сим попрацьовати.

Звичаєм установлений час Шевченківських обходів проминув вже. Та свято се має тільки значіня, що годі його уважати звичайним концертом, годі уважати його розривкою, або товариськими сходами. На те не потрібно аж покрову ім. Тараса. Тарасове свято повинно бути тим святоточним днем, що в нім прокидали-б ся дрімучі сумліня інтелігенції і родило-б ся почуте обовязків; що в нім працюючі верстви набирали-б віри в красшу будучність і охоти до борби за ню. Відповідно до сього треба укладати програму і устроювати сі вечериці.

Товариші, що в часі фєрий будуть в живім контактї з простим народом, повинні старати ся устроїти таких вечериць як найбільше, а се буде найкрасше відданє пошани пам'яті Тараса в роковини його смерти.

Вечериці такі, устроювані систематично дадуть могучий товчок до як найширшого самоосвідомлення простонародя.

Хроніка з нашого життя.

Перемишль: Учителська жіноча семінарія. 3/12 1899.

Дня 3. грудня 1899 р. відбув ся Перемишль в салі учителської жіночої семінарії вечерок в честь Міцкевича, а по части Т. Шевченка. Память Тараса сьвятковано отсе перший раз від істнованя семінарії. Передусім найбільше заходились около того вечерка товаришки з IV. р., а помагали з охотою товаришки III. і II. року.

Трудности і перешкоди були дуже великі. Крузок професорів не хотів навіть о тім чути, щоби Українки устроювали осібний вечерок в честь Тараса. Одна лиш учителька української мови п. О. Ц. ревно занималась вечерницями і помагала кандидаткам. Дирекция з початку була тому дуже противна, але вкінци на горячі прошеня дав директор свій призив, але під условиною, що не осібно, лиш разом з вечерницями Міцкевича відбудуть ся вечерниці в честь Тараса. Предложену програму дирекция змінила, а на кілька гарних точок цілком не дозволила.

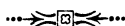
Дуже шкодив заходам товаришок професор В. П., що взагалі не має симпатії у студенток. Мимо того поставили Українки на своїм і зробили бодай се, що було в їх силі. Програма вечерниць була дуже скупа (бо „uproszczona“). По вступнім слові (в польській мові) і по кількох точках посьвячених памяти Міцкевича, наступила перша наша точка, а іменно українська деклямація з Т. Шевченка: „До Основяненка“, що єї віддеклямувала тов. Ст. В. Дальше був вокальний терцет при супроводі фортепяну: „Руська пісня“, відсьпівана переважно товаришками з III. року. По кількох знова польських точках слідував другий український хор, а то пісня: „Живем, живем своїм житем“. Дует в сій пісні викликав загальний подив. Вкінци також по кількох польських точках і по однім живім образі в честь Міцкевича, був живий образ український, а то представлене „Руси-України“, котру вінчає геній, а побіч стоїть козак з мечем в руці. При них стояли „Віра, Надія, Любов“, дальше: „Гостинність, Рільництво, Господарство“. Уложене образа було дуже красне і образ подобав ся загально. Публику складали передусім: директор і всі професори, а дальше знакомі професорів — вкінци самі учениці.

Українським точкам з початку досить рівнодушно придивляла ся та прислухувала ся старшина крім товаришок, що грімким „славно“ кінчили кожду точку (треба знати, що на вечерках в семінарії публиці заявляти свого вдоволення або невдоволення не вільно).

Перша точка заняла ще дуже мало, мимо того, що була дуже гарно виголошена через першу декляматорку в цілій семинарії. Вже більше заінтересував публику вокальний терцет тому, що був подвійний і всі товаришки були в українських строях. Терцет подобався і старшина хвалила, що Українки мають добрі голоси. Хор також не менше подобався, а живий образ при штучнім освітченню виглядав дуже добре.

Як на перший раз, то цілком добре випали вечерниці. Жаль лиш, що осібних вечерниць не могли ми устроїти. Однак на будучий рік маємо надію, що буде цілком інакше, бо теперішній III. рік (будучий IV.) має найбільше Українок.

Надіємося, що початок устроювання вечерниць в честь Шевченка принесе в будучности сподіваний успіх!

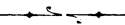
Львів: Учителська жіноча семинарія. 28/1 1900.

Вечерниці в честь Т. Шевченка, в ц. к. жіночій 'учителській семинарії у Львові, відбули ся дня 28. січня с. р., заходом і силами учениць IV. року. Було се свято получене: в честь Шевченка і Міцкевича, як се відбуває ся що року в тій школі, хоч учениці-Українки воліли би святкувати пам'ять Тараса осібним обходом.

Директор Зубчевський виголосив вступне слово, котрого темою було вияснене значіння жіночої семинарії для просвіти і суспільного життя. Промова та була дуже довга, розумієть ся, в польській мові, але при кінці зачав директор говорити по українськи, кажучи: „Не длятого звертаю ся до вас, Русинки, щоби се, що я сказав вперед, не відносило ся до вас, але тому, що хочу ушанувати ваші патріотичні чувства“.

Всіх точок було 14.; з тих українські: Солю: „Веснівка“, деклямація: „До Основ'яненка“, дует Ніжанковського: „Люблю дивитись“, деклямація: „Тополя“ і хор Воробкевича: „Думи мої“. Зі всіх точок найлучше випали дві останні.

Вечерниці закінчив промовою інспектор краєвий, радник Барановський. Хвалив він дуже се, що разом віддаєть ся честь Шевченкови і Міцкевичови, не лише длятого, що учениці семинарії, як пристало на дітий двох „братних народів“, живють мов сестри, але і длятого, що по його думці, оба поети мають много схожого, а то: любов до краю, ідеалів краси, волі і т. д., та помимо многих вичислених прикмет, оба, на думку п. інспектора, зблудили: Міцкевич в Тов'янізмі, а Шевченко в тім, що: „szukał ideałów tam, gdzie ich znaleźć nie mógł, w „Hajdamaczyźnie“! — се його слова, на які ми скажемо п. радникови: Si tacuisses,

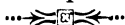

Дня 3. марця с. р. відбулись в Самборі вечерниці в честь Шевченка з слідуною програмою: 1) Вступне слово. 2) Вербицкий: „Куда плывеш“ хор мужеський. 3) Mozart: „Don Juan“ сольо форт. на 4 руки. 4) Шуберт: „Ständchen“, сольо барітонове в супроводі фортеп'яну. 5) Авбер: „La Mulette de Portici“, орхестра в супроводі форт. 6) Васак: „Kde děva má“ хор мужеський. 7) „Walczyk“ хор мужеський. 8) Шевченко: „Кавказ“ деклямація в супроводі хору. 9) Гендель: „Воагеé“ орх. в супр. форт. 10) Вахнянин: „Урра у бій“ хор мужеський в супр. орхестр. 11) Український лірник (?), живий образ. 12) Закінчене.

Програма отже, як видно, сама собою не грішить богатством змісту. Вступне слово виголосив тов. Маціевич (VIII кл.) Головну увагу в своїй промові звернув на ренегатів-москвофілів та всяких иньших відступників і вдарив на них так безцеремонно, що деяким „людцям“ зробилось млосно на серци. Зрештою можемо закинути промові брак упорядкованя і суцільности та брак гллубшого змісту. Промову закінчив словами: „Ще не вмерла Україна“, а студенти так гімназіясти як і академіки та семинаристи відспівали сей народний гимн. Сольо барітонове не відбулось, бо співак нечаяно захрип. Співни хоральні вийшли удачно, але було-б ще лучше, коли-б були лучше дібрані. Деклямацію „Кавказ“ виголосив тов. Луцький (VII кл.) Декляматор не віддав добре іронії та дозволив собі на власні деякі додатки. Хибою вечерниць було і се, що в програмі були орхестральні точки так дібрані, що публика при їх слуханю дримала.

На закінчене був живий образ композиції тов. Маціевича: Український лірник окружений козаками, селянами і старшиною козацькою. Сей живий образ удавсь добре, лиш був слабо освітлений. Строїв позичив наш театр, що як-раз тоді перебував в Самборі. Вечерниці закінчив промовою п. директор, очевидно по польськи. Промова ся, як звичайно, „ні мені — ні тобі“. Єї провідною ідеєю була добре знана „miłość i braterstwo przynajmniej na ławkach szkolnych“. Директор признав Русинам поступовість; сказав, що Україна не меньше мила Полякам (віримо! віримо! тому то так тяжко з неї зрезигнувати) як і Русинам, признав, що „jeszcze długo Polacy i Rusini nie będą mogli się pogodzić w niejednem“, зацитував на довід кілька стихів Б. Залевского і т. д.

Вечерниці вийшли зачалом слабо, не ддятого, мовби сил не було, а ддятого, що проводирі, себто осьма кляса відзначають ся невеликою інтелігенцією та нечисленністю (всього 9 Русинів), а з них лиш один займавсь уладженем вечерниць. Однак він хотів сам все робити та не брав до помочи товаришів семаків.

Дня 4. марта с. р. обходили ученики української гімназії в Коломні по-раз перший „вечерниці Тараса Шевченка“, вільні від опіки Русиноїда, директора Скупневича, що то свого часу радив ученикам Русинам взяти собі за дірігента гімназіального сторожа, Обору..., вільні від його сіямського братчика проф. Мікули, що то у ложці „водки“ утопив би цілу українську гімназію...

Вечерниці відкрив горячим словом про „обновлену Україну“ тов. Р. Гузар. Промова тов. Гузара зробила велике вражінє на слухачах та й не диво, вона була старанно випрацьована, глибоко обдумана і з молодечим жаром віри у відроджене поневоленої України виголошена. Дальше йшли продукції музично вокальні; вони випали під кожним зглядом дуже гарно, а виконанє їх було ознакою старанної праці і великого труду дірігентів, проф. Вітошинського і тов. Плавюка та капельмайстра тов. Ткачука. Ми чули власну композицію тов. Плавюка до слів Тараса Шевченка: „Минають дни“, і як на першу пробу тов. Плавюк показав чимало таланту, до котрого розвитку треба ще старанної праці і умілого проводу. Тов. Е. Перфекцій грою на скрипці і тов. Ю. Онофер своїм сольовим співом чарували зібраних, оба найкраще вивязали ся зі своїй задачі та причинили ся до блискучої удачі вечерниць. Прочих точок не стану подрібно розбирати, хиба ще згадаю про деклямацію „Гамалія“ тов. Павлусевича, котра мимо досить удачного виголошеня не робила вражіня. Думаю, що вина туть у самій такій будові поезії, котра у виголошеню є дуже трудною, по друге є за довга, а дальше усім добре знана, вона робить вражінє, але з музикою і співами. Вагагалі деклямації були з усіх точок слабше виконані.

Вечерниці закінчив промовою проф. Раковський. Се один з того нечисленного гуртка тих наших професорів, котрі побіч науки предметової, виціплюють у молодечі серця любов до свого рідного народа і віру у наші власні сили. Його промова загрівала товаришів гімназієтєв до науки та праці, безсмертних творів нашого генія перенимати ся Його ідеалами; в годині розпуки і зневіря най кожний гляне на портрет Шевченка, що у кожній студентській хаті повинен бути, та най заравом згадає, скільки мук і терпінь переніє він за і для того українського народу, що його так безмежно любив. На чужі сили нам не надіяти ся, кожний най працює витривало, сталить свої сили, щоби колись стати між ряди свідомих робітників народних, тоді наш народ двигнеть ся, а ми очистимо ся від усіх відступників. По промові проф. Раковського зазвенів на цїлій сали гимн „Ще не вмерла...“ і всі з тою піснєю на устах, загірті і одушевлені ідеалами безсмертного Тараса от по десятиї годині у ніч полишили простору сали „Сокола“ з погрудєм Тарасовим, що наче усміхав ся

і радував ся, бачучи тільки молодших і старших сердець з любовию до України і охотою працювати над її відродженем. Україна не вмере, не вмере, батьку Тарасе! Україна воскресне, воскресне власною нашою силою і працею!

Се був перший публичний „вечерок“ товаришів гімназистів української гімназії, він відбув ся у сали польського товариства „Сокіл“. Се сая не така дуже простора, але знов і не така мала, щоби не могла помістити усеї місцевої української інтелігенції. Тому десьвіл на видачу мікроскопічного числа білетів межі публику, знаючи управителя української гімназії д. С. Недільського, треба толкувати хиба тільки незнанем простору салі. проте нарік, думаю, буде вже иньше. Трех професорів української гімназії задля „хороби“ не могло витримати більше як до половини вечерка, хоч зібрані на галерії пані радо вислухали усіх точок аж до самого кінця. Один тільки проф. Кордасевич навіть не ласкав був показати ся. За се професори з польської гімназії, кромі п'ятох, пішли слідами незабутних Сендзімірів і Консіновских; чи і дивниця, що переважна часть молодіжи польської не прийшла віддати чести Тарасови? Так у нас вщплює ся задалегідь тую ненависть народну, котра колись готова розгоріти ся у національну борбу. Сійте панове вітер, а піжнете бурю; ми війни не боїмо ся, а наколи завізве нас военний клич, ми певно не відступимо від прапору незалежної України... Борби не збоїмось...!

Сей вечерок дав нагоду заговорити тутешній Gazet-ї kołomyjsk-ій про него, а разом кинути ся на тов. бесідника, що посьмів сказати: „проч з польськими перевертнями і московськими ренегатами“, та на професора української мови, що на щось подібного міг позволити. Добре, пане редактор, ви любуйте ся вашими зрадниками Родзейовскими, Опалінськими і притягайте їх до себе, наколи вам каже так ваша мораль і любов до вашого народа, з котрим з певністю у розрізі стоїте, але ми таки викинемо усіх перевертнів зі своєї хати...

Дня 12. марта сьвяткували знов українські товариства память Тараса. Тут участь товаришів була у хорах і акомпаніяменті фортеп'яновім т. Р. Перфецького, а тов. Л. Посацький виголосив доволі удачно Шевченковий „Кавказ“.

Знов на Шевченківських вечерницях, устроєних тутешною філією „Просьвіти“ для селян, співали наші товариші і щиро заняли ся їх устроєнем. Є тут у Коломії 14 народних мужеських і жіночих шкіл, є школа промислова, школа гончарська і для промислу деревляного, усюди в них є досить Українців і Українок учеників і учителів, але в ніодній не сьвяткували, ба навіть доси не заносить ся на яке сьвято памяти Шевченка. Перше обходила память Тараса жіноча молодіж школи виділової, а нині чи нема взяти ся кому до

того? Панове і Пані учителі, чи се зрада державна сьвяткувати у школах народних память Тараса? се ваш обовязок моральний дати тому провід, як дає провід у сьвяткованю памяти Міцкевича усе учительство польське своїй молодіжці; ідіть їх слідом та учіть вам повірену нашу українську молодіж пам'ятати на великих та славних наших людей та сьвятити їх память...*)

Львів: Польські гімназії та реальна школа. 17 III. 1900.

Отсе по-раз другий устроїли спільно ученики -Українці всіх польських гімназій і реальної школи у Львові вечерниці в честь нашого віщого генія Тараса Шевченка. Попереднього року удав ся вечерок знаменито. Поляки, численно присутні, завидували нам. Сего року випав він слабше, хоч відповідно до сеї „буді“, яку нам рада шкільна на се сьвято призначила, за добре. При вступі ударяло се, що в хорошо прибраній „буді“ не було ані одної польської хоруговки (як торік), лише самі наші. Обширна програма складалась з продукцій хоральних, сольових, музикальних і деклямацій. По прольогу, виголошенім тов. Ганкевичем (автором), наступили хоральні продукції. Ту велика заслуга належить тов. Гіжовському, що не мало задав собі труду коло вивчення хору. Хор був свій власний. Сольо баритонове тов. Ардана випало досить добре. В терцеті бракувало сильнішого баса, впрочім вийшов добре. Деклямації двох молодших товаришів і тов. Томковида викликали гримкі оплески. Не мало пописав ся тов. Янович добре виготовленим і патріотичним відчитом „Шевченко а Україна“. Дальше слідувало сольо фортепянове тов. Клярфельда і иньші продукції інструментальні, власної орхестри. Ту велика заслуга належить ся тов. Меруновичеві, котрий — скажемо се щиро та на його похвалу — не давно ще gente Ruthenus, natione Polonus — тепер зрозумів свій блуд та відчув потребу почитати генія того народа, до котрого належить. Слово Вп. проф. Шухевича одушевило всіх. „В творах Шевченка“, казав він, „є щось, що притягає не лише хлопця і молодця, але і старця. Молодіж повинна їх тому залюбки читати і єго ідеалами жити. Шевченкові ідеали сповнять ся тоді, як ми будемо їх з молитвою разом виповідати“. Вечерниці закінчило „Завіщанє“ в супроводі орхестри і гимн народний „Ще не вмерла“.

Саля, зглядно „буда“, була переповнена... молодіжкою гімназіальною. Зі старших виділисьмо лише обох Вп. Колессів і дещо академиків. Професори-Русини тих гімназій, крім одного щирого чоло-

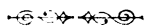
*) Ми думаємо, що коли учителі-Українці сих шкіль не почувать ся до обовязку дати провід в сьвяткованю Тарасової памяти — то можуть се зачати самі ученики — а тт. академики (коломийські) повинні самі їх до сего заохотити та дати їм поміч і раду. — (Прим. Ред.).

віка, не зволили прийти! Чейже їм рада шкільна не видала указу не йти на ті вечерниці? Чейже не були би вони потратили місце, або спізнались в авансі через ті вечерниці? се педагоґи! примірні педагоґи!!

Перемишль: Українська гімназія. 17/ІІІ 1900.

Д. 17. марта с. р. святкувала молодіж української гімназії в Перемишлі Тарасові вечерниці. Вечерниці, що їх рік-річно устроюють українські перемишльські гімназіясти, не мають зовсім характеру чисто гімназіяльного. На них сходять ся уся українська публіка місцева і з околиці, а також численно польська публіка, так що досить велика гімназіяльна сая не в силі помістити усіх гостей. Із-за того задумали ученики сего року устроїти вечерниці в великій салі „Сокола“. При помочи п. Стояновського, професора польської літератури в польській гімназії, др. Тарнавський „презес Сокола“ приобіцяв саялю відступити. Та коли ученики явили ся у него, щоби ще лично його попросити і заговорили по українськи, то він дуже тим обурив ся, закинув їм шовінізм, Шевченка назвав сим, що „apoteozował gżupów“, але в „своій великодушности“ рішив ся саялю на вечерниці відступити. Одначе ученики зігнорували сю ласку бруталного панка і вечерниці відбулись в салі гімназіяльній.

Саяла була наповнена по береги. Вечерниці розпочались відчитом т. І. Зілинського на тему: Шевченко а молодіж. Т. Зілинський вдало умів використати усі, сю тему доторкаючи, праці. Опісля слідували деклямації, хори мужеські та мішані. Гарно деклямовали тт. М. Січинський і М. Залітач, перший „Неофіти“, другий „Гайдамаки-Галайда“. З хорів подобались найлучше Лисенка „Quod libet“ і Софокля - Mendelsohn-а з Антігони хор VI. Крім сего відіграли тт. І. Савицький і А. Момрик „Potrougi“ Зарицького на дві цитри, а т. К. Смолинський відспівав сольо барітонове: Ой чого ти почорніло. Гарно випали хори мішані: Псалом Шевченка - Кишакевича і піснї народні Лисенка. Слабою точкою програми був смичковий квартет. — В день вечерниць наспіло понад 20 привітних телеграм від усіх майже груп Українців-гімназіястів і семинаристів східньої Галичини, а також від польських тт. гімназіястів з Кракова; на жаль, дирекция не дозволила сих телеграм в часі вечерниць відчитати.

Бережани: Гімназія. 18/ІІІ. 1900.

День 18. марта с. р. був для всеї української молодіжи в Бережанах вельми святоточний.

Вже о 7. годині вечером була саля в „Католицькім домі“ переповнена численною інтелігенцією так українською як і польською. Ученики, розумієть Українці — бо Жидів і Поляків було лишень кількох тих, що помагали Українцям в устроєню вечерка — заповнили галерию, партер і всі закутки, жадні почути шире слово і українську пісню. —

В тім піднеслась занавіса і проф. Б. зачав вступне слово. Підніс заслуги нашого генія, так в українській, як і славянській літературі, а відтак горячим словом відозвався до учеників-Українців і заохотив до взаємної любови і праці. Посипались грімкі оплески. Зазвеніла українська пісня і неначе цілюща струя влялась в серце кожної молодой груди.

По короткій перерві наступив відчит. Відчит, як було зазначено в програмі, мав бути чисто науковий: „Голоси европейської критики про Шевченка“. Прелегент К. використав всі йому доступні жерела, та не поминув і сих основних глибоких трактатів, що вінцем слави увінчали „misyonarza“ Сендзіміра.

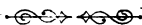
Деякі Поляки (ученики) не могли няти віри, щоби наш геній був знаний пр. Німцям або Французам, і називали се попросту брехнею.

Велике одушевлене і зацікавлене викликали телеграми, що надійшли підчас вечерка; відчитано їх зараз публіці. Нашим „braciom“ було се трохи не до смаку, а навіть найшов ся один Поляк з VIII. кл., син Русина, котрий на стілько оказав ся ограниченим, що закидав нам, буцім ми розіслали гроші, щоби відтак одержати як найбільше телеграм.

По відчитаню телеграм загреміла орхестра, а відтак посипали ся звуки пісень: „Бють пороги“ та „На беріжку у ставка“.

На закінчене съята промовив знов проф. Б. і зложив подяку всім, що занялись устроєнем вечерка.

Вельми одушевлені гості і молодіж з неохотою опускала те місце, де виднів між цвітами Тарас.

Сокаль: Учителська мужеська семинарія. 19/ІІІ. 1900.

Дня 19. марта с. р. відбулись у нас Шевченкові вечерниці, уряджені молодіжжю тут. семинарії. Як зважити незначні сили і перепони із сторони деяких людців, то мусимо сказати, що вони зовсім вдачні. Найкращою їх частиною слово проф. В. і декламация канд. Б.; рівнож гарні були продукції хоральні і музичні. — Жаль лиш, що не було заповідженого відчиту. — Хто сему винен, не знати; всіляко о тім говорять. Раз звиняють ся публікою, щоби її не нудити?! то знов ка-

жуть, що директор заборонив. Хто там їх знає! Що-до публіки — то справді радо мусимо зазначити, що зібралась так численно, що в невеликій сали „Сокола“ не мож було рушити ся — і то не лише Українці, але взагалі вся місцева інтелігенція.

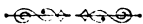
Жаль лиш, що не виділисьмо ні міщан, ні селян — бодай в родин самих устроюючих вечерок... Чи то стало ся випадково? чи може комітет, чи хто иньший умисно так зарядив, щоб випадково мужицька сукмана не спровофанувала памяти поета мужика?..

Не знаю на се відповісти...

Тернопіль: Гімназія. 22/III. 1900.

У нас Шевченко найшов собі горячих приклонників в молодих учениках. Старші наші „патріоти“, хотяй їх чимало, не спромоглись на відсвяткованє памяти Тараса концертом. Не знаю, чи їх серця вже так охололи, що їх не потрафить загріти горяче слово Шевченка, чи їх погляд на Шевченка змінив ся. За те тернопільська українська молодіж відсвяткувала гучно двома концертами память свого учителя. Дня 22. марта відбули ся в сали „Сокола“ вечерниці в память Тараса Шевченка устроєні гімназіястами. Шевченківські вечерниці гімназіяетів вже виробили собі славу в Тернополи, тож не дивниця, що як що року, так і сего, велика саяя ледви помістила гостей. І не пожалували гості того, що прийшли на сї вечерниці. Щирійших і горячійших слів про Шевченка наші Тернопільці нігде не почувли від тих, які сказав на вступі проф. Володимир Левицький, котрий звернувши ся вкінци до молодіжи, не як єї учитель, але як старший товариш-робітник на тій самій ниві народній, заохотив її до витриваня в своїх ідеалах. Всї дальші точки програми випали вповні вдоволяючо, а на особлившу увагу заслужив сьпів: сольо барітонове т. Крушельницького, брата нашої славної артистки. Підчас вечерниць наспіло 5 телеграм з привітом: від „Молодої України“, від богословів-Тернопільців, з тов. „Академічна Громада“ і від старших товаришів-академиків Тернопільців зі Львова. Гимн „Ще не мерла“ закінчив сьвято.

Золочів: Гімназія. 24/III. 1900.

В суботу 24. марта відбулись у нас вечерниці в память Т. Шевченка, устроєні заходом української молодіжи нашої гімназії.

Хто в Золочеві не був — не знає, з якими трудностями треба бороти ся, кільки праці і часу треба посвятити, коли виступає ся з подібними намірами. Але той рік був о много тяжший від попередних...

Гадав би хто, що Українці будуть мали поміч в урядженю своїх вечерниць із сторони товаришів-Поляків, бож прецінь Українці на польськїм вечерку Міцкевича охотно виступали, найліпший декляматор був Українець, в збірній деклямації виступали Українці, навіть в польськїх строях! П. Сендзімір на се пристав, а навіть того хотів — і поки-що все було добре; Поляки перед вечерком були тихі, толерантні — очевидно конче потребували помочи Українців. Навіть п. Сендзімір не показував рогів. Вечерок Міцкевича відбув ся при щирій участі Українців. Прийшла черга на наш вечерок і гадали ми, що Поляки будуть хотіти віддячити ся своїм товаришам-Українцям. І все булоби добре пішло, коби не п. Сендзімір. Його кампанія проти нашого генія звісна в цілій Галичині — навіть і дальше — не буду отже про ню говорити, скажу лише, які були і єї наслідки.

Поміж учениками найвисших клас в школі і поза школою суперечки, сварні, гніви. Поляки опирають ся о слова Сендзіміра — Українці боронять ся в імя сьвятої правди. Поляки зуть сьвяткованє памяти Шевченка варварством, ганьблять його поезию, а передовсім Гайдамаків. Українці відповідають на їх шовіністичні замахы кількома простими словами: „А читав ти Шевченка?“ Поляки боронячи Сендзіміра, казали, що він справедливо проти Шевченка виступив, бо Українці двох найвисших клас не брали участі в відкритю памятника Міцкевича на початку того шкільного року. Дивна логіка! Чиж то була добра воля, чи примус брати участь в тім?

Чи усунене ся від походу парами, від червено-білих стяжок, з нашої сторони, потягало за собою арроганцію і напасть на Шевченка із сторони Поляків? Щож Шевченко винен, що ми не хотіли перевязуватись „народовими барвами“ і сьпівати „Jeszcze Polska nie zginęła!“? З рештою Українці з VII. і VIII. кл. були присутні при відкритю памятника — але не в парах; Українці ніколи не відтягали ся від культурного сьвята ніякого народа, беруть в нім охотно участь — о скілько воно є на місци і о скілько участь в нім не рівнає ся признаню ся до чужої нації!

Недовзі пізнали ми, що від Поляків ніякої помочи надіяти ся не можемо. Ми взяли ся самі до праці, і хоч досить пізно устроїли вечерниці.

Щож о них сказати? Програма убога не може рівнатись програмам з нньших гімназий — але при наших малих силах мусите прийняти єї такою, яка є! А виконанє яке? Хор (під диріг. п. директора Нементовського) сьпівав добре; гра на скрипці малого ученика III. кл. (Жида) одержала грімкі оплески, він мусів єї два рази повтаряти. Тов. Рак деклямував „Посланіє“ дуже гарно, се в него не новина: єго нізнали всі на вечерку Міцкевича яко доброго декляматора. То само мож сказати о польській де-

клямації „Гамалії“, виголошеній одиноким Поляком з VIII. кл. Hignlým Заслужив на оплески також тов. Володимир Бутковський, що висказав „Причинну“. Найслабшим вважаю я „Вступне слово“, хоча тому нема що дивувати ся, бо бесідник, сам слабій, заступав слабого товариша!

От і все. Проф. Франчук закінчив вечерок відовідною бесідою.

Поляків з VI., VII., і VIII. класи, крім належачих до хору, не було на сали зовсім. Були Жиди і Українці. Але мимо того саяя була повна, бо до низшої гімназії ще цивілізаційна праця Сендзіміра не дійшла.

Бучач : Гімназия. 24 III. 1900.

Три роки не було вже в бучацькій гімназії вечерниць в честь Тараса. На всякі просьби учеників в тій справі відповідали настоятелі: „Ми маємо свої клопоти!“

Сього року позбули ся вони, як видно, тих клопотів і 24. марта о 6. годині вечером великі очі бюста батька Тараса споглянули на саяю щільно наповнену публікою. По досить гарнім (на скрізь „ugodowem“) вступнім слові о. катехита А. Добрянського, учителя української мови, залунав сьпів „Думи мої“. Кожда точка була гарно виконана: сьпівали, аж дух радовав ся, грали незле, деклямовали зі зрозумінем річи і з чутем. Публіка казала собі повторити „Дует скрипковий“.

Хто би навіть не був на вечерницях, міг би пізнати, що они гарно випали по — міні проф. Терлецького, бучацького Седзіміра, о котрім поговоримо иньшим разом.

При кінци відчитано чотири телеґрами, що наспіли зі Львова від пп. М. Крушельницького і М. Галищинського, та від „Академічної громади“, з Перемишля від V. кл. української гімназії, з Коломиї від VIII. кл. української гімназії. Складаємо їм за те щиру подяку.

Дуже нам прикро, що українська гімназия у Львові, до котрої ми насамперед вислали запрошене, не прислала відповіди. Крім неї не відповіли єще гімназії в Тернополі, Стрию, Дрогобичи, Яслі, Чернівцях (українська), Бродах, Ярославі, Золочеві і Бережанах.

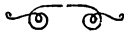
Стрий : Гімназия. 24 III. 1900.

Дня 24. марта відбули ся вечерниці в честь Тараса Шевченка в Стрию.

Вступне слово виголосив проф. Ю. Костецький, обговорюючи значіне Шевченка в літературі. Мужеський хор відсьпівав дві пісні,

іменно: Матюка „Руська пісня“ і Залеского „Pochód kozaków“. Був також і хор мішаний. Перша пісня Лисенка „Ой вийду я на гороньку“ вийшла цілком вдоволяючо. Знати було і працю дірігента і усильне старане зі сторони співаків. За те дуже немило вразила всіх остатня точка програми, пісня „Ей ухнем“, до того ще і дуже слабо виконана. Сумно, що комітет вечерковий (зложений з учеників VII. кл. по прийнятому в гімназії звичаю) не заповнив програму піснями українськими. До того при пісні „Ей ухнем“ написано в програмі якби на іронію, що се єсть „Піснь народна“. Найліпше випало сольо баритонове „Сьпів Яреми“ виконане через т. Шавалу, що глибоко відчув і віддав з правдивим артизмом се може найгорячійше місце з „Гайдамаків“. Орхестра відограла два кусники, арию з опери „Trovatore“ і „Potpourri“ з народних пісень; також був дует на скрипці з опери „Норма“. Виконане сих точок вдоволило всіх.

В програму входили ще дві деклямації. „Сон“ віддеклямував уч. III. кл., Курбас. Другу деклямацію, „Кавказ“ виголосив уч. VII. кл. Голійчук. На вечерок прийшла телеграма від редакції „Молодої України“.

Дрогобич: Гімназія. 31/III 1900.

Всеуботу дня 31. марта с. р. відбулись заходами молодіжи гімназіальної в Дрогобичи Тарасові вечерниці. Та заки перейдемо до властивого осуду вечерниць, подамо товаришам зміст „Вступного слова“.

Тов. В. Левинський говорив: „Трицять девять літ минуло, як зійшов у могилу славний Кобзар України Тарас Гр. Шевченко. І отсе трицять девятий раз сходять ся Українці по всім усеодам, як далека і широка наша Україна, щоб пошанувати память безсмертного поета, щоб помянути його не „злим, тихим словом“ так, як сього сам Тарас у своєму „Завіщаню“ бажав. За сими словами поета йшла завсїгди і йде молодіж, за сими словами пішли і ми.

Але хтож се отсей Шевченко? хто він такий? чим він для нас?

Щоб на се краще відповісти, не від річи буде глянути на стан України до Шевченка.

Починаю від Полтави. Полтава була могилою для України. Останні гуки армат зпід Полтави були неначе сьпівом похоронним Україні. Се був останній раз, де ясно виступила ідея самостійности України. І вона промахнулась... І від сього часу починаєть ся систематична акція, щоб знищити останки автономії України, щоб знищити український народ. А до сеї ціли стреміли майже нелюдськими способами два кати України: Цар Петро В. і цариця Катерина II.

Той „Первий“ розпинав
Нашу Україну,
А „Вторая“ доконала
Вдову — сиротину.

Україну прозвано Малороссією. Заведено у Глухові так звану „Колегію малороссійську“. Виведено цілі тисячі козаків на північ, щоб там на болотах Неві й на своїх кістках будували столицю царів. Зруйновано Січ. Заведено кріпацтво. І одним найвищим царським указом застогнав народ в тяжкій неволі. Кріпацтво, се епілог трагедії українського народу, де катастрофою єсть битва полтавська. І чиж відгукнув ся хто тоді словом або ділом за Україною? Ні! Не було кому! Більше освічена верства народу відчужилась, відчуралась рідної мови, рідної вітчизни. Лишив ся тільки простий, пригнічений, приборканий, закріпощений люд — сі справдешні невольники, гельоти і то в страшній нужді, в страшній темряві.

Се був важний момент в історії України. Здавалось, що під рукою деспотів загине народ сей, що мав колись свою політичну самостійність, що мав свою цивілізацію й високу культуру, що видав Нестора, що видав автора „Слова о полку Ігоря“, Острозького, Могилу, Немирича і т. д.; здавалось, що загине народ сей, що своїми грудьми охороняв Польщу і Москву перед нападами диких орд.

Ось слова козака з перед сотні літ в „Великих роковинах“ Івана Франка про сю хвилю:

Вона горить та Троя-Україна,
Палає, гине, з серця точить кров.
Здаєть ся, вже остання її година,
Здаєть ся, лютий ворог поборов
Усе. Здаєть ся, вся лягла дружина,
Всі мури впали, навіть той покров
Останній, що ним вкривають трупи,
І сей загарбали хижачькі купи...

О мамо! бідна ти, бездітна й гола!...

І чиж загинув народ? Ні!... Ні!... Народ не загинув! Не вмерла Україна! Там під мужицькою стріхою ховалось, плекалось рідне слово, рідна пісня, що була покликом до нового життя.

Було щастя, були чвари —
все те геть собі пішло.
І як сонце із під хмари,
рідне слово ізійшло.

каже А. Метлинський, предтеча Т. Шевченка. Те рідне слово виратувало український народ від загибелі, від смерті.

Заслуга у с'їм головно Ів. П. Котляревського, що перший те рідне, живе, простонародне слово впровадив у літературу на місце мертвечини. Та про те ні він, ні письменики по нїм не відчули гаразд сього, чого народ хотїв, що його болїло.

Відчути се — мїг тїльки невольник-крїпак. Таким був Тарас Григорович.

Я не беруєь розбирати житя і творів Шевченка — скажу тїльки ось що:

Жите Шевченка се жите народнього борця, народнього страдальця. Від початку до кінця воно захмарене, повне: нужди, горя, нещастя, неволї, посвяти. Правда! в життї Тараса були і яснї днї — але їх по словам біографа Т. Шевченка, Ол. Кониського, можна на пальцях почислити. Та коли Шевченко заходами щирих людий став з невольника вольним, то народ його стогнав в тяжких кайдаках. Шевченко добре бачив ту велику рану народню, себто крїпацтво.

. . . . Вставайте,
Кайдани порвіте!

було його грїмким — горячим постулятом. На жаль, Шевченко не дїждавсь сеї хвилї, коли знесено крїпацтво — а знесено крїпацтво 61 р. на кїлька днїв по смерти Кобзаря.

Так щож! Знято вправдї кайдани з народу, а краще з його тїла, а наложено новї, може ще тяжшї кайдани духа. Иньшими словами: скасовано крїпацтво тїла, а заведено крїпацтво слова, крїпацтво духа, що й до нинї триває. Мимоволї згадаю тут про Іех Юзефовича з 76 рр., на основї якого проскрибовано українське слово.

Шевченко — се генїй. Шевченко — се поет народнїй, поет на скрїзь мужицький. Його піснї для Українцїв — се піснї Тїртея. Він першїй засьпївав в імени загибаючого народу в неволї пісню свободи, пісню волї. Його піснї — се рїзкий, могутнїй протест против усїм кривдам порабощеного народу і України, що була його найвищим ідеалом.

А коли на кїнець питаюєь: чим Шевченко для України? — то на се відповідь: Годї подумати собі Україну без Шевченка і наваки — Шевченко — се серце України“.

Промова була виголошена досить горячо і викликала чимале вражїнне.

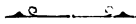
Деклямація тов. Чечули „Думи мої“ випала досить монотонно. Тов. А. Мацілінський деклямував „Сон“ добре, хоча подекуди надто уносив ся. Бесїда проф. Старецького була тиха. Змієт бесїди держаний був бїльш в моралїзаторськїм тонї.

Що-до сьпїву і музики, то скажемо, що се було бїльше Quodlibet з нїмецьких, росїйських і польських куснїків зложений. На-

коли ще узгляднемо річи надпрограмові, а се головно виступи солістів, то скажемо, що тут ходило більше о попне, чим о віддане пошани нашому кобзареві. „Народні пісні“, „Родимі думи“ А. Луцика, „На погибель“ і „Symphonie G.“ М. Вербицького, далі „Die Sevogarden“ Offenbacha і „Fantaisie G“ Danela майже чарувало публіку. Вечерниці випали доволі добре і задовольючо.

Саля „Сокола“ (там відбувались вечерниці) була битком заповнена. Побіч сцени виднів великий і красний портрет Т. Шевченка, убраний зеленю, рисований кількома гімназьястами.

Дохід був призначений на українську і польську бурсу (тому, що вечерок в честь Міцкевича був таксамо призначений на обі бурси); чистого доходу буде відай (поки-що не звісно) 70 зл.

Пшібрам (Чехи). Українські гірничі академіки. 5/IV 1900.

Дня 5. цвітня с. р. відбули ся в Пшібрамі заходом гірничих академіків-Українців вечерниці в честь Тараса Шевченка. Вступне слово сказав по українськи проф. Горбачевський з Праги, відчит про Шевченка виголосив (по чеськи) тов. Дутка, а сольові точки сьпіву виконав наш родимець п. Гушалаевич, сьпівак-артист німецького театру у Празі.

Три пісні на хори мужеські, а одну на хор мішаний відсьпівали два тамошні чеські сьпівацькі товариства під управою проф. Тайрера. Всі чотири кусники взяті з українських пісень відсьпівано по українськи — гарно і удачно.

В виконаню фортепянової точки відограла одна з тамошних панночок (Чешка) два твори Лисенка.

На вечерницях явила ся тамошна чеська і німецька суспільність дуже численно. Вперве отсе мала вона нагоду почути про Українців, про Тараса Шевченка та про наші змаганя до свободної і незалежної України, а вже найбільше радїла тамошна публіка, що почує незвісну їй досі українську музику. Найбільшим доказом, як дуже сподобали ся тамошній публіці наші пісні, буде се, що тепер приготавлиють ті самі сьпівацькі товариства свій концерт з самих українських пісень.

На вечерниці вислала львівська молодіж свого представника, а суспільність наша дала доказ, як високо цїнить сьвятковане пам'яті Кобзаря на чужині, присланем 60 телеграм. Злишне додавати, що дуже много телеграм наспіло від української молодіжи шкіл середних і вишних.

Також чеська молодіж прислала телеграм.

(Українців-академиків в Пшібрамі єсть усього сімох, проте коли подумаємо, якого вкладу і праці мусіли коштувати сі вечерниці, то мусимо признати, що сим дали вони доказ, як високо цїнять нашого генія, як рівнож примір, що і кількох людей, повних любови для свого народу та енергічних може багато зділати. Прим. Ред).

Львів: Учителська мужеська семинария. 5/IV. 1900.

Коли по всіх середних школах цілої східної Галичини уряджуване вечерниць в честь Шевченка є річю звичайною, не виімковою, то у нас в мужеському учительському семинари у Львові є се правдивий феномен. Не знати, кому тут головно приписати вину: чи нашій сьвітлій шкільній системі, чи малим заходам професорів-Українців, чи байдужности самих такн вихованків сього семинара. Послідний раз обходили студенти семинара память Тараса перед шістьма роками. Аж сього року прийшла квестия Тарасових вечерниць знова під обради збору професорів. Розвязано єї в сей спосіб, що позволено урядити „utrakwistyczny wieczorek“ в честь Міцкевича і Шевченка разом, „аби вовк був ситий і коза ціла“ каже пословиця. Ну! а компетентні сфери уважали за свою повинність строго придержувати ся сеї пословиці.

Уряджено вечерниці, однак кождий з присутних на них виніс як найприкрійше вражїне.

Вечерниці відбули ся в сали людової школи ім. Сташіца.

Вправді програма вечерниць представляла ся досить добре, однак виконанє єї було слабке. Почавши від вступної бесїди, а скінчивши на послїдній точці, прийде ся до некорисного закїюченя про вихованє семинарицької молодїжи взагалї, а української особливо. „Утраквізм“ знайшов гідне увінчанє у польськїй промові одного із т. Поляків (Чому не промавляв ніхто із т. Українців? Прим. Ред.). Промова, хоть закроєна на велику скалу, не зробила на слухачах ніякого вражїня. А вже цитат зі Шевченка не дописав йому, бо ледви міг пригадати собі з нього два слова, аж йому хтось решту із публіки підповів! Дві українські деклямації „Гамалія“ та „Посланиє“ не удали ся як слїд, бо декляматори не виучили ся їх добре. Та ми їм навіть і не дивуємо ся — бо се були такі два „Рутенці“, що й не вмїють по українськи добре говорити — а один з них говорить все по польськи! Загалом єї точки, як і цілий вечерок вказував на брак пошани для памяти великого Кобзаря!

Партиї вокальні випали слабо, хотїя між самими студентами-Українцями є чимало співучих сил, які могли-б коли не чарувати, то що найменше вдоволити слухачів. Інструментальна частина ви-

пала ліпше і могла по частині затерти прикрі вражінє иньших частин. Вечерок закінчив ся коротенькою промовою проф. К.

Справозданє се може кому буде видавати ся терпким, але на жаль мусимо сказати правду. Головною-ж виною в тім ми є, товариші, самі! Тому заберім ся до праці над собою самими, горнім ся до науки вєсього нам ріднього, не гаймо часу на пусті суперечки, виробім зі себе силу, якій не могли-б оперти ся ворожі нам елементи. Лиш наукою і працею добудемо собі пошану у наших верховників і уже не вдоволимо ся жадними „утраквістичними“ маніфестациями, але будемо могли власними силами і величаво обходити пам'ять неабутнього Кобзаря.

Станиславів: Гімназія. 6/IV. 1900.

Дня 6/4 1900 святкувала українська молодіж станиславівської гімназії ХХХІХ-літні роковини смерті свого незабутнього Кобзаря Тараса Шевченка.

Вечерниці розпочав т. І. Демянчук відчитом п. з. „Шевченкові Неофіти“, де перед усім вказував на аллегорію, під якою Шевченко в доли неофіта Алкида зображає неволю України під протекторатом московських, богомільних катів. Відчит був добрий, хоч може і не так інтересний, якби слідувало. Але у нас годі інакше, бо він і так мусів переходити директорську цензуру.

Другу, п'яту і восьму точку програми виконав бурсацький хор мішаний досить слабо, о то задля слабих сил. Найліпше випало В. Матюка: „До руської пісні“. Деклямацій було дві, обі з Кобзаря. „Хустину“ виголосив гарно т. Р. Індишевський, а „Послання“ т. Я. Пачовський рівнож добре. Т. Ю. Добровольський відограв на фортеп'яні R. Adolf-a „Chants d' Oukraine“, а Б. Сеньковича: „Poutroui з пісень“ виконало добре тріо скрипкове в супроводі віолі і фортеп'яну.

Вечерниці закінчив проф. Кумановський гарною промовою.

Броди: Гімназія 6/IV. 1900.

Дня 6. IV. с. р. відбув ся в бродській гімназії поранок в ХХХІХ. роковини смерті Тараса Шевченка при співучасті молодіжи польської. Поранок розпочав промовою на тему „Шевченко а Україна“ т. Л. По премові наступили продукції вокально-деклямаційні. Хор під батугою т. Д. відспівав вправно кілька пісень, між тими „Ура в бій“ (Вахнянина), „Бють пороги“ (Лисенка) і думку „Kozak“ (Га-

ля). Часть деклямаційна випала удачно, велике вражине зробила деклямація т. В. „Калина“, неменьше деклямація т. Л. „На могилі Шевченка“ кождий з учасників опускав поранок в піднесенім настрою.

Львів: Українська гімназія. 3/IV. 1900.

Дня 3. цвітня с. р. молодіж академічної гімназії у Львові обходила память Тараса Шевченка святаочними вечерницями. Вечерниці випали під кождим зглядом удатно. Гарно приокрашену сально „Народного Дому“ заповнила по самі береги гімназіяльна молодіж і визначнійша українська інтелігенція.

Добре обробленого відчиту т. Р. Чабана вислухали присутні з повною увагою. Прелегент вдатно зумів подати всі мотиви Шевченківської музи, надаючи їм більше сили через порівняне Шевченка з иньшими європейськими поетами. Гімназіяльний хор, вишколений під знаменитою управою проф. Колесси, зробив на присутних велике вражине. Особливо припали всім до вподоби три народні пісні, композиції проф. Ф. Колесси, котрі на грімкі і неустаючі оплески присутних двократно відспівано. Не меньше вдатно випало барітонове сольо т. В. Сваричевського і деклямації. Поему „Кавказ“ віддав т. Мих. Ганушевський з повним зрозумінєм і молодечим жаром, а деклямацію т. В. Глібовицького „Козачковському“ принято рясними оплесками. Несподіванку зробила гра т. Должицького на скрипці при акомпаняменті фортепяну. Він зумів так одушевити товаришів, що по скінченю гри буря оплесків приневолила его ще раз повторити. Добре випало сольо фортепянове т. Шухевича.

Вечерниці закінчилиєь краснорічивою промовою проф. д-ра Мих. Пачовського, в котрій бесідник горячими словами загрів молодіж, вказуючи на Тараса, до дальшої невсипущої праці. Із звуком гимну „Ще не вмерла Україна“ розійшлась одушевлена молодіж домів.

Не знати, з яких причин не позволив п. директор відчитати телеграмів, котрих прибуло споре число.

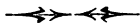
Чистого доходу з вечерниць було 71 корон 30 сот., з котрих 37 кор. 30 сот. призначено на тов. „Руслан“, а 34 кор. на памятник Шевченка.

Тернопіль: Реальна школа. 5/V. 1900.

І реальна школа не осталась по заду своїх товаришів гімназіястів. Хоч як мало тут Українців є, все таки постарали ся вони о се, що майже власними силами устроїли вечерниці в честь Шевченка дня 5. мая с. р. Богато перешкод, які ставляли їм свої і чужі, вони

побороли і поставили таки на своїм, ушановали гідно і величаво пам'ять Тараса. Одним діссонансом, одною дрантивою струною, що брехала фалшиво в цілій гармонії вечерка, була промова п. проф. Процика. Сей пан професор, гідний товариш Саноцького з Золочева з'їв би Українця. Не подобалось йому те, що ученики замаркували своє українське становище, підписавшись на запрошеннях „русько-українська молодіж школи реальної“ і старався в цілій своїй промові значити своє становище. І справді багато ми дечого від п. проф. навчилися. От ми довідалися, що п. професор належить до тих, що проповідують про „одинь народъ одъ Карпатъ до Камчатки“ і що називають себе „ми рускіє Галічани“. А як старався п. проф. натягнути Шевченка на своє копито, як виказував, що Шевченко не був ворогом царизму і державного устрою, а писав собі певно про нього от так, аби писати. Ну! пане професор! Ми Вас в ряди Українців не ангажуємо, але з яким Ви чолом вчите української мови в школі реальної в Тернополі, сього не знаємо. Чи Ви вже таке витерте чоло маєте, що не встидаєтесь вчити ворожій собі мові, а може бути, що маєте в тім якісь інші пляни! Але впевняємо Вас, пане професор, що пляни Ваші на ніщо не здалися! З Тернополя не зробіте Москви, а виступите явно до борби, стрінетеся з явним опором — не знаємо лиш, чи то вийде на Вашу користь. Хлопською мовою, кажете, не можна балакати, то по що ви вчите її других. Киньте, пане професор, науку тої хлопської мови. Але досить того! Незадовго подамо Сьвітлій Редакції характеристики поодиноких визначніших наших тернопільських педагогів, а між ними пан Процик займе перше місце...

Той діссонанс, викликалий п. Проциком, швидко пішов в непамять, при дальших точках програми, а особливо відчит т. Савчука, добрим обробленем і виголошенем з вервою, затер навіть сліди по промові п. Процика. Одушевлене було загальне, всі виходили з того вечерка покріплені на духу, а може бути що дехто і озлоблений...

Чернівці: Бурса тов. „Народний Дім“. 20/V. 1900.

В неділю 20 н. ст. мая с. р. святкувала бурса товариства „Руський Народний Дім“ в Чернівцях велике свято XXXIX. роковин смерти незабутого нашого Кобзаря, мученика за волю України і за долю люду. Як і минулого року, так і сего очікувало буреацтво сего дня з нетерпеливою цікавістю.

Вступне слово виголосив гімназьяльний професор п. Антін Клим. Повитавши зібрану громаду, бесідник вказав в своїй горячій, палкій промові на щиро народолюбні ідеї в творах Шевченка

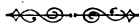
та його золоті гадки і вказівки для земляків взагалі, а для руської молодіжки з особна. Щиросердечне привітне слово без пустих фраз, оброблене дуже цікаво і приступно, зробило на зібраних велике вражінє, а хор не можучи повздержатись, засьпівав серед поважного настрою разом із гостями з одушевленем грімко національний гимн „Ще не вмерла Україна“.

Потім являєсь на естраді хор, що під умілою управою невтомимого свого діріґента п. Олександра Садагурського, помимо недостачі декотрих сольових голосів, виязав ся зі своєї задачі дуже добре. Сьпиви, а особливо гарно виконана пісня „Сонце заходить“ та „Думи мої“ чудували вправою та викінченем. А заслуга за се належить ся на рівно так талановитому молодому діріґентови як і його товаришам, що своїм трудом чимало причинились до звеличення сегодня. Тож і збирали всі заслужені грімкі оплески. Часть вокально-музична випала взагалі дуже добре.

Те саме можна сказати і про деклямації. „Послание“ Т. Шевченка виголосив ученик V. кляси В. Пігуляк виразно і зрозумінем. Надзвичайно подобалась присутним з душею віддеклямована учеником IV. кляси Т. Катиринюком „Розрита могила“ Т. Ш. Гарно випала також деклямація ученика учительської семинарії О. Киселиці.

Гостий було дуже богато, по найбільшій части учеників гімназияльних та учительської семинарії Велика, старанно умаєна сая „Руського Народного Дому“ була переповнена так, що бурсаки, аби дати місце своїм гостям товаришам, мусіли піти на галерию. Але немилу вражала неприсутність декотрих передових Русинів-патріотів. Годить ся зазначити, що навіть з руських професорів гімназияльних дехто не зволив прийти на уладжене шкільною молодіжкою сьвято, очевидно памятаючи на звісний всім педагогам обовязок учителів: бути там, де збирає ся молодіж.

Мимо всего того цілий концерт випав дуже величаво і у кожного участника можна було бачити вдоволене. (За „Буковиною“).

Відень: Українське товариство „Січ“. 26/V. 1900.

В память XXXIX. роковин смерти Тараса Шевченка устроює оваріет во „Січ“ в суботу дня 26. с. м. Академію.

Відвічальний редактор А. Крушельницький. З „Друкарні Уділової“, ул. Ліндого ч. 8.

По конфіскації наклад другий.

Молода Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 6.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинокі ч.
вносять: в Росії закази. . . річно 6 ср. рубл., незакази. 5 ср. рубл., коштує
в Америці річно 2 долари 60 сотиків.

За редакцію відповідає: Антін Крушельницький, ул. св. Анни, ч. 13.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

ВСЕСВІТНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ РУХ А УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА СПРАВА.

Коли-б приходило ся рішати, як назвати столітє, що зі сим роком добіжить до кінця — то мабуть найвідповідніше було би найменувати його: столітєм національної квестії.

Квестія національна, себто питанє про еманципацію поневоленних народів, питанє про державну самостійність недержавних націй — зродила ся в XIX-ому століті та в сьому-ж таки століті добігла у більшої частини європейських народів до своєї розвязки.

Двайцятому століттю лишає девятнайцятьє у спадку нерішені ще справи національні декільки народів середньої та східньої Європи — майже самих Славян.

Та коли у більшости європейських націй справа національної державности знаходила у другій половині завмираючого століття своє розвизанє, то в сїм самім часі приходить на порядок людської історії вже й друга не менче важна, не менче пекуча справа — справа еманципації робучих людських мас з під економічної і соціальної (успільної) переваги пануючих веретов. Найшла вона свій вислів у міжнароднім соціалізмі, що виринувши вперше „утопіями“ у головах великих чоловіколюбців Англії та Франції: Увена, Сен-Сімона і Фурієра, поставлений опісля дослідями Маркса та Енгельса, як і практичною роботою Лисаля на твердій основі дійсности, став

віроісповідань мільйонів мас європейського пролетаріяту та воєнним кличем грядучих поколінь.

Люде, що стали речниками та поборниками соціальної еманципації робучого народу, станули зразу ворожо супротив національних змагань — ідентифікуючи національну справу з інтересами володіючих клас, в багатьох випадках не без основи. Пануючі-ж знова верстви вважали себе єдиними представниками націй та аватемізували суспільні сторонництва як безвітчинну (*sans patrie*) голоту, ворожу націям і національній ідеї.

Та минули „перші бурі“.

Соціальна справа побіч національної розросла ся до кольосальних розмірів, економічно висискувані та соціально упосліджені маси усвідомили ся бодай в часті, почувли ся саме властивим народом, почувли себе нацією і по вей, головнож середущій, Європі бачимо в послідних часах цікаве явище знаціоналізована соціальних сторонств.

Значить ся: соціальна а національна справа, се не є дві непогодимі, себе просто виключаючі антїтези; значить ся: можливий між ними обома напрямками життя новочасних суспільностей нетільки компроміс, але й тривала злука. Що більше: ми скажемо, що злука ся не тільки можлива, але й конечна. Се й натуральне. Воно стане нам ясне, коли зважимо, що нація (на зверх) в кожній даній хвилі се нічо інче, як певна соціальна класа, яка свої інтереси підносить до загально-національного інтересу, яка затим і репрезентує націю.

Ось ту й належить шукати жерела й коріня національних спорів та борб.

Національні борби се головно і по найбільшій часті є в своїй сути нічим інчим, як борбами клас. „Вся історія се історія класових борб“ — ся основна теза матеріялістичної історіозофії Карла Маркса, хоч не дасть ся прийняти без усяких застережень, всеж таки оправдуєть ся по найбільшій часті. Національні борби счиняють ся і ведуть ся завзятущо та витревало саме там, де над соціально упослідженою верствою даної нації заволодіє чужинецька висискуюча верства.

Соціальна еманципація поневолених мас стаєть ся і є тоді рівнозначною із національним визволенем. Антагонізми загострюють ся проти себе, стають два соціально і національно ворожі табори, а борба кінчить ся триумфом сього табору, який заступає інтереси класи, що саме в даній історичній хвилі має основи до істнування і розвитку, себто: класи „поступової“.

Спробуймо-ж се, що висше сказанс, приложити до нашої національної справи. Ми вважаємо се тим більше відповідним зробити, бо і в нас нераз мож почувти із уст усяких „патріотів“ та рутен-

ських „політиків“ глибокоумні слова: про „безідейність інтернаціоналів“, про їх „шкідні“ нації, стремління про нічужність „жолудкових ідей“, про невідготовленість нашого мужика і робітника до соціальної борби та про се, що в нас—мовляв—„нема ґрунту“ для соціальної борби, що в нас, як то наївно чванив ся колишній народовецький корифей Корнило Сушкевич, і як се до нині лепечуть його коротковорі епігони: „нема соціальної квестиї“ — і що перш треба „розвинути“ в масах національне почуте, а потім вже „можуть“ і нас починати ся соціальні борби.

Отсе суть фрази, якими й до нині сиплють у нас „щирі патріоти“, „добрі Русини“ та „проворні політики“ — які й не раз, не два кольпортували ся й кольпортують ся в нашій печаті.

Вся-ж та фразеологія засвідчає нам одно: що наші політики і патріоти не бачать соціальної справи на Україні по обох боках Збруча — і друге: що вони вважають соціальні змагання чимсь вожим, а що вже найменче, то чимсь цілком чужим для національної справи.

*

*

*

Спробуймо-ж проте приглянути ся хоч побіжно нашій Україні чи справді нема на ній соціальної квестиї та, коли вона є, то в яких вона відносінах до нашої національної справи, до справи відродження, визволу і державної самостійности української нації.

Киньмо оком по нашій Україні! Хто се отсей дрімучий величень? Хто се та нація чорноморського басейну, що по короткім оту піню знова пробуджуєть ся й оживає? Хто се український народ? З ким до борби зачинає він ставати? Який прапор вивішують його найбільші діти: поет-мужик Шевченко і революціонер-учений Драгоманов?

Від Чорногори до Кавказу, від Тиси до Кубані, вся українська нація се робучі, чорно-працючі, економічно визискувані та соціально упосліджені кляси: мужиків і робітників.

Як 48-го року в Австро-Угорщині та 63-го в Росії знесено панщину, то наш середновічний мужик вскочивши нечаяно у шалений круговорот вольно-конкурентційного капіталістичного ладу та взятий між два камені (спідний нерухомий—се його середновічний світогляд, верхній кружляючий—се натиск капіталістичного економічного ладу)—став летіти стрімголов у пропасть нужди, дробив свою посілість, пролетаризував ся при рівночасній переміні давних середновічних дідичів у земельних капіталістів. Тисячі робучих рук при браку фабрик і заводів витягнуло ся жадно по працю і хліб та збили ціну праці до абсурдно-мінімальної квоти кількох нуждених центів. Тай неспролетаризовані ще мужики і єї догаряють під натиском економічно-

соціальної переваги великої земельної посілости та всесвітньої конкуренції.

Весь капітал, який оперує на українській землі, увесь він майже в чужих руках.

СКОНФІСКОВАНО.

СКОНФІСКОВАНО.

* * *

Якаж дорога до ратунку? Яка дорога до волі й процвітту України? Яка путь до визволу її із політичної неволі, із культурного за-непаду? Як вибавити український демос від його нужди і горя? Як витворити для нього обставини, що запоручили би українським робучим масам певний розвій фізичних і духових сил? Як дати горючим, страждаючим „робучим рукам“ найбільше можливу суму щастя й вдоволення?

Два найбільші сини нашого народу у сьому століті: Шевченко й Драгоманов — перший своїм мужицьким, своїм великим серцем,

другий незрівняним розумом і бистрим умом, віднайшли дорогу до визволення України, знайшли формулу розвитку нашої нації, відкрили путь, якою йдучи дійде український нарід не тільки до політичної незалежності яко нація, але й до соціальної рівності та певного культурно-економічного розвитку.

Чим-же поетом був Тарас Шевченко, як не мужицької України? Яка нута звеніла у його піснях, як не плач та стогін, як не глухий ропіт та грізні погрози поневолених мас українського мужицтва? Яку програму ставить Драгоманов українській нації, як не програму соціальної борби за права робучого люду, головно-ж мужиків проти чужинецьких, чи своїх висискувачів? Хто для нього Україна, як не ся поневолена маса рідного народу? Якою він бачить в будучности українську націю, як не вольною нацією робучих та на себе працюючих, рівних людий.

Шевченко і Драгоманов розв'язали питанє, кудю мають іти змаганя української нації. Оба вони зрозуміли і передали се нащадкам, що українська національна справа — се соціальна справа українського демосу.

Еманципация нашого мужицтва і робітництва, їх соціальне визволенє — се визволенє України. Вигубленє їх ворогів — се заграда ворогам України. Их будучність — се будучність нації, бо вони є нація!

Українська національна справа знайде свою розв'язку тільки і виключно тільки, через розв'язку соціальної квестиї — квестиї визволення українських робучих мас під економічного висиску чужих і своїх висискуючих верстов. Українська національна справа є проте ідентична зі соціальною справою українського мужицтва і робітництва. Се правда, се аксіом, що повинен бути основою усіх наших діл, усеї нашої праці над збудованєм вольної України — се догмат, на який не вільно ніякому українському діячеви ні на один момент забувати.

Сотки літ боролася українська нація за свої ідеали національної волі і соціальної рівності. Тисячі і тисячі голов лягало за них на чужому та на свому полі. Найкращі-ж сини України кінчили трагічно свою діяльність тому, бо не зуміли погодити обох сих ідеалів, бо не бачили їх ідентичности. Велика ошибка пімстила ся болючо, страх болючо.

Та борба нескінчена. Вже сто літ минає, як ожив український народ. На всій землі українського народу счиняє ся рух.

Та чиж справді ті, що зуть ся „провідниками народу“, чиж справді вони є ними? Чиж справді ті, що вибили ся кровю і потом нашої сірої товпи понад неї, чиж справді сі „вибранці“ мають на

стільки ясного зору, уміння і розуму, щоб належно повести націю? Чи справді розуміють вони всі болі і страждання сеї чорної маси, що зве ся і є українською нацією? Чи справді потраплять вони не свій власний інтерес, але інтерес мас вважати за дійсний інтерес українського народу?

Ми ставляємо ряд сих питань — і даємо відразу на них і відповідь. Вона на всі питання одна і коротка: „Ні!“

Наша інтелігенція розуміла досі нашу національну справу всіляко, а тільки не як соціальну справу українського робучого демосу! Наша інтелігенція досі властиво нерозуміє української національної справи.

Наша національна справа була в нашої інтелігенції все або справою української мови або, що найбільше, політичного скріплення або економічної організації в переживаючих ся формах — організації дуже проблематичної вартости з огляду національного, а ніякої з боку соціального — але ніколи, з виїмком Драгоманова і його епігонів, не була соціальною справою робучих мас.

*

*

*

На заході кипить борня, кінчаєть ся пановане дармоїдів а наші псеводені маси чуючи відгуки борби встають поволи і собі, зривають ся та понурим оком міряють противника.

„Бути грому великому“ — скажу за півцем Ігорового походу. Ми стоїмо перед великим, хоч може й не наглим переворотом чи перестроєм.

Рішене долі нашої нації зближаєть ся до нас чим раз то скоршим кроком. Надближаєть ся Україні роковий день!

Ніколи положене української нації не було так подібне ситуації її з часів Хмельниччини, як нині є і завтра буде. Маси рухають ся поволи, зразу тяжко і оспало — але рух стає з часом сильнішим — хвилями вибухає та знов погасає, ширшає і глибшає, нуртує в глибинах народньої маси, аж вирине — хто зна чи й ненадійно й чи незадовго — з елементарною силою по всій Україні! Як каж наша роль у тім кризісі, який чекає Україну, який настає?

Чи маємо ми, молода українська інтелігенція, бо про „старих“ шкода й говорити — вони нічого не забули, нічого й не навчились та і не навчать ся — чи маємо ми ще раз поповнити ошибку всіх визначних діячів козацької України, що довела українську націю до „Руїни“?!

Чи маємо ми наслідувати чужі пануючі веретви і в карикатурний спосіб пристроювати себе на їх взір і подобіє — на поталу собі й свому народови?

Чи маємо забути, що Шевченко був апостолом соціальної рівноправності, а Драгоманов бачив будучність України тільки в соціальній борбі українських мас проти чужинецьких визискувачів?

Чи ще раз маємо забути на се, що тільки розвязка соціальної справи українських робучих мас доведе і до розвязаня нашої національної справи і чи маємо може партачити політику за прикладом сліпих рутенських патріотів?

Чи маємо ще раз замкнути очі на ясний напрям розвою людської суспільности і впасти мимохіть в ряди тих, яких змете хвиля народного гніву?

Не ми — так чужі люди прийдуть, а вже й прийшли до наших людських мас і поведуть їх на мотузку соціальних окликів будувати чужим людям хату, вигрібувати для чужих людей каштани із жару.

І повторить ся ще раз історія Виговщини та Петрових маніфестів?! Ще раз має розійти ся в дві сторони й ворожо проти себе станути українська сліпа інтелігенція і українська людська маса?!

Та коли ми перебули одну „Руїну“ — то не перебули-бисьмо другої! Се певне! Заглада української нації, її винародовлене на користь сусідів при сучаснім розвоєві шкільництва, при scentралізованю власти і будучій економічній scentралізації, будуть одиноким вислідком такої сліпоти української інтелігенції.

А денационалізація української людської маси певне не відбула-б ся так скоро, щоб перейшла для ньої без болю і терпіня!

Сентиментальним мрійником звемо того, хто уявляє собі, що соціалістична Польща, або такаж Москва мусить вже бути толерантною супроти українських людських мас. Нетолеранція ся була би тим більше болюча для нашої робучої маси, в тим більшу пропасть горя і нужди кинула-б сю масу, що зпотенціювала-б ще більш культурний і економічний визиск української території і працюючих на ній рук для центрів: Польщі чи Москви!

Тому то ми змушені доторкнути ся ту ще одної справи, а власне становища головної часті полудневоросійських соціалістів супротив української національної справи. Схарактерізуємо їх мабуть найліпше, повторюючи звісну німецьку приказку: „Mehr päpstlich als der Papst selbst“. Із Марксової науки зробили вони пародию, та міряючи весь сьвіт доктрінерським метром, проголосили безвиходимість українського соціалізму. Живуть на Україні, а поводять ся так — наче жили би на Марсі. Самі звуть себе соціалістами а спляють розвій і зріст соціалізму серед української інтелігенції і — що головне — серед мужицької та рільничо-робітничої маси; з огляду на перших тим, що зірвали всі звязи з українською народньою традицією — з огляду на других тимже самим як і тим, що стали для маси мовою, звичками і цілим кругом думок чужими. Вони, вороги уряду, стали його

помічниками в денационалізації міст і фабричних осель, сліпі на се, що купки захоженого або винародовленого елементу серед поневоленої нації стають дуже легко протегованими від тиснучого уряду; а за тим і переходять в ряди його помічників і союзників, а що найменше стають соціально все вище від оточуючої маси поневоленої недержавної нації. Вони „всеруські“ соціялісти, що хотіли працювати для всієї маси у всій Росії — працюють тим самим для скріплення давлячої сили на Україні. Дивним та для нас ніяк незрозумілим процесом мислення дійшли вони до думки, що мож бути на Україні соціялістом а не-Українцем! Для них наче не існують такі появи, як польська соціялістична партія в Познані, чеська, німецька, італійська, словінська, польська і українська соціялістичні партії в Австрії; що більше: польська, литовська соціялістичні партії в Росії! Вони на те сліпі — і тим так само обскурантні, як наші рутенці, що знов „не бачать у нас ніякої соціальної справи“!

Та кінчаємо!

Все вище сказане доводить нас до одної думки: що наша національна справа є тісно звязана із соціальною справою наших робучих мас, і на відворот; що проте: одинока дорога до самостійної України, се соціально борба, класова борба мужицтва і робітництва проти визискуючим верствам — та що з другого боку тільки в вольній Україні знайдуть ті маси повне вдоволенє, політичну волю і соціально справедливість.

Що ми писали, се не для старих грішників: ні для „рутенців“, ні для „южноруських“ доктринерів. Писали ми для сих, що в них очі ще молоді та ясні а серце горяче, що любить людей а не доктрини — та душа щира а не лукава.

Знамя про яке ми говорили, се знамя Молодої України. Під сим прапором стає й стояти муєть вся молода українська інтелігенція і поведе за ним в будуччині народні маси, що з елементарною силою скидаючи ярмо експлуататорів здвигнуть своїми мозолистими руками Україну робучого народу!

ПРОМЕТЕЙ ЯСЕНКО.

КАРТИНИ З ПРИРОДНИХ НАУК.

II.

Хемія новітніх часів.

Historische Studien gehören sehr wesentlich mit zur wissenschaftlichen Erziehung,
Mach: Prinzipien der Wärmelehre.

Є часом на сьвітї люди, що своїми умовими спосібностями перевишають о ціле небо суспільність, що серед неї вони живуть.

Таких геніїв, таких велитів людського духа не можуть зрозу- мити сучасні їм люди; їх думки і погляди видають ся всім дивовиж- ними і неясними, а висьміяні або й прокляті гинуть забуті богом і людьми...

За віщо? За те, що о сотню літ прийшли завчасно на сей сьвіт...

А по літах вчені відгрібують їхні діла в архівах і голосять їх славу на всі сторони сьвіта, а вдячна суспільність здвигає їм па- мятники з каміння і металю, вінчає їх лавром і цвітами та обходить сьвяточно їх память.... І за віщо? За те, що о сотню літ прийшли завчасно на сей сьвіт...

До таких, собі сучасними непризнаних, геніїв належить і Robert Boyle.

Він перший висказав погляд, що хемія повинна стати осібною, незалежною галузю природних наук, а не вислугуватись іншим наукам¹⁾; йому завдячуємо новітні понятя о тілах простих і зложе- них; він перший сказав, що хемічні сполуки повстають через пра- вильне укладанне найдрібніших частин простих тіл і став сам перший працювати на більші розміри в хемії для хемії.

Та сучасні вчені, що займали ся хемією, не доросли були ще до тих поглядів. Ідеї Boyle-а видавали ся їм дивними мріями, що за ними ледви кількох молодших зважило ся пійти.

Така вже доля всіх новітніх, правдиво поступових ідей...

Роблячи численні досьвіди й хемічні розсліди завважав між ін- шими Boyle, що добуток із спалення деяких металів єсть тяжший від самого металю. Возьмім приміром дротик або пластинку з маґну та приложім до огня, то він розгорить ясною, осліплюючою полумі- нню (звісне „маґнезієве“ сьвітло). Із спалення одержимо білий „мета- лічний попіл“, чи як тогочасні хеміки звали „металічне“ вапно, що значно тяжше від самого маґну. Очевидно, що підчас палення тих тіл лучить ся щось із ними, та через те вони і зискують на вазі.

¹⁾ Sceptical chymist. 1661 року.

Відповідно до тогочасного стану науки Boyle пояснював се явище тим, що матерія, яка лучить ся з тілами підчас палення ¹⁾ се огонь і в останніх днях свого життя посв'ячує багато часу і праці на те, щоби видобути і зважити сю огнянну матерію.

Розуміть ся, що всі ті його старання не довели до нічого; справа палення і горіння тіл остала ся і на дальше великою тайною, а розв'язкою її почали займатися усі визначніші тогочасні хеміки, що пішли слідом великого Boyle-а.

Один із них, Mayow станув був вже навіть на дуже добрій дорозі, що веде прямо до розв'язки сього питання.

Завважав він, що в щільно замкнених посудинах тіла горять і звірята живуть тільки строго означений і то дуже короткий час — а проте у водусі єсть щось, що піддержує горінне тіл і життя звірят, а складову сю частину воздуха назвав Mayow „spiritus vitalis“, себто духом життя.

Та сей погляд не промовив до переконання тогочасних вчених, і вони замість розсліджувати дальше той „дух життя“, шукають інших способів, щоб прояснити висше згадані явища.

В тій цілі ставить Becher ¹⁾ ось яку гіпотезу:

Світ неорганічний „subterrane“ т. є. „мертва природа“, значить ціла природа з виїмком рослин і звірят, складаєть ся з двох противних собі складових частий „води“ і „землі“. Сі два основні первні змішуючи ся разом, творять три роди землі: тверду землю „terra prima, fussilis seu aridea“, мягку землю „terra secunda, pinguis“ і землю текучу „terra tertia, fluida“.

Земля друга „мягка“ чи „товста“, що складала ся на половину з „землі“ і „води“, мала в собі в рівній мірі свійства одної й другої — була проте найважнішою й мусіла входити в склад усіх важніших тіл в природі; так приміром пише Becher: „сірка складаєть ся з квасної соли ²⁾ й нашої другої землі“, „Sulfur constat ex sale acido et nostra secunda terra..... Si terra pinguis cum sale acido permiscetur, sulfur fit“. (Phys. subt. II. p. 70).

Один із найздібніших учеників Becher-а Stahl розвинув дальше і викінчив отсю гіпотезу свого вчителя та надав їй ідейно-філософичний підклад.

Після нього всі тіла в природі суть зложені з первнів, що суть немовби воплощенем їхніх свійств. Тіла летивіють тому, що мають

¹⁾ New Experiments to make Fire and Flame stable and ponderable 1678

²⁾ Actorum Laboratorii chymici Monacensis seu Physicis subterraneae libri duo 1669.

Alphabetum minerale seu viginti quattuor theses chymicae 1682.

³⁾ Молода Україна ч. 2. ст. 66 семий вірш з долу.

в собі меркурій, первень леткий; палять ся, коли мають в собі сірку
первень пальний; топлять ся, коли мають сіль, первень топливий і т. д.

Кожде проте свійство тіл має свою причину, свого бога, що
сам невидимий і недостижний буває в природі, воплощуючи ся до-
волі в поодиноких тілах.

Був се свого рода політеїзм чи фетишизм, що мав усі позори
научності і льогіки.

Первень пальний видавав ся Stahl-ови найважнішим, мабуть
тому, що досьвіди Maуow-а вказували на якусь таємну звязь між
горіннем а життєм; йому віддав Stahl найбільшу пошану й назвав його
„фльогістоном“ себто „пальником“ „*principium inflamabile seu Phlo-
giston*“¹⁾.

Теория Stahl-а, хоч і оперта на поглядах Bechera була від них
далеко оригінальнішою і більш научною, а коли Stahl повторяв за-
єдно: „*Becheriana profero*“, то се було лиш виразом його глибокого
пієтизму для свого вчителя та його надмірної ввічливости.

Нині видаєть ся всім незвичайно дивним, як могли такі погляди
запрятувати ум правдивих вчених, тай як могли вони держати ся
так упірно в хемії майже півтора сотні літ. Аджеж і тоді було га-
разд всякому звісно, що не всі тіла заховують ся в огні однаково;
одні, як н. пр. металі, стають тяжшими, другі як н. пр. дерево, ста-
ють легчими, а знова інші як лій або олива спалюють ся зовсім.
Коли проте горінне єсть утратою фльогістону, як може ся втрата ви-
кликати так різні, бай противні прояви? Такі закиди роблять
справді тогочасним хемікам усі майже вчені, що пишуть про історію
розвою хемії.

Таке осуджуванне теорії фльогістону єсть зовсім несправедливе.
Нині ми виховуємо ся вже від дитинства в сім переконанню, що тя-
гар, се невідлучне свійство кожної матерії; та ми не можемо забувати
на се, що „*Philosophiae naturalis principia mathematica*“, де Newton
вперше зважив ся виступити з теорією загальної гравітації, появи-
ли ся доперва в р. 1687, значить, значно вже на Бехерівських творах;
мусимо рівнож тямити й на се, що Нютонівська теория не відразу
здобула собі право горожанства в науці, та що еще довго опісля
придержували ся вчені поглядів Арістотеля, що вода і земля стре-
млять зближити ся до осередка землі, а огонь і воздух віддалити ся
від нього.

Впрочім Нютон відкриваючи згадане право природи, не прояснив,
бо й не міг прояснити, його причини, проте й не здивуємо ся, що
еще в р. 1763. Jac. Reinbold Spielmann, професор хемії в Штрасбурзі,
пише у своїх „*Institutiones chemiae*“: „так як до тепер правдива

¹⁾ Назва ся походить від *φλογιστός* пальний.

причина тяготіння ще незвісна фізикам, проте їй не могу підняти ся сього, щоби подати причину збільшування тягару олова підчас його вдпіння (calcinatio)“, та що тогочасні хеміки ставляючи свої гіпотези і теорії, перейшли над сею справою до дневнього порядку.

Теорія фльогістону стояла, як бачимо, на висоті тогочасної науки, та вистарчала вповні на тогдішні часи, пояснюючи на позір зовсім достаточо що найважніші знані тоді прояви хемічні — проте їй не диво, що всі тогочасні вчені стали її горячими приклонниками. Boerhaave, Geoffroy, Eller, Marggraff, Pott, Leidenfrost, Le Roy, Priestley, Cavendish, Kirwan, Scheele та багато інших заслужених хеміків були завзятими фльогістниками. Вони старались розвинути та поглибити теорію фльогістону, та з метафізичних вижин стягнути її до реальної дійсности.

Але теорія фльогістону не була висновком із знаних тоді в хемії фактів, а лиш метафізичною мрією накиненою тій науці, проте такі старання згаданих вчених мусіли виказати її нестійність, а через те стати ся причиною її упадку.

Як-раз в тім часі Cavendish відкрив водень (hydrogen), газ найлегший із всіх знаних ще їй до тепер тіл в природі, що сам горить а не піддержує горіння, та ще їй позірно одержуваний з металів (діланнем металів на сірчаний квас) та замінюючий „металічне валпо“ назад на метал (відбирає кисень окисам металів). Всі ті свійства приписувано фльогістону, проте Kirwan впадає на думку, що нововідкритий газ се справдішний фльогістон! Хеміки привитали з великим одушевленем се нове відкрите та починають нагинати знані їм факти до сього погляду, називаючи його з гордостію „уліпшеним системом Stahl-а“. Та погляд Kirwana був зовсім безпідставний, тому старання їх не довели до нічого путнього, а лиш противно ввели в хемію незвичайне замішанне.

Металі стали у одних тілами простими, у других зложеними, водень був у одних самим фльогістоном, у других зафльогістонованою, у ще інших відфльогістонованою водою, ті самі слова мали у ріжних ріжне значінне — словом учені перестали себе розуміти і в хемії настав хаос, що серед нього ніхто не міг визнати ся.

Тимчасом погляди Нютона здобули собі в науці повне право горожанства; вчені зрозуміли, що вагота се невідлучне свійство всякої матерії, кожного тіла, та що се свійство так важне, що над ним годі перейти до дневнього порядку; рівночасно із тим відкрили вчені, що матерія тіл ані не може повстати з нічого, ані не гине ніколи, а на основі тих двох великих правил природи приходить Lavoisier до сього переконання, що і при хемічних дослідах треба звернути пильну увагу на тягар і на скількість матерії тіл.

У своїх знаменитих працях „про воду та можливість заміни її в землю“, „про природу первня (principe), що лучить ся з металами підчас їх вапніння, збільшаючи їх ваготу“, „про горінне свічки“, „про горінне взагалі“ та в інших численних публікаціях в річниках парижської Академії наук (Memoires de l' Academie Royale) доходить він на основі своїх численних досвідів ось до яких вислідів: Матерія тіл не може ніколи змінити ся, можна лиш деякі тіла розложити на менше зложені і в той спосіб одержати тіла, що дальше вже не дадут розложити ся, т. зв. первні, що їх можна знова на відвороті складати в тіла зложені т. зв. хемічні сполуки. Підчас творення таких сполук скількість матерії не збільшаєть ся — матерія не творить ся, а підчас розкладу сполук на первні ані одробина матерії не загиває, бо „в фізиці (свої досліди зачислав видно Lavoisier до фізики) так як в геометрії має стійність право, що цілість рівняєть ся своїм частям“ (Mem. de l' Acad. Royale. 1781 p. 473). Горінне всіх тіл у воздуху полягає на сім, що вони лучать ся із легким первнем, газом, що находит ся в воздуху, творить разом із воднем воду, а з металами „кваси“ — через що він і назвав його „oxygene“ „квасород, кисень“.

Ціхою кожною наукою єсть метода в дослідах і систем, що в ньому укладають ся пізнані факти, щоби в той спосіб дійти до правил, що правлять ними.

Хемія до кінця минувшого XVIII-го століття була лиш збираниною фактів, згромаджених без ладу і без методи, проте й Кант не хотів, як звісно, зачислити її до ряду правдивих, строгих наук. Що правда, флогістичкам треба признати сю заслугу, що вони перші зважили ся вияснювати всі знані їм явища, та старали ся надати хемії научну і систематичну підставу. Та незважанне на тягарові відношення, як зарівно метода нагинання фактів до теорії з гори їм накиненої, звела на ніщо всі їхні труди і старання. Доперва Лявуазіє сотворив в хемії методу і систем і тим поставив її на правдиво й строго научних основах.

Лявуазіє знав, що сучасні йому не надто еще приготовані на його погляди: „Я несподіваю сього, щоби мої ідеї сейчас прийняли ся. Людський дух навикає до певних способів задивлюваня, проте й ті, що гляділи на природу і на частину її проявів усе із одного становиська, приймають тільки з трудом нові ідеї. Проте час покаже, чи погляди, що я їх ту виложив, будуть прийняті, чи відкинені“ (Oeuvres. T. II. p. 655).

І працював невтомно над поглибленнем і справдженнем своїх поглядів, та спокійно придивляв ся бурі, що викликав її своїм „Traité élémentaire de chimie“, де зважив ся вперве уложити систем хемії після своїх поглядів, та ужити для сполук відповіднього сьому

іменования — аж вкінці дїждав ся хвилі, коли всі, що найбільші вчені всіх культурних народів признали його погляди правдивими і стали горячими їх приклонниками.

І окритий вічною славою міг спокійно положити свою голову під гільотину певний сього, що колись і ті, що тепер кинули ся на нього із зловіщим окликом „nous n'avons plus besoin de savants“ ¹⁾ признають йому його заслуги, та що новостворена ним наука, яка до тепер була лиш привилеєм можних, стане колись приступною й зрозумілою для широких народніх мас і причинить ся колись із свого боку до ущасливлення терплячої та угнетеної частини людської суспільности.

Поставлена на правдиво научних основах стала хемія незвичайно скоро розвивати ся.

Dalton опираючи ся на поглядах Лявуазієра старає ся прояснити будову матерії ставляючи знану атомістичну гіпотезу, Berzelius впроваджує відповідне сьому знакованне первнів і сполук, Gerhardt і Laurent спостерігають правильність будови (типовість) хемічних сполук, Kekule і Butlerow розсліджують будову найменших частин сполук, а Van t' Hoff і Guye ставляють на основі їх дослідів гіпотезу правильного укладу атомів в дробинах (молекулах), основуючи в той спосіб нову галузь хемії „стереохемію“. Менделієв і Meyer відкривають правильність в спорідненню первнів (періодичність первнів), Bertholet і Thomsen слідять витворюванне тепла при хемічних співділаннях (реакциях), та його звязь із „хемічним спорідненем“ первнів, даючи в сей спосіб початок „термохемії“, Van t' Hoff розсліджує осмотичне тисненне розчинів, а Nernst на сій основі відкриває вплив температури на розчинюванне тіл — а досліди їх позволили хемікам прояснити внутренню будову численних сполук. Arrhenius і Ostwald розяснюють дорогою електролізи загадочну до тепер справу основ і квасів, а сотні молодших талановитих вчених, повні завзяття і посвяти працюють невтомимо над остаточним розясненнем всіх явищ а особливо внутренньої будови всіх тіл в природі та устрою матерії, чи — як сказав Helmholtz — над „поборенем цілої природи силою льогічного права“.

¹⁾ „Ми не потребуємо більш уже вчених“ — так сказали члени конститунти оборонцям Лявуазієра — його й стято за те, що мовби то фальшував тютюн у державних складах, 8-го мая 1794 р.

ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

М. П. ДРАГОМАНОВ, ЙОГО ДУМКИ, ДІЯЛЬНІСТЬ І ЗНАЧІНС. (Кінець).

Російська література, як одинокє майже жерело осьвіти, має і довго ще мати-ме по Драгомановій думці велике значіне так для російських Українців як і для Галичан. Шовіністичні думки деяких Галичан про непотрібність і непридатність а навіть шкідність російської літератури для Українців, вважає він просто погубними для розвою нашої нації. Часто вертає Драгоманов до сеї теми, та виказує, що й ся пайка поступовства, яку в порівнаню з московфілами показували галицькі народовці — є рефлексом впливів поступової російської літератури. Що більше: він був сего погляду, що саме незнанє новочасної російської літератури є у частини Галичан жерелом консервативного московфільства і що одиноким способом на наше московфільство є обзнакомленє Галичан із російською літературою, а затим і з тими поступовими думками, які становлять всю вагу і зміст сеї літератури, а які доведуть певно галицьку інтелігенцію до демократизму та до праці для окружаючого її українсько-руського народу.

Ось так вважає Драгоманов неущтво та незнанє сучасної російської культури — а затим заскоружість і ретроградство, жерелом московфільства та причиною прихильности до казенної Росії у пайки Галичан і вірить, що саме поступова російська література зможе вернути сих людей Україні.

Більш небезпечною появою від ретроградного московфільства інтелігентів було по думці Драгоманова московфільство галицьких мужиків, що має свою основу в безвідраднім економічно-соціяльнім положеню нашого селянства. Він остерігав нераз й не-два Галичан перед легковаженєм сього прояву, воював з наївно-чванькуватими висказами декого з галицьких народовців, що: „в нас — мовляв — нема соціяльної квестиї“, та накликував безвинно інтелігенцію, стати до борби саме за соціяльні інтереси мас і вказати тим масам інший та певнійший ратунок від загину, ніж є ним „білий цар“. Та покликн його довго були горохом киданим об стіну.

Драгоманов не признає ніяких національних „духів“ в роді „українського свободолюбства“ а „московського наклону до тиранії“ і т. п. Свободолюбство або тиранство, індивідуалізм або колективізм і т. п. мають своє жерело не в народніх вдачах але в історично-вितворених обставинах, серед яких живе дана нація.

Національна ідея сама по собі, яко думка про національну мову, єї захованє та розвій, не забезпечить ще — каже він — нації щастя та розвитку. Такий „формальний“ націоналізм, що зводить всю національну справу до одного тільки „питаня мови“ — може бути

одежею, в яку вбереть ся червоний прогресист як і крайний ретроград. Національна ідея набирає що-йно тоді ваги та сили, коли її виповнити змістом конкретних соціальних, політичних і т. п. думок Мова не є ціллю розвою нації — але способом, яким ідеть ся до цілів, що їх вказують поступові вселюдські ідеали. Так розумє Драгоманов та в дальшій консеквенції радить Галичанам не вожувати самим тільки „пустим“ (без змісту) націоналізмом, але каже надати йому зміст із соціальних та політичних ідей.

Тільки так поставлений націоналізм зможе успішно противуділати москвофільству та виведе українську справу на бистру а чисту воду.

Націоналістичною фразеологією, противставленєм общерусским „святотщам“ своїх „святотців“, висуванем самого тільки формального українського націоналізму без змісту демократичних і поступових думок супроти в общерусского націоналізму, не доведеть ся до нічого. Се аргументи однакової стійности із аргументами москвофільів.

Натомість певно загине кнутапоклонне москвофільство, коли українська національна справа буде не тільки справою української мови, але коли єї українські інтелігенти зрозуміють як справу соціального і політичного визволу поневолених мас працюючих верстов українського мужицтва і робітництва.

Тісно із сими думками вяжуть ся і Драгоманові думки про Угорську Русь. Він перший не тільки з Українців але і перший від Галичан заглянув в сю забуту, закутину нашої вітчизни. На Угорську Русь вибрав ся він 75-ого року по своїм побуті в Галичині і Буковині. Галичани-народовці, хоч сиділи сусідами Закарпатчини, не вміли йому подати про забескидських „Руснаків“ ніяких звісток. Поїхавши там навмання, позавязував Драгоманов зносини із деякими тамошніми інтелігентами, привіз перші вістки про Угорську Русь в Галичину, а опісля горячо займав ся відродженєм „Руснаків“, в котре він кріпко вірив, і котре — думав дасть ся перевести дорогою особистих зносин та запізнаванем угорських Русинів із сучасною російською літературою, одинокою, що могла їм бути жерелом висшої освіти та научних вісток про Україну ¹⁾.

Угорську Русь звав Драгоманов „пораненим братом“; коли про неї говорив, зворушував ся як ні при якій інчій темі — йому за-

¹⁾ Мені доводилось в часі побуту на Закарпатчині чувати імя Драгоманова між тамошніми Русинами яко одинокого їм знаного Українця. Рівнож стрічав я там деяких людей, обзнакомлених трохи з рос. писателями, котрих твори доставали вони від знайомих, що їх одержали ще давніше від одного „професора з Росси“. Імени його допитати ся я не міг — але думаю, що се мусів бути Драгоманов. Годить ся завважати, що саме ті люди були ще найбільш свідомими своєї нації і доволі поступовими. — (Прим. автора).

вдяки збудило ся у Галичан заітересоване угорськими братами і навязались перші зносини.

Консеквентно до своїх поглядів на національну справу глядів Драгоманов на квестію українсько-руської літератури і науки, загалом на квестію українсько-руської мови.

Виходячи із засади, що література повинна служити нації і бути рівночасно відблеском єї життя, він з одного боку виключав з літератури всяку національну фразеологію та признавав рацію і вагу єдино тим літературним творам, що зачіпають загально-людські теми — з другого боку був за поступенним розвитком української літератури і літературної мови „з низу в гору“. Як розумний і практичний діяч знав се і вічно се повторяв, що всякі спори та докази на тему прав та відрубности української мови є пустомельством, що безпредметовим є спір самих Українців, як широкі рамці надати самій українській літературі і мові. Він думає, що місто марне тратити сили і час на такі полеміки — ліпше всего взяти ся справді творити українську літературу, живу і відповідаючу потребам народу. Ся праця повинна починати ся „з низу“ та йти „в гору“, себто від популярних видавництв через белетристику до вищої науки.

Спір про потребу українського університету, справді оригінальний на єї часи, коли не було й елементарної української науки, вважав він сьмішним. Натомість, закликав всіх до-образования народу українськими брошурками та до борби проти чужої „народної школи“ за школу українську. Здобувши елементарні та відповідне число середних шкіл, здобудемо вже й університет — розумє Драгоманов — і як пізнійша житейська практика показала, розумованє його було раціональне: справа університету виринула тоді, коли знайшли ся сильні для неї підстави з елементарною силою сама від себе.

Тісно із національною квестією є звязана справа відносин наших до Поляків та Москвичів. Сій справі а головно справі відносин вольнодумців так польських як і російських до України, посвячена знаменита його праця: „Историческая Польша и велико-русская демократія“.

Поляки і Москвичі вільнодумці зі спорадичними і зникаючими вїтками відносили ся і ще відносять ся неприхильно до української національної справи, а бодай ігнорують єї. Причина сього або їх націоналістично-історичні традиції або централістичні забаганки — а при тім всім незнанє справи, незнанє України і цілком мильний погляд на єї історію і теперішній стан.

Російські революціонери в своїх зносинах з Поляками ділили Україну тай цілу європейську Росію між себе, наче Польща та Росія в Андрусівськїм договорі. Драгоманов виказує, як вони виходячи із блудних преміс, попадають в тисячі помилок і блудів, доказує їм сьвідоме замиканє очий на ясний факт українства, пятає яко

перфідію закриване національної української справи нібито загальноросейськими революційними інтересами — і вмiсто централізаційно-історичних програм петербурських народовольців і варшавських історичників розвиває свою федеративну програму, де-би Україна мала забезпечену національну автопомію.

Українська справа загалом мала в Драгоманові першого і справді поважного та голосного оборонця перед російським та європейським форумом.

Годі вчисляти ту цілий ряд статей і брошур його пера, які появили ся в сій kwestії у Росії — згадаю тільки праці про українську справу, що появили ся в західній Європі на європейських мовах.

І так 73-ого року в флорентійським журналі „Rivista Europea“ помістив він довшу розвідку: „Il movimento litterario ruteno in Russia e Galizia“, а в часописі „La republique Française“ надрукував статю: „La litterature ruthene“; — 1876-ого року появила ся в „Neue Freie Presse“ статя його пера „Russische Nivelirungspolitik“, а 1878 предложив Драгоманов літературному конгресови в Парижі протест проти проскрібованя української літератури у Росії під заголовком: „La litterature oucrainienne proscrite par le gouvernement russe“. Ся брошура вийшла ще в перекладах: українським, сербським, італійським та іспанським. Знова-ж 1880-го року в цюрихським журналі „Jahrbuch für Sozialpolitik“ надруковано Драгоманову статю: „Der Kleinrussische Internationalismus“, а медіолянська „Rivista internazionale del sozialismo“ помістила дві його розвідки: „I contadini russo-oucrainici sotto i liberali ungheresi“ і „La litteratura di una nazione plebea“. а „Revue socialiste“ надрукувала його артикул: „Les nations de l'Europe orientale et le socialisme international“. — Сего-ж року зладив він для монументального твору славного географа Елізе Реклю соціальний, політичний і етнографічний огляд європейської Росії. Крім того містять ся його нотатки про Україну, її історію, нарід і літературу в кількох лексіконах і енциклопедиях, де його покликано на співробітника.

Та й пишучи про всілякі прояви російського життя, Драгоманов все повертав до українського питання, посвятивши роз'ясненню української kwestії із даної точки і даного боку та відносно до трактованої kwestії нераз більшу частину брошури або артикулу.

Він вмiє получить справу українську із всіма найживотнійшими, всіма пекучими kwestіями; тим робом надає українській справі актуальности, виволікає її на європейське форум, не дає про неї забути, підносить голос на всю Європу за порабощений народ і проскрібовану мову і змушує „всіх і вся“ до заінтересованя українством.

В тіснійшій значіно практичну діяльність начав Драгоманов. від коли осів у Софії, а у Львові заложено радикальну партію та єї орган „Народ“. Радикальна партія була витвором сего ферменту, який викликала серед галицької суспільности Драгоманівська наука.

Абстрагуючи від теоретичного соціалізму його — був радикалізм протестом супроти реакції, яка опанувала около 90-го року галицьку суспільність, був висказом хлопоманства молодіжи, зібраним у консеквентну програму на основі Драгоманових думок та при всіх хибих і браках своїх був першим у нас рухом на новочасний лад; був течією, що розлявши ся по Галичині поглубила у всіх напрямх народне жите, посунула вперед усю суспільність та стала жерелом нових форм, нових напрямів у народнім розвоєви.

Яко духовий проводир партії показав Драгоманов незвичайний організаторський та політичний талант. В Галичині закипіло мов в горшку; критика міжпартійна та співубігане партій проявили ся сейчас живійшим рухом; звернено увагу на економічні і соціальні справи, народні маси рушились.

Яко громадянський діяч воював Драгоманов все чесно і отверто та пятнував як одну з найбільших галицьких язв: газетне крутіїство, обманюване себе і публіки та брак всякої етики супроти противника — все хибі, які й досі не перевели ся не то у противників, але й у прихильників Драгоманова.

Він жадав все ясного і принципіального ставлення всякої kwestії, пятнував опортунізм та бичував реакційність і партійну вузкоглядність.

Остра і безпощадна його критика збільшила число ворогів, але й придбала йому прихильників, що стали помагати чистити сю — як він про Галичину казав — „Авгієву стайню“.

„Destruam et aedificabitis“ — було девізою його критики.

І справді: старий, зморшавілий будинок валить ся, а встає нове жите — новий світ.

Драгоманова праця слідна на кожному кроці: в літературі, політиці, науці, в розвоє національної свідомости, в проблєсах жита на Угорській Русі.

Значіне і вплив його основуєть ся на тім, що він вивів українську справу із вузьких націоналістичних рамок, в яких вона дусила ся і заснічувала ся, а поставив єї на ґрунті всесвітних ідей, скував єї з найкращими змаганнями сучасного світа — одним словом увів Україну в Европу. Вага його лежить і в сїм революціонізуючїм критицизмі, який він увів ув українську науку, публіцистику, політику і загалом в українське жите. Його ученики й епігони — се перші ряди на європейській лад образованих Українців, се перці „неукраїнофіли“ і „нерутенці“ та перші засновки української іррі-

денти. Духово-генетична зв'яз між ірридентистичними думками сучасної молоді України, а практичним пан-українством Драгоманова ясна сама собою.

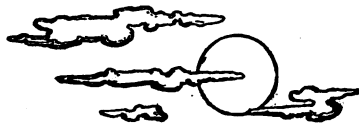
Значіне його мусить зростати з кожнім кроком з'європеїзованя нашої єуспільности.

Вплив його буде ширшати з кожним нововиданим томом малозвісних, а неоцінені скарби думок замикаючих, творів.

Піна злости, якою бризькають на него „чорні“ духи, не досягне до підніжя високого педесталу, на якім молоді серця поставили образ і память духового велита України.

Там на далекій чужині — під Балканом спочило тіло великого сина України, спочило серце, що било ся й добилось за Вкраїну — та дух його вітає в молодих душах, а думки його сьвітять дорогу в темну будучність, а слова його се громовий поклик до невтомного бою за волю і щастє України, се заповіт непримиримої вражди усій неправді і неволі, тиранству, гнетови й кайданам!

Молодіж покланяючи ся духови великого Українця складає Ганібалеву присягу зужити здобутки його праці—та оперши ся на них послужити гідно справі поступу і України, а девізом єї буде: більше праці, більше думки, більше сьвітла!*)

*) Женевські та галицькі видавництва Драгоманова мож замавляти через назну редакцію. Прим. Ред.

LITHUANUS.

ПРО НАРОДНИЙ РУХ ЛИТОВЦІВ.

Одною з найбільше життєвих справ, які стоять на деннім порядку у політично поневоленних народів, гноблених сильнішими, будьто в імя добра цивілізації, а властиво задля націнення народної гордості, що бажає як найдальше розпростерти свій прапор кошто иньших та для материяльного хісна — є kwestія народної оборони, оборони прав і мови своєї.

Проте з немалою приємністю користаю з Вашого запрошеня, бажаючи як Литовець вивязати ся зі своєї задачі — познакомленя української молодіжи з гадками, змаганнями і тою борбою на жите і смерть, яку триміліонний литовський нарід веде з багато численішими і материяльно сильнішими народами за свої подоптані права і своє національне жите-буте.

Взаїмне познакомлене української і литовської молодіжи, взаїмне пізнанє їх гадок і змагань представляє не малу стійність для обох народів.

Спільність культури в XIV і XV-тих віках, пізнійше кількавікове, державне спільне пожите, а радше кількавікове двиганє ярма, витворили у обох народів багато спільних народних ціх, а тожсаме теперішне положенє вироджує подекуди потребу спільної акції в борбі за свої народні права з одними і тими самими сусідами.

На жаль в своїх інформациях я звязаний нераз потребою зберігати дискрецію, зрештою конечно, щоби не зашкодити і самій справі і тим, що беруть в ній участь.

* * *

Для ліпшого зрозуміня так пізного розбудженя народної свідомости на Литві, пригадаймо хоч коротко політичну історію того народа.

Від найдавніших часів вибравши собі за садибу плідне, а переважно лісисте, повне меду і дичини, побереже Балтику, литовський нарід цілі віки не дає про себе знаку житя своїм дужим сусідам, розвиваєть ся культурно зовсім відрубно від них, в цілковитій скритости перед тодішною европейською цивілізацією. В кінці XII віка сміливі від часу до часу напади сусідів на Литву, а в початках XIII віка трівала боротьба з осілим Чином Хрестоносців силує Литовців до злуки конечної для оборони свого майна, своєї культури, богів і віри та покликуює їх з нетрів і пралісів відіграти хоч коротку, всеж таки знатнійшу ролю в історії Європи. Постійна боротьба з християнською місією Хрестоносців вироблює в тім рільничім, а з при-

роди лагіднім народі відвагу, воєнний хист та замилюване до грабїжи і розбоїв.

В XIV віці видимо Литву могутним князівством, що розширене від Балтику аж до Чорного моря, сягає далеко поза етнографічні границі. Однак ті здобутки не виходять на добро литовському народови. Супроти чисельно перемагаючого і культурно вище стоячого руського елементу литовські бояри та князі підлягають його впливови, приймаючи його мову, звичаї, а врешті і віру. Під впливом тих здобутків, а особливо завдяки пізнійшій злуді Литви з Польщею, литовський нарід ділиться на дві ворожі собі верстви: правлячу і правлену. Перша, що стояла культурно найвище, винародовлюється. Друга, отже властивий нарід, осувається з історичного поля: мало вже обходять його конвентіклі заключувані його панами та владниками. Персяклий повірjami, фанатичний, вивлащений матеріально, а темний, як ніч — здавалося — засуджений вже на цілковиту погибіль.

Нещасний акт Люблинської унії, а наслідком його імміграція польської шляхти на Литву, починає винародовлювати і нижші верстви, що стояли на услугах у той шляхти. В 30 літ по Люблинській унії показується писана мовою люду „Постиля кс. Давкши“, в котрій автор дорікає дрібній литовській шляхті за те, що покидає батьківську мову, а приймає польську. Однак се був голос вопіючого на пустини, його не чув ніхто, бо той, до кого він був звернений не слухав, а решта не розуміла його.

Коли здавалося, що литовський нарід, забутий цілим світом, поділить долю своїх співплеменних Прусів, то на обрії пруської Литви появилася чоловік, що йому припала почесна роль сотворити литовську літературу та показати її світови. Тим чоловіком був Христіян Донелайтіс (по латинськи Donalitius) 1714 — 1780, син бідного рільника, пізніше протестантський пастор в Тольмінкемах.

Чим Котляревський для Українців, тим для Литовців Донелайтіс; як перший так і другий виробили рідну мову та сотворили письменство для свого народа, як один так і другий зріклися слави і почесний, а в домовім затишку працювали для добра люду.

Правда, що на двіста літ перед Донелайтісом спорадично оказувалися литовські¹⁾ друки, але крім граматики і слівників²⁾, виданих в XVII в. — були се переважно книжки духовного змісту. До

¹⁾ Перша книжка написана в литовській мові вийшла з друку 1547 р. — був се лютерський катехизм разом з граматикою.

²⁾ 1639 р. Шиавід написав литовську граматику, а 1677 р. вийшов у литовській мові польсько-латинсько-литовський словник.

нехайтис, мимо свого духовного стану, хопив ся сьвіцької літератури. В тім самім часі, коли Кьльошток, взявши підмогу від протекторів, буяв уявою в надземськім житю, смирний литовський пастор шукав теми до своєї праці в родинних хатах. В поемі „Чотири пори року“ мистецьким пером змалював доскональний образ життя литовського селянина в XVIII віці в кожній порі року, обичаї і звичаї, його віру і повіря. В байках докоряв сильним, а несправедливим мира сього. Вкінці в повістці „про литовське весіле“ полишив гарні ескізи подекуди до тепер збережених весільних звичаїв на Литві.

По смерті Довелайтиса Литва довго ждала гідного наслідника, а його твори що йно кількадесять літ по його смерті опубліковано¹⁾. Аж по занепаді Польщі, але вже без перерви, розвиваєть ся наново литовське письменство, переважно проза. На небосклоні Литви появляють ся учені, що з найбільшим посьвяченем віддають ся праці на ниві культурного відродження Литви. В частині Литви, що попала під німецьку державу, проф. Куршайтис займає катедру литовської мови в Королівці, а 1849 р. закладає першу часопись в литовській мові „Keleivis“ (Мандрівник). В російській частині бачимо таких корифеїв литовського національного відродження, як Увінскі, Довконт, Волончевекі.

Перший від року 1846 до 1865 без перерви видає свої річники для селян, де побіч порад для господарів і популярно-научних статей поміщає дуже багато патріотичних віршів. Довконт посьвячуєть ся більше етнографічним та історичним студиям, а єпископ Волончевекі, кромі книжок духовної грядети, видає свої цінні етнографічні труди. Побіч прози процвітає тоже і поезія, переважно лірична.

Одним словом перша половина XIX столітя розпочинає нову еру в житю Литовців — еру національного відродження.

Однак сей культуральний рух на Литві, розбуджений литовськими письменниками та ученими, мусів перенести ще багато проб, заки дійшов до того ступеня, на яким його нині бачимо. Рік 1863 — се історичне фатум — затяжив немало і на народнім розвою Литовців. Зелізна рука Муравева придавлює повстане. Муравєвови приходить на думку вирвати Литву з під польських впливів, радить отже своїому правительству віддати її на поталу російській апостольській місії. Правительство слухає та зачинає від тепер русифікаційну політику в сім краю.

Нехайно сконфісковані по повстаню маєтки або парцелюють ся і передають ся російським кольтоністам, або продають ся за безцін, або знов віддаєть ся їх за якісь прислуги веїлякого рода російським

¹⁾ 1818 видав їх проф. Rhes в Королівці.

урядникам. Всі уряди в краю, зачинаючи від громадського писаря, а кінчаючи на найвищих, обсаджують ся від тепер виключно Москалями, а Литовців висилають ся в найглибші російські губернії, в наслідок того половина литовської інтелігенції єсть засуджена, на помосковщине в далекій чужині, без найменшого хісна для краю.

В році 1865 наслідник Муравєва Кавфман, йдучи за порадою російських політиків зносить в краю всякі друки латинськими черенками, що їх до тепер Литовці уживали, а натомість пропонує свою гражданку (кирилицю). Все те дієть ся під покришкою висвободженя Литви з під польських впливів. Для заохоченя Литовців до прийнятя пропонованої правописи правительство виплачує що року „з краєвих фондів“ значні суми на литовські друки. Врешті визначили нагороди тим Литовцям, що приймили православіє, а то в грошах, інтратних посадах, або також в сконфіскованих в часі повстаня майнах.

Чим більше було змаганє правительства до здавленя польських впливів на Литві, тим більша небезпека грозила Литві і зі сторони Поляків, або пополячених Литовців, елементу тоді досить сильного на Литві, в осібности зі сторони духовенства. Духовенство, хотяй з походженя переважно литовське, хопило ся польонізації Литви, бо в замаху правительства добачало не лише бажанє винародовити, але рівночасно також відірвати Литву від католицизма, при тим, лише з малою виїмкою, тратило віру в успіхи борби з русифікацією за помочию розбуджуваня в литовськїм хлопі національної самосвідомости.

Як сильна і небезпечна для національної екзистенції Литовців була польонізація в останніх кількадесяти літах, сліди сього бачимо ще нині в віленській губернії, де в литовських парохіях проповіді виголошують ся по польськи, а люд, що дома говорить виключно по литовськи, молить ся нераз ломаною польщиною.

Одначе помимо перешкод, які російське правительство ставляло народному розвоєви Литовців, та мимо польонізації, розвій сей, ослаблений на пару літ, підносить ся наново й поступає на перед з більшою ще силою чим передше.

Литовське письменство, що розвивало ся під російським правлінням, було позбавлене одної ціхи, яка характеризує всякі народні рухи — ціхи політичної.

Ті, що писали, навчали люд раціональної управи землі, оповідали йому славну минувшину Литви, складали для нього повістки; лише про се, що найбільше лежало йому на серці, про його недолю та про средства, як її усунути, а вкінці про його права — не згадували нічого, а то з причини цензури. Що йно видобувши ся з під російської цензури, литовська література придбала собі ту ціху і аж

тоді народний розвій Литовців набирає властивого собі характеру. Не мало причинили ся до сього і російські політики, бо завдяки їх інтервенції правительство надало Литві деякі полекші, бажаючи захоронити її від польонізації.

Споміж апостолів русифікаційної політики на Литві заслугує на окрему згадку історик Гільфердінг, великий славянофіл, що брав в свою оборону всіх Славян, з виімкою Поляків. Його то інтервенції Литовці завдячують знесенє друків латинськими черенками, але побіч того також введене викладів литовської мови до двох гімназій (в Маріямполи і Сувалках) та до учительського семинаря (в Вейверах). надане кільканайцяти стипендій на московськїм університеті, а вкінці право з 1865 року про литовську мову, як викладову по народних школах в литовській частині сувальської губернії. Помимо сього, що се останнє полишило ся до тепер лише на папері, надані полекші разом зі знесенєм литовських друків в Росії, причесли немалий хосєн будучому культурному і народному розвоєви Литви. Відкидаючи протєговану правительством лектуру, люд береть ся шварцувати иньшу з пруської Литви. Число писань, що вже від давна тут виходили, росте. Року 1869 єпископ Волончевскі закладає власним коштом литовську друкарню в Тильжи і призначує її виключно до всякого рода друків для Литовців з під російського правління.

У маріямпольській і сувальській гімназії заводять литовську мову. Молодіж, що до тепер стидала ся рідної мови, як виключно хлопської, зачинає вже між собою говорити по литовськи. Вернувши з гімназій, тая молодіж починає — хоч до тепер поволи — зближати ся до народу. Щораз численніші гурти литовської молодіжи ідуть по скінченю гімназій з надією одержаня стипендій на університети, замість вступати до духовних семинарій, як то се давнійше робили. В часі довгих студентських ферій збирають пісні і перекази, починають свій люд нильнійше обсервувати, записують його обичаї та звичаї приглядають ся житю-бутю народу, старають ся пізнати та порозуміти його болі і тернія і дошукують до їх причин.

Литовська молодіж московського університета дучить ся 1866 року в тайні товариства. Тих кілька одиниць відданих своїй справі творить огнище, що з нього опієля вийшли найдіяльніші оборонці та піонери литовської справи і рознесло ся сьвітло по цілій Литві!

В році 1873 прибув ту Басановіч, а в кілька літ пізнійше і Шлюпас, найрухливіші діячі на литовській ниві. Гурток того стоваришеня почав 1880 р. тут видавництво літографованої газетки „Auszra“ (Зоря). По випущеню кількох чисел часопись ся занепала, бо головного її редактора Шлюпаса, замішаного в якусь політичну справу, увязнено. По кількамісячній вязниці випущений за кавцією

Шлюпас криєть ся якийсь час на Литві, де познакомлюєть ся з кількома знатнійшими народними діячами. Головним однак його опікуном був єпископ Барановский. Певно дивною мусить здавати ся приязнь межи ученим математиком і литовським поетом, заразом фанатиком-єпископом, а молодим студентом-вольнодумцем-атеїстом — лишень в імя того, що обидва чули себе синами одного і тогож народа.

Слїдуючого року переслїдований російськими жандармами, Шлюпас емігрує за границю і їде до Швайцарії.

У тїм часї, коли литовська молодїж у Москві починає видавати газетку „Auszga“, тайні зїзди литовських фільольогів в Ковні унормували литовську правопись, що до тепер була зависима від індивідуального погляду того, хто писав, а в пруській Литві слявісти російських та німецьких університетів заложили литовське літературне товариство — „Lithauischer litterarischer Verein“, що до тепер займаєть ся збиранєм та публікованєм материялів, які доторкають ся історії та етнографії Литви.

В тїм то часї повстало на пруській Литві перше народне політичне товариство „Biruta“.

Врешті 1883 р. найшли ся в Празї три мужї, що їм судило ся займити одно з найпочетнійших місць в історії народного відродження Литви. Були се: др Басановіч, др Шлюпас і старий ветеран народної справи, повстанець з 63 року Вінцент Віштолевскі, всі три емігранти.

Далеко від своєї вітчизни радять над квестією відродження Литви, пробудження її з кільковікового сну. Згодили ся видавати новий орган для Литовців з під російського правління, бо ті часописи, що до тепер виходили в Прусії, хоч і займали ся загально литовськими інтересами, то однак друковані готеськими черенками для більшости є неприступні. Пс словах — послїдували діла. Порозумівши ся з прочою визнатнішою литовською інтелігенцією Басановіч видає тогож року (1883) перше число першого загально литовського органу „Auszga“.

Задачу тої часописи Басановіч виляє у вступнім слові так: „Найважнійшою та найбільшою нашою задачею єсть — запізнати наших братів з минувиною Литви та з історією наших предків. Бо не знаючи їх історії і любови до вітчизни, не знаємо самі, яких батьків ми діти. Розказуючи колишню історію нашу, не поминемо також сучасних потреб нашого народа“...

З самого сього вступу яєно виступає цїль, яку обібрала собі „Auszga“: показати, що Литва ще живе, що вона не якийсь археологічний памятник, але нарід, котрого духа не змогли затерти якісь ворожі стихії, — і піднести в народї національну ідею — то була

головна задача „Auszt-и“. Поле, що на ньому треба працювати, коли хочеть ся сповнити свою задачу, — то історія литовської минувшини, історія предків народа, з одної — а житеві потреби сучасних часів, з другої сторони. Но на скільки „Ausztга“ сповнила свою задачу, і чи досягнула цілковито своєї ціли — се иньша річ. Всеж таки „Ausztга“ показала, що і Литовці можуть мати свої органи, і що мати їх конечно потреба. Хоча литовська суспільність не знала до тепер про істноване тайних литовських часописий, котрі тайком сіють сьвітло на Литві, хоча не відчувала погребі органу як для Жмуди, так і для горішньої Литви, то найліпшим доказом того, як потрібною була литовська печать, є поява по ній цілого ряду литовських часописий.

З початку — природно — часопись ся розходила ся досить помаленьки і то переважно між нечисленною сільською інтелігенцією. Чим дальше — тим ширші займала круги, вишукуючи що раз більше прихильників литовщини.

То додатні сторони сього першого розсадника литовщини. Не можна однак поминути і злих. Як кожда так і литовська квестія на початку свого розвою була понята скрайно. Се зрештою конечна річ, бо лише тим весь, що єсть, набирає краски і акценту. Найбільшим блудом „Auszt-и“ було тоє, що замість лучити всі верстви і зацілювати в них народного духа, займала ся виключно хлопом, поминаючи цілковито шляхту та міщан¹⁾). Зачала також борбу з відпорним клером, бо литовське духовенство, особливо старої дати, нерадим оком дивило ся на демократичний рух, що саме будив ся, бо він грозив йому звуженем впливу на нарід, а що гірше — зменшенем материяльного добробиту. Навряд старий шляхоцький лад запевнював йому пошану на довгі літа. Сьвіцька литовська інтелігенція критикувала духовенство, бажаючи підірвати його значіне у народа. Шанси в боротьбі були нерівні — духовники викляли „Auszt-у“ як атеістичну часопись.

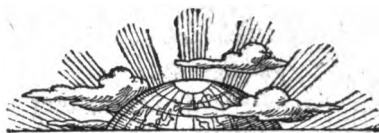
Проживши півчвертя року „Ausztга“ упала, но народний рух не ував! Малий ще тоді гурток сьвітської інтелігенції пізнав наглядно силу литовського духовенства і пересьвідчив ся, що вплив його надто великий, аби можна було отверто станути з ним до бою. Рішено отже получити ся з клерикалами та за їх підмогою скорше

¹⁾ Саме те вважаємо ми не блудом, але добрим кроком з боку „Auszt-и“; а найліпшим доказом на се, що годі було „Auszt-і заступати“ інтереси всіх верств, є розпад литовської інтелігенції на поступову і клерикальну, як і невдалі проби погодження сих напрямків. Остаточно думаємо а видко се і в історії розвою Литовців, що клерикальний консерватизм не пособляє розвою нації, а роблять се поступові напрямки. (Прим. Ред.).

спровадити національну ідею в низші верстви, тим радше, що мо-
лода генерація духовників, почала потроха сприяти литовському
рухови. Наслідком того почала виходити друга з черги литовська ча-
сопись „Sviesa“ (Світло), що в ній побіч клерикальних статей,
світська інтелігенція поміщувала свої. Однак тая єдність, витворена
лише штучно, не довго тревала. „Sviesa“ упадає по двох роках
істнованя, а фікційно получена світська інтелігенція і духовень-
ство, переходять у ворожі собі табори. Перші закладають часопись
для інтелігенції „Vargas“ (від 1889 р. і для люду „Ukininkas“ (від
1890 р.), а другі „Lietuviszka Apžvalga“.

Зрукописі переклав

В. Темницький.

СИЛЬВЕСТЕР ЯРИЧЕВСЬКИЙ.

МАМИНЕ СЕРЦЕ. (Бретонський мотив).

Хлопцєви до серця дівчина припала,
полюбив горячо — вона-ж не кохала.

— Принеси ми, любий, серце мами з дому,
я його дам зїсти песикови мому! —

І побіг хлопчина, маму вбив рідненьку
і ніс до дівчини дріжуче серденько.

Як летів до тої дівчини-небоги,
спотикнувся на камінь, впав серед дороги.

Серце мами в крові кличе в плач до нього:
— Чи ти собі, синку, не зробив що злого?...

Хроніка з нашого життя.

ГЛІВ ЯРЕМЕЦЬКИЙ.

З ЖИТЯ В ДУХОВНІМ СЕМИНАРИ.

Сими днями появилася у Львові маленька брошурка, як відбитка з „Дѣла“ під заголовком „Короткий погляд на історію читальні руської духовної семинарії у Львові — написав Ілько Кузів“. Тому, що в сій брошурці бесіда про найстаршу організацію української молодіжи в Галичині, не буде цей злишнім переказати дещо з неї про сю читальню, представити вкоротці борбу у ній питомців-Українців з москвофілами, про побіду перших, та обговорити теперішній стан читальні, життя в семинари взагалі, чого автор брошурки (відчиту) — на жаль — майже не узгляднув.

Найперше отже кілька фактів із згаданої брошурки. В ній говорить ся, що 1850 (властиво 49/50) року завязала ся в семинари читальня за порукою п. В. Ковальського. Вона переходила різні фази в своїому дальшому розвитку. До р. 1871, значить ся, до замкнення читальні, не було між питомцями жадних партійних сварів. „Писали — читаємо — етимологіко-фонетикою, як хто умів. Нікому не залежало на „йорах та ерах“, молодечий порив огортав майже всіх, одушевляв що найменше дві третини (!) богословів“. Одним словом, до р. 1871 були в семинари самі „Русини“ з своїми тодішніми поглядами. Хоча читальня світло не розвивала ся, все-таки давала про себе знати навіть кружкам позасемінарським, згадати хочби про німецько-руський словар (Партицького) та материяльні підмоги Ю. Федьковичеви.

В роках 1870. і 71. вдерла ся і в семинар загальна наша хвороба — ренегацтво. Ренегацтво обняло тоді з виїмком кільканадцяти одиниць — майже всіх питомців. Воно причинило ся до розв'язання читальні і перемінило супокійні семинарські мури в два ворожі собі табори: в табор Українців і табор українських ренегатів. Се водить ся і до нинішних часів.

Читальні не було до р. 1879. Сього року ректорат дозволив на читанє деяких часописий. „Тою читальнею управляли два господарі, звані „війтами“, визначував їх ректорат, по одному з кожної партії“. Таке було до р. 1884. В сїм році читальня знову упала, а посередною причиною єї упадку, се ренегацтво.

До цілковитого зреорганізованя читальні прийшло аж р. 1890. по вибудованю нового семинарського будинку. Уложено статут. Крім читаня часописий відбували ся також часті сходи членів, відчитати, дискусії, концерти і аматорські драматичні вистави. До чи-

тальні належали всі питомці. Партийні спори були виключені. Хто одначе мав перевагу в її заряді, видно хочаб з того, що тодішний віділ удав ся письменно з просьбою о надіслане своїх творів до слідуєчих писателів: О. Огоновського, Кониського, Нечуя Левицького, В. Антоновича, Старицького, О. Мордовця і иньших. Обходжено вправді до тепер концерти в честь М. Качковського, але як-раз тепер наступила зміна — обходжено память Т. Шевченка.

Та се тревало не довго. Сильнійші числом москвофіли взяли знову верх. Головою віділу став ренегат. Предлачувано крім одного „Дѣла“ самі москвофільські часописи. На інтерпеляцію народовців до віділу в 1892 р. підписану 84 членами: чому нема в читальни часописий: Батьківщини, Зорі, Учителя і Правди, відповів віділ, що „читальня имѣть русекыє часописы — а на польонофильскыє нѣтъ фонда“. Згодом і урядовий язик в читальни почав ставати твердшим, чи там правдиво „руским“. Борба вивязала ся на жите і смерть. Москвофіли послужили ся навіть доносом на Українців в „Галицкой Руси“ дня 17/5 1892 р.“

Від тоді лишили ся ще і тепер реальні сліди, передовсім в бібліотеці читальняній, в виді множества книжок та часописий кацапських і найбільшого сьмітя з московської літератури, що припали вже від кількох літ грубо порохами і своєю здоровою обемистогстю гризуть кождочасного бібліотекаря у його кімнаті-клітці.

Ренегацтво наношило ся до р. 1895. Сього року „виметено з читальні грязь московську“ і управа єї перейшла у властиві руки, в руки українські. Всякі протоколи, оголошеня пишуть ся від того часу чистою українською мовою і фонетичною правописю.

Доси послугував ся я датами і порядком поданими в брошурці д. І. Кузіва і на єї підставі старав ся як найкоротше представити історію згаданої читальні. Лишаєть ся ще поговорити про теперішний її стан та начеркати в кількох словах образ теперішнього народного житя в семинари.

Та мушу ще звернути увагу на вправді не дуже то і грізний злочин, але все таки невмістність, що автор брошурки (відчиту) член української, поступової молодіжи не постарав ся о виданє свого відчиту в формі загально уживаній — фонетикою. Крім „Дѣла“ є ще у нас і иньші часописи, що були би помістили сей відчит в своїх фейлетонах і зробили з нього відбитку, якби се автор був уважав за конечну потребу.

Як сказано від р. 1895 Українці мають перевагу над москвофілами на кождому полі. Читальня знаходить ся у їх руках. Віділ що року чисто український. На 193 членів є лише 30 москвофілів.

Предплачуєть ся всі українські часописи. „Галичанина“ читальня не має. З москвофільських часописий приходять лише одна коломиїська „Русская Рада“. Бібліотека має всі майже можливі в семинари українські твори. Загальне число томів доходить до півтора тисячки. Що року відбуваєть ся за порукою читальні концерт в честь Т. Шевченка. Тепер взяла ся она за видаване творів Ник. Устияновича.

Крім читальні, що ще лише між пасивними членами має кількох москвофілів, є ще иньші товариства уже чисто українські, де нема ні одного не-Українця. В першій мірі належить ту з'організоване р. 1898 „Літературно-наукове Товариство“. Числить оно до 80 членів і ділить ся на три секції: 1) богословську, 2) літературно-наукову і 3) суспільно-економічну. Житє в сих кружках розвиваєть ся дуже гарно. Того року виділ товариства старав ся заложити свою двомісячну часопись на взір чеського „Muzeum“. Материяли були вже готові. Заходи розбили ся о брак гроший, у сїм разі належної піддержки від ректорату. Дещо вправді обіцяно, але коли відносини в „горі“ змінили ся, уменьшила ся і симпатія верховодячих кругів до подібних справ. Аж з кінцем сього року думає виділ почати иньше видавництво; періодично випускати в сьвіт поки-що переклади знатнійших авторів змісту суспільно-економічного та богословського. „Літ.-наук. Товариство“ має також обовязок що року уряджувати концерти. Сього року однак се було неможливо, бо ректорат заборонив всяких концертів на сей рік; з великою лише трудністю позволив на вечерниці в память 50-літя заложеня читальні і велике питанє, чи дозволить на офіціяльне устроєнє вечерку Т. Шевченка.

Крім сього є ще „Кружок славянський“. Його члени переписують ся і обмінюють ся часописями та книжками з питомцями: Чехами (з усіх семинарів), Словенцями, Хорватами і Словаками.

Переписку з угорськими Українцями веде самий виділ читальні. Вкінці заложено ще послїдними роками товариство гімнастичне, кружок пасїчний та касу позичкову на взір Райфайзена. (Навіть до сього останнього товариства москвофіли чують відразу).

Минувшого року було ще і гарно розвивало ся товариство драматичне. Воно сього року не функціонує, бо ректорат наказав представлень. В разі знесеня заказу читальня покличе його до житя.

Так представляєть ся житє Українців по товариствах. Воно вийде ще яснійшим, як протівоставимо його житю москвофілів.

Москвофілів на загальне число питомців 218 є всього 53. Є се переважно або Лемки, або учелики мазурських гімназий, або люди, що принесли до семинара лише патент на інтелїгентного і „зрілого“ чоловіка, усї є разом москвофілами по традиції. Не мають вони ніякого офіціяльного товариства. Вони виключені від заряду всіх

семинарських товариств, усунені від всіх семинарських урядів т. з. „чинів“. Моральної сили у них нема. Традиційно не приходять на ніякі концерти, вечерки і сходиши Українців. Присилають лише заєдно одного свого відпоручника, в якій се ціли, годі доглупати ся. Анї в хорі, анї в оркестрі, що виступають на вечерках та концертах, москвофіли з засади не беруть участі. Бувало і таке, що деякі з них ходили на проби, але на вечерку і не показали ся.

Українських часописей звичайно не читають; они предплачують, чи дістають даром кілька примірників „Галичанина“, предплачують кілька примірників „Ниви“ (хоча она є і в читальни) і „Славянського Вѣка“. З початку сього року зачали науку московської мови. Чи продовжують єї студії, і з яким успіхом, годі знати.

Для заокруглення сказаного додаю єще, що Українці з москвофілами переважно не удержують ніяких товариських зносин і значне їх число взаємно майже не знає ся.

Не могу також промовчати і тогорічних статей в „Галичанин-ї“, що були простими доносами москвофілів на Українців з нагоди вступлення на митрополичий престол псевдо-москвофіла о. Куїловського.

Москвофілам був дуже не в смак прегарний тогорічний розвій українських семинарських товариств та горяча праця по кружках. Вони хотіли спинити сю здорову струю, а не мали чим иньшим як підлими доносами. Але гірко завели ся. Такими средствами не придавиш живого духа. Він через те ще розростає, кришає, набирає сили і прийде час, як огорне всіх, навіть тих, що його тепер віднекують вя: як не їх синів, то бодай улуків. А час сей уже педалекній. Москвофілів між молодіжю чим-раз меньше, мєгше...

Із сходом сонця — темрява уступає.

„НАУЧНИЙ КРУЖОК“ В ТОВАРИСТВІ „АКАДЕМІЧНА ГРОМАДА“.

В останні часи відбули ся в „Научнім Кружку“ слідуючі відчити і реферати: 1) Секция літературна: відчит тов. М. Галущинського: „Ене Петру Якобсен“ і реферат тов. Івана Брика: „Кіплінга: В Джунглях“. 2) Секция суспільних наук: відчит товариша А. Гошовського: „Розвиток ідеї власти“. 3) Секция природничих наук: відчит тов. О. Грабовського: „Запаленє і простуда“. 4) Секция історична: відчит тов. Ф. Марисюка: „Погляд Нітшого на історію“ та 5) Секция філософична: відчит тов. Т. Меленя: „Що таке психологія?“ і відчит тогож тов.: „Критичний огляд психологічного гедонізму“.

М. Г—шкий.

З ЧЕРНІВЦІВ.

В 2-ім числі „Молодої України“ появилася допись Івана Мороза з Чернівців, в якій представлені невідрадіні відносини в академічнім товаристві „Союз“. І не диво! З наших буковинських гімназій виходять Русини, котрі вміють заледви по українськи читати. Для того було-б не від річи, приглянутись житю-бутю наших черновецьких гімназистів.

В низших клясах обставини безперечно відраднійші чим в висших. Тут ще дуже ярко відбиває ся вплив слідства пп. проф. Шпойнаровського і Кобилянського. Хотяй такий вплив по моїй думці некорисний, однакож він досить характеристичний. Молоді хлопці втягнені в процес, пізнавши (?) різницю між „кацапами“ а „Українцями“, а з другої сторони може з боязни перед професорами стали кацапів явно ненавидіти і оминати. Пожиточнійше впливають на своїх товаришів ученики українських паралельок, по більшій часті вихованці української бурей.

Що-до руської бурей, то она відповідала-б цілком своїй задачі. Пильність і поступ в науці взірцеві, за що треба признати заслугу п. проф. Климови, що ревню займає ся бурсою. Було-б тільки пожадане, щоби бурсаки не ставали гидким оружем протів кацапів, себто шпіонами. Настоятелі української бурей, повинні би більше займити ся моральним вихованем бурсаків та викорінити і сей блуд молодих учеників.

Так отже збільшає ся національна самосвідомість учеників чим раз більше. Ученики читають українські книжки, хоч в гімназіяльній бібліотеці годі щось відповідного дістати. Знають дещо з української історії і літератури.

За те відносини української молодіжки в висших клясах дуже сумні. (Тут мабуть впливає так корисно „висока німецька культура“). Між сею молодіжню вирабляють ся неможливі переконання і погляди.

Після їх власних переконань можна би поділити їх на 4 категорії.

До першої групи належать і в Галичині всім добре знані „кацапи“ різньої „твердості“. Вони заходять до „общества русскихъ (властиво православних, бо там приймають Сербів і Русинів, але лиш православних) студентовъ Карпатъ“, набувають там різних фраз, котрими потім живуть яких 3 місяці. Число кацапів виносить в кожній клясі 1 1/2 на 12.

Друга категорія, се також всім знані „нейтральні“.

Треті се вже цілком оригінальні. Полюхавши в „Союзі“ трохи „українофільства“ та не полюбивши фонетику піійшли до „Карпата“. Напивши ся тут „правдивого руського чаю“, стали вже цілком дурні,

„Союз“ чи „Карпат“ має рацію. І щож робити. Вхопились хоругви космополітизму! Справи українські трактують словами „weis ich was?“. Головна їх задача, се вправи у фехтованю і склянка пива а їх ідеали, се (по матурі) порізана пика і біла або синя шапочка з написею „Austria“ або „Alemania“.

До четвертої категорії належать справжні Українці. Число їх 1/3 всіх учеників.

Як отже видно стан черновецької молодіжки більше як сумний. Ученики навіть і VIII клася заледво вміють по українськи говорити. Що-до поглядів то навіть і Українці великі ретрогради. Словом: черновецька молодіж гімназійна ще не доросла до того, щоб могла представляти поступову молодіж. Мимоволі насуває ся питане: чому воно так.

На се відповідь коротка: В нас є кому бути патріотою, де воно приносить славу, але займатися молодіжкою, се „маловажне“.

Увага від Редакції: Ми помістили сю допис: одно задля дат хоч скупих — які нам вона дає що-до нашої молодіжки на Буковині; друге тому, щоби дати нашим читачам зразок того ідейного „столпотворення“, яке витворило ся там навіть у щирійших людей, хочби таких, як сам автор дописі. Найперше видно, що автор ще не на „чистій воді“ що-до слідств і їх впливу на учеників і на українську справу. Слідства єї на його думку—і спричинували „відраднійші обставини“ для українства в низших класах і вплив їх є „невідрадній“ хоч і „характеристичний“ тим, що українство хлопців зросло, тільки як сам автор натякає не знать, чи не зі страху перед професорами. Ну! не єсть-же се „столпотвореніє“? Вилив відразу „відрадній“ і „невідрадній але характеристичний“!! Ми вже мали нагоду виказати в статі тов. Косевича (ч. 1. М. Укр.) нашу думку на єю справу — і повторимо ще раз на єім місці наш оклик: „руки проч!“ звертаючи його до всіх, хто би бажав шпіонадою і слідствами „ширити“ (?) українство. Щож до наслідків, то думаємо, що саме із „так“ вироблених Українців вийде зволоч, яка скоро опинить ся в „Карпаті“ а ще скорше в буршеншафтах. Далі автор бачить причину слабого українства учеників виешої гімназії ві впливі „високої німецької культури“. Ми-ж думаємо противно: що саме некультурність сих учеників робить їх національними гермафродітами. Німецька культура виробила нам Федьковича і Кобилянську, німецька література несе зі собою найновіші європейські думки і ідеї, якими-б належало винувити цете „аки кимваль звяцай“ українофілетво буковинської молодіжки. Що їно тоді набрала би українська ідея на Буковині притягаючої сили. Та в тім і ціла біда, що буковинська

молодіж за лінива, по „рутенськи“ оспала і з цілої німецької культури вспіла собі присвоїти тільки буршівське кнайповане і різане пик.

Випадало би ще сказати нам слово про „космополітизм“, якби автор не був ужив сього слова так, що кождий здвигне раменами і поставить собі сам питанє: пощо автор зачінає річи, що їх менче знає як сліпий краски?

Вкінци сказали-б ми своє слово ще про ретроградність буковинської молодіжи, що над нею боліє автор і про поради, що він їх дає. Здержує нас від сього одна обставина. Отсе вже друга допись, що дістаємо її з Буковини від людий нам незнакомих. Не знаємо чи се криптоніми, чи справдішні люди, що стоять осторонь від життя молодіжи. І в однім і другім разі сі дописи не дають ніякої гварантії за правду наведених фактів і не дозволяють вивести ніяких консеквенцій про буковинське житє.

Для того ми з отсим числом замикаємо ряд буковинських криптонімів. Як хто з товаришів, що доси не стояв з нами в ніяких зносинах, хоче прислати кореспонденцію, най пересилає її нам через одного з тих членів „Союза“ що стоять з редакцією в зносинах. Ніяка інша кореспонденция не буде поміщена, ані навіть в перепищі редакції не буде про ню згадка.

Хроніка з чужого життя.

Інтернаціональний конгрес соціалістичних академіків.

Сей конгрес має відбутися в вересні с. р. у Парижі. Скликує його комітет париських академіків соціалістів (адрес комітету: Paris 23 rue de Pontoise) відозвою зверненою до академіків-соціалістів усіх націй. Відозва згадує про два попередні міжнародні конгреси студентів-соціалістів (в Бруксєлі 1891 і в Женєві 1893), констатує факт, що від сього часу соціалістичні думки розширилися між університетською молодіжню усіх країв, вказує на занепад і розклад лібералізму, на зріст варварського псевдо-націоналізму у Франції, імперіялізму між Англьо-Сасами та мілітаризму навіть в тих краях, де з його перше і сліду не було (Спол. Держави півн. Америки) і каже, що саме отсей зріст реакції прихилиє чим раз то ширші круги молоді, неземоралізованої інтелігенції до соціалізму, як одинокої науки, що зможе вивести суспільність із новочасного варварства і дати основу до дальшого поступу людства. Отсею то думкою руководчись і ду-

маючи, що порозуміне і здука всіх соціялістичних академіків сьвіта посуне справу визволення працюючих а поневолених мас — а за тим і справу поступу сильно вперед, задумали париські студенти-соціялісти скликати згаданий конгрес і просять на нього студентів-соціялістів усього сьвіта, чито згуртованих у групи чи ні. Далі просять комітет звертати ся письменно під згаданим адресом в справі усталеня програми нарад, від себе-ж проектує ось який провізоричний порядок дня:

1. Соціялістична агітація в студентських кругах,
2. Роль студентства в робітничім рухови,
3. Доля інтелігентного пролетарияту,
4. Основи і способи для осягнення постійного порозуміння між гуртами усіх країв.

Згаданий конгрес зверне безперечно на себе увагу усього культурного сьвіта, буде далі місцем, де запізнавати-муть ся студенти всяких націй, як рівнож, де будуть усталені відносини студентів ріжних націй, а затим і національна справа найде живий відгомін. Українська молодіж задумує вислати на сей конгрес свого делегата. В таким разі був би се перший всесьвітний конгрес, де буде заступлена українська нація.

Л. Ц.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Самостійна Україна. Промова. Львів 1900. Видане Р. У. П. — Ч. 1. ціна 20 сот.

Зі змієту, тону й напрямку видно, що ся брошурка призначена для російської України. Сам уже заголовок говорить, яка її ціль: представити і ширити нашу національну ідею в її найвиразнійшій формі, ідею незалежності і самостійності України. З тої то причини мусимо положити спеціальний натиск на появу сеї книжечки. Від часу, коли появилсь у перше рукописні поеми Шевченка, розепавшиєсь по Україні, огнем запалювали серця для двигнення поневоленого народу на політичну та суєнільну волю, від того часу аж по нинішній день не було серед української суєнільности в Росії нічого, щоб сю ідею незалежності України подало так рішучо, ясно і горячо, як отся брошурка: від часу Кирило-Методієвського Братства мабуть не було гуртка сьвідомих людей на російській Україні, щоб зрозумів вагу національної волі так, як гурток сих людей, що слухали сеї промови

про самостійність України, коли — природно — гурток сей достроював ся до бесідника.

Про вагу і потребу ідеалу незалежної України тут нема що говорити. Він не від сьогодні красить наш стяг, сей стяг, коло якого і „Молода Україна“ збирає українську молодіж до праці і боротьби... про те нам тут нічого казати. Одначе та сама ідейна ціль може мати різні, неоднакові конкретні форми, а найбільше може мати різні способи, різні дороги, якими доходить ся до сеї ціли.

Що-до сих доріг і способів, то у змаганнях різних націй до свободи показали ся два головні напрями т. зв. історичний і суспільний. Народи, що борють ся за незалежність на історичнім принципі, доказують на основі дальшої або ближшої історичної минувшини своє неподільне право на якусь територію: самостійність колись небудь у минувшині, великі коронації, договори, надання, навіть битви, подружя і т. ин., усе те має доказову вартість на право до самостійности якогось народу, чи незалежности якоїсь країни. Туди належать і ягайлонська ідея з Польщю від моря до моря, ідея неподільности країв корони св. Вацлава, чи св. Стефана, усякі історичні місії й такі иньші, як хтось назвав, „пожовклі шпарґали“. Певно, історичної минувшини і її традиції легковажити не можна, ся традиція буває нераз синтезою найкращих поривів народа, але політичну боротьбу, програму її, основувати виключно на історичній традиції не буде ніякий правдиво поступовий та розважний чоловік. Поминувши вже се, що апелюція до історичних прав криє в собі найчастійше обскурантизм суспільний, покриває звичайно інтереси визискувачів, сей історичний принцип веде також з собою рівночасне змаганє до поневолення иньших слабших націй (немадярські нації в Угорщині, Русини в Галичині, Німці в Чехії і т. ин.), а вже нераз сьмішно, що до того самого кусня божої землі два сусіди однаково доказують своє право власности і витягають однакову пачку однаково вартних, „пожовклых шпарґалів“. На основі історичних прав одні умирають за волю народів, а другі вішають і стріляють усяких бунтівників та ворохобників.

Иньша дорога — суспільна. Її правило таке: кождий народ в границях своєї етнографічної індивідуальности має право бути самостійним і політично незалежним організмом, а то в інтересі найширших мас народа, для скорого, невпинного поступу в матеріальнім та духовім розвитку сих національних індивідуальностей. Дорога до того: національна рівноправність, суспільна справедливість та інтензивна культурна робота.

Сей суспільний принцип не знає ніяких привілеїв одного народу над одним, не знає ніяких менше щасливих народів, вийня-

тих з під історичного права (Угорські Русини, Румуни і Словаки, Словінці й ин.) — він єсть виразом найновішого, загально людського поступу.

У нас, Українців, є й свої історичні права, навіть ми, Галичане, мали короля Данила і його корону могли-б евентуально посвятити, але тепер не повинно у нас бути двох гадок, яка дорога для нас ліпша: Одинока, скоро і певна — се суспільний та культурний поступ, бо історичне право для нас меч обосічний.

На сїм становищі стояло подекуди Кирило-Методієвське Братство.

На якій основі стоїть згадана брошура, якої заголовок подано у горі? — питаєте.

Тому ми ширше розвели сей вступ, що автор сїєї промови станув виключно на історичнім становищі і тут головна хиба сїєї промови, що хоч вона не єсть нераціональна або цілком безпотрібна, то в кождім разі односторонна. Га, коли автор мав лише на увазі українських панів та саму інтелігенцію, то добре, бо ми можемо запевнити автора, що так поставленою „Самостійною Україною“ не загриєть ся ні один селянин.

Якж то історична основа сїєї „Самостійної України“? Се Переяславська умова 1654 р. Аж туди докопав ся автор, шукаючи твердого ґрунту під підвалини самостійної України! Чи се навіть із історичного становища раціонально? Чи Переяславська умова дійсно має бути вихідною точкою наших політичних змагань, а навіть цілею, як сього хоче автор? Чи погляд на характер, зміст та вартість сїєї умови вірний історично? Чи сей вихідний пункт відповідає нинішнім політичним потребам? Усі ті і багато иньших питань насувають ся тут і просять відповіді. Ми мусіли-б дуже багато забрати тут місця, якби хотіли справу докладно з кожного боку обговорити, мабуть не багато знайшлося би таких гадок у промові, на які ми, з історичного боку, могли-б згодитись. Полишаємо тепер се на боці маючи надію колись про се ще ширше поговорити, а при-остановимось дещо при другій, синтетичній частині промови.

Автор вийшов від Переяславської конституції (се не була ніяка конституція) і вказав нам її як ціль наших теперішних змагань, але вкінці доходить до ясного сформулованя нашого девіза: „Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір карпатських аж по кавказькі“. Чи така ідея містилась у Переяславській умові, чи може виходить поза неї? Мабуть таки виходить, отже пощо „пожовклий шпартал“? Колиж Переяславська конституція має бути лише переходом, то чом вона вложена в основу змагань, чом тільки слів і логічних виводів присвячено її реституції і поясненню? Значить ся, до ідеалу самостійної України можна дійти і без 1654 р.

Астор інавігурує горячу боротьбу — навіть фізичну і має надію з'єднати маси народа до неї, але як промовити до цього народа, як вложити йому в серце ідеал автора — про те ні згадки. Нема теж згадки, яка буде ся будуча Україна, мабуть республіка; але чи то вже доволі? Чим покаже свою діяльність отся „третя формація української інтелігенції“, чим підніметь ся понад фрази і загибуване кулаків? Чи зійде до темних мас, отворить їм очи і вілле сьвітло правди в їх душі і наставить свою грудь за їх волю, за їх добро, за їх хліб?

Без цього не буде й ся „третя формація“ нічим иньшим, як лише „білими горлицями“.

Ждемо дальших чисел виданя з тою надією, що далі не мусимо ступати вузькою та хиткою драбниною історичного права. Нам дивитись у перед та на себе, а не в сотки літ узад.

С. Т.

WOLFGANG HEINE: Die Socialdemokratie und die Schichten der Studierten.

Се, як з видко заголовка, бесіди, що її виголосив двічі серед університетської молодіжи в Берліні звісний соціально-демократичний посол, адвокат Гайне. Брошурка обємом невелика та змістом дуже богата в яснім, прозорім і ядернім викладі порушує самі найцікавіші питання, що мусять насунути ся до розв'язки кождому інтелігентному чоловікови, як лиш дивить ся на сьвіт отвореними очима. Порушує їх, що так екажу, „в итичїм летї“ і заострює цікавість незнакомити ся з сими веїма питаннями.

Широкою струєю розляв ся нині по сьвітї соціалістичний рух. Анї моря, анї державні кордони не дають йому стриму. Він росте, ширшає, єдночить пролетарів веїх країв, веїх націй. Над ним, високо в гору зняті, видніють червоні прапори, під прапорами стає чим раз більша юрба працюючого люду, сих невільників праці, що їх нинішний лад засудив на гірку працю, а відсудив від веїх добродійств нинішньої культури. Понад веї заборола реакції видніють вже єї знамена; робучий люд прокидає ся і стає до борби зі своїми ворогами, з тими, що живуть із його праці. І всюди кишить борба.

Де в сій борбі стати інтелігенції?

Ось питанє, що його в першій мірі розбирає Гайне. Коротко характеризує він найперш основу матеріалістичного погляду на історію і розбирає роль, що її мають в розвою матеріальні чинники. Марке розглядає передовсім господарчі і політичні борби від часу середних віків до нині. Кождій зміні в способі продукції відповідає полі-

тичний переворот; приходить до керми інша суспільна кляса, що є двигачем нової форми продукції. Нинішня машинова продукція знаменна тим, що против себе поставила дві кляси: робітничу, яка вистворює продукти, і клясу підприємців, буржоазію, що нічого не вистворюють, але мають в своїм посіданю капітал.

Історична форма буржоазії: се новочасна держава; пролетарият змагає до консеквентно переведеного, демократичного устрою і до соціалістичного способу продукції і розділу дібр, бо сеї запевнив би йому більшу участь в придбанях культури.

Всі борби політичні зводять Марке до борби клясе, що є в своїй основі наслідком економічно-технічних переворотів.

Становиско, що його займають веретви інтелігенції, не є залежне головню від економічних причин. Інтелігенція не становить такої господарської кляси, як буржоазія і пролетарият. Та з того виходить, що інтелігенція не може сама бути ніколи настільки революційною клясою, щоби могла надати якій періоді в розвою суспільности свій спеціальний характер. В часах, коли переворот зближаєть ся і довершуєть ся, стрічаємо інтелігенцію по обох сторонах борючих ся клясе. Вона проводить новим клясам, клясам будучности, вона засланяє і боронить уступаючи з арени кляси минувшини. Та борбу мусять з собою звести самі сі кляси і часом на зовсім іншій місци, як про се думали провідники.

На перший погляд здавало-б ся, що зі всього сказаного виходить одна консеквенція, кожний інтелігент може свобідно рішати, по якій стороні має стати і з якими інтересами обох клясе, що борють ся зі собою, ідентифікувати свої інтереси.

Та справа ся трохи більше зложена. Найперш інтелігенція не має ніякого інтересу в удержаню капіталістичного ладу. Вона не є буржоазією.

При розгляненю справи відносин інтелігенції до пролетариятської кляси, треба брати під розвагу, що деякі веретви інтелігенції не менше стоять на услугах капіталу як робітник, другі знов є складовою частиною нинішнього державного механізму.

Та є одна черта спільна, один інтерес спільний, що їх повинна мати вся інтелігенція, се інтерес до розвою науки і до як найбільшого розвою культури.

Обом сим інтересам грозить капіталістичний лад. Свобідному розвоєви науки сим, що чим раз зменьшає число их, що були-б в спроможі до широкого і гармонійного образования. Натомість пре до швидкого спотребованя добутого знаня і ученого робить робучою машиною. Культурі грозить через се, що цілі юрби люду тручає в ну-

жду, звичає умові спосібности, викликає зріст умових хоріб, самовбійств, зменьшає число подруж і приріст населеня. Нині Франция дійшла вже до тої стадії в розвою капіталізму; всім другим суспільностям грозить те саме. Нині вже мож спостеречи—передовсім серед міщанських партій—брак здорових проявів, сильної волі, склонність до пропаганди безвиглядного фаталізму, що проявляєть ся в ріжнородних хоробах декадентизму та в фільзофії Нітшого.

Розглянема двох точок, що становлять основу програми соціальної демократії: соціалізму і демократії кінчить Гайне першу систематичну часть свого викладу і переходить до закидів, що їх роблять соц. демократії, і які можуть бути аргументами для інтелігенції не лиш против вступленя в ряди соц. демократії, але навіть можуть відібрати охоту пізнати основні ідеї, що їх двигачем є соціальна демократія. Тоті закиди редукує Гайне до трьох основних; інтернаціоналізм, становиско до монархії і революційний напрям, та розтрясає всі три основно. Се не в інтересі учених верстов бороти ся против політичних і соціальних реформ соціальної демократії. Їхній інтерес каже їм ставати лиш по стороні тої партії, що від неї можна сподівати ся поступу культури. Сама інтелігенція не може творити партії; вона числом за слаба, а до того ще стоїть за далеко від знаменних інтересів господарського житя. Загалом партій не творить ся. Вони є так як і релігії історичними формами суспільного житя. Се була-б справді фантастична ідея, якби гурток людей, що має тут або там спеціальні інтереси, творив зараз осібну партію. Над такими конвентіклами переходить історія до дневного порядку.

До молодіжи звертаєть ся Гайне з ось якою радою: „Я говорю вам про політичні задачі інтелігентних верстов та про їх відносини до соц. демократії, але зовсім не хочу вам радити пустити ся на круті стежки за приміром Ульріха фон Гутен або Лясаля і вже з 18-им роком кинути ся до практичної політики. Хто є геній, того сам дух направить на праву путь. Кождому іншому треба радити лиш одно: щоби молоді літа обернув на поважні і вільні від всяких пересудів студії, поглубив свое знане і дав дозріти своєму характерови. Лишень тоді, як вироблені переконаня колись приведуть його до нашого гурту, зможе він бути для нас тим, чого ми справді потребуємо, а що нам може дати і не-геній. Охота посвятити ся, що з нею не один молодець кидає всі свої мрії, щоби лиш служили шляхотній справі, більше красна як політична. Не кличемо вас до участи в нашій політичній агітації вже тепер (в часі студій). Собі тим пошкодите, а нам не поможете ані крихітки. Ми просимо лиш вас: пі знайте нас і потрудіть ся нас порозуміти.

Виклад від початку до кінця так інтересний, що читане годі перервати; порушені питання обговорені з таким знанем річі і так ясно, що кождий повинен собі сю брошурку прочитати, а скористає з неї дуже много. Ціна її 60 сот.

Е. Косевич.

W. SOMBART: Socialismus und sociale Bewegung im XIX-en Jahrhunderte.

Соціалізм, яко наука, знайшов собі багато прихильників поміж ученими та й поміж університетськими професорами. До найбільш здецидованих а при тім критичних прихильників соціалізму належить і звісний соціолог і економіст та професор вроцлавського університету др. Сомбарт.

Затитулована повисше брошура є властиво рядом відчитів, які Сомбарт виголосив перед кількома роками в Ціріху. В вісьмох розділах; зглядно відчитах, змістив автор кольосальний матерйял, зумів його прозоро і приступно виложити і дав широкій публиці першу справді популярну та при тім і з наукового боку багато вартну історію соціального руху і соціалізму в нашому століті.

Перебіжжм за автором по основним думкам брошури.

Схарактеризувавши сучасний соціалний рух і його двигачів-пролетарият та виказавши мистецько жерела соціального руху і умотивувавши соціалізм у психології пролетарияту — переходить автор до перших соціалістів званих „утопістами“ (Увен, Сен-Сімон, Фурієр). Ім, спеціальнож Увенови, посв'ячений другий розділ. Та коли зразу тільки згадані великі чоловіколюбці і їх ученики забірали голос в соціалній справі — то далі виступив на арену пролетарият. Зразу бере він участь в буржуазійних рухах, або коли виступає сам, то робить се без ясної ціли і без організації — та далі його стремління все більше вияснюють ся, він організує ся і стає двигачем соціалізму. Розвій соціального руху не ві всіх краях Європи йшов однаковими дорогами, як і не цілком однакові обставини, серед яких він у різних краях зроджував ся. Ось і витворили ся три головні типи соціального руху: англійський (заводово-спілковий), французький (революційний) і німецький (політичний). Автор виказує материяльні (економічні) чинники, які спричинували сяке або таке уформованє руху — не поминає і ідеальних чинників (наукові течії, традиція). Та з'явив ся чоловік, який дав науково-теоретичні основи соціалному рухови і соціалізови. Був се великий основатель материялістичної історіозофії і теоретик „клясо-

вої борби“ Карло Марке. Його науки се „*κτῆμα ἐς ἀεί*“. Під його впливом, як і задля чим раз то більшаючої однообразности економічних, а за тим і соціальних відносин в різних краях — проявляє ся в соціальнім рухови й у його представників, соціалістів, змагане до єдности, що остаточно довершуєть ся на якийсь час в „Інтернаціоналі“. Розбите „Інтернаціоналки“ Прудоністами та Бакуністами, було доказом, що міжнародні ріжницї ще не цілком вирівнані, як і сього, що годї під один шаблон підтягати форми руху з різних сторін сьвіта. Від упадку „Інтернаціоналки“ висуває ся на перший плян німецький тип (політично-еволюційний), що стоїть на основах Марксїзму. Марксїзм здобуває собі чим раз то більше поля і в інших краях — а рівночасно проявила ся нова інтернаціональна струя, чого доказом рік-річні всесьвітні соціалістично-робітничі конгреси, в яких і консервативні досї англійські Trade-Unions зачинають брати участь.

Та помимо усього уодностайнення соціального руху виринають все таки деякі противенства, як: „еволюція чи революція?“ „соціалїзм чи демократизм?“ соціалїзм і релїгія та національність“ і т. п. Автор розбирає всі ті питання коротко та при тїм у самих основах. Що до одного тільки найосновнійшого питання: „еволюція чи революція“, питання, що в дійсности є синонімом засадничого питання філософії: „матеріялізм чи ідеалїзм“ — не можемо сказати, щоб автор дав нам вдоволяючу розвязку. Се одно, трохи неясне, місце ціліської брошури. Послїдний уступ брошури се реасумпція сказаного, у формі коротких тез та поставлене висновків на будуче.

Ми можемо хіба ще раз повторити наші уваги, сказані поперед і додати, що ся справді знаменита річ, з якою треба познакомити ся кожному інтелїгентови, особливож молодїжи — виїде пєбавом в українськїм перекладї. Л. Ц—кий.

ПОКЛИК.

Товариші матуристи!

Послїдний рік, що Ви провели його на шкільній лавцї, зближаєть ся до кінця. Зближаєть ся отєя сьвяточна і урочиста для кожного гімназияєта хвиля, що в нїй кинете раз на все шкільну лавку і зробите перший крок в сьвіт, перший раз самі будете рішати, кудю Вам йти в житю. Та з тою хвилею, як отворить ся перед Вами цілий сьвіт, як перед кождим розстелять ся ріжні дороги і як рішити ся, кудю йти буде доволї трудно, тоді мимоволї кождий, що стане на сьому розпутьї зачне глядати за вказівкою. яку дорогу вибрати найбезпечнійше. І в тїй хвилї, як Ви ще шу-

каєте дороги, що має Вас вести в горьжаневське житє, що нею вийшли-б Ви в суспільність як суспільна кляса, звертаємо ся до Вас ми, ваші старші товариші, що самі недавно ще були на тому самому розпутті, і кличемо Вас до свого гурту.

Кличемо Вас в ім'я не чого іншого, як в ім'я наших загальних інтересів і в ім'я обовязків, що їх вкладає на Вас назва дозрілого чоловіка, назва горожанина-академіка.

З хвилию, як Вам прийдесть ся вступити в притвор університета, обовязок служити своєму народови і працювати для нього, що тяжить на кожній свідомій одиниці, стає більший, одвічальність за несповненє його більше строга, як в часі науки гімназійної; хто часу університетських студій не використає на як найліпше підготовленє до служби своєму народови, той вийде по скінченю університета в житє неспосібний до жадньої публичної праці, вийде в житє хиба лиш на се, „щоби гнилою колодою валятись по світі“, щоби „спати на волі“! Він не віддячить народови за се, що той свій кривавий заробок віддавав на удержанє шкіль для нього, не сплатить свого довгу народови!

І тепер — як Ви кидаєте шкільну лавку, а не стаєте ще складовою частиною цілої суспільної машини, як Ваші вірливі крила, не звихнуті ще житейськими бурями широко простирають ся до лету в світляну країну ідеалів, як житє ясеніє перед Вами ще всіми красками веселки, а апатія суспільности не притушила ще у Вас вразливости на суспільні кривди — тепер найважвійша хвиля в Вашому житю.

В тій то хвилі повинні Ви оглянути ся за гуртом, до якого Вам пристати, за товаришами, що могли-б Вам помочи знайти дорогу до праці і горячо повитати серед себе кожду одиницю, що зближаєть ся до них з почутєм своїх обовязків зглядом народу, з охотою працювати для ідеалів. Тут як-раз ми почуваємо ся в обовязку подати Вам нашу дружню руку і кликати Вас до нашого гурту до спільної праці.

Могло-б здавати ся, що відьлик наш ще передчасний, бо час випсеу на університеті ще далекий, та як-раз се спонукує нас відкликнути ся до Вас, як до наших молодших товаришів. В часі ферій не одному прийдесть ся призадумати ся над собою і взяти під розвагу питанє, якою дорогою йти йому в житє? І не один матурьєт навіть і при найліпшій охоті працювати для свого народу впаде нераз в табор запроданих ренегатів, не один осквернить свої руки Юдиним грошем за зраду народу, або стане осторонь від праці і від своїх товаришів лиш тому, що ніхто не відізвав ся до нього щирим словом, як він не знав, кудою йти, ніхто не вказав йому дороги, як він був на розпутті.

Спovняючи свій обов'язок кличе Вас всіх, товариші матуристи, „Академічна Громада“ у Львові в свої члени.

Побіч товариства техніків „Основа“ є товариство „Академічна Громада“ одиноким товариством української академічної молодіжи. Щирий товариський привіт, що стріне Вас тут серед соток старших товаришів, охота до праці, живий інтерес до всіх пекучих справ, дружня виміна думок, отсе все витворює між членами дружні взаємини основані на праці для спільних ідеалів, що ясным промінем споминів сьвітити муть через ціле жите. Спільною працею всіх товаришів вибило ся товариство „Академічна Громада“ на перше місце між українськими академічними товариствами, заняло поважне місце між всіми другими товариствами і стало огнищем духового життя і праці для молодіжи.

До того ще стараєть ся „Академічна Громада“ прийти всіх членам з як найбільшою помочію. Бібліотека товариства доходить до числа 3000 томів, велике число дневників і журналів, значний заповоговий фонд, що уділює товаришам позичок, безплатня поміч лікарська, комісія інформаційна, що стараєть ся облегчити глядане за занятєм, отсе улєкшеня, що з них має право користати кождий член.

Відкликуємо ся проте до всіх товаришів матуристів: Впи суйте ся в члени „Академічної Громади!“

Хто би бажав яких інформацій, чито що-до студий на університеті, чито що-до життя і удержаня у Львові, зволить віднести ся до комісії інформаційної „Академічної Громади“ у Львові ул. Академічна ч. 8.

З товариства „Академічна Громада“ у Львові, в маю 1900.

За Виділа:

Евген Косевич
голова.

Богдан Гузар
секретар.

Просимо другі українські часописи повторити сей відклик.

ДРІВНІ ЗАМІТКИ.

„Редакция Громадського Голосу“ поставила перші кроки на педагогічному полі поміщенем в 11. числі згаданого органу поради „Січовика“ для заблудшої молодіжи, яка не знає, що робити і кудя приставати“. „Січовик“ чув се недавно (а бачить се і в „Молодій Україні“) і боляє, „що декотрі молоді бавлять ся в великих соци-

яльних демократів, а рівночасно вислугують ся народовській бранжі по її органах і товариствах“. Щоби потішити своє наболіле серце, вбрав він весельчацький кабат і втяв штуку. Інакше годі пояснити собі такого „кумедного“ вибрику фантазії, як сей, що його напечатала редакция „Громадського голосу“. Годі бо брати серіозно таку пораду: Не знаєте, куди приставати; безчестите ся службою соціальним демократам і народовським товариствам (Просвіті і тов. ім. Шевченка. *Прим. Ред.*) — киньте се все до чорта, не інтересуйте ся ні соціальними питаннями, ні просвітою народу, бо в нас „єдино єсть на потребу“ закладати пожежні сторожі!

Певна річ, що пожежництво само по собі річ дуже красна, а „Січи“ річ позиточна. Та мимо того ми на жаль „Січовика“ ані не перемінимо „Молодої України“ на орган пожежництва, ані — щоби вволити його волі — не змінимо на стільки своїх поглядів, що Українцям ліпше вчити ся пожежництва, як вести пропаганду за політичну незалежність і за красний суспільний лад. Були вже проекти ушасливлення людства всякими способами; розв'язку-ж наших політичних і суспільних питань наукою пожежництва винайшов аж „Січовик“. Ми позволимо собі бути на стільки недовірчивими до сього проекту, що не опатентуємо винаходу сього медикаменту на наше незнане та будемо і дальше в сїм незнаню, куда йти, жити. Що орган партії дав свою санкцію такому сьвітлому проекту, се наводить нас на думку, що в нім отворено гумористичний відділ для розвеселення читачів, яких знудить прочитане число.

Блаженні ниці духом... Орган „всеї Русі-України“ всілякими мінив ся краєками, та в останніх часах з'їхав на зелено-буковинський уровень. Сьвітлим зразком „ширини“ поглядів „всеукраїнського“ органу є новинкарська замітка під заголовком: „Що тепер придумують молоді Русини?“ поміщена в сегорічнім 64-ім числі буковинського Herald-a. Автор сеї новинки не виходить з дива, як можна всяким націям, а хоч-би і Українцям говорити про державну самостійність. — Quos ego! Та-ж се „думки зовсім не прихильні Австрії,“ а в першій мірі се невдячність для цїсаря, що дозволяє навіть такі думки печатати! „Деінде зараз-би їх позамикали та вибили їм з голови тоті забаги!“ — Ну! та хай ніхто не думає, що Буковина бажала би всю ірідентичну молодіж бачити за решіткою! Ні! борони Боже! Вона не така підла! Вона ще й великодушно-благородна, та у батьківській поблажливості оправдує наших молодих людей, що то не они задумали

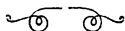
основувати руску державу, тільки сам Бісмарк, тому з 12 літ...! Та рівночасно по думці „Буковини“; українська молодіж се — „от наші хлопці“, що „думають собі: хочуть Поляки мати свою Польщу, то чому-би ми не мали мати свою Україну? Правда? які то цікаві „хлопці“?! У своїй цікавості роблять ся аж сьмішними тим „малпованем“ Поляків; бо, щоби вони самі могли собі сформулувати український політичний ідеал, про се навіть і говорити сьмішно — і зрозуміти сього „Буковина“ ніколи не буде в силі.

Ми можемо впевнити її, що українська молодіж справді задумала „збудувати“ самостійну Україну і що думаючи се — зовсім не бере в рахунок, чи з сього вийде користь чи шкода кому іншому, тільки чи не принесе воно що небудь для нас. З філянтропійного огляду не впевняли би ми про се редакцію „Буковини“, бо знаємо, яку паніку викличе се між її батьками—та „зеленкуватість“ основи як і льогіки у згаданій новинці є доказом такого духового „закаламученя“, що погіршене у неї вже не можливе.

Т. Т. матуристам і матуристкам желаємо як найкращих успіхів при наступаючій матурі.

Редакция „Молодої України“.

Від Адміністрації „Молодої України“.

З огляду на се, що з кінцем червня с. р. наступить піврічне замкнене рахунків видавництва „Молодої України“ — просимо всіх хто-б мав вирівнати передплату, залагодити се перед кінцем місяця.

Рівнож просимо всіх тт., які-б з причини ферій зміняли свої місяця побуту, о надіслане нам адресів, на які маємо вислати дальші числа „Молодої України“.

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 7.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодиноке ч.
в Росії заказн. . . річно 6 ср. рубл., незаказн. 5 ср. рубл., коштує
виносить: в Америці річно 2 долари 60 сотиків.

За редакцію відповідає: Антін Крушельницький, ул. св. Анни, ч. 18.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

ТОВАРИШІ!

Рік минає від часу, як мало-що не півтисячний збір української молодіжи з усіх висших шкіл Австрії висказав постулят засновання найвисшого осередка національної культури — університету.

Однодушна та поважна маніфестація молодіжи поставила справу засновання українського університету на твердій основі та впровадила її на дорогу певного та скорого розв'язання.

Та події розвивають ся бистро й нестримно!

Послідні часи видвигнули справу, яка обіймає не одну галузь або одну фазу нашого життя, нашого розвитку — але яка є синтезою всіх наших змагань, всіх наших стремлень, всього життя нашої нації.

Се справа державної самостійности українського народу!

Ідейна еволюція, що її перебули передові ряди української нації в нашому столітті, закінчуєть ся.

Нам, послідному поколінню XIX-ого століття, остало приложити на неї печать остаточного довершення!

Справа „самостійної України“ перейшла вже із сфери мрій в обсяг життя її борби.

І саме в тій хвилі, як усі вірні сини українського народу без різниці віку, стану та партійної приналежности

вивісили на своїх боєвих прапорах ідею самостійної української держави — саме тоді заворушилися червачі й гадючі гнізда та бажають затьмити ясний блиск сонця могутю ідеєю.

Нашим обов'язком заглушити голоси нуждеників та рабів!

Нашим обов'язком заманіфестувати, що вся українська молодь стоїть і стояти-ме під прапором незалежної України. Нашим обов'язком є односердно та одностайно, друг при друзі, грімко та твердо **проголосити світови, що найвищою ціллю, найвищою ідеєю національно-політичних змагань усеї молодіжи є незалежна Україна.**

Для того кличемо до Вас:

Товариші!

Прибувайте на віче всеї української молодіжи з вищих австрійських шкіл до Львова! Тут довершимо ідейного діла найкрасших душ України! Тут закінчимо ми славно столітє нашого відродження!

А на переломі двох віків засяє в блиску горячої любови, св'ятих поривів і могутю туги

Ucraina surgens!

Львів, 8-ого липня 1900.

За комітет:

В. Старосольський.

О. Грабовський.

Замітка: Т. Т. Матурпетти можуть участувати в вічу.

ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

СУСПІЛЬНА ВАГА ІДЕАЛУ.

Два основні мотиви, що движуть житєм усього людства, се бажане жити та бажане продовжити своє житє в своїм потомстві. Перший мотив більш індивідуального, другий більше суспільного характеру.

Безперечно, що цілю людей, здобувати собі можливо найбільшу пайку вдоволення, можливо найбільше щастє. Вдоволенє та щастє се психічний стан, що впливає з безперепонного послїдуваня згаданим двом оновним нахлсонам людей, з довільного виповнення обох снх сторін житя.

Злучене людства в суспільности в темних часах давних віків наступило тільки задля улєкшеня одиницям зажити, о скільки можна, повним житєм в напрямі згаданих двох нахлонів; себто здобути собі найбільшу можливу скількість вдоволення та щастя.

Затим цілю суспільностїв є облєкшити одиницям здобувати собі особистє щастє. Отсе й управильное відносини одиниці до суспільности, в яку вона входить і на відворот. Суспільний атом — одиниця — повинна прикладати ся к тому, щоби здобувати для всеї суспільности найвигіднійші обставини істнуваня. Чим кориснійше положење суспільности, тим красше заживє ся й її складовим частям: одиницям.

Отсе психологічна дорога, що веде до витворєня ідеалу. Ідеал се сінтеза змагань та бажань поодиноких одиниць, що входять в склад суспільности; сінтеза стремлїнь сотворити собі найкрасші житєйські обставини.

Ідеал се сінтеза, але не сума! Тому й може наступити колїзия між ідеалом суспільности а індивідуальним, конкретним інтересом людини. Се жєрєло найбільше трагічних житєйських борб; жєрєло найблагороднійших посєвячень і найнужденїйших підлот.

Ідеал се суспільне мірило вартости. Він воплєченє найбільшого щастя суспільности. Затим діла та змаганя поодиноких осіб оцінюють ся сим, о скільки вони йдуть в напрямі здійсненя ідеалу, або о скільки вони від нього відхиляють ся.

Ось-тут лежить етична сила ідеалу! Се добре та красше, се моральне (етичне), що пожиточне суспільности; се благородне і величне, що стремить до адїйсненя ідеалів, себто до зготовленя суспільности, отже й одиницям найвигіднійших условин бутя. — Се-ж підле та поганє, се низьке та брудне, се неморальне, що йде в супереч ідеалам, а затим інтересови суспільности, що затим ставить висше індивідуальні потреби над суспільну користь, що висуває наперед інтерєс одиниці без огляду на пожиток суспільности.

Та обставини життєвські є всїякі. Вони витворюють ся історично та так і змінюють ся. Форми суспільного життя не є затим чимсь непорушним та незмінним; противно, ними движе безнастанна, хоч вельми повільна, еволюція. Принципи, на яких опирало ся суспільне життя минувшини—се принципи: роду, громади (комуни), племені та релігії. — Сучасні суспільности живуть націями та соціальними класами серед тих націй. Минувшина затим знала ідеали: родові, племінні, релігійні. Сучасність витворила два суспільні ідеали: національний та соціальний (суспільний в вузшій значіню).

Ідеал класовий чи національний витворюєть ся несвідомо, сказати-б так, механічно в душі мас, яко сінтеза змагань всїх одиниць нації (се ідеал національний) — чи всїх індивідуїв якоїсь частини нації, що живуть в пересічно рівних условинах (се ідеал соціальний).

Задачею розвинених умів, чутких на движеня народньої душі, вхопити се, що виростає, неначе витрискує, із всїх дрібоньких бажань і змагань членів маси, себто сформулувати та усвідомити собі ідеали: класовий, чи національний.

Так сформулований ідеал се боевий прапор.

Його вага просто безмежна. Він, яко остаточна ціль всїх одиничних змагань, сьвітить наче маяк сеї пристани, де стремлять ся добити всі лодки, що несуть долю одиниць на розбурханім океані життєвської борби; він блистить наче ясне, непогасаюче сонце тоді, коли горячка або дрібочність борби затемнює горизонт ума; він недопускає одиницям збити ся з пути до сього, що є спільною метою всїх, а що містить і особисте щастє кожньої людини та її дітий.

Поставлене, сформуловане та усвідомлене ідеалу дає запоруку, що всі змаганя й діла одиниць чи груп підуть в однім напрямі, що вони не стануть себе взаїмно перехрещувати та зносити — а противно, що вони пособляти-муть собі одноцільним, розумним, уплянованим та систематичним стремлінням до сього, що дасть загалови найвисше щастє та вдоволене.

Ідеал затим плянує та системізує діла і змаганя одиниць та груп, а тим самим причиняє сим ділам і змаганям незвичайньої сили, яка є витвором не стільки їх суми, скільки взаїмного їх уложеня та відношеня до остаточньої, спільної мети.

Отсе значінє та вага ідеалу для суспільностей в борбі за їх істнуванє.

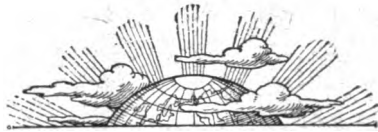
Тимто і сі суспільности, що зуміли виробити та ясно собі усвідомити свої ідеали — сі суспільности, хоч малі числом та слабї матеріяльно, зуміли буть відпорними, наче гранїтна скала, супроти скажених филь історичних завірїях.

Противно суспільність, що не зуміла витворити собі, або утвердити своїх ідеалів, се податний матеріял для чужого утиску, угніту,

визиску і абсорбованя; се не суспільність — а громада безладно блукаючих, одинцем та без плану борючих ся, нічим не злучених в одну нерозривну лаву одиниць. Щойно ідеал є ланцом, що сковує одиниці в один збитий ряд непобідимих борців.

Ідеал се мотор, що вливає в суспільність гігантну силу і животність; се регулятор і керманич всіх поступків одиниць та оцінка їх вартости; се смолоскип, що не дасть і серед найбільшої запутаннини життя зійти одиниці на дорогу невідповідну інтересам загалу; ідеал се чарівний камінь, що творить людину часткою великого організму-суспільности — запалює в душах посв'яту для загального, спільного добра, для пожертвованя хвиливого особистого щастя в користь добра сучасних і грядучих поколінь; ідеал — се подвижник всеї людської культури та всего поступу; се небесний вогонь, що заміняє анархістичну „*bête humaine*„ в суспільного чоловіка, пів-бога, що по драбині усовершеня мче ся вірлиним полетом в гору.

„По нас не буде нас, а будуть люди“ — так! і для сих людей, що будуть по нас, треба так само працювати, як на нас працювало попередне покоління. А праця ся тоді буде ясна та добра, коли буде ідейна.

ЩЕ РАЗ САМОСТІЙНА УКРАЇНА (гльосси до статі „Буковини“ п. з.
Українська держава.)

Є такі люди — писав колись в полеміці з галицькими народо-вцями д-р Франко — що їм ніяк не слід пускати ся в танець, бо з їхнього танцю тільки всього і користи, що другому настолочуть ногу. Та що зробити з такими людьми, коли вони часом як-раз мають велику охоту до танцю.

Сї слова мені пригадали ся при читаню вицьвітів політичної мудрости, що скристалізовала ся в двох пашквілях на справу політичної самостійности України надрукованих в 64. і 67. числі „Буковини“.

Се не перший раз вже буковинські патріоти виступають зі своїм протекціональним тоном, зі своїм висшим розумом, з міною розважнього і розумного геронта в хвилі як українська суспільність в Галичині підносить з більшим натиском яку з поважнійших справ, яку з таких справ, що уважає спопуляризоване її за конечне усліве для дальшого розвою української суспільности.

Перед тамтогорічним вічем академічної молодіжи в справі українського університета один з найчільнійших патріотів на Буковині не залишив ніде нагоди, щоби сеї справи не брати з кумедного боку, не представляти її, як невинної забавки молодих хлопців, яка остаточно нікому не пошкодить, але реальної користи з неї тільки, що кіт напалавав.

Еволюция, яка протягом кількох послідних лїт перейшла в думках української суспільности, видвигнула на перший плян нашої національно-політичної програми справу політичної независимости. Справа ся стала однако актуальна так для австрійської, як і для російської України, бо треба було доконче і яено висловити, що має бути синтезою наших змагань, до чого як до остаточної ціли звести нашу національно-політичну програму. В Галичині нині нема двох судів серед української громади, що сею синтезою має бути з'єднене розділених шматків української території в одну самостійну державу, а одинока політична брошура, що видала її українська громада в Росії (Самостійна Україна), ставляє як програму національно-політичну „відбудоване“ „одної, єдиної, нероздільної, вільної, самостійної України від Карпатів аж по Кавказ“. Минушого року вставила національно-демократична партія сей постулят, як основну точку в свою програму, а делегат української соц.-демократичної партії підніс з великим натиском змагане Українців до державної самостійности на конгресі австрійської соціальної демократії.

Здавало-б ся отже, що се питанє виступило нараз так ясно перед суспільність, що суспільність всеї української території уважає його за так природне і оправдане, що справа ся не потребує навіть дискусії, як не потребує дискусії справа нашої відрубности від Поляків і Москалів, бо її рішило вже само житє, і дискусія над нею має тільки вартости, як чисто спекулятивне раатрясанє, чи ми справді живемо, чи се лиш нам здаєть ся, що ми живемо на сьвітї.

Та редакция „Буковини“ захотїла захорувати на оригінальність, хотїла показати, що вона глядить на сьвіт тверезо і поставила ся на висшїм становиску, що позналяє її часом дуже недотепними дотепами збувати справу, яка для українського загалу стала символьом віри. Щоби лекше з сею справою справити ся, не уважала за несовісне піти трохи іншою дорогою, як тою, що нею ходить правда і проголосила сьв ту, що такий ідеал „придумали собі“ „наші хлопці“, а щоби переконати „наших хлопців“, що такий ідеал не лиш дурний, але і шкідливий, зволїла редакция „Буковини“ вселаскаво поучити наших хлопців, що сього не бажає собі російське правительство з царем на чолї, а навряд переслїдує за се український рух.

Годї не признати правди слів „Буковини“, що „можна мати про відбудову української держави свою думку“ та не вільно нікому, хто хоче мати право горожанства в суспільности глузувати зі справи, що її ціла суспільність зрїло передумала і признала за свій ідеал, зі справи, що суспільність зробила її основною точкою програми своєї публичної роботи, зі справи, що вже перейшла в сферу її почувань, та що прояснила затемнену атмосферу політичного житя. Не вільно таких питань збувати відповідю, що „се неперезована добре минувшина наша піддає молодїжї такі думки“, що з сих ідеалів „користь непевна, а шкода цілком певна“, не вільно з цинїзмом уличника кидати камінем на процесию народу, що в сьвяточнїм настрою покланяє ся тому, в що вірить цілою істотою. Та новинка в 64. числї „Буковини“ поставила редакцію в досить незavidне положене. Новинка ся ви-кликала обурене у цілого українського загалу; висловом сього були думки, які про сю новинку висказала печать (Дѣло, Молода Україна). Редакция Буковини не хотїла признати, що повинкар її написав дурницю. Уважала за більше відповідне боронити тої дурниці і випечатала претенсіональну статю ц. з. „Українська держава“. Для редакції було-б лишє, якби була зрезигнувана з тої статї, бо природною консеквенцією на оборону дурниці годї навести розумних і правдивих аргументів, треба чіпити ся софізматів і аргументів хиткої стійности, які ані чести не принсеять, ані не до лиця серйозному видавництву. Та редакция велїла боронити непогріши-

мости своєїого новинкара і постарала ся о се, що аргументи в статі ані на крихітку на відбігли від аргументів новинки.

Якіж аргументи виводить співробітник „Буковини“ до борби з ідеалом „самостійної України?“ Самостійна Україна се „примха“, що придумали її „молоді Русини“, „наші хлопці“, „наші паничі“. Нашим паничам в Австрії дуже легко і приємно будувати свою державу і в думках призначувати собі посаду президента української республіки (правда, прелестна річ!), бо на ідеали податку нема; але бувають такі, що користь з них непевна, а шкода цілком певна.

Се прецінь річ зовсім ясна: найперше „російське правительство давить український рух“, бо „посуджує (!) нас о охоту відірвати Україну“, правда, воно нерозумне, коли так думає, так щож, воно якось не похочує піти виучити ся розуму від редакції „Буковини“, готове отже нас зісти з костюмами, заким дочекаємо ся своєї держави.

Ніякий розумний чоловік не може вважати остаточною метою наших стремлїнь (зовсім природно політично національних, бо інакше ніхто і не ставить справи та „Буковина“ навмисно ставить справу інакше), бо остаточна мета української суспільности така сама, як мета всіх людей на світі, жити і вмерти, а поки живє ся злєкшити собі се житє. До тогож не потрібна окрема держава. От навіть Куліш „додумав ся до того, що коли злучено Україну з Московщиною, то „ето хорошо“. Бо і справді, чи українська держава облекшила-б життя народови, „все ще на двое баба ворожила“, а перед нами „наш народ мало просвїчений і бідний, котра му не в голові, чи він в Росії, чи Австрії, чи в Америці, бо він хоче їсти, а поївши, хоче дещо довідатись і бачити“.

„Та ще роздумайте дурні фантасти, президентом української республіки ні один з вас не буде. Сей ідеал не зреалізуєте, говорить буковинський Фальб, ані в 25. століті“, а знайте се всі, що співробітники „Буковини“ обявлено правду, що „послі нас не буде нас, будуть люди та не ми“.

Що отже вам ломити собі над сим голову, вашим потомкам не буде се і в голові, що ви жили колись. А за се наражаєтє свої особи на багнети австрійські і російські, будете мусїли на них йти з кулаками, або сформуванати свою армію і поносити всі тягари мілітаризму.

Здаєтє ся, лиш слїпий не побачись, що тут вашому ідеалови аміні, не бачите лиш ви, бо від Поляків вивчили ся лїтати по зорях і бавити себе мріями.

Ось се зміст статі в 67. числі „Буковини“ п. з. „Українська держава.“ Ідеал самостійної України, се не ідеал, що сильно консеквенцією в розвою політичного життя мусїв стати політичним ідеалом всіх

українських політичних партій, се „малповане Поляків“, се та польська інтрига, що про ню раз в раз товче „Галичанинъ“. І не дивниця, що повитав він так радісно подвиги співробітників „Буковини“, що їхню теперішню програму назвав признакою отрезвлення“.
Schöne seelen finden sich!

Незадовго вже не стане „сепаратитів“, як його програма і то як-раз національно-політична знайшла вже приверженців. Без сумніву на їх голос „отрезвлять ся“ і інші, бо се голос „холодний та розважний“.

Візьмімо отже під холодну розвагу сей „холодний та розважний“ голос. Чи справді ми таку медвежу прислугу робимо російським Українцям, як вивішуємо стяг політичної самостійности України? Невже автор статі справді пересвідчений, що якби всі під проводом того, хто мріє про президентуру в українській республіці, відбули публичну покуту перед редакцією „Буковини“ та в 30,000,000 душ явили ся в Петербурзі і зложили урочисту присягу, що навіть в 25-століті ніхто навіть не подумає про відбудоване української держави, се змінило-б хоть трохи систем російського уряду против України?

„Російське „обрусеніє“¹⁾, пише Драгоманов“, в „Чудацьких думках“, вийшло не з духу національного Великорусів, або зі спеціального, російського державного ґрунту, а є по крайній мірі на добру частину наслідуванем певної фази всеєвропейської політики“. Коли порівняємо відносини російського архаїчного уряду до уніятів і Українців з відносинами угорського уряду до Словаків, то ще хто зна, кому треба буде видати премію на конкурсі брутальности“ Огляньмо нинішні європейські держави, що в них живуть недержавні нації, возьмім приміром Кельтів в Англії, Провансальців, Бретанців в Франції, Поляків в Німеччині і Росії, Фінів, Литовців і нації Росії, возьмім немадярьські нації на Угорщині, возьмім правлячі в краях і утиснені нації в Передлитавщині, а всюди побачимо сі самі прояви, все і всюди маємо навіть при найбільших політичних свободах той сам гніт, се саме проскрібоване мови недержавної в школі, в уряді, в проповіді церковній і систематичне поступенне „обрусеніє“. Сим всім народам лишають ся дві дороги, або згодитись з тою думкою, що їх в будучности вичеркнуть з європейської карти, або готовити ся до здобуття національної самостійности. Цікаве насуваєть ся порівнане стану Польщі і України. В російській державі, не треба великого знатока російських відносин, щоби сконстатував, що відносин сих навіть порівнати годі. Якби повірити в аргументи редакції „Буковини“, то треба би сподівати

¹⁾ М. П. Драгоманов: Чудацькі думки.

ся, що в найближшій часі вийде указ, яким цар засудить на підвишене всіх Поляків, бо ледви чи хто інший з таким фанатизмом, з такою сьвятою вірою держить прапор політичної самостійности як Поляки. Скаже „Буковина“, боріть ся о конституцію в Росії, а не мрійте про самостійну Україну; та як-раз люди, що ціле своє життя кинули в вир борби за конституцію в Росії, гурти російських революціонерів, дійшли вже до того пересвідчення, що етапом до здобуття конституції в Росії є національне освідомленє російських Українців; сі люди кладуть нам за наш сьвятий обовязок засипати Україну як найбільшим числом брошур про політичну самостійність України!

Та повісьмо на хвилю на клинок здоровий розум і жиймо з дня на день тою надією, що Росія завтра проголосить конституцію. Що ми зискаємо на сім? Чиж не показує історія, що в найсвобіднійшій державі Європи, Англії, що в свободній Угорщині, Німеччині недержавні нації не менше пригнічені як Ірляндці в часи Кромвеля. За сим гнетом йде слід в слід нищене всього культурного життя, занепад просьвіти, марноване сил, борба не лише з кулаками против багнетів, але ще в додатку до багнетів против цілої державної машини зі всіми урядниками починаючи на наміснику, а кінчаючи на податковім ексекutori у поневолених народів, а чим раз більший розцьвіт культури народів, що над ними панують. Інтелігенція поневоленого народу цілими рядами спішить в табор правлячої нації, таланти, що могли б принести користь, честь і славу своєму народови, працюють для чужого народу, нарід не то, що не здобуває, але тратить всі інституції, що можуть йому стати органом висшої культури, нікому піклувати ся його висшими та низшими школами, його мову зі шкіл викидають, а як вся інтелігенція ще не винародовила ся, як ще відчуває аномальний стан таких відносин і хоче сей стан змінити, хоче бодай в школах піклувати ся, то мусить весь свій запал, всю свою енергію кинути на жир сим аномальним відносинам і спотребувати свої сили на таку борбу, що її не ведуть народи, яким судилось розвинути ся в самостійні держави.

Та звичайно інтелігенція ізбирає лучшую часть, кидає народ, йому не стає провідників, не стає оборонців і він мусить або виречи ся своєї національности і стати складовою частиною другого народнього організму, або виречи ся надії коли небудь перейти на висший ступінь культури.

Що так дієть ся в Росії, чейже ніхто не заперечить. Чейже і редакції „Буковини“ будуть звісний указ з 1876 р., чейже і редакція „Буковини“ не заперечить, що відносини українського народу в Росії не так ідеально добрі, щоби їх можна ще погіршити! Чей не заперечить і сього, що праця мільонів українських рук і тисячів українських голів се праця, що нею здвигаєть ся московська культура!

Та чи інакше в конституційній Австрії? Хибаж тут не покривджена не лиш українська мужицька кляса в своїх правах, але і цілий український народ на кожному полі?

Чи до редакції „Буковини“ ще не дійшла доси відомість, що навіть при виборі членів „краєвої комісії“ і „підкомісії“ для ґрунтового податку з р. 1871 були інтереси мужицтва в західній Галичині в четверо сильнійше заступлені як інтереси мужицтва¹⁾ в східній Галичині? (8%: 2%), чи не звісно доси ще редакції „Буковини“ нічо про будову доріг в Галичині, регуляцію рік, шкільництво, про наділюване українських і польських інституцій субвенціями з краєвих фондів. Вбажу лиш на одно: на пропорцію в будові доріг в західній і східній Галичині. В р. 1888 побудовано в цілій Галичині 2807 км. дороги, з сього в західній 2160 км., в східній 647 км., як се не буде за тяжка умова праця для співробітника „Буковини“, що так легко бере ся давати науки нашим паничам на тему ідеї самостійної України, най ласкаво прочитає статю тов. Р. Сембратовича в 2. ч. „Будучности“ з р. 1899, а довідаєть ся ще більше цікавих річий²⁾).

А тимчасом гроші, зложені в податках цілою українською суспільністю, йдуть на піддержане польської, московської, мадярської культури. Щоби не сказала „Буковина“, що се також вифантазувана примха панича, зверну її увагу на голос одного з найвизнатнійших сучасних Поляків, посла Дашинського. Він сказав в своїй знаменитій бесіді, виголошеній на конгресі австрійської соціальної демократії р. 1899 в Берні при обговореню наших відносин в східній Галичині, що вся польська культура східної Галичини удержуєть ся і оплачуєть ся Русинами.

Зі всього сказаного видно одно: що як довго Українці самі не будуть правили собою, так довго і „надія на свою велику культуру в будуччині не лиш є, але і буде все за надто слаба“. Длятого і ві веїх соціалістичних програмах, хоч їм чейже ніхто не закине, щоби не дбали про економічні і материяльні інтереси людства, є одною з основних точок програми „усунути поневолене народа народом“. Думати про розвій народу на якому небудь полі і се все переочувати, що слід знати не діячеві, або студентови університета, не публіцистови, але всякому інтелегентному чоловікови, се вже не іґноранція, се претенсіональна безличність, се у публичного діяча злочин обману зглядом публичної опінії.

Поставити аргумент, що не слід мати думки про державну самостійність, бо се немиле російському царатови, се найбільший зло-

¹⁾ Вудзюновський: Аграрні відносини.

²⁾ Роман Сембратович: Внутрішнє положенє Австрії, а справа поділу Галичини.

чин, бо він подає оправдання ренегатам, що для легкої наживи покинули народ у його лихолітті.

А як кому і корисно думати про се, то нехай думає; вольному воля! Тільки нехай у зарозумілості своїй не пописує ся зараз серед людьми своєю власною ігноранцією. Нехай буде вдоволений, що ніхто ще не довідав ся, що він у думках укладає самоубійчі плани для нації, і не потягнув його за се до строгої відвічальности перед народний трибунал.

Та нехай не віддаиваєть ся зі своїми думками тоді, як на всій Україні займаєть ся на сьвіт, як суспільність починає розуміти, що один одинокий ратунок для неї—се віра в ідеал політичної самостійности і змагане всіми силами до зреалізованя сього ідеалу, що одинокий ратунок для Українців під російським царем — се борба з царатом на жите і смерть під сим прапором.

Та ідеал сей, се річ така, що шкода з нього певна, а користь не певна, він далекий і в програму його брати що найменше сьмішно, резонує „Буковина“. Тут справді співробітник „Буковини“ показав ся зовсім оригінальним. Якби ми виписали в своїйому програмі, що д. 1. падолиста 1900 року всі Українці узброєні кулаками мають ставити ся під Полтавою, чи Конотопом і вимашерують на розбите Росії і Австрії, се без сумніву було би трохи більше як кумедне. „Хто зобовязуєть ся—пише К. Кавцкі¹⁾—доконати чогось в означеному часі, а не має навіть частини потрібних сил, що би сповнитн з'обовязане — сей чоловік варият, або сьмішний блягєр, а в додатку ще не совісний чоловік, бо такий подвиг приносить поважне небезпечєство“.

Се була-б фантазия „примха“ паничів і тоді була-б „Буковина“ в найбільшому праві глузувати собі з примх наших хлопців. Та де вичитала „Буковила“ такий маніфєст?; Справа державної самостійности занадто важна, занадто серіозна; що би тракувати її по дїтвацьки. Се точка програми наскрізь практичної натури, се точка, що вставленем її в програму іде сформуловане цілого ряду точок, що їх зреалізоване треба сейчас домагати ся, треба сейчас вводити в жите. Мірою в оцінці наших практичних домагань се не спромога зреалізованя їх при теперішнім укладі сил, лиш зглядно се, чи можна їх погодити з теперішнім суспільним ладом і чи їх зреалізованя зможе облекшити клясову борбу пролетарияту і повести його вперед на дорозі до здобутя політичної власти.

Хвилевий уклад сил не береть ся при тім під розвагу. „Програма повинна служити не лиш до чинних виступів, але і для пропаганди. Завданем програми є вказувати дорогу, що нею має ся йти в сьвітлі конкретних домагань, в більше зрозумілий

¹⁾ К. Кавцкі: Самостійність Польщі.

спосіб, спосіб, якби то могли зробити теоретичні виводи. Чим даліше можемо в тій формі посунути наші практичні жадання, тим ліпше: тим більше зрозумілий буде для нас і для всіх тих, що не в силі зрозуміти наших теоретичних підстав, напрям, в якому йдемо“.

Хвилевий уклад сил справді такий, що ми не можемо дати редакції „Буковини“ заповнення, що за 10 літ здобудемо самостійність України, та чи се має бути достаточним аргументом, щоби навіть саму ідею зложити до архіву редакції „Буковини“? Ми не можемо її навіть дати докладної інформації, коли ми здобудемо собі український університет в Австрії, коли Тов. ім. Шевченка перемінить ся в академію, коли стане ві Львові будинок сталого українського театру, та чи се все доказує, що сї постуляти самі по собі нічого не варті? Ми не знаємо, чи нам ще прийдесть ся дожити розділу Галичини на національні території і яку борбу треба буде о се звести, та хиба сей постулят для того як-раз, що за нього треба побивати ся, мрія і безмислиця. Як редакция „Буковини“ схоче і на даліше бути консеквентною в своїх виводах, то буде мусіла на всі сї питання рішучо відповісти: так. Так, „бо цілю нашою не є домогати ся університета для грядущих поколінь, не працювати над облекшенем суспільного і національного угніту, лиш „жити і вмерти, а поки живє, як найбільше злекшити собі се жите“.

А який змісл мають самі по собі згадані всі і безліч інших постулятів, як відкинено ідеал державної самостійности? Сї всі постуляти мають на меті поставити нашу націю в ряді других культурних націй. Та хибаж се можливе тоді, як будуть над українським народом панувати чужинці, як всі засоби і всі сили українського народу будуть впрягали до праці над піднесенем їхньої культури? Се річи, що їх вже розуміють і рутенські плосколоби, а не розуміє одна одніська редакция „Буковини“.

Ідеал самостійної України—се той знаменник, що до нього треба звести всі наші політичні і культурні змаганя, щоби не зблудити в лабіринті питань, що треба робити, яка робота справді корисна і конечна, — се морська ліхтарня, що кидає здалека світло і вказує мореплавцям, кудю мають кермувати, щоби завести подорожних до супокійної пристані і дати їм спромогу „як найбільше облекшити собі се жите“.

Кожда річ може представляти ся для одних з поважного, для других з кумедного боку; бувають люди, що для них кумедні найтрагічніші річи, що сьміють ся в часі вистави потрясаючих сцен. Щож, як хто має охоту робити з себе циркового весельчака; „вільному воля“, лиш най добирає для себе відповідну публику, най зголосить ся в редакцію „Галичанина“, то знайде і признание і надгороду, в українській громаді заслужить хиба на погороду.

Не знаємо, як молодіж розуміє ту українську державу, бо докладніше про се не говорила — пише „Буковина“. Я хотів би дуже пояснити спрагненому сього знаня співробітникови „Буковини“ се короткими словами, якби не то, що обовязком кожного жадного щось знати, а попрацювати над тим, щоби сю річ пізнав. Я скажу лиш одно. Докладніше про еє, як „молодіж“ розуміє сю державу, може довідати ся з програми всіх трех українських політичних партій та зі всіх публікацій, що вийшли про сю справу в Галичині, може дуже докладно про се довідати ся в „Молодій Україні“, лиш се все треба перечитати. Самостійна Україна ві всіх програмах, ві всіх публікаціях, не є нічо інше, як один великий спосіб, як конечно усліва до дальшого розвитку українського демосу, до зреалізованя загально-людських ідеалів: свободи і рівности, до здобутя для українського демосу всіх придбань культури.

Ідеалом молодіжи не лиш самостійна, але вільна Україна робучого народу з запевненем як найбільшого впливу демосу на всі державні справи, з як найбільшим здемократизованем всіх інституцій.

Та тутже „Буковина“ як звичайна баба впадає в плаксивцій тон і заводить: „перед нами наш народ мало що осьвічений і бідний“, а він хоче їсти“, ой головонько бідна!

Та гляньмо, як на сю справу дивлять ся визнавці матеріялістичнього погляду на історію, як глядять на се тверезі люди, німецькі соціяльні-демократи, що „від Поляків літати по зорях“ не вчили ся, що не малпують Поляків; погляньмо, що говорить найбільший з живучих теоретиків німецької соц.-демократії К. Кавцкі в брошурі про самостійність Польщі.

„Теоретичний стан (Польщі) доказує дуже виразно, що польський пролетаріят не в силі розвинути всіх своїх сил в практичній брбрі і перевести свої організації, як довго Польща поділена, що польський пролетаріят знайде лиш в сполученій, самостійній Польщі терен, якого потребує, щоби здобути в державі вплив відповідний його розвоєви; жадане проте самостійної Польщі, се не забавка без значія, се жадане на скрізь практичне величезної ваги“.*)

Так говорить „інтернаціонал“ Кавцкі, невжеж і він заразив ся „примхами наших паничів“, невже і тоді, як Полякам писав що Українці мають таке саме право до самостійности як Поляки, літав по зорях, а не дивив ся на сьвіт тверезо.

Брак місця не позволяє говорити обширніше про всі справи, що їх порушив співробітник „Буковини“, мусимо однак впевнити так печаливого нашого приятеля, що молодіж не думає йти з кулаками на багнети.

*) Кавцкі: Самостійність Польщі (ст. 18.).

Дотені про Бісмарка можемо сьміло лишити без відповіді і без уваг. Вони самі собою надто сьмішні, щоби потребували відповіді.

Чи Україна повстане оружним повстанєм против теперішних держав, се справа, що лежить за надто в сфері пророцтв, щоби її розбирати—так само як і обчисленя, кільки вона буде потребувала війська, кільки поліцаїв і кільки трамваєвих кондукторів. Можемо се зовсім безпечно лишити до обчисленя редакції „Буковини“, що вже „отрезвила ся“, не „літає по зорях“ і не „малпує Поляків“.

Українська молодіж вповні сьвідома того, що ідеал лиш тоді не є пуста фраза, як в парі з ним йде охота до праці для народу. Та молодіж рівночасно і сього вповні сьвідома, що праця без ціли, без ясно витиченої мети, се блуджене в поли, се блуканина по бездорожжах. Дорогосказом в праці повинен бути ясний суспільний ідеал, а сей ідеал веде у нас за собою в консеквенції борбу за політичну самостійність України. Та ідеал се рівночасно і сей бальсам, що скліпляє борців в борбі, що додає надії на побіду!

Як молодіж виписала на своїм прапорі також ідеал самостійности України, то не для примхи, не для моди і не для того, щоби се її звільняло від обовязку праці для народу, а як-раз тому, що сей ідеал поможе її, не пуста фраза, а одна з найжизненнійших постулятів, що їх здійсненю треба посвятити працю цілих поколінь, що праця ся мусть бути як найбільше серйозна.

Чи розумно глузувати собі з сього ідеалу публично — се найсудить вся українська суспільність.

На всякий спосіб не зашкодить на закінчене зробити ще одну увагу. Як в Галичині підчас заснованя радикальної партії почала оживляти ся дискусія над справами економічними, тоді всякі реакційні елементи відняли шалений крик про жолудкові ідеї, про інтернаціоналізм радикалів, про помітуване народними сьвятощами, при чім під народними сьвятощами розуміли все, що є найбільше обскурантне, самі пусті фрази, що не приносять в політичному житю ніякого хісна. В сім концерті „темних сил“ „Буковина“ грала ледви чи не на першій скрипці.

Ми мали-б повне право жадати тепер від сих людей ясної національно-політичної програми. Так щож, яне сформуловане національної програми викликало у сих людей такий самий крик, як і дискусія про економічні потреби народу, як і сформуловане економічної програми. Тепер, як молодіж вся з запалом еднає ся під стягом самостійної України, вони піднесли крик, що вона забуває, що наш нарід бідний і мало що осьвічений. Для скаменілих рутенських мамутів всяка еволюція переходить безслідно, та вони істну-

ють, щоби стати в рішучу опозицію, як лиш яка небудь новіша думка заворушить суспільність.

Та молодіж аж надто до сього вже привикла не лиш зі сторони „Буковини“, але і других „конструктивних“ елементів: криком пугачів не дасть перелякати ся і буде сильно держати в руках свій стяг, в сьвятому переконаню, що в її руках спочиває будучність народу.

Глузованя „Буковини“ ані раз не ослабили її віри в ідеал самостійної України. Історія нашого національного розвитку визначить сим патріотам заслужене місце в нашому народньому пантеоні; віри в будучність народу не захитають нужденні пашквілі, бо у молодіжи занадто сильна віра в се, що

Не пора, не пора, не пора
Москалеви й Ляхови служить,
Довершилась України кривда стара,
Нам пора для України жить!

P. S.

Несподівано зовсім принесло 75. число „Буковини“ ще кілька листків до вінця слави на голову свого співробітника. В сьому числі прийшло ся на превелике диво вчитати деякі нові обявлені правди. Найперша з тих правд, се справді обявлена, бо людський розум на обох півкулях землі на сій точці аж до 8. липня с. р., до дня, що в ньому сю правду через посередництво сьвятої „Буковини“ обявлено грішньому миру, був в справдішньому „заблужденю“ — се правда про відносини Поляків до Росії. Весь сьвіт знає про Поляків одно, що вони природні вороги царату і що зовсім не боять ся дразнити московського царя. Та Буковина обявила сьвіту, що Поляки для царя дуже ввічливі, а доказом сього осуджене печатю авантури з московськими співачками. Чи протягом тижня Поляки перестали літати по зорях і чи наслідване відкритих редакцією „Буковини“ приятелів царату поміж Поляками не буде малпованєм Поляків — сього „Буковина“ не каже, та нам здаєть ся, що 64. і 67. число „Буковини“ ледви чи вплинуло так дуже на поправу Поляків, щоби з ворогів Москви стали її приятелями.

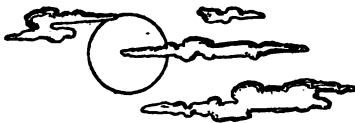
Друга обявлена правда була справдішною несподіванкою для редакції „Молодої України“. Редакція довідала ся з 75. числа „Буковини“, що вона все радила „нашим хлопцям“ не зачіпати ся з російським царем, та називала ідеал самостійної України примхами, фантазіями і малпованєм Поляків, а в додатку зустріла ся зі статею тов. С. Т. про брошурку „Самостійна Україна“.

Що редакція „Буковини“ скористала з нагоди і перепечатала рецензії тов. С. Т., сьому ніхто не здивував ся, то вийшло по „Буко-

вин-ському“ звичаю, та як охрестити таке бистроумне спостереженє, по якому статя говорить те саме, що Буковина? Доси думали ми, що співробітник „Буковини“ слабий — лиш в політиці і в льогічній аргументації, тепер мусимо скостантувати, що він так само геніяльний, як прийдеть ся розібрати прочитанє.

Видно, що редакції „Буковини“ се все не конєчне, щоби бути співробітником. Тов. С. Т. сам подякує певно за сю честь, що його рецензію ставить поряд з статєю в 67. числі. Я іменем редакції „Молодої України“ підношу протест против сього рода енуціяцій і ще раз підчеркую, що ідеал самостійної України, се перша і основна, се вихідна точка ідеалів молодіжи. Я дивую ся лиш, що редакції „Буковини“ прийшла охота до таких енуціяцій, які вже виходять поза границю іншої думки на справу, та почала вишукувати вже приверженців для своїх думок, посуджувати „Молоду Україну“, що вона висловлює такі самі думки, як „Буковина“ та які можна знайти на складі москвофілського сьмітя, се вже груба невідомість і незнанє статей „Молодої України“ загалом від 1. до 6. числа і непорозумінє статі тов. С. Т.

По тім, що було надрукованє про „Молоду Україну“, починаю бояти ся, що редакция „Буковини“ і сих моїх кілька уваг признає за зовсім згідні з її поглядами. Того, чия льогіка їздить на такому бистрому кони як „Буковини“, і се зробити не тяжко.

СТЕФАН ЧАРНЕЦЬКИЙ.

НАУКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЛЬСЬКИХ СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ у Львові.

Увагу всіх мусіли безпарочно звернути на себе статі Вол. Темницького в „Молодій Україні“ про наші гімназії, про наші середні школи. Жаль стискає серце, коли читає ся їх. Чи справді такий невідрадний стан, такі сумні відносини в них для нас з національного агляду? Приходить ся сказати з важким серцем: Так! На кождім кроці, на кождім ступіні покладені там ученикам-Українцям в їх національних змаганнях колоди під ноги. Наука української мови (предмету зглядно-обовязкового!?) зведена в них до мінімуму, щоб як найменше учеників ходило на неї. Не любов будять до рідного народу, не до праці для нього зарривають ті школи; скорше ненависть і погорду для всього, що українське, виціндляють в молодечі серця; професори не рідко кидають тяжкими обидами в лице учеників задля їх української національності. Із важким серцем приходить ся сказати, що в сій роботі часом помагають їм власні сини народу Русини-професори. Помагають не лиш пасивно, але й активно. Що се не пусті слова й не песимізм тільки, постараю ся довести фактами:

Не буду далеко запевкати ся. Як примір возьму польські гімназії III, IV і V та реальну школу у Львові. Число Українців в тих школах досить велике. Поміщена тут табличка подає се число (після справоздань сих шкіл) в порівнаню з числом греко-католиків і з числом записаних на науку української мови за послідні три роки.

Рік	Гімназія III			Гімназія IV			Гімназія V			Реальна школа		
	гр. кат.	укр.	зап. на укр.	гр. кат.	укр.	зап. на укр.	гр. кат.	укр.	зап. на укр.	гр. кат.	укр.	зап. на укр.
1896/7	69	60	58	61	61	47	53 ₃	42 ₁	52	42	25	26
1897/8	79	68	62	66 ₃	65 ₂	62	55	53	42	49	35	?
1898/9	97	81	96	65	63	72	56 ₁	56 ₂	48	59	45	49

Як бачимо виказує найбільшу і чим раз сильнійше зростаючу фреквенцію Українців гімназія III (Франц-Йосифа). Та треба тут взяти під увагу те, що там посилають своїх вихованців ОО. Воскресенці (Zmartwychwstańce) мабуть тому, що там вчать релігії по польськи. Потім ідуть гімназії IV і V та реальна школа. Немило тут мусить вдарити сильна різниця між числом греко-католиків а чи-

слово Українців, якої нема в інших середніх галицьких школах, з виїмком польських гімназій в Коломиї і Перемишлі та шкіл західної Галичини. Причина сього явища лежить в невідрадних відносинах з національного згляду для Українців в тих школах. Возьмім науку української мови в гімназіях III і V та в реальній школі. Краєва Рада шкільна опікує ся щиро нею!

Для тих шкіл іменовано навіть особного професора української мови: спершу д-ра К. Студинського, тепер проф. Лучаківського. Щодо д-ра Студинського, то треба признати, що він нильно дбав про сю науку, розвивав у учеників замиловане до народньої літератури і старав ся о закупно книжок до української бібліотеки. Не пішов його слідами пр. Лучаківський. Вже на першій годині української мови на висшій курсі в V-тій гімназії показав свій характер, коли став промовляти до учеників-Українців в язюку *urzędowym*. Він позаводив різні реформи в науці української мови. Приміром, на висшій відділі зачав вчити рівночасно аж із трех підручників. Наперед читали на тійже самій годині ученики V-тої кляси „Взори поезиї і прози“, потім ученики VI-тої кляси „Устну словесність“, а наконець ученики VII і VIII кляси „Читанку“ Барвінського II часть. Якже могла така наука нестунати?! Чиж дивна річ, коли часом живіший ученик, де маючи що робити в часі, як інша кляса вчилась, попустував трохи? Професор псував їм за се обичаї. Се, щоб ученики справді чогось навчились, щоб пізнали хоть в дрібній мірі свою літературу — се марниця! Наука п. професора полягає на читаню, а потім на виучуваню на память заголовків поодиноких поезиї, оповідань і т. ін. Зміст рідко коли, а розбір таки ніколи не належав до науки української мови у пр. Лучаківського.

Однак і ся наука ²⁾ видавала ся п. професорови занадто обильною в плоди й за дуже утяжливою для нього!

І ось п. професор перевів минушого року нову реформу сеї науки. Після сеї реформи наука української мови представляеть ся в слідуєчий спосіб: В гімназіях III і V она поділена тепер на 3 курси, по одній годині тижнево для кожного курсу. В III-ій гімназії курс перший становлять I і II кляса, другий III IV і V, а третій VI, VII і VIII кляса.

В V-тій гімназії перший і другий курс обіймають п'яту гімназію, а третій курс усі кляси висшої гімназії.

²⁾ Перед сею реформою наука української мови в 2 відділах по дві години тижнево. На першій ученики вчили ся звичайно з читанки для 2-гої кляси, на другім професор вибирав собі підручник до науки після своєї волі („Взори поезиї і прози“ або котру небудь часть „Вітків Барвінського“).

В реальній школі наука поділена аж на 2 курси по одній годині тижнево: перший для нижших, другий для висших клас. На першій курсі вчать ся ученики з „Читанки“ на-класу II-гу, на другім з „Взорів поезії і прози“, на третім (в реальній школі на другім) з „Виймків“ Барвінського том I або II.

На якій підставі, на яким розпорядженю проф. Лучаківський опер сю реформу, мені незвісно. Я не міг між всіми розпорядженнями крайової Ради шкільної, давнійшими і новійшими, найти таке, котре оправдувало би та вияснило сю реформу. Професор зискав на тій реформі 4 години, бо коли отже перше вчив у всіх тих школах разом 12 годин тижнево, тепер вчить 8.

Вісім годин на науку української мови для трех шкіл! Чи се не іронія! Таж наука французької мови в сих гімназіях, наука, що зачинаєть ся щойно від третьої класи, відбуває ся в трьох курсах по дві години тижнево! Якаж причина сього явища, сього понижаючого стану науки української мови супроти науки французької? Чи може більша фреквенція на науці французької мови?

Порівнаймо-ж число записаних на науку української мови з числом записаних на науку французької за два послідні роки.

Рік	Гімназія III		Гімназія IV		Гімназія V	
	україн.	франц.	україн.	франц.	україн.	франц.
1897/98	62	43	42	51	62	43
1898/99	96	43	48	31	72а	40

Як бачимо, число записаних на науку української мови все перевишало (часом і вдвоє) число записаних на науку французької. Крім сього бачимо ще, що фреквенція на науці української мови все росте, бо ученики, що записують ся на неї (майже самі Українці), рвуть ся до сеї науки, хотіли-б пізнати народну літературу. Та наука ся так, як тепер справа стоїть, не лиш що не приносить їм ніякого хісна, але скорше знеохочує їх. Дехто з учеників, щоби не тратити марно часу, виписуеть ся з неї і читанем книжок стараєть ся набути знанє української літератури. Бо й чого-ж можна вивчити ся в одній годині тижнево?

Ще треба додати, що пр. Лучаківський так пильно дбає про сю науку, що часом мусять ученики на ту одну годину і місяць цілий ждати! А ще годить ся піднести метод, якого п. професор уживає у сій науці. Я згадав вже дещо про нього, іменно на другім курсі, перейдім на третій. Тут він учить літератури з якого небудь підручника Барвінського. Через дві, три перші лекції каже ученикам

вивчити ся на память — прошу не сьміятись! — спис авторів, що їх твори поміщені в книжці. Так підготовлені ученики можуть вже приступити до дальшого пізнавання літератури. І пізнають її знова після дикого метода п. професора. Він скаже, коли Котляревський уродив ся і помер (часом наука української літератури починаєть ся від Куліша), що він написав, а ученики перечитають один уступ з „Енеїди“ — но і вже пізнали одного автора і його твори! — По тім приступають до другого. Часом професор каже ще вивчити ся якийсь прозовий уступ на память і по всьому! Так ученики познакомлюють ся зі своїм письменством! Щось більше понад се — коли уродив ся автор, коли помер і що написав — іменно про се, як письменство розвивало ся, серед яких обставин, під яким впливом воно було — сього проф. Лучаківський ніколи й не згадає. І ученики ніколи не почують від нього якогось живішого викладу, що клав би в їх серця любов до рідного слова, до рідного народа! Не почують ні одного слова заохоти до праці для його піднесеня!

Той самий умертвляючий дух віє і з тем тих задач, що їх дає проф. Лучаківський кілька разів на курс. Неімовірна річ, щоб професор української літератури давав вічно теми тільки з чужих літератур, з чужих відносин, щоби казав описувати чужі пам'ятники, писати про мертвих римських і грецьких поетів, порівнювати всіляких чужих славних мужів, а не дав ні одної теми з української народної літератури, з української історії.

Неімовірне — а преці правдиве!

І ось, коли від часу обходу столітнього ювілею відродженя українського письменства, що викликав між учениками правдиве одушевлене, стала кріпшати між ними національна свідомість, коли вони із запалом рвуть ся до пізнаня української мови, письменства, історії, з жаром читають українські книжки, — тоді то в школі у професора рідної мови стрічають байдужність — холодна вода коновками ллеть ся на їх голови...

Коли сього року ученики повідомили проф. Лучаківського, що своїми силами устроюють вечерок в честь Т. Шевченка, він не вважав навіть своїм обовязком не то заняти ся, але навіть явити ся на нім.

І домовою працею ученики-Українці не мають змоги доповнити, а властиво набути хоч в дрібній мірі знане своєї літератури. В бібліотеках сих шкіл, про які пишемо, або зовсім нема українських книжок (школа реальна і IV. гім.), або єсть їх дуже мале число і то непригідних для згаданої цілі (гімназії III. і V.). В бібліотеці гімназії III. (Франц-Йосифа) було в посліднім (1898/899) році 70 томів українських книжок, в бібліотеці V-тої гімназії 74, вчисляючи в се й шкільні підручники! Про якість і добір книжок

каже нам децю справозданнє гїмназї Франц-Йосифа з року 1898/99. Пїсля нього закуплено для гїмназї 11 книжок, майже самих переводів з Шїлера, Гетого, Словацького, Севера, грецьких та римських цбетів і т. д. А й з тих книжок не дуже можуть користати ученики. Бо прикиром в III-тїй гїмназї має українську бїбліотеку професор Поляк; у нього-ж не стає часу на випозичуваннє українських книжок! В гїмназї V-тїй випозичає сам професор Лучаківський, но се дїється дуже рїдко, бо або „бїбліотека неупорядкована“ (внн порядкував її сього року щось 2 мїсяцї), або п. професор „не має часу“.

Для цїлости згадаю ще коротенько про науку української мови в IV. гїмназї, вилїмінованїй під тим зглядом шкільною краєвою Радою спомїж прочих шкїл.

Учителем української мови є там о. Крепякевич, автор „Упїї śwїętej“. Він подїляв сю науку на чотири вїддїли з одногодїнною наукою тижнево. На першїм вїддїлї (кляса I.) вчить із „Читанки для кл. I., на другїм вїддїлї (кляса II. і III.) із „Читанки для кл. III., на третїм (кляса IV. і V.) із „Взорів поезїї і прози“, на четвєртїм вїддїлї (кляса VI., VII. і VIII.) із „Виїмків Барвінського“ часть I. та із староруської хрестоматїї. Про нього і його наукову методу не буду тут розводитись. Згадаю лиш, що він у своїх „вїкладах“ (на четвєртїм вїддїлї) згїрдно вїдносить ся до української лїтератури.

Мимоволї насуваєть ся ще тут порівнаннє стану науки української мови в висше згаданих школах зі станом науки польської мови в українських гїмназїях.

Найшкільна Рада краєва не прогнїває ся за виводжене на днєвне свїтло її систем. На всякий спосїб порівнаннє цїкаве і поучаюче!

Наука польської мови в одинокїй у Львовї українській гїмназїї, (де нема нї одного Поляка) вїдбуваєть ся для кожної кляси окремо в ранїшних годинах по двї тижнево, отже для цїлої гїмназїї 16 годин тижнево. Наука української мови в чотирох польських школах, в котрих число Українцїв досить значне (менше-бїльше половина того числа, що в українській гїмназїї), вїдбуває ся у вїддїлах для кїлькох кляс по одній годїнї тижнево; разом для чотирох шкїл (в-них в роцї 1898/99 було 245 Українцїв) всего на всего для всїх кляс 12 годин! Яке тут порівнаннє! Яка пропорцїя!? Що на се краєва Рада шкільна? Що наш „приятель“ вїцепрезидент Бобжинський? Чи може знов схоче в живї очї заперечити кривду української мови? Чи знов пустить ся на брєхливї викрути?!

Як доповнене до сього образця наведу ще тут кїлька уваг про вїдносини професорїв до ученикїв-Українцїв в сих школах і про їх вплив на ученикїв.

Найліпше під тим зглядом стоїть ще гімназія V., де релігії вчить о. Юрик, добрий Українець, де і директор п. Прухницький та інші професори досить толерантно відносять ся до Українців (в сій гімназії найменший процент греко-католиків не-української народности). По середині стоїть реальна школа, де катехит Мишковський викладає релігію і говорить екзорти для нього самого тільки зрозумілим „язичем“, та проти всяких приписів мучить учеників списуванем молитов етимологічною, ученикам зовсім незнаюю та із шкіл виключеною, правописю. По реалці слідує IV. гімназія. (В сих школах нема української бібліотеки). Найгірше стоїть гімназія Франц-Йосифа, що може повеличатись такими педагогами як директор Басядзкий, проф. Кубаля, учителяв »historyi kraju rodzinpogo« і гр.-кат. катехит „твердого закона“ о. Лепкий, що вчить релігії по польськи (не диво отже, що в сій гімназії найбільший процент греко-католиків не-української народности).

Найлучшою ілюстрацією прихильности професорів до учеників-Українців може послужити сей факт, що на вечерку устроєнім силами тих учеників крім двох катехитів, пр. Шухевича і двох професорів Поляків з реальної школи, не явив ся ніхто з професорів ані директорів; навіть Русини!

І чиж дивувати ся, що серед таких обставин, коли наука української мови і письменства в справді лиш номінальна, деякі ученики покидають свою народність, марно пропадають для свого народа і йдуть служити польським або московським богам!

Та з другого боку, чи не в се доказом живучости нашої справи, коли ученики-Українці мимо всего висше представленого таки в головній своїй часті не затрачують своєї національности, але навпаки чим раз більше стають ся відпорними, чим раз то з більшим критицизмом дивлять ся на шкільну власть, котра так нехтує їх мову і з тим більшою погордою відносять ся до педагогів-Русинів, яких бачать неприхильними або байдужними українській справі, а самі що раз більше і щирійше горнуть ся до неї?!

Ми-ж можемо упевнити і „дбайливу про нас“ краєву Раду шкільну і панів педагогів, що всі їх „щирі заходи“ се пісок сіяний на камені, і що раз розбудженого руху „не сила ворогу згасить!“

Товаришам же зі згаданих висше шкіл кличемо: сили і вистревалости! -- та радимо приватним образованем, у спільних товариських кружках та за помочю, якої певне старші товариші, себто академики, не відмовлять. Тож далі сміло вперед доповнити все теє, що занедбала їх мачуха — школа!

Бо деж в світі тая сила,
Щоби нас в бігу спинила,
Щоб вгасила мов огонь
Розвидняючий ся день!?!

ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ.

ПЕРШІ СТРИМИ!

Дня 22. червня сього року галицькі часописи нотували коротку телеграму, надану в Києві, такого змісту: „В місті Лубнах, полтавської губернії, російські власти замкнули VII і VIII кл. тамошньої гімназії за те, що ученики тих класів рішили поза школою уживати лиш української мови. Кількох провідників сього руху — так само учеників — увязнено і запроторено у київську твердиню“.

Отсе й коротенька вість, що наспіла з російської України. Мало в ній слів, але змісту багато!

Ми, галицькі Українці, дуже слабо познакомлені з тим, що діється на російській Україні. Ледви маємо деяке вельми неясне та неповне поняття про її літературне життя, иньших прояв ми майже цілком не знаємо.

Всеж таки звісно нам, що посьожене, умови життя і розвою нашого народа під режимом Росії вельми невідрадні, сумні та неможливі.

Самі лиш скупі відомости з політичної історії нашого письменства вистануть, щоб на їх основі змалювати собі образ життя-буття українського народа під скиптром білого царя півночі. Сей образ буде змалюваний самими темними красками. Його тло — се сумна наша минувшина, його контури мережані кровію, поливані слізмами, а сам образ — се маси окрадених, поневолених і здавлених людей. Їх лица сумовиті похнюпились в землю, очи не горять жаром надії на красшу будуччину, груди не ворухить ся жаждою великої борби за тую будуччину, їм руки опали, надії померкли, і так двигають дальше давляче ярмо... А у воздуху над тою сумовитою масою поневолених людей не світить ясне сонце, там царює кромішна тьма; у тьмі брящать зловіщо кайдани, посвистує кнут, а в недалекій перспективі видніють сильні мурі твердині, вогкі ями підземних казематів, то знов з далекої півночі віє зимний сибірський вітер.

Ось образ сучасної російської України, взявши її загал.

Знаємо, що з тої пори, як знеможена довгими війнами на зверх та тяжкими економічно соціальними борнями в середині своєї суспільности Україна злучила ся з Москвою, Москва поволи, но систематично, зі свідомою метою, обдирала листок по листку усі свободи, усі автономічні урядження, усі права України, поки не переробила її на се, чим Україна тепер справді єсть.

Довда і витревала, а до крайности консеквентна, праця правительственної Росії, котра з одного боку безпощадно нищила і здавлювала все, що противило ся її намірам, а з другого виносила

в гору і ласками дурила тих, хто годив ся з її роботою та йшов її на руку — довершила свого.

На тій великій часті України, що дістала ся під владіне темного царату, водворив ся скокій і тишина, мов на кладовищі. Енергічних та радих трудити ся задля добра свого народу людий насильно здавлено, других вколісано до мертвецького сна.

І так наш нарід не лиш стратив свою політичну самостійність, не лиш перечено і до тепер перечить ся його національну відрубність від Москалів, але у нього занастила ся навіть ідея тої самостійности! Довший час не було сліду навіть якихсь змагань до вибореня своєї затраченої долі.

Дійсний, реальний стан нашого народа був дуже сумний, але далеко сумнійше саме те, що ми не бачимо довгі літа і в ідейнім його житю тої мети, тої оконечної цілі, яка поставлена ясно і твердо усім показувала би шлях, усіх манила би своєю силою і живучостию до себе. І тут зовсім не має ваги, чи дорога до тої мети далека, чи близька, цілком не входить в рахубу, кілько часу, кілько трудів треба перебути, аби дістати ся до цілі, тут головна річ в тім, аби ся мета варт була труду і праці.

Отже кожда мета в житю народа повинна бути того рода, щоби відповідала і вдоволяла усеї бажаня цілого загалу, тая мета повинна запевняти здійснене усіх важних та конечних постулятів цілого народа, т. з. тая мета повинна так бути поставлена, щоби цілий народ кріпко в сеє вірив, що з хвилию, як навіть по найбільших зусиллях, навіть коштом найчисленніших жертв удасть ся йому досягнути мети, з тою хвилию всі його потреби так економічні так і культурні будуть заспокоєні.

Певна річ, що перше услівє, аби поставити таку мету, лежить у добрім всестороннім зрозуміню тих усіх конечних потреб народа і то не потреб одной кляси, чи верстви, але потреб загалу, потреб цілої нації.

І як-раз на се незрозуміне потреб і конечних вимогів нашої нації так в Галичині, як і в російській Україні, ми вказуємо як на дуже сумну прояву в історії нашого житя і розвою майже за ціле XIX століте.

Від часу нашого відродженя наше українство стояло і стоїть на дневнім порядку, але згадаймо, як різно і неясно, а навіть по чудацьки понимано у нас те українство, як дивоглядно його нераз інтерпретовано!

Коли-б хотіти так коротко назвати, що-саме довгі-довгі часи уважано за прикмети українства (у нас в Галичині рускості), то для Галичини ось яка коротка дефініція: Бути добрим Русинном — с. з. ненавидіти Поляків, не любити Москалів, а вірно слу-

жити цісареві! До сього долучались як до пори і настрою чи то гр. кат. віра, чи народна одежа, танці, звичаї і т. д.

На російській Україні розуміли українство таке всіляко, а вже великою проявою українскости уважало ся писане белетристичних творів українською мовою та збиране етнографічних матеріалів. Вишивані сорочки, народні пісні і звичаї уважали ся за вершок українського патріотизма, за найліпше зрозуміне українсько-національної ідеї.

Така неясність і замогилчене тревали дуже-дуже довго. Навіть найчільніші Українці, з вельми малими винятками, не розуміли як слід нашої національної, політичної та суспільної ідеї, ба, визначали ся такою ігноранцією, що навіть гадки і вискази Шевченка, навіть програму Кирило-Методієвського Братства нагинали до своїх покошлявілих понять, просто для того, що не могли здобути ся на зрозуміне української ідеї так, як розуміли її хочби братчики.

Між нашими націоналістами єсть ще до нині люди, що заводять широкі дискусії по часописах і журналах, доказуючи академічно-полемічним способом окремішність української мови від російської. Ми уважаємо се простою наукою забавкою. Трицять мільонів говорить українською мовою, тисячі книжок різного змісту виходять на сій мові, у ній друкуєть ся споре число часописів — чи ж треба нам ще сильнішого аргументу, ще наглядніших доказів? Ні! Сам факт істнованя і розвою нашої мови та багатий розріст письменства загонить в кут хочби які вишукані аргумента contra, а аргументів рго то він зовсім не потребує!

Місто доторкнутись більше живучих kwestій, поставити дальше ідучі свідомі ціли, які одушевляли би маси і були дороговказом їх роботі, иньшими словами: місто вийти із блудного кружка полемічної фразеології, а поступити на твердий шлях реальної роботи — найчільніші патріоти російської України любували собі кружляти як-раз у тім блуднім колісци і саме тут лежить величезна ошибка в їх роботі.

Тую ошибку помітили і глибоко зрозуміли теперішні молоді покоління Українців так в Галичині, як і в російській Україні і се годить ся зазначити як значний крок вперед, як рішучий поступ в розвитку нашого народа.

А тим поступом, таким кроком вперед треба уважати нинішні наші змаганя, нинішню нашу ціль. Її поставлено ясно і недвозначно; про неї говорило ся вже нераз у „Молодій Україні“, тож не потреба сього повторяти.

Но завдяки ворожим умовам розвитку українського народа в Росії, російська Україна остала ся під тим зглядом позаду нас. Що у нас стало ся вже живим постулятом і загальним нашим кличем, там щойно прозябає.

Та взявши усе під розвагу, мусимо і російським Українцям признати, що їм належить ся; мусимо іменно і у них замітити великий крок наперед і то так рішучий та певний, що без дальших наслідків остати ся не може!

Отже перші стріли пали вже й на російській Україні та заповіли борбу!

З одного боку поставлено там ясно і без обиняків нашу політичну ідею. Молодіж російської України бажає так само, як ми політично самостійної України, України „без папа і холопа“, з соціальною рівністю та економічним добробитом цілого українського народу. Бачимо, що ідея України ingredient'i вибила ся і зо сфери фантастичних мрій на тверду основу практичної роботи, а бачимо се хочби з того, що молодіж російської України постарала ся написати і видати брошуру „Самостійна Україна“, де свої ідеали ясно і твердо висказує.

З другого боку бачимо, що молодіж російської України понежала вже сухі та безплідні спори про окремішність українського народу, перейшла над ними до дневного порядку, як ми в Галичині вже давненько перестали правуватись, що Українці а Поляки — се два окремі народи, а натомісь рішила на основі реальної дійсности ділом зазначити нашу національну ідею постановивши все і по можности всюди говорити по українськи.

Лишила би ся ще ідея суспільного устрою у самостійній Україні—іменно ясне та консеквентне її сформуловане. Новгляньмо глибше в сю справу, а пересвідчимо ся, що і ся ідея зорів вже ясным сьвітлом. Іменно її поставлено скорше, чим обі перші; нею переймили ся на російській Україні вчаснійше і тії, що висували її наперед, не оглядаючись на дві перші рівно живі та для нашого розвитку рівно конечні справи, себто на ідею політичної та національної самостійности, і тії, що обі сї справи вставляють у свою програму, себто сьвідомі Українці. Ідея соціалістичного устрою суспільности прийняла ся серед Українців, як ідея усеї лучшої та сьвітлійшої частини населеня Росії, як інтернаціональний постулят усеїх народів, що коротають свою жизнь під гнетом темного царату.

Ось ми й начеркнули ті три точки, що їх українська молодіж поставила собі як мету своєї роботи.

Що ціла ся робота — то не витвір фантазії кількох людей, але відгомон і результат загальних бажань, проява настрою цілої сьвідомої української молодіжи — се доказує хочби остання подія в лубнинській гімназії.

Ось і наглядний доказ, що наша ідея тепер як найбільше на часі, що сї думки самі — так сказати — без посіву родять ся

впливають на верх як-раз силою своєї жувучости та конечности. Бо сей рух гімназистів в Лубнах, то не наслідок якихсь агітацій, він не зродив ся під впливом старшого покоління молодіжи; він, радше скажім, стоїть осібняком від неї; його викликав цілком природний і тепер конечний розвиток нашого народа; його зродила тая велика сила національного почуття, тая конечність просто елементарна, що вже через саму свою живучість огортає і найстарших і наймолодших, у кого лише беть ся українське серце.

Тому саме той „бунт“ учеників VII і VIII кляси лубнинської гімназії дає найкраще свідощтво живучости нашої справи, він вказує, що її зерна кильчать ся самі з себе; бо — зближаєть ся весна!

Ось видимий знак природного нашого пробудження, ось запевненє, що ідеї України ігредент-и найдуть добрий ґрунт під засїв по всій широкій Україні, що їх не здусять ні царські укази, ні жандарські багнети, не обмежуть теперішні державні кордони!

Той „бунт“ лублинських гімназистів — се перші стріли не вимуштрованих військ, що йдуть за поданим покликом, але відрух майже інстингово відчуті потреби самооборони.

Тому тим більше радує нас виступ лубнинських гімназистів, бо він, як проява займаючого ся огня, дає нам тим красшу запоруку на будучність.

Отже перші стріли пали вже і на російській Україні.

Сі перші стріли вийшли з рук молодіжи, тим ліпше для нашої ідеї, бо саме се дає нам гарний вигляд на будучність, бо саме се ручить нам, що грядуча українська інтелігенція буде иньша, ніж сучасна, що вже найблизші її покоління піднесуть сьміло, і прямо поставлять наш прапор.

Перші стріли пали і потягнули за собою жертви... Правда, тим, хто став першою жертвою, судила ся не дуже ясна доля, але їх молоді скрани вінчає авреоля перших борців, перших мучеників ідеї... *Dulce et decorum est!*..

Перші стріли пали і заповіли борбу. Нехай та борба кровава, нехай коштує жертв, коли ціль її ясна і висока, борба мусить скінчити ся нашою побідою!

Тому сі перші стріли вважаємо тоже першими ластівками, що заповідають весну!

Ми певні, що скорше, чи пізнійше, тая весна прийде, принесе нам волю, рівність та братолюбіє, тому борімось далі, аж виборемо **самостійну Україну!**

СТЕФАН ТОМАШІВСЬКИЙ.

СЛОВО НА РОЗВАГУ.

За кілька днів більшість Товаришів і Товаришок покине на якийсь час міське житє, переїде в села та містечка, щоб відпочити, забавитись та набрати сил до дальшої праці. На се призначений вакаційний час, і справедливо, бо відповідний перестанок у праці є конечною умовою її интензивности. У хвилинах сих, коли Товариші і Товаришки будуть уживати вповні свободи, забав та відпочинку, бажав би я піддати під Вашу розвагу одну думку, яка переведена в діло принесла-б великий пожиток народній справі. Не хочу тут завдавати ніякого великого труду. Діло ось яке: Товариші пригадують собі статю тов. Гуркевича про Українців в українських середніх школах Галичини (Мол. Укр. ч. 1), де з натиском піднесено сумний стан, що української молодіжи в сих заведенях дуже-дуже мало, що її в порівнянню до загального числа української людности просто-нужденне, що зріст сього числа застрашує нас, такий він малий. Було там теж показано, яку вагу в житю народів мають шкільні заведеня, як багато повинно залежати на тім народови, щоб шкільна управа і шкільний материял (себто молодіж) були й його руках. Інакшими словами сказавши, буде так: ми, Українці, в Галичині, за мало маємо інтелігенції і за мало її витворюють наші середні школи. А се річ певна, що народ без інтелігенції, хочби як чисельний, не буде таки нічим иньшим, як етнографічною масою, а в найліпшій разі хиба сирим материялом на будучий народ. Загальна суспільна демократизація, змаганне, щоб уладнати політично-суспільні обставини у користь найнизших верстов народа, не усуває ще і на далеку будуччину не усуне того загального правила, що синтезою житя народа є його інтелігенція, що вона дає народови провід, що вона формує ідеали, бо вказує дорогу до їх здійсненя, Ну так! — скажете — але що се має спільного з вакаціями?

Дійдемо й до того, роздумуючи дальше наші сумні обставини. На недостачу та нечисельність інтелігентних людей один лише спосіб, — старатись усіма силами про її зріст та доповненне.

У нас є чисельні маси селянського та мало мішанського люду, що міг би в дуже короткім часі число нашої інтелігенції в десятеро побільшити, якби лише сей люд віддав маленьку частину своїх дітей для висшої освіти. Возьмім наш селянський стан. У Галичині є тільки українських селянських громад, що якби з кожного села лиш один селянин лиш одного сина віддав до середньої школи, то протягом кількох літ число української інтелігенції перевишило би число польської разом з жидівською. Що уже говорити

про сі міста, де є чисельне українське міщанство і де рівночасно є середні школи! Та саме отсе міщанство доставляє найменший процент дітей у середні школи. Отсе ми і звертаємо ся до Вас, Товариші і Товаришки, щоб звернути Вашу увагу на сю потребу. Справа не така тяжка. У кождім селі, у кождім містечку є такі селяне і міщане, нераз у значнім числі, що могли-б власними силами посилати дітей у висші школи, не потребуючи бурс і т. ин. Такий селянин або міщанин ділить свою землю поміж кількох синів, роблячи їх біднішими від себе, помалу пролетаризуючи їх. Щож лекше, як звернути його увагу, що в інтересі його родини далеко краще було-б, якби він одного-двох синів віддав у школу. Непорядність, недостача відваги та недовірчивість одинока тому перепона; зате одно нераз слово заохоти і поради зі сторони інтелігентного чоловіка може йому отворити очи на дійсну хосенність справи. Товариші і Товаришки стрічають ся усюди із такими родинами, що їм не так дуже тяжко прийшлося би дати дітям висшу освіту, і з такими дітьми, що можуть як-так згори впевняти про гарний успіх висшого вихованя. Сам знаю із власного досьвіду, що по наших селах подибують ся нераз діти феноменальних здібностей, що задля недбалости родичів, а частійше ще задля їх убожества так і пропадають. Треба старатись не допустити до тої прикрої евентуальности, хочби материяльне положенне родичів було низше чим середне. Сим убогим особливо полекша, коли середня школа не далеко. Зрештою маємо приміри такого западу до висшої освіти, що селянин йде пішки 20 або 30 миль до Львова, аби найти поміч та приміщене для сина, якого дає до гімназії. Но при тім є ще деякі повіти, не кажу вже громади, звідки довгими літами не виходить ані одна одиця з селянської та міщанської верстви до середніх шкіл. Сьогодні вже й обставини кориснійші: майже усюди, де є середні школи, маємо українські бурси, і хоч вони не ідеальні, та все таки не один бідний ученик може знайти приміщенне.

Заохота, порада та намова Товаришів і Товаришок може велику принести користь національній і культурній справі. Не уважайте на ретроградні толки про гіперпродукцію інтелігенції, мовби тої інтелігенції було за багато. Ні! її не має ніякий народ за багато, а ми Українці просто тому так помалу розвиваємо ся, що у нас інтелігенції немовби й не було. Нам треба тисячів-тисячів борців-робітників, а кождий із них повинен бути точкою вселюдської освіти XX столітя.

З БУЧАЧА.

Наша бучацька гімназія ні трохи не відстала від звичайного типу галицьких, спеціально-ж східно-гадицьких гімназій. Тутешні педагогі мають свій систем, що проявляєть ся трактованем учеників ось-якими епітетами: »koleksya błaznów bez rozumu i duszy«, menażerya, batiary, świnie, gó—rze, kanalie, halbschwein-y і т. д. Потім дивують ся панове педагогі, що між учениками такий занепад ямбіції, а вихованок хировских бауїтів пр. Служевскі резонує з емпазією: „Na zachodzie nikt by mi nie uwierzył, że tu taki brak ambicji“. Та се не перешкаджає сему „западникови“ виганяти рівночасно з учеників всяку амбіцію уличними епітетами, починаючи від „gałgan-ів“, та з гідними прізвищами як пр. „wschodni element“ і т. п.

Другий Kulturträger проф. Терлецькі дивує ся та обурює ся, як Українці, а що більше навіть Поляки і Жиди — можуть говорити між собою по українськи.

Обох сих, добродіїв перейшов проф. Стефковскі. Після нього: »Rusini to taka paczka, z której się ciągle nadbiera«. Він позваляє собі на такі ідіотичні „віци“ як: „Dodaj do polskiego paskudną (!) końcówkę, a będziesz miał wyraz ruski“. Не завадить тут згадати, що він так розуміє ся на українській мові, як одно сотворіне на східнім коріпю.

До представленої нами галерії наших „оказів“ бракує ще одного. Се польський катехит о. Сціселовскі, в яким побіч шовіністичного загорілля сидить душа середньовічного інквізитора. Він ширить між учениками-Поляками ненависть до учеників-Українців, наказуючи їм з Українцями товаришувати, заборонюючи товаришам „Полякам“ (вони є властиво з роду і матірної мови Українці латинського обряду) говорити по українськи (що йому до того?! — Прим. Ред.), замикає українські станції і т. д. — З причин таких махінацій czcigodnego karłana зростає ворожнеча між учениками обох національностей та доводить до денунцияций, протоколів, злих нот з обичаїв і т. п.

Під такими „пастирями“ вівці цілком покулявіли. Один на сто має яке-таке понятє о сучаснім рухови; не кажу вже політичним чи суспільнім, але бодай о сучасній белетристиці та науці. Правда і є в гімназії бібліотека, а в ній ось які мудроці: Przygody mądrej muchy, Doktor Muchołapski, Robinzon, Żywoty świętych і т. д. Всіх „книжок“ загалом несповна 500, з того українських нема і 50 (пятьдесять!). Та варта розглянути ся, якими творами заступлена наша література. Крім книжочок „Просьвіти“ є ще 4 або 5 томів „Бібліотеки Діла“, II. і III. том „Історії Руси в житєписях“ Ко-

стомарова (І-го тому нема!), Франка „Лис Микита“ та „Без праці“, Нечуя-Левицького „Попались“, Барвінського „Історія Руси-України“ і аж дуплікат поезій Шевченка, виданя Тов. педагогічного для дітей (по 20 сторінок). За се з польської літератури є ось що: Міцкевича 12 томів, Паска 15 т., Сенкевича Трильогії дуплікат, Ходзькі 3 грубезні томи і т. д. Всі томи кожного польського писателя під одним числом без огляду на число томів; українських, кілько томиків, тільки чисел! Се так, що-б численніше репрезентувала ся українська бібліотека. Та навіть і з сеї нужденної української бібліотеки не можуть ученики користати. Має її разом з польською в заряді професор Поляк. Він впав на цікавий помисл і використовує сю обставину, що українські книжки значені високими числами (около 450), зарядив, що ученики з низших клас можуть позичати книжки, значені числами від 1 — 100. Ну! а ученики висших клас вже давно приватно поперечитували книжочки „Просвіти“ і т. п., що красять гімназіяльну бібліотеку. Та і так ограничене випозичуване книжок видало ся п. бібліотекарєви за великою ласкою для учеників і він постановив, що сьому буде ся тільки випозичати книжки, хто принесе „що тижня“ нове посвідченє пильної науки від господаря класи. Дістати-ж таке посвідченє се одна з найтрудніших штук!

Не дивота проте, коли ученики шукають лектури приватно і розчитують „Cieszynskie wydawnictwo Feitzingera“.

Звернім ще до науки української літератури. Вчить її в висшій гімназії катехит о. Добрянський, в низшій професор Дорундяк, оба без кваліфікації*) І яка-ж їх наука?! Шкода й говорити. О. Добрянський каже тільки в школі читати, або задає „переробити“ в дома. Викладу його, роз'ясненя історії розвою нашої літератури, причин і обставин, що на сей розвій впливали — ніхто не чув! А знов п. Дорундяк так дбає о науку української мови, що майже через цілий курс не завдає задач, аж при кінци курсу скликує коли небудь пополудни учеників та диктує їм кілька задач! Отсе наука!

Се диво однак, що мимо так невідрадних обставин в нашій гімназії почутє українства та обовязків супроти суспільности в учеників зростає, ростє охота до читаня, а критицизм супроти „педагогів“.

*) П. Бобжинський чванить ся, що визначило ся стипендії для бажаючих студіювати українську літературу на філософії. Ми спитаємо: де ті стипендії? де ними обдарені філозофи? де кандидатина кваліфікованих учителів нашої мови? — (Прим. Ред.).

Зі Самбора.

Українці самбірської гімназії незavidне мають положене. Всякі ідейні їх стремління безпощадно придушують ся. На чолі сеї гімназії стоїть зручний польонізатор, що відносить ся з погордою до всього, що українське та і між професорами Поляками є такі, що українську мову уважають нарічем... мови польської і голосно се пересвідчене висказували. Не в тім однак лихо, що мазурські реформатори слявістики ширять свої політично-граматичні ідеї. — В підкарпатській столиці появились таки з українського народа дві „чичекп“, що широко розпускають свої одори між гімназіальною молодіжею. Се два „русскія“ велитні, о. кат. Іларіон Гмитрик і госп. Дорожинский. О. Гмитрик се тип катехита-москвофіла. Тих, що нічо не читають, він хвалить, а українські гімназії вважає розсадниками зісутя, нігілізму, радикалізму і всяких інших „ізмів“. Всякими способами переслідуював він товаришів, що ще перед 90-им роком причисляли ся до національної партії. Та коли 90 рр. проявили ся між молодіжею ознаки „радикалізму“, то зараз зазначились і поліцейські здібности о. катехита. Головно за його старанем введено тоді яко педагогічне средство професорську ревізію. В імя любови ближнього о. катехит ставляв на конференції внесене за внесенем на „ексклюзію“. На се є факти! Незабаром, якби для градації „терпівія“ о. катехита заведено в школах фонетичну правопись. Болізний „воплъ“ залунав з уст о. Гмитрика. Але треба було запеклого флегматика, щоб не розсьміяти ся, як о. катехит збивав фонетику: „се пес без хвоста“, „віл без рогів“, „кінъ без уха“ і т. п. і такі аргументи перемлює о. катехит вже шестий рік. Великодні ексорти каже о. Гмитрик писати „правописанієм“ суплента Дорожинского! О. катехит не аби який фільольог; після нього треба писати Іоаннъ а не Іван, Феодоръ а не Федір, Александеръ а не Олекса і т. п., бо ніякого Івана не було, тільки був Іоаннъ, так само не було ніякого Олекси тільки Александеръ Македонський (!!!) і т. п. Гмитрик заціплює в молодих умах моральну гниль, а навіть посунув ся до такої безличности, що висьмівав українську мову і літературу, кажучи, що він не читав в жадній літературі — так злих і „перевертних“ книжок як в українській. О. Гмитрик виховав собі цілу москвофільську плеяду. Свої „мнінія“ про велику „русскую“ землю від Камчатки по Карпати, від Гангесу по Сян з осередком в С. Петербурге, де він духом стало перебуває, висказує при всякій нагоді — одним словом діяльніст о. катехита в самбірській гімназії — се велика москвофільська пропаганда. Так сьвященник о. Гмитрик може сьміло зрівняти ся з середновічними інквізиторами. Підчас передвеликодних реколекцій мають ученики держати ся ось яких приписів о. інкви-

затора : 1) По місті ходити не вільно; 2) Цілий час проводити на „розмишленнях“; 3) Говорити, як найменче; 4) На лекції і загалом на місто абсолютно ходити не вільно! В церкві о. Гмитрик сповнює функцію поліція, ревідуючи кожного ученика, чи має молитвенник і чи молить ся, чим навіть і публіка гіршить ся. Як ще до того додати, що катехит має під своєю комендою цілий шварм шпіцілів, що стежать підозрілих, то мемо мати вірний образ катехитської діяльності о. Гмитрика.

Другий „руський“ велитень господин Дорожинській вже на вступній лекції української мови заявив, що такою „мазаниною“ як фонетика не пише. Сумлінність його jako учителя української мови так велика, що п. Дорожинській вспів перечитати кілька дрібних вершиків та одно прозове оповідане, до чого ще на пополудневі лекції української мови з принципу не приходить. В найвиших клясах вчить української літератури п. Бобяк. Він, хоч не кваліфікований, учить справді з замилованем і з чималими успіхами.

Належить ще сказати кілька слів про нашу бібліотеку. Правда, вона не богата та і не найбіднійша. Є в ній дещо нових передруків зі „Зорі“ та з „Вістника“, повісти з „Бібліотеки Дѣла“ „Бібліотеки Зорі“ „Історична бібліотека“ та деякі давнійші книжки приміром „Русалка Дністрова“.

Бібліотекою адмініструє професор С. старший чоловік, застарілих поглядів та при тім добросердний. Розуміє ся, що від його адміністрації багато можнаби жадати. Рівнож час би був вже п-у С. залишити такі латки, як „Гриці мазниці“ як і представляване Русинів неробами, пянцями, негідними носити імя нації і т. д.

Последними часами зачав ся між учениками самбірської гімназії живійший рух, який ворожить добрі надії на будуче.

БІБЛІОГРАФІЯ.

„Wiedza i życie“

Під тим заголовком виходить вже від року польський місячник присвячений сучасним питанням і течіям з обсягу науки, штуки і суспільного життя. Люди, що займають ся сим видавництвом, поклали собі за ціль познакомити польську суспільність з головними напрямками і задачами умового життя Європи, подати своєму народови спромогу здобути загальне знанє нинішнього стану науки і штуки, знанє, яке доконче єсть потрібне для кожного образованого чоловіка. Прочитавши книжки, які до тепер вийшли в тім видавництві, мусимо зазначити, що воно заслугує на повне признанє, бо в значній мірі сповнює тую задачу, яку видавці собі поклали. Вистане кинути оком лиш на заголовки тих книжок, що вийшли в першім річнику, щоби переконатися про незвичайну, задивляючу різнородність та багатство питань з всіляких галузей знаня. Бо в дванадцяти томах найдемо там праці з обсягу філософії і природних наук, педагогії і вихованя, естетики і літературної критики — а все те праці визначних людей, писані з правдивим, всестороннім знанєм сучасного стану науки. І тим більше признанє належить ся видавцям за се, що не маючи добрих оригінальних праць своїх власних польських письменників, не руководились ніякими зглядами для своїх і не видавали слабких та нічим незамітних розвідок тільки длятого, що вони писані польськими авторами, — але противно пам'ятали, що і від чужих можна багато дечого навчити ся, тай печатали переклади знаменитих праць чужинецьких письменників, іменно німецьких, французьких і італійських.

Отже з огляду на се, що то видавництво заслугує на пильну увагу, і що читанє його книжок безперечно може бути дуже корисне також для наших молодих товаришів, ми для заохоти і для перегляду подаємо тутки коротке бібліографічне справозданє з цілого річника. Наше справозданє зачнемо від праць філософічного та природничого змісту.

Oswald Külpe: O zadaniach i kierunkach filozofii. (2 томи. Переклад з німецького). — Ся книжка носить в німецькій оригіналі наголовок: „Einleitung in die Philosophie“, бо подає непознакомленим ще з філософічними задачами і питаннями читачам загальний, вступний погляд на розвиток і суть філософії. В першім томі, на вступі, автор вияснює загальне понятє філософії, а відтак, опираючи ся на історично-еволюційній підставі, подає понятя поодиноких філософічних наук, котрі ділить на загальні і подрібні. До загальних належать: метафізика, теорія знаня (Erkenntnistheorie) і логіка, — а до подрібних: філософія природи, пси-

хольогія, етика, філософія права, естетика, філософія релігії і філософія історії. Поясняючи приступним і ядерним способом значіне та задачі тих поодиноких філософічних наук, автор подає свої критичні уваги, а декуди також власні, оригінальні погляди. — В другім томі маємо докладний історично-критичний перегляд головних напрямів метафізики, теорії знання і етики. На закінчене автор виказує в короткім нарисі свої власні погляди на задачу філософії і на те, як далеко сягають її границі. — Як сказано, ся книжка Кільпого має неоцінену вартість для того, хто щойно зачинає займатися філософічними науками, бо легко і зручно впроваджує читача в саму суть задач і питань філософії, а до того дає ясний погляд на її історичний розвиток.

Gustaw le Bon: Psychologia tłumu (przekład Zygmunta Poznańskiego). „Психольогія товпи“ — сам заголовок вже розбуджує цікавість і живе занятє у кожного інтелегентного чоловіка. Тутки прецінь говорить ся про душу тих мас, що від них судьба народів нинька залежить, мас, що нинька вже займають таке визначне місце в суспільнім житю. Отже кождий повинен старати ся пізнати душу тої могучої товпи, що незадовго має взяти в свої руки всяку власть і всеильно запанувати.

Пригляньмо ся, як автор ті маси характеризує.

Коли згромадить ся якесь число людей, тоді наслідком певних відносин і впливів се згромаджене набирає зовсім нових ціх і прикмет, що різнять ся від тих, які мають поодинокі члени згромадження. Тоді почуваня і гадки одиниць лучать ся і йдуть в однім напрямі — творить ся, так сказати, загальна, спільна „душа товпи“. Головні ціхи кожної одиниці, що належить до такої психічної товпи, єсть: несвідомість свого „я“ і взагалі перевага несвідомих товчків, один спільний напрямок почувань та гадок і сильна, елементарна охота подавані думки та наміри сповнювати сейчас в діло. Товпа визначає ся невисоким рівнем інтелігенції, не вміє розважно застановляти ся й тому легко можна її наклонити так само до злих, як і до високих, благородних подвигів. Автор поетепенно переходить і пояснює почуваня і гадки товпи, її ідеали і переконаня, її віруваня і погляди, — та старає ся подати, на скілько се можливе, ясний і наглядний образ душі мас. Особливо інтересний є уступ, де автор пише про проводирів товпи і характеризує їх спосіб діланя на маси. Проводирі мас, се звичайно люде невисокої інтелігенції, а їх вплив на товпу зовсім не полягає на розумнім, льогічним аргументованю якихсь поглядів, чи переконань; вони тішать ся добримми успіхами головно длятого, що вміють розбудити фантазию мас, вміють зручними і лискучими, хоч часто пустими, фразами пірвати їх за собою і панувати над ними.

Тісні рами нашого справоздання не дозволяють довше розводити ся над цінною працею ле Бона, хоч як радо ми се зробили би, бо книжка справді незвичайно цікава і знаменито написана. Охочих читачів відсилаємо до самої книжки.

Prof. Dr. Józef Nusbaum: *Z zagadnień biologii i filozofii przyrody*. Ся книжка містить пять розвідок проф. Нусбаума з обсягу природних наук В першій, під заголовком: „*Z dziejów darwinizmu po Darwinie*“ — автор коротко і популярно пояснює дарвінівську теорію поступенного розвитку органічного світа та теорію натурального добору, а відтак подає в загальнім нарисі результати дослідів на тім полі пізнійших учених: Негелього, Вайсмана і так званих неолямаркістів. Опираючи ся в значній мірі, або навіть цілковито, на знаменитих працях великого англійського природника, вони змагали ся розвинути його теорії і найти для них тривку, непохитну основу. Численні і завзяті спори, які завдяки Дарвінові і його наслідникам вивязали ся між ученими, причинили ся тільки до незвичайно скорого і корисного розвитку всіляких галузей природних наук. Доказ сього великого значіння Дарвіна для природних наук находимо сейчас в трех слідуючих розвідках проф. Нусбаума, поміщених в згаданій книжці, п. з. „*Tomasz Henryk Huxley jako biolog, pedagog i filozof*“, „*Pochodzenie snu*“ і „*Geneza zabawy*“. Читаючи ті розвідки, доходимо до пересвідчення, що нема нині ніякої поодинокі галузи в природних науках, для котрої дарвінівські теорії не мали би великого та засадничого значіння. В останнім нарисі п. з. „*Estetyka biologii*“ автор виступає против загально прийнятого погляду, будьто природні науки, що мають шукати прав природи і пізнавати голу правду, не розвивають естетичних почувань, а радше спиняють їх розвиток. Автор в чудових образах показує, кільки то краси находить учений природник, коли вчитує ся в велику книгу природи, кільки духової роскоші дізнає тим, що бачить і розуміє прояви життя природи, закриті для ока профана. — Читачам можемо найлучше поручити працю Нусбаума словами самого автора „Звичайно бачимо культурне значінє природних наук у великих відкритях на полі застосованя фізики, технольоїї, або практичної медицини. Але ся користь єсть незначна в порівнаню з иньшою, іменно: з етичним значінєм тих наук. Глибоке вчитуванє в біблію природи, в її великі і віковічні права, підносить нас і убагородляє, підпорядковує наші особисті справи інтересам загалу, як біольогічно висшої одиниці, а посеред цивілізованих суспільностей доти будуть панувати низькі інстинкти, спори племен і релігійні колотнечі, доти буде існувати фальш і брак переконань, доки великі фільософічні

правди, що плинуть із пізнання природи, не стануть духовою властивістю цілого загалу і доки не увійдуть в його кров і кости.

Dr. Marcin Ernst: „O przyrodzie planet“. Докладний погляд на природу планет, що належать до нашого сонячного систему, становить зміст сеї книжки. Автор переходить по черзі вісім головних планет нашого систему і подає подрібний перегляд їх індивідуальних фізичних ціх. Докладнішого справоздання з сеї праці подавати не будемо, бо заняло би за много місяця тому, що в короткім нарисі помістити його ніяк не можна. Додамо тільки, що книжка писана досить тяжким, науковим стилем; длятого вона досить трудна до читання і вимагає може від читачів певного рода підготовлення з фізики, головно оптики.

Тепер перейдемо до справоздання з двох книжок педагогічного змісту і тут також обмежимо ся лишень до кількох найзагальніших заміток.

Angelo Mosso: „Fizyczne wychowanie młodzieży“; (z II. wyd. włoskiego przełożył St. Brzozowski). — A. Mosso, звісний італійський фізіолог, поклав собі за ціль у згаданій праці виказати, на скільки фізичні занятя, іменно забави, гри, гімнастика і т. п. є корисні для молодіжи і в який сносіб суспільність повинна сею справою заняти ся. Молодіж, по його думці, в нинішних часах надто сильно перетяжена умовою працею, а на фізичну сторону вихованя переважно за мало звертаєть ся уваги, або й зовсім ніякої. Автор виказує уємні наслідки сего способу виховуваня, а також користи, які можна осягнути, наколи суспільність займеть ся більше ніж доси фізичним вихованем молодіжи. Перегляд всякого рода забав, гімнастичних вправ і т. п. дає нам докладне понятє, як можна би се осягнути. Як примір до наслідуваня автор вказує Англію, де не тільки в низших і середних школах та закладах, але также по університетах, фізичне вихованє відграє дуже важну ролю в житю молодіжи.

„Z psychologii i fizjologii wychowania“. — Се спільний наголовок розвідок і відчитів, котрі ми зачислили до праць педагогічного змісту, бо вони головно доторкають ся питань сього рода, хочь з другої сторони автори представляють ті питання із загальнішого становиєка психології, — і тим їх розвідки цікаві не тільки для спеціалістів, але і для ширшого загалу. Головно цікаві прояви психічного життя тої молодіжи, що образуєть ся, бо вони представлені з всесторонним, докладним знанем справи. Книжка містить в собі сім розвідок, а іменно: С. Andraea: Z psychologii egzaminów. — В. Błażek: Psychometria w szkole. — А. Szyc: Rozwój pojęć moralnych u dzieci ze stanowiska psychologii i pedagogii. — J. Cohn: Czego się może nauczyć psychologia od pedagogii? — K. Twar-

dowski: Psychologia nauki pogładowej. — E. Piasecki: O wpływie ćwiczeń cielesnych na rozwój psychiczny młodzieży. — L. Hirschlaff: O rzekomem znaczeniu hypnotyzmu dla pedagogiki.

Наконець ще дві праці лишили ся нам до справоздання: одна з области літературної критики, а друга з области естетики.

Edward Przewóski: „Krytyka literacka we Francyi. — Розвиток літературної критики у Франції — се зміст праці Пшевуского. Значіне критики есть для розвитку літератури незвичайно важне. Кожда генерація, кожний гурток письменників мусить мати свого критика, котрий би їх зрозумів і їх твори пояснив загалом. Се значіне критики Пшевуский справді поняв і у згаданій книжці подав своїй суспільности всесторонний образ еволюції критики французької, починаючи свою студию від Еміля Золя. Автор умів влучно схопити характерні ціхи даного письменника і представити їх в незвичайно ядерний, точний спосіб. Притім займають автора головно сучасні йому критики і письменники; а щоби праця була зовсім повна і суцільна, щоби подала погляд на цілу еволюцію критики від її початків, автор помістив у початковім розділі студию про F. Brunetiére-a. Опісля находимо характеристику цілого ряду визначних французьких критиків, як: Zola, Lemaitre, Hennequin, Rod, Foguet і Morixe. — Годить ся також згадати тут знамениті пояснення і доповнення, які Антін Лянґе подав до праці Пшевуского.

Robert de la Sizeranne: „Ruskin i kult piękna“. — „Се один з найбільших людей століття сказав Толстой про Рускіна. І справді заслужив на се чоловік, що його імя, як великого революціонера на поли естетики, несе ся нинька сильним гомоном по цілій Европі. Ентузіяет, що в борбі за правду і красу повздержував і відпирав напади цілої товпи противників, безглядний і строгий судия для всякого рода духових і моральних філістрів, був притім незвичайно щирый і отвертий, симпатичний навіть в своїй тиранії, шляхотний навіть в ненависти. Горяча, ентузіястична любов природи і єї краси, — се основа його естетичних почувань. По його думці ось які чотири условини є доконче потрібні, щоби твір штуки був досконалий: 1. Фактура без закиду; 2. Досконалий спокій і погода представлена в сталій акції; 3. Кождий твір штуки повинен нас приневолити думати про душу твору, т. зн. звернути увагу на вираз лица, а не на тіло; 4. В лиці ми повинні завжди найти красу і радість, а не злочия і терпіне. — То суть чотири засадничі умови найвищої штуки. — Коли порівнуємо естетичну критику Рускіна з иньшими критиками, то бачимо, що вона дальше йде в подрібнім розсліджуваню творів штуки, що бере приміри з більшого числа країв і краевидів і визначає ся зрозумінем суспільного

значіння штуки та її укритої звязи з житем мас. Ті три ціхи критики Рускіна се причина, що він для нас не є письменником минувшої доби, але теперішньої, а навіть будучої.

Тим закінчимо перегляд першого річника видавництва „Wiedza i Życie“. Лишає ся ще вправді соціологічна праця Жигмонта Баліцкого п. з. „Parlamentaryzm“, — але справоздане сеї праці подамо пізнійше, як вийде її друга часть.

Теоділь Мельнь.

Ч. Пр. 123/00

В Імени Їго Величества Цісаря!

Ц. к. Суд краєвий для справ карних у Львові рішив на підставі §§. 489 і 493 зак. кар. і §. 37 зак. прас., що зміст артикулу уміщеного в числі 6. часописи: „Молода Україна“ за місяць червень 1900 під написею: Льонгін Цегельський. „Всесвітний соціальний рух а українська національна справа“ в уступі від слів „І половина землі“ до „вимагала доказів“ містить в собі знамена злочинства в §. 65 а. і провини в §. 302 зак. к. і прото усправедливлена єсть заряджена через ц. к. Прокуратора державного конфіската сеї часописи.

В наслідок того рішеня зборонене єсть дальше ширене того артикулу, а забраний наклад має бути знищений.

Лвів, дня 21 червня 1900.

Від Адміністрації „Молодої України“.

Всіх передплатників, що з причини ферій змінялиби свої місця побуту, просимо надіслати нам адреси, на які маємо вислати дальші числа „Молодої України“.

Рівнож просимо полагодити рахунки з нашим видавництвом.

Від нинішного дня просимо всі письма і грошеві посилки пересилати тільки на руки тов. Льонгіна Цегельського у Львові ул. Батория ч. 26.

Другий наклад по конфіскації.

Молода Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 8.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодиноке ч.
вносить: в Росії заказн. . . річно 6 ср. рубл., незаказн. 5 ср. рубл., коштує
в Америці річно 2 долари 60 сотиків.

За редакцію відповідає: Іван Кобилецький, ул. Домбровського ч. 6.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

ДРУГЕ ВІЧЕ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОЛОДІЖИ.

Рік життя молодіжи, рік рожевих снів, світляних мрій, веселих сподівань, рік молодечих поривів. Кілько то снів в нім переснить ся, які простори облетить нестримна думка в безмежних країнах ідеалу!

Та чи сї сні се справді лиш рожеве марево, чи сї пориви справді лиш неясні хоч світляні мрії, чи вони не разом і жерело енергії, не принука до праці, до сповнення обовязків, не ся благодатна роса, що без неї не розвилась би в пишні цвіти зелень „юних днів, днів весни?“

Рік життя української молодіжи, що саме добіг до кінця, був такий рік снів і мрій, сподівань і поривів. Він може як ні один другий рік мати повне право до сього імени. Та чи за сими всіми снами і мріями сподіваннями і поривами не йшла хочби перша проба праці, чи ся праця не вложила на молодіж поважних з'обовязань до праці на другий рік?

В хвилі, як вийшло в світ 1. число „Молодої України“, молодіж передала під осуд програм своєї роботи; одним з перших завдань, що їх клала собі молодіж за програму праці, за ціль, що для неї мало послужити видавництво „Молодої України“, було зломити сї кордони, які стояли на перешкодї обміні думок між загалом україн-

ської молодіжи, було злучити в один організм не лиш молодіж університетську, по обох боках Збруча, але і всю молодіж України, так гімназіяльну як університетську, так мужеську як жіночу.

Се, можемо нині сказати без тіни самохвальби, удало ся в дуже значній мірі; новий рік вкладає на молодіж з'обовязаня дунути душу в се зліплене тіло, що готове до життя.

І мимоволі мусить думка здержати ся на питаню, що дало товчок до 'живійшого життя, до більш інтензивної, до більш обильної в плоди праці молодіжи над собою в сьому році, як се було за попередних років.

Тут мов на граничному стовпци мусить думка здержати ся на вічу, що відбуло ся дня 13. липня 1899 в справі основаня у Львові українського університета.

Чим було се віче для публики? Було воно маніфестацією молодіжи, маніфестацією, яка давала доказ, що молодіж думає над серйозними справами. Сьвітла удача сього віча була доказом, що на справу сю треба дивити ся не як на смирне бажанє, але треба уважати її одною з конечних потреб, одною з таких потреб, що мусить бути вдоволена як найшвидше.

Та для молодіжи мало се віче о много більше значінє; сама справа університета, що її поставлено на денньому порядку віча, була лиш символьом, може бути, і не зовсім ясно відчуті потреби праці, потреби ширшого інтересу для пекучих справ. Сей інтерес не міг скінчити ся на домаганю основаня українського університета, він мусів обняти цілий простір культурних і політичних потреб, мусів заставити молодіж до серйозного обдумованя не лиш найбільше пекучих справ, але до начеркненя цілого образа наших домагань, мусів всі розкинені гурти української молодіжи з'єднати до праці для спільних цілів. І се віче в справі університета, без згляду на се, чим воно було для публики, було для молодіжи першим товчком до сполуки своїх сил, першим товчком до з'єднаня ся під одним стягом, товчком до серйозної застанови над обовязками зглядом цілої суспільности, зглядом цілого народу.

Віче доказало сього всего; сей великий збір молодіжи, се пережите разом кількох годин, передумване разом тих самих думок немовби споріднило молодіж; віче показало ся найкрасшим способом пропаганди думок серед самої молодіжи.

По тім, що принесло для молодіжи тамтогорічне віче, не було двох судів, що віче се не сьміє бути послідне, яке молодіж скликала. Той спосіб показав ся аж надто добрий, аж надто корисний, щоби його уживати як найбільше, як найчастійше; уживати його стало потребою в хвилі, як круг роботи, що його зачеркнула собі

молодіж, ширшав. Скликати віче в сьому році стало прямою konieczністю.

Над справою порядку деннього треба було зрілої і розважної застанови. Вага віча лежить в самім зібраню ся молодіжи, та все таки предмет нарад мусить бути на стільки важний, щоби прикував до себе увагу всеї молодіжи, щоби для неї міг бути гідним предметом одушевлення.

На порядок денний віча поставлено справу самостійности України.

Справа сама по собі менше всього надає ся до ставлення її на денний порядок віча. Се справа, що за ню треба вести широку пропаганду письмом і словом, та класти її на денний порядок віча, ставляти резолюції, се будь-що-будь трохи дивно. До того справа державної самостійности перейшла вже у молодіжи сю стадію, щоби над нею треба було дискутовати; вона стала вже предметом почувань. І певно, що ся справа не була-б стала предметом нарад віча, якби не сі інциденти, що попередили віче.

Нужденна мазанина „Буковини“ сама собою аж надто не поважна, аж надто безлична, щоби не знайшла достаточного осуду в серці кожного Товариша. Та сі голоси обуреня, що роздали ся на вид подвигів „Буковини“, приневолити комітет вічевий злучити їх в один великий голос обуреня і протесту, приневолити його поставити на денньому порядку віча справу самостійности України. О скільки поставлене на порядок денний сеї справи було-б перед тим неоправдане, о стільки стало воно тепер конечно; віче мусіло показати, що молодіж як один муж перенята сею ідеєю, що поступок „Буковини“ се діло Ефіяльта, що її голос, се лиш один голос, і що старше покоління, що вже ідею самостійної України плекає в своїх серцях, не має чого бояти ся, що в рядах молодіжи появили ся по буковинськи розумні і розважні люди.

Ціль віча була чисто демонстраційна; воно мало бути протестом против поступованя „розумних“ політиків, мало дати вираз обуреню на сьвятотатський атентат, на ідею самостійности України, мало з цілим натиском підчеркнути, що сей ідеал є основою наших ідеалів та вказати, що він є не мрією, а ключем для практичної роботи, вказати, якої України ми хочемо.

І сим цілям віче відповіло вповні: як один муж ставили ся Товариші з усіх сторін; 500 молодих душ і серць, що їх зібрала обида, яку зробило народови провінціональне письмо, було чейже достаточним доказом, що справа самостійности України стала сьвятостью, що сьвятотатськими руками рушати її не вільно.

*

*

*

Дня 14-го марта 1900 о годині 3 1/2 по полудни сая готелю Belle-vue заповнила ся вічевиками. Як запрошені гості явили ся п. п. професори університету (Українці) і найвизначнійші українські патріоти, як п. п. професор Романчук, д-р. Савчак, ред. Павлик, д-р. Охримович, д-р. В. Левицький, ред. Ганкевич і т. д.

Віче отворив голова вічевого комітету, товариш Олекса Грабовський, слухач медицини сими словами :

Товариші!

У кожного народу молодіж, як його будучність, є важною частиною суспільности. Відповідно до обставин і відносин, в яких нація живе, молодіж яко така, меньше або більше займає ся біжучими справами та прикладає ся до народньої роботи. Про українську молодіж від часу нашого народнього відродження з сього боку много можна сказати,

Не пора і не час застановляти ся тут докладно над ролею молодіжки в нашім народнім житю, скажу лише, що остатними часами молодіж не лишила ся позаду, — а характерне лише то, що послідними роками приходилось молодіжки частійше займатися иньше становище, як занимали наші політичні діячі.

Се наслідок сього, що остатними часами молодіж поставила ясно і виразно ідеал самостійної України робучих народних мас.

В слід за тим пішло се, що молодіж станула осторонь від своїх, на різні боки хиляючих ся, батьків, та що житєм молодіжки, роботою її, образованием, а по части і вихованем кермує молодіж сама.

Тож і не диво, коли молодіж сама яко така виступає публично і забирає голос в справах дуже важних для нашого народу. Бож думаю, що нині ніхто не сумніває ся о великій вазі і потребі університету, що був предметом обрад минувшорічного віча.

Колиж справа самостійної України видала ся декому річю не доконче потрібною і не на часі, тому молодіж уважає за відповідне явно і ясно висказувати свої гадки не лише в письмі але також публичною маніфестацією, щоби сим дати доказ, що цілий загал української молодіжки живо відчуває справу самостійної України. Бо коли хто, то ми маємо право і обовязок зробити се! Коли для кого, то нам самим годить ся заздалегідь познакомити з усім тим, що на будуче нам конче потрібне.

А саме та самостійна Україна запевнить в будучности нашому народови найкрасшу долю.

В тім переконаню і горячим бажаню осягнути самостійну Україну в недалекій будучности отвираю нинішне, з ряду друге, віче

академічної української молодіжи і на провідника того віча пропонує товариша Володимира Старосольського зі Львова, а на почетних членів президії товаришів: Володимира Хомика з Відня, Ярослава Левицького, богослова зі Львова, Михайла Івашка з Черновець, Володимира Дутку, з Пшібраму, Володимира Бородайкевича з Лубна і Ярослава Стефановича, техніка зі Львова.

Віче затвердило сю лісту президії через аклямацію, а тов. Володимир Старосольський, обіймаючи провід та приступаючи до першої точки вічевого порядку, дав голос першому референтови тов. Лонгину Цегельському, укінченому слухачеві прав.

Тов. Л. Цегельський виголосив слідуочий, більш ніж годину триваючий, реферат:

Товариші !

Коли нам нині довело ся ту зібрати ся, аби радити над постулятом „самостійної України“, аби заманіфестувати ся за сею ідеєю, то нікому се не буде несподіванкою та се не здивує нікого, хто тільки трохи слідив за нашим національним відродженем. Хто розуміє історію як ланцюх причин та повязаних з ними наслідків, хто признає еволюцію в історії, в житю націй, сьому ясно і зрозуміло буде, коли закінчаючи ХІХ-е століте, українська нація, а спеціально-ж її молодіж з натпеком підносить ідею самостійної України.

Мотивувати сей постулят рівно тяжко як і легко. Легко — бо він лежить чи свідомо чи несвідомо у душі кожного свідомішого Українця; тяжко — бо причини і преміси, яких висновком та впливом сей постулят, так числені, так скомбіновані, так ріжнородні та взаімно себе або перетинаючі або доповняючі, що треба ще вельми утяжливой праці та научнього досліду, аби розяснити сей причиновий процес, якого остаточним звеном постулят „самостійної України“.

Я вибираю дорогу посередну. Не час ту давати повну історію розвою сеї ідеї, не місце ту мотивувати цілим строго научним апаратом історичних та статистичних дат непремінність здвигнення самостійної України!

Та з другого боку я бажав би зпрецизувати та коротко вилжити сї основні мотиви, задля яких ставимо і ставити мусимо постулят „самостійної України“.

Зачинаю :

Возьму найперше під розвагу : чи загалом постулять самостійної національної держави без огляду на дану націю — тутки без огляду на українську націю — чи він оправданий? чи загалом потрібна держава? чи потрібна націям національна держава? — чи не можуть нації розвивати ся та жити без самостійної, власної держави? чи се, одним словом, є доконечною умовиною розвитку сучасних націй, мати свою національну державу?

Коли розглянемо історію розвою людства, побачимо ось що :

В замеркних, глухих, доісторичних часах формуєть ся із родин та родів первісна громада, т. зв. архаїстична комуна.

Вона є найвищою тодішною формою розвитку людства. Се і натуральне. Се й стане нам ясне, коли зважимо, що первісна громада се замкнена економічна одиниця. Вона сама собі вистарчає у всім. Вона сама для себе все продукує і сама консумує та не потребує входити в ніякі зносини зі сусідами. Тим то вона і замкнена політична одиниця, нічим не звязана з такими-ж другими громадами, як вона сама.

Розвій економічних відносин, розвій людських потреб а затим і конечність вийти в зносини з ширшою територією, як і конечність оборони перед заборчими ордами, зводять громади до купи під рукою ватажків, князьків, короліків чи цариків. Тим чином творять ся східні деспотії або західні феодальні монархії.

Найвисші верстви в тих державах : святичча та воевничча, що їх цілю вести державну машину та боронити державу перед ворогами — сі дві найвисші верстви живуть на кошт працюючих на них громад. Се і натуральне і справедливе — та справедливе тільки досі, аж сі дві висші верстви з оборонців і впорядчиків краю не замінили ся у його здирчиків та тиранів.

Чи ж сяк чи так, все тільки ті найвисші верстви є в сих часах нацією, народом.

Відкрите нових заморських земель, морських та сухопутних доріг, технічні винаходи, як і зростаючі культуральні потреби західних суспільностей збільшають економічний оборот до нечуваних перед тим розмірів. Купці, промисловці, фабриканти та загалом міські елементи розростають ся, збогачують ся, здобувають впливи і значіне.

Іх інтереси сягають ширше ніж інтереси феодальних князьків, графів та лицарів, ширше ніж інтереси цехових майстрів і т. п. Вони з одного боку оперують на більших територіях та входять в тісну звязь з ближшими і дальшими областями, з другого боку на перешкоді їх інтересам і зносинам стоять границі дрібних феодальних територій, з третого-ж боку задля охорони своїх інтересів потребують

вони сильної руки, сильного режиму, зконцентрованої влади, що обіймала би більші території, та могла би охоронити їх добробут перед чужим заграбленням чи конкуренцією на далекім торзі. Такою властивістю не могла бути ні трохи влада феодальна; державою, що відповідала би інтересам нових себто міських елементів не була ні трохи середньовічна династична держава. Такою державою могла бути тільки держава національна себто держава, що обіймала би цілу простору територію, на якій сидять мільйони народу, що порозумівають ся одною мовою.

Мова відіграла у формованні національних держав побіч економічних чинників перворядну роль, а се саме тому, бо вона була тим чинником, що улекшував порозуміння, чи то в справах продукції, чи адміністрації, чи загалом культури.

Великі революції стрясали Європою, а на руїнах давніх феодів стали новочасні національні держави, як доконечний вислідок попереднього історичного розвитку.

Національна держава стала тепер формою, в якій розвивається людство.

Національна держава се інституція, що має на цілі удержати як найвищу національну продукцію та національну культуру. Її ціллю здобувати національній витворчості як найширший торг, її ціллю хоронити народну продукцію від усяких лихих констеляцій та замахів, її ціллю підпомагати все і всюди та на кожному кроці економічний інтерес нації.

Та з економічним інтересом в парі йде і культурний. Національна держава затим дбає про розвій національної культури, про образованя суспільности, про витвореня штуки та науки, що пособляли би дальшому як найборшому та як найуспішійшому розвитку нації. Національна держава має робити все те, що запевнило би нації силу на вні, а добробут у внутрі; вона має зробити націю сильною, здоровою, боевою одиницею, що в борбі з другими такими-ж націями-одницями зуміла би устояти та не пішла би на дно в круговороті борби о існуваня. Національна держава є затим синтезом всіх дрібоньких інтересів та інтересиків одиниць і груп, з яких складає ся нація.

Колиж зважимо все те, так мусимо хочби дорогою чистої дедукції прийти до заключеня, що брак самостійної національної держави у якої-небудь нації се найбільше лихо, яке тільки може їй трафити ся! Брак національної держави се рівнозначне з браком оборони для власної витворчості, се значить протегованя на території нації чужого промислу, чужої продукції, се значить перевага економічна чужинців, а що затим і йде: економічний угніт і визискуваня території поневоленої нації, рабунок поповнюваний перед

очима пілого світа, а прибраний в хитрі параграфи та гарні патріотичні фрази угнітників.

Зі зисків, з доходів, які тягнуть протеговані чужим правлінням чужинці-експльоататори з території поневоленої нації, будують ся чужі залізниці та закладають ся чужі фінансові, купецькі чи промислові інституції і т. д. Одна нація живе потом, живе кровю, живе житєм другої! Як поліп стотисячними раменами окружає вона свою жертву, як павук міліоновими ниточками, невидними на перше око, омотує вона націю раба і сее та смокче з неї живі соки, якими сама живе і розростає ся!

Не можна сказати, щоби тільки найвисші, посідаючі верстви пануючої нації користали із поневолення другої нації. Користає з неї, хоч в значне меншій мірі, загал пануючого народу.

Через розширене торгу для продуктів на територію поневоленої нації йде ціна праці у пануючої нації в гору, всякі інвестиції і грошеві вклади йдуть в територію пануючої нації і підносять загальний уровень добробуту; збільшена коштом поневоленої нації культура пануючого народу підносить умовий стан у найнищих кляс пануючої нації вище від освічення анальогічних кляс подавленого народу, а крім того кожде індивідуум пануючої нації протеговане супроти членів нації поневоленої.

Та за економічним визиском нації йде як тїнь, наче мара, духовий визиск, духова неволя. Міліони гроша чито збитого із барішівницького зиску на поневоленім народі, чито вибраних з нього в формі податків, йдуть на чужу культуру, на будову чужих театрів, на фундоване чужих музеїв, на удержане чужих академій та чужих університетів, на виховане дітий чужої нації себто на підготовлене спх дітий до тим лекшого панованя та сильнійшого визискуваня поневоленої нації.

А ся поневолена нація тимчасом позбавлена ме власних шкіл, власної літератури, уряду з власною мовою, — нація, якої мова в погорді як „меншевартна“, нація позбавлена власної інтелігенції і власної культури зістає темною масою, що спадає чим раз то низше та низше, що тратить добутки давної, питомої культури, яка ще лишила ся з часів волі. Поневолена нація сходить до ряду паріясів! Вона стає жиром, на яким пасе ся галапасник — чужа нація.

Чи ж не бачимо на се примірів в цілій історії людства? Чи ж не бачимо сего в подїях хочби нашого столїтя? Чи ж не видимо сього почавши від Ірляндії та Бретонії, а скінчивши на Фінляндях та Вірменах? Щоденно чуємо стони й наріканя подавлених націй, „недержавних“ націй на економічний визиск та на духову

неволю! Чуємо їх голоси, що кличуть надармо о право і справедливість для себе; бачимо, як вони пруться до культури і подвигнення, та як їх брутальна рука пануючої нації, себ-то державне правительство, струкає знова в низини неволі, тьми та горя!

І нема їм помилування! Ніякі поклики до людяности, до милосердя, до Христових заповітів, до любови ближнього, до ідеї справедливости — все те нічо їм не допоможе! Зістає їм одно: борба на смерть та жите, борба о існуванє в чисто дарвінівськїм страшно-трагічнїм змислї, борба о самостійність державну!

Національна держава се доконечний, непремінний постулат для всякої нації, а головнож для націй поневолених, порабощених, недержавних націй.

Національна держава затим се доконечна форма, без якої ніяк неможливий, просто немислимий розвиток та яке-такє диханє нації. Національна держава се перша підвалина до добробуту і культури, се запорука їх дальшого розвитку, се запорука життя націй, а затим життя їх одиниць.

Без національної держави всі змаганя, всі стремління занепавших націй вибити ся серед гурта народів, стати їм на рівні—се неможливість, се сизифова праця, се просто безмислиця.

Так ми прийшли до теоретичного висновку, що націям неперемінною конечностию для їх життя є самостійна, національна держава.

Перейдїм до української нації.

Яке їй жите? Як їй веде ся без самостійної держави? Чи обставини, серед яких вона живе, не є такі, що одиноким ратунком від загибелі, яку вони несуть, буде тільки самостійна Україна? Чи може Українцям по обох боках Збруча так добре, що не треба їм самостійної України до суду-віку?

Українська, мало-що не 30-мільонна, а як деякі кажуть, звиш 30-мільонна нація заняла збитою лавою територію, що обіймає цілі майже басєни Буга, Сяну, Дністра, Дніпра, Дона, Кубані, а ще й горішного Прута та горішної Тиси. Число чужинців, що розсіяли ся серед збитої української маси, не доходить до 25%, враховуючи в се і зденаціоналізовані частини нашої нації та підроблюванєм конскрипції побільшенє число чужинців.

Вся територія української нації розділена між три держави: Росію, Австрію і Угорщину. В першій пануючий народ Москалі, в другій Поляки, в третій Мадяри. Росія і Угорщина се самостійні національні держави. Галичина, хоч формально не самостійна держава, в суті річи є сурогатом, хоч дуже лихим, самостійної національної польської держави. Отсеї три згадані нації, в яких руках

спочиває власть, визискують українську територію. Помагають їм в тім жиди, що розсіяні мало-що не по цілій українській території, не злучені ніяким інтересом із поневоленою українською нацією, прилучують ся все і всюда до давлячого елемента!

Визиск української нації на користь вичислених чужинців за певнений і урегульований національними правительствами поневолюючих націй.

Поминаю сей факт, що половина всеї землі в руках чужинців; поминаю сей факт, що в їх руках всі копальні і фабрики; поминаю сей факт, що всі оборотові капітали се капітали пануючих чужинців; поминаю сей факт, що українська нація се самі пролетарі або майже зпролетаризовані мужики; лишаю на боці всю кривду, яка з таких відносин пливе для сих двох клас нашого народу — одним словом — лишаю на боці всю соціяльну сторону справи. Стану на становищі не соціяльним а чисто національно-економічним та національно-культурним.

Заберім ся проте до економічного боку сеї справи.

Ввесь капітал, який оперує у нас, він чужий. Фабрична і копальняна продукція на Україні, хоч ведені руками робучого українського народу — чужі!

Ринком для сеї продукції є українська територія, українська людова маса. Вона консумує безліч сахару продукowanego російськими і польськими поміщиками; вона висвічує се море нафти, яку чужинці викопують на нашій землі; вона з'їдає сі гори соли, яку чужинці на нашій землі копають, чи виварюють. Українська людова маса оплачує чужим копальникам і фабрикантам за вуголь та залізо, яке вони таки на українській території копляють і переробляють.

Скільки не мільонів а мільярдів переплило в сей спосіб як чистий зиск із кишень українських мас в каси російських, польських та інших підприємців, скільки не мільонів а мільярдів українського гроша збогатило маєтковий стан давлячих націй, пішло на їх збогачене, на піднесенє їхньої культури та сили—рахунку із сього не зробить ніяка людська сила! Гей маленькими стр умочками витіка українська засібність в чуже море — а сі маленькі та мільярдові струмочки дадуть нам такі кольосальні суми, що перейдуть всі наші здогади, всі наші мрії.

Та яка сього сила, можемо спізнати по ефекті. Трийцять мільонів української нації се самі нуждарі, самі бідаки, се тяжко працююча і горююча робуча маса. Нема між нею богачів чи тільки заможних. — Трийцять мільонів людей живе напів-звірячим житєм і не має часу, ні засобів, аби піднести ся више понад уровень най-

буденніших журб о власне існуванє та о існуванє найблизших, найдорозших — сих, що їм дало се житє.

Їх-же коштом розросли ся чужі капітали та заливають наче дика повідь всю нашу землю, забивають незначні, малі наші капітали, не дають їм розвинути ся.

Наш дрібний промисловець не мав свого уряду, що охороняв би його від чужої, сильної конкуренції. Наш дрібний промисловець еставав до борби зі сильнішим чужим промисловцем, якого протегував і протегує чужий уряд. Наш дрібний промисловець не вспів переініти ся в великого підприємця, такого, що здужав би бороти ся з чужою конкуренцією. І наш дрібний промисел, нашу слабу торговлю забито, а на їх місци розвинули ся велика масова продукція і велика торговля, але не національні а чужі!

Рік за роком, день за днем кріпшає позиція чужинців. Українському капіталови годі розвинути ся. Йому ставлять ся — крім перешкод впливаючих із конкуренції, ще й перешкоди правні. В Росії йому ніяк з'організувати ся; в нас, де можна, стримує ся його розвій, спинює ся його зріст, вишукують ся всякі шикани, всякі способи, аби тільки не допустити до консолідації українського капіталу.

Та чи тільки дорогою економічною кінечністю йде визиск української нації!

Ні! і правними постановами, державними чи краєвими законами бере ся просто мільони з української кишені, а кладе ся їх в чужу! Скільки мільонів і мільонів заплатила українська нація за викупно середовічних тягарів: панщини, сервітутів, а в нас ще і проінації чужим панам? Скільки то мільонів витиснув зі себе український нарід, аби збільшити тим способом чуже народне майно?! Дехто може скаже: Та коли-би і пани, яким сплачувано є кольосальні суми, були Українцями, то і тоді мусів би був народ єї суми заплатити! — Правда! та з другого боку не треба забувати, що тоді єї капітали лишили би ся всеж таки в руках Українців, служили би українській культурі, причинили би ся до здвигненя українських підприємств, що все не могло стати ся при переході капіталів у чужі та нашому національному розвитку ворожі руки. На які затим кольосальні суми окрадено тим способом українську націю?! Які незмірні капітали видерто цілій нації на тепер і на будуче?!

А се учинено законами, законами, які видали чужі, в руках саме тих чужинців-панів спочиваючі, законодатні власти.

Перейдім тепер до иньшої форми економічного визиску — до податків.

Податки, се та кров, що її вливає ся в цілу державну машину. Ними стоять адміністративні та культуральні інституції, ними движе ся економічна та воєнна сила держави.

Українська нація в Росії платить самого державного податку звиш 390 мільонів рублів. Коли дочисимо до сього ще всякі земські та громадські додатки, то одержимо річну суму звиш 650 мільонів рублів — себто на наші гроші около 1640 мільонів корон.

В Австрії українська нація платить висше 60 м. кор. державних податків. Вдруге тільки дає вона всяких иньших драч: краєвих; повітових і громадських — разом звиш 120 мільонів корон податку.

Колиж зчисимо разом податок плачений Українцями в Росії і Галичині то одержимо річну суму понад 1.760 мільонів корон, в чім не почислено ще податків плачених Буковинцями та угорськими Русинами. Якжеж дочисимо податки плачені сими тремачетвертими мільона нашої нації, то можемо прийняти як мінімальну суму плаченого нашою нацією податку на 1.800 мільонів корон.

Отся велитенська сума, здобута з української землі та з плодів сеї землі українським народом, його тяжкою працею — тоне в державних, краєвих чи яких там иньших касах, що є в руках чужих, державних націй.

І нащож іде тих мало-що не два мільярди К.? Як користає із теї кольосальної суми українська нація? Хто пожиткує ті гроші?

Розгляньмо ся!

Возьмім Росію.

В загальнім державнім бюджеті стоїть там: на сплату довгів 269 міль. рублів, на найвисші уряди 12½ міль. рубл., на синод 20 міль. рубл., на двір 13 міль. рубл., на дипломатію 5 міль. рубл., на військо і маринарку 345 міль. рубл., на заряд дїбр 33 міль. рубл., на побір податків і цпа 204 міль. рубл., на адміністрацію 79 міль. рубл., на суди 43 міль. рубл., на комунікацію 227 міль. рубл., на освіту 25 міль. рубл. і т. д.

Як виказують сї позиції, весь український грїш, який в пропорціональній часті містить ся в сих позиціях, іде на скріплене ворога, на удержане його збройної сили, котра-б держала в послуху українську націю; на удержане армії губернаторських прибічників та шпїонської голоти, що тільки і мають те робити, що пильнують, аби часом не рухнув ся спутаний велит; на удержане чужих шкіл, де виховує ся фалянґа чиновництва, що буде поганяти український люд, робучі машини, і так дальше *in triste infinitum!*

Чи бодай одна українська школа, чи бодай одна українська гімназія отворена за сї гроші? Чи бодай в однім судї або однім громадським урядї ведуть ся справи по українськи? Чи може виховують ся за сї гроші щирі сини власного народу, що любили би

горячо народ, якого грошем вони вигодовані? Чи удержує ся мож- тим грошем українську інтелігенцію, що плекала би рідну культуру, розвивала би рідну науку, яка є збруєю в борбі за жите?

— Нічого того нема! Все те чуже! Все те служить чужинцям! Все служить скріпленю сили, могучости і багатства московського народу.

А в Австро-Угорщині?! Звиж 160 мільонів корон всякого податку платить тут наша нація. —

С к о н ф і с к о в а н о .

Переїдїм до культурного боку нашого жита. Залагодимо ся з тим скоро! Як довга та широка російська Україна вздовж та попереk, від Збруча до Кавказу, від Чорного моря до Припетї, ні одної там української школи, ні одної там гімназії, ні в одній церкві не почує Українець своєї мови. Вона вигнана зі всіх тих інституцій. Варварський указ сковує уста мільонам народу! Варварське право забороняє мільонам мати свою культуру, — мільонам, з котрих на культурні ціли здерло ся мільони! Так! на культурні ціли, — але московські, а не українські.

Вернім на сей бік Збруча! Чи маємо повторювати все те, про що в нас писало ся і пише ся від літ? Чи маємо ще раз виказувати всю нашу кривду, щоби виказати, як нашим грошем удержує ся цілу польську культуру східної Галичини; що більше, як пхає ся, скільки можна, в західну щиро-польську Галичину з тяжкою, разячою, ярко в очи вдаряючою кривдою східньої себто нашої часті Галичини? Чи маю наводити всім звісні, стільки раз повторювані та цитовані цифри зі всяких бюджетів?

Се не придало би ся ні на що! не доказало би нічо нового понад звісний і доказаний факт, що українська нація в Галичині місто удержувати власні університети, театри, академії, гімназії, семінарі, школи — одним словом місто удержувати свою власну культуру, причиняє ся до розцвіту польської культури і своїм власним грошем виховує собі ворожу інтелігенцію.

— Одним реченєм: українська нація платить мільони на се, щоби сама жила в темноті та невіжі, а щоби її грошем процвітали культури: польська, російська та малярська.

Переїдїм же до політичних обставин.

Економічне положення і культурний стан нашої нації, витворені її поневоленням влянуть ся тісно із політичним її значінем. В Росії весь режим російський, а наша нація неприпущена ні на волос до завідування державними справами; в нас або на Угорщині, де чванимо ся конституцією, наша нація або штучно уложеними виборчими ординаціями або таки просто брутальною силою відкинена від законодавства та виконування влади — наша нація все таки поневолена нація.

С к о н ф і с к о в а н о .

Щож лишає ся українській нації? Яка форма її життя може її забезпечити від сего нечуваного, просто безмежного визиску? Як забезпечити нації повноту розвою її сил? Як забезпечити її, щоб все здобуте нею майно йшло тільки в її добро? Як заповнити розвій її культури?

Обставини, серед яких живе ся всім поневоленням націям чи то в конституційних, чи неконституційних державах, головномож обставини, серед яких живе наша нація, вказують, що не можливе се ніколи і ніяк в теперішній залежності нашої нації від чужих народів і від чужих урядів! Не можливе се в ніякім чужім державнім організмі!

Зістає одно: сотворити свій власний державний організм, свою власну, незалежну, самостійну українську національну державу в етнографічних границях по всій території заселеній українським народом.

Тільки в такій державі, тільки в самостійній Україні зможе відповідно захити наша нація!

Тільки в своїй власній державі стануть всі капітали служити українському народови, його економічному і культурному піднесенню.

Затим постулят самостійної України впливає як доконечний, безпремінний постулят із цілого нашого теперішнього положення.

Ниньшого виходу для нас нема!

Так усвідомили ми собі постулят самостійної України

Він виплинув із сучасного положення нашої нації без огляду на її попередчу історію! Теперішні обставини спонукують нас ставити ясно і твердо сей постулат!

Та заки закінчимо сю справу, придивім ся ще через хвилину, чи постулат сей піднесений вперве? Чи не скріпляє його сили ще факт, що він підносить ся в нашій історії від віків?

Коли воно так дійсно є, то се ще один доказ більше, що державна самостійність є одинокою дорогою до повного життя української нації. Ідея самостійної України витворила ся дорогою повільної еволюції, так як все на світі повільно розвиваєть ся.

Лишаю давні часи. Зачну від чверть-тисячі літ, від великого козацького руху. Наче пагін із землі, так несміло та поволи пробиває ся на верх ідея самостійности народу. Перед Сагайдачним нема ще иньшої думки між найбільше свідомою верствою народу, себто між козацтвом, як виробити собі хоч малу автономію територіяльну та станову.

Сагайдачний формує сю несмілу думку, як думку про самостійне українське гетманство обох боків Дніпра з центром в Києві та з правами до завідування справами культурно-релігійними усеї української нації по всій етнографічній її території.

Великий батько Богдан Хмельницький, що виходить зразу з такогож становища а може навіть і менш широкого, ніж на нім став Сагайдачний — починає небавом мріти про самостійне руське князівство! Які він мав думки та які думки бушували в його оточенню, які думки кружили в найяснійших тодішніх умах України, се ясно із висказів самого Хмельницького та його оточення перед польськими комісарями, се ясно з договору з Ракоцим, де ділячи Польщу зачеркуєть ся русько-українській державі під рукою Хмельницького етнографічні границі.

Колиж в Хмельницького ідею самостійної України в її повних границях можемо причислити до задушевних мрій та снів, коли його слова, „вибу весь нарід руський із лядської неволі“ се наче несвідомий відрух прозябаючої гадки, так його наслідник Виговський приступає справді до здійснення сеї мрії бодай в малій часті.

В нього та в Немирича формулуєть ся цілком ясно думка про самостійне „руське князівство“.

Гадяцька умова се відблизк, се зверхний вислів сеї думки. Хоч ся умова має чисто теоретичне значіне, хоч вона ніколи не здійснила ся — та для нас, що слідим розвій ідеї самостійности української нації, се рівнодушне. Для нас важне се, що ся ідея дійсно існувала, що для неї запалювали ся, бороли ся, що для неї терпіли та вмирали люде!

Завірюшило ся на нашій Україні. Пожари і кров обагрняли нашу землю!

Тисячі а тисячі кінських копит видоптали в цілій великій часті України пустиню, тисячі а тисячі пожарів замінили всю Україну в „Руїну“ — а ідея самостійної України повертала наче звучний рефрен величного епосу трагічних борб народу, що стрясаячись та знімаючись, старав ся здержати та відперти все нову навалу ворогів.

Юрась Хмельниченко, син великого гетьмана, спадкоємець батьківської слави, він не кидає батькової мрії. Серед незавидних обставин, серед шаленого круговороту, де не вивести кінця і найбільшому генієви, він бе собою наче риба оф лід, шибает на всі боки, ціле житє проводить у борбі за сю ідею, що її зродив його батько, за ідею самостійної України. Чи в формі українського гетманства, чи руського або знов сарматського королівства, він уперто змагає її здійснити, шукаючи помочи всюди, де тільки йому здавало ся, що її найде.

Дорошенко, найідеальнійша стать між рядом гетьманів, кличе цілу султанську силу, щоби здвигнути під рукою Порти самостійну Україну, означену докладно етнографічними границями по Сян, Німаї та московські ліси -- то знов пертрактациями зі Собєским шукає воплочення для своєї ідеї в „Великім Руськім Князівстві“ в федерації з Польщею і Литвою, на взір умови Виговського.

Та надійшов час і надійшли люде, що сформулували ідею самостійної України так ясно, як ніхто перед ними! Се гетьман Мазєна та кошовий Гордієнко.

В рішучій хвили, коли здаєть ся, що звін історії вдарив „слухний час“, сї завзяті, принципіальні, взаємні вороги, репрезентанти двох крайних таборів України, витягають до себе руки, стають друг при друзі і своїм начерком конституції для самостійної, цілком независимої України здвигають собі довічний памятник на картах нашої бувальщини.

Рік 1709, що порішив долю України, що був гробом її політичної волі — не був ще могилою для самої ідеї.

Несуть її зі собою сьвітами Орликові товариші, перші українські емігранти, яких побачили чужі землі: турецька, французька, англійська, німецька та шведська. Блукаючи вигнанцями в чужій чужині, шукаючи надармо помочи своїй Україні, носять вони зі собою мрію, яку винесли із рідних степів, за яку наставляли груди та голови свої, яка розсаджувала їх серця — мрію самостійної України; носять її доси, аж чужа холодна земля не пригасила вогню горючих ідеалом сердець.

Тяжкі погроми, знищене останків нашої самостійности мимо протестів Полуботка і Запорожя — все те здасть ся, приспало на хвилю розвій ідеї.

Та тільки на хвилю!

Вона формулуєть ся знова в старокозацьким, лівобережнім домі родини Політиків, а висказом її „Історія Руссовъ“, сей вицьвіт козацько-автономістичних змагань, що ширить ся в сотках відписів між українським дворянством та дає перші зерна для ідеї самостійности Тарасу Шевченкови та Кирило-Методієвським братчикам.

Сорок семий рік нашого століття був формальним воскресенем ідеї самостійности. Вона вертає поглиблена і розширена, наукою ясніше зпрецизована, вертає як ідея самостійної української держави в етнографічних границях в федерації з другими славянськими державами. І за сю ідеї довело ся її апостолам потерпіти!

Посипали ся нові удари; вдарили нові тучі; і се наче знов приспало на хвилю невмиручу думку! Та ось і вертає вона знова у Драгоманова як думка про федеративну автономію української нації з усіх трех займищ: Росії, Австрії і Угорщини — а остаточно формулуєть ся в Юліяна Бачинського „Україні Ирреденті“, в програмі радикальної партії з 95-го року та в виступах молодіжи на Шевченкових вечерицях, як ідея независимої, новочасної, національної української держави по всій етнографічній території.

Наче вогник, що лиже зразу малими язиками пальний матеріал, а потім нараз бухає полумям, так і ідея самостійности, що пробіла ся вперве за Хмельницького, сформуловала ся за Мазепи, а потім прибрала новочасні форми за Кирило-Методієвського братства — стала тепер віроіповідію всеї нашої суспільности. — Минулого року репрезентант української соціал-демократії проголосив на конгресі австрійських соціал-демократів у Берні постулят самостійної України, а з початком сего року найбільша сучасна українська партія, національно-демократична приймає як першу, основну точку своєї програми — независиму Україну.

Рівночасно „Молода Україна“ збирає в одну лаву всю українську молодіж під стягом „самостійної України“, а наші товариші з російської України відкликають ся брошуркою „Самостійна Україна“.

Через кордон подають собі руки Українці з обох боків Збруча. Понад багнети, що стережуть границь, уносить ся величя ідея, злучаючи всі щирі серця України.

Еволюція ідеї закінчуєть ся! Нам — як каже відозва, якою скликано товаришів на віче — нам, послідньому поколіню ХІХ-ого століття остало приложити на неї печать остаточного довершеня!

Нинішнє віче має зього доконати. Воно має бути грімкою маніфестацією за нашою ідею, за нашим постулятом, який я сформулував би в слідуючій резолюції:

Українська молодіж всіх австрійських виших шкіл, зібрана на вічу у Львові дня 14. липня 1900 р.

зваживши, що тільки самостійна, національна держава є одинокою формою, в якій можливий правильний розвій народу в сучасности і на будуче,

зваживши, що брак державної самостійности в українського народу відбиває ся тяжко на його економічнім і культурнім стані та спинює всякий його розвій — а в кінці

зваживши, що тільки в самостійній, власній державі знайде українська нація повну свободу розвою, признає і заявляє:

1. що здвигнене самостійної української держави в етнографічних границях є неперемінним і доконечним,

2. що — затим — всі змаганя і всі сили української нації належить справити в напрямі здвигнення власного українського державного організму.

Отсе резолюції, що є висновком того, що попередом було сказане.

Просити Товаришів, щоби їх ухвалили — певне не треба!

Ідея самостійної України записана в наших серцях огненими буквами; вона лежить на дні наших душ!

Вона синтезою всіх наших стремлінь і змагань! Вона зосередоченем всеї нашої любови і всіх наших мрій! Вона наша любов, наша віра і наша надія!

Ми віримо в її здійснене. Ми бачимо неперемінність її здійсненя — так ми і певні його!

„Бути, чи не бути“ — отсей ділемат містить ся в питаню самостійности України.

І ми віримо, що нам бути! І ми віримо, що встане Україна, як нежна наших очах, так на наших кістках! Ми віримо в її воскресенє — а коли-б не мали в се вірити, так ліпше нам і не жити! Бо без України нема нам життя!

Як камінна велит-гора, як непорушима граніт-скала, так тверда та непохитна ся наша віра! Як сонця блеск всемогучий і вседвижучий, так сильна й могутна наша ідея, ідея побіди!

Так! всі наші серця бють в один удар, всі наші думки летять в однім напрямі, всі наші душі дріжать одним дріжанєм, всі наші груди розсаджують одно бажанє, у всіх наших головах веть ся та

нуртує одна думка, що встане Україна, — встане вольна та свободна, встане ясна та величня, встане могутча та світла, сильна та щасна, в славі і хвалі, в блиску і величі, встане — з вінцем триумфу, вінцем зірок на горнім чолі, встане — та понесе в руках горюче сонце, величне сонце щастя народу!

Сей, дуже добре виголошений, реферат нагородили вічевики грімкими оплесками, а голова віча уділив опісля голосу другому референтови, тов. Євгенови Косевичу, теперішньому голові товариства „Академічна Громада“. Він говорив:

Товариші!

В хвилі так урочистій так святочній, в хвилі, що в ній серця молодіжи цілої України бють однаковим темпом, в хвилі, як цілим її еством, цілою її істотою володіє одна думка, як вся молодіж одушевлена ідеалом самостійної України серед святочного настрою складає собі присягу, що все принесе в офірі для сеї справи, забирати голос, говорити про другу справу, відвертати увагу цілого збору від ваги, яку має для українського народу борба за здобуття державної самостійности і звертати її на другі справи, се річ доволі трудна. Се був би навіть злочин і взиваюче до неба о шімсту святотатство зглядом ідеалу самостійної України, якби справа, що про ню припала мені честь говорити не ввязалась надмірно тісно зі справою самостійної України, якби вона не мусіла стати одною одинокою заповідю всієї молодіжи, бо від неї як-раз не лиш залежна, але і для неї необхідно конечна вільна і свободна Україна. До сього се справа так великої практичної ваги, що з самим її порушенням відпадають всі звернені до нас закиди, що молодіж літає по зорях, бавить себе мріями, кормить свою уяву утопіями, що молодіж забуває на землю і уявою бисто гарцює по небесних блакитах.

Та чия думка здержала ся на граничних стовпцях ідеалу самостійної України? Чи може хто-небудь з молодіжи сказати, що ідеал самостійної України се останнє слово молодіжи? Чи молодіж не свідомо того, що сей ідеал, який вона плекає в своїх серцях з цілою і сильною вірою, якому все готова принести в офіру, не є справді нашим останнім ідеалом?

Ми з цілою свідомістю можемо се сказати, що державна самостійність є великим нашим ідеалом, що хто вирік ся і думки про самостійну Україну, той мусить виречи ся і надії, щоби наш нарід мав коли-небудь можливість розвинути ся і стати в одному ряді з другими народами, та ідеал сей є для нас рівночасно і способом, є рівночасно ередством, що дасть нашому народови повну спомогу стати

на висоті всіх культурних націй, дасть йому спромогу легше розв'язати питання, що їх з нічим невідпертою силою насуває розвій людства, дасть йому можливість усунути всі ці суспільні аномалії, що в кождім народі поставили против себе два з'оружені табори синів того самого народу і кидають їх в борбу з собою на життя і смерть!

А в додатку ще справа самостійности України, що її з таким жаром і натиском підносить вся українська молодіж, без згляду на державні кордони, стає перед нами з рішучим і категоричним жаданням, щоби ми про ню не лиш мріли, щоби вона стала вихідною точкою і основою не лиш наших почувань, але вихідною точкою наших діл!

Вона кличе до нас голосом велиття о працю, о діла; молодіж мусить зложити на жертovníку України свою працю, свої діла.

Якоїж праці, яких діл домагаєть ся від нас Україна? До якої праці має стати молодіж, що має вона робити, в яку борбу кинути ся зараз-тепер, якій праці має вона принести в жертву всі свої сили, щоби жертва відповіла достойно величі однієї нашої молитви, що імя її: самостійна Україна?

Гляньмо, хто се та живуча Україна, хто се ті люде, що серед них має зайняти ся полумінь борби о красшу будучність, хто се український народ?

Хто се такий народ? Чи народ се та сотка адвокатів і нотарів, чи дві сотки лікарів, аптикарів і ветеринарів, чи кілька соток сьвітської, або три і пів тисячів духовної інтелігенції в Галичині? Чи може народ се тих кілька тисячів помосковщеної інтелігенції на російській Україні?

Хибаж праця сих всіх кляс збогачує хочби одним волокном полотна, хочби одним зерном пшениці материяльні богацтва нації?

Хибаж умова праця, яку під строгою відвічальністю повинні дати народови всі всі кляси, була-б можлива; чи вона потрібна, чи вона кому не-будь користна, як не стало-б сих кляс, що своїми чорними руками видирають землі її скарби, що їх праця перетворюєть ся в золоту струю, яка зливає із'обилля благодати на народи, яка веде за собою пишний розцвіт культури? Чи не ся чорна праця робучих кляс є умовою істнованя всіх иньших кляс, умовою істнованя народу?

І чиж всі кляси, що „удержують і живлять“ цілий нинішний суспільний лад, не мають повного права до сього, щоби себе назвали народом? щоби свої інтереси уважали за інтереси цілого народу? Того їх права ніхто їм заквестіонувати не в силі, бо всі міліони рук приковані до чепіг плуга, міліони рук прикованих до варстатів мають до вього право як найповнійше, бож їх праця годує всі другі кляси, бо на їх раменах здвигнена ціла культура.

А се почесне право двигати на раменах цілу культуру, сей почесний привілей праці се річ не так то дуже приємна, не так то дуже принадна, ся ціла культура здвигнена працею чорних робучих рук, зрошена потом, що спливає з чола сих лицарів праці, носить на собі плями з крови, що її виссала з самого серця працюючих кляс; веселих сьпівів на честь богині культури не дослухаеш ся серед войку, плачу і нарікань сих, що збудували її пишний ридван, а тепер конають під колесами сього ридвану.

С к о н ф і с к о в а н о .

Я не хотів би, бо тут анї не час, анї не місце на се ставляти рядів цифр, щоби доказати правди моїх слів, та все таки не завадить взяти сього під розвагу, що український народ платить нашого державнього податку поверх 120 мільонів кор. в Австрії та поверх 650 мільонів рублів в Росії і як він доси не відізвав ся могучим голосом о признанє йому належних прав, то се дієть ся лиш тому, що вихована його коштом інтелігенція не сповнила своїх обовязків зглядом нього, не вібрала під один прапор сеї могутньої сили.

Та сей стан працюючих кляс не лиш сумний та невідрадний, він і безвихідний. Грунт, що на ньому стоїть український мужик, підмулюють з кожним днем щораз більше і більше хвилі економічного розвою. Чимраз більше роздроблене хлопської посїлости випихає без впину з села цілі ряди спосібних до праці людей, кидає їх в центри фабричного життя і творить цілі армії здорових і охочих до праці людей, жадних кусника хліба, людей, що не допустили ся жадніського злочину, а засуджених на повільне конанє, на повільну голодову смерть. І ряди сих людей становлять грізну запасову армію, що мов чорна мара зависла над фабричним пролетариятом, що погіршує його положенє, творить непевність його екс-

стенції, обнижує ціну його праці, що з неї немов з затроєного жерела бе на світ широким руслом із'обиле переступів і злочинів.

А в слід за сим мов невідступна тїнь за людською постатю йде десперация цілих народних мас, йде вичерпане животної сили цілої нації і отвираєть ся страшний образ справдішнього пекла будучности, як розвій і дальше піде тою самою дорогою, як не буде ані надії на який-небудь лїк, ані вигляду на поміч для працюючих клас.

С к о н ф і с к о в а н о .

С к о н ф і с к о в а н о . . .

Чейже се все не а для нікого доказом, що доля пролетарияту лежить кому-небудь на серці, що хто-небу, в піклуєть ся про його інтереси!

Та чиж справді се положенє вже таке безвихідне, чи справді весь пролетарият цілої української території засуджений на неминучу загибель, чи справді ще для нього нігде не благословить ся на сьвіт, ще нігде не зоріє йому надія?

Приложім наше вухо до землі і прислухаймо ся тим звукам, що продирають ся крізь стони і плач пролетарияту других націй. Послухаймо уважно сього шуму, який витворює шелест крил, що на них мчать ся шпарко ідеї нашого віку. Чиж не дослухаємо ся там і радісних пісень надії, пісень віри в красшу будучність, пісень, що осолоджують тяжкі житеві хвилі, що облекшують ярмо праці? Гляньмо на сі непроглядні ряди з'організованого європейського пролетарияту, що певним кроком, з твердою вірою в зміну теперішних порядків на красші відважно кидаєть ся „здобувати красшу долю в боротьбі“!

Чи сі ряди сьвідомого своєї сили, сьвідомого кривд, які йому діють ся, повного віри в красшу будучність, сьвідомого дороги, що нею мусить прямувати вперед, щоби приготувити собі красшу долю, щоби зробити кінець панованю неправди на землі і готового до рішучої борби за свої ідеали, пролетарияту не родять в кождому серці

віри, що зближаєть ся кінець панованю неправди, що сонце правди освітить ясним промінем осквернену неправдою землю?

Чи ж і український прелетарият не починає будити ся зі сну, чи і він не починає відчувати, що мусить настати суд і кара усім неправдам на землі? чи і він не починає кидати ся в борбу з кривдами, які йому діють ся, чи і він не готовий злучити всі свої сили до сеї борби і йти на зустрічу волі і справедливости, якби лиш вказав йому хто ясний шлях, що ним прямувати треба?

І чи ж молодіж, що плекає в серці ідеал самостійної і вільної України, може, чи вона сьміє стати осторонь від сього руху? чи вона не мусить всі свої сили віддати на услуги працюючих кляс, що становлять український народ, в хвилі, як на своїм стягу виписує постулат державної самостійности народу.

Бо і для когож маємо ми підняти борбу за самостійність, хто буде її здобувати, хто дбати за процвіт України?

Невжеж се може бути нашим ідеалом, кинути ся в горячу борбу, віддати всю свою працю, положити в борбі свої голови за се, щоби на вільній Україні запанувало кількох щасливців і ссало кров з мільонів працюючого люду? Хибаж на се треба бороти ся за самостійність України, щоби сі мільони стали на своїй рідній землі жертвою визиску, щоби землями вільної України потрясали стони закованого у кайдани пролетарияту?

Якби вправді се було нашим ідеалом, тоді ми не були-б борцями за волю поневоленого народу, а злочинцями, що над ними засяде колись до суду поневолений народ!

І чи ж положене працюючих кляс українського народу не вказує молодіжи ясно пути, якою вона мусить йти, не вказує ясно її остаточного ідеалу? Чи ж се положене не кладе на рамена молодіжи обовязку всі свої сили віддати праці для його добра? Чи ідеал самостійної України не побільшує сього обовязку? чи ж перший наш крок, який ми мусимо зробити на дорозі до здобуття державної самостійности, не мусить повести нас між сі товпи покривдженого народу, не приневолить нас стати сейчас до борби за його права, до оборони його від кривди?

Чи сі мільони, що їм лиш чорну працю лишив нинішний суспільний лад, що їм замкнув дорогу не лиш до красшої долі, але і до сьвітла і науки, не мають повнього права зажадати від нас відплати за се, що ми користаємо з добутків культури, яку вони здвигнули своїми руками?

І се не мрачний ідеал, не лиш порив молодечого серця прикажує нам ставати в ряди працюючих кляс і спотребувати в борбі на їх красшу будучність весь засіб знаня, всі скарби науки, які-б ми лиш собі не здобули за час наших університетських студий, се

не лиш неясне почуте родить в нас сьвідомість того обовязку; сей обовязок стає перед нами як зелізна конечність, що з несповненем його ми самі спадемо до ряду параситів, яких народ кормить на своїому організмі і стратимо право забирати голос в пекучих справах для народу, стратимо право голосити ідею самостійної України, бо до ради управнений лиш той, хто сьвідомий свого обовязку, хто для добра народу жертвує свою працю!

Ми не можемо і не сьміємо навіть думкою збагнути, щоби справа, що її як ідеал плекає молодіж в своїому серці, могла бути иньша, як ідеал упорядкованих суспільних відносин, як здобуте прав для працюючих кляс, бо ся борба, що вони піднімають, се борба о справедливість, сі кличі, що виписані на прапорах працюючих кляс, се перші ластівки, що звіщають нам нову весну народів, що звіщають запановане правди і волі на землі. Ідеали сі мусять стати ідеалом борців за самостійність України.

І се, що нашим ідеалом стане борба за справедливість для працюючих кляс, не відірве нашої уваги від науки в часі університетських студій! Ні, сей ідеал як-раз прикує нас до праці над собою, бо кождий буде мусів здобути собі як найширше знане, щоби не забракло йому моральної сили до борби, та щоби се почуте власної сили було для нього жерелом віри в побіду. Ідеал сей, що вкаже нам ясно, кудю треба прямувати, що з'обовязує нас до праці сейчас, що серед праці скріпить і наші змаганя до державної самостійности, приневолить нас засісти і до праці на собою.

Праця, що її треба посвятити свої сили, щоби приблизити здійснене ідеалу, се не нудна і непожиточна праця. До такої праці стане кождий не лиш зі здвоєною охотою, але з радістю і приємністю, бо при сій праці буде кріпити кождого ся певність, що його праця принесе справдішню і велику користь для народу. Без сього ідеалу, без праці для ідеалу і наука не принесе великої користи для народу, бо наука лиш тоді приносить йому користь, як стає способом до борби о красшу будучність.

Тому то я сформулюю мої виводи в слідуочу резолюцію:

С к о н ф і с к о в а н о .

Реферат, що в виголошеню не уступав першому, викликав теж гучні та довготриваючі оплески.

Тепер наступили заяви представників різних груп української молодіжи.

Перша заява — письмenna — була від т. т. богословів. Відчитав її укінчений богослов, Юрій Кміт. Ось вона:

Славні Товариші!

Не в силі явити ся особисто на вічу української академічної молодіжи, відзиваємо ся до Вас отсею дорогою.

Товариші! Помимо всяких ріжниць у поглядах що-до світових питань, помимо різних цілей і доріг до них, остають ся завжди у синів одного й того самого народа деякі спільні всім звена, що лучать їх в органічне тіло, пригортають розсіпаних і поріжнених під спільне знамя своїх спільних ідеалів, якими всі без ріжниць вельми дорожать і одушевляють ся. Завдяки сему, завдяки сим спільним ідеалам існує і між нами, богословською молодіжю, а Вами, світською молодіжю певна звязь. Звязи сеї не розірвуть ані хвиливі непорозуміння, ані сліпа злоба й нетакт одиниць, ані станова ненависть, бо звязь ся скріплена нерозривною ниткою, нерозкутим ланцюхом. Сею ниткою -- почуте приналежности до одного українського народа, сим звеном: Україна!

Щож нам сказати в справі ідеалу самостійної України? Ту хиба повторити нам за Вами, що й ми стоїмо під прапором самостійної України, що і нашою найвисшою цілею, найвисшою ідеєю національно-політичних стремлінь, є независима Україна. Тому, коли Ви підносите справу независимої України на своїм вічу, то й вся українська богословська молодіж стає поруч Вас, як один муж з тими самими, що й Ви, ідеалами і замірами. Ту між Вами а нами ріжниця у поглядах бути не повинно, бо ж самостійна Україна, се ідеал кожного свідомого Українця.

Заявляємо ще раз повну і цілковиту солідарність з Вами в стремліню до сього ідеалу, а дотичні евентуальні ухвали віча приймаємо як свої та годимо ся з ними.

Здоровимо Вас окликом: „Ще не вмерла Україна“!

Львів, дня 14. липня 1900.

В імени всіх богословів-Українців:

П. Понятишин.

Ярослав Левицький.

Опісля промовив репрезентант віденської групи, тов. Павло Демцьо, ось як:

Товариші!

По вичерпуючих виводах товаришів референтів, не лишаєть ся мені нічо иншого, як прилучити ся тільки до резолюцій ними поставлених та тим способом станути в ряді сих, що нині маніфестують ся за ідеєю самостійної України, та що бажають робучим українським масам заповнити в будучій Україні повну соціальну справедливість.

Питане самостійности української нації злучене нероздільно із квестією визволу наших робучих мас зі соціального ярма, яке на них вложили чужинецькі дукп. Молодіж розуміючи се, не може забувати ні на хвилю, що з одного боку здвигнене самостійної української держави доконає ся не дипломатичними крутарствами, ні дорогою добровільного виконання справедливости зглядом української нації, а тільки дорогою соціальної борби людових мас против чужих і своїх експлоататорів, так з другого боку здвигати українську державу, що не принесла би зі собою соціальної справедливости, що не здійснила би змагань широких робучих мас, що не була би Україною українського демосу з кожного боку, було би безмислицею і мало-що те злочином супроти нашого народу.

Тому то прилучилим ся до національно-політичних резолюцій поставлених першим референтом, вважаємо рівночасно конечним заявити ся за соціальним постулятом, якого речником був другий референт, одним словом заявляємо ся за „самостійною Україною робучих мас“.

По сїм в імені гірничих академіків з Лубна тов. Володимир Бородайкевич зложив слїдуючу заяву:

Товариші!

Відорвані від мас рідного народу, кинені малим островчиком серед чужої нації, і ми нечисленні слухачі лубненської гірничої академії поспішили радо на отсе віче.

Перебуваючи в чужинї, приглядаючи ся розвоєви культури так духової, як і материяльної тамошних націй — ми не могли замкнути очий на се, що одною із головних підвалин сього їх цвітучого стану є державна самостійність. Сеї самостійности нашому народови брак, брак затим головної і першої условини до успішного розвитку нашого народу.

Та мусимо признати, що наша суспільність довгі літа не усвідомлювала собі постуляту державної самостійности, звідки й походить розмноженє всякого ренегацтва, як і майже з ренегацтвом ме-

жуючого опортунізму, звідки й плили всі оті пошибки та промахи наших політиків та проводирів народу, якими так обильна історія останніх десятиків літ нашого життя.

Недавній се час, як наступила на сім полі реакція і молодша частина нашої суспільности видвигнула ясно і твердо ідеал „самостійної України“.

Слідячи із чужини — сказати-б так — із боку, отсей ідейний переворот, ми почували, що справді щось великого діє ся в нашій вітчизні, ми бачимо, що се сіє ся насіння, якого багаті плоди недалеко будучність мусять принести нашому народові.

І ми витали щирим, горячим серцем видвигненя стягу нашої народної незалежности, бачучи в ній одинокий спосіб виратувати ся Україні від загибелі. І ми зрозуміли, що і наше місце в рядах, що йдуть за сим стягом та присягли лячи або побідити під прапором самостійної України!

Представник гірничих академіків з Пшібраму, тов. Володимир Дутка, промовив ось-як:

Сьвітлий Зборе!

Отсе другий раз доводить ся мені промовляти на вічу нашої молодіжи, як репрезентантови пшібрамських гірничих академіків-Українців.

Та справа, яка минулого року була предметом наших обрад, а яка нині на дневнім порядку — як вони ріжні своєю вагою, своїм значінем! Нині зійшли ми ся ту, аби заманіфестувати ся за ідеєю самостійної України.

Маніфестация справді величава! Голоси усіх частин нашої молодіжи зливають ся в один могучий, боевий пеан!

Нехай-же і нам буде вільно долучити свій голос! Вправді нас мало, але — кажучи за поетом — „сила лежить у правді наших дум!“

Кінчаючи, кличу від моїх пшібрамських товаришів зі щирого серця, з повної груди та з горячою вірою:

...„Встане Україна „І розвіє тьму неволі!“

Від імени слухачів львівської політехніки говорив товариш Павло Дурбак:

Товариші!

„Es wächst der Mensch mit seinen höheren Zwecken“ — ні! не тільки чоловік, а цілий народ росте разом з тим, як зростають его

ідеали. Без ідеалу народ мертвець, се тіло без душі — так сказав Макс Нордав. І так було майже до сьогодні у нас; не було провідної думки, не було якоїсь високої ідеї, котра кермувала би нашими кроками. Ми поступали інстинктивно, несвідомо, майже на потемки; ми не вірили в нічо, а ся зневіра виродила брак віри в людей.

Якеж цілюще жерело, який еліксир потрібний нам до нашого подужання, який стяг належить вивісити, яку пісень засьпівати, в які загреміти сурми? — щоби ми пішли з вдохновенем, з огнем в грудях, готові на найбільші посвяти, на геройські чини?

„Самостійна Україна“ се нехай буде наш ключ, ключ так могутний, щоб мертвих у гробі порушив! Нехай сей ключ ввійде в нашу кров і кости і передає ся грядучим поколінням!

Істория учить, що ідеал самостійности та незалежности народу, хочби і як далекий до здійснення, був найбільшою підмогою духового життя народів.

Пересвідчене, що Італія має бути вольна, сама для себе, надала цілому поколінню тодішніх Італіянців чудесну певність себе і силу діяльности. Кожда дитина, що в Італії побачила світ в часі тої пишної, зоряної пори від 1815 до 1866 р. знала докладно, чого хоче і до чого має змагати. Від хвилі, коли була спосібна ясно думати, вона мовила собі: „Я на те в світі, щоби бороти ся за відроджене Італії. Стану бунтівником, буду носити острокончений капелюх і штилет карбонаря, а в слушний час стану до бою супроти чужих і своїх гнобителів, здійсно високі мрії Данта, — якжеж сего не доконаю, то вчинять се мої сини, мої внуки; а коли се мусить бути, то проллю кров. А коли маю гнити в тюрмі як Сільвійо Пелліко, або коли кат потягне мене на шибеницю як Морелліо, то буду знати, що я не дармо жив!“

Але кінець словам! Ними не багато вдієш! Діла проте, товариші! діла і ще раз діла, діла реального, що провадило би нас скорійше до здійснення витіченої високої та далекої мети. А осягнем її, підносячи освіту та добробут народу. Се нехай буде для нас неменьше важним девізом, хоч воно тільки помічним средством до здійснення великого ідеалу „самостійної України“.

На кінець промовив ще відпоручник львівської університетської групи, тов. Володимир Темницький, слідуєчими словами:

Товариші!

На вслід припала на мене почесна герга промовити в імени найбільшого гурта української академічної мелодіжи.

До віняця горячих заяв, які тут щойно вивірили репрезентанти української молодіжи, що учить ся у ріжних, дальших чи близших провінціях Австрії, я мав би додати заяву львівської університетської молодіжи і сим замкнути сей вінець заповітів молодого покоління Українців — но уважаю се злишним.

Українська молодіж львівського університета уже зложила свою заяву, уже висказала свої національні змаганя і напрями, а висказала їх не словами, вона надала їм сильнійший вираз, зазначила їх вимовнійше, бо заманіфестувала їх як-раз скликанем отього віча!

Не підношу сього, як якусь спеціальну заслугу львівської Групи нашої університетської молодіжи, ні, се був лиш сьвятий обовязок її!

Проживаючи у житевому центрі нашого народа, ми можемо — так сказати би — держати руку на живчику його життя, маємо спромогу відчутти навіть найслабші удари сього живчика і відповідно до того надати напрям своїй роботі.

Коли отже нині львівська група української університетської молодіжи скликала сі величаві збори задля задемонетрованя наших національних змагань та ясного заманіфестованя ірредентистичних ідей українського народа, то зробила се лиш тому, що сього домогало ся сучасне положене наших справ, що вважала обовязком української молодіжи такою маніфестацією відповісти на блудні понятя про нашу національну справу як серед нашої так і серед чужих суспільностей.

Почин до сього віча і заходи коло нього вийшли із львівської громади української університетської молодіжи і тим вона зложила найсильнійшу і найвимовнійшу заяву в справі нашого національно-політичного питаня!..

Українська молодіж займає виімкове становише серед цілости своєї суспільности; на такому становищі не стоїть ніяка иньша молодіж. Саме ізза недостачі старшої інтелігенції, що проводила-б житю свого народа, сей обовязок спадає важким тягаром на молоді покоління української нації. А сі молоді покоління нашого народа дали вже нераз і ось тепер знов дають доказ, що сей тяжкий та одвічальний обовязок радо беруть на свої рамена!

В першій мірі львівська університетська група української молодіжи радо підіймаєть ся сповнення свого обовязку тому, що в першій мірі він на неї спадає.

Наше велике нинішнє сьвято, сей громогласний триюмф ідеї самостійної України, вказує найлучше, що українська молодіж не лиш з жаром сьпіває „Ще не вмерла...“ але, що вона по змозі ділом змагає до сього ідеалу і тут клянесть ся великою присягою

йти далі тим шляхом аж до здійснення ясних мрій сього ідеалу!..

Отсе Ганнібалева присяга української молодіжи на порозі двох віків!..

Коли тов. В. Темницький скінчив, голова зборів уділив слово тов. Михайлу Галушинському, аби він перечитав телеграфічну заяву, надіслану черновецькими товаришами. Отсе зміст сеї заяви :

„Єдина неподільна, самостійна Україна від Сяну й Тиси по Кавказ, без холопа і без пана, є і ніколи не перестане бути нашим найвищим ідеалом. Щоби-ж ми могли осягнути сю високу ціль, треба нам піднести наш нарід культурно і материяльно. Невтомна праця для робучих має нашого народу се заповіт нашого життя! — За українську університетську молодіж в Чернівцях: Івашко, Микола Левицький“.

Отсей телеграм, як і всі попередні усні заяви витало віче живими оплесками.

На сім вичерпано ряд заяв. Голова віча, сконстатувавши замкнене дискусії над сею точкою порядку віча — піддав резолюції гоставлені т. т. Л. Цегельським і Е. Косевичем під голосоване через аклямацію.

Серед грімких оплесків і окликів віче ухвалило згадані резолюції, а заряджене з президії противголосоване скріпило тільки одноголосність ухвали.

Тепер приступлено до другої точки дневного порядку, себто до справи заложення українського університету.

Як референт забрав голос тов. Михайло Галушинський і відкликавши ся до ухвал минувшорічного віча та по короткім умотивованю, поставив слідоучу резолюцію :

Українська академічна молодіж висших шкіл Австрії зібрана на вічу у Львові дня 14. липня 1900 р.

1) жадає від державного правительства заложення українського університету у Львові в як найборшім часі;

2) ухвалює вислати до ц. к. міністерства просьвіти в сій справі поновний меморіял, чого виконане поручає ся президії віча.

По короткій дискусії голова віча піддав сї резолюції під голосоване і віче ухвалило їх одноголосно.

Порядок віча був тим способом вичерпаний і голова віча, товариш В. Старосольський замикаючи віче, сказав отсі слова :

Славні Товариші!

Вичерпаний вже дневний порядок зборів і мені лишаєть ся лишень подякувати за участь і Вам і Високоповажаним нашим Гостям та попрощати Вас желанем щасливої праці й боротьби під стягом, який ми нині піднесли.

Кличі, що звели нас нині разом в отсі стіни, — се старі кличі, що не від нині еднають нас усіх в одні ряди; великий ідеал, який ми нині так однодушно висказали, се той ідеал, що від давна вже сияє нам ясною зорею в нашім народнім житю, се той ідеал, що минушого року заставив нас допоминати ся свого університету, якому сьвятимо ми усї наші сили, за який закордонні наші Товариші кладуть на жертвеннику своє молоде жите. Се знаємо ми добре і знаємо, що його істнованє се не наша заслуга, а заслуга жителя, що засїває цьвіти на могилах, а з мук, крови і сльозів народних розпалює сьвяті огні народних ідеалів!

Тому, коли ми кликали Вас на нараду, то знали ми, що сеся нарада не буде засївом чогось нового, а має лиш скріпити зерно, що запустило вже давно своє коріне в українських душах, що воно бути весняним сонцем для рідної ниви, що тепер чимраз густійше вкриває ся колосєм для добрих людей, острим стеблом для вражої руки.

Таке значіне має ухвалене резолюцій, що кладуть нашим ідеалом самостійність України.

Ухвалене їх являє ся як щось конечне, щось, що мусіло прийти, бо наше жите з усїма його условинами казало нам назвати се, що давно вже було основним тоном нашого ідейного жита. Бо як ми хочемо для цілого сьвіта правди та волі, так в першій мірі болять нас ся страшна неправда, що важким каменем неволі налягла на живий великий нарід і спинює його в природнім розвою.

А далі постулят народньої независимости, се не є лиш постулят етики чи права, а конечне усліве народнього жита, від котрого сповнення зависле сповненє обовязків, які лежать на народнім організмі зглядом цілого людства.

І підносимо ми боєвий стяг нашої самостійности, хоч віримо непохитно, що правда і воля і без нас запанують на сьвітї — бо знаємо, що лиш „vigilantibus iura“, а культурний похід людства лиш сим дає долю, що як борці беруть в нїм участь, а параситам приносить смерть та загибіль.

І підносимо його в упоєню нашої віри, що ідемо в бій не лишень за своє, а за щастє цілого людства.

Підносимо його в тім глибокім пересьвідченю, що Україна, коли стане, то „засьвітить сьвіт правди“ не лишень для себе, а для мілью-

нів страдаючих і в рядах вільних народів піде добувати кращу долю людськості.

В відповідь на бесіду т. В. Старосольського загреміла із пів-тисячі грудий пісня „Ще вмерла Україна!“ — а далі стали вічевики розходити ся, аби вечером зійти ся знов в тій самій сали, де товариство „Академічна Громада“ при ласкавій співучасті хорів „Львівського Бояна“ та ВП. ПП. Ірени і Дарні Шухевичівних почитило першим прилюдним вечерком пам'ять великого учителя, Михайла Драгоманова.

На віче і на вечерок наспіло кількадесять привітних писем та понад сто телеграм зі всіх сторін Австрії, де живуть Українці.

Віче прогомніло. Один день прожила вся наша молодіж разом, одним запалом, одним одушевленем для одної спільної ідеї!

Безперечно величня хвиля, як пів-тисячі благородних, горячих і молодих сердець б'єть ся разом для одної справи; се безперечно мусять вляти віру і в найбільш зневіреного, коли побачить всю українську молодіж ідейною та свідомою побіди та віри, згуртованою під одним прапором — що на нїм ясніє: „Самостійна Україна“!

„Побіда вашої ідеї доконана!“ отсе слова, які довело ся нам чути від чужинців, членів найкрасшої частини російської суспільности.

І ми се знаємо!

Побіда нашої ідеї доконана з сею хвилиною, як за нею станула вся наша молодіж — себто ся часть народу, що з неї вийдуть будучі робітники народнього відродження!

Сила нашої ідеї стала елементарною.

Із сфери критичнього розбору та розумових доказів перенесла ся вона вже в обсяг почувань та здобувши тим способом всі атрибути віри — стала віроісповідю молодіжи.

Отсе й найліпший доказ її неперемінної доконечности й найпевніший знак її побіди!

Її побіди ми певні! а певність ся, могутча та непохитна, дає нам гігантні сили та каже нам йти сміло в бій, в бій, що закінчить ся тільки триумфом нашої справи!

Ідея наша се величне сонце! А перед блиском його огненого проміння уступить тьма звіри, від ясноти його жару осліпне та сконає гидра ренеґацтва!

Ідея наша се прапор побідь! З хвилию, як вона запалить сьвятим полум'ям останнє серце на Вкраїні, з сею хвилию

встане Україна!

Молода Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 9 і 10.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинокі ч.
вносить: в Росії заказн. . . річно 6 ср. рубл., незаказн. 5 ср. рубл., коштує
в Америці річно 2 долари 60 центів.

За редакцію відповідає: Іван Кобилецький, ул. Домбровського, ч. 6.

Адміністрацію веде: Ярослав Стефанович, ул. Чарнецького, ч. 26.

До праці!

З сим числом приходиться ся „Молодій Україні“ вітати у перше новий рік, новий рік, якого не зазначує ніякий календар, та який проте існує і має свій питомий новорічний настрій для тисячів людей, для тисячів людей становить окремий спосіб числити час. Се студентський новий рік!

Він зложив вже офіціалъну „візиту“ усім п. п. директорам та професорам і вони прийняли його „по формі“ цілим апаратом приписаних на се актів: педагогічна машина вже пущена в звичайний рух, новий рік перестав бути новим. Та ще не перестав ним бути по студентським квартирам, серед молоді братії, де усе ще кипить життя живійше чим звичайно, і усе ще вітаємо гостя горячійшим запалом, дужшими силами, смілійшими надіями, новими плянами.

Притім се хвиля, коли охотники та недобровільні скитальці переходять у другі міста, переносять з собою добрі чи алі сторони студентського життя своїх давнійших Товаришів — вітають нових, з котрими мають ділити спільну долю через нових десять місяців шкільного року.

Десять місяців молодого життя — сеж чималий шматок часу в життю молодіжи, і сих десять місяців мусить для нас бути походом на ясні, зоряні вижини ідеалів, де доля України жде нашої праці, жертв і посвяти.

І тому нинішня хвиля се хвилина рефлексії, в якій стають перед нами живіше чим коли усі ті питання, на які маємо відповісти нашим житем. Між ними одно, важніше усіх: які обов'язки наші на нинішний час, і чи сповнюємо ми їх, як слідує молодіжи закріпощеного, нещасливого народу?

А поставити його мусимо ще й тому, що тепер власне переживає, або завтра переживе українська молодіж основну зміну сего, що становило, а вчаси становить ще зміст її життя, пережити мусить зміну свого життя зовсім ріжну по обох боках кордону. Зміною сею в Росії є рішуче зрване з дотеперішньою традицією нашого національного життя під царським урядом. Місце нерішучого і — скажім собі правду у вічі — ретроградного „українофільства“ заняла у Товаришів з надніпрянської України глибоко понята, поперта зрозумінем суспільного життя ідея. І в сій заміні лежить велика вага часу для закордонних Товаришів.

Їх послідні виступи, виступи рівночасні майже в царині письменства і практичного життя — маю на думці видані ними брошури, арештованя гімназистів в Лубнах та завязане робітничої соціалістичної партії, в якій молодіж, коли вона жива та ідейна, мусить відограти свою ролю, — сеї виступи овіяні одною думкою, осіяні одним ідеалом — се справді „перші стріли в борбі, яку на цілій боєвій лінії підймає закордонна Молода Україна.

А на сей бій, великий та сьвятий, чи поблагословлять батьки своїх дітей? Чи може проповідати-муть їм смирне жите невільників, вказувати на родинне щасте та „тихий а щирий“ патріотизм?

Певна річ, що будуть такі, що раді побачать своїх синів на жертвеннику ідеї, але не менше прийдеть ся витерпіти борцям „матерні горячі сльози“ і „батьківські тяжкі, кроваві“, що наляжуть на їх тяжше вражої, хижої руки. І се певне, що стріне їх критика поважної части суспільности, критика, що в своїм словарі не має слів „жертва“ „сьмілість“ та „завзяте“, лиш „розвага“, „холодна кров“ і „уміроване“. А тоді піде боротьба на два боки і піднесе високо українську молодіж, що знайдеть ся в боєвім розгарі, а своїм огнем, приміром жертв потягне і сих, що нині видіють і пропадають для великої Нені. Бо така спільна судьба кожної боротьби за великий, живий ідеал.

Се вага нинішньої хвилини для Товаришів над Дніпром.

Інакше над Дністром та Сяном. І тутки переживає молодіж зміну свого положеня, яка мусить, а бодай повинна вплинути на зміну її життя. Та сеся зміна інакша чим в Росії:

Поредовсім не виходить вона від молодіжи, бо сеся не то що не змінила ні своїх ідеалів ні горячої любви, з якою їх вже не від нині заступає, а як-раз нині, коли вирівнялись ріжничі поглядів,

що її колись ділили, становить вона ідейну цілість, яку ледви чи коли становила. Є ще друга різниця між положенем молодіжи по обох боках кордона. Коли Товариші зпід царя зривають ся на бій, молодіж в Галичині скінчила власне, або кінчить перший акт великої борби і кінчить його — побідою!

Чи парадокс се? — Се правда!

Українська молодіж святаєть нині побіду серед галицької інтелігенції двох ідей, за які бореть ся вона і які дають зміст її життю від кількох десятків літ. Сесі ідеї се національна і суспільна ідея вільної України без холопа і без пана. Вони побідили, а передусім побідила національна ідея. Хоч стоїть против неї валка ренегатів, сповнилось се, чого так горячо бажала молодіж: під її прапором згуртовалась уся свідома а чесна часть суспільности і говорить, як говорила молодіж: „хто не з нами, той против нас“! А хто не стоїть нині, стояти не завтра, бо побіда іде хоч тихо та за те постійно, певним шляхом ідейної еволюції.

Не так повна побіда другої ідеї, ідеї соціальної рівности. А всеж таки і він, сей страшний соціалізм, що недавно ще кровавим маревом переривав сон наших патріотів, витиснув своє знамя на цілім життю галицької України, переіначив цілий її давний світогляд, заставив її бороти ся за свої постуляти, хоч не один з борців і нині ще не важить ся охрестити соціалістом.

Сеся побіда ідей змінила основно положене молодіжи. Нинішня молодіж се не ті перші Драгоманівці-радикали, які знали, що там на світі „други й не-други гнівні та сердиті і нас і нашу мисль і діло те — кленуть!“

Теоретичні різниці, що колись так ярко ділили суспільність на старих та молодіж“, нині вже вирівнані бодай остільки, що ніхто — хіба який закостенілий Рутенець-ортодокс, далеко поза руслем життя стоячий — не скаже на мене „anathema sit“ за те, що я соціаліст, або що вірую в ясну будучність вільної України. А коли проте ще від часу до часу стоять ворожо против себе старі та молодіж, то як-раз сесі сцисі показують, як основно змінились обставини. Вони чимраз менше є „принципіальної“ натури, чимраз менше стирають ся в них два зовсім противні, непомірими світогляди, а чимраз більше носять вони знамена стріч різних поглядів, які можуть знайти ся серед людей того самого національного та суспільного переконання. Се боруть ся люди, і то не люди двох окремих, а люди одного світа.

Сказати одним словом, світогляд української інтелігенції в Галичині зрадикалізував ся, і се власне є першою побідою Молодої України в Австрії. А хотяй яка вона ще неповна сеся побіда, ми мусимо з нею подвійно числитись: раз, мусимо бути

свѣдомі сего, що се лиш часть побіди, що багато ще перед нами праці та боротьби, а відтак мусимо зрозуміти се, що вона змінила обставини нашого життя, та що серед змінених обставин і праця наша мусить а бодай повинна змінитись.

Передовсім не сьміємо ми попасти в упоене побідою. Пересторога ся лиш на перший погляд здаеть ся злишною. В дійсности ми тим ближші небезпеки опустити руки, що не лишень ідейні відносини молодіжи до суспільности змінились, а змінив ся і все ще зміняеть ся її так великий колись уділ в народній роботі. Що колись вже ізза самого браку рук мусіла робити молодіж, те зроблять нині за ню ті, що покинули вже її ряди, а крик, який підніс ся против веденої молодіжию „політики“, чи другі ще причини, яких він був висловом, відкинули молодіж від безпосередної участі в публичнім ділі.

Правда се, що „політиканство“ молодіжи мало свої лихі наслідки, передовсім сей, що в надмірній праці, в практичній роботі, яку брала молодіж на свої плечі, не один переставав розвивати свої умові та моральні сили, а другий й зовсім зломив ся, заки їх міг розвинути.

Звідси ішли ті численні метеори молодих талантів, що заблиснули одним або другим виступом на нашім овиді і пропадали в морі непамяти. Але сеся робота молодіжи давала їй живий запал, учила її любви до ідеала і вчила за його боротись, не дозволяла, щоб ідейний інтерес молодіжи став ся для неї лиш теоретичним інтересом.

Брязкіт кайданів, що десь „на дні“ в'їдались в руки товариша — сеж могучий боевий клич для оставших на волі!

Нині хоч чутний ще сей брязкіт, то чутний він з віддаленя років — і чим дальші ми від його, тим більше запалу і любви ми мусимо виснути із себе і зачерпнути із сеї керниці, з якої брали його наші попередники, перші борці і перші мученики за наші ідеї. Сеся керниця — се нарід!

Тож в нарід Товариші, в сей нарід великий, окрадений, що своєю кровю полив знова жертвенник волі. Ідїм до його з словами правди й науки, як віщуни нового часу, що йде — а там наберемо й самі сьвятого, непорочного вогню борців ідеї!

Нині молодіж надто відсунула ся від безпосередного зношеня ся з народом, хоч стало ся те в наслідок роботи коло з'єднання всеї молодіжи в одно тіло і надати єму одно, свѣдоме національне пятно. Тож коли се осягнулисьмо, мусимо сказати, що яку небудь норму поставимо собі, чи обіймемо нею „практичну діяльність“, чи як задачу молодіжи поставимо власне, теоретичне образование, одного не вільно нам вчинити: не вільно зривати безпосередної звязи

з народом, коли хочемо удержатись на високім становищі будучих борців за його права. Сеся звязь з народом се не значить, що ми маємо закинути працю над собою. Як-раз значить вона щось противне: вона дасть нам запоруку, що і наше добуване ананя, наше теоретичне образованє мати-ме перед собою ясну ціль, що воно буде тим основнійше і тим більше дасть нам вдоволення, чим яснійша буде сеся ціль.

Що так є, показують факти. Як-раз тоді, коли найживійші були зносини молодіжи з народом, найживійше бив живчик ті умового життя. Тоді власне повставало наше нове, головно-ж політичне та публіцистичне, але попри того й красне письменство. Як доказ сего умового життя лишились нам крім брошур та видань, що й нині ще не стратили свого живого значіння, стовпці періодичних видань, переповнені працями тодішнього молодого покоління.

Ні один случай публичного життя не минав тоді без ширшої, бо публичної, теоретичної дискусії.

Як характерний для нас, подаю один факт, що подія такої ваги як утворенє нинішних партійних відносин в галицькій Україні перейшла без ніякої майже теоретичної дискусії серед молодіжю.

А я думаю, що ніколи ще так як нині не потребує наша молодіж глибокого політичного образованя, і ніколи не повинна так пильно як нині держати руку на живчику публичного життя.

Побіда національної ідеї се не кінець, се щойно початок боротьби та праці! Вона вчинила, що ми є народом, а не темною етнографічною масою, але zarazом заставила нас сповнювати обовязки, які мають лучити нарід з великим людством. Ті обовязки вимагають праці, від якої не сьміє відказати ся молодіж. А рівночасно побіч сеї спільної з цілим народом загально культурної роботи, жде нас друга, яка впаде виключно на наші плечі.

Іде до нас зміна суспільних відносин галицької України, і то зміна основна. Починає ся диференцияція, розклад на верстви та класи до недавна ще одноцільної мужицької нашої суспільности. З одного боку сьвіжа, молода буржоазия затрачує чимраз більше традицію свого „хлопського“ походження, з другого починаєть ся поворот відпавшої колись „во время люте“ від нас аристокрації. Одно і друге грозить небезпекою сему поступовому, ідейному сьвітотглядові, за який боролася так завзято молодіж — тож „saveant“ усі ті, яким не є байдужим, чи стяг України сияти ме високо, чи впаде в болото замішане реакцією!

Доки виключно селянство рішало в нас про народню справу, доки воно було одиноким знаменником, до якого мусілось звести кожду публичну думку, доси мали ми в нашім тяжкім лихоліттю одну гордість: ми були справді демократичною нацією і сей наш демократизм зробив наш народний стяг стягом поступу, стягом бо-

ротьби против неправди і гнету. Побіч обідраного мужика не могло наше попівство видвигнути чужої йому клерикальної програми, ані нечисленна інтелігенція виступити зі своїми вузко-клясовими постулятами. Так було вчера, а в части є ще нині, але чи буде так завтра? Се питає, яке рішить жите, але як-небудь воно його має рішити, молодіж одну лишень повинна відіграти роль у сім рішеню.

Хтож се молодіж?

З точки зрїня розвою народу се найпоступовійша його частина. Коли так є, нарід розвиваєть ся, в противнім случаю він костеніє. Обязком молодіжи удержувати постійний розвій народу, а передовсім не дозволити йому ні кроком цофнутись взад. Сей обовязок розуміє та сповнить українська молодіж.

Неприятель не наступив ще, але його перші сторожі, його заповідь вже видні для нашого ока і ми будемо готові стрітити його і, не позволимо третій раз задушити здорову народну думку, що перестояла в кривавих лихолітях подвійну зраду своєї інтелігенції. Молодіж піде на стрічу кождому, хто не покорить ся її ідеалам політичної волі, культурної гуманности, суспільної рівности — і молодіж побідить, коли вона буде, чим бути повинна: висловом терпінь та бажань поневолених верстов.

Тож до роботи Товариші! Поки ще час, коваймо збруї, щоб не було колись за пізно!

Над війском тягнуть гайворони і дають знати про його похід. По галицькій Україні розлітають ся гайворони назадництва і кличуть до нас, до усеї поступової, до усеї ідейної части народу: за збрую!

Зрозуміймо сеї голоси і сповнім свій обовязок. Внесім в гору наше знамя і сповнім, що на йому написане: се кличі правди та волі, сеж постулят безнастанного поступу на усіх областях житя!

САМООСВІТА.

Сповняючи прийнятий обов'язок, хочемо отсе подати Товаришам і Товаришкам кілька слів про сі книжки, які мають бути основою самоосвіти. Не хочемо писати тут повної, скільки можна, бібліографії добрих книжок, як се кождому спеціалістови треба, ані не хочемо, щоб подані тут книжки уважати остаточною метою самоосвіти і усе понад те вже непотрібним; ні, ми бажаємо подати загальний показчик для тих, що хочуть дорогою самоосвіти дійти до більшого знання, як у школі набуваєть ся. Притім визначаємо два роди книжок, одні, які кождий освічений чоловік мусить знати, инші-ж такі, які добре есть прочитати.

Навіть кождий спеціаліст знайде у визначених підручниках показані инші праці і власні жерела, значить, можуть вони бути вступним ступенем спеціальних студій. Не входимо тут в питання, як ділити науку взагалі, а збираємо в поодинокі групи, як се звичайно в житю приймаєть ся.

I. ЧАСТЬ.

A) Істория.

1. Всесвітня істория.

Політичної історії людскости учать достаточнo в середних школах, а найновіший підручник її *I. Закржевского* т. з. Всесвітня Істория (I. т. старинні віки; II. т. середні; III. т. новіші), есть у своїм роді знаменитий, особливо два перші томи, бо останній зліплений доволі механічно і не цілком безсторонно. Сей підручник має ще сю добру прикмету, що не обмежаєть ся виключно на політичні події, але й подає теж звістки про внутрішній устрій, про звичаї, науку, штуку та літературу; короткі змісти після довших періодів улекшують перегляд. Саме тепер виходить український переклад сеї книжки д. Ол. Барвінського.

В границях сеї книжки кождий звичайно виносить відомости про політичну історію і в загальнім обемі вона достаточна, одначе її треба доповнити в певних спеціальних періодах.

Як загальний вступ до історичної науки можна поручити добру книжечку: *Langlois Seignobos, Introduction aux études historiques, Paris 1898.*

Для докладніших студій вступом може служити книжка *Bernheim-a, Lehrbuch der historischen Methode, Липськ 1894.*

Окрім згаданого вище підручника всесвітньої історії вказати ще треба:

1) *Oskar Jüger*, Weltgeschichte in vier Bänden, Leipzig 1891-2 ціна 24 марки. Підручник добрий тим, що має богато гарних ілюстрацій, виклад науковий, хоч тяжкий.

2) *Maréchal*, Histoire contemporaine de 1789 à nos jours. I т. 1789—1848, ст. 691, II т. 1848—1890, ст. 744; Paris 1890. Книжка для шкільної молодіжи, легко і гарно написана.

З більших наукових підручників всесвітньої історії треба згадати:

1) *Leopold Ranke*, Weltgeschichte, популярне видане у 2 томах (60 кор.). Се одинокий більший, писаний одним чоловіком, підручник політичної історії (до XV в.) що має наукову вартість ще й досі, хоч від написання його минуло пів століття. З деякого боку (виклад, освітлення, погляд) незрівняний.

2) *Oncken*, Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen, 1878—1894. Се збірне видання 25 істориків, складаєть ся з чотирьох серій, а 33 праць заокруглених у 45 томах. Поодинокі праці не однакової вартости, деякі з них одначе дуже гарні.

3) *Lavisse Ramban*, Histoire générale du IV. siècle à nos jours, 12 томів. Збірник подібний, як попередний, подекуди одначе меншої вартости; до історії Франції се найліпший повний підручник.

З історичних часописий згадаємо ось що:

1) Записки Наукового Товариства ім. Шевченка поміщають у відділі Хроніки перегляд літератури по всесвітній історії.

2) *Historische Zeitschrift*, herausgegeben von H. v. Sybel; виходить 4 рази в рік у Берліні (ціна 11 мар. 25 фен.) містить головно праці з політичної історії.

3) *Revue historique*, виходить у Парижі під редакцією Monod-а 6 разів у рік, старанно ведена (ціна 33 фр.).

4) *Kwartalnik historyczny*, виходить у Львові і поміщає „перегляд літератури“ всесвітньої історії.

5) *Историческое Обозрѣніе*, видаване в Петербурзі від 1890 проф. Карѣвом.

Тепер перейдемо до праць про поодинокі часи всесвітньої історії.

До історії Старинного Сходу найкрасшим підручником треба уважати:

1) *Ed. Meyer*, Geschichte des Alterthums. I. B. Geschichte des Orients bis zur Begründung des Perserreiches. Stuttgart 1884 (12 марок). II. B. Geschichte des Abendlandes bis auf die Perserkriege. Stuttgart 1893 (17 марок).

2) *Hommel*, Geschichte des alten Morgenlandes. Stuttgart 1895 (Sammlung Göschön Nr. 43) коротенька, науково написана історія Сходу, з показчиком літератури, легко приступна (ціна 48 кр.).

3) *S. Lefmann*, Geschichte des alten Indiens, 1890 (третій том збірника Onckena, ціна 24 марки).

До історії Греції окрім *Meuer*, Geschichte des Alterthums II. т. дуже цікавою працею єсть:

1) *Iulius Belloch*, Griechische Geschichte. Strassburg 1893. I. т. до пеллопонеської війни, II. т. до смерти Александра Великого. (ціна 19 мар.) Автор бере під розвагу головню економічні обставини і подає оригінальні погляди.

2) *Ad. Holm*, Griechische Geschichte. 4 томи, 1894 (ціна 54 марок.)

До історії Рима на першому місці згадати треба монументальну працю:

1) *Theodor Mommsen*, Römische Geschichte. Останнє виданнє в пяти томах, I—IV до смерти Цезара, V історія римських провінцій до Діоклеціана. Ціна 48 мар. Єсть і в лихім польськїм перекладі Дзеконьського.

2) *Victor Duruy*, Histoire des Romains jusqu'à l'invasion des barbares. Paris 1879—85. В семи томах (ціна 52 фр. 50 сант.) найліпший підручник до історії цїсарства.

3) *B. Niese*, Römische Geschichte, друге виданнє 1896 (ціна 5 мар.). Праця дуже поважна.

4) *K. Nitsch*, Geschichte der röm. Republik, Leipzig 1884—6, 2 томи (10 мар.) обговорює економічні обставини і положенє низших верстов, особливо селян.

До середніх віків окрім *Ranke*, *Onckena*, *Lavis* і *Rambaud* згадаємо ще найважнійші:

1) *Karl Lamprecht*, Deutsche Geschichte. Berlin, 1891—1895, досї 5 томів (ціна 40 мар.) праця високо талановита, обговорює головню економічні обставини, перешита одначе німецьким шовінізмом.

2) *John R. Green*, Geschichte des englischen Volkes, переклад з англійського у Берліні 1889 р. (14 мар.).

3) *Diercks*, Geschichte Spaniens. Berlin 1896. 2 томи (ціна 28 мар.).

4) *Huber*, Geschichte Oesterreichs до р. 1648, 5 томів. Gotha 1885—96. Праця дуже спеціальна. Приступнійша.

5) *F. Mayer*, Geschichte Oesterreichs mit besonderer Rücksicht auf Kulturgeschichte. 2 томи, друге виданнє 1900.

6) *F. Kroner*, Oesterreichische Geschichte (Sammlung Göschön Nr. 104 і 105), короткий, добрий підручник політичної історії Австрії (ціна 96 кр.)

7) *E. Geier* й *F. Karlson*, *Geschichte Schedens* (до 1706) 6 томів. 1832—87.

8) *I. Lippert*, *Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit*. I. т. 1896. (14 мар). Знаменита праця про внутрішні відносини.

9) *Palacky*, *Geschichte Böhmens* в 5 томах (до 1526 р.) в кількох теж виданнях по чеськи.

10) *Jireček*, *Geschichte von Bulgarien*, Прага 1874.

11) *С. Соловєв*, *Исторія Росіи*, у 26 томах, кілька видань, поважна, але тяжка і примітивно писана праця.

12) *M. Bobrzyński*, *Dzieje Polski w zaręysie*, в 2 томах, кілька видань.

13) *W. Wattenbach*, *Geschichte des röm. Papstthums*. Berlin 1876. ст. 318, ціна 7 мар. Книжка наукова і безсторонна обнимає історію папства до собору в Базилі.

14) *R. Schröder*, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*. Leipzig 1889, 868 ст. (20 мар.) Добра історія розвитку суспільно-державних порядків Німеччини.

15) *Luchaise*, *Les communes francaises à l'epoque des Capetiens directs*. Paris 1890. Єсть се історія розвитку волі французьких міст.

16) *Stubbs*, *Constitutional history of England*. В трьох томах подана історія внутрішньої організації аж до XV ст.

17) *J. W. Draper*, *Боротьба релігії і науки*. Переклав Мих. Павлик. Львів 1898. ціна 3 коп.

18) *H. T. Buckle*. *History of civilisation of England*. Славна свого часу і сього дня ще не без значіння книжка єсть теж у німецькім та польськім перекладі. З огляду на перестарілість деяких поглядів автора можна поручити популярний виклад сеї книжки зроблений по російськи О. К. Нотовичом (по польськи вид. Добровольский у Варшаві 1897 р., ц. 75 коп.).

19) *A. Rambaud*, *Histoire de la civilisation française*. Paris 1889, 3 томи.

20) *Ashley*, *An introduction to english economical history*. 1888.

21) *Henzeam Rhyn*, *Kulturgeschichte des deutschen Volkes*, 1892, 2 томи, ціна 30 марок.

22) *G. Grupp*, *Kulturgeschichte des Mittelalters*. Stuttgart 1894, у 2 томах, ціна 6·20 мар.

До новітньої історії показати можна ось які найважніші книжки, хоч багато з поданих вище входять у нові часи:

1) *Н. Карпєв*, *Исторія Западної Європы вь новое время*, виходить у Петербурзі, досі 6 томів. Головно звернено гадку на культурні та соціальні відносини. Писана легко й інтересно.

2) *Ch. Seignobos*, Histoire politique de l'Europe contemporaine (1814-56). Paris 1897, ст. 814. Історія внутрішніх відносин, написана гарно, легко й оригінально. Дещо перекладено на українську мову, як про сучасну Англію у Л. Н. Вістнику 1898 р. (пер. Ів. Франка). Небарою друкувати-меть ся переклад історії Австрії.

3) *Debidour*, Histoire diplomatique de l'Europe (1814—78). 1891 у 2 томах. Може вважатись доповненням попередньої.

4) *T. V. Macanlay*, History of England, єсть теж у польськїм перекладї у 10 томах (цїна 7 руб.); праця одна з найкрасших в історичній літературї, має вартість і сьогодні, хоч писана близько перед пів столїтєм.

5) *H. Taine*, Les origines de la France contemporaine. 6 томів; ділить ся на 3 часті: l'ancien regime, la révolution і le regime moderne. Праця написана дуже оригінально, з філософїчним підкладом, належить теж до найкрасших праць в історіографії.

6) *M. Mignet*, Histoire de la révolution française, різні видання, у німецькїм перекладї появилась у бібліотеці Reclam-а і коштує 60 кр.; потрібний підручник історії великої революції.

7) *H. Sybel*, Geschichte der Revolutionszeit (1789—800), Stuttgart 1900. 10 томів, цїна 36 кор. Гарна і талановита, хоч не цілком об'єктивна праця.

8) *A. Sorel*, L'Europe et la révolution française, у 4 частях, обговорює дипломатичну історію того часу.

9) *Thiers*, Histoire du consulat et empire; єсть теж у польськїм перекладї в 11 томах. Праця свого рода знаменита, хоч задля пієтизму до Наполеона на все подекуди тенденційна, але проте для студій конечна.

10) *W. H. Lecky*, England in the XVIII century. Дуже добра книжка, вийшла теж по німецьки.

11) *T. V. Mackanlay*, Essays, вийшла теж у німецькїм та польськїм перекладї і тішить ся досї великою славою, особливо нариси про Фридриха В., Мільтона і Макіавелї.

12) *Saint René Taillandier*, Serbie en XIX s. Новїша історія Сербії, єсть теж у польськїм перекладї.

13) *I. Burckhardt*, Geschichte der Renaissance in Italien; єсть класична праця була перекладана майже на всі європейські мови. Належить до необхідних книжок.

14) *Ranke*, Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten, у 3 томах.

2. Історія України.

Обняти українську історичну літературу розмірно доволї легко, бо по перше вона не дуже численна, по друге вона майже уся зіб-

рана в однім видавництві п. з. *Руська Історична Бібліотека*. Вона ціла майже зложена з перекладів, бо з історичних розвідок про Україну найбільше вийшло по російськи. На жаль одначе переклади сі в більшій половині не наукові, тому кождий, хто серіозно займаєть ся історією України, мусить звертатись до оригіналів. На рівні з оригіналами можна вживати ось які томи Р. Історичної Бібліотеки :

1) *І. Липниченко*, Суспільні верстви Галицької Руси XIV—XV в., ст. 268 (VII т.).

2) Монографії до історії української церкви, ст. 162. (VIII т.).

3) *В. Антонович*, Останні часи козацтва на правобережжю (XVIII т.).

4) Розвідки про народні рухи на Україні-Руси в XVIII в., 295 ст. (XIX т.).

5) *Я. Шумгин*, Начерк Коліївщини., ст. 219 (XX).

6) Розвідки про селянство (друкують ся).

Всі иньші томи Р. І. Б. наукової вартости не мають, хоч усе таки для читання надають ся. При студиях треба звернутись до оригіналів, особливо монографій Костомарова. Перші п'ять томів вже сьогодні цілком непотрібні, від коли маємо початок повного підручника нашої історії п. з.:

7) *М. Грушевський*, Історія України-Руси досі 2 томи, третій вийде незабаром — усі обіймуть цілий княжий період, при тім багато призначено місця на внутрішню економічну, суспільну та культурну історію. Цілість приготовуєть ся у 7 томах. Буде се перший повний, справді науковий підручник, якого окрім Палацкого нема в цілій Словянщині. Подана докладно уся иньша література і жерела.

8) *В. Антонович*, Бесіди про часи козацькі на Україні. Чернівці 1897 р. — Єсть се короткий на-пів-філософічний погляд на історію козацтва, написаний гарно, хоч не без фактичних похибок та фальшивих гадок.

Вкінци згадаємо про популярну книжечку *Л. Цегельського* п. з. *Україна і Москва* (виданне Просьвіти) написану зі значною ерудицією, дещо без критики. Згадуємо тому, що се перша проба (після „Бесід про часи козацькі“) дати суцільний історіософічний огляд нашої минувшини.

Зрештою постійно виходять у світ коротші монографії і розвідки „в Записках“ і „Історичнім Збірнику“ Наукового Товариства ім. Шевченка.

3. Історія науки.

1) *T. Vignoli*, Mythus und Wissenschaft (Internationale wissenschaftliche Bibliothek, XLVII B.), ст. 317. Leipzig 1880. Ціна 5 марок.

Найкрасша книжка для початкових студій. Автор стараєть ся вивести міти і науку з психольогічних основ.

2) *E. B. Tylor*, *Sywilizacya pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów. Przekład Z. Kowerskiej.* Warszawa 1898. Ціна 4 руб. 80 коп. Книжка ся має наукову славу.

3) *J. W. Draper*, *Боротьба віри з наукою*, переклав М. Павлик. Львів 1898. Ціна 3 кор.; книжка написана гарно, ясно і легко, до того спокійно; дає огляд цілого розвитку відносин между вірою і наукою.

4) *O. Zöckler*, *die Geschichte der Beziehungen zwischen Theologie und Naturwissenschaft*, у двох томах. Сю працю можна вважати розширенням попередньої.

5) *W. Whewell*, *Geschichte der inductiven Wissenschaften* (астрономія, фізика, механіка, хемія, геологія, мінералогія, хрусталографія, ботаніка, зоологія, анатомія, фізіологія) übersetzt von J. Litrow. Stuttgart 1839—42.

6) *E. Mach*, *Die Mechanik in ihrer Entwickelung historisch-kritisch dargestellt.* Leipzig 1897 (Internationale wissensch. Bibliothek, LIX B.) Ціна 8 мар. Критика признала сей твір класичним задля своєї глибоки, ясности та критицизму.

7) *L. Mabileau*, *Histoire de la philosophie atomistique.* Paris 1895, ст. 560. Ціна 12 мар. подає історію філософічних поглядів на атомістичну теорію.

8) *Hoppe*, *Geschichte der Electricität.* Leipzig 1884.

9) *I. Poggendorf*, *Biographisch-litterarisches Handwörterbuch für Geschichte der exacten Wissenschaften.* Leipzig 1900. 4 томи. Обнимає жителиси і характеристики славних природників.

10) *T. A. Lange*, *Historja filozofji materyalistycznej.* Переклад Сьвантоховського і Єзерського. Варшава 1981, 2 томи, ціна 2 руб. 50 коп.

11) *М. Тронскій*, *Нѣмецкая психологія въ текущемъ столѣтіи.* Москва 1883. 2 томи. Ціна 6 руб. Перший том обнимає англійських психольогів.

4. Історія суспільности і культури.

1) *L. Krzywicki*, *Lud y. Zarys antropologii etnicznej.* Warszawa 1893. Ціна 2.50 руб. Книжка написана популярно, але вповні науково і гарно, особливо перша частина може уважатись добрим вступним підготованнем.

2) *E. B. Tylor*, *Antropologie.* Теж по польськи в перекл. Бонковскої. Варшава 1887 ст. 413. Се найкрасший підручник антропологиі і від нього студії треба конечно почати.

3) *Ф. Енґельс*, Початки родини. Львів 1900. Накладом У. Р. Видавничої Спільки. В більшості се оперте на студиях Морґана про первісні суспільности. Ціна 60. сот.

4) *М. Kowalewsky*, Les origines de la propriété et de la famille. 1892, ціна 4 фр. Єсть теж у перекладі польським і російським.

5) *М. Hoernes*, U r g e s c h i c h t e d e r M e n s c h e i t (Sammlung Göschel Nr. 42) Leipzig, 1895. Ціна 48 кр.

6) *Кавцкі*, Народність і її початки. Переклав В. Будзиновський. Накладом У. Р. Вид. Спільки. Львів 1890. Ціна 1 кор. 50 сот.

7) *J. Lippert*, Culturgeschichte der Menschheit. Stuttgart. У двох великих томах, ціна 20 мар. Єсть се найбільший і може найліпший підручник історії культури, одначе він не надаєт ся для початкових студій, будучи тяжко писаний.

8) *Е. В. Tylor*, Cywilizacya pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofji, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów. Przekład Z. Kowerskiej. Warszawa 1896—8. У двох томах 4 руб. 80 кор. Книжка добра, одначе не знає нічого про нові напрями.

9) *Е. Laveleye*, Własność pierwotna. Warszawa 1889. Ціна 1 руб. 50 коп. Книжка гарна, але переклад лихий.

10) *К. Buecher*, а) Die Wirtschaft der Naturvölker, Dresden 1898. Ціна 1 мар. б) Entstehung der Volkswirtschaft. Tübingen 1898. Ціна 5 мар. 60 фен. Сі праці мають велику наукову вартість, тому особливо поручають ся.

11) *Л. Metchnikoff*, La civilisation et les grandes fleves historique. Paris 1889. Ціна 3 фр. і 50 сент. Єсть теж російський і польський переклад.

12) *Wundt*, Die Völkerpsychologie. I. В. Sprache und Mythos, Leipzig 1900. Вислід кількадесятьлітньої праці німецького ученого, використовує дуже багато матеріалу і доходить до оригінальних висновків.

13) *Н. Spencer*, The descriptive Sociology. Осьми-томова праця збирає старанно матеріали і порядкує його. Єсть теж у польським перекладі І. К. Потоцкого. Доповненням до нього служить :

14) *Th. Waitz*, Anthropologie der Naturvölker.

15) *Schrader*, Sprachvergleichung und Urgeschichte, Jena 1890. Ціна 10 марок. Наукова вартість цієї книжки дуже велика, впроваджує в науку нову методу означування передісторичної культури на основі мови. Спеціально іде тут мова про Арийців.

16) *W. J. Hoffmann*, The berinings of writind. New York 1895. Найкрасна праця про історію штуки писання.

17) *Е. Grosse*, die Anfänge der Kunst, Leipzig 1894. Ціна 5 марок. Книжка заслугує на увагу. Вийшла теж по польськи в Варшаві.

18) *K. Macaulay Posnet*, *Literatura porównawcza*, przekład dra Z. Daszyńskiej, Warszawa 1895. Ціна 2 рублі. Автор визначає поодинокі степені розвитку літератури в залежності від суспільних обставин.

19) *Andrew Lang*, а) *Myth, ritual and religion*, 1887. б) *Custom and myth* 1885. Це найважливіші книжки до історії релігійних вірувань.

20) *J. Lippert*, *Allgemeine Geschichte des Priesterthums*, Berlin 1883—4. У 2 томах. Ціна 8 зр. 40 кр.

Що-до розвитку родинних інституцій то окрім *Mоргана* та *Енгельса* можемо вказати ще:

21) *E. B. Tylor*, *O metodzie badań rozwoju instytucyj w zastosowaniu do praw małżeństwa i pochodzenia*. Przekład A. Bałowskiej. Warszawa 1897. Ціна 20 коп. Тут бачимо старанне доказати, що матриархат був перед патріархатом.

Противна сьому поглядови єсть:

22) *C. Starcke*, *Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung*. Leipzig 1888.

23) *E. Grosse*, *Die Formen der Familie und der Wirtschaft*. Leipzig 1896. Ціна 5 мар.

5. Передісторія.

1) *M. Hoernes*, *Die Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande der Wissenschaft*. Wien 1897. Ціна 12 кор. Єсть теж скорочена розвідка у „Sammlung Göschen“ Nr. 42.

2) *L. Niederle*, *Lidstvo v době předhistorické ze vlastním zřetelem na zeme slovanské*. Praha 1893—4. 2 томи. Добрий підручник на початок, особливо тому, що обговорює теж словянську археологію.

3) *E. Majewski*, *Wskazówki do konserwowania przedmiotów starożytnych*. Warszawa 1897. Подает ради, як ходити коло збирання і переходу старинностей.

6. Історія штуки.

Для першого познайомлення зі штукою може послужити книжка: *E. Pécant i K. Baude*, *L'art* (2 фр.).

Дальше можна поручити:

1) *Taine*, *Philosophie de l'art*. у 2 томах. (7. фр.). Саме ім'я Тена показує вже вартість цієї книжки.

2) *Wil. Lübke*, *Grundriss der Kunstgeschichte*, в кількох виданнях; останнє Stuttgart 1892, у 2 томах. Ціна 17-10 мар. Праця особливо придатна для популяризації історії штуки.

3) *Toi sam*, Geschichte der Architectur, у 2 томах (30 мар.).
Сей твір признано знаменитим у своїм роді.

4) *J. Burckhardt*, Geschichte der Renaissance in Italien, кілька видань (15 мар.).

5) *R. Muther*, Geschichte der Malerei, у 5 томиках (Sammlung Göschen Nr. 107—111, ціна 4 коп. 80 сот.).

6) *H. Stegmann*, Plastik (Sammlung Göschen Nr. 116, ціна 96 сот.).

7) *Köstlin*, Geschichte der Musik im Umriss.

7. Історія філософії.

1) *Oswald Külpe*, Einleitung in die Philosophie. Також в польськiм перекладі в видавництві „Wiedza i Życie“.

2) *Friedrich Paulsen*, Einleitung in die Philosophie.

3) *Henryk Struwe*, Wstęp krytyczny do filozofii.

4) *Wilh. Max Wundt*, Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele.

5) *Franz Brentano*, Psychologie vom empirischen Standpunkte.

6) *Christoph Sigwort*, Logik.

7) *Friedrich Überweg*, Grundriss der Geschichte der Philosophie. Berlin 1898 в 3 томах. Уважається як найліпшим і найповнішим підручником історії філософії.

8) *G. A. Lange*, Geschichte der materialistischen Philosophie und ihre Bedeutung in Gegenwart. У двох том. Польський переклад 2 руб. 50 коп. Книжка та написана зі становища противного матеріалізму.

9) *Otto Willmann*, Geschichte des Idealismus. Braunschweig 1894—1897. 3 томи. Ціна 32 марки. Праця одна з найкрасших на тiм поли, обнимає предмет від найдавніших часів до найновіших.

10) *H. Eicken*, Geschichte und System der mittelalterlichen Weltanschauung. Gotta 1887. 12 мар.

11) *Harald Höffding*, Geschichte der neueren Philosophie. Переклад з данського. 2 томи, 20 мар. Легко й оригінально написана ця праця вважається як найкрасшим підручником новішої філософії.

(Далі буде).

ЕВГЕН КОСЕВИЧ.

НАД СЬВІЖОЮ МОГИЛОЮ.

Дня 12. серпня с. р. переходив улицями Берлина похід, якого доси не бачили обі півкулі землі. Тисячі народу, що зібрав ся тут з різних сторін сьвіта, ступали з німою жалобою за возом, прибраним в цілий лїс зелені вінців, прикрашеним безлічю шарф. Тисячі народу з роздертим серцем, тисячі сердь одягнених в чорну крену суму, тисячі лиць з виразом неудаваного болю, се вказувало, що в могилу зложать справді всім дорогий скарб, що сей похоронний похід се великий акт любови тисячів, се ознака тої авреолі піетизму, яка вінчала жите і діла небіщика.

Се був похорон Вільгельма Лібкнехта, одного з провідників німецької соціальної демократії.

Імя Лібкнехта так зросло ся з історією соціалізму, що уявити собі міжнародний, робітничий конгрес, де-б не було Лібкнехта, було неможливе. Не так велике огановане сьвітових бесід, як велике обізнане з житем, з відносинами чужих націй робило Лібкнехта, того борця за вольности свого народа, немовби горожанином всього сьвіта. Французи добре тямили його виступи з р. 1870, як то він разом з Беблем були одинокими членами німецького парламента, що заложили протест против уділеню кредиту на ведене німецько-французької війни і за се відпокутували по два роки в вязниці. Данці клонили голову перед ним за оборону їх перед германізаційною-пруською політикою. Російська інтелігенція бачила в нім найбільш непримиримого ворога царату; Поляки рішучого борця за їх політичну самостійність. Англичане і Американці горячого сторонника їх політичних свобод. І всюди, де лиш кипіла борба о свободу, де народ піднимав ся до борби зі своїм чи з чужим противником, там все стрічав ся він з горячими симпатіями Лібкнехта; і для всіх тиранів народів був сей „жовнір революції“, як прозвав ся сам Лібкнехт підчас процесу о державну зраду в р. 1872, сим символьом вічного революціонера духа, що все і всюди так довго стрясас кайдаками, аж стане вільний і свободний.

Росія ся „тюрма народів“ була для нього олицетворенем тиранії і борба против Росії була вихідною точкою його поглядів на заграничну політику, що нею займав ся Лібкнехт пристрастно до кінця жите. Не було ніякої важнійшої події в заграничній політиці, що при вій не забрав би Лібкнехт слова, а в німецькім парламенті був він першорядним її знатоком. На все мав він свій власний суд і вповідав його ясно і отверто тоді, як все клонило голови і апробувало міністерияльні реляції.

Та сей титул знавця заграничних відносин був найменший титул на се високе становиско, яке Лібкнехт займав в сій великанській організації німецької соц.-демократичної партії. Він був першим і першорядним агітатором, журналістом, політиком, парламентаристом, він був всім для партії, він, що так скажу, виховав цілу партію і вів її від колиски немовляти, до пишнього розцвіту всіх сил. І з подивом мусів кожний глянути на сього старця, що в 70. році життя, не вигідного і повного розкошів, але твердого життя, що не раз не дозволяло закупити навіть кусника хліба, умів заховати в собі правдиво молодечий жар, тверду і непохитну віру в свої ідеали, що його бесіди в парламенті все немовби теплий, маєвий дощ відсвіжували цілу хочби і як душну атмосферу.

Вільгельм Лібкнехт родив ся р. 1826. в невеличкому геському місточку Гісен. Місточко числило всього 8.000 населеня та було се не лиш університетське місто, але в додатку ще було вопо одним з центрів ширшого політичного життя. В часи 30. і 40. років мале геське князівство належало до найбільш свобідних країв, а конституція, що її „надав“ князь Гесії під вражінем французької липневої революції, була ліберальніша від нинішних конституцій (пр. військо присягало на конституцію). В Гесії появляеть ся перше соціалістичне письмо для мужиків (*Der hessische Landbote*) під редакцією Георга Біхнера і пароха з Бундбаху Вайдіґа.

З іменем Вайдіґа вяжуть перші спомини Лібкнехта. Його дід був ректором університета в Гісен, професором математики і теології і сердечним приятелем великого філософа Лайбніца. Батько був урядником в Гісен. В тій родині учених і сунокійних урядників був Вайдіґ першим революціонером і його першого проголошено державним зрадником.

В часи реакції в Гесії (р. 1833) Вайдіґа арештовано за ширене революційних письм (в р. 1835) і він в 1837 умер в тюрмі загадконою смертю. Ся смерть зродила вже в душі дитини глибоку ненависть до цілої системи Метерніха. До того прийшла ще лектура. На шкільній лавці в гімназії познакомив ся вже Лібкнехт з першою соціалістичною літературою; письма Сен-Сімона се була та лектура, яка мала на нього найбільший вплив.

З укінченням 16. роком вступає Лібкнехт на університет, студіює теологію, філософію і філософію. Покидає швидко Гісен і спішить в Берлин, щоби слухати викладів філософії Шлієнґа і германістики братів Грімів. Мріє про научну карієру. Дні проводить на студиях, ночи на дискусиях з товаришами про соціалізм і політику. Так ведеть ся до р. 1846, що в ньому перший раз в житю прогнано Лібкнехта з Берлина.

Від сього року я добачав би в житю і діяльності Лібкнехта три періоди.

Перший се період служби революції. Як перед 50. роками (1847) пише Август Бебель*) — появив ся комуністичний маніфест Маркса і Енгельса, то хоч ми нині ще уважаємо його за одну з найліпших і найгеніяльнійших агітаційних брошур, тоді знайшов він не багато приклонників і як кілька місяців потім зняла ся революція в Франції, по Німеччині і по цілій Европі та навіть сі немогі приклонники комуністичного маніфеста кинули ся в борбу не так за здійснене соціялістичних чи там комуністичних ідеалів, як радше за постуляти, що їх було виписало на своєму стягу міщанство з тої простої причини, що говорено: заким здійснять ся соціялістичні і комуністичні ідеали, мусить перш всього опанувати міщанство державу, бо воно підготує почву і дасть можливість ідеалам сим розвинути ся і зорганізувати ся робітничому рухови. Сей період діяльності Лібкнехта кінчить ся з р. 1850., що в ньому переніс ся Лібкнехт до Лондона і тут засів до глибоких студій над економією і політикою в строгій школі Кароля Маркса.

Се другий період його життя. Се період основного підготовлення до тої великої місії, яку мав він сповнити в своїй вітчизні. Сей період кінчаєть ся з р. 1862, що в ньому покинув Лібкнехт Лондон і переніс ся в Берлін. Тут починаєть ся той третій період всесторонньої діяльності для німецького пролетаріяту, період, що для Лібкнехта покінчив ся дня 7. серпня 1900. року на смертній постелі.

Як всякий поділ так і сей поділ не мож вважати за щось відграничене від себе залізною стіною, як мішанину зложеноу з трох ріжних кусників. Сі періоди вяжуть ся так тісно з собою, що один родить і обусловляє другий. Того горячого одушевлення, з яким Лібкнехт при кінци 40-тих років спішив у бій, не позбув ся він до послідної хвилі життя. Се глибоке знанє, що збирав він від найраньших літ молодости і яке доповнив, заокруглив і звів до одного знаменника в Лондоні, характеризує кожний його виступ.

На перший відголос воєнного сигналу спішить 22-літний Лібкнехт з Ціріха, де тоді перебував, до Парижа і пристає до німецької легії поета Гервега, що її задачно було проголосити в Німеччині республіку. Хоч недуга не дозволила йому піти з Гервегом в похід, бачимо в серпні 1848. р. знов Лібкнехта, що спільно з приятелем Струве організує борбу, збирає коло себе 4000-ний відділ і йде через Німеччину, проголошуючи республіку. Відділ розбито і Лібкнехта увязнено. Сім місяців слідчої тюрми, а потім акт обжалованя, що обжалував Лібкнехта крім злочину державної зради ще о рабо-

*) August Bebel, Socialismus und Akademiker.

ване кас, намову до мордованя, крадежи, рабунку, підпалу, намірене убійство та інші злочини. За ці злочини мав Лібкнехт відповідати перед судом присяжних. І як обжаловані засіли на лаві, отвиряють ся двері салі і саяя заповняеть ся юрбами народа. Всі підносять один оклик на стрічу обжалуваним: Ви свобідні! Прокуратор відступає від обжалуваня, обжаловані протестують, присяжні по короткій нараді звіщають вирок: невинні. З лави обжалованих кидаєсь Лібкнехт в вир революційного руху. З Фрайбурга спішить ще з одним приятелем між віртемберські баталіони, щоби військо перетягнути на сторону революції. Проба не вдала ся і Лібкнехт переходить до Карльсруге, стає ад'ютантом свого приятеля Струве. Вони закладають тут товариство рішучого поступу і напірають на тодішнього диктатора в Бадені Трентана, щоби проклямував републику і вислав військо для з'єднаня цілої Німеччини для справ революції.

Лібкнехта знов арештують під закидом конспірації против Брентрана і знов суд його увільняє, а Лібкнехт знов стає в ряд до борби. Баденське повстанє розбито, а Лібкнехт тікає в Швайцарию.

Сам Лібкнехт строго судив потім весь сей рух, називав його найвно-дитячим і сьому приписував всі його невдачі „людей лучили тут деякі спільні фрази і оклики: єдність і свобода вітчизни. Та під сими фразами кождий розумів що иньшого, та в хвилі, як фрази мали перемінити ся в діла, там де почала ся практика, там фрази стратили свою вартість,*) перестали бути звенем, що лучило всіх, а вони набрали суперечностей, яких годі було добачити.

Та до смерти дорожив Лібкнехт сими споминами молодости, уважав їх за сьвітляні дні житя. „Сі студенти, що провадили рухом, справді не були великі політики, та всеж вони, одушевляли ся найвисшими проблемами політики і старали ся розібрати саму суть понятя держави і суспільности“. „Хто до великого хоче довести, мусить мати ідеал, то є велику і тривку ціль, незалежну від маленьких зглядів і обчислень. Правдивий ідеаліст се рівночасно і практик, навряд сі нещасні „реальні політики“ се ані ідеалісти ані практики.

Лібкнехт осів тепер в Женеві і тут починаєть ся сейчас його діяльність хоч на полі, на якому від тепер працює через ціле житє. Вступає в члени женевського робітничого товариства і перший раз в свойому житю починає голосити соціалістичні ідеї масам. Читає відчити про комуністичний маніфест і про найновіші політичні події. Вскорі стає головою товариства, а по злуці всіх німецьких робітничих товариств в один союз головою союза. У внутрі сих

*) Liebknecht: Robert Blum.

товариств підносить ся опозиция демократів против соціалістичній пропаганді і приходить до борби сих обох напрямів і борба кінчить ся побідою соціалістичного напрямку.

На конгрес, що його скликали організації німецьких робітників до Муртен в кантоні Фрайбург, був Лібкнехт делегатом. Швайцарський ряд, перепуджений зростаючим робітничим рухом, каже увязнити Лібкнехта, а по двох місяцях слідчої вязниці засуджують його на прогнанє з Швайцарії. Лібкнехт кидає Швайцарию і виїздить в Лондон.

Час по р. 1850. се час найчорнійшої реакції в Німеччині, житє політичне завмерло та був се час, що в ньому почав ся пишній розцвіт великого промислу, розвинула ся капіталістична продукция. Півтретя десятки літ починаючи від р. 1850. виказує такий зріст і розвій великого промислу в Німеччині, що лиш союзні держави північної Америки можуть тут рівнати ся з Німеччиною. Та рівночасно з сим йде великий зріст числа пролетаріяту, велика пролетаризация мас. Серед сього руху виступає в Німеччині Лясаль і проголошує свою робітничу програму, де вказує на відмінні інтереси пролетаріяту і міщанства (буржуазії) і проголошує конечність окремої від всіх иньших організацій, організації робітничих клас, з ясною програмою, з метою здобути власть в державі. Перші зачатки робітничої організації сотворив Лясаль. Він поборов перші труднощі і хоч в хвилі його смерти (р. 1864.) союз німецьких робітників, що його заложив Лясаль, числив лиш 2—3000 членів, початок організації вже був.

Весь сей час Лібкнехт сидить в Лондоні. Під проводом Маркса веде він тут політично-суспільні студії. Тут під впливом Маркса скріпляєть ся в нїм віра в спасительну силу соціалізму. Понри се студиює Лібкнехт літературу і історію, головно історію Англії. Серед найнужденійших материяльних відносин громадить він великі скарби знання, що були потім його незломним оружем в борбі цілого дальшого життя.

Цікаві воспомини Лібкнехта про сі часи. „Як другі втікали — пише він в своїх воспоминах про Маркса — укладали пляни світового перевороту і днями і ночами потішали ся при келїшкун: Завтра буде інакше“ — сиділи ми тихо в британськїм музею, вчили ся і приготовляли оруже до борби в будучности. Часами йшло ся до музею надщо серця — та се не здержувало нікого: там можє було вигідно розсісти ся, а зимою ще й полюбовати ся теплом. Сього всього не було в дома, як хто загально мав який дїм“.

На удержанє зарабляв Лібкнехт лекціями і газетними кореспонденціями (до Allgemeine Zeitung в Авґсбург). Кореспонденції його обговорюють головно англійсько-російські відносини, і фейле-

тонові роботи в журналах. Посади листоноша, що о ню старав ся Лібкнехт, не судило ся йому одержати.

Учительоване се було улюблене занятє Лібкнехта. „Можна розминути ся — пише Лібкнехт — зі своїм званєм, та вдачі змінити годі. Я по вдачі учитель і все радо признаю, що я розминув ся зі своїм званєм, як став політиком“. „Забавне самообжаловане говорить біограф Лібкнехта Айснер — воно не меньше оправдане, як який небудь з прокураторських актів обжалуваня против Лібкнехта. Політик в висшім розуміню, се не що иньше, як учитель, що веде людий до знаня і кермує їх діланем“. Виплекане в людскому роді найвисших ідеалів — се та велика вічна політика, так висока, як низька всяка т. з. „висока політика“ дипломатичних крутїв. Політик Лібкнехт лишив ся на ціле житє учителем: він розминув ся зі своїм званєм в тіснійшій значіню, щоби розвити свою діяльність як учитель в ширшій значіню; він виховав місто кількох хлопців, міліони пролетарияту всіх народів.*)

І де лиш осїв Лібкнехт на довше, там сейчас починаєть ся тотя його діяльність. На удержане заробляє все лекциями, а поза лекциями для малих дітний збирає коло себе товпи робітників, що радо слухають його викладів.

Так було і в Лондоні, через довгі роки викладає він в клубі комуністів, що згуртував в собі найзнаменитших соціялістів свого часу.

Рік 1861, що приніс для Німеччини зміну короля, приніс з собою і для Лібкнехта важну зміну. З проголошенем амнестії з нагоди коронації міг він вертати в Німеччину, а з заложеном часописи Norddeutsche Allgemeine Zeitung, що її видавець візвав Лібкнехта до веденя відділу заграничних справ, являєть ся йому можливість осїсти в Німеччині. І справді видимо вже в році 1862. Лібкнехта в Берліні.

Від тепер починаєть ся тотя всесторонна діяльність Лібкнехта в Німеччині, що зробила його видимою головою сеї кольосальної організації, якою є нині німецька соціяльна-демократія, що витворила серед сих міліонів зорганізованого пролетарияту формальний культ для його особи, що зробила його слово великим всюди на цілому сьвітї, де йшло о борбу за права працюючого люду, що всюди, де лиш прийшло рішати спірне питанє, суд Лібкнехта був сього рода ореченем мирового суда.

Ось етапи розвою Німеччини, а з ним і розвою німецького пролетарияту, що на його переді видимо все Лібкнехта. Рік 1866. приніс утворене північно-німецького союзу з північно-німецьким парла-

*) K. Eisner, M. Liebknecht, sein Leben und Wirken.

ментом. Князь Бісмарк був тут самовладним паном... „Німецька буржуазія — пише Бебель — зрезигнувала тут з цілого впливу на політику, вона зрекла ся його на користь князя Бісмарка“. Бісмарк кокетує з робітничими організаціями, йому вдаєть ся з'єднати собі Лясаля і його наслідників, що в своїй короткозорості радо повитали в Бісмарку союзника борби против буржуазії.

Рік 1870/1, рік французько-німецької війни — приносить з собою злуку всіх німецьких князівств в одну німецьку державу.

Рік 1878. приносить т. з. закон против соціялістів. Почала ся 12-літня війна, що мала змести з облича землі робітничі організації, а скінчила ся скріпленням робітничого руху. Рік 1890, що в ньому кінчаєть ся пановане закона против соціялістів, показав світу не недовитки малої організації, але велику і взірцево зорганізовану боеву армію, що від тепер стала взірцем організації для всіх націй.

Діяльність Лібкнехта серед сих подій можна-б назвати діяльністю трибуна пролетаріяту. Через 50 літ не випускав він з руки пера. Один з останніх його артикулів про світову політику, справу хінську і трансвальську появив ся під датою 28. липня 1900 т. в. на 10 днів перед смертю Лібкнехта. Більшого діла він не написав. Історія великої французької революції, що її почав був писати в р. 1888, се лиш початок великого діла, яке Лібкнехт мав сотворити. За се лишив він безліч дрібніших брошур, що з глибоким знанем обговорюють живі питання дня. „Нам соціялістам мало лишаєть ся часу на писане обемистих діл. Хиба в криміналі маємо потрібний на се час“. Письма єї се в часті газетні статі в часті окремі брошури. Його співробітництво при Norddeutsche Allgemeine Zeitung не тревало навіть року. Погляди Лібкнехта на політику Бісмарка за надто ріжнили ся від поглядів других співредакторів, щоби була можлива згода поміж ними. Лібкнехт виступив з редакції, хоч начальний редактор лишив йому свободну руку в його ресорті.

В р. 1865. стараєть ся Лібкнехт видавати власний орґан і переймає редакцію часописи Mitteldeutsche Volkszeitung. Та по чотирох числах виданих під його редакцією політичні власти закрили се видавництво.

В р. 1862. удаєть ся Лібкнехтові з 10 талярами закладового капіталу заложити власний орґан: „Das demokratische Wochenblatt“. Від р. 1869. письмо се починає виходити три рази в тиждень як »Volksstaat« центральний орґан соціяльно-демократичної робітничої партії, а від жовтня 1876 переміняєть ся на денник п. з. „Vorwärts“.

В часі конгресу в Дрезні (р. 1871.) було число предплатників Volksstaat-у 4,200; р. 1876 виказує цифру предплатників 12.000!

Лібкнехт був начальним редактором сих всіх письм і до смерти займав він се становиско начального редактора Vorwärts-a.

Се була — що так скажу — внішна діяльність Лібкнехта для партії, пропаганда письмом, статями газетними і брошурами.

О много важнійша була його діяльність внутрення організаторська праця. Всі агітатори, бесідники і політики німецької соціально-демократії, починаючи від геніяльного столярского челядника Августа Бебля, що його Лібкнехт виховав на світового політика — се все ученики Лібкнехта. Робітничий рух в Німеччині вже почав ся перед поворотом Лібкнехта з Лондона. Лясаль організував робітничу партію. Лібкнехт вступає до тої робітничої організації. Та вскорі розійшов ся він засадничо з людьми, що обняли провід руху по смерти Лясалья. Становиско до політики Бісмарка, се була ся точка, о яку розбила ся згода Лібкнехта з „Лясальцями“. Вони вірили в се, що підпиране політики Бісмарка против революційних змагань, буржуазії — того ворога робітників — принесе як найбільше користий робітничому рухові. Лібкнехт з незвичайною бистротою оказував, „що односторонна борба з буржуазією вийде лиш на користь шляхті, що загальне голосоване без свободи зборів, товариств, без свободи праси, се лиш орудє реакції та що державна поміч робітникам, що її дасть шляхта, лиш запродасть на службу шляхті робітників і зробить їх прислужниками реакції“.

Борба, що прийшло ся вести Лібкнехтови против сторонників та наслідників Лясалья з одної а против політики Бісмарка з другої сторони кінчаєть ся в р. 1875. злукою всіх робітничих організацій на конгресі в Готі.

Рік слідуючий веказує вже великий зріст робітничого руху. За час одного року виносили доходи партії коло 54.000 марок. Партія числила 145 бесідників, 23 часописи з 100.000 предлатників.

Як найважнійший епізод з тої борби треба уважати згаданий вже процес о державну зраду, якої допустили ся Лібкнехт і Бебель своїми виступами в парламенті против уділення кредиту на францусько-німецьку війну в р. 1870. Розправа вела ся через дві неділі (11—26 марта 1872) і покінчила ся засудженем обжалуваних на кару дволітної вязниці. Та судова саля стала ся в часі процесу найліпшою трибуною для пропаганди соціалізму. Всі питання, всі закиди, які лиш могли поставити соціалізови вороги, поставлено; на все відповідав Лібкнехт основно і з незвичайною бистротою. „Вже в ранній молодости — говорив Лібкнехт в часі процесу — спалив я всі мости за собою і від тоді веду борбу за мої засади. Ніколи не оглядав ся я на мої приватні справи, а де треба було вибирати між приватними справами а переконаннями, я ніколи не вагав ся посвятити моїх приватних справ. І як я по нечуванних переслі-

дуванях стою тут убогий, то се не ганьба; я горджу ся моею бідністю, бо се найліпше свідощтво моєї чесноти. Я не заговорник з професії, я не вандрівний лицар конспірації, можете прозвати мене вояком революції - против сього нічо я не скажу. Від молодости служив я подвійному ідеалови: свобідної і сполученої Німеччині і еманципації працюючого люду т. е. усуненю панованя одної кляси, бо се для мене рівнозначне з освободженем людства. За сей подвійний ідеал я борю ся з усіх сил і буду бороти ся, поки життя мого. Бо се мій обовязок!

Конгреси в Нирнбергу, Айзенах, Стутгарті, Дрезні вказують, як рік в рік росте сила робітничого руху. Рік 1877. виказує кольосальний зріст партийних фондів преси, а вибори до парламенту вказують, що на соціальних демократів паде 600.000 голосів. Два-найцять літ виімкового стану (1878—1890) і нелюдських переслідувань соціялістів прожив Лібкнехт в Борнсдорфі коло Липська. Його квартира се був центр організації. Веї проекти, ціла тактика зглядом поліції, зглядом власти мусіла бути тут передискутована. Його письма печатані на різних місцях під ріжними псевдонімами вливали в знесилених борбою віру, додавали відваги і родили надію красної будучности. Його се було діло, що з 12-літної, завзятої борби вийшла соціальна демокрація не розбита і знищена, але скріплена і готова до дальшої борби, до того вишколена і сильна. Рік 1893. був Лібкнехт винагородою за веї дотеперішні труди. При виборах до парламенту дістав він найбільше число голосів з усіх вибраних послів.

Як робітничий посол засідав він в парламенті стало від р. 1870. Крім сього в рр. від 1879—85 і від 1889—1892 був послом до саського сойму.

В мурах вязниці просидів він понад 60 місяців за злочини підбурюваня, державної зради, обиди маєстату і ин. Послідний раз як 70-літний старець за злочин обиди маєстату.

Чоловік глибокого знаня і перенятій сьвятою вірою в ідеали, повний молодечого жару, що від дитинячих днів аж до пізної старости не спочав ані хвилини в борбі, що все з молодечим жаром кидав ся там, де кипіла борба, се одна з найкрасших постатий в історії людства; борець за політичну волю свойого народа і за еманципацію працюючих кляс, се найкрасший взорець борця для української молодіжи.

ПРОМЕТЕЙ ЯСЕНКО.

КАРТИНИ З ПРИРОДНИХ НАУК.

III.

Вічні атоми.

Ignoramus et ignorabimus.

Ніч... Кругом спокійно і тихо, мов заклято, тільки ясні зірки с'яють на високому небі. Сотні-тисячі їх с'яє гень там над нашими головами, сотні-тисячі думок роїть ся в нашій розпаленій голові.

Здаєсь, кожда зірка дрожачи ворушить осібним нервом нашого Я — а кождий нерв снує окрему думку. А ті думки мов павутиння ранньої осени снують ся по полях і лугах, по лісах і дібровах, повзають по холодній землі, чіпляють ся листя дрімучих дерев, або вчаровані чаром тихої ночі женуть гень там аж до зірок або і дальше у безмежну даль всесвітнього простору...

А кожда думка дрозжить одним дрозжаннем, звучить одним таємним тоном: „Чому?“ Чому с'яють ті зірки і місяць, чому так дико гомонить діброва, чому сріблистий ручай журчить по тихій долині, чому на сій землі живе така тьма всякої твари, чому она сама движеть ся так безвпину по безкрайому всесвіті, чому і що?...

Ignoramus et ignorabimus!...

Отсю зловіщу відповідь чуємо у совньому гомоні дрімучого лісу, у шепоні листя, що тремтить від нічного зимна, відчуваємо дивлячись з острахом у темну, нічну даль і відчитуємо у таємних чертах блідолицього місяця і жартобливо моргаючих зірок — все, кудюю глянем, звенить нам в ухах, палить нам нутро нашого мозку, обезсилює наші нерви: *Ignoramus et ignorabimus...*

Хто із нас не пережив хоч раз у своїому життю такої страшної ночі, кому із нас незвісне те прикре, придавлююче чутте, коли ми змушені сказати собі отверто: „незнаєм і не знати- мемо ніколи“!...

Такаж бо вже вдача нашого людського духа, що він стремить до сього, щоби прояснити собі докладно всі звсні йому явища в природі. Отсе одно слівце „чому?“ се справді одинока границя, що відділює людину від звірят, спромога ставити таке питання се одинока питоменна ціха людського духа і тому оно так давне, як давню сама людськість.

Про причину всього, що докруги нас дієть ся, питаєть ся не лиш вчений книжник і вигідний буржуа, але й кривавим потом злитий робітник і неосвічений хлібороб, інтелігент Європеець і людських прав позбавлений африканський мурин, або й озвірілий парія знад

Гангеу — такої причини шукаємо не лям ми тепер, єї шукали всі наші предки уже від найраннійшої доби істновання людського роду. Очевидним висловом сього стремління до прояснення собі остаточньої причини всіх явищ в природі, суть ті безчисленні вірування усіх народів в духів і богів, що мали-б бути причиною всього, що довкруги нас і з нами самими творить ся. Таємний Ілю Халдейців, могутний Птаг Египтян, безмертний Єгова Ізраїля, величавий Зевес з цілим своїм Олімпом і всі пересуди і вірування усіх народів, усіх часів є результатом чи сумою сього стремління усіх одиниць цілого даного народу — усіх їх зродив людський дух на те, щоби вдоволити своєму нахилу до правди.

У сьому поході усієї людськості за правдою можемо відрізнити кілька головних ступенів. На першому найнижшому ступені стояли й стоять ті народи або й поодинокі люди, що в них кожде явище, що його причини вони не знають, єсть ділом свого особного якогось духа чи бога; на другому стоять ті, що вірують в кількох духів чи богів, а на третьому ті, що в них рядить цілою природою один бог, наймогутнійший і найсовершенійший, остаточна причина й остаточна ціль усіх явищ в природі. Та поза тим тут і там проявляють ся люди, що полишаючи в спокою усіх духів і богів з їх всемогучостию, застановляють ся самі над основами природи й доходять до особних питомих поглядів, що нераз йдуть зовсім в розріз із поглядами правовірного загалу. Ясна річ, що вольно кождому вірити сьвято в те, що вулькан се комин Гефайстової кузні, що проступок і дур се діло шайтана, що богиня х принесла заразу, а бог у карає людей градом і громами; та се такаж сама правда як те, що залізницю жене по рельсах сам чорт, а кочерги зложені навхрест відганяють градові хмари, а ті, що в такий надприродний спосіб прояснюють собі явища в природі, нагадують нам сього купця, що то багатів у мріях, дописуючи зера до свого майна.

Певно також, що таке розсліджуванне причин усіх явищ без помочи всемогучих богів і духів не завше і не скоро доводить до ціли, ся дорога довга, тяжка і невігідна — а всеж таки, хто ступив на ню, дав тим нехибний доказ, що дух його потрафив освободитись із всіх пересудів і догматів, тих кайдан людської думки, і станув на дорогу свободну і вольну. Се безперечно поступ і тому маємо повне право сказати, що ті люди станули на найвисшому ступені в розвою людськості.

Вже в старині подибуємо таких людей — а було се можливе передусім там, де культура і цивілізация були вже доволі значно розвинені і де людський дух не був надто закріпощений релігійними догматами.

Такі обставини були як-раз в Індії перед виступом Будди. Довший спокій по щасливо перебутих заворушеннях державних та суспільних дав спромогу князям і вельможам старати ся не лиш о вигідне власне житте але й о розвій штук і наук, що з них астрономія, астрольогія, медицина і філософія, занесені тудя з Халдеї, розвинулись вже доволі, плекані жерцями-браманами.

Але згодом шляхта починаєсь і сама займатись тими штуками і науками, а з сього розгоріла цікава й одинока може у своїому роді борба світських вчених із жерцями, що скінчилась цілковитим визволенем перших зпід переваги й авторитету браманського. Та сей факт вплинув незвичайно благодатно на розвій наук, головно діалектики і філософії. Повстало багато шкіл браманських і світських, а свобода думки настала така, якої ще й нині не знає багато народів культурного світа. Зпоміж численних вчених багато застановляєть ся і над остаточною причиною всіх явищ в природі й доходять до ріжних заключень — та ми полишимо собі на пізнійше систем філософічний Sámkhyā геніяльного Капілі й систем Nyāya великого Готами та задержимо ся лиш над поглядами на сю справу третього велитня тодішнього індійського духа, що звав ся Канада.

У своїому системі філософічнім, звісім у Індійців під назвсю Waiśeṣika, каже він між иньшими, що світ збудований з матерії, що проявляєть ся у девятьох окремих видах: земля, вода, світло, повітре, етер, час, простір, дух і душа. Чотири перші види матерії враз із душою зложені з малесеньких частинок, що вже більше не дають ся поділити. Ті частинки суть округлі, невидимі і вічні, а кожда з них має свої питоменні відрубні ціхи. Та мимо сеї відрубности (wiśeṣa) сі дробини, що мають ціхи зближені до себе, лучать ся по кілька разом, а збираючи ся у більші громади, творять усї тіла в природі. Дробин таких єсть у природі безконечна скількість, а причиною їх злуки і розлуки єсть невидима сила »adriṣṭa«, щось мабуть в роді нашої енергії.

Годі тепер розслідити, звідкіля Канада дійшов до таких оригінальних поглядів на основи цілої природи. Хочби він був і найбільшим генієм, якого мала до тепер людськість, то годі було-б припусгити, що його погляди се виключно витвір його духа.

Правдоподібно Канада розширив і на матерію відрубну індивідуальність людських душ, що була основою цілої Sámkhy-ї, а може усовершив лиш погляди своїх попередників, що про них на віки змовчала історія. В історичних джерелах знаходимо звістку, що брамани, що виенігрували під напором буддистів на остров Яву, були поклонниками систему Waiśeṣika*)—а проте погляди Канади були видно

*) Lassen, Indisch. Alterthumkunde. II p. 1178.

доволю популярними, та всеж таки вони не могли устояти ся перед буддизмом, що мабуть відповідав ліпше духови індійського люду і звільна потонули у морю забуття...

А тимчасом в далекій Греції починає творитись теорія зовсім подібна до згаданої теорії з системою Waiśeṣika. Завдячуємо єї грецьким філософам Левкішпови і його ученикови і приятелеви Демокритови а головню сьому послідньому, що у своїх далеких подорожах по широкому сьвітї мав певно нагоду запізнатись з поглядами Канади і його приверженців. Та хочби Демокрит і не запозичив був своїх поглядів від індійських вчених, то й йому не тяжко було здобути собі так оригінальний погляд — так як його попередники приготували йому достаточню терен для його теорії.

Як нам звісно, грецькі вчені займали ся залюбки розвязкою питання будови матерії всіх тіл і остаточної причини всіх явищ в природі. Уже філософи старої йонської школи шукають тих основ всього ества в природі. Сю основу бачуть они у материяльній субстанції, що з неї утворені всі тіла, а що мала повстати із одного основного первня. Емпедокль приймав вже чотири первні, а Анаксагор безчисленне їх множество. Із сьої безчисленної скількості первнів, „прасіями“ званих (*δπερίματα πάντων χρημάτων*), складаєть ся материя всіх тіл. Ті прасімена прозвані його наслідниками гомойомериями (*ὁμοιομέρεια*) суть безчисленні, нескінчено маленькі (*ἀπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα*), а що найважнійше ріжняють ся якостію одно від одного — „ніодно сімя не рівнаєть ся другому“, а всі они помішані безладно із собою, стояли від безконечного ряду віків неповоружно побіч себе, творячи вічний, безмежний, абсолютно спокійний хаос. Кінець сьому неповоружньому хаосови зробив доперва Дух (*νοῦς*), впорядчик а не сотворитель сьвіта, що дав перший товчок до оборотового руху гомойомеріїв — а з сього часу рух сей обнімає чимраз то більші маси тих прасімен, що заворушені в той спосіб то лучать ся, то відділюють ся від себе, створюючи через те усі тіла в природі.

Левкіпп і Демокрит, а за ними й Епікур пішли ще о один ступень дальше у сьому роздроблюванню матерії. У них і гомойомерії то вже твори другорядні, а зложені вони із неподільних вже частинок атомів.

Спосіб їх розумовання дуже простий та при тім незвичайно дотепний. Із всіх тіл, що їх бачимо у природі, одні дають ся роздробити і розтовчи, другі топлять ся, парують, то знов хоч ріжнородні докладно змішують ся зі собою, а се можна собі пояснити лиш тим, кажуть вони, що всі тіла складають ся з малеееньких частинок. Щоби єї частинки були справді основою всього, мусять они бути вже неподільними, *άτομα*, звідкіля і назва атоми. В при-

роді бачимо, що всі тіла підлягають тим самим основним законам, а до того матерія одних тіл нераз переходить, або й змінюється в матерію других тіл, а се мож собі прояснити лиш тим, що всі тіла суть однородними. Яко первісні основи всього, атоми не лиш мусять бути нескінчено малими, але й не можуть мати ніяких питомених ціх, они не підпадають ніколи ніяким змінам, не повстають і не гинуть ніколи, вони все незмінні, все вічні і вольні підлягають лиш одному закону загального тяготіння. Через те й вони мусять все порушати ся з однаковою скоростю з гори до долу, прямиюсіно (до чого?), як вчив Демокрит, або й скісно, як думає Епікур, у безмежньому просторі. Підчас сього руху вони зближують ся до себе і збивають ся громадно, творячи т. зв. тіла природи. Повстанне тіл і всякі иньші явища в природі суть проте лиш вислідком зміни місця атомів. Згадані філософи приймають дальше, що атоми не лиш лучать ся в різних скількостях, але й мають різну величину та й етать неоднакову.

Одні мають постать кулі, иньші вальця, стіжка, остриці, призми або шестистінника, а проте від числа, величини, постаті і положення згромаджених атомів зависить так безконечна різноманітність явищ в природі.

Ось приміром біла барва тіл мала походити від гладкої а чорна від нерівної поверхні атомів; полин гіркий тому, що його атоми кольчасті і задиристі дразнять язик і піднебінне, атоми меду рівні і гладкі вражають мило наш смак і т. д.

Отсе погляди грецьких і римських атомістиків. Та на жаль писання Левкіппа, Демокрита й Епікура, виявивши малих фрагментів, не доховались до наших часів, тому й годі поставити нам генезу цієї теорії. Ми можемо лиш додумувати ся, що згадані висше філософи не старали ся опирати на досвідах і розслідах явищ, раз тому, що сей метод був тоді незвісний, а відтак і тому, що теорія атомів есть, як повисше вкоротці виказалисьмо, лиш дальшим спекулятивним розвоєм поглядів Анаксагора, Емпедокля і йонських філософів природи, що не знали і не признавали дослідів і розсліджування явищ. Теорія атомів була безперечно переведена далеко консеквентнійше як всі попередні й сучасні теорії, узглядняючи тодішні обставини мусимо признати, що була прямо геніяльною. Та хоч вона мала доволі багато приклонників головно поміж заможними патриціями, то діялось се тому, що для тих дармоїдів-богатирів філософія життя Епікура, оперта на атомізмі, стала, очивидно против волі її творця, дуже вигідною покривкою їхнього неробства і ледарства — зате у тодішньому науковому світі атомізм не виборов собі належного признання ні становища. Причиною сього було те, що грецькі філософи вишколені знаменито в діалектиці і логіці не

могли не завважати у теорії атомів двох непротимих гріхів проти льогіки. Коли атоми суть частинками тіл і займають певне місце в природі, а проте суть просторими, то очевидно, що їх можна поділити, если не в дійсносги пр. з причини недолужности наших змислів і приладів, то в думці — а проте атоми не можуть бути неподільними; а по друге, коли атоми суть нескінчено малі, то кожний атом з осібно не займає місця в природі, а проте тіла, що суть збором скінченого числа атомів, не повинни також займати ніякого місця. Атомістики представляли проте щось тілесного і займаючого простір неподільним, а з непросторого випроваджували тіла просторі. Отсі дві головні суперечности відкрив вже Арістотель і вони мабуть були головною причиною, що атоми Демокритові постигла та сама доля, що і неподільні дробини Канади

Бути може, що пізнійші вчені були-б старали ся вирівнати сі суперечности — та ось настало тяжке лихолітте Греції і Риму й принесло за собою загальний занепад усіх наук і штук. Що правда, небавком вернули для культури знова ліпші условини, але для наших атомів настали дуже неспривітні часи. Причиною сього було християнство, що почало обнимати чимразто ширші круги тодішньої суспільности. Для визнаців сієї віри остаточною причиною всього істновання єсть воля всемогучого бога — а проте перші християни у своїй ревности й у своїому фанатизмі, що знаменує усіх перших іповідників усяких вір, ані не сміли дошукватись поза тим иньної причини, аві не відчували потреби позбавляти себе сього вигідного толковання явщ. Так було за вітців церкви, так було ще й за часів схолястицизму, коли то церков заволодівши всемогучою рукою усім культурним сьвітом, сковала своїми догматами вольного духа і зморозила своїм холодом усяку свободу думки. Правда, і в тих часах були люди науки, ба навіть процвітала філософія, але тодішні вчені, заняті надто пояснюваннем і доказуваннем правдивости догматів, уважали всі иньші питання занадто маловажними, щоби можна ними займатись.

Але схолястицизм викопав гріб сам для себе. Схолястники доказуючи стійність християнських правд віри, дозволили тим самим хоч на хвилюку прібувати сумніватись о їх непомильности і в той спосіб виховали самі проти своєї волі й охоти нове покоління, покоління критики і вольности думки. Очевидно, що перші бунтівники, сі борці за волю людського духа, муєли віддати своє житте в тортурах або на костирях, але Поступ і Свобода муєли віднести побіду!

І настає Відродженне — воскресінне від давна погребаних вольних штук, наук і теорій. Тоді то великий Джордано Бруно

воскрешує її теорію атомів і гине на костирі за свої великі ідеї. Та вже сорок літ по його мученицькій смерті виступає Gassendi (від 1645 р. професор математики у Collège royale в Парижі) у своїх працях: *Exercitationes paradoxicae adversus Aristoteleos*, проти поглядів Арістотеля, що приноровлені до християнізму були у схолястиків у великій пошані, а опісля в: *Objectiones ad meditationes Cartesii* проти Декарта, що дорогою чистого простого розуму доводив істнування бога — а проти їхніх системів ставить свої погляди оперті на атомістиці Епікура. Своїми пізнішими писаннями: *De vita, moribus et doctrina Epicurii Syntagma philosophiae Epicuri*, з'єднує він для атомізму багато сторонників т. зв. Гасандистів, що почали виступати незвичайно різько проти Декартистів а головно проти Сьютітів, що кидали анатема на атомістику за те, що противить ся догматови трансмутациї.

Пійшла горяча сварка за і против атомів — а в ній мусіли вийти знова на верх усі недостачі цієї теорії. Перед усім бездушними епікурейськими атомами, що лучать ся лиш зовсім випадково зі собою, не можна було проявити собі ніяких прояв свідомого людського духа — а то в часах таких велитнів людського духа як Спіноца і Декарт очевидно дискредитувало дуже приклонників атомізму. Сьому стараєть ся зарадити Leibnitz своєю монадологією (1646 – 1716).

Так як його погляди у нас мало звісні, представимо їм в коротці враз із основами його розумовання.

Уся природа єсть з матерії — але ся матерія єсть обдарена житєм, вона єсть воплощенєм живої сили. Основною ціхою цієї живої матерії єсть можливість відділювання ся одних її частин від других, силою відпиханя (*repulsion*). Що відділюєть ся від другого, єсть для себе одиницею (*individuum*). Але вся матерія не може бути одиницею, бо тоді ся одиниця не мала-б від чого відділювати ся чи відпихати ся — істнування одиниці матерії потягає проте за собою істнування других численних одиниць, що від неї відділені можуть противділати. Матерія зложена затім з віддільних одиниць т. зв. монад. Сі монади єуть нескінчено малі, незмінні та вічні й тим вони зовсім схожі з давними атомами. Всеж таки вони ріжняться ся від тих ось якими ціхами:

1. Атоми єуть всі однородні — монади всі ріжні від себе; нема одної монади рівної другій, нема й річий двох у природі собі рівних.

2. Атоми займають простор і тому мусьять бути подільними, хоч як атомістики таки сьому перечать — монади не займають ніякого місця, єуть справді неподільними — они єуть „метафізичними точками“. Щоби однак тут не попасти так як атомістики в суперечність,

Ляйбніц приймає, що поняття простору єсть мрією, що полягає на злуді наших змислів.

3. Атоми бездушні — монади се живі одушевлені єства.

4. Атоми однородні і все незмінні — монада кожда живе своїм питомим життєм. Се життє „се тяглий ряд перцепцій (perception)“, вони так вражливі і чуткі, що в них відбиваєть ся по вічні часи усе те, що в них самих і поза ними діяло ся, дієть ся, а навіть буде діятись. Кожда монада єсть проте для себе малим євїтом (microcosmos), що в ньому можна би відчитати все те, що у цілому євїті було, єсть і буде — монади се душі величини математичної точки і в єьому лежить совершенєство цілого євїта.

Теорію Ляйбніца можемо уважати вершком спекулятивного розважання атомістичної будови матерії та пояснювання тим способом основ усіх явищ у природі. Она єсть послідним виразом єього стремління — а всеж таки Гербарт (1776—1840) стараєть ся улїпшити єю теорію, збираючи монади у громади звані геал-ами, що на їх ієтнованне він мав лиш один доказа, а то можність сумніву про те їх ієтнованне... та небавком Rettenbacher і з тих атом-в-душ Ляйбніца поробив свої dynamid-и, себ-то математичні точки о євійствах фізичної сили і тим спровадив їх до зєра, немов потверджуючи вічне: „Ignoramus et ignorabimus“...

ДЕНИС БОШКОВИЧ.

В НЕВОЛІ.

Мовкну, мовкну, серце ние — слова не добуду,
Тяжко спати серед євїта, тяжко спати, люди!
Тай євїта не бачить, того широкого євїта
В тім пожарі, в тім великім й ієкроу не тліти!
Євїт зайняв ся, правда встала і весна у полю,
Аж до хмари досягає вимучена воля.
Я-ж закутий у кайдани з тілом і з душею,
З своїм серцем розшарпанім, з думкою своєю!
Сиджу в мурах почорнілих, монастирських мурах
І те серце розшарпане надією дурю!
Як розбити головою келію ворожу?
Підвести ся хочу, люди! — вирватись не можу!...

СТЕПНЯК.

СОФІЯ ПЕРОВСКА, образок із „ПІДЗЕМНОЇ РОСИЇ“. (Далі*).

Двадцятього пятого падолиста 1873 р. приарештовано Перовску разом із гуртком робітників, серед котрих вела пропаганду за александрівською рогачкою. Заперли її у петропавловській кріпости, для недостачі однак доказів випустили за порукою батька, що відослав її разом з матір'ю на Крим, де мав свої посілости.

Цілих три роки Перовска мусіла дождити процесу і виректи ся на той час майже зовсім революційної діяльності, бо постановлено над нею строгий надзир — вела пропаганду лише серед молодіжи, вже з основи річи мало доступної для поліційної контролі. Втекти-ж і розпочати „нелегальну“ свою екзистенцію не могла, бо сим робом була би скомпромітувала всіх, що рівно як вона вийшли на волю за порукою.

Перовска робила, що знала, щоби той мертвий час як найбільше вихіснувати, бажаючи приготувити ся до пропаганди серед селян, до чого відчувала все особливий нахил, рішилась навчити ся фельчерської штуки. Звернула ся проте до одного знакомого лікаря в тверській губернії. Пробула у нього на практиці декілька місяців. Векорі однак вернула до Симферополя, пересвідчившись, що треба її буде переробити правильний, фельчерський курс, заким буде могла приступити до практичної науки. Взагалі Перовска не уміла нічого робити доривочно. Раз узявши ся за діло, довершувала його що найсовіснійше. У фельчерській школі повело ся її задля ревности та совісности добути у лікарів-управителів такого довіря, що часто підсували її практику, хотяй ще не покінчила була курсу. Була любимцем недужих. Розказують, що в числі її пациенток находила ся одна стара Жидівка, недужа на рака в грудях. До неї Перовска навідувала ся протягом кілька місяців, щоб перевивати бандажі. Заходи її коло недужої, її все добросердна усьмішка розбудили у Жидівки таку любов до неї, що впевнювала, немов уже на сам вид Перовскої робить ся їй далеко легше.

В зимі 1877 р. почав ся вкінці від давна дожданий процес „стодев'ядесятох і трьох“. Майже всі члени кружка Чайківців разом з Перовскою були в нього замішані.

Гадаю, що не буде злишне, навести тут подробиці того першого виступу Перовскої перед публікою, бо се знаменито її характеризує.

Не хотівши бути забавкою в руках правительства, що видавало засуди ще перед початком судової розправи, майже всі обвинувачені

*) Див. 4. ч. „М. У.“

згодили ся між собою запротестувати против такої судової комедії і висказати свій протест тим, що не возьмуть у ній участі. По таким загальнім протесті правительство рішило ся з одного боку вигнати із салі публіку, що своєю присутністю додавала обвинуваченим відваги, а з другого розбити обвинувачених на сімнайцять груп, які впроваджувано зокрема, надіючи ся, що се зменшить їх уприямість, і ся надія не була безуспішна.

Перовска дісталась до першої групи та її першу ввели другого дня рано до салі засідань, як одинокого члена сеї групи, що оставав ся на волі. Не встигла, розумієть ся, звернути ся до товаришів і допевно не знала, чи вони признають протест доконечним і відповідним меті, а головна річ, чи навіть буде се можливо дальше протестувати в тій формі, як порішено день перед тим. Довелось їй отже починати діло ризиковно для себе й наразитись на се, що тяжка кара спаде на неї, коли її протест буде одинокий — противно в характері освобожденної за порукою до хвилі розправи не могла дождати для себе нічого грізного.

Положенє Перовскої було нечувано трудне, але почуте товаришування вказало їй вихід: узрівши себе одиноку, по перших хвилях непокою заявила, що не бажає брати ніякої участі в судовій розправі, бо не бачить в салі сих, з ким бажає ділити судьбу.

Перовску увільнено. Знаючи одначе знаменито, яку подібні увільнення мають стійність, вважала відповідним крити ся перед поліцією тай її „нелегальна“ екзистенція починаєть ся з сеї хвилі.

Впрочім добрий рік по старому тримала ся оподалік від кипучої революційної струї тому, що цілу свою думку скупила на однім ділі: увільненю своїх товаришів, засуджених на арешт у центральній вязниці. Сі люди були для неї не тільки представниками дорогих її ідей — се були други, що в них переливала лучшу частину себе самої, други, що лучають ся тільки в революційних кружках, котрі цілковито займають чоловіка з усіма його почуваннями та симпатіями, пристрастями та думками — де почуте дружні, що єсть живим вполоченем не тільки поривів серця, але й висших засад та ідей, добуває такої сили та глибини, що лишає далеко за собою найблизші кровні звязи.

Проте тая пристрасть, з якою Перовска, за все член кружка, віддалась справі освобожденя так званих „центральных“ — не може дивувати.

Вона і всі товариші вибрали як першого Мишкина, грімкого бесідника й героя процесу „стодевядесяти трьох“. Рішено стежити наглядно кріпость і дороги; зорганізовано відділи, що мали відбити його в часі перевозу. Та чи поліція довідалась в пору про задуману справку, чи — що й певнійше — догадалась сього (бо бесіди про

доконечність освободження Мишкина по його обороннім виступі родились самі з себе усюди) — досить, що правительство зарядило деяку обережність, зробило кілька ложних маневрів і революціоністи дались одурити. Пересліпили хвилю висилки Мишкина, щойно довідались про неї тоді, як він був уже в центральній вязниці.

Годі описати, що не діялось із Зонею по сій невдачі. Учасника виправи, що підсунув ся її сеї днини під очи, виганьбила цілком несправедливо та прийшовши до себе, завзялась за всяку ціну освободити усіх оставших. Ходила в найчорнійшій настроєви, однак свою недужу паню С., що находилась у неї, плекала так сердечно й так уважно, як завсїгди.

Порішили отже увільнити когось небудь з чотирьох других „центральных“ в часі їх переїзду поштою з Харкова до вязниці: Рогачева, Ковалика, Войнаровського або Муравського, кого тільки вдасть ся задержати. Візок із арештантом конвойованим двома шандарями задержав Б. перебраний на офіцира, що будьто їхав із Харкова в своїм візку (кибітці). Двох його товаришів на конях під'їхало до поштового візка. Нечаянний вистріл із револьвера убив одного шандаря; та нараз налякані гуком коні пігнали з цілої сили. Іздіці пігнались за ними, стріляючи раз у раз до коний і до шандаря. Візок гнав бисто. Ні один із девятьох вистрілів не влучив у шандаря та хотяй декілька куль застрягло в тілі коний, сполохані коні перли вперед мов скажені Наші гнали майже до самої стації, забуваючи на небезпеку та затримались щойно тоді, як не стало револьверових набойв, а їх нужденні шкапи цілковито знемоглись.

Шандар з арештантом утік. Причина невдачі була в тім, що почали стріляти, не вирвавши вперед поводів із рук візника, або не відрізавши посторонків. Сю похибку, непередвиджену скорійш, зрівноважили тії, що піднялись сеї справи, своєю відвагою, за яку мало що не заплатили житем, бо по кількох хвилях виїхав із стації візок з шістьма шандарями, що вертали з білгородської вязниці, по відставленю сюди попередних арештантів. Колиб наші пігнали були ще з пів веретви, певно згинули би.

Однак Перовска була без милосердя: важкими закидами обкинула своїх, вже й без того пригноблених товаришів, називаючи сей вчинок „стидом і ганьбою революції“. Не хотіла слухати ніяких оправдувань:

— „Чогосьте не трафляли? Чогосьте не гнали дальше?“

Тепер треба було як найскорше виїхати з Харкова, бо поліція почала стежити наших по горячих слідах. Не мавши спромоги зібрати ся разом одного дня, заговорники виїхали в двох партиях. Перша більша кинула місто без ніяких перепон; колиж однак по двох-трьох днях друга партія зложена з трох осіб появилася на

двірці, то усі входи були вже обставлені службою з готелю й льокалів, покинутих втікачами. За вказівкою одного з сеї служби приарештовано Фомина. Двом другим, що їх не впізнано, вдалось щасливо виїхати. Що-до Перовскої то, не вважаючи на поліційну нагінку, вона рішилась звагалі не виїздити та запевняла всіх, що нема ніякої небезпеки, та що справу належить вести дальше.

Звагалі треба завважати, що Перовска в своїй діяльності цілком не стергла ся. Ся маленька, проворна, вічно усьміхнена дівчина недостаткою страху дивувала навіть найвідважнійших муштин. Здавало ся, що природа лишила її здібности відчувати страх і тому вона прямо не бачила небезпеки там, де другі. Аби доказати, до якого ступіня бувала необережною, досить згадати, що приміром по московським взриві, бажаючи як найскорше дізнатись про його результат, замішала ся в юрбу робітників, що товпили ся довкола міні коло Сухоруківського дому. Впрочім Перовска не признавала ніколи своєї необережності. На щастя незвичайна дотепність ратувала її не раз з найбільш небезпечного положення. В таких случаях ролі простих жінок — бабів, міщанок, покоївок, знаменито її вдавали ся, ролі, що їх вона дуже любила і в них доходила до майстерства.

Примірів її незвичайного дотепу багато мож начислити. Наведемо два з них. Вони відносять ся до цікавого періода її участі в московським підкопі, що їх не подано у друкованім справозданю про сей факт.

Одного разу зайшов до Сухорукова купець-сусід в справі заставу дому¹⁾. Властителя не було тоді дома. Перовска не хотіла допустити несподіваного гостя до оглядин дому і на всякий случай треба було добути часу, щоб дати товаришам спромогу, спрятати все підзорне.

Вислухала проте уважно купця тай повторила питане. Розказав усе наново. Перовска найневиннійше в світі поспитала знова. Купець рад був витолкувати всю річ що найприступнійше та „придурковата газдиня“ лепече зі здивованем:

— Та я там не знаю! Як скаже Михайло Іванич...

Купець добувавсь знова на поясненя, а Перовска все своє лепече:

— „Михайло Іванич преці прийде. Я там не знаю!“

Сі поясненя тревали довго. Кілька товаришів, що сховали ся в комірці за тонкою перегородою й приглядали ся крізь дірку сій

¹⁾ Щоби добути гроша на докінчене підкопу, революціоністи відважились навіть зятигнути позичку на дім Сухорукова, з якого йшов підкоп. Діло небезпечне, бо спроваджувало оглядини заставників, що перед їх оком треба було укривати усяку річ, яка могла-б викликати підозрне! — (Приміт. перекл.)

сцені, прямо душили ся із сьміху; до сього ступня природна Перовска грала ролю дурної міщанки.

Купець махнув вкінци рукою:

— „Ні — матушка — прийду вже радійш пізнійше.

І справді пішов собі на превелике вдоволенє Перовскої.

Іншим разом десь близько займив ся пожар. Сусіди збігли ся, щоб виносити річи. Розумієть ся, що все би було страченє, колиб були увійшли до дому. А між тим якже тут знова не пустити? Та Перовска найшла спосіб: хопила ікону, вибігла на двір та з словами: „не руште, не руште! Божя воля! — станула проти вогню й стояла доти, поки не згашено пожару, та не пустила нікого до дому під покривкою, що від Божої карі треба спасатись лише молитвою.

*

*

*

По трьох тижнях від часу нещасної проби увільнення Войнаровського трафив ся маленький злучай, що відірвав Перовску на хвилию від її сьвятого діла. Опираючись на судовім освободженю, а радше на глупоті поліції, виїхала в Крим до Приморського, аби побачитись з ненькою. Одначе майже в ту мить приарештовано її й відіслано адміністраційним ладом, під конвоєм двох шандарів, до Пювенця. Тепер то не мала вже на собі ніякого морального зобовязаня, як се було перед процесом, рішилась проте втічи при першій лучшій нагоді“. І справді утікла сама, без чужої помочи, не вперевдивши навіть нікого зі своїх. Заким розійшлась звістка про її утечу, вона, немовби нічо не трафилось, появилась в Петербурзі, розказуючи зі сьміхом подробиці скоєної шутки — простої, невинної, майже проворної, що була в таким контрасті з трагізмом її життя, як веселенька, гірська цвітка серед диких, насуплених скал швайцарського Diableret-а. Прямо вихіснувала надмірну обережність пильнуючих її шандарів, що не знимали з неї на хвилию ока в день та в ночі, лягли спати в одній кімнаті з нею, один під вікном, другий під дверима. У своїй службовій горячці не запримітили однак, що двері не відчинялись до середини, проте, коли шандарі гаразд захропіли, Перовска відчинила тихісенько двері, не рухаючи свого цербера, спокійно перескочила через нього тай вибігла з двірця. Пересиділа якусь хвилию в корчах, а потім сіла до першого нічного поїзду, не купуючи білета, аби шандарі не довідали ся про неї від касира. Вдаючи придуркувату сільську бабу, що не розуміє ніяких приписів, Перовска не розбудила найменшого підозріння, дістала від кондуктора білет і найспокійнійше доїхала до Петербурга, міжтим коли в Чудові шандарі прокинувшись, метали ся мов скажені, шукаючи її по всім усядам.

Як інтересну, для характеристики Перовскої, подробицю підносимо, що против рішучої своєї постанови утечи, довго не брала ся за се, не вважаючи на незвичайно догідні обставини тому, що цілу дорогу від самого Симферополя, немов навмисне, трафлялись її добрі шандарі, що лишали її всяку свободу, вона не хотіла їх за се „підійти“. Щойно під самим Петербургом, на щасте для російської революції, трафила на перберів чистої крови.

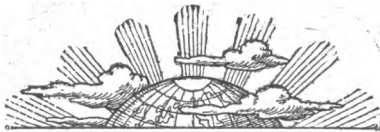
Одначе в Петербурзі Перовска перебула лиш недовго. Всі попередні невдачі не лиш не розбили, але здавало ся, скріпили ще дужше в ній бажане переведення свого потайного пляну освободження. Вона їде знова до Харкова та, не вважаючи на небезпеку свого пробування в тім місті, горячо бере ся до праці. Тепер задумує вже масове освободжене — коли не всіх, то бодай більшої часті вязнів. Діло було нечувано трудне, а ще труднійше для неї по причині її „нелегальної“ екзистенції. Та Перовска поборола перші перепони й приготвила дуже багато; повело ся її найти людей, зарядити доглядане центральної вязниці й завязати зносини з вязнями. Листи, що відносять ся до сего періода, а які вона писала до Петербурга, так і живуть вірою в спромогу переведення свого пляну. Просила лише о поміч в людях і грошах. Гроша надіслано доволі багато та помочи в людях усе відказувано задля численних иньших справ. Сим робом головний тягар праці Перовска двигала на своїх плечах. Крім всіляких конспіраційних трудів, підійманих на свою руку, рішила ся ще перевести таку тяжку річ, як заосмотрюване вязнів в харч, книжки та одіж, се все сповнювала зі звичайною совістю й ревностю. Одна з її подруг розказує, як Перовска ходила кілька днів по магазинах, заким купила сей або той предмет для „центральных“, бо закидала, будьто шкарпитки або сорочки не були досить тривкі, чи теплі. Но усі ті занятя не спиняли її від хожденя під фальшивим пашпортом на курси акушерії. Покінчивши їх протягом вісьмох місяців, здала знаменито іспит та дістала диплом. Все те робила лиш тому, аби колись осісти на селі й вести пропаганду серед селян. Поза тим усім оставалось її ще досить часу на пропаганду серед молодіжи, де мала багато знакомих. Зорганізовала тоже місцевий кружок, що існував здебільша два роки.

Спромога тої незвичайно різнородної діяльності поясняеть ся самим характером Перовскої; в революційну діяльність вносила ту-ж поважну пильність, яку вносить у своє діловодство англійський банкір, що є батьком пословиці: times is money (час се гріш). Не була ділетанткою або артисткою революції, лиш її робітницею-мурашкою. Вигодована, вишлекана, сказати-б, на лоні „справи“, цілковито переняла ся нею й тому на що иньше не мала ні часу ні думки. Як заходила до кого, то лише за інтересом, або задля якого

задуманого діла. Посидівши, скільки було треба, відходила, не марнуючи ніколи годин та вечерів на тую лише приємність, щоб знаходити ся в товаристві любих осіб. Впрочім трудолюбивість Перовскої не була деревляна, урядово суха, в її відносинах до людей. Навряд дуже любила людей і товариство, але „справу“ кохала більш усього. Дружня розмова, по якімсь дуже коротким часі, ставала для неї нудна й без найменшого відтінка необтесаня, з такою простотою й природністю, з якою сама балакала та шуткувала, відходила тай своїм скорим, рівним, незмученим кроком бігла кудись на кінець міста, всунувши руки в рукави пальта або малої муфки, троха склонивши гладенько вчесану, ясну головку й невідриваючи очий від землі, поважна, скріплена, легко задумана, немов і по дорозі роздумувала далі справу, щоб не гайнувати марно часу. Таке життя могла вести без найменшого знеможення місяць за місяцем, рік за роком, бо слухала поривів своєї душі без силування себе до чогось небудь.

Одначе навіть мимо її енергії, здібности та упрямства, годі було довести до кінця задумане нею кольосальне діло. Згодом організація „Землі і Волі“ цілком лишила її своєї підмоги. Борба з правительством, що зростала чим раз то дужше, захоплювала всі сили, які тільки були де розпорядимости. Перовска робила все можливе, аби приєднати когось для свого наміру. Та по двох місяцях, після замордованя Мезенцева (шефа шандарів у серпні 1878 р.) організація „Землі й Волі“ потерпіла страшний удар: найдіяльнійшого з членів увязнено, кружки розбито, а з ними минули ся і грошеві засоби. Хто остав ся на волі, мусів працювати за чотирьох, щоби тільки удержати цілість організації. У таких обставинах годі було й думати про пробу освободження „центральных“. Перовска порозуміла се. На погляд супокійна, навіть не дуже сумовита, ночами плакала, скривши голову в подушку; своїх безталанних товаришів, що їх безмежно любила, мусіла лишити на волю судьби, покинути на все безповоротно, бо ясно знала, що обставини і пізнійше не стануть лучші.

(Далі буде).

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

З БОРБИ ТИТАНІВ.

Ой, ой, захмарились блакітні небеса,
А грім за громом глухо рокотить,
Здрічаєть ся Сицилія славетна!
А море бовваніє аж під небеса,
Горою дим клубів, бухає, садить,
А з диму дощ камінями валить,
Трясєть ся Етна!

Там нивом щось не стогне, не янчить,
А сьпів Титанів наче грім гремить:

*Вже тисяч літ ми стогнемо привалені,
Привалені ми двигаєм вулкан!
Хоч руки розоружені
Та мязи рук напружені —
У серцю ми розжалені.
Бо кров тече із ран.*

*Вже тисяч літ ми мовчимо роз'ярені,
Роз'ярені ми двигаєм ярмо!
Всі мязи пліч поранені,
А ноги окайданені
Та груди так розжарені,
Що землю аж їмо.*

*Давно ми воду виссали розтягнені,
Розтягнені зі спраги на весь світ!
Земля цїла започена
І кровию сплочена,
Вже виссали ми спрагнені
Сю власку кров і піт!*

*А там на горі грають ся опоені,
Опоені, розсичені боги!
Ігрою пережитії,
Хоч золотом покритії,
Цїлим еством затроєні
Лоскочуть ся з нудьги!*

*А з тої гри проклятої стрясаєть ся,
Стрясаєть ся гора нам на карках!
Лиш стогнемо катовані,
Бо нам уста заковані,
Хоч груди нам розриваєть ся,
Крик давить ся в устах!*

А на горі сьвітла с'яють,
Там музики гучно грають,
Там поблискують покої,
Там богів зібрались рої,
Там невпинний пир!
Мід, вино пливе, шампани,
Сиплять ся шумні пеани
За „заслуги“ всіх у салі...
Банда грає — в дикім шалі
Шумно гонить танцю вир.
Сьвітла в тисячних відмінах,
Золото горить на стінах,
Столи гнуть ся від посуду,
А кругом „великі“ люди,
„Вибрані“ лишень!
Пють, їдять, рішають справи,
Гайдуки несуть потрави,
Подають богам уклінно —
Бесіда пливе гомінно,
А чарки все брень і брень!
Банда грає в другій салі,
Шумка пориває в шалі
Пари зчіплені розкішно,
В вирі всі женуть утішно,
Стрімголов летять!
Шовки шелестять усюди,
В декольте філюють груди,
Перли блискають, бриланти
Ізмарагди, діаманти
В сукнях ярко меркотять.
Дами строять любі міні,
То щось шепнуть дня відміни,
То пригнуть ся кокетливо,
Сукні вють ся заманчиво
Злегка тут і там!
Мушцини в фраках чемненько
Клоняють лисини низенько,
Тисячні безцільні фрази,
Сиплять ся там без відрази,
Гречно з уст мушцин і дам.
Старші за столом засіли,
Там тоасти загреміли,

Там поплив нектар — на жарти!
Там невинна гра у карти,
Там дукати брень!
І не чути, що в долині
Стогнуть мільйони ниві,
Що товпа онтам скрегоче,
Бо їй тьма прожерла очи —
Тут ракети роблять день!

Аж раз ракета впала, пірсла, бухнула, горить,
Горить смола на смолоскипі в тьмі,
А хто несе його долиною Титанів?
Що ступить крок, кайданами брящать,
Уста його заціплені, німі,
А стать могутня, росту великанів,
В підгрудю кров тече із рани,
А очи так горять як жар,
Ступа в червонім сьвітлі великан
Онтам, де стогнуть здавлені титани,
Аж скелі гнуть ся, аж валять ся в яр,
Аж дудонить земля, аж задрігнув вулькан —
Оттак іде могутний великан.

Не стадо левів із яру заревло,
Не засвістала вихрова труба,
Не вдарили об крем'яне чоло
Роз'ярені вітрами океани,
З під Етни то греміла так юрба,
Витали так його придавлені Титани:

*Витай нам Прометею, раз
Вже прецінь вирвав ся з оков,
Ти вирвав ся до нас!
Несеш нам сьвітло зранений,
Хоч ти ще окайданений,
Хоч ще на тобі кров.*

*А сьвітло то великий цар,
Що родить щастє і бутє,
Один для духа дар!
І той боги нам відняли
Тепер борбу ми підняли
На смерть і на житє!*

*Сьвіти, де пук важкий вулькан
Ще дух наш не закований,*

*При брязкоті кайдан
Ми там вульканом затрясем,
На прах богів тих рознесем,
Він підмінований!*

*Поглянь, поглянь аж до гори!
Оттут вулькан під ними пук
З надмірної ігри!*

*Тут враз удармо і валім,
Трищить гора, валить ся лім,
Під тиском пліч і рук!*

*Летять боги вже стрімголов,
Відломи дудоняць, нехай
Поточить ся їх кров!*

*Ой лім на нас толочить ся,
Хоч кров із нас поточить ся,
То дітям блисне — рай!*

*

*

*

Горить земля. Клекоче здавна море,
Бо через верх пролялялось людське горе,
Ой, ой, трясеть ся сьвіт!
Вже підміновані гранітні гори,
Придавлять лопухи, хоч поторощать цьвіт!

„Нехай валять ся і у наші груди,
Бо і у гробі гірше нам не буде,
Сконати ліпше вже, як жить!
У сьвітї, де лиш вічне горе всюди,
Чей зможем новий рай на трупах заложить.

Не ми, то наші діти! Так пробоем
Ідїм, не правдою, ідїм розбоем,
Розбїй лишень гатить розбїй!
Придавлять нас, то кождий вмре героєм
За те, що йшов за щасте людскости у бїй!

Запалюйте підложені всі міни,
В повітрі всі замошені руїни,
З каменя того зложим сьвіт!
Нехай загинем ми в потоках тих лявіни,
Та дітям чей в тїй почві щастя цьвіт!“

Розбурхалось широке море,
А філя плеще в береги,
Клякоче, вие : горе, горе,
Аж серце стогне без ваги!

Скрізь стогне сьвіт на муку й горе,
А дух, як вітер все жене
Високі боввани на море:
Пріветь ся спуст — хто в нїм пірне?

Що в нїм пірне? Чи рай, чи горе?
Ой людскість стогне без ваги!
Розбурхалось широке море,
А філі ломлять береги!

*

*

*

Щось чорне виліта над ним
З лицем понурим і сумним,
Як ворон чорний краче;
Се я, не я, а Геній мій,
Обвив ся в свій жалібний стрій,
Закрив лице і плаче.

Хроніка з нашого життя.

Інавгураційні сходи́ни в товаристві „Академічна Громада“ у Львові.

відбулись дня 13. жовтня с. р. Сходи́ни відкрив тов. Косевич сліду́ючою промовою :

„Товариші!

Початок нового року шкільного се для нас все незвичайно важна хвиля, се хвиля, що від неї починаєть новий етап в нашому житю, етап одного року університетських студій. І як взяти се житє часу студій на університеті як одну цілість, то годі не добачити, що воно має свою окрему фізіогномію, що воно зовсім відмінне від житя, яке ведеть ся підчас гімназіяльної науки, як неменше відмінне воно від житя, яке прийде́ть ся нам вести по скінченю університета, тоді як кождий стане на якомусь становиску, тоді як ввійде в суспільність і звяже ся як найтіснійше з загалом суспільности сими многими і численними нитками інтересів, що їх потягає за собою становиско, родина і иньші звязки.

Від гімназіяльного житя відмінне житє на університеті в першій мірі тим, що зі шкільним мундуром, який раз на все покинули Товариші, спали з них і сі окуви і сі пута, яких олицетворенем можна-б вважати сей шкільний мундур, пута, які так строго у нас накладаєть ся всякій свобідній думці, всякій хочби найменшій охоті до самоосвіти, всякій праці над самим собою, пута, що вяжуть нераз аж надто сильно кождий порив до публичної праці, що зливають студеною водою кождий, хочби найбільше святий, найбільше ідеальний запал, пута, що падають тяжким каменем кар. прогонів з гімназії, ломлять віру в ідеали і витворюють з людей найгорячіших холодних скептиків, що для них нема потім вже нічо святаго, нема предмету для одушевленя, що звихають моральні понятя через се, що любов для свого народа, віру в його будучність хрестять іменем злочину.

І заміна сього житя на університетське житє, се скиненє враз з гімназіяльним мундуром сих пут, які доси вязали всіх охочих до якої небудь праці всіх, чий дух бажав більше простору, се створенє закутої досі свобідної думки, що нестримно може облетіти весь сей простір знаня, бо свобода її не закована в тісні границі шкільних приписів і контролі над нею не мають протєговані ц. к. шкільною Радою інквізитори.

І перший се раз в житю, Товариші, ми полишені самим собі і перший раз маємо повне право не лиш вибрати собі свобідно і по вподобі факультет, не лиш учити ся того, чого хочемо і що любимо; але і право мати на те все свої думки і ясно і отверто ті думки висказувати.

І перший се раз в житю ми з академічним горожанством дістаємо справдішнє горожанство в суспільности, перший раз ми допущені до голосу, до публичної дебати над всіми справами, що веселять цілий народ в хвилях радости, що хмарою нещастя і лихолітя покривають його жите в хвилях горя.

А на стрічу сій свободі праці, сій свободі користаня з набутих горожанських прав приносить університетське жите всі облегченя, всяку поміч для тих, що справді охочі до знаня, для тих, що хотять час студий обернути на як найбільшу користь для народа.

Та в слід за тими правами, що їх веде за собою імя академіка вкладає воно на нас і тягар обовязків. Сей гріш, що його складає нарід своїми спрацьованими руками, щоби дати нам можливість працювати і учити ся, щоби зробити нас сими вибранцями судьби, що можуть йти на стрічу ясному сонцю правди і науки, що можуть зором перейти країну найяснійшого проміня ідеалів, що можуть пити з самого жерела нічим незакаламученого знаня, тоді як мільонам наших братів до сего всього зачинені двері, вкладає на нас найперший обовязок віддячити народови за його жертви.

А обовязок той степенує ще се право, яке має у нас молодіж в дискусії над публичними справами народу, право у нас далеко більше як деінде. Як ми переглянемо карти історії нашого відродженя, як перейдемо аннали найновіших подій, то тут стрінемо на кожній стороници записану діяльність академічної молодіжи. Можна сказати, що суспільність у нас вже звикла до того, що се обовязок молодіжи академічної брати як найживішу участь в публичнім житю, звикла і зжила ся з тим, що молодіж не лиш вкладає свою працю в народну скарбівню, але й до сього, що молодіж іде на переді її розвою, що молодіж а не хто иньший держить високо в гору стяг ідеалів.

І ось сим як-раз відмінне жите академіка від житя чоловіка на становиску. Як возьмемо під призму аналізу се жите нашої суспільности, як розглянемо сінтезу її змагань в публичнім житю, то мусимо прийти до сього переконаня, що поступ нашої суспільности відбуває ся в той дивний спосіб, що по кожнім кроці, який зробила вона вперед, слідує як дальша дорога два кроки взад. А наслідком сеї дивної геометрії нашого поступу являє ся цілковите знесилєне до борби, наслідком того є се підрядне становиско, яке наш народ занимає все ще доси в краю і державі, так відмінне від того яке він по числу душ і по способностям занимати повинен.

Як ввійдемо ми в причини сього сумного і невідрадного стану, то знайдемо одну головну причину, що до неї звести належало-б все иньше, що з неї випливає сей застій публичного житя, ся оспалість публичної опинії—се безідейність інтелігенції. Вся наша інтелігенция

се одна несвідомо і некультурна товпа без жадних позитивних ідеалів, без публичних інстинктів, се товпа, що живе чисто приватним житем, що не спосібна жити житем ідейним, а на місце сього має свої приватні інт-реси і мірою тих приватних інтересів мірить всі найжизненніші для народа справи. Се та суспільність, що відхрещуєть ся від кожного живішого прояву життя, від кожного ідеалу чи політичного, чи суспільного, бо одиноким її ідеалом се її приватні інтереси.

І тут жерело сих всіх конфліктів між нею а молодіжю, що несла доси все стяг ідеалів, що ніколи не щадила острої але і заслуженої критики, ніколи не замикала очий на сі блуди суспільности і все і всюди почувала ся в обовязку назвати їх по імени.

І перед нами, що переживаємо часи університетських літ, являєсь як одна одинока потреба, як одно одиноке жадане, одно категоричне домагане, що його підносять великим голосом усі мертві, живі і ненароджені покоління України: „Сотворіть собі ідеал і під стягом сього ідеала вступайте в жите“. Кождий з нас, Товариші, мусить бути перенятий вагою сеї місії, яку має молодіж, великою відвічальністю, яку поведе за собою несповнене сих обовязків, які вкладає на нас наше положене. Ми мусимо вступити в жите з ідеалами, мусимо приневолити сю всю товпу, що живе безідейним житем, підпорядкувати вже раз свої приватні інтереси інтересам загалу народних мас, стати на службу народови і підняти борбу о його права. Ми мусимо спровадити відроджене нації.

І сі ідеали, що їх мусить в само жите внести молодіж, не можуть бути тим ідеалом, що імя його „забезпечити собі вигідне жите“. Хто з такою інтенцією вступає в притвор університета, від того народ не може сподівати ся навіть малої відплати за ті жертви, що зложив для запевненя йому способів до науки. Хто не приложить своєї руки до праці над відродженєм народа, сей стане одним з тих параситів на народньому організмі, що вбивають його жите, що висисають його животню силу.

І здаєть ся, хто з таким ідеалом кінчив гімназію, той певно не знайдець ся поміж членами „Громади“.

Die Wissenschaften blühen, die Geister regen sich, es ist Lust zu leben, кликав колись на початку нових віків Ульрих фон Hutten. Сі слова можна з ще більшим натиском сказати тепер в нашому часі. Грядущі покоління будуть завидувати нам, що нам судило ся жити в сьому часі, де справді die Geister regen sich, де підносить ся могучими хвилями жите народів, де прокидаєть ся дрімучий доси велитень, українська нація, і кличе нас ставати в ряди до праці і кличе нас голосною сурмою до бою за її права.

І чи ж в сій хвилі, як з елементарною силою підносить ся український працюючий люд, як від нас жадає, щоби ми стали в сї ряди, що йдуть у бій ворогови на стрічу, щоби ми вложили в сю борбу весь капітал знаня, який нам удало ся придбати коштом сих працюючих кляс, ми станемо осторонь, на боці і будемо холодно приглядати ся, як народ веде борбу сам о власних силах, як паде в сій борбі одиноко черев се, що інтелігенція, на яку він покладав свої всі надії, в яку він вірив, що дасть йому провід у тяжкій борбі, забула за своїми інтересами про се, що її першим обовязком стати до помочи народови в його борбі і тим сплатити йому свій довг.

І справді збирає охота до життя, скажу з Ульрихом фон Нутен тоді як з небуваною ясністю виступає перед нами сей ідеал, для якого ми повинні і мусимо жити, ідеал політичної самостійности України. Можна сказати з гордостю, що устами членів нашого товариства він був проголошений тоді, як суспільність була на стільки до нього апатична, на стільки мало ним заінтересована, що не здобула ся навіть на іронічну насмішку над сим ідеалом. Сей стяг політичної самостійности піднесла молодіж високо і зуміла його боронити тоді, як роздали ся глумливі голоси, що ідеал сей охрестимо іменем недосяжної мрії. І під сим стягом молодіж і дальше піде і високо буде держати його в руках; внесе його в жите і згуртує коло нього до борби весь український народ.

Збирає охота до життя тоді, як ідеал самостійної України являєть ся для нас не як пуста забавка, але як конечний постулат практичної діяльности, як великий спосіб до здобуття волі і справедливости для нашого народу, як нам ясні і звісні сї дороги, якими ми йти маємо до здійснення сього ідеала, як ідеал сей не являєть ся для нас як недосяжний абсолют, як одне звено в цілім ланьцуху народних потреб.

Перед цілим сим комплексом обовязків, перед яким стоїть українська молодіж, перед цілим рядом задач, що її чекає, приходить ся нам розпочати новий рік університетського життя.

І мимоволі приходить ся тут поставити питане, не-вжеж ми перше покоління, що вступаємо в мури університета з охотою служби для народа? Не-вжеж другі покоління, що перейшли перед нами, змарнували весь час університетських студій і навіть в сьому часі не жили ідейним житем. Були-б ми несправедливими і фальшивниками історії, якби на сї питання відповіли: так. Від часів нашого відродження, від 60. років не було у нас молодого покоління, яке-б не жило ідейним житем, не було у нас покоління, яке-б не проголошувало своїх ідеалів, яке-б не надавало ідейного блиску мертвому життю нашої суспільности. Та і другу правду мусимо признати, що кожде

покоління входячи в суспільність, тратило віру в сі ідеали, які були символьом віри для нього в часі університетських студій.

І я уважаю за одну одиноку причину сього зневірення в свої ідеали не в чім иньшій, як в недостачі праці для сих ідеалів в тоді, як вони родили ся і одушевляли молоде покоління. Ідеали сі являли ся пустими фразами, грою високопарних слів, що одушевляли молоді серця та вслід за ними не йшла праця піонірів сих ідеалів над самим собою, не йшов дослід самого життя, а наслідком сього була скоро зневіра в сі ідеали.

Ідеали сі являли ся справді пустими фразами, бо в слід за ними не йшла праця для їх зреалізованя, бо фундамент, що на ньому вони опирали ся, не був збудований на широкому знаню, бо підставою, на якій була збудована ця ціла будівля ідеалів, се була лиш віра, сліпа віра без контролі життя над нею.

Ми не на се вивішуємо стяг ідеалів, щоби по прийнятому звичаю молодіж мала чим одушевляти ся. Ідеал се вказівка, як приступати до оціненя і розвязки тих всіх питань, які до розвязаня приводить жите. Та як в слід за сим не піде праця для здійсненя сього ідеала, як сю працю не випередило трівке, теоретичне образване, тоді всякий ідеал буде пустою фразою, тоді і його світляні надії скінчать ся в мурах університета, а ми ввійдемо в суспільність як громада Рутенців, дамо один доказ більше на се, що се прикмета кожного молодого покоління горячити ся в часі університетських студій, а з віком прийде розум і опам'ятане.

І як ми закликали відозвою молодших Товаришів до впису в члени „Академічної Громади“, то кликали ми їх до свого гурту до сеї як-раз праці, до праці над самим собою, до праці ос'яеної ясним промінем самостійної України.

Як сей рік буде роком такої праці над собою, то не буде він роком пропащим. Як віра в ідеал самостійної України стане тою ниткою, що проводить ме нас по лабіринті питань зі всіх областей знаня, тоді ідеал сей зуміє нас провести через ціле жите і блиск його проміня не погасне при першій стрічі з житем, як по скінченню університета ми ввійдемо в склад суспільности, як займемо яке небудь становище.

Тому то я кінчаючи отсих моїх кілька слів на отворенє нового року в нашій новій хаті, підношу оклик до праці, витревалой, научної праці!

У відповідь тов. Голові промовив з жаром кілька слів тов. Кушак з Сянока. Говорив, що хотяй метода гімназьяльного вихованя особливо в польських гімназиях нерідко зломить неодну молоду силу, скошлявить цілу будуччину молодих людей а особливо людий слабой волі, то нераз однак вона ще розжарює любов до всего,

що своє. Де гнет був, там тим більше проявлялась реакція. Молоді члени вповні відчують, чого від них домагає ся рідний край і заявив, що они радо сповнювати муть свої обовязки, яких вимагає від них українська суспільність.

По сій промові слідувала часть вокально-музикальна програми. Хор зложений з самих членів „Акад. Гром.“ під батуютою тов. Людкевича увеличав сей вечір гарними піснями народних мотивів як : „Ой на горі, горі“ і „Та туман яром“ „Ой летіла горлиця“., Пісни переплїв тов. Пачовський, талановитий поет, своєю деклямацією. Відтак хор відспівав прегарну пісню „Ой і не гаразд Запорожці“, що її то послідну на жадане зібраних членів мусів хор ще два рази повторити. Вкінци забрав пращальне слово тов. Цегельський і так промовив :

„Товариші! Други! Братя!

Здаеть ся мені, що маю ще право так Вас назвати, бо коли я одною ногою вступив уже в круг нашої, що так скажу, старшої суспільности, то другою стою ще поміж Вами.

І саме тому, що нахожду ся на тім переломі, де приходить ся розпрацати ся з студентським Братством, розпрацати ся з академічною свободою, розпрацати ся з сим молодечим сьвітом, де царствує висока ідейність та сьвятий запал — а ввійти в суспільність, замішати ся безповередно в її борби та загалом в її жите — саме тому позвольте мені забрати голос у Вашім крузі.

Гляджу тепер у два сьвіти і коли жаль мені, сердечно жаль, один із них покидати, з тугою в серці та глибоким сумом за пережитими з гуртом Товаришів хвилями спільних змагань, спільних борб, спільних терпінь і спільних радощів — так з другого боку непобориме бажане активного життя, охота послужити по силам і по найліпшій волі добру і щастю мого народу, моїй суспільности, як і почуте обовязку та сьвідомість ваги сеї хвилі, яку переживає наша нація — все те примушує мене таки покинути Вас і вступити раз як активному робітникови у тверду дійсність суспільного життя.

Така хвиля, коли ще не розірвана цілковито лучність із молодечими кругами, а коли одиниця вперве зістрінеть ся з суспільністю — мусить безперечно викликати рефлекси на тему відносин молодіжи до „старшої“ суспільности.

Про се, що є молодіж для народу, про вагу її та про се, як спеціально важну ролю в суспільности чи побіч суспільности займає молодіж у нас — говорило ся чимало і писало ся доволі; отож і повторювати сего я не буду.

Переїду просто до відношеня нашої академічної молодіжи до нашої суспільности. Розглянене тих відносин та їх історії може

дасть нам ключ до розуміння їх та до видалення норм, яких держати ся молодіжи в суспільнім житю.

Визначні й цікаві вони ось чим:

Від ряду років між молодіжю а старшою суспільністю істнує перегорода, істнує провал. Се наче два осібні світи, що стоять осібно, часом ближше то знов дальше від себе, часом і против себе в отвертій борбі і антагонізмі — одним словом, два різні табори. Сего заперечити годі і скривати се — було би наївно. Так ми констатуємо сей факт!

Порядочне — так сказати б — історичне розглянене сих відносин послужить нам до розуміння сути сего роздвоєня чи антагонізму.

З поміж цілої низки поменших подій та фактів, можемо завважати дві визначні їх групи, що скорінюють ся довкола років 1890 та 1898. В сих саме роках провал, о яким згадалисьмо, зарисовав ся як найяскравіше. Тоді найяснійше виступили ті основні точки, довкола яких обертала ся вся суперечка.

Перший рік — се час перелому в соціальних думках нашої суспільности — другий — се рік кризи в національно-політичних ідеях.

Коли 1890. р. репрезентанти нашого народу, народу на скрізь мужицького, народу дрібних хлопів або робітників, позабувши, хто вислав їх у парламентарні тіла — зложили оружжя супроти сеї верстви і сего режиму, що придавили наш народ тяжким пястуком соціального визиску і політичною гнету — тоді устами молодіжи загремів протест сих опущених мас. Коли „старша“ суспільність не бачила ні трохи сути цілої борби, яка ведеть ся, яка повинна ся вести, тоді молодіж зібрала в своїх думках весь біль народних мас і піднесла прапор соціальної борби за визволене наших робучих мас від панського ярма.

Виступ сей викликав у нас справдішну революцію, переворот, що стряс сильно суспільністю, викликав з неї незнані доси сили, спонукав бурю просто, а оркан ідейної борби і пхнув цілу суспільність на нову путь! — Нема такої частки суспільности, деби не дійшов сей фермент. Всіх він захопив. Наче метеори блиснули ясні та горячі уми повні святаї віри та горячої любови а узброєні апаратом новочасної науки — голосили з неустрашимим завзятем нові думки, будували новий світ.

Всіх потягли вони за собою. І тих, що хотіли йти за ними, і тих що не хотіли. Се, тоді вся суспільність приймала з грізним обуренем, за що сипали ся громи на голови „головусих реформаторів“, чому надано згідну назву „жолудкових ідей“, се нині ввійшло або входить у кість і кров усеї нашої суспільности, голосить ся і найконсервативнішими єї частями.

Молодіж 90-ох років доконала справді великого діла! Рушила землю з основ! Наказала нашому життю вийти на нову путь і воно вийшло! Вона зформуловала соціальні течії нашого життя.

Правда, прийшло ся її потерпіти! Правда! виклято і відогнано її від себе! Правда! замкнено їй пороги національного храму! Правда! батьки проклинали та вірікали ся своїх власних синів! Правда! зломила ся не одна егістенція, знищило ся не одно щасте, зторощило ся не одно жите!

Та щож все те против великого діла? Що воно все против великої еволюції в житю всего народу?

— А друга така хвиля — се 98-ий рік!

Вправді антагонізми і суперечности в 98-ім році не виступили так яскраво та не викликали такого обосторонного розярення як 90-ий рік, то з другого боку, се, що довершило ся 98-го року — се, про що йшла тодішна борба — не менше важне від проблемів із 90-го року.

Політичне невиробленє і бражясних ідей пхнули нашу суспільність в злуку із тими, що є першими ворогами нашої національної егістенції, з табором ренегатів.

І тоді, коли задавало ся, що слабко перед тим виростаюча національна ідея цілком потонула в багні консолідації — тоді знова залунав голос молодіжи, і вона, сформулувавши ясно і твердо идеал самостійної України, надавши єму форму так ясну, якої він ніколи не мав — не захитала ся ні на хвилинку та виповіла війну всій суспільности.

Прапор національної независимости піднесла вона високо в гору і голосила єго по всім розпутям, противставляючи єго консолідаційним розмахам рутенства.

І знов посипали ся громи! знов повторило ся те, що діяло ся в 90-ім році; а скінчило ся знова і то в короткім часі побідою теї горетки — молодих а завзятих.

З жаром фанатиків а з розмислом теоретиків пропагована ідея заляла з елементарною силою наче повіль всю суспільність і зійшла вже до найнижших мас.

Збираючи все те коротко, констатую, що соціально-політичні ідеї молодежи із 90-ти років та національно-політичні ідеї молодежи з 98-го року — стали основою цілого нашого дальшого розвитку. Се проявило ся в практиці прийнятем сих основних думок у підвалини усіх українських партій в Галичині.

Націонал-демократи, соціал-демократи і радикали — всі вони стоять ясно на становищі независимости України, крайного демократизму і соціальної справедливости, на основах економічної рівности

одиниць, яку осягне ся дорогою поступенного усуспільнення продукції.

Отсе здобутки молодіжи 90-го і 98-го року. Се здобутки єї борби із старшою суспільністю.

Що молодіж потрапила сформулувати так ясно сї ідеали, се дасть ся легко витолкувати сим, що вона з одного боку не беручи безпосередної участі в партійній борбі і активній роботі, не роздроблюючи затим своєї уваги на поодинокі поменші пункти борби чи поодинокі менші фази роботи, незасліплена затим дрібницями щоденної борби — могла наче з боку у ширшій перспективі бачити все наше жите, могла его об'єктивнійше і критичнійше оціняти, з другого боку знов заосмотрена тею науковою ерудичією і тими науковими здобутками, яких старшому поколіню мусіло бракнути силою часових обставин, змогла прикласти до нашого життя справді наукову, теоретичну оцінку. — Не вина в тім старшої суспільности, що вона сего не зробила — бо і годі було її се зробити, коли виховали єї иньші обставини і в иньших течіях вона зросла. Вина єї хиба в тім, що сліпо і необачно кидала анатема на се, що остаточно сама мусіла приймати.

Та не мож сказати, аби прогал між нашою суспільністю й молодіжю вже зарівнав ся. Ні! Суспільність не змінєть ся так скоро! Правда! рік-річно входять в неї нові елементи і старші елементи привикають до нових думок і нових форм життя — та всеж ще далеко, далеко її до того, аби дійсність відповідала голошеним ідеям — аби практика відповідала програмі.

Найліпший доказ на се доставляють нам події послідних часів.

Не говорю ту як член якої небудь партії, застерігаю ся против сего.

Хочу брати річ із чистого теоретичного боку і начеби із становища історика, що оглядав би сучасність як минувшину.

Щож бачимо? Давні навички, давний спосіб думаня, непривичність до сего, що ся що йно приняло, все те тягне всю суспільність в давні форми життя.

Практична, близька ціль, ціль, яку бажає ся горячо осягнути, приманює усіх так, що звужує знова горізонт всеї суспільної думки, заслонує основні, програмові точки.

Так ще далеко сей час, коли дійсність відповієть теорії.

Но всеж сей час зближаєть ся.

І ту кінчаючи, хочу висказати кілька слів про се, як, на мою думку, уложать ся відносини молодіжи до суспільности.

Молодіж довго ще не може згодити ся на все, що в суспільности діє ся. Молодіж затим не може брати активної участі в її

життю бо коли зачне брати її, попаде в ті блуди, які робить суспільність. Політикою займатися може вона о стільки, о скільки се робить пильний і невсипучий обсерватор, якого оку не вихопить ся ніодин обяв життя у народу. А се буде для неї найліпшою школою. І тільки тоді зможе молодіж дати справді вироблених людей суспільности, що будуть вносити все нову, незакажену кров до організму народного.

Се тим більше пожадано, бо час університетських літ се час самообразования, підготовлення до служби народови. Хтож впряже ся відразу в ярмо, сей не буде мав часу розвинути своїх духових сил.

Тому най буде вільно мені закінчити, як порадою для наймолодших Товаришів, сею девізою, якої держала ся молодіж послідних років: *принципіальність, самообразоване і резерва супротив старої суспільности*“.

З одушевленням вислухано тої промови і на закінчене залунала безсмертна пісня: „Ще не вмерла Україна“ та „Не пора“.

Настрій на сходинах був дуже сердечний та горячий, і сесі перші сходини, як початок товаришського життя в „Академічній Громаді“, є доказом, що се жите стояти ме на вижині, на якій воно стояло в посліднім році.

Звіт з загальних зборів „Научного Кружка“.

Дня 22. жовтня с. р. відбули ся загальні збори „Научного Кружка“ товариства „Академічна Громада“ — при участі звиш 80 членів.

Збори отворив в імені головного заряду кружка тов. Томашівський і подав на вступі звіт з минушого року: Всіх членів мав кружок 57, — однак з того лишень 23 зголосило відчитати — отже ледви менша половина сповнила свій обовязок. Цілий „Научний Кружок“ був поділений на 5 секцій: природничу, суспільну, історичну, філософічну і літературну. Кождий член якої небудь секції мав обовязок виготовити для своєї секції принайменше один відчит або реферат. Який був успіх діяльности поодиноких секцій — най говорять самі цифри:

В природничій секції було членів:	8,	відчитів	2,	реф.	1,	прелег.	2.	
„ суспільній	”	”	”	12,	”	—,	” 6,	” 5.
„ історичній	”	”	”	10,	”	10,	” —,	” 8.
„ філософічній	”	”	”	8,	”	4,	” 2,	” 1.
„ літературній	”	”	”	19,	”	12,	” —,	” 7.

Се зіставлене цифр само собою достаточо поясняє, як пиняво йшла робота в секціях. Причиною такого сумного стану було з

одної сторони се, що научний рух в товаристві доперва в остатнім році — так сказати-б — увійшов на властиву дорогу, отже мусів з початку поконувати великі труднощі, як взагалі всяка початкова робота; — а з другої сторони причиною таких незначних успіхів діяльності кружка була дивна, нічим непояснена байдужність членів товариства.

Крім діяльності в секціях заняв ся заряд „Научного Кружка“ також уладженем публичних вечерниць в честь М. Драгоманова, на яких тов. Хомик виголосив відчит: „Про погляди Драгоманова на галицько-українські відносини“.

Отсе короткий нарис звіту з діяльності „Научного Кружка“, який подав тов. Томашівський. Він закінчив свою промову бажанем, щоби в будучім році праця була живійша і більше основна — і висказав надію, що при добрій волі членів успіх буде певний.

Загальні збори прийняли звіт до відомости і приступлено дальше до вибору нового голови. Тов. Старосольський поставив кандидатуру тов. Меленя, яку збори одноголосно приймили.

Тов. Мелень обняв дальший провід зборів і подав на вступі короткий плян діяльності кружка на будуче. Після його думки — головна ціль праці в наукових секціях — се подати членам загальне образование, яке є доконче потрібне кождому інтелігентному народному діячеві, — се познакомити членів по можности з найзагальнішими основними вислідками всіх наук.

І секції в значній мірі можуть сю задачу сповнити. Найбільшу користь з роботи в секціях відносять, розуміє ся, самі прелегенти, бо мусять до своїх відчитів і рефератів читати книжки і основно над ними застановляти ся. Однак і для тих, що слухають відчиту, виходить з сего немала користь. Вони познакомлюють ся хочби тільки в загальних нарисах з якоюсь книжкою, яка є для їх образования незвичайно важна, а якої самі може не прочитали би. Але найважнійша річ для тих, що беруть участь в засіданнях секцій, — се дискусія, яка повинна відбувати ся по кождім відчиті чито рефераті. В дискусії наступає часто жива виміна гадок, нераз вивязує ся полеміка, що причиняє ся дуже значно до оснóвного вияснення всяких поглядів.

На закінчене своєї промови заявив нововибраний голова, що працю в наукових секціях він уважає першим обовязком кождого члена товариства, — і що буде дуже безглядно поступати з тими, що сей обовязок будуть занедбувати, бо лишень тоді, коли будемо строго і безглядно взаімно себе судити, можемо надіяти ся добрих успіхів.

По промові голови приступлено до дальшої точки нарад, т. є. до внесків. Тов. Грабовський з рамени уступившого заряду „На-

учного Клуба“ предложив проект зміни регуляміну. До тепер клуб ділився на секції, а кожда секція давала відчитати лишень для своїх членів. Тепер відчитати всіх секцій мають відбувати ся перед загалом членів цілого клуба і всі можуть забирати голос в дискусії. Кождий член якоїсь секції має обовязок, подібно як минушого року, виробити принайменше один реферат для своєї секції, — але з тою зміною, що від сего обовязку звільняє зголошене відчиту до якої небудь иньшої секції.

По довшій дискусії збори прийняли ті внесення, а також внесення тов. Мироновича, щоби головний заряд клуба оголошував від себе такі відчитки, які своєю темою не надають ся до ніякої секції, а також відчитки не-членів товариства, наколи би їх евентуально хтось зголошував.

По полагожденю ще кількох дрібніших справ формальних закінчено збори.

Звичайні загальні збори тов. „Академічна Громада“ у Львові.

відбудуть ся дня 11. падолиста с. р. (неділя) на університеті о 3. год. пополудни з слідуєчим порядком:

- 1) Відчитане протоколу з передвиборчих зборів;
- 2) справоздане комісії шконтруючої;
- 3) уділенє абсолюторії уступаючому виділові;
- 4) вибір нового виділу;
- 5) внесення та інтерпеляції.

У Львові, дня 26. жовтня 1900 р.

ЗА ВИДІЛ:

Евген Косевич
голова.

Богдан Гузар
писар.

ІЗ РОСИЙСЬКОЇ УКРАЇНИ.

Не рік та не два кипить на прикарпатській Україні завзята боротьба проснившого ся народу. А серед сеї боротьби часом в її найгорячішій розпалі стає перед нами усе живе, велике питанє: а щож там на сесій закордонній Україні, де понад двацять міліонів Українців зігнулось під ярмом тяжкої неволі?

І слухаємо, чи не долетить до нас через кордон який голос, який знак життя із сеї землиці, де розігрались найсумнійші та найвеличавійші акти трагедії України.

А сеся земля, така близька нашим серцям, леліана у молодечих наших снах, визолочена у наших мріях, мовчить часом довго, так довго, якби вона вже не терпіла та не хотіла в борбі знайти полекшу та визволене. Та її мовчанка се лишень ледова крига, під якою горить вогонь та дужі, живі сили готовлять ся стати разом з нами в рядах борців. Сили ростуть та дужіють і чим близша пора, коли розломлять вони ледову кригу, тим більше голосів доходить до нас зза кордону, тим вони сильнійші та більше ршучі. Сеї голоси се заповідь нового життя України, і тому ми мусимо їх дочути і мусимо зрозуміти основні тони, якими вони дрожать.

Подвійні се голоси, одні йдуть з долини, від визискуваних не лишень політично але й економічно, порабощених селянських та робітничих мас, а другі, се голоси нечисленної ще, молоді інтелігенції, чим раз свідомійшої своїх обовязків та завдань. Колись прийде пора, що вони зіллють ся з собою, та голосом великодного звона проголосять наше воскресене... поки-що вони звенять частійше окремо про себе, чим в однім великім акорді.

Що так до тепер є — се невеселий з огляду на діяльність нашої інтелігенції факт, але zarazом проява, що, як не мож яснійше, показує, що рух, який проявляє ся серед простолюдя, се не щось штучне, хвилеве, безосновне, але щось прийшло з конечности і так само з конечности мусить побідити.

Ось подаємо статю, що говорить про положене українського селянства в Росії та про перші, поки-що інстинктові ще проблески будячої ся його клясової свідомости.

Gutta : Поміж українським людом.

Кожду осінь наш селянин з нетерплячістю дожидає урожаю, кожду осінь сподіваєть ся, що як-небудь Бог дасть вибити ся з бідности, хоче трохи піднести своє господарство. Але ні — нічого не вдіє він, як не беть ся, як не зменшає своєї їжи, як не береже кожду копійчину! Голодає він на найкрасшому ґрунті; теряє й сили й бажанне робити, але голод не тітка й мусиш знов працювати, не бачучи світлого проміня в глухій ночі, що обступила українське село. Й злоба й жаль і біль піднімаєть ся у грудях нащадків борців за віру й волю, у нащадків Гонти за Залізняка й пекельна жадоба волі й щастя ворухить у серці. Отся жадоба викликає у нас на Україні дуже часто вибухи народної ненависти до експльоаторів та злочинців їх економічного і політичного становища. Дуже рідко чутка про такі з'явища доходить до інтелігентних верств суспіль-

ства, бо дуже далеко стають вони від інтересів села та його мешканців, але іноді й інтелігенція дізнаєть ся, що не так усе мовчить нарід; що під сільською стріхою „думають думу тяжкую“, що нарід бореть ся за свої права й показує яскраво, що треба тільки гарно познайомити ся з його бажаннями та допомогти йому у його кривдах! Наші селянські бунтарі не вміють ще як слід бороти ся, але в тих случаях, що ми зараз маєм привести, ясно виступає й здатність до організації й до конспірації. Дятого досить тільки переглянути деякі числа наших часописий, щоб переконатися про істноване нескінченої боротьби на Україні між паном й хлопами. Що разу читаємо ми, що тамто й тамто „спалено“ на панських економіях, то сіна, то соломи, а там й самі економії „сділались жертвою поджога“. Дуже рідко знаходить уряд винувників, дуже рідко попадають ся наші бунтарі до панських рук, а скільки-ж піклуєть ся уряд, щоб знайти бодай проводирів. А на які хитрощі пускають ся люди, щоб зробити своє діло. Напримір у одного пана в київській губ. пожежі були дуже часті, так що він муєів до кожної скірти ставити варгового, але й тут нічого не вдіяв. Хлопці попривязували до хвостів пташніят жарево та й попускали тих до скіртів; звичайно усі вони погоріли, а виновного шукай по степену! Буває, що й самі варгові та об'їзчики держать бік своїх братів, так що панови приходиться ся наймати черкесів, та узброювати їх з ніг до голови. А отсе недавно теж у Київщині селяне не маючі ліса на будівлі та на дрова повинни були користувати ся панським лісом. Послано було поліційного отряду, щоб ратувати панське добро, але хлопці вийшли грудь на грудь з рушницями, з косами та сокирами проти поліції, вбили двох, а решта втікла. Конче після засудили бідолах на каторгу, бо сила й солону ломить, але се яскравий приклад нашої ненависти до панів, що експлуатують селян. А то й краще буває — років зо три назад в Новоросії з'явилась конспіративна організація з селян. Та спілка мала на меті захищати інтереси скривджених селян та карати поміщиків за експлуатацію. Практична праця була у тому, що спілка чи посилала листи, чи прибивала до дверей, чи до воріт оповіщення, щоб поміщик зменшив чи плату, чи аренду, чи що небудь зробив, як хоче спілка. Се робило ся тричи, а після сього економію чи соломи піджигало ся, об чім ранійше ще писало ся панови. Так працювала усе таємна організація без жадного впливу інтелігенції, поки якось вони усі*) не попали ся до уряду й не були заслані на Сибір. Можемо ще на доказ істнованя упертої боротьби додати, що селяне одного села на лівобережній Україні засилали у великий город делегатів, щоб привезли їм динаміту для

*) 12 чоловіка.

зруйнована ненавистної економії одного значного пана, імя котрого відомо усім на Україні.

Та довго дуже було-б переказувати усе, що чуєть і знаєть ся про рух, рух упертий, сталий, який ширить ся у нас на селі — досить сих певних фактів. Хиба се найвні форми бунтарства, хиба се не є призив інтелігенції українських сел до праці, до запомоги народним протестантам та революціонерам до зорганізованої помочи чи то способами пропаганди, чи й властивої агітації. Хиба сї факти не єввідчать якравно, що нарід переростає інтелігенцію, яка тільки збираєть ся запомагати в селі, хиба такі з'явища не кличуть усіх наших людей на Україні до праці, поки наш нарід не покине зовсім території тай не потягне на „зелений клин“ чи на Амур — бо ся форма протесту — переселене — се сама остання, й коли українська нація не хоче віддавати свого ґрунту чужинцям, то вона повинна зараз починати справжню агітацію, дійсну боротьбу за кращу долю народа через самий нарід.

Се нарід. А щож його інтелігенція? Не-вжеж вона справді спить кам'яним сном й не думає проснитись?

Щоб її пізнати, щоб оцінити як слід її жите, ми мусимо придивитись бодай троха, яке місце займає вона серед усеї інтелігенції російської імперії, мусимо пізнати хоч троха роль, яку вона відживає в політичнім, або щоб сказати точнійше, в революційнім (бо се подекуда мусить бути в Росії синонімом) житю царства. І тутки, щоб бути можливо безсторонними, наведемо слова чужинця, слова одного з товаришів Росиян, якому доводилось стрічати в його роботі з нашою молодіжю в Росії, та який в своїй дописі говорить дещо цікаве про її діяльність. *).

Революційні партії в Росії.

Під знаменем революційного руху в російській державі, знаходимо ми в Великоросії та на Україні ґрупи соціальних демократів і соціальних революціонерів, що ведуть досить успішно пропаганду та агітацію серед робітників, а послідними часами й організують, хоч числом поки-що немогі, революційні кружки серед селян, досить революційний настрій в царстві польським, піддержуваний прекрасно зорганізованою польською соц.-дем. партією, що опираєть ся на численнім пролетарияті, соц.-дем. серед жидівських робітників, що обіймає усіх майже робітників Жидів з Польши та Литви, литовську нац.-дем. партію в Литві, що бореть ся за повну автономію, економічну а й національну соц.-демократію Ло-

*) Статю подаємо в українськїм переводі.

тишів, що показала свою силу в торічній боротьбі з військом в Ризі та загальним штрайком, що почав ся в Ліваві 5. мая та скінчив ся повною перемогою робітників (брало у йому участь 50.000 чоловіка), та на кінець Фінляндію, що готова піднести знамя повстання за послідні насильства російського правительства над її автономією.

Тепер хотів би я сказати дещо про одну дуже дивну та сумну провву.

Ніхто в Росії не дивується ся — я говорю тутки про соціалістів—що П. С. П. (Польська соц. партія—пр. Ред.) пише на своїм прапорі „Самостійна Польща“, що Литовці та Лотвиші бажають автономії, що Жиди жадають рівноправности та що усі згадані народности організують самостійні партії. Но коли ви заговорите про „Самостійну Україну“, чи усі приймуть сесею заяву симпатично? Часто можна побачити соціалістів, що не задавали собі сего питання, тай не знають, що на його відповіді.

Вина за се спадає на мій погляд виключно на Українців. Одна їх частина йде в революційний рух та відпекавшись від усього українства стає Росіянами, а друга часть займаєть ся „кружковщиною“, се-то кружковою організацією української інтелігенції. Се красне діло, алеж треба вкінци зрозуміти, що ані вишивані сорочки, ні малоруські пісні, ні виучене своєї історії — не збудують самостійної України! На се потрібна сила, а де вона? — в робітниках та селянстві.

Ось се і мусять зрозуміти усі Українці. Їх обовязком іти в революційні групи, що находять ся на Україні, переводити в них свою ідею та зорганізувати усі сили, які є на Україні в одну українську соціалістичну партію, но на сесім не опинитись, а піти дальше, с. є почати сейчас агітацію поміж селянством. Усе те тяжко зробити, так, але ніяке діло не легке!

Так говорить про українську інтелігенцію в Росії чужинець. Не одно можна-б додати до сеї характеристики та поки-що обмежимо ся на сконстатованю одного факту, про який вона говорить: що до недавна ще участь сеї інтелігенції в революційнім житю в Росії, що її політична діяльність, рівнялись зеро. Під сим зглядом наступила послідними часами рішуча зміна на ліпше, як-раз в напрямку зазначенім в повисшій статі. Рівночасно майже виступають дві партії, що повинні означувати просоне політичної думки в російській Україні, а на кождий случай є доказом, що наша інтелігенція починає там нову, красшу усіх попередних, епоку свого життя. Се У. С. П. та Р. У. П. Перша з них, українська соціалістична партія оголосила свою програму, яку подаємо тутка в виїмках.

Зхарактеризувавши загально наше економічне та політичне положене в Австро-Угорщині та Росії, говорить ся там дальше :

„І як утиск наш є трикратний — економічний, політичний та національний, так само і наше визвоління мусить бути повне, мусить нам дати простір жить вигідно, свобідно і в повнім розвою національнім. Замість експлуататорів російських, польських, жидівських накласти українських визискувачів, так як сего хотілиб наші націонали патріоти, це не може нас вдовільнити, бо від сього ані на волосок не покращає доля нашого люду. Так само не видержать критики програми наших всіляких радикалів, тим що вони не відповідають капіталістичному розвоєви, що йде в нас так як і в західній Европі, ані не можуть вдовільнити потреб сих мільонів сільського і мійського пролетарията, які ми маємо у себе.

Одинока програма, що зреалізувавшись запевнить щастя нашому людові, — се програма соціалістична; ми переконані, що тільки в суспільності, де земля, копальні, фабрики і варштати становлять спільну власність, де люд править сам собою і після своєї волі — що там тільки не має місця днешньому визискови і утискови.

Але до цієї мети дійдеть ся тільки тоді, як партія соціалістична матиме політичну власть в своїх руках. І тудою мусять правувати всі наші заміри і змагання. Втоді тільки, коли беручи міць і силу з мас народніх, прийнятих соціалістичними думками, зорганізованих і загартованих в боротьбі з визискувачами та їх захистником — правительством, здавимо в братерськїм союзі зі соціалістичними партіями Польщі і Росії цю чудовищну змору, яка налягає на грудіх нашого люду, коли здавимо царат, втогді матимемо спромогу завести реформи, що є метою наших змагань. Огромна більшість нашого народу се людність працююча, що легко піддаєть ся під соціалістичну пропаганду і се нам позволяє вірувати в нашу побіду, хоч і як ще нині сили наші видають ся слабі, порівняючи їх з потугою царства. Але це дає нам і сю певність і пересвідчене глибоке, що одинока тільки соціалістична політика може вказати вихід з теперішної недолі, тим що вона згоджуєть ся з показом науки і з справдешніми, реальними потребами нашого народу. Воюючи за визволене нашого люду з кайданів капіталізма, ми тим самим близше тої хвилі, де в цілій мочучости зацьвітуть всі жизнені сили нашого народу.

Програма наша, з якою ми тепер виходимо до роботи над освідомлінням нашого люду, щоби єї зреалізувати з хвилиною перемоги-побіди — це ось які жаданя :“

Тутки слідує програма аналогічна до наших: п. соц.-демократичної з добавкою льокальної автономії громади та земства, а відтак говорить ся про партійну тактику :

„З нашої програми випливає і наша тактика. Ми не віддаємо ся сподіванням на мирне, супок йне здійснення наших домагань в російському царстві; всяка залежність України од російського царства є руїною для розвою нашого життя. Нашою метою проте буде в російському царстві: через пропаганду наших думок і щоденну, безнастанну боротьбу за економічні, політичні і національні інтереси нашого люду — створити політичну силу, що могла б мірять ся з царатом. Боротьбу цю вести-мемо з тим пересвідченням, що правительственні уступки — колиб такі уступки були справді — так само як упряме піддержуване царською владою існуючого порядку — може нам тільки користь принести. Цеж вчинить глибшою і яснїщою свідомість люду, причім ми все будемо на поготівлю, щоб все як слід розсвітити.

В австрійськїм цїсарстві ми витаємо з радістю засноване явної українськїої партії соціал-демократичнїої, помагати мемо їй, кільки лиш сил нам стане, признаючи заразом потребу одностайнїої, одностайнїої діяльности. Заяву, зложену нашими товаришами з Галичини на конгресї австрійськїх соціалїстів у Бернї, в якїй ставить ся домаганне політичнїої волї і самостійности для усїєї України, ми приймаємо як наше визнанне віри.

В стосунках до інших націй ми підемо за віковичними словами нашого великого учителя, Маркса: Пролетарї усїх країв єднайте ся! Далекї від шовїністичних натинань і поглядів наших народовцїв-патріотів, ми в польськїм, російськїм, німецькїм робїтниковї, що прийшов вже до клясової свідомости, вбачаємо брата і простягаємо їд ньому руку з братерськїм устиском, домагаючись од нього вшанування наших прав.

Сей принцип означає теж наш стосунок до соціалїстичних партій тих національностей, з якими стикаємо ся щодень в життїю. Що до польськїх соціалїстів, то стверджуємо се, що і польська соціалїстична партія в російськїм царстві признала і в програмі і в своїх рішеннях наші права до політичнїої самостійности та що і серед польськїої соціалдемократії у Галичинї ми не здїбали заборчих прямовань і починів. Щож до російськїх соціалїстів, то в нас є певна надїя, що деякі великоруськї прямованя, які декуди прокидають ся, счезнуть з розвитком соціалїстичнїої свідомости а з'єднанне розбитих кружків і організаций російськїх в одну партію позволит нам увїйти в порозумінне і в братерськїй ясно означений союз.

Усякї дрібнїші питання, що не увїйшли в отсю програму, розв'язувати мемо згідно з потребами і з вказаннями самого життя“.

Друга партія, що завязалась рївночасно з У. С. П., се партія українськїх революціонерів, що розпочала свою діяльність рядом

політично-популярних брошур. Сеся партія оголошує в останній
важ хвилі слідує відкрити лист:

Відкритий лист до російського міністра внутр. справ Сіпягіна.

Пане Міністер!

Ви заборонили зробити нашою мовою напис на пам'ятнику на-
шому першому національному поетови Котляревському! — Того обу-
рення, що охопило нас, коли ми дізнались про Вашу відповідь
на прохання лояльних Подтавців, Ви не зможете зрозуміти. Але те,
чого ви так бажали, те сталося: ми учули усю гіркість тієї наруги,
тієї зневаги, що Ви завдали нашій нації. Батьки наші та діди мовч-
ки знесли і заборону освіти на нашій мові і навіть заборону са-
мої мови української.

Вони все переказували нам свій заповіт: „терпіти, надіятись
і мовчати“.

Через те Ви, Пане Міністер, і Вам подібні добродії стали
уважати нашу мовчазну націю за паріїв Європи, бо Ви звикли по-
важати лише їдну насилля, хоч і дурите цілий світ на Гаагській
конференції, ніби шануете право.

Та ми визнаємо, що ви праві, що українська нація в Росії
є справді нацією рабів-паріїв. Призначене їй годувати Вас, Пане
Міністер, і ще цілі сотні тисячів урядовців-чужинців від міні-
стра аж до сільського урядника; давати людей і гроші на військо,
яке підтримує Ваше панованє, Пане Міністер, і деморалізує
нашу націю; постачати кошти на всякі школи, де чужинці-вчителі
роблять з наших дітей заклятих ворогів нашій нації; будувати церкви,
де продажні попи благають Бога зміцнити над нами панованє
чужинців.

Але й Ви, Пане Міністер, мусите признати, що все оте ви-
повняє наша нація покірливо, без протесту.

Отже на віщо зайві жорстокости до нас? Але Ви гадаєте іна-
кше! Вас дратує, що Ваші раби сьміють щось ховати в душі; Вас
гніває, що парії мають якусь „святую святих“ у серці, куди Вас не
пускають: Вас лютить, що нація, яку Ви зробили старцем, зложила
кріваво зароблений гріш на пам'ятник своєму поетови — і Ви гане-
бною рукою безстыдного чужинця поклали свою заборону на душу
нації.

Ви гадаєте, Пане Міністер, що Ви укупі з усіма Вашими
посіпаками, здолієте вбити наш нарід?

Нехай відповідь Вам наша історія. Нехай вона розповість
Вам, яка міцна та сильна була польська держава „від моря до моря“,
який звічений був увесь наш нарід під панованєм чужинців-Поля-
ків, які терпів він гнобительства від польських панів...

І нехай історія розповість Вам, як одним сильним і міцним рухом зруйновала наша нація усю польську державу і повернула внівець гнобителів. А колишні Поляки, Пане Міністер, вміли гнітити нас не згірше в д сучасних Росиян і колишня Варшава була культурнійша, ніж сучасний Петербург.

А знаєте, через що наші прабатьки розвалили Польщу? Через те, що вона наполягла на душу нації, на її моральне „Я“. А всі злочинства прощають ся, крім злочинств проти Святого Духа.

Уряд російський супроти нашої нації став на ту саму стежку, що й колишній польський уряд і тим самим вимагає, щоб ми пішли шляхом наших прабатьків часів Богдана Хмельницького І ми підемо.

Закон Царя-Освободителя з 17. травня (мая) 1876. року єсть злочинством проти Духа Святого, бо то єсть суворий і безпощадний засуд цілої нації нашої на моральну смерть. Але Ваша безглузна заборона українського напису на пам'ятнику українському поетови єсть огидливе знущане над засудженою вже на смерть нацією. Тая заборона єсть краплею, що переповнила чашу страждань і терпіння нашого народу. Вона свідчить, що не буде ніколи кінця Вашому гнобителству. Вона каже нам: годі мовчати Вам рабам! Ми не можемо далі дозволити безстыдному чужинцеві знущатись над найсвятішими нашими чуттями.

Українська нація мусить скинути пановане чужинців, бо вони отижують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хочби захитала ся ціла Росия! Мусить добути своє визволене з рабства національного та політичного, хочби пролили ся ріки крові! А та кров, що полетить ся, впаде як народне прокляття на Вашу голову, Пане Міністер, і на голови всіх гнобителів нашої нації.

Отсе письмо се характерна поява: суспільність, що не спромогла ся на протест, коли доптано найсвятіші її чувства, нечаяно з нагоди дрібної, в порівнаню з цілостью її положеня, хоч самою собою й бруталної а ще більше глупої заборони виступає та з обуренем пятнує сам поступок міністра й систему, якої він є впливом. І хоч що-до форми сего протесту можна-б зробити неодне застережене тай на сам протест розмаїто дивитись з огляду на його політичне значіне та тактичну вартість, то як прояв будячого ся життя він характерний та важний.

Як оклик накипілого здавна болю, він голобить нам, що там за кордоном чимраз близша пора, коли „перебереть ся міра“, що заборона української написи на пам'ятнику Котляревського се не при-

чина а лишень нагода, яку використано, щоб виповісти те, що здавна вже бажалось сказати, про що за довго може мовчалось.

Раз ще вертаємо до факту завязання двох окремих революційних партій на російській Україні. Хотіли-б ми поставити їх побіч себе, знайти теоретичні та фактичні основи, на яких обі вони опираються та які розріжнюють їх від себе, та як-раз тутки насуваєть ся ряд питань, на які ми не можемо знайти відповіді. Насувають ся ще деякі рефлексії.

Що можемо на певно сказати, се факт показаний програмою одної а дотеперішною діяльністю другої партії, факт, що вони обі стоять на теоретичній основі соціалізму, що обі бажаять оперти ся на низших верствах суспільности, та що обі є впливом одного основного погляду, що національне питане можна трактувати лише у тісній злуці з питанем суспільної рівности та волі. Значить ся, спільного між обома так багато і воно само собою як і своїми консеквенціями такої ваги, що істноване двох окремих партій являєть ся нам чимось неприродним та дуже дивним.

Тутки насувають ся дві евентуальности, що ясували-б нам сею появу. Або причиною істнованя побіч себе Р. У. П. та У. С. П. є сея питома психологічна ціха умового життя в Росії, се виплекане по кружках замиловане до не-теоретичної, але прямо метафізичної полеміки та дискусії, що розбиває інтелігенцію на гуртки та кружки і таким чином, часом ізза дрібних, незрозумілих чужинцям ріжниць поглядів, робить неможливою спільну більшу акцію. Маємо надію, що не се є причиною істнованя згаданих двох партій, а хочби й так було, то ми провірені, що за практичною роботою мусіло-б прийти до порозуміння та злуки.

Є одна ще можливість: що обі партії поєтавали незалежно від себе, в ріжних місцях та між ріжними людьми, що може й не знали навіть про себе. І тоді-б мусіло бути нашим стремлінем довести до полученя Р. У. П. та У. С. П. в одну велику партію.

А може наш погляд блудний, може є иньші ще причини, що ділять обі партії? Раді не раді лишити мусимо се, хоч як цікаве, питане, без відповіді, але за те просимо Товаришів, що можуть сю відповідь дати, зробити се як найяснійше та найкорше.

Злі знаки на шкільнім овиді.

С к о н ф і с к о в а н о .

С к о н ф і с к о в а н о .

Що наші здогади не є безпідставні, про се посьвідчать вісти, які маємо з станиславівської гімназії. „Славнозвісний“ із шпальт „Monitor-a“ тамошний педагог-полісмен др. Микола Сабат, що при кожній нагоді пописуєть ся тоастами на тему „polsko-ruskiej zgody“ мав одному із найбільшійших гімназистів-Українців з V. кл., котрого дирекция зачисляє до „небезпечних та неспокійних елементів“ прирікати безплатне помешканє і харч в „chrześcijańskiej kuchni ludowej“ на цілий рік за ціну зізнаня, що в гімназії існує український тайний кружок. Хоч сего услівя ш. доктор не сказав дословно, але можна було його догадатись.

Се мабуть перший плід висше згаданого тайного обіжника; що дальше буде, побачимо!..

Але на сїм не кінець. В тій самій станиславівській гімназії замикає директор Терліковський на 5 годин хлопчину з II. кл. за те, що він у своїй щирости признав ся в клясі, що не розуміє того „язичия“, яким до него говорив учитель москвофіл Дорожинський.

В тій самій гімназії звісний „добродій“ молодіжи гр.-кат. катехит о. Мих. Семенов заказує ученикам читати які небудь українські книжки і мати зносини з їх знакомими — студентами університету, особливо з товаришами: Косевичем, Олесницьким і мною, котрих вважає для душі своїх учеників вельми небезпечними.

Той сам катехит, побачивши, що один вихованець бурси, котрої він настоятелем, повісив на стіні портрет пок. проф. Шахновича, казав зняти той портрет, бо Шахнович то був радикал, що виховав таких як Лозинський і т. ин.*)

В тій самій гімназії проф. Лятошинський грозить, що ходитиме по довколишніх селах по читальнях, чи де не застане гімназиста-Українця.

А в тернопільській гімназії ведеть ся слідство против кількох учеників-Українців, що брали участь в похоронах селянина Грицуняка, автора званої в цілїм цивілізованім сьвіті „Свинської конституції“.

С к о н ф і с к о в а н о .

М. Лозинський.

*) Отсей приказ виданий був в чотири очи Семеновом одному з учеників висших гімназійальних клас, котрого ві зрозумілих причин ніяк не можна назвати по імени; проте то Семенов може з легким серцем спростовати сей факт на підставі §. 19... — Автор.

Хроніка з чужого життя.

АНДРЕЙ КОЖУХОВ*).

ДЕЩО ПРО СТУДЕНТСЬКЕ ЖИТТЄ В РОСІЇ.

В році 1883, коли у керми держави російської стали прокуратор св. Синода Победоносцев і Д. Толстой, міністер справ внутрішних та народньої просвіти, почали ся „реформи“ себ-то зношене обривків тих реформ з р. 1862, яких ще не встиг знести Олександр II. в останні роки свого панованя. Знаходили тоді свій кінець суди присяжних, земства, школи, гімназії і висші шкільні заведеня.

Передовсім постарали ся тоті незабуті реформатори о те, щоби ані один міщанин або селянин не міг дістати ся до гімназії. Відповідно до того видано приказ, щоби всі гімназисти, котрі не мають батьків в місті, жили по студентських кватирах. Студентську „станцію“ могла отворити лише така особа, що дістала на те позволене від гімназійної зверхности. Щоби дістати позволене, на те потрібно було мати свідощтва о „благонадъожности“ від поліції і знати ся близше з директором або інспектором гімназійним, що видавали позволеня найчастійше для своїх кривних.

Наслідком обмеженя числа „станцій“, підійшли ціни за утримане незвичайно в гору, о много висше нормальної ціни в данім місті: за харч і за хату (в комнаті містило ся 3—7 учеників, відповідно до її обширности) плачено по 200—300 руб. за 8 місяців, не вчисляючи в се свят рідвяних і великодних та літних вакацій, за які платили гімназисти окремо, сли не їхали домів.

Таким чином мусіли усі бідні замісцеві ученики покинути гімназію; — а для бідних міщан, проживаючих в місті видано новий припис.

Вимагано, щоби у живучих в дома була окрема, чиста і ясна комната з красними меблями, щоби до ньої не доходив найменший шум, щоби вхід до ньої провадив з чистого коридора і т. д., а сли сего не було, мусів ученик переносити ся з дому родинного на студентську квартиру.

Однак то правило виповнювано лишень, сли ходило о діти міщанські, а до синів урядників і панів його не примінювано. Крім сего підвишили шкільну оплату з 20 рублів річно на 40, запровадили мундурки з дорогого ясно-сірого сукна.

*) Автор сеї дописи Росіянин, один з діячів серед російського студентства прислав нам її з легко зрозумілим застереженем, друкувати її без його підпису. Ми повводили собі дати авторови псевдонім і вибрали на се прізвище героя звісного революційного роману Степняка: „Андрей Кожухов“.

Таким то способом викурили з гімназій синів селянських та міщанських.

З другої сторони розпочалося викорінюване шкідливих ідей з гімназій. Гімназистів віддано в повну владу директора, що міг їх після своєї волі виганяти, приймати і т. д., при чім всяка влада була від педагогічного совіту (збори всіх учителів) відібрана. Учителі же дісталися в повну владу „попечителя“ шкільного округу (Росія ділиться на 10 шкільних округів, а на чолі кожного округу стоїть попечитель). Рівно з тим почалося увільнюване від служби чесних учителів, желяючи хоч трохи розвинути своїх учеників і підготувати їх до слухання університетських курсів. Щож, коли програма міністерства народної просвіти вимагала виховання в душі трійці: „дар, віра і вітчизна“ або иньшими словами: „за бюрократію, для бюрократії і в честь бюрократії“, — се були девізи державного російського устрою. Протягом 3—4 літ усунуто зі служби учительської всіх порядних людей і прогнано всіх більше розвинутих учеників. При тім послугуванося способами вповні підходящими під загальний, державний устрій. Шпіонство зі всіх сторін. Учителі подавали доноси один на одного та на директора, директор на учителів. Директор і інспектор завели шпіунів поміж гімназистами, а крім того назначили ліпших шпіунів, так званих педелів, вислужених підофіцерів, котрих обовязком було слідити по місті за учениками, підглядати і підслухувати під вікнами учеників і ліпших учителів. Від хазяїв студентських квартир вимагано також шпіонства за учениками, а в противнім злучаю закривано квартиру непокірних хазяїв. Ученикам вільно виходити з хати тільки до 6. години в вечер, не можна класти ся за дня на ліжку і т. д.

Но найтяжший наказ — не вільно ні звідки брати книжок до читання, як тільки з гімназійної бібліотеки, в якій є для учеників 7-ої і 8-ої класи Пушкин, Гоголь, Островский, неповний Тургенев, а все проче побреханьки та всілякі дурниці, що мають виховувати в душі вірности для престоло. І вкінці настала пора, коли сповнилися усі бажання Победоносцева і Д. Толетого.

Учителі на пів ідіоти, п'яниці, вислугують ся перед начальством, відучують учеників від самостійного думання, знеохочують до науки, убивають всяке почуте гідности, одним словом, всіма силами стараються здеморалізувати, обезглуздити, затуманити і здурити учеників, щоби жаднієська гадка не могла попасти в їх запоморочені голови, щоби виховати їх в невідмовнім послушенстві супроти начальства. Тому цілком не дивно, що професори університетів жалують ся на страшну нерозвитість і невідготовленість молодих людей, поступаючих в університети і говорять, що з кожним роком вступає на університет менше підготовлена молодіж. До сего нале-

жити ще додати переслідування в гімназіях всіх других народностей, крім російської. — Як звісно всім, викладають ся всі предмети без винятку в російських гімназіях по „руські“, а крім того ще вимагають учителі від учеників, щоби говорили в школі і в дома тільки виключно по російськи. Невиповнене сего параграфу, сеї постанови, потягає за собою виключене з гімназії. Ученикам же других народностей живучим у родичів, де не можна запровадити обовязково російської мови, допікають в иньший спосіб. На кождім кроці замітка: „ви не умеете па рускі гаваріть“, почім йдуть стало кпини над їх народністю і то з уст педагогів!! Ото сили „абрусенія“, практикованого в гімназіях. — Жиди знов тішуть ся в Росії особливою любовю; їх приймають лише 10% з загального числа гімназистів, т. є. сли в гімназії на 300 учен. є жидів вже 25, то на ново приймаєть ся всього 5. причім розвиваєть ся страшна конкуренція, так що жид обовязаний дістати при вступнім іспиті із всіх предметів низший ступень. А і при тім звертаєть ся пильну увагу, щоби родичі нововступуючого були богаті.

І так цілю гімназіяльного закона з р. 1883. було, недопустити до гімназій селян і міщан а також забити в учениках всякі проблески самостійного думаня, всякого людського самоповажаня і виробити в них безусловне послушенство властям та начальству. — Для надходячого гурту учителів, спосібних тільки слухати вишого начальства, зреорганізовано два інститути:

Історично-філологічний в Петербурзі і такий сам в Ніжині. В обох тих інститутах живуть студенти спільно під вельми строгим надзором директора, інспектора і двох його помічників. Виходити з інститута можна лише за дозволом інспектора, книги вільно читати тільки з інститутської бібліотеки, газети можна переддачувати лиш реакційні. Розумієть ся, що і тут шпійонство процвітає. Професорів для тих інститутів вибираєть ся зпоміж зацофанців, не зважаючи цілком на їх умові кваліфікації. Ціле начальство слідить строго, щоби студенти не заводили знаомств в місті.

Але щож притягає сюда студентів? Цілковите державне утриманє. Від сього року приймають сюда по укінченю 4 клас духовної семинарії таких учеників, котрих би ніде більше не прийняли.

І тоті то на пів-ідиоти стають ся майже завсіди учителями в гімназії усіх предметів, крім релігії і математики. І з них то виходять директори та інспектори. — Тому дійсно не дивно, що они всілякими способами затуманюють голови учеників, топчуть ногами людське самоповажанє (бо самі його не мають) і стають ся ярим виповнителями бажань вишого начальства. Тепер тота система в повнім ході, хоть, правда, мимо того повстають між гімназистами кружки і тайні бібліотеки, котрі чимало причинюють ся до їх роз-

виту. Усе те раз упадає, то знов розвиваєть ся, но майже нема такої гімназії, де би не було кружка або хоть маленької бібліотеки.

Жите кипить в таких кружках та бібліотеках. Злучайно прочитана книжка, газета, почута розмова викликають у гімназистів такі питання, що їх не розв'яже ніякий підручник. Спершу пробують обратити ся з питаннями до учителів, але тут стрічають їх насмішки або в ліпшійм случаю слова, що мовляв належить покинути пустяки а взяти ся до виучуваня підручників. Но те не може вже вдоволити молодого ума. Ученики починають шукати заборонених начальством, книжок, щоби роз'яснити собі насуваючі ся питання. Находять вияснене одних питань, но при тім підіймають ся нові питання. Обміна книжками і гадками сама собою наводить їх до завязуваня кружків для спільного читаня і купуваня книжок. Відтак входить се в традицію і кружок розширюєть ся що року та збільшуєть ся новими членами.

В таких кружках піддержуєть ся національна свідомість і тільки в сей спосіб спинюєть ся „обрусеніє“ учеників.

Але кождий відчуває пожиток кружків, найбільше вступивши на університет. Получивши ся в кружку з всілякими товаришами, при звичайши ся завдяки дискусиям до самостійного думаня і критичного розбору прочитаного, являєть ся гімназист на університеті вже підготовленим до систематичної, серйозної праці. Його не бентежить маса нових питань, почутих з катедри, він знає, як їх розв'язати. Він скоро освоюєть ся з студентським житєм і продовжує роботу над виробленем свого погляду на світ, розпочату еще в гімназії. Одним словом з гімназійного кружка він вносить те підготовлене, якого конче потрібно до серйозної роботи на університеті. Противно трапляєть ся з гімназистом, не бувшим в кружку.

Він приїздить на університет цілковито не підготовлений, нерозвитий, бо в гімназії навчив ся він лиш виконувати лекції і слухати зверхність. А тут чує з катедр всілякі гадки, в яких він не може зорієнтувати ся і не знає, з якого боку до них підійти. Ну і зачинає виучувати підручники без найменшого критичного зрозуміння. Скінчивши університет, він тільки уміє піддавати ся волі начальства, т. е стаєть ся в повнім значіню канцелярійною машиною, спосібною лишень робити під чужим впливом. А, если навіть його думка проснесть ся, если він захоче розібрати все те, що бачить і чує, то не привикши до самостійної роботи, не маючи підставного підготовленя, бере все на віру, не провірить сам нічого і коньчкінців виходить з нього чоловік не самостійно думачий, але йдучий, за першим ліпшим посторонним впливом.

Крім цього він попаде по вступленню на університет в круговорот життя, яке його оглушає, в яким він ніяк не може зорієнтувати ся. А студентське життя особливо оживило ся по р. 1883., коли комісія під проводом Победоносцева і Толстого виробила нові приписи; ті є менше-більше слідуєчі:

1) Ректора і деканів назначає міністер просвіти.

2) Професорів іменує той сам міністер, що є в праві і усунути їх зі служби.

3) Впроваджене інспекції, складаючої ся з педелів, по одному на кожний курс, котрих задачою є слідити за учениками в університеті, з суб-інспекторів, по одному на факультет (фак. 5.: правничий, лікарський, математичний, естетичний і історично-філологічний), котрих обовязком є доходити, чи студенти виповнюють приписи і з інспектора яко голови.

4) Оплата збільшуєть ся на курс о 25 руб. т. є. місто 25 руб. 50 рублів.

5) Впроваджене уніформів, дорогих та шпігунам охоронного відділу помагаючих до слідження за студентами, що віддавна вже заживають репутації „неблагодьожних“.

6) Заказ сходити ся в будинку університетським, де впердше вільно було збирати ся за згодою зверхности університетської.

7) Заказ вибирати представителів курса і взагалі в який небудь спосіб організувати ся.

8) Заказ ходити на лекції, на які не записав би ся (коли тимчасом не дозволювано учапати на виклади ліберальних професорів), — таще більше иньших дрібних постанов, що погіршували становище студентів.

В р. 1884. спробувано ввести цілий сей закон в життя, але він викликав у всіх університетах опозицію і загальний рух студентський, треваючий три неділі, знаний під назвою „студентських розрухів“. Університети замкнено на пів року, сотні учеників посаджено в тюрми, де вони сиділи по 3—8 місяців а відтак розіслано їх під „гласный*) надзорь“ поліції на 3—5 літ по всіх закутинах Росії.

Розрухи 1884. р. довели до організації студентства. Вже здавна істнували поміж студентами кружки для спільного образования, а з 1883. р., коли студенти довідали ся о новім розпорядженю, ті кружки входять між собою в тісну звязь і ставлять своєю задачою крім са-

*) „Гласный“ (зн. явний) надвір полягає на тім, що попавший в то „примене“ положене не має права влізати в назначеного йому місця проживаня, що мусить в протягу 24 годин дати звістку поліції, де живе, і ставити ся на її зазив. Поліція має право без жадного повідомленя робити ревізію в кожний час, в день чи в ночи, начальникови поліції прислугує право арештувати на 7 днів, губернаторови на місяць.

мообранова ще й борбу проти нового закона. І так завдяки опорови студентів, не удало ся властям ввести новий закон цілком, а тільки часть, дотикаючу професорів і іменованя ректора та деканів.

Но в тім завинили таки самі професори, не піддержуючи студентів в їх борбі, поки ще введено сей закон, накидали ся вони на нього, мовили, що ні защо не згодять ся викладати при нових приписах, але вдійсности знайшлось лише 5—6 споміж них, що дотримали слова: Максим Ковалевский, Муровцев, Стасюлевіч, Спасовіч і ще двох, но із тих кількох, тільки Ковалевский (викладає в бруксельськїм університеті) мотивував своє уступлене, неможливістю викладати при такім поліцейськїм приписі, иньші же усунули ся будьто ізза слабости.

Після розрухів 1884. р. стараєть ся начальство знов ввести закон, але то викликає в 1888, р. розрухи по всіх університетах, що почали ся в Москві пощечиною, якою почастував один студент інспектора Бр . . халова підчас торжественного съвяткованя. І знов прогнаня, тюрми, зсылки і замкнене університетів на шів року. Але по р. 1887. перемінюють ся кружки для самообранова в „Земства“ (Земличества), котрі ставлять першою своєю задачою борбу о независимість університету а що йно за тим самобранова і взаїмна поміч. З того часу починаєть ся завзята борба з університетськїм начальством; в хвилях же особливого заострення вибухають розрухи. Так 1888 р. в казанськїм університеті, харківськїм і созанськїм в петербурськїм технолгічнїм Інституті, в 1889 р. в військово-лікарськїй академії і в київськїм університеті, де з 1500 студентів вигнано, посаджено в тюрму і заслано 500 люда.

Наконець в 1890 р. вяжуть ся московські земства в одну організацію при помочи представителів, по одному з кожного Земства, і збори представителів називають ся „Союзною Радою“ (совітом). Союзна Рада кермує борбою студентів з університетськїм начальством, но все таки головною інстанцією стають ся Земства, до котрих звертаєть ся в важних злучаях Союзна Рада. В тім же році повстають розрухи в московськїм а відтак петербурзькїм і харківськїм університеті. В 1893. р. існують вже всюди Союзні Ради; в петербурзькїм університеті носить така Союзна Рада назву „Каси взаїмної помочи“.

В 1893. р. збирають ся делегати всіх університетів на зїзд, на якїм випрацьовано спосіб організації і загальні цілі боротьби. 1894. р. вибухають знов розрухи в Москві, піддержувані також в иньших університетах. — В 1894. році розцвитають ся студентські організації і доходять до особливої сили в р. 1896. і з початком року 1897. Вони захоплюють половину студентів і ведуть вельми успішну боротьбу з університетською управою. Так в 1894. р. удало ся москов-

ській молодіжки позбути ся славно-звіненого з свого безличного поступованя пр. Владімірова, в 1895. р. пр. Кузміна і Захаріна за різні гидкі справки, яких вони допускали ся на своїй клініці, вибороти знесене припису о ходжене на лекції і дозвіл вибирати заступників курсів і т. п.

В 1896. р. уряджує Союзна Рада демонстрацію в память ходяньської катастрофи і потягає за собою і иньші університети. Тоді то напружила жандармерія усї свої сили, щоби знищити Союзну Раду, що їй удало ся з початком 1898. р. но не на довго, бо з початком 1899. р. відроджуєт ся Союзна Рада під іменем „виконавчого“ („ісполнительного“) комітету, коли знов в иньших університетах істнували в той час Союзні Ради. Треба однак замітити, що усї ті тайні організації є предметом страшних переслідовань, а проте не зважаючи на всї строгиости і всї зусилля жандармерії і шпігунів, студентські організації таки істнують. Арештують одних, то на їх місце являють ся другі і т. д. йде, якби perpetuum mobile. Не можна мимо того сказати, щоби „С. Р.“ замикали ся лише в своїх студентських потребах, — ні, вони від часу до часу протестують і проти деспотизму, пануючого в Росії. Згадаймо хоть з послідних років: в 1896. р. демонстрацію в півроківщину ходяньської катастрофи, демонстрацію в Петербурзі, Києві і Харкові в 1897. р., по поводу Вітрової, що спалила себе в петропавловській кріпости, в 1898. р. протест київських студентів проти поставлення памятника Муравеву-вешателю в Вильні, демонстрацію в Москві в 1899. р. по поводу смерті Лівена, що спалив себе в бург'єрській тюрмі.

Но все таки сили молодіжки звертають ся більше на боротьбу за університетську свободу.

Та боротьба заострилася найбільше в 1899 р. і визвала нечувану до сих часів річ, страйк, що тягнув ся від 9. лютого до літних вакацій.

Щож робить російське правительство з огляду на ту боротьбу? Правда, завдяки розпучливому опорюванню студентів, йому і доси не вдало ся ввести тої часті закона, що відносить ся до студентів. Але воно через цілий час стараєт ся довершити його і хоть стрічає опір, продовжує свої проби, а коли вибухнуть розрухи, послугуєт ся своїми звичайними оружжями: тюрмою і зеилкою. Наконєць, коли і се не помагає, видає російське правительство новий закон (якби відповідь на страйк з 1899. р.), закон, що йде в розріз з основними законами. Сей новий закон виданий в червні 1899. р. (замітно, що видано його підчас вакацій) звучить:

1) По велію міністра народньої просвіти Боголепова, міністра війни Куропаткіна, міністра рільництва Ермолова, мін. внутр. справ

Горемикіна усі студенти, беручі участь в розрухах, віддають ся в „саддати“ на 1, 2, 1/3 років.

2) Від сього не увільняють ні признані їм полекші в військовій службі ні фізичні браки.

3) Ділити їх на категорії буде комісія, зложена з ректора даного університету та заступників міністерств: війни, внутрішніх справ, рільництва та просьвіти.

Говорити тут більше нема пощо, всьо ясно і зрозуміло. Російське правительство явно заявляє, що воно уступить лишень фізичній силі.

А сила та росте з кожним днем, з кожним роксм. Вона дає про себе знати страйками, селянськими бунтами і демонстраціями.

С к о н ф і с к о в а н о .

З рукописи переклав
Зенон Кузеля.

БІБЛІОГРАФІЯ.

PROMIEN Nr. 8 i 9.

Неначе вступ до дальшої серії перерваного на час ферій видавництва „Promien-я“ становить стаття: „Co slychac? Wiskazani u nij gadki — хоч звернені до польської молодіжи — не можуть і нас не зацікавити.

Минули ся вакації — знова зачинає ся праця, знова борба: здобуване року за роком, здобута патенту зрілости та університетського диплому.

Але не тільки та одна борба жде на молодіж: ми маємо також тямити, що існують біднійші від нас, котрі мусять вести о много тяжшу борбу — що існує еще суспільність — народ, що жде від молодіжи помочи.

І тому народови маємо ми посвятити свої ідеали, свій молодечий запал та свої сили — ми маємо для нього працювати.

А та праця має полягати поки-що в тім, щоби ми підготовляли ся до борби за народ, щоби ми образовали ся.

Далі слідує біографія Вільгельма Лібкнехта, провідника німецьких соціялістів, що помер недавно в Берліні.

А за тим слідує: „Obecna chwila polityczna“, „Sady wojenne w Królestwie Polskiem“ та „Nakata w szkole polskiej“.

„Z historyi Uniwersytetu ludowego“: „За приміром культурних народів заложили і Поляки людовий університет з викладами із усіх галузей наук. Число слухачів, що і так було велике, побільшили еще своїми контрагітаціями Єзуїти, праса в роді „Ruch-u katolick-ого“ та старости, а іа Руссоцкій з Бродів, своїми заборонами відбувати виклади.

Отсі люди могли би о собі сказати за Гетовим Мефістофельом: „Ми e ein Theil von jener Kraft, Die stets das Böse will und stets das Gute schafft“.

В статі: „Za wiele inteligencyi“ подано за часописю „Szkolnictwo“, що в яснім напрямі треба перевести реформу школи.

У нас жалують ся усі, що школа видає за много інтелігенції.

На жаль однак сего нема ні у нас — зні у жаднім иньшійм краю, скоро мемо розуміти слово „інтелігенція“ в правдивім значіню т. є. яко умову зрілості, що робить чоловіка здібним оцінити ясно усі прояви життя, здібним самостійно думати, брати уділ в поступі людскости.

А такої інтелігенції у нас школа, на жаль, не виховує за много — у нас e тільки за багато кандидатів на урядничі посади,

кандидатів, що бачуть свій ідеал в золотім ковніри та добрій посаді. Сего сорта людей у нас по правді за много!

А шкільні власти замість змінити шкільну систему та виховувати правдиву інтелігенцію, піднести уровень образования цілої суспільности, що і давала би працю тій інтелігенції, як се діє ся у цивілізованих краях, то шкільні власти у нас місто сего замикають школу для біднійших верств суспільности ріжними тягарями та думають тим способом повздержати надмірний приріст мнимої інтелігенції.

Що-до сїдуючої статі „Uniwersytet lwowski“ то мені видає ся, що вона не на часі. Не писано її для академіків, бо вони і без того знають ті відносини, а приладжено її для тих, що вступають на університет, котрих треба поінформувати доперва про дивовижні вписи, вибір годин, про оплату і т. д. А позаяк та статя появила ся по усіх вписах etc. — то видає ся мені не на часі.

Памяти Ніцшого посьвячено 3 шпальти. Як на розміри „Promie-p-я“ се досить, однак для німецького філософа се за мало. З самої статі, написаної досить бомбастичним стилем, годі набрати поняття про Ніцшого і його філософію — а тим менше оплатить ся писати зміст уже і так з короткої статі.

Далі іде „Nowi ludzie w powieści polskiej — Ciąg dalszy“, „Kurator“, новеля досить гарно як на молодого автора написана; а за тим слідує оцінка Сохачевського „Sybir-у“.

Статя „Z powodu wiecu młodzieży rusińskiej“ — справозданє з віча української молодіжи, що відбуло ся 15. липня сего року, подає короткий зміст виголошених бесід, до яких, як і до всего українського руху, „Promień“ відносить ся — як завше — толерантно та кінчить симпатичною оцінкою віча як прояви нового життя української молодіжи.

Далі слідує: „Wskazówki dla pragnących zapoznać się ze stosunkami społeczno-politycznymi w zaborze rosyjskim“ а за тим дві кореспонденції (з Кракова і Ярославя).

Бібліографія — оцінка розвідки Ферггера „Чинники материяльного поступу“ та Белот-а: „Милосерде, справедливість і природний добір“.

„Хроніка“ і від Редакції.“ —

Володимир Бирчак.

Народність і її початки Кароля Кавцного — з додатком В. Будзиновського.

Виданє „Національної бібліотеки“ 1. 1899. (Накладом: Видавничої Спілки).

Коли на самім заході Европи зближаєть ся розвязка соціального питання, то середуща і східна Европа побіч сього питання мусять за-

лагодити ся ще і з иньшою неменше важною квестиєю національною.

Не диво проте, що в тих частях Європи й розвела ся теоретична дискусія про націю і націоналізм, та ведуть ся досліди над сею появою суспільного життя — коли в західній Європі ніхто не вважав ні потрібним ні цікавим про се говорити.

І соціялісти, що зразу відпекували ся від всякого „прикосновенія“ з націоналізмом і вони муєли супроти національного питання зайняти якесь становище, що й зробили в Німеччині устами свого теоретика Кавцкого, в Австрії минувшорічною берненською ухвалою та практичним переведенем осібних соціялістичних організацій у всіх націй Австрії.

Коли національна справа має для нас Українців незвичайну вагу та коли вона вяже ся в нас тісно із соціальною справою — то тим більш пожадана нам література, яка розбирала би квестию національну із висоти новочасної науки й відповідно до вимогів сучасного життя.

Про національну справу писав в нас Драгоманов і його письма в сій справі можна вважати справді найбільш основною річю, яка досі загалом в сій квестиї появила ся.

По „Чудацьких думках“ одиноким голосом, який може рівнати ся з Драгомановим — се „Кавцкого: Народність і її початки“. Се наче теоретична заява німецької соціял-демократії про національну справу.

Ми не будемо переказувати змісту розвідки. Замітимо хіба побіжно, що не згодилибисьмо ся в дечім з думками Кавцкого: про початок націй, про „буржуазійність“ національної ідеї як і про будучину націй. З того боку більш подобають ся нам думки Будзиновського, виложені в додатку, який він (як перекладчик) додавав від себе до розвідки Кавцкого. Не менше вартні уваги Будзиновського на тему наших „проводирів народу“, на тему їх „політики“ та поняття національної справи.

Тая розвідка Кавцкого як і додаток Будзиновського писані живо й займаючо; читають ся легко. Поручаємо всім товаришам сю книжечку до лектури. Ціна її мала — бо всего 60 сот.

Л. Ц—кий.

Від Редакції.

Просимо усіх т. т. дописувателів, як взагалі усіх, хто звертаєть ся до нас з жаданєм відповіді, подавати імя чи псевдонім, під якими ми могли б відповісти в „переписці редакції“. Рівнож просимо писати дописи четким письмом та записувати лиш один бік паперу.

Редакція просить усіх Товаришів як найчисленійше дописувати до нашої часописи. Коли хто присилає описи фактів, повинен подати на їх доказ, якими могли-б ми евентуально покористуватись, колиб зайшла сього потреба. В дописах просимо узгляднювати чинники, що складають ся на жите в данім місті, головнож просимо звертати увагу по саму молодіж, та усе задавати собі питає, чи коли жите молодіжи горить так, як маємо право від неї жадати; не сама молодіж поносить вину за таку невідрадную прояву. Взагалі просимо вистерігатись дописий односторонних.

Поодинокі факти, що є для нас інтересні, нотувати мемо в міру, як будемо мали про них донесеня, в „дрібних звітках“.

Через вакації назбиралось в редакції багато листів з запитаннями і т. п. Хто не дістав ще відповіди, хай зажадає її карткою, з названем справи, о яку йому ходить.

Адміністрація „Молодої України“

відзиваєть ся до усіх довжників нашої часописи, з прозьбою та рішучим зазивом вирівнати з нами рахунки. Не називаємо тутки суми, яку маємо по довжниках, але можемо запевнити Товаришів, що колиб усі віддали нам, що повинні, ми могли-б видавати в подвійнім обемі „Молоду Україну“, та пристунити до видачі дальших чисел „Бібліотеки“. Вина за се, що ми не могли досі сего зробити, спадає на наших довжників, тож кличемо до них, щоб її з себе зкинули як найскорше та очистили свою совість з гріху супроти загалу молодіжи.

В імени Ёго Величества Цісаря!

Ц. к. Суд краєвий для справ карних у Львові рішив на підставі §§. 489. і 493. зак. кар. і §. 37. зак. прас, що зміст артикулу уміщеного в числі 8. часописи „Молода Україна“ за серпень 1900. під написею: „Друге віче української академічної молодіжи в уступі від слів 1. „Та удержане“ до „нашій нації“, 2. Зреасумуймо все“ до „стоють сильніщі“, 3. „Кому незвісні“ до „державного податку“, 4. „І деж подівають ся“ до „належить ся“ і 5. „Українська молодіж“ до „працюючих кляс“ містить в собі знамена злочинства з §. 65 а. і провини з §§. 300. і 302. з. к. і про то усправедливлена єсть заряджена через ц. к. Прокуратора державного конфіската сеї часопи.

В наслідок того рішеня зборонене єсть дальше ширене того артикулу, а забраний наклад має бути знищений.

Львів, дня 7. серпня 1900.

Молода Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 11.

Виходить у Львові що місяця.

Рік 1.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинокі ч.
вносять: в Росії заказн. . річно 6 ср. рубл., незаказн. 5 ср. рубл., коштує
в Америці річно 2 долари 60 центів.

Видає і за редакцію відповідає: Мирон Залітач, ул. Кохановського, ч. 49.

Адміністрацію веде: Павло Чайківський, ул. Академічна, ч. 25.

КІЛЬКА СЛІВ В КОНЕЧНІЙ ОБОРОНІ.

„Erziehung ist Aufforderung zur freien Selbstthätigkeit“.

Fichte.

„Je mehr ein System von Strafen organisiert ist, desto mehr wird sich ein knechtischer Sinn entwickeln“.

Schleiermacher.

Не дуже давно, може й рік не минув ще, як виховане молодіжи було завдяки анкеті в справі реформи середньої школи, питанням що дуже живо займало галицьку інтелігенцію. Писані на сю тему, статті, листи приватних осіб, заміти, а часом дуже оправдані погляди займаючих ся сим питанням фаховців чи ділетантів та описи фактів, що мали кидати сьвітло на сю справу, заповнювали стовпці часописів.

Побіч самих основних питань про задачу середньої школи, про різні системи виховання, про головні хиби нинішньої системи, побіч сих питань, що становлять саму суть так важного для нас шкільного питання, гомоніла на зборах, сходинах і по анкетах, чорніла на задрукованих сторонах щоденної та періодичної преси, словом займала „інтелігентний загаль“ ціла безліч поодиноких питань, що до нині дожидають відповіді.

На дневний порядок прийшли тимчасом иньші справи і публічна опінія звернула ся в иньший бік шукати поживи. По горячій

дискусії перегомонила луна, а се, що її викликало, лишилось незмінено, як було, байдуже, що з кожною хвилиною воно тяжко відбиваєть ся на життю шкільної молодіжи.

Щоб осудити се як слід, треба розрізнити два боки сього життя: в школі та поза школою.

Що дієть ся в школі, се доволі добре знаве суспільности, на скільки доступні її гаучні підручники, малюнки та пляни, після яких подаєть ся молодіжи духовий корм — менше або й зовсім незнане се, чим школа наділяє своїх питомців поза своїми мурами. А се друге бодай рівноважне, коли не важнійше першого.

Обставини, з яких суспільність судить про життя молодіжи, є доволі плохой та проблематичної стійности. Пересічний горожанин знає з вулиці та відказує на студентів — гоїв, критикує неохайно одітих, часом розправляє про мундури, а найчастійше не звертає на них уваги, — знає їх з концертної та театральної галерії, коли вони драбують його своїми надто голосними висказами естетичного вдоволення, звичайно раз в рік, з нагоди устроюваних студентами вечерниць, судить їх артистичні спосібности та ще дехто (звичайно мами молодих дівчат) знає ще студентів з лекцій танців. Що таке знаве неповне, що відносить ся лишень до одної частини студентства та що не обіймає цілого їх життя від першої години в полудне до осьмої рано, сього відай не треба доказувати!

Де діває молодіж решту свого вільного часу? сього питання не може лишити без відповіді ніхто, хто хоч троха поважно дивить ся на „будучність народа“. Певна річ, що поза приготуванем на слідуючий день, поза працею біднійших на насушний хліб, поза спанем та згаданими публичними виступами ученики мусять ще чимось займатися, ще щось робити, мати ще якесь поле діланья, на яке падає їх, коли не що, то молода енергія, молоді сили та запал. Се не усім знана діяльність, се якраз найцікавіша сторона життя студентства, і нею займають ся на свій спосіб горячо шкільні власти.

Спосіб, в який проявляєть ся сеся опіка, має нині одну, монотонно подібну по усіх майже середніх школах форму: запалене стежжене за „тайними товариствами“ за „кружками“ серед молодіжи. Не знаю та не хочу тутки роздивлювати, чи родить його система, чи він виключною заслугою одиниць, але одностайність, з якою можна його подибати усяди, де є середня школа надає йому усі ціхи системи і то в найвишій степені для життя молодіжи, не лишень середніх, але й висших шкіл не то шкідної, але прямо погубної системи.

Як страшний сього доказ стоять цілі ряди людей, що завдяки сій системі не покінчили шкіл та иньших, що вправді поздавали „матури“ і покінчили висші школи, але пішли в життя зломані, зне

дверні, без запалу та сього святаго огню в душі, що погасила його колись зловіща система. А чим вони провинились? За що потерпіли? За заборонену книжку, або „товариство“, що було звичайно на ділі цвинними зовсім сходинами товаришів для читаня та поважнійших розмов. Колиб хто хотів з огляду на таку „небезпечну державному ладови“ та так строго поборювану діяльність видати осуд про силу самих основ сього ладу, то хиба сей осуд не міг би для них випасти дуже корисно.

Пригляньмо ся тепер ближше сьому так завзято стеженому та так строго караному злочини.

У кожної одиниці (говорю про молодіж середніх шкіл) приходить в її умовім розвою хвиля, коли її зачинає не вистарчати се, чого вчать в школі. Така хвиля приходить часом пізнійше, часом скорше, але кожний майже пережив її в своїм житю: подійсні обставини і то обставини завислі від шкільної управи є сего рода, що вона прийти мусить. Вкажу тутки хотяйби на одну з них.

В кожній середній школі є бібліотека, є вона між иньшим висказом погляду самих шкільних властей, що крім подаваної в школі треба ще дати ученикам й иньшу духову страву. Спільною ділею майже усіх шкільних бібліотек є, що вони дають зглядно о много більше ученикам низших, чим висших клас, тому ученик, що в низших класах міг ще знайти в шкільній бібліотеці заспокоєне свої жажди читаня, мусить знайти ся в положеню, що школа не буде в спроможности заспокоїти сю жажду. Значить ся, він мусить оглянутись за иньшими книжками, мусить глядати їх поза школою — а шкільні книжки, які він може дістати в свої руки, не то що не спинюють його, а як-раз показують йому сю потребу та пригадують її своїм видом.

Є се наслідком справді оригінального поведеня з призначеними для студентської бібліотеки книжками (не знаю, чи водить ся воно по усіх бібліотеках, чи лишень по деяких — що водить ся знаю з личного досьвіду). Іменно з цензурованих вже книжок витинаєт ся картки, або ліпить по кілька разом, або замазуєт ся чорнилом слова, реченя або й цілі рядки. Чи в такий спосіб „справлена“ книжка збільшує приемність читаня, се одно питанє, а друге, чи будить вона в читаючим більше довіря для людей, що уживають таких средств, щоб щось перед ним закрити, се питаня, на які на мій погляд лиш одна може бути відповідь. На кожний случай наслідком сеї процедури ученик хотяй троха цікавий буде старатись дістати повний текст та пізнати, що перед ним закрито.

Ся охота читати, що її ніяк звичайно не може вдоволити школа, се загальний підклад, на якому виростають ті страшні товариства та кружки. Коли гімназист старає ся дістати не зі шкільної

бібліотеки книжку, робить звичайно зовсім несвідомий крок на дорозі, що доводить його вкінці до „кружка“. Відома річ, що не кождий переходить цілу дорогу, але не менше в кружок її природним закінченням. Так перш усього зовсім природно що між усіма, хто стрічаєть ся на сім пути, навязують ся тісніші взаємини, що проявляють ся взаїмним визичуванем попованих в руки книжок, та обміною думок що витворюють окрему умову та взагалі житєву теплішу атмосферу.

Помалу стають сі взаємини чим раз тіснішими, а в міру сього і висуваєть ся чим раз яснійше сьвідомість коначного доповнюваня свого знаня та взагалі коначність добути якісь тривкійші основи для свого умового житя. Товариші скидають до купи свої грошеві засоби та купують на спільну власність цікавійші книжки: се є перший виступ кружка, якого навечерієм була хвилинка, коли у кількох студентських головах мелькнула думка про недостачу шкільної науки та браки шкільної бібліотеки.

Взагалі границі, де кінчить ся легальне, а починає ся кружкове жите студента, такі невиразні, що ледви в однім случаю кілька або кільканайцять я посьмів би навести.

І неса кружка — а всі вони майже без виїмку виростають на тім самім ґрунті та тим самім способом — показує, в чім лежить сама суть кружкового житя. Се товариська поміч в добуваню средств для умового житя, се спільне заспокоюване взаїмних інтелектуальних потреб, се трактована поважно, ведена з горячим запалом спільна праця над власною освітою. — А усе те, чи се злочин?

Хиба не поважить ся сього сказати ніхто, перш усього не повинна казати школа.

Та якраз противно говорить про її погляд звичайна судьба кружків. Шкільна управа одержує відомість, чи — як на жаль доволі часто мусимо сю „звістку“ назвати — донос, що студенти читають заборонені книжки, що між ними ширять ся небезпечні ідеї і т. д. — і розпочинаєть ся сумнозвісна поведінка: доходження, слідство, далі протоколи, а вкінці як епілог справи вигнане виновників. Школа покарала своїх шкідливих горожан:

Се на жаль дуже частий, майже нормальний кінець проби студентів зажити троха поважнійшим житєм поза шкільною лавкою — і тому власне, що він такий частий, маємо повне право спитати ся, справедливий він та оправданий? Зачнім з першого та запитаймо, які є моральні та правні основи караня учеників за кружки?

Є в шкільнім регуляміні постанова (не тямлю числа параграфу), що ученикам не вільно входити в жадні передовсім тайні товариства і в сій постанові находить своє правне унормоване поступован:

шкільних властей з належачими до кружків студентами. Є отже закон і хоч як широко можна-б говорити про його добрі та зді сторони, хоч за його бодай частковою зміною можна-б поставити і як поважні аргументи, ми мусимо прийняти його за факт, та числити ся з ним як з фактом, що законно нормує один бік студентського життя. Ходить нам тутки о провірене границь, до яких розтягаєть ся його правне значіне та о розсліджене, о скільки практиковане у відношеню до „кружків“ його примінюване даєть ся законно оправдати.

Головним його наслідком на полі права є, що політична власть не може прийняти до відомости уставу завязаного студентами середніх шкіл товариства, що отже таке товариство не може правно повстати. Та сей наслідок закона є для нас в тіснійших відносинах доволі малого практичного значіня, бо відай і не було случая, щоб хто хотів таке товариство завязати. О много важнійша є постанова, що відносить ся до „тайних“ товариств.

Своїм змістом покриваєть ся вона зовсім з загальною опертою на державнім праві заборною завязувати тайні товариства, окремого значіня могла-б вона набрати лишень тоді, колиб подавало иньшу, відмінну від загальної дефініцію понятя „тайности“ товариства.

Такої дефініції шкільний закон не дає і так полишаєть ся довільности одиниці відповідь на питане, чи в данім случая тайне товариство існує, чи ні. Наслідки сього є найгірші, бож нема майже ніякої прояви спільного позитя, якої-б при „добрій волі“ та охоті не можна охрестити назвою товариства. Найневиннійші сходи́ни — а заборонити студентам входить ся поза школою, хиба неможливе — взаїмне визичене книжки, розмова на якусь поважнійшу тему, усе те, особливо, коли повторить ся хочби два-три рази, може послужити доказом, що між студентами є „товариство“. Звичайно такий доказ вважаєть ся достаточним — бодай ми не знаємо случая, в якім би глядано поважнійших. Так приміром за статут товариства, якого істнованя вимагає карний закон, не питає ніхто і не знаю, чи коли неістноване статута було для шкільної управи мотивом, ізза якого вона б залишала слідство, або не карала обвинених.

А звичайно у студентських сходи́нах не то про устав, але взагалі про яку небудь схожу на товариство сталу організацію не ма й бесіди, бо звичайно їх учасникам і вголові не постоїть думка про організоване якогось правно унормованого звязку.

Коли ми тутки й говоримо про „кружки“ чи „товариства“, то робимо се з повною свідомостию, невідповідности сеї назви та лишень тому, що не можемо та й не хочемо находити назви для сього, що звичайно й не існує поза уявою якогось надто запаленого гімназіяльного інквізитора.

Хиткійшою ще чим правна, є моральна основа „вигнаня за товариство“.

Досить поставити собі перед очі суть пересічного типу студентського „товариства“, досить пізнати хоч троха його психологію та узнати, що є воно передусім змаганем добути власними силами се, що повинна дати швола, щоб прийти до пересвідчення, що боротьба, яку веде з тими кружками школа, є вже в самій своїй основі неморальна. Сю неморальність збільшує ще звичайний спосіб, в який ведеться ця боротьба: доноси, шпійонство, часто чисто інквізиторські слідства з учениками, увесь сей апарат, яким користується на жаль дуже часто шкільна управа. Усе те відбирає шкільній молодіжці, або бодай значно обнижає її етичні почування, заставляючи її часто вибирати між тим, чого вимагають товариєцтво, солідарність, взаємне довіре, а ласкою пп. професорів, директорів та катехитів, викликає колізії між обов'язками людини та товариша, а наложеними школою; наслідком сеї колізії є зломане одного або другого рода обов'язків. А й страшний вбиваючий настрій підчас „слідства“ в гімназії! Хто його пережив, а не затратив найкрасших прикмет своєї душі, може сказати з німецьким публіцистом др. Вілле: „Nicht durch die Schule, sondern trotz der Schule habe ich mich entwickelt“.

Приступаємо до мотивів, якими звичайно оправдується ця часто незаконна, усе неморальна поведінка, що грає досить визначну роль в системі педагогічних средств нашої школи; є ними взгляди „педагогічні“ — так якби педагогія могла противитись моралі натури, — що буцїм то можуть бути досягнені посредством „війни з кружками“. Положїм, що ці цілі можуть справді істнувати та боротись з етикою, та запитаймо, які вони?

Мусимо вийти знова від сього що становить суть „кружків“: се є — спільна робота над самоосвітою. І з нею бореться школа. Є се отже війна школи з наукою!

Але говориться, що школа звертається лише проти „політики“, яка має вести ся між молодіжкою, що вона хоче хоронити молодіж від погубної агітації, від пропаганди шкідливих та небезпечних ідей, які ширяться несовісні одиниці серед молодіжці...

Слова! Слова! Слова! А говориться їх на те, щоб на їх основі прогнати студента за книжку, або кружок.

А якаж правдива вартість сеї великих слів великої сили?! Чи оправдує вона справді сею нагінкою за кожним стремлінням ученика, що сягає троха далі поза шкільний підручник?

Що ховається за назвою „небезпечних ідей“, се аж надто часто, коли не усе, є ті ідеї, що добули вже собі на заході право громадянства та по часті подаються ученикови зі шкільної катедри. Для них отже і ми мали-б право жадати від школи трохи толеранції та виrozumіння. Вони ширяться справді серед нашої молодіжці сього не думаємо закривати, бо не боїмось, щоб школа могла спинити їх в поході.

Але положім, що вони справді небезпечні, погубні, шкідні, що школа має обов'язок з ними бороти ся та охороняти перед ними учеників! Але мовби уживані на се средства могли справді довести до сеї ціли, сього відай не скажуть самі їх автори, хочби з огляду на дуже малу успішність, з якою приміювано їх доси. Інакше і бути не може. Чи система шкільних кар взагалі має рацію істнованя в нинішній формі, се широке питане, на яке ріжно можна-б відповісти, але між усіма карами, виключене ученика за його „переконаня“ найменше хиба раціональне, навіть зі становишка найбільше ретроградної шкільної системи.

Лишаючи на боці постуляти, щоб боротьба, котру школа вважає конечною, була ведена хоч з позором моральности, всеж таки мусимо від неї жадати, щоб вона бодай могла довести до своєї ціли. З тої точки погляду, вигнане студента за „політику“ є що-до одиниці, яку воно постигло средством безглядно безуспішним. Хиба не було случая, щоб воно переконало покараного про хибність його поглядів — що найбільше може його повчити скривати їх, або що гірше повчити лакейства, лизунства та дволичности.

З огляду на других, на сю ніби здорову частину студентів, яку треба хоронити відтятем хорої, може воно мати лишень значіне доказу, що школа є безоружною супроти ворожих собі ідей, що вона не потрафить знайти доказових средств на їх безосновність, що „вигнане виновника“ се одиноке средство, яке має школа против немилої собі пропаганди. Ясна річ, що такий зложений школою доказ власної немочи, не може потягнути нікого там, де бажала-б школа, а хиба у зовсім противний бік.

А проте ся поведінка часто надуживана, неморальна та непрактична, істнує, процвітає, а суспільність, що її судьба так тісно зв'язана зі школою, мовчить і ніхто не поважив ся піднести голосу протесту против так яркого скривлення найголовніших не лишень педагогічних, але чисто гуманних засад!

Зробити се вважаємо ми своїм обов'язком і хочемо мати надію, що наш голос не перегомонить без луни.

Нашу надію ми основуємо на сьвіжій факті, котрий ми мусимо вважати в великій часті вислідком „війни з кружками“. Факт сей, що зворушив на хвилину цілу галицьку пресу, се звісний, всіляко коментований „замах на Геца“.

Заміти, якими значна часть преси коментувала сю будь-що-будь сутну подію, показують, як поверховно та вузкоглядно дивить ся галицький загаль на сю справу. „Тайна революційна пропаганда“ — отсе оклик, який піднесла одногласно ретроградна частина преси — та зажадала поліції, більшої карности та строгости, мало не стану облоги на галицькі середні школи. Друга нечисленна частина трохи

з приязни для молодіжи, трохи з почуття свободолюбивости та лібералізму, заговорила несміло про поповнений на молодіжи обман. Про причини, іза яких був сей поступок можливий, про причини, що здають молодіж на ласку та неласку принагідних проводирів, котрі уміють конечну у молодіжи жажду діла та праці, якої не може, чи не хоче вдоволити школа — про усе те не спитав та не заговорив ніхто.

А причини сі для нас ясні: се поведінка, яка усяку без виімку вільнійшу думку вигонює поза шкільні мури та заставляє молодіж власним інстинктом шукати для себе точки опору.

А коли сей інстинкт заведе, підносить ся крик, що молодіж зна зробила се або се, що як в посліднім случаю противить ся навіть карному законуви.

Чи зарадить злomu покаране „винних“? Чи вистарчить тутки хочби звалене вини на управу шкіл, де ті случаї лучили ся? Може хто скаже, що так — але скорше, або пізнійше мусить показати будучність, що не там лежить правда.

Бодай се стало ся не запізно!

ЛЕСЬ НА.

У тиху ніч.

У тиху ніч я бачу небо чисте,
Палає місяць, колесо огнисте,
Тихіські чари ночи-чарівниці!
Он міліони зір поблискує високо,
Втім гомін лине по росі широко —
Се трубить вартовий з церковної дзвіниці.
Тоді в душі снують ся дивні мрії
І будять ся тихі наміри й надії,
Аж сон мене сповіє в свої тіни;
А в сні — з тих зір борці стають юрбою,
Труба гуде і кличе їх до бою,
А сьвітить їм — любов до України!

ТЕОФІЛЬ МЕЛЕНЬ.

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА.

Григорій Сковорода — се одинокий український філософ.

Україна, що все находила ся і ниньки ще находить ся в дуже невідрадних культурних відносинах, не могла — розуміть ся — видати багато визначних мислителів філософів. В суспільности, яка цілі довгі віки боре ся майже безнадійно за свою національну незалежність, яка на кождім кроці мусить вести завзяту борбу з моральною і матеріяльною нуждою, в такій суспільности, не можуть часто появляти ся люди, що супокійно роздумують про великі тайни світа, що намагають ся розв'язати загадку буття. Тому то й не диво, що Україна може почванити ся лишень одним таким чоловіком.

Сей чоловік — то Григорій Савич Сковорода. Його приятель Ковалинський пише про нього в біографії, яку нам лишив, що він поставлений між вічністю і скінченим часом нашого життя, між світлом і тьмою, правдою і ложю, добром і злом — має вроджену власть розпізнавати все правдиве, добре, совершенне і сповнювати се на ділі. І дійсно — Сковорода — се один з тих людей, що не підлягали бурливій пристрасти щоденного життя свого оточення, що ціле своє життя йшли тою дорогою, яку визначили їм їх ідеали і переконання. Коли глянемо на портрет Сковороди і побачимо його високе, сьміливе чоло, його бистрі, задумчиві очі і гарно та енергічно зарисовані уста, — то мимоволі подумаємо, що се лице незвичайного чоловіка, що людина таких визначних черт лица, які впадають в око вже на перший погляд, мусіла своїми думками і життям взнестися ся понад звичайну уровень пересічних людей.

І справді — життя Сковороди незвичайне. Коли се правда, що життя великих, визначних людей е само собою таке характеристичне, що з нього можемо вже пізнати спосіб думання, погляди і переконання даного чоловіка, — то про Сковороду можна се передусім сказати. Його життя так тісно зв'язане з його думками, він живе все так вірно після своїх переконань, що коли знаємо, як він жив, знаємо також, яка була його духовна фізіономія.

Для того подамо передусім докладнішу житєпись Сковороди; будемо при тім користати зі знаменитої житєписи, яку нам лишив його приятель М. Ковалинський.

I.

Григорій (син Сави) Сковорода уродив ся 1722. р. в Київщині в селі Чернухах. Родичі його були простолюдини: отець козак, мати також козачка. Були то середно заможні міщани, але визначали ся серед свого оточення тим, що були незвичайно чесні, гостинні і ре-

лігійні. Їх син Григорій показував вже в семім році життя велику охоту до науки і вроджений талант до музики. Батько віддав його до київського училища, що славило ся тоді своїми науками. Тутки Григорій скоро перевиснив своїх ровесників добрими успіхами в науці і похвалами, які діставав від настоятелів.

В Росії панувала тоді царица Єлисавета, що була великою любителькою музики. Спосібність Сковорода до музики і його гарний голос звернули на нього увагу і його вибрали до двірського хору. Тим способом дістав ся Сковорода на царський двір. Однак тутки не був довго. Небавом виправила ся Єлисавета разом з цілим двором до Києва і з нею поїхав також Сковорода. Він вже не вернув з царицею назад до Петербурга, але лишив ся в Києві і зачав на ново учити ся. Однак обсяг наук, який йому подавано в Києві, був для него недостаточний. Він забажав вчити ся чогось більше, забажав видіти чужі краї, головню краї західної Європи.

Вскорі лучила нагода до сього і Сковорода радо з неї скористав. З царського двора вислано генерал-майора Вишневецького до Угорщини в якихсь церковних справах. Він забрав з собою Сковороду. В такий спосіб мав Сковорода нагоду звидіти Угорщину, відтак Відень, Офен, Прешбург і иньші міста, де старав ся познакомити ся з людьми, що тоді славили ся ученостю і широким знанем. Він говорив дуже добре і плавно по латині і по німецьки, а також розумів добре грецьку мову; завдяки сему міг легко знакомити ся з ученими і, здобувати собі їх приятель.

Коли Сковорода вернув з чужих країв на Україну, був багатий знанем і досвідом, та убогий на гроші так, що мусів якчийсь час жити у своїх приятелів і знакомих. Незадовго дали йому місце учителя поезиї в Переяславі. Сковорода написав розвідку про поезию і про те, як її учити, та висказав там такі оригінальні і нові думки, що йому веліли богато змінити на прийнятий тоді лад. Однак він, певний сего, що його погляди добрі, не згодив ся на ніякі зміни і його нагнали з переяславського училища.

І знов найшов ся Сковорода в крайній нужді. Він жив довший час в одного зі своїх приятелів, аж один український дворянин Стефан Тамара покликав його до себе до місцевости Коврай, щоби учив і виховував його сина. Тамара був чоловік, що визначав ся широким знанем, але при тім придержував ся застарілих поглядів так, що для нього мали вартість лиш такі люди, що могли похвалити ся гербами і походженем зі знатної родини. Розуміє ся, що такий чоловік як Сковорода, не міг з ним погодити ся і мусів перетерпіти багато лиха. Тамара обходив ся з ним просто як з наймитом. Однак договір був зроблений на рік і Сковорода хотів додержати слова. Але раз він посварив свого ученика і Тамара прогнав його. Так зачала судьба

привичаювати його до людської несправедливості. Сковорода поїхав до свого приятеля, одного переяславського сотника. Тутки небавом лучила ся йому нагода виїхати в Москву, а відтак в Троїцку Сергієву лавру, де тоді був намісником Кирило, пізнійший чернігівський єпископ. Сей просив Сковороду, щоби лишив ся в лаврі. Але Сковорода бажав вернути на Україну і небавом дійсно поїхав знова до Переяслава. Тамара просив його, щоби вернув до него і дальше вчив його сина. Сковорода не хотів і чути про се, але його приятель привіз його раз в ночі підступом в Коврай і він лишив ся. Тамара був вже тепер цілком иньшим чоловіком. Він поводив ся зі Сковородою, як з другом. Сковорода заняв ся щиро і пильно вихованем свого ученика, а в вільних хвилях виходив в сад, або в поля та ліси і роздумував про суть життя, шукав правди.

Коли виховане молодого Тамари покінчило ся, Сковорода прийняв на візване єпископа Йосифа Миктевича місце учителя поезії в харківськїм (1759). Тутки Сковорода скоро звернув на себе увагу своїми новими, оригінальними поглядами, а також своїм простим, повздержливим способом життя. Ученики полюбили його дуже, а також загал і старші учені відносили ся до нього з великою пошаною, хоч не раз доводило ся їм вислухати гіркі слова правди. Так минув рік. Єпископ бажав і на дальше задержати Сковороду при училищі і намовляв його, щоби вступив в сьвященничий стан. Але Сковорода відповів: „Чи ви хочете, щоби я побільшив собою число фарисеїв?“ — Він мусів покинути училище і переніс ся до Сториці, коло Білгорода, до свого приятеля. Тутки, серед диких лісів, на самоті, на лоні природи — Сковорода почав на ново віддавати ся пристрастно своїм роздумуваням. Він жив незвичайно просто, старав ся свої внішні потреби як найбільше обмежити, — а зате жив богатим внутрішнім, духовим житєм. В короткїм часі слава про нього розійшла ся в околиці, люди почали шукати чим раз більше знакомства з ним — а він радо з ними розмовляв і відвідував їх в їх селах. Раз ходячи так по селах і відвідуючи своїх знайомих, задумав поїхати на короткий час до Харкова. Тутки пізнав Ковалинського, із ним небавом дуже сердечно заприятнив ся і та приязнь провела ся до смерти Сковороди.

Сковорода хотів заняти ся щиро духовим вихованем свого молодого друга і длятого приймив на ново обовязок учителя в харківськїм училищі. Він опікував ся щиро своїм приятелем, вщиплював в його молодечу душу свої гарні погляди і переконаня, вказував йому великі тайни бутя і в той спосіб розвинув душу чоловіка, що найлучше його порозумів і лишив нам дорогоцінний памятник, — житєпись свого великого учителя і друга. Нераз — пише Ковалинський — вечером він виходив зі мною за місто на кладовище і там, серед поважного сумовитого шуму дерев, серед могил та хрестів,

вигравав чудові мелодії на флеті і говорив про дійсну, внутрішню суть чоловіка, себ-то його душу, про пізнане себе самого та про інші великі загадки буття.

В 1764. р. Ковалинський виїхав до Київа, а з ним разом Скворода. Але в Київі був лишень два місяці; потім вернув назад до Харкова. Тутки жив по давньому через два роки, т. е. до р. 1766. Втім році виїхав до місцевости Гужвинське недалеко Харкова до поміщиків Земборських.—Знов найшов ся Скворода в окруженю природи і знов віддав ся своїм роздумуваням. Тутки також він написав свій перший твір п. з. „Наркисє“,—а в короткім часі другий, п. з. „Ксеня Асхань“.

Відтак Скворода переніс ся до Гусинки в харківській губернії, де жили дворяни Сошальські. Він поселив ся тутки далеко від людей, в лісах при пасіці і жив на самоті.

В 1770. р. Скворода поїхав до Київа і жив три місяці в монастирі у свого свояка Юстина. Потім жив знова через дві неділи в монастирі в місті Ахтирці у свого приятеля архимандрита Венедикта. І тепер жите Сквороди перемінює ся вже в одну, безперестанну, горячкову вандрівку від села до села, від міста до міста. Він не мав нігде сталого місця побуту, жив по всім усюдам, у всіляких обставинах у різних своїх знайомих і приятелів. Слава його рознеслась по всій Україні — і дальше поза її границі. Многі ганили його, многі хвалили, всі хотіли його бачити, говорити з ним, старали ся пізнати його спосіб житя, — але тільки не многі знали його таким, яким він був дійсно в глибині душі.

Він голосив всюди, де лишень був, сьміло свої погляди, спорив з ученими, висьмівав немилосерно їх вузкоглядність і глупоту, ділав всюди живими словами і давав примір своїм власним житєм,—а при тім писав дальші твори, висказував і поясняв своєюфілософію.

В своїй вандрівці жив Скворода між иньшими якийсь час на селі у Шавятова, потім в Бурлуках у Захаржевського, у Щербиніна в Бобаях, у Ковалевського в Іванівці і у свого друга Ковалинського в Хотетові, між тим часто відвідував Харків.

Та ось старість і безнастанна вандрівка змогли його. В 1794. р. живучи у Ковалинського в Хотетові, він занедужав; почав сильно кашляти і чув загальне ослабленє в цілім тілі. Він хотів вернути на Україну і там умерти; тому розпрашав ся — в останнє вже — поїхав до Курска. Тутки прожив кілька тижнів і поїхав дальше до слободи Іванівки, до поміщика Ковалевського. В Іванівці він прожив ще більш місяця і помер в жовтні 1794. р. Перед смертию просив, щоби його поховали на якімсь вивисшенім місци і щоби на гробовім камени дали напись: „Сьвіт ловив мене, але не спіймав“.

Таке було жите Григория Савича Сквороди.

Пригляньмо ся тепер, яка була його філософія. (Далі буде).

СТЕПНЯК.

СОФІЯ ПЕРОВСКА, образок із „ПІДЗЕМНОЇ РОСИЇ“. (Далі).

Під кінець 1878. р. Перовска приїхала до Петербурга і від сеї то хвилі починаєть ся її діяльна участь в рухови — та коли по так довгій неприсутности явила ся знова на поли боротьби, усе тут змінилось : люди, тенденції, способи поступованя. Без неї, без її відома доспів новий напрямок, що сформував ся остаточню в організації „Народної Волі“. Політичну революцію, що її старе революційне покоління вважало безуспішною та безхосенною, оголошено тепер конечним етапом до соціальної революції.

Перовска довго колибала ся, доки згодила ся із сим напрямком, що відсував чисто-соціалістичну діяльність на другий плян. Народовольцям, що хотіли, розумієть ся, притягнути на свій бік таку силу, нераз приходило ся зломити копів в диспуті із нею.

— „Нічого не вдієш з такою бабою“ — кликав не в одно Желябов.

Нема однак нічого немилосерднішого від факту й Перовска, що під нічим не угинала ся, приневолена була зложити оружжя. Прилучила ся вкінці до нового напрямку, що по правді був одиноким. якому можна було удержати ся серед умов скоєних правительством, Раз приступивши, віддала ся йому усією душею, не оглядаючи ся на нічо, як усі бойкі натури й саме в сій могутній борбі з самодержавем Перовска проявила в повнім блиску свої спосібности та свою енергію.

Не будемо розказувати історію діяльности Перовскої в останніх двох роках її життя: ізза її великої праці можна би зробити се лише в просторій біографії, ніяк-же в короткім начерку.

Перовска брала діяльну участь в усіх майже звісних заговорах тай в иньших, що остали ся незвісні — була найпригіднішою людиною в усіх організаційних ділах, бо своїм холодним, бистрим умом уміла предвидіти найменші подробиці, від яких часто зависить успіх найбільших підприємств. Перовска була членом кружка, що з рідким у нас успіхом кермував робітничою справою у Петербурзі. Не обмежуючи ся на своїй горячковій діяльності, організувала до помочи гуртки, що сповнювали приватні функції. Навязувала широкі зносини з молодіжю і по своїй конспіраторській праці найбільшу часть часу посвячувала діяльності серед тої сфери, з котрої революція ще й до нині черпає свої головні сили.

Перовска горячо покохала тую сферу! Ледви можна показати в нашій партії чоловіка, що його діяльність на сім поли була би до сього степеня богата в овочі. Перовска усі симпатії молодіжи з'єднувала собі ізза своєї простоти та недостачі хочби крихітки бажаня

винести ся гад других, або заімщувати своєю минувшиною; причаровувала сю молодіж своїм умом, приковувала безумовно переконуючим словом, головно ж уміла нав'язати, пірвати своїм відданім справі, що пробивало ся в цілім її естві. Любов та ентузіязм до неї в усіх кружках, де працювала досить довго — доходили до правдивого культу. Вплив її на молоді душі був непоборимий головно тому, що своїм приміром промовляла до найглибших моральних сторін людської натури.

Перебуваючи довго в сьвітї революційнім, Перовска навчила ся знаменито пізнавати та добирати людей і вміла ними керувати, як мало хто. Взагалі ніхто майже не втягнув до революційної партії таку масу сьвіжих, здорових та певних сил, що Софія Перовска.

Одначе ся приватна праця не виключає ще заслуг, що їх Перовска віддала справі революції. Поруч сього згадати треба про масу дрібних, майже незамітних, щоденних, сказати-б що годинних прислуг, яких не спіймає увага історика ні біографа.

Що-до своєї вдачі Перовска належить до таких людей, яких придбане єсть ціннійше усього для всяких організацій і Желябов, що знав людей, недармо дуже тішив ся, коли сповіщував своїх противників, що Перовска вкінці формально приступила до організації „Народної Волі“.

Численні та різні бувають типи людей, що їх повинна хватити в своїм нідрі жива, революційна партія, аби могла скоро й непохитно прямувати по своїм тернистім шляху. Потреба її філософів, щоб вгадали вимоги хвилі, зрозуміли непрактичність старих доріг і в своїм часі вказували нові; потреба поетів та пророків, щоби в годині тяжких ударів і зневіри зуміли вляти в душу товаришів своєю вітхнену віру в будучність сторонництва й самих себе; потреба їх боївників, щоби рвали ся до бою, неутралізуючи вплив скептиків; потреба агітаторів, бесідників, фінапсистів. Усе те одначе то лише приватні прикмети, що можуть злучити ся у гармонійну цілість виключно тоді, коли істнує зовсім окремий тип людей, що їх мож назвати людьми революційної дисципліни та езекутиви. Завдяки їм лише ведеть ся добре, правильно і точно томлячу щоденну революційну працю, що від неї зависить успіх виїмкових, сьвітлих подвигів, подібно, як від тайних фізіологічних процесів зависять факти вишших проявів людського духа, або як від подрібних, чисто матеріяльних квестий виживлення й виеквіпованя армії — судьба великих боїв. Тії строгі, ідкі цензори пильнують зберігання революційної тайни, що у двох третилах єсть запорукою удачі діяльности заговірників; допчуть без помилюваня найтепліші, сердечні пориви своїх товаришів та не дозволяють організації розплисти ся в окружаючій сьвітї і заховують її як цілий, ярко відмежений, сильний,

живий організм, спосібний розвивати свою боєву силу, до максимальної великості, а також силу оцору супротив ворожих ударів. Відберіть сих людей і найлучша організація розлетить ся, змінить ся в купу румовища, мов будівля, що в ній вода розмила нечаянно цемент, або тіло, з якого виймуть притьмом усі кости.

Недивні отже суть приміри, коли люди сього типу добувають в організації величезне значінє і вплив, хоч не визначають ся ні більшим таланом, ні визначним умом. Коли-ж природа наділила їх і одним і другим, тоді вони стають ся оснувателями кружків і організацій, моральними диктаторами, а їх імена переходять із одного революційного покоління на друге, хоч по многих літах, як вони самі, так і основані ними організації зійшли з історичної сцени.

Софія Перовска була одною з найщиріших і найжаркїйших представниць сього типу революційних діячів.

Годї було найти чоловіка більше перевятого духом дисципліни і разом більше строгаго. В усім, що відносило ся до справи, ставляла дуже строгі вимоги й не дармо говорено про ню, що годна була загнати чоловіка до самовбійства за найменшу похибку. Строга для других, для себе була ще більше строгаю. Почуте обовязку се найвизначнійша черта її вдачі. Плекала в собі сю строгую чесноту, немовби за її помочию хотїла з себе вигнати всі иньші прикмети своєї натури, що здались їй викованими зі слабшого металю. І справді ізза своєї залїзної волї умїла вчинити із себе правдивого стоїка, спосібного до непохитного двигання найстрашнїйших ударів долї. Ніхто від неї не чув ні одної скарги, ні одного зітхання. Умїла усе в собі придушити, пануючи над моральним болем, погорджуючи фізичним терпінєм. Недужа, ледви вдержуючись на ногах, з пеклом у душі, бо днюкою вперед згинув чоловік, що був її великою, першою й одинокою любовю, кріпко взяла у свої руки керму атентату в день 13. марта і без хвилини немочи довела діло до кінця. Почувши про близьку, неохибну „казнь“ дорогої їй людини, ні на хвилину не кидає рядів : ганяє по містї, маючи по сім стріч денно; спокійна та сильна веде дальше справу по давньому, а нікому із тих, що її бачили в сі страшенні дні, не промайнуло навіть крізь думку, як безмежне горе грудь її прошибало.

Одначе під стоїчно спокійним виглядом таїла ся в сій геройській вдачі ще й иньша проява, що лише інколи, мов блискавка на темнім хмарнім небї, продирає ся крізь зверхний спокій і давала таку могутність її словам, таку силу її руці.

Її дух був рівно могутчий, як розум! Гірка праця безнастанної конспірації в російських обставинах, ся праця руйнуюча, мов пекельним вогнем пекуча найсильнїйші темпераменти тому, що без милосердний бог Революції жадає жертви не із життя, крови своїх

слуг, але з найліпших соків їх нервів, їх мозку, їх душі: із ентузіазму й віри, або відтручає, відганяє їх від себе згідливо, безпощадно — ся праця не змогла зломити душі Софії Перовскої.

Цілих одинадцять літ вона стоїть на проломі, дивлячись на величезні страти й неменші невдачі та, не вважаючи на се, кидається в найстрашнішу метушню бою.

Перовска уміла засновати в душі незнищену іскру божого вогню! Попри цілий свій стоїцизм, попри очевидний холод в глибині душі остала ся вітхненою жрицею, бо під її блискучим, сталевим панцирем било серце жінчини. А жінчиниж, як се ми повинні признати, суть багато більш наділені сим божим даром. Тимто їм в першій мірі винен російський, революційний рух своє майже релігійне одушевлення, томуто, доки в сім рухови будуть жінчини, він остане непоборимим!

*

*

*

Софія Перовска була не лише керманічом й організатором; вона перша йшла в огонь, шукаючи найнебезпечніших місць для себе. Сим може й добувала собі таку власть над серцями! Коли, впляливши в чоловіка свій допитливий, немов до глибини душі пронизуючий зір, говорила рівно поважним лицем: „підемо“ — хто би поважив ся сказати їй: „не підю“?... Вона-ж сама йшла з одушевленням, з ентузіазмом хрестоносного лицаря, що йде добувати Христовий гріб. Софія Перовска з острахом приймає на себе обовязок господині дому в московськїм підкоці по другій жінчині-боївнику, Якимовій, що сама бажала, аби се місце поручено Перовскій. Коли в сім атентаті учасники рішили ся лишити її саму дома, щоби стежити за приїздом царського поїзду і дати знак до взриву, прощаючись з товаришами праці, що кидали фатальну домівку, Перовска сказала до одного із них в чотири очи: „Яка я щаслива, дуже щаслива, що се поручене мені прийшло ся звершити!“ Годі найти так сильні слова, щоби вірно зобразили її рішучість і холодну кров. Згадати-б тільки, що в московськїм ділі з усіх шість чи вісім муштин-робітників, що не були, розумієть ся, першими-ліпшими із вулиці, поручено Перовскій, аби стрілом із револьвера розбила бутильку нітрогліцерину, щоб усе і всіх висадити у воздуху, колиб поліція прийшла їх вязнити.

Не будемо говорити про її ролю в атентаті з дня 1. (13) марта, бо се значило би тільки, що переказувати подробиці впрочім звісні.

Наведемо одначе одну подробицю, про яку не могли знати часописі. Прикази езекутивного комітету, дотично задуманого діла, поневолі муєли обмежувати ся на загальниках. Додати до того

треба, що іза недостаточного провірення недавно видуманих бомб Кибальчиця рішено було взяти їх лише в резерві на випадок, коли би вряв на Садовій не повів ся, або лише в найгіршій разі.

Подробиці переведеня сього пляну у практиці оставлено Перовській і, коли вона довідала ся, стоячи на своїм пості, що цар завернув иньшою дорогою, зрозуміла, що сей найгірший випадок уже надійшов та вже зі своєї ініціативи, мов досвідний полководець змінила в очах ворога фронт, вибрала иньшу позицію й скоро заняла її резервою з бомбами Кибальчиця. Сему рішучому маневрови винні революціонери свою грізну побіду.

Бажаючи показати безсилле езекутивного комітету, царський прокуратор проголосив, що найліпшим доказом сього може послужити поручене керми такого важкого підприємства слабкій руці жєнщини. Комітет езекутивний очевидно ліпше знав, з ким має до діла, а Перовска доказала, що він не ошибув ся.

*

*

*

Увзяли її в тиждень по атентаті на Єкатеринськїм каналі, тільки тому, що нізащо в сьвітї не хотїла покидати столиці.

Спокійна й поважна, без найменшої тіни чванливости, станула перед судом, не думаючи ні про оправдуване, ні про самохвальбу — просто й непишна як завсїгди, викликувала подив навіть серед ворогів.

В короткій промові просила лише, аби її не відділювали як жєнщину від товаришів недолі; проте се не прийнято.

Цїлих шість днів проволікувано „казнь“, хоч правний речинєць касації просьб о помилуване визначений був усього на три дні.

Яка була причина сеї непонятної проволочки? Що діяло ся в сю пору з засудженими?

Нїхто про се не знає. Дуже зловіщі вістки кружляли по місті. Упевнювано, що за хитрою азійською радою Льоріс-Меликова піддано засуджених тортурам, щоби видерти із них зізнаня і то не перед судом лиш по нїм, аби вже нїхто бїльше не почув їх голосу.

Були-ж се тільки пусті видумки, чи чийсь недискретні поясненя?

Нїхто про се не відає.

Не маємо прямих і рішучих доказів, не хоємо отже закидувати такої провини навіть нашим ворогам. Істнує одначе один безсумнівний факт, що у великій мірі підносить імовірність сих вісток: голосу засуджених справді бїльше нїхто не почув...

Хоч відвічний людський звичай дозволяє своякам відвідувати усіх, хто в тюрмі вижидає смерти, то в сїм случаю відказувано сього не знати з якої причини і в якій ціли. Правительство не стидало ся навіть хапати ся викрутів, аби лиш увільнити ся від дошкулюючих прохань.

Мати Софії Перовскої, що обожала свою доню, чим скорше прибула з Криму на першу звістку про її арештоване. Бачила її в останнє в днину засуду. Через остали п'ять днів під тим чи сим повором відслано її з слідчого дому. Вкінці сказано їй, що може побачити свою доню рано дня 2. (14) цвітня.

Прийшла... В хвилі, коли підходила до в'язниці, відчинили ся ворота і справді побачила дочку . . . але уже на смертній повозці...

Отсе був новурий переїзд засуджених на місце „казні“.

Не буду описувати мерзенних подробиць трачєня.

Кореспондент „Kölnische Zeitung“ пише: „Я був присутний на одній казні на Сході, але ніколи не бачив подібного здирання шкіри із живих (Schinderei)“.

„Усі засуджені умирали бодро: Кибальчиць і Желябов дуже спокійні. Тимофей Михайлов блідий але непохитний. Лице Рисакова смертно біле. Софія Перовска проявляє ударяючу силу духа. Її щокки заповнюють навіть рожеву краску, її лице незмінно поважне, без сліду чогось бундючного — повна справдішньої відваги та безмежного самовідречєня. Зір ясний і спокійний; нема в нїм ні тіни чванливости!“

Усе те пише не революціонер, навіть не радикал, але кореспондент тої „Kölnische Zeitung“ (16. цвітня 1881 р.), що їй ніяк не можна закинути навіть невеличкої симпатії для російських „нігілістів“.

Ранком чверть на десяту Софія Перовска . . . була холодним трупом.

З російського перевів

Фр. Марисюк.

Хроніка з нашого життя.

З „Научного кружка“ в товаристві „Академічна Громада“.

„Научний кружок“ уконституував ся на рік 1900 (1901. в слідуючий спосіб: Головою кружка вибраний тов. Мелень, заступником голови тов. Старосольський, а писаром тов. Йосиф Чайківський. Поодинокі секції, яких в пять, вже також уконституували ся. В літературній секції вибрано головою тов. Брика, а писаром тов. Кувалю, — в історичній головою тов. Барвіньського, писаром тов. Йосифа Чайківського, — в суспільній головою тов. Старосольського, писаром тов. Яримовича, — в природничій головою тов. Бурачинського, писаром тов. Примака, — в філософічній головою тов. Меленя, писаром тов. Пашкевича.

Під проводом нового заряду відбули ся доси слідуючі відчити і реферати :

1) Секція літературна: Відчит тов. Меленя: Арне Гарбарг: „Paulus“, — відчит тов. Марисюка: Гергарт Гавтман: „Friedensfest“, — відчит тов. Шнебавма: Гуго фон Гофмансталь: „Teater in Versen“, — і розмова про Пшибишевського заінаугурована тов. Меленьом.

2) Секція історична: Відчит тов. Йосифа Чайківського: „Люблиньська Унія“, — і відчит тов. Барвіньського: „Як укладали ся етнографічні відносини в Австрії“.

3) Секція суспільних наук: Відчит тов. Гошовського: „Новий зворот в науці цивільного права“, — відчит тов. Яримовича: „Організація спілок Левицького“, — і реферат тов. Дуба: „Поняття держави“ — після Шефля.

4) Секція природнича: Відчит тов. Бурачинського: „Теория Дарвіна“, — відчит тов. Горука: „Вулканізм“, — відчит тов. Маріяша: „Світ появ хемічних“, — і відчит тов. Примака: Відносини чоловіка до низших звіврат“.

5) Секція філософічна: Реферат тов. Меленя: Лев Вінярський „Szkice psychologiczne“, — відчит тов. Пашкевича: „Самовбійство під зглядом етичним“, — реферат тов. Брика: Лютославський: „Platon jako twórca idealizmu“, — відчит тов. Меленя: „Григорий Савич Сковорода“, — і відчит тов. Гуменюка: „Поняття душі в еволюційнім розвою“.

Крім того відбули ся окремо два відчити тов. Пачовського в рамени заряду „Научного кружка“ п. з.: „Естетика зі становисека фізіології і психології“. Краса природи. Часть I. і II.

Загальні збори Товариства „Академічна Громада“.

Дня 13. падолиста 1900. р. відбули ся на університеті у Львові загальні збори тов. „Академічна Гроиада“. Зі справоздань функціонарів подаємо деякі дати про стан товариства за минувший рік.

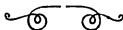
Число членів товариства виносило в минувшим році 228. Як взяти під розвагу число всіх Українців-студентів львівського університета (331), не вчисляючи товаришів бегословів, котрим поза мурами семинарії не вільно належати до ніякого товариства, то бачимо, що в „Акад Громаді“ було 66% всієї української молодіжи, тоді як „Другъ“ виказує 12%, а на диких (се є неписаних до ніякого товариства) припадає 22%. Як взяти під розвагу, що одинокє анальогічне польське товариство „Czytelnia Akademicka“ числить коло 25% Поляків-академіків, то порівнанє вийде дуже користно для „Акад. Громади“. Касовий оборот фонду оборотового був сього року більший о 904 кор. 94 сот. Стан запомогового фонду виносив з днем 31 жовтня 2.432 кор, 24 сот. Бібліотека товариства збільшила ся о 96 томів. Оживлений був також науковий рух в товаристві головно за справою научного кружка.

Уступаючому виділови уділили збори на внесене контрольної комісії абсолюторию. До нового виділу вибрані: т. Олекса Грабовський, студент медицини, головою, т. Евген Бурачинський, студ. мед. заступником голови; т. Осип Чайківський студ. філь., бібліотекарем; т. Осип. Шухевич, студ. права, скарбником обор. фонда; т. Юліян Евген Олесницький студ. права, скарб. запом. фонда; т. Михайло Волошин студ. права, писарем; виділовими: т. Зенон Кузеля, студ. філь., т. Василь Пачовський студ. мед., т. Роман Гузар студ. права, т. Іван Боднар студ. філь., заступниками виділових: т. Волод. Утриско студ. філь., т. О. Пашкесич студ. філь., т. О. Кушак студ. філь. і т. З. Харак студ. прав.

З українського Товариства „Січ“ у Відни.

На загальних зборах, що відбулись дня 14. падолиста с. р. вибрано слідуючий виділ: голова: Михайло Галушинський, студ. фільос; заст. голови: Володимир Крвавич, студ. прав.; виділові: касиєр: Володимир Гуркевич, студ. прав; бібліотекар: Данило Джердж студ. фільос; писар: Олекса Маляркевич, студ. прав. заступники виділу: Юліян Білинський, студ. прав; Евген Перфецький, студ. прав.

Адреса товариства: Wien, XVII. Veronikagasse N. 37.

Бунт у Катеринославській Семинарії *).

За послідні 10 років сього віку ми бачимо, що скрізь по духовним семинариям все частійше і частійше вибухають бунти. Сі рухи свідчать про се, що те становиско, в якому існують духовно-учебні школи Росії взагалі а України окремо, далеко не відрадне, що той утиск, який примушує семинаристів забути свою індивідуальність своє я окреме від членів св. Синода і приказані інспекції не мають ніякого впливу. Се з одного боку, з другого же боку вони мають підставу еще в тому, що рідко де в якій семинарії годують як слід. Частійше буває так, що гроші, які повинні іти на їжу, ідуть зовсім иньшим шляхом, себто в кишені ректорів, інспекторів та економів. Так н. пр. на сему ґрунті були бунти в Києві в 1899 р. у Володимирі 1896 і в иньших місцях.

1899 р. в Катеринославі теж скоїв ся бунт; тут головну ролю грала не їжа і не иньші „Сласа міра сего“, а те знущане над чоловіком, із сторони інспектора Манастирева. Се істний бюрократ, а не чоловік, якому повірено виховувати молодіж.

Вже кілька разів хотіли семинаристи його зловити і добре потурбовати, але ніяк сього не можна було зробити. Терпіли сьго інквізицію років з 15 і ось в той рік случайно зовсім скоїлось так, що проти него склалось обуренє.

Діло було таке: 12. грудня 1899 о 4. годині з полудня, коли усі семинаристи були вільні, один із скінчивших семинар в цьвітні того року М. зайшов до семинарії, щоб декого із знакомих побачить і побалакать де з ким. Пішов він до 6-тої кляси (себ-то до послідної кляси), сів на катедру і спокійно вів собі бесіди. Коли в мить вєкочив до кляси інспектор, почав кричати на М. і вигнав его з кляси. М. відповів єму, що краще, хай він вийде і сим „доставить усім удовольствие“. Але інспектор зажадав від М. щоб він вийшов, що сей зробив і чекав на коридорі на інспектора, доки не вийде з кляси. Коли інспектор показав ся на коридорі, підходить до него М. і питає: „так до Вас сюди не вільно ходити“!

— „Я тебе не знаю, хто ти такий і звідкіля взяв ся“ відповів інспектор і додав: „Ничего не чую і слухать не хочу“! Тоді обиджений М. каже: „Я тебе слухав 6 років та мовчав, а тепер ти мовчи, а я тобі буду казать!“ І почав його лаять, а праву руку за-сунув в бічну кишеню пальта. Так дійшли вони до вчительської кімнати. Ту інспектор вхопивши М. за руку лівою рукою, праву вєсунув в кишеню М. добув револьвера і заміривсь стріляти, але і не

*) Організація шкіл в Росії така, що кандидати на попів вже середні школи мають окремі від свїтських — се є т. зв. семинарії, щось між нашими середними, а висшими школами. (Прим. Ред.).

спостеріг, як його чуприна опинилає в жмені М., а до того обірвав кілька ударів в лице. Швайцари, що все стоять біля вчительської кімнати, скочили боронити і вкхнули М. у вчительську кімнату і заперли там. Тим часом інспектор утік до себе в хату.

Деякі семинаристи, побачивши се, дали сейчас знати товаришам і ось через 2—3 хвилини біля вчительської хати зібрав ся цілий гурт людей, з 300. Усі почали кричати, щоб випустили М. Деякі стали ломати поручини східців і кидать ними в двері кімнати інспектора. Сей злякавшись, казав М. випустить. Коли М. вийшов, то подякував товаришам низьким поклоном і мовчки пішов собі геть.

Здаєть ся, діло повинно-б було скінчить ся, але вийшло зовсім інакше. Усі не хотіли випустить такої гарної обставини і скористати з неї. Тойже момент зробили збірку і рішили ось що: домогати ся усунення інспектора від посади і до кінця за се обстояти. Підозрілих і небезпечних товаришів попросили вийти з кімнати, де велись наради. Порадившись з собою, закликали до себе ректора і виголосили йому ультиматум: „що відмовляють ся від лекції, поки інспектор буде на посаді“.

Ректор радив їм покинути сю справу, розійтись по класам і мовчати. Тоді випросили ректора з кімнати і постановили: виконувати усі семинарицькі приписи (правила), окрім присутности на лекціях і зробити уличну демонстрацію. А що уже була година 6 або 7, то відложили се на другий день.

Про сей рух звістила небаром інспекция архиерея телефонічно, а цей звернувшись до губернатора, прохав у нього війська для утихомирення бунтівників.(!) Губернатор не згодивсь дати війско, кажучи, що йому встидно посилати війско проти недорослої молодіжи, але коли так уже потрібна військова поміч, він може післати туди пожежну сторожу, наказавши не робити насилля. Вечером годин у 7 семинар мав незвичайний вид. У класах було темно, бо повикидали усі лямпи, щоб не дати вчитись тим товаришам, що не зважали на постанови комітету руху. Навкруги семинаря, у парадної брами і скрізь по східцям стояла пожежна сторожа. О 7-ій годині, як звичайно, семинаристи пішли пити чай усі в порядку. Треба додати, що в семинариях існує звичай що дня збирать ся в церкві на молитви. Сюди приходить все інспекция і духовник, себто піп. В сей день ні інспекції, ні духовника на молитвах не було. Звичайно се зробило вражінє на усіх, а особливо на молодших. Після молитви опять зробили збірку, де знов ухвалено держать ся міцно і на лекції не ходить, а до архиерея внести петицию від усіх семинаристів. А щоб вона мала під собою ґрунт, то на другий день 13. грудня пороздавали по класам листи паперу, а на них кожний писав, що знав поганого про інспектора. Таким робом зібрано багато материялу

і все се було вписано в петицію, як підстави для неї. Її відніс до архиєрея вибраний від всіх. Архиєрей прийнявши петицію, прогнав виборчого, кажучи, що приїде сам і розбере се діло. Справді архиєрей не забаривсь і швидко приїхав. Усі семинаристи зібрались в салі та чекали вже на нього. Коли вступив на салью по звичаю просьпівали ему „Испато сі деспота“. Після сего він звернув ся до семинаристів в питаєм: „чого ви хочете, краще ідіть по клясам, а то погано буде!“ Усі семинаристи разом закричали: „Геть Матвія!“ доки він на посаді — інспектором, не підемо в кляси“.

„Не від мене залежить відсунути його від посади“, відповів архиєрей, „а від Синода“.

„Але ми Вас прохаєм підтримати нас і просить Синода, щоб інспектора усунено, просять семинаристи.“

„Не хочу! Та що з вами балакати, ідіть сейчас по клясам, чуєте! а то я вас як овець порозганяю!“ крикнув св. настир на вівці свої і вхопивши одного малого семинариста за рукав, потягнув його з салі. Але другі товариші впровадили його назад. Образившись за се, архиєрей знов почав гримати; „Я, як ваш духовний батько і начальник приказую вам розійтись! — „Не підемо“. — „Як так, тоді піду від вас“. — „Ідіть, нам більше нічого казати, коли ми звертаємось до вас з просьбою, то ви все не вважаєте на се“. — „Я сей інцидент знаю“, відповів архиєрей. — „А коли знаєте, то чому не звернули уваги на се“?

„Не ваше діло про се!... Останній раз кажу: розійдіть ся!“ — „Не підемо“, крикнули усі „доки інспектор буде на посаді“. Бачучи, що нічого не вдіє, архиєрей забрав ся зі салі і поїхав домів. При від'їзді каже архиєрей до одного малого семинариста: „шкода мені твоїх родичів і тебе. Ось товариші кричать, а ти як не підеш до кляси, теж будеш страдати через них безвинно“. — „Якже безвинно“ відказав йому той „я теж протестую, бо сей інспектор, се кара Божя, се кровопійця наш, він знущає ся над нами!“

Всі вибухнули сьміхом, а архиєрей почервогів і замовк.

По від'їзді архиєрея ухвалено сейчас в салі зробити вуличну демонстрацію. Усі вийшли на вулицю і з сьпівами пішли до Потемкина саду, що є окрасою Катеринослава*). Погулявши там і зібравши біля себе великий гурт приватних людей, вернули відтак до дому.

Тим часом інспекція дала знати поліції, що вони самі не мають спромоги усмирити бунтівників, тому прохають помочи.

*) Архиєрей виїхавши із семинарії, сейчас післав телеграму до св. Синода і просив швидко дати знати, як поводити ся з бунтівниками.

Швидко після цього приїхав поліцеймайстер, звернув ся до усіх і дуже ввічливо (що у нас дуже рідка поява, бо поліція завжди, де тільки бачить, що має силу, робить там зневаги, що трудно й сказати) прохав розказати йому усе, що тикає цього діла. Усі мовчали. А щоб дати спромогу семинаристам свобідно робити зізнаня і без боязни, казав принести стіл і стілець, а сівши спиною до присутних почав випитувати і списувати протокол. Семинаристи розказали все як слід і заявили, що рішучо досі не відступлять від свого рішення, як довго Матвій зістане інспектором. Впрочім заховували ся через слідуючі дні спокійно.

15. грудня наспів циркуляр св. Синода. Його відчитано в присутности семинаристів. Він розпоряджає, що всіх семинаристів виключає ся із семинара і відсилає ся до місяця замешканя адміністраційним порядком на так довго, поки не приїде ревізор, не розбере цього діла, відтак поїде в Петербург, а відси вже приїде резолюція.

Перед розїздом зібрались ще раз всі і прирекли сьвято не уступити ані на крок від своїх жадань до послідної хвилі. На двірці працювались товариші, одні відїзджали, децю лишило ся ще в семинарі. Перед третим дзвінком усі з одушевленем засльовали: „Ой наступає та чорна хмара“. Серед звуків сеї пісні поїзд рушив.

Небавом приїхав ревізор Негаєв із Синода і приступив до ревізії, снідаючи і обїдаючи в інспектора.

Перш усього ревізор почав збирати дані і погляди вчителїв семинарії. Розумієсь, що всі заявили, що інспектор „був цілком коректний“, хотяй перше відносились симпатично до руху семинаристів. Випитував і семинаристів про сю справу. Семинаристи, будучи певні, що інспектора усунуть, говорили на нього, що знали поганого. Поїхав ревізор до св. Синоду, а сей з оберпрокуратором Константином Победоносцевом во главі розбирав се діло і думав аж 8. місяців.

І справді видумав і розсудив, але так, як вовк ягня. „70 семинаристів виключить з семинарії, з тих 5 без права вступленя в другі семинарії, а 65 чоловіка одержали се право але тільки номінально бо ніде не хотіли їх прийняти, де тільки зголосили ся.

Деякі просили архиєрея о місце дяків, але він прогнав їх кажучи: „Ви мене вигнали тоді, а тепер я вас жену“.

В серпні с. р. відкрили знов семинар. Інспектор і досі той самий. Хто лишив ся в семинарі, опять зносить знущаня над собою з боку інспектора. Самі кращі талани за бунт вигнані, зворушить тепер семинар нема кому. Становиско виключених дуже погане, особливо тих, що виключені від 1—4 кляси включно. Всі они остають без діла.

Виключені з 5—6 класи вступили до військової школи в Києві.

Краще усього те, що Синод приказав інспекторови представити спис учеників виключених, а пізніше віддав йому се діло до самовільного полагодження.

ХАРКОВЕЦЬ: Польованє російських жандарів.

У ніч з 27-го на 28. октябрю (ст. ст.) в Харкові знов були арешти студентів, дівчат та інтелігентів. Цілу ніч гасали жандари по місті з поліціантами, саддатами, сторожами, вриваючись у хати сонних людей, ніби розбійники. Пороблено дуже багато „обисків“ трусів 120 у різних людий, чоловік 80 по чуткам досить певним, арештовано і поведено до тюрми. Більшість з арештованих студенти висших шкіл харківських — університета, психологічного і ветеринарного інститутів, окрім того шість дівчат і два лікарі. У тюрмі не достало свобідних камер, так їх порозсажувано по арештним домам. У день, годин у 5 вечера, арештовано чоловік 75 робочих. З „Паровозо-строїтельного заводу“ — їх окружили військо і поліція і так повели до тюрми. Увесь нарід на місті дуже стурбований і ся нова „облава“ викликає богацько усяких чуток, зовсім непевних. Слідувало-б, яко мога скорше збирати гроші задля арештованих, бо богацько з їх люде бідні і незабезпечені. Отжеж у нас за яку небудь книжку, та за кілька свобідних слів люде попадають до тюрми, а царські жандари радіють, що можна гроший заробити та себе перед начальством виставити, як діяльних та вірних слуг.

(Автор сеї дописи звиняєть ся, що ізза браку часу подає нам самі голі факти, лишаючи нам обробити їх та освітити. Місто сього подаємо їх дословно в переконаню, що вони самі є в силі освітлити себе як слід! Характерне, як всестороно піклуєть ся російський уряд студентами, як навіть чисто гуманні стремління, облегчити матеріяльні умови студентського життя, дусить та зводить ні-на-що тяжка рука уряду.) (Ред.)

Як-не-як, а тут я хочу подати дещо про наше „Міністерство освіти“, що звичайно не буде оповіщено у тутешніх часописях. Річ в тім, що торік при харківському Техноложічному Інституті засновалось симпатичне „Общество вспомошествованія нуждающим ся студентам техноложам“.

Ціль його, як видно з назви, поміч грішми бідним студентам, не взираючи на їх „благоданамфренность“ і політичну благонадеж-

ність, ні на віру, ні національність, ні на те, як вони вчать ся. При Інституті існує багато усяких фондів та стипендій з урядових сум, тож з їх давали поміч тільки тим, хто гарно вчить ся та по рекомендації інспекції.

Нове „общество“ заявило живу діяльність і задумало постройти дешеву столову (кухню) для студентів. Зібрало гроші, постройло гарний та великий будинок, коли отсе на днях приходить від міністерства освіти письмо, що забороняє постройку столової. Річ в тім : „общество“ в певності, що міністерство розрешить постройку столової, послало до міністерства бумагу (письмо) о дозвіл і почало зараз же строїти столову. Столова вже вепіла вистроїтись, поки прийшла заборона її строїти.

Тепер ніхто не зна, що з сього вийде. Може міністерство прикаже розрушити сесю незаконну столову, або обратити її в поліційну казарму, се якраз в його дусі.

А ось і другий факт про теж саме міністерство.

Як відомо, в Сибірі в с. Томському одкрили сей рік „Технологический Институтъ“. Сей інститут вже вистроїли і вже набрали студентів для першого курсу, а ще й досі не утвержені „смѣни“ на постройку сього інститута, а також і не розрешена і постройка його.

Що воно вийде з сього — не відомо.

З ЖІНОЧОЇ СЕМИНАРІЇ В ПЕРЕМИШЛІ.

В 5. ч. „Молодої України“ згадувалисьмо коротко про Тарасові вечерниці в учительській семінарії жіночій в Перемишлі. Тепер випадає нам сказати дещо про обставини життя семінаристок-Українок у нас.

Не минемо ся з правдою, коли скажемо на вступі „бідні наші дівчата!“ А чому вони бідні, осудить самі. Перш усього майже завжди є вони на другім місці поставлені що-до прийнятя їх до семінарії по вступних іспитах. Дальше кождий, а найбільше кружок „przełożonych“ сушить їм голови, що Польки принимаєть ся з порядку річи, а Українки лиш з якоїсь надзвичайної ласки, або ко ли дуже здібна. Вправді при кождій нагоді говорять і переконують кандидаток, що се є заведена „утраквістичне“, що се „dwa bratnie narody“ живуть „pod jednym dachem“, але пожаль ся Боже, колиби так завжди і всюди мати таку рівність.

На жаль, треба признати, що до тепер ніхто на се так дуже не звертав уваги і всі думали, що так мусить бути. Незавадить додати, що давніше було менше Українок в перемискій семінарії

і що йно сими роками їх число збільшило ся. (За се належить ся подяка о. кат. М. К.) Давнійше, о скільки моглисьмо довідати ся, і Українки самі не дбали справді про своє, бо були, щотак скажемо, заголомшені сею наукою. Тепер обставини змінили ся. Семинарія перемиська має дуже ревні і цілою душею щирі Українки. Вправді і тепер не мож виступати в обороні своїх прав дуже явно, але е між нами товаришки (е їх дуже мало), що не зважають на строгу заборону і стремлять до сього, щоби свої права зрівнати з правами Польок. Найліпший доказ сього стараня були сьогорічні вечерниці в честь нашого Тараса. Відбули ся перший раз в перемиській семінарії, а користь, яку вони принесли, видно тепер на кождім майже кроці. Головно вросло дуже довіра наших товаришок у власні сили, коли побачили, що залізна воля, запал та охота робити, потрафить усунути усі перепони, яких не мало знайшли на своїй дорозі, та коли пізнали, що, як лиш прямо та відважно іде ся, все можна дійти до ціли. Найголовнішим бажанем в сих часах єсть, дійти до малої бодай на початок своєї власної бібліотеки. До тепер ніхто про українську бібліотеку ні словом не згадував і всі вдоволяли ся досить богатою бібліотекою польською та німецькою, що з огляду на свій склад не може дати молодіжи ніякої найменшої хочби поживи. Ще як котра з Українок мешкає в родичів і ліпше має ся матеріяльно, то має нагоду читати по українськи, а навіть деякі приносять часописи і книжки до школи товаришкам. Но не много маємо між собою таких щасливих.

Що дівчата-Українки горячо бажать читати свої книжки, пізнати своїх письменників та умове житя України, є найліпшим доказом, що, хотяй не вільно передплачувати ніяких часописей не-то українських, але навіть польських, проте ми дістаємо від свояків та знайомих „Молоду Україну“ і „Вістник“ та радо їх читаємо. Бо й справді сї журнали підходять під кождим зглядом до молодих умів і сердець Українок.

Но говорім дальше про бібліотеку. Дирекція семінарії повинна би дати якийсь, хотяйби малий, грошовий даток на українську бібліотеку. (Польська і німецька дістає що року кільканацять нових томів). Однак запитаєте, дорогі товаришки і товариші, чому не упоминаємо ся ми самі, чому не штурмуємо, лишень дожидаємо якоїсь щасливої хвилі, в котрій догадають ся самі власти, що Українки бажать мати свою яку-таку бібліотеку, та що вони так само, а може і більше люблять свою бідну вітчину і бажать пізнати її історію і історію своєї літератури.

Може хто навіть зробить нам закид, що нема межи нами досить смілих дівчат, щоби упігнули ся о своє. На се сказали би ми одно: Якби яка з товаришок упігнула ся в дирекції о свою бібліо-

теку, то мала би вона за свою сьмілість таке, що не одній відхотіло би ся всього. Треба знати, що така відвага відбиває ся майже завсіди на клясифікації, а ще гірше на матурі. Наслідком сего страх, що відважнійше поступованє може пошкодити в науках, давить всі чувства і гадки виспі та благородні. Деякі товаришки лиш на ту матуру ждуть, щоби скоро мати свій кусень хліба та не бути тягаром родичів, або опікунів. Декотра справді має лайлучші заміри і не зважала би на се, що не вільно займатися такими справами, брала би ся за діло горячо, цілою молодого душею, та щож з того, коли на се не дозволяють обставини, в яких вона живе.

Може хотяй в будучности знайде ся така самостійна, а що важнійше, котрій не буде залежати на тім, що успіх клясифікації буде не конче добрий і може мимо усього упімне ся за своє, за се, що вже давно належалось дати Українкам і до чого мали вони повне право.

Майже в кождім утраквістичнім заведеню в Галичині є бодай якийсь знак української бібліотеки і хотяйби Українок чи Українців була лиш десята часть, то таки мають вони щось своє, якісь окремі свої права.

А щож мають в Перемишлі семинаристки-Українки? Нічо, зовсім нічо!! Маємо однак надію, що вже не довго чекати мемо на живійший рух в нашій семинарії, бо вже від минулого року цвите зовсім иньше жите межі товаришками, зовсім иньший є напрям їх думок і змагань.

Тамтого року в грудни відбулись перший раз вечерниці в честь нашого Тараса, хоч не такі великі, якби ми бажали, так як були вони получені з вечерком Міцкевича.

Сего року однак, о скільки знаємо, буде інакше, бо сегорічний IV. р. в перемиській семинарії є дуже сильний, енергічний та числить много сьвідомих Українок. Суть то самі сьвідомійші дівчата і мають усі широкий та поважний, ідейний сьв.тогляд. Думаємо отже, що сего року буде з вечерницями зовсім інакше, бо товаришки вже від тепер над тим працюють. Стремлять вони до сего, щоби не лиш для себе мати якісь права та уступства, але щоби другим лишити усе те, за що зносили всі неприємности і так довго о своє домагали ся. Найважнійшою і найхосеннійшою спадщиною була би українська бібліотека, котра би закривала мелодші товаришки до праці, до небуденного, звичайного, але висшого та красшого житя.

Маємо при тім надію, що за якийсь час хоч троха обставини змінять ся на користь семинаристок Українок, як і віримо, що незабаром стануть вони в рядах борючої ся сьвідомої української молодіжи.

Українка.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Wł. M. Kozłowski: Co i jak czytać?

Широкий, свободний, самостійний і всесторонний духовий розвій одиниці — отсе провідна думка книжки Козловського.

Подамо в короткім нарисі єї зміст.

Коли молодий чоловік покине школу і хоче взяти участь в ширшій житю як свідомо, самостійна одиниця — находить ся в великім клопоті, бо перед ним стає ціла маса всіляких пекучих питань, на які не може-найти відповіді. Тоді такий молодець звичайно бере ся горячково до читаня книжок, щоби в них найти ту відповідь, якої йому не дала і не могла дати школа. Школа могла тільки з одної сторони дати йому виховане, т. зн. ублагороднити характер, виробити карність і волю, а з другої сторони могла виробити його ум формально, т. зн. призвичаїти його до систематичного і поправного думаня, виправити в тім напрямі, а також дати початкові відомости потрібні на те, щоби чоловік міг дальше з добрим успіхом образувати ся. Але пересвідчень і житєвих поглядів не може дати ніяка школа. Щоби їх здобути, мусить чоловік сам над собою самостійно працювати, мусить сам себе виховати і образувати а також здобути собі житєве досвідчене. Книжка єсть йому в тій праці над самим собою незвичайно помічна; вона є для него знаменитим провідником. Але розходить ся о те, як вибрати відповідну книжку, в якім порядку читати книжки з ріжних обявів штуки і знапія — і як їх читати? Сим важним питанням займали ся часто найвизначнійші європейські учені, подавали в тім напрямі ради в численних розвідках, а навіть укладали відповідні катальогі, себто списи книжок, які повинен прочитати кождий чоловік, що хоче самостійно образувати ся. Такі книжки повинні відповісти двом головним задачам образования. Одна задача, теоретична, — се знане природи і всесторонного людського досвідченя, т. є історії, а друга, практична, — се виповнене наших обовязків для єуспільного загалу; для людськості. Перша має за ціль особисту досконалість одиниці, а друга — виховане чоловіка як свідомого, позиточного члена єуспільности.

Чоловік, що має до сего відповідне приготовлене, зачинає читати вже від діточого віку. В тім віці звичайно панує над ним фантазія, і не треба спиняти єї розвою, наколи тільки вона не є хороблива. Фантастичні казки, оповіданя з давної минувшини получені з гарними образами природи — отсе лектура відповідна для того віку. Дещо поважнійшу лектуру вже становлять історичні повісти і займаючі, приступні оповіданя з подорожий, а також так звані на-

укові фантазії. Читаючи такі книжки, дитина поводи стає молодцем і знова переходить ті самі степені, що в дїточих літах. Молодець читає найперше твори, штуки, як: повісти, драми і ліричні поезії, і ті твори є для него товчком до глибокої застанови над житєм, до виробленя свого власного суду про моральну гідність і вартість. Потім слїдує історія і описи подорожий, або в загалі далеких, чужих країв. Незвичайно важне є в тім віці читане житєписий і автобіографій визначних людей. Так в наслідок читаня тих книжск будить ся поводи в молодім чоловіці свідомість, він хоче оцінювати твори штуки і опираючи ся з одної сторони на історії літератури, а з другої на житєписях авторів — старає ся пізнати жерела їх творчости, старає ся пояснити собі, о скілько та творчість є зависима від історичних условин даної доби. В той спосіб пізнає молодець суцільний образ поступенного розвитку умового житя людскости в області штуки і по части також наукового знаня; ще крок далі, а має вже перед собою цілу історію культури. Гадка молодця ширшає чим раз більше, здобуває чим раз ширші круги знаня, а коли перейде всі його поодинокі галузи, тоді старає ся зібрати в одну цілість знане свїта і звертає ся до філософії, щоби витворити собі погляд на свїт. В такій хвилі стоїть вже молодець на висоті, з якої може розглянути ся довкола по цілім просторі того, що можна пізнати і відчути. Він видить ясно звязь і відносини поодиноких частин цілого духового краєвиду.

Зі становиска здобутого погляду на свїт він оцінює тепер явища житя, видає суд о них, бажає діла, і тепер помагає йому знова публіцистика пізнати докладно жите в подробицях, щоби міг забрати ся до продуктивної, практичної праці. Тутки жите чоловіка не може вже ограничати ся виключно до його власної особи. Бо чи то в заводівім занятю, чи в яких небудь иньших пригідних занятях, які наєвають ся чоловікови в ріжних обставинах житя, він мусить завсїгди глядіти на звязь свого поступованя з загальним поступом суспільности і цілої людскости. То значить иньшими словами, що чоловік мусить виробити собі суспільний ідеал, що стремить до витвореня таких форм суспільного житя, які помагають стремліню до індивідуального ідеалу, т. є до гармонійного розвитку одиниці. Крім того повинен чоловік на підставі здобутого знаня і досвідченя ви-найти средства, якими можна осягнути здійснене того ідеалу. Головним девізом в шуканю суспільного ідеалу повинен бути розвій сили духа, що при єї помочи чоловік вносить ся над природу і опановує єї, — а також борба о визволене з під всякого рода зависимости, крім тої, яку образована одиниця сама на себе вкладає в імя висших моральних і правних вимогів.

Така є природна і льогічна дорога духового розвитку одиниці.

Отсе в загальних, найважніших начерках зміст книжки Козловського.

При кінці книжки є додаток, в яким находимо каталоги творів, поручених до читання. Однак вони в дечім дуже неповні, бо автор подає переважно тільки книжки писані по польськи, а крім того з світової літератури лишень ті твори, що є в польськім перекладі. Тим самим в списі бракує багато знаменитих творів навіть найбільших європейських письменників, бо нема їх в польських перекладах. Виймок становлять каталоги: Комта, Люббока і — найлучший — каталог з „загальної бібліотеки“ Мартена, — які автор подав для повнішого перегляду.

Теофіл Мелень.

Події на львівській політехніці.

Підчас торішних заворушень на львівській політехніці, по вроду гидкої участи професора Тулліє у виборчій кампанії, тодішний ректор політехніки др. Нементовскі поводив ся не лише вельми нельояльно супроти студентів, але навіть нелегально, тож недиво, що таке поведене ректора викликало оправдане огірчене проти нього. Коли-ж сього року збір професорів політехніки вибрав д-ра Нементовського наново ректором, наступило се, чого може було напевно надіяти ся — поновна демонстрация студентів, що полишила ся їм одиноким способом протесту проти вибору на ректора так несимпатичного професора. Молодіж технічна уважала сей вибір д-ра Нементовського простою провокацією, бо иньших, благороднійших мотивів вторичного вибору годі доглянути. Преці др. Нементовскі — ні як професор не засияв наукою, ні як ректор не прислужив ся нічим львівській політехніці — отже полишав ся лиш один мотив, що міг спонукати його поновний вибір: поліцейська душа та консервативна заскорузлість д-ра Нементовського. Отсе й дало товчок до нової демонстрації виключно проти особи ректора, котру він стараєть ся тепер розтягнути на ширші розміри.

Дня 15. жовтня, в день інавгурації нового року технічна молодіж вийшла остентаційно з салі саме тоді, як ректор входив на естраду. Більш як 300 студентів опустило салю, лишили ся гості і з 50 студентів, що вписали ся на перший рік. Ті що опустили салю, де саме промовляв др. Нементовскі, вибрали ся на коритари та за той час, поки Нементовскі скінчив, відспівали кілька студент-

ських пісень. По промові Нементовського вернули усі грімляльно на салю.

Розумієть ся, що такої компромітації ректор Нементовскі „не міг дарувати“, розпочав отже дисциплінарне слідство і яко свідків переслухав... службу! Вислід того переслухання обтяжив п'ятох студентів техніків; їм грозило relegоване з політехніки... Тоді політехвічна молодіж зібрала ся на віче дня 7 с. м., щоби запротестувати проти текого веденя слідства і проти видалюваня 5-тьох „винуватих“, бо 300 людей в той самий спосіб „провинило ся“. Ухвалено, що всі демонстранти зложать слідууючого дня свої білети в ректораті. 300 білетів появило ся на столі ректора! Трьом соткам студентів виточено слідство! — А кінець слідства такий, що близько двом соткам студентів уділено остру догану, а трьох relegовано!

Б. К.

В Імени Ёго Величества Цісаря! — Ц. к. Суд краєвий для справ карних у Львові рішив на підставі §§. 489. і 493. зак. кар. і §. 37. зак. прас., що зміст артикулів умічених в числі 9. і 10. часописи: „Молода Україна“ за місяць вересень і жовтень 1900 під написею 1) „Злі знаки на шкільнім овиді“ в уступі від слів „Відколи „Молда Україна“ до „буде треба“ і від слів „Все те разом“ до кінця і 2) „Хроніка з чужого життя“ в уступі від слів „Настане пора“ до кінця. Містить в собі знамена провини з §. 300 і 305 зак. кар. і прото усправедливлена єсть заряджена через ц. к. Прокуратора державного конфіската сеї часописи. В наслідок того рішеня зборонене єсть дальше ширене тих артикулів, а забраний наклад має бути знищений. Поводи: В інкримінованих уступах першого артикулу стремить автор лайкою і насьмішками, як також тенденційним перекручуванєм фактичного стану річи, до побудження читателів до погорди і ненависти против Галицькій ц. к. Раді шкільній краєвій зі згляду на єї діяльність урядову, що становить знамена провини з §. 300 зак. кар.

В інкримінованім уступі другого артикулу заохочує і оправдує автор поповнюване каридостойних чинів, що становить знамена провини з §. 305. зак. кар.

Львів, дня 10. падолиста 1900.

Усі письма в редакцію просимо прислати до Володимира Старосольського ул. Личаківська ч. 27.

Молода

Україна

часопись української молодіжн.

Ч. 12.

Виходить у Львові що місяця.

Рік I.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинокі ч.
вноситься: в Росії заказн. . . річно 6 ср. рубл., незаказн. 5 ср. рубл., коштує
в Америці річно 2 долари 60 сотиків.

Видає і за редакцію відповідає: Мирон Залітач, ул. Кохановського, ч. 49.

Адміністрацію веде: Павло Чайківський, ул. Академічна, ч. 25.

ПО РОЦІ.

Рік минає, як появило ся перше число першого орґану української молодіжн і сей рік видавництва „Молодої України“ ясно і недвозначно доказав нам, що „Молода Україна“ прийшла на сьвіт у дуже слухну та відповідну пору, що „Молоду Україну“ породило не що иньше, як велика — так сказати — елементарна потреба окремого орґану української молодіжн, потреба, що дрожала у воздуху понад чисельно поважним, вірою кріпким, змаганнями чистим — гуртом нашої молодіжн...

Сей випуск „Молодої України“ замикає перший період її житя, перші проби лету, перші кроки по твердій землі...

Не треба казати, що вони муєли бути тяжкі — місяцями непевні — але за цілий той час сьвітила нам ясна мета, підбадьорував нас клич проголошений у першому числі „Молодої України“...

Він був нам дороговказом по тернистім, не вбитім ще шляху, він кликав, манив нас все вперед і вперед, він додавав нам сили, впливав розраду в молоді душі, не позволяв зложити втомлених рук, але поривав за собою, вказував поле бою і повелівав йти усюди там, де рішаєть ся судьба молодіжн, де куєть ся будучність народа!...

І ми йшли... йшли туди, куди кликали нас наші обов'язки, куди незужитою силою перла нас наша національна совість, куди стелив ся нам невтоптаний шлях долі нашого народу по всій широкій українській землі, на усіх щаблях суспільних верств... йшли радо з одушевленням, йшли з окликом правди, з бажанем волі і суспільної справедливості, йшли з вірою в будучність України!...

Минув рік... За нами шмат дороги — але перед нами „стелить ся ясна і дадека...“

Заки виберемо ся дальше — пора поглянути взад.

У першому числі „Молода Україна“ обіцяла „стати устами української молодіжки, якими тая молодіж мала-б висказувати свої радості і своє горе і свої молоді, святі ідеали“.

По своїм силам ми старали ся додержати обіцянки. На все, що діяло ся у нас, ми намагали ся кинути зі свого боку трохи світла, старали ся про кожду важнішу справу скавати свою гадку, в кождім маркантійнім моменті народного життя ми забирали слово.

Ясна річ, що в органі молодіжки мусять переважати справи, котрі безпосередно доторкають ся тої молодіжки і саме ті справи ми роздивляли і частійше і основнійше і ширше.

Але з другого боку „Молода Україна“ не спускала з ока і таких справ, що хоча безпосередно не відносили ся до молодіжки, то зачіпали її як частину народа, що живе тим-же національним життям і має право, має обов'язок в усіх народних справах зайняти якесь становище...

„Молода Україна“ поклала собі нелегку ціль — стати органом усієї української молодіжки, без огляду на політичні, шкільні, чи полові межі. Колиж по році можна піднести деякі не вдоволені претенсії, коли можна більше жадати, ніж зробило ся в тім напрямі, то ці жадаїня треба звернути радше на адресу тих, що на наш поклик не поспішали від себе з помічною рукою, що дали ся спинити над берігом Збруча, чи навіть Прута, або у підніжжя Карпат, що з легким серцем признали існуючі границі оправданими і пожаліли праці пірвати і знищити ті сили накинени, а порохняві і перестарілі межі, що ще до тепер діяють нас на Галичан, Буковинців та закордонних Українців, що рознайовують нашу молодіж на два відмінні світи: хлопців і дівчат, не дозволяють нам зляти ся в одну збиту лаву української молодіжки, що її світять одні і ті

самі ідеали, що її жде одна і та сама тяжка, невгаваюча праця...

На кінці цього року повторимо клич, виповіджений з його початком: Лучім ся в одну спійну та органічну громаду, молоду надіями, одушевлену бажанєм України *irredentae!*

У першому числі „Молода Україна“ повторила слова Фейлета: „Пізнати все, щоб все полюбити, а полюбивши працювати невинно, горячо, всею молодого силою і ціле жите“.

І ті слова були нераз показником, нераз добрим порадиником. Богато річній жде свого пояснення, що без нього годі їх розуміти і тих річній ми доторкали ся і їм давали своє освітлене, а що найменше вказували стежку до тої кринички з ясною хрустальною водою...

„Молода Україна“ завсіди виходила з того засновку, що молодіж повинна усім інтересувати ся, усім цікавити ся, займати ся усім, що лиш має у собі задатки життя, що має більше чим чисто ефемеричне значіне. Але з другого боку „Молода Україна“ не вдавала ся у кепучу борбу, не ставала рішучо по одній чи другій стороні, не брала ся практично за діло — а лиш теоретично роздивлювала справи, принципіально міряла їх вагу та значіне, а робила се нарочком, щоби приучити своїх читачів дивити ся на такі kwestії відмінно від того способу, який апробують і практично примінюють наші старші патріоти, що то у них „*Grau ist jede Theorie*“.

У кого до пізної старости *jede Theorie ist grau* — тому годі порадити; на вузкоглядність та плиткість ума ліку нема! — Зі свого боку „Молода Україна“ старала ся пояснювати тії теорії і на висній недесталь ставити принцип як-раз тому, щоби молодні покоління не виростали у тім хаосі безпринципности, що має на оці лиш дуже близькі і часто дуже маловажні успіхи, а вже ніяким способом не може здобути ся на дальній та ширій, передусім глибокий погляд...

Отсе коротенький погляд на ріку життя „Молодої України“, огляд, який ми можемо дати. Проче полишаємо осудови читачів, що більше об'єктивцю можуть глядіти.

А коли навіть їх осуд випаде несприхильно — то ще не причина, ані привід махнути на все рукою і признати, що „Молода Україна“ „не має рації істнованя“. Ні! При-

хильний чи неприхильний осуд може мати вираз лиш у одним поклику: скупім усї сили, згуртуймо ся в одну фалянгу і з подвійною енергією берім ся до праці!

Праця щира, совісна і трівка — мусить принести бажані наслідки, мусить осягнути мету — що до неї звернені усї очи, що її полюбили усї молоді серця, що нею одушевляєть ся уся українська молодіж!!...

Реданция.

ВОЛОДИМИР ЛІДИН.

НА ГРАНИЦІ.

I.

Зарита в долині глибоко між гори
пливе сумовито самотна ріка;
журчить по камінях жовтава вода.
Верхами синіють ліси Медобори...

За горбом, на ниві, хлоп землінку оре.
Чоло піт зливає. — Робота тяжка!
Однакова нужда, голодна, їдка,
і за і поперед ріки — одно горе!

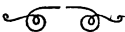
А вздовж над рікою там вбиті стовпи
граничать дві сильні держави,
де рівно бідують, мруть з нужди хлопи,
де рівно їх доля кривава,
де рівно з їх поту гуляють пани...
— Се наша й російська держава.

II.

Ой вийду над беріг, спинюсь над рікою,
а думка полине геть поза стовпи...
Не здержуть ю ріки, не спинять ліси!
Далеко несеть ся лискавков швидкою...

Сповняєть ся серце журою тяжкою
та від тої нужди, неволі, біди...
Аж тут ясні думи, чаруючі сни
розбуджують душу з мертвого спокою...

Високі ідеї, могучі змагання,
знова родять сили, надії нові.
І мріють проекти одного збратання
цілого народа ув одній сімі.
Я бачу... я чую пору воскресення
України — ясні, щасливі дні!...

НА ЗЕЛЕНІЙ БУКОВИНІ.

Хоч як ми привикли до сумної дійсности, що взаємини межі поодинокими частинами нашої вітчизни є дуже слабькі та поверховні, то недостача майже усяких зносин між Галичиною а Буковиною, сими сусідніми провінціями тої самої конституційної держави, мусіла бути для нас чимось дуже неприродним та дивовижним.

Дивна річ! — Ціле сторіччя життя в однім державнім організмі не встигло витворити спільної організації української суспільности обох країв, нето вже під політичним зглядом, але хочби просвітним, літературним та научним, взагалі хочби під культурним зглядом.

Штучне відмежоване, накинене чужим насильством, потрапило так розрубати австрійських Українців на Галичан та Буковинців, що вони і до нині живуть собі своїм окремим житем і не турбують ся навіть тим, що дієть ся за найблизшою межою.

Зірвати тії неприродні, а вельми шкідні межі, підкопати ґрунт під тим вузким партикуляризмом провінціоанальним, а сировадити народне жите галицьких і буковинських Українців у одно широке русло зі спільним напрямом і однаковими тенденціями, зі спільною метою і сполученою органічною роботою — наша молодіж як галицька так і буковинська уважала своєю задачею, своїм конечним обовязком.

Шукалисьмо нагоди, іза якої галицька та буковинська молодіж могла би зійти ся на спільну нараду, і не письменно, але устно завести виміну гадок, плянів та змагань, всесторонно познакомити ся і в першій лінії сама межі собою витворити си льну, нерозривну злуку, так сказати, зляти ся у один організм української молодіжи и Долита вщини.

І справді події, що останніми часами склали ся на Буковині, як-би нароком, моетили галицькій частині української молодіжи досить вигідну кладку на зелену Буковину.

Сі події не були відрадні і тішити нас не могли, але з другого боку будили велике зацікавлене тим більше, що якась таємна, загадочна мрака овівувала їх.

Черновецька „Буковина“ подала у місяци листопадї коротку звістку, що дня 28. відбудуть ся надзвичайні загальні збори академічного товариства „Союз“, а на дневнім порядку буде справа „евентуального розвязання товариства“... В грудни ми вичитали в „Буковині“ знова вельми ляконічну нотатку, що на тих-же загальних зборах кільканийцятьох членів виступило з „Союза“ і що тії сеце-сіоністи основують нове академічне товариство „Молода Україна“.

Ані з нотаток „Буковини“, ані з листів від черновецьких товаришів-академіків ми не могли прийти до ясного поняття, що саме там дієть ся і які сьому причини.

Можна було журити ся тим розломом найстаршого нашого академічного товариства (бо „Союз“ мав сього року святкувати 25-літний ювілей свого істнованя), можна було запускати ся у найріжнороднійші здогади, але ясної і певної відповіді ні звідки не було. . . .

Всеж таки поза згаданими ляконічними, а навіть баламутними звістками, крило ся для нас щось дуже цікавого та незвичайного, що задля його ваги ми бажали конче точно збагнути, чи перевірити.

Неповні відомости, які ми мали про жите нашої громади на Буковині, її виступ в справі „Самостійної України“, що так погане світло кинув на Буковинців — усе те збільшувало ще нашу журбу і позваляло додумувати ся, що ся струя опортунізму може закрала ся і між молодіж та розділила її на два табори.

Між тим готовила ся порішена ще рік тому на з'їзді представників усіх гуртів нашої молодіжки прогулька до Чернівців.

Цервісний плян був — получити прогульку з ювілейом „Союза“, що мав відбути ся в падолистї або грудні 1900 року.

Колиж тії загадочні, а в кождім разі вельми невідраді вістки одна по другій наспіли з Буковини, показала ся конечність, або зовсім занехати згадану прогульку до Чернівців, або устроїти її на власну руку, без огляду на те, що між тим на Буковині скоїло ся.

Розумієть ся, що більше мотивів промовляло за другою евентуальністю, а мотиви були так сильні, що прямо змусили нас так рішити се питане.

Постановлено їхати. З огляду на чисто-технічні обставини вибрано одинокий можливий час: осьмий та девятий день грудня.

Вже по сїм рішеню прийшла з Чернівців звістка про засноване нового товариства „Молода Україна“.

Основателі „Мол. Укр.“ заповіли свій інавгураційний комерс на суботу, 8-го грудня, себто на день концерту львівської молодіжки у Чернівцях. Таким чином сьвято заснованя „Молодої України“ мало бути получене з прогулькою.

Близько 60 львівських академіків взяли участь у тій прогульці, між ними був тоже спеціальний делегат віденської групи та кількох відпоручників львівських студентів політехніки.

Цілий вільний час перед концертом заняли нам концерткові проби, а що на порозуміне з черновецькими товаришами не ставало часу так, що ми аж на комерсі, який відбув ся по концертї, могли з ними зійти ся та щирїше поговорити.

Зате ц. к. черновецька поліція дуже пильно та щиро нами заопікувала ся: заборонила всяких промов на концерті, всіми силами старала ся недопустити до комерсу, вкінці цілий наш комерс вшанувала присутністю комісаря в кумпанії кількох тайних агентів. Черновецька поліція в своїй ревности та упрямости перед галицькою не поступаєть ся!

Концерт з артистичного згляду повів ся вповні удачно. Зложились на його штири мужеські хори, сьпів п-ни Проскурницької, фортепянове сольо тов. Гузара, скрипкове тов. Панькова та деклямація тов. Пачовського. Головною прикметою програми була одноцільність поважної думки, що пронизувала усї точки програми. Гостей на концерті було доволі багато, та не тільки, як можна було сподівати ся.

Ся абстиненція старших Буковинців замаркувала ся ще виразнійше підчас комерсу, коли то ніхто із старших, мимо прохань, не приняв ся проводити комерсови, а опісля за цілий час ніхто з них ані словечком не відізвав ся, не промовив до так численно зібраної молодіжи.

Серед такої немилої атмосфери, серед такого холодно-вижидяючого становиска старших відбув ся комерс. На вступі тов. Олександр Левицький привитав гостей і іменем черновецької молодіжи заявив, що вона оживлена тим самим ідеалом народньої независимости та суспільної справедливости, який нині яснїє на прапорі усїєї української молодіжи.

Тов. Старосольський передбесідникови іменем поза-черновецької української молодіжи висказуючи віру, що буковинська інтелігенція получить ся у одну боєву лаву з галицькою і обі skutі нерозривним ланцом спільних ідеалів разом стануть до праці, разом кинуть ся у люту борню, разом підуть зустрічати свободу українського народа. Тов. Галушинський від віденьського гурта нашої молодіжи, а тов. Вінниковський від студентів львівської політехніки говорили про конечну потребу злуки, котра мусить обіймати усю нашу молодіж, без огляду на її студії та званє, без огляду на місце побуту. Нововибраний голова „Союза“ тов. Кобилянський зложив заяву в імени членів сього товариства, впевняючи, що Союзанам присьвічують ті самі народні та суспільні ідеали, що Союзани підуть рука в руку з прочою українською молодіжию по шляху, який веде до національної та політичної самостійности України.

Опісля було ще кілька промов, у котрих бесідники будьто звивали до праці і самоосьвіти, будьто витали новоосноване академічне товариство.

Однак вважаємо своїм обов'язком ствердити тут, що ніхто з бесідників ні одним словом, ні навіть найдрібнішою заміткою не дав приводу старшим Буковинцям зайняти таке неприхильне становище, у яке вони згодом перекинулися із первісного — „холодно-вижидаючого“. Висловом невдоволення старшої інтелігенції по причині цілого обходу, були поміщені у „Буковині“ (ч. 144.) статі: „На увагу молодіжи“ та „Спростоване“. „Спростоване“ подає причини, чому ніхто зі старших не промовляв на концерті: „аранжери комерсу не запросили та комерс ні одного товариства руского, в імени котрого міг би був хтось промовляти“... „Аранжери на комерсі не спімнули і не звернули ніякої уваги нето на старших Русинів взагалі, але навіть на присутних університетських професорів“.

Супроти сього мусимо замітити, що тов. Левицький витав усіх гостей взагалі, а тов. Старосольський зложив у своїй промові привіт цілій буковинській інтелігенції та окремо ще „старшим“ патріотам. Аранжери комерсу, просили „старших“ — між ними професорів університету — обняти провід на комерсі — а „старші“ відказали, будім то тому, що не були запрошені скорше та більше офіційально.

Колиб навіть прийняти, що „аранжери“ прогрішилися супроти „старших“ за малою чемністю, що пропустили сі офіційальні акти запросян і т. д., то усе ще не будемо мати відповіді на питане, яка була причина поведеня старших.

Прецінь на комерсі були не лишень „аранжери“. Закид якогось ігнорованя старших зовсім неправдивий, а брак офіційальних запросин надто сьмішний, щоб інтелігентні, ще до того „старші“ люди, могли брати його поважно. Причини є иньші, промовчані у „Буковині“, але хочби з огляду на їх вагу та значіне ми не можемо їх промовчати.

Одна з них, се буковинський партикуляризм. Для буковинського „Русина“, „extra Hungariam non est vita“, „Буковинська Русь“ се для його екстракт політичного виробленя, мудрости, культури, патріотизму, — усього добра та краси. Усе те було б не так шкідливе, коли би не було дуже вузке та колиб з ним не лучилося цілковите нехтоване усього, що не „буковинське“, колиб не заставляло людей вдовольняти ся в осуджуваню подій та осіб одною критерією: чи вони „буковинські чи ні?“

„Буковинський Русин“, що деклямує з запалом про безосновність німецької культури на „Буковині“, про конечність бороти ся з нею, кінчить цілу тираду прийнятим таки від Німців і то зовсім безкритично кличем „loss von Galizien“. Се доводить ся чути у Чернівцях

дуже часто навіть з уст найпередовіших людей. Одначе навіть найбільше загорілі Буковинці ніякого не уміють подати аргументу на доказ, що сей ключ політично розумний, хочби з огляду на чисто буковинські відносини.

На наш погляд сей партикуляризм пустий, чисто формальний та без змісту може принести великанські шкоди українській справі, і вважаємо обовязком молодіжи розпочати з ним безпошадну борбу. Поки-що зазначаємо лишень його як чинник, з яким мусимо числити ся, коли хочемо як слід осудити буковинські відносини. В надії, що заміт сей не лишить ся без відповіді зі сторони Буковини, ми готові відступити на сю відповідь стовпці „Молодої України“ з одним лишень застереженням: нехай ся відповідь не обмежуєть ся до аргументу: „ви не знаєте буковинських відносин, то й не можете про їх судити“, а нехай сі відносини вияснить, щоб можна звести дискусію на позитивний ґрунт, та дійти до якогось висновку.

Згаданий партикуляризм се одна, формальна ціха життя української суспільности на Буковині. Своім змістом, се жите не менше цікаве, та ми обмежимо ся тутки до найбільш інтересного.

Доволі часто доводить ся стрічати з поглядом, що Буковина опанована німецькою культурою, що сея культура приголомщує усї инші, то що боротьба з нею се одно з найтяжших завдань тамошньої української громади. Сей погляд правдивий лишень в половині. Хоч як голосно говорять Німці про свою культурну місію над Прутом, хоч які вони на ню горді — то ціла ся місія зводить ся до проголошування при кожній нагоді пустих фраз. В останне діяло ся се на велику скалю з нагоди ювілейного обходу черновецького університета.

Колиж би ми пошукали за добутками сеї культури, за її проявами, не найшли би ніяких. Усе, що Буковина принесла для розвитку німецької культури, зводить ся до згаданих вже, дуже проблематичної вартости фраз. Ні німецька наука, ні штука, ні література, ні технічний поступ не завдячує Буковині майже нічого. Також пасивна участь Буковини у культурнім житю Німеччини ледво чи оправдує високопарні вискази німецьких культуртрегерів. Щоби переконати ся про се, досить подивити ся на політичне жите серед буковинських Німців. Про партії або бодай політичні течії, що усюди по Европі ціхують політично-свідому громаду, нема й бесіди на Буковині, а тамошні Німці обходять ся збанкрутованим лібералізмом, закрашеним останніми часами тевтонським шовінізмом. Колиж додати до сього широке розповсюдженя німецької мови, красні шапочки буршів, саямандри і т. и., то будемо мати усї германські здобутки над Прутом. Що так є та що й не може бути інакше, легко зрозуміти, коли взяти під розвагу, що Німці на Буковині се горотка бю-

рократії без ширших інтересів та світогляду, що свою дотеперішню гегемонію завдячує не власній „культурности“, а дивній ласці тих, що її узнають.

Характерним пятном для Буковини є не пановане німецької культури, а противно цілковита некультурність.

Сама культура, чи німецька, чи яка небудь иньша, нам зовсім не страшна. Она могла-б нам принести лишень користь. Правда, що тоді і борба була би тязша чим тепер, бо тоді не лучали би ся може так як тепер факти, що люди виховані змалку по німецьки, не знаючі навіть нашої мови, признають себе „Русинами“. Сі нерідкі факти доказують як не мож ліпше, що німецька культура на Буковині зовсім не висша української.

Нині платить ся за удержане теперішнього стану посідання ціною, що може в будучности відбити ся тязько на нашій справі.

Не хочемо тутки подрібно розбирати усього, що домагало би ся широкої критики. Зазначимо лишень, що серед нашої буковинської громади панує повна політична безпрограминість і вузкоглядність та що політичним своїм свідоглядом вона ледви чи стоїть висше галицьких „Русинів“ 48-го року.

Дуже маркантним та ясним доказом сього є поміщена у ч. 144 „Буковини“ статя п. з. „На увагу молодіжи“. Хоч і як вона уміркована в тоні, хоч у ній тільки недомовлень та промовчань, то сей великий острах перед „політичною закраскою“ останнього виступу молодіжи, сей страх, що так і бе із кождісінської стрічки, показує, що коли він не є приватною власністю автора, то буковинська громада не переступила ще кроком високого ідеалу „Тирольців сходу“. Зазначуємо, що „На увагу молодіжи“ се передова статя одинокого органу буковинських Русинів.

Сі ідеї молодіжи такі страшні, що автор статі не сьміє навіть назвати їх поіменно — сказано, щоб самі назви не напудили читачів. Тому говорить ся лишень загально, що прибувші до Чернівців студенти висказали „гадки політичної натури, з котрих одна, що-до суспільного ладу, після загального (!?) осуду компетентних людей (яких? прип. Ред.) зовсім непридатна для хліборобского стану, який становить масу нашого народу, а друга навіть після осуду такої новаги, якою є і у молодіжи др. Франко, лежить поза межами можливости (із статії д-ра Франка, автор „Буковинської“ статії читав видко сам лишень заголовок). Далі сліднують остороги для молодіжи, щоб вона не перецінювала отсих ідей, балакане про „високопарні фрази“, та кінці вилазить і мотив усього обуреня автора на тих, що сі „фрази“ (!) голосять. Сим одиноким мотивом — „страх перед нашими ворогами, що тільки й чигають, якби підхопити яке нерозважне слово й пе-

рекрутити його на нашу некористь“. Дочіплюю ще комічну пораду „освідомлювати національно молодших братів“, але так, щоб се освідомлюване сторонило від політичної пропаганди взагалі а тим більше від ідей непевної вартости“.

Прочитавши усе те, питаємо мимохіть, чи се можливе, щоб сю „статю“ писано вкраю, де обходить ся рік-річно пам'ять Шевченка, та де співваєть ся іноді „Ще не вмерла“...?

По сїм і ясно і зрозуміло, чому „старші“ держали ся осторонь молодіжи та чому ніхто з них не забрав слова на комерсі. Тим більша шкода, що так стало ся, бо інакше ми були би могли устно перекинути ся думками і не було б нам треба другий раз говорити у „Молодій Україні“ про сумні прояви буковинського патріотизму.

Лишаєть ся відповісти на питанє, що доторкає нас безпосередно :

Яка є роль молодіжи в житю буковинської України, та яке знанє послїдних її виступів?

Із коментарів сеї справи, що перелетїли цілу майже пресу, можна б зложити цілий цикль легенд, з яких неодна містить у собі зеренце правди, та жадна її не подає. Досить вказати на нотатку „Галічаніна“, що „Союз“ перемінив ся у „Буршеншафт“. Більше ще говорить ся про сю справу, а поміж поголосками не бракує й таких, що говорять прямо про „личні“ згляди, симпатії та антипатії, які буцім то роздвоїли молодіж.

Усе те вимагає спростованя та поясненя.

Уже від яких двох літ горячі спори заповняли засїданя та збори „Союза“. Не давало се житю товариства ніякої окремої закраски, бо ж хіба немислиме товариство думаючих людий, у якім відбувалось би усьо по шабьонові без дискусії, чи спорів. Відмінне було хіба се, що у сїх спорах підношено часом до значіня принципів питаня зовсім другорядної натури, та надавано часом загальне значінє питанням, що не виходять властиво поза сферу інтересів одиниці.

Психологію сього руху зрозуміти можна лишень на дні загально-буковинських та з осібна університетських відносин.

З одного боку носив „Союз“ незнану иньшим нашим товариствам, а спільну цілій тамошній нашій інтелігенції ціху: незвичайну різнородність національного розвою одиниць. Національне питанє для Буковини доволі неясне, і — між иньшим завдяки поверховности культури — його розуміне є як не мож більше поверховне. Богато одиниць не має певної критерії народности та хитаєть ся поміж двома народами, не знаючи, до якого зачислити ся. У практиці рішають часом зовсім дрібні згляди, головно рішає товариство людий, між яких даній одиниці довелось попасти.

Часть обов'язку нашої інтелігенції подавати руку таким одиницям — і то велику його часть мусів поносити „Союз“, і на ділі виходило се часом так, що „Союз“ мусів бути — що й є його великою заслугою — школою мови, літератури, історії і т. д., що мусів творити та подавати своїм членам — щоб так сказати — „пропедетику“ українства. Крім сеї різниці, між поодинокими товаришами ішла побіч неї та у тісній з нею злучі друга ще різниця, чисто університетського характеру. І вона зрозуміла лишень на дні студентського життя на Буковині. Іменно сходять ся на черновецьким університеті зовсім різні типи студента, головню два: німецький та український. Питане, до якого з обох належить дана одиниця, треба рішати зовсім незалежно від її народности, так як тип німецький обіймає доволі широкі верстви і студентів не-Німців. Обидва типи, різні поривами, характером та розумінням студентського життя зійшлись і у „Союзі“. Не можна розуміти сього так, буцім то у Союзі були „бурші“, у галицьким розуміню сього слова, не менше проте є фактом, що чисто студентський світогляд його членів був дуже різнородний, в міру сього, чи був ближший одному чи другому типови. Ні одна із згаданих різниць не противилась, щоб загаль членів „Союза“ був свідомим національно та бажав служити своєму народови, а лишень заводили у товариство фермент, що давав ся іноді досить немило відчувати та спинював спільну, живіщу роботу. Се і було причиною розділу „Союза“ на два товариства, який не є чим иньшим, як лишень поділом роботи молодіжи.

Що так є, свідчать факти.

Тов. Кобилянський, заступник „Союза“, повитав нове товариство словами признання та желанєм як найкращого розвою і зазначив, що обох товариств не ділять ніякі різниці поглядів, а навпаки лучать спільні ідеали української молодіжи: політична воля та суспільна рівність для українського народу.

З другого боку має нове товариство засновати научний кружок та до роботи у нїм запросити товаришів Союзанів.

Оба товариства задумують устроювати спільними силами різні обходи і т. д.

Є надія, що жите у формі такій принесе користь не лишень обом товариствам але і справі, якій оба вони мусять служити.

З'осібна-ж витаємо „Молоду Україну“!

А для нас її засноване, се щось більше як повстанє нового середка життя молодіжи. Ми хочемо бачити заповіть нового життя для буковинської України.

Ми не нехтуємо дотеперішніх добутоків, що є заслугою старшого покоління нашої інтелігенції на Буковині. Але узнаючи їх вповні,

ми мусимо вимагати, щоб будучність використала їх та щоб молодіж стояла на висоті свого часу та обставин.

А будучність буде наша, коли діло робити не кількох інтелігентів, а мільони свідомого робучого люду.

Будучність буде наша, коли ми станемо до праці на основі широкої, далекосяглої, сміливої програми, що не числить ся з осудом сторонних та ворогів, а обіймає і сміло голосить те, за що треба боротись, що конче треба здобути.

Побідимо тоді, коли против ворогів виставимо правдиво глибоку культуру і коли в її імя вести мемо боротьбу.

Се думки, що мусять пронизати усю роботу молодіжи і ми переконані, що се будуть знамена, під якими піде научна робота, що її взяла на себе та заповідає „Молода Україна“.

О скільки черновецькі товариші одоліють взяті на себе обовязки, будучність покаже та є обовязком усеї молодіжи пособити їм по можности у роботі, о скільки поміч була-б потрібна та можлива.

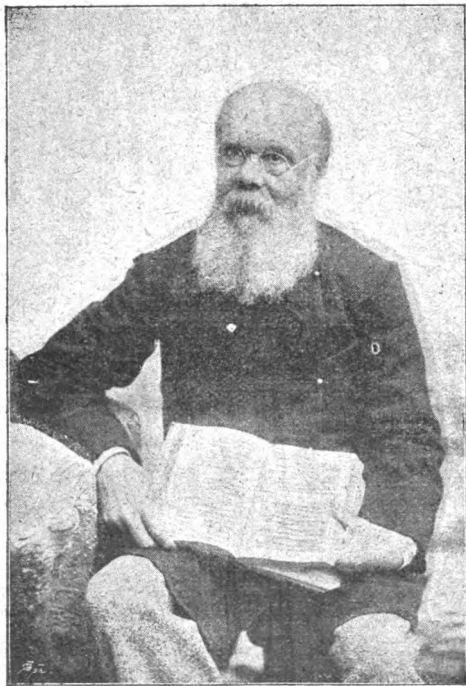
Ми мусимо мати почуте сього обовязку та сповнити його, бай-дуже, що умовини нашого життя доволі тяжкі та трудні, бо і ми „бачимо у єдности найважнійшу силу“. Тільки у нашім розумію наша єдність не обмежуєть ся на край чи державу, а іде поза межі та кордони, та обіймає весь великий нарід, що мусить добути собі красшу долю та сповнити свої завданя у розвою людства.

Олександр Яковлевич Кониський.

Заплакали звони у цілому Києві — сумно заграли.

Не стало одного борця за рідне слово, за вольну волю України — не стало О. Я. Кониського, що розпращав ся з сим світом дня 12. н. ст. грудня 1900. р. Сеся сумна вістка скоро понесла ся по цілій Україні і кожде тямуще українське серце защеміло, поронило

чисту слезу, бо кожде знало, хто вмер і кого раз на все утратили Українці зносеред свого гурга.

Українські і деякі російські часописи присвятили памяти Кониського щирю згадку, обмерзану чорною обвідкою жалоби. Одні згадали його з глибоким смутком в серці: другі помянули „незлим тихим словом“.

Хто знав покійника, хто чув про нього — всі віддали честь його памяти. Почтили його не тільки свої, але й чужі, взагалі лю-

ди, що вміють оцінити в людині гідність чоловіка та його невтомну працю, що вміють вшанувати чужі святи ідеали, що вміють відчутти вагу тих ідеалів, що для них деякі світліші одиниці приносять в жертви своє особисте щасте, мучать ся, терплять, ізза котрих нераз побренькують їм на руках кайдани, що після обчислень недотепних деспотів мають вбити сильного духа, мають спинити кождий шляхотнійший порив, тьмою обвити кожду яенійшу думку, — думку в своїй основі лиш людську; — його вшанували люди, що клоняють голову перед горячою любовю рідної країни.

Оцінити живу, всесторонну та щиру працю покійника, подивити ся на неї критично, вимагає довшого часу; з тим вяжеть ся дуже багато питань, які належало би порушити, але вузкі рами сеї посмертної згадки нам на се не вистарчають. Ізза того обмежимо ся до подання найважнійших даних із його життя, до коротесенького схарактеризованя його літературно-научної і громадської роботи.

Олександр Я. Кониський родив ся на Україні в хуторі Переходівці 18. серпня 1836. р. Перші початки грамоти дали „Саникови“ ненька й дід Корнило Малинка, старий козарлюга у чернечій рясі. В рік по смерти батька 1845. р. відвезли Саника в „дворянске училище“ в Ніжині і віддали до приготовляючої класи, що звалась тоді „приходским училищем“. Ту шкільну науку доповнював дід Корнило, коли тільки Саник приїздив до хати, але він направляв Саника на „релігійну сторону“, а вплив його був так великий, що малий хлопчина просив матір, віддати його в науку до семинарії, щоб бути поном. Мати тому супротивила ся і відвезла Саника в Чернігів у „Сирітський Дім“, звідки діти ходили вчити ся до гімназії.

В Чернігові на одинацятomu році життя написав оду до свого законоучителя-попа, та за се його вибили і наказали „віршувати“.

Під той час с. є. в 1847. р. велике горе постигло Україну. „Кирило-Методіївське брацтво розбито, а братчиків, поміж иньшими Шевченка та Костомарова розіслано по тюрмах. Чутка про се дійшла і до школяриків, а деякі кинули ся читати твори Шевченка, учити ся їх на память. Між ними був й малий Кониський; мав навіть переписаний цілий Кобзар у виданю Мартоса 1840. р.

Побіч сього Кониський не покидав й собі нишком писати етишки. Аж ось один товариш викрав йому зтишок і віддав „смотрятелеви“. За писане невинних, шуточних етишків боязкі педаґоги виключили тринадцятилітню дитину, а тоді Олександр перейшов у Ніжин в „дворянске повітове училище“ (про-гімназію). Як у Чернігові так і в Ніжині був у всіх класах першим учеником і „за прилежаніє и отличные успѣхи“ в науках брав дві нагороди: книжку і похвальний лист. Крім того старав ся пізнати українську

літературу, та читав твори Костомарова, які йому поталанило роздобути.

Та вбожество і недуга очей не дали йому скінчити ліцею. Відтак, в час кримської війни 1854. р. приневолено його, як „молодого, неслужачого дворянина“ записати ся на царську службу, спешу в Прилуці, опісля у Полтаві. Ту зацінався з освіченими людьми та прийняв ся знова учити, щоб здати в університеті іспит на кандидата прав.

Служба судова, наука, писане, читане — забирали йому весь час, не дали спочити, проте Кониський не забув і на нарід, але працював як учитель у недільних школах пильно і безкористно до їх знесеня с. е. до 1862. р.

З визволенем кріпаків 61-ого року Кониський покинув судову службу, а віддав ся адвокатурі. Небагом задля його дописів до вольнодумної петербургської „Искри“ і доносів про його „малоросійську пропаганду“ спали на нього слідства та ревізії, а вкінці 63-ого року вивезено Кониського з Полтави у Вологду.

Кониський війшов тепер на той самий шлях переслідування, на ту саму дорогу запротореня по тюрмах, гоненя по засланю, по якій серед великих мук завдяки нелюдському деспотизмові переходили, ба ще й тепер переходять найгарнійші душі, найчистійші характери, найкрасші, найдорозші сини України.

Житє Кониського у Вологді було дуже прикре. Не мав з чого жити, бо уряд заборонив усякої служби, а навіть крамар не хотів взяти його в крамницю за робітника.

Через рік заслали його ще дальше, бо аж у Тотьму. Ту стало йому ще гірше, а мука, яку терпів, страшна. Горяча любов України точила тугою його серце; — жива людина жадна роботи-праці над собою і над народом — вмирала на безробіттю, коротала день в неволі. Хоч як та кара була великою, то для уряду вона була ще малою, тому заборонено йому свобідно переписувати ся, а всі листи і посилки на його адресу йшли під цензуру поліції.

В такім поганім, тюремнім житю Кониський стратив свої молодечі сили, стратив здоровля, тяжко занедужав і трохи не осліп.

В році 1865. Кониський одружив ся, але в наслідок сильного змаганя хвороби по довгих трудах удало ся йому вивднати царський дозвіл, виїхати за границю на рік лічити ся.

В своїй дорозі заглянув первий раз у Львів, де познакомив ся із передовими тоді Русинами. Зі Львова подав ся на Дрезден і Липск, але за порадою знаменитого професора-лікаря Бока, котрий знайшов у недужого в великому ступні розвитку тугу за родиною, повернув на Україну.

Як тільки прибув в Єлисаветград, херсонський губернатор Клушін зараз виселив його у найгірше містечко Бобринець, де йому жило ся ще гірше як в Тотьмі.

Становий пристав, Поляк-ренеґат, тай ісправник, такий сам, Поляк-ренеґат не давали Кониському спокою, допікали до живого і в день і в ночи — а одинокою його відрадою було товариство Марка Кропивницького.

В році 1866. міністер Валуєв звелів перевезти Кониського у Катеринославі, де проживав шість літ, аж поки 1872. наспів від царя приказ вернути Кониському волю.

Тоді Кониський осів в Київі, де в великім поважаню та серед живої праці прожив до останніх днів свого життя.

Твори Шевченка, Костомарова і иньших українських письменників, обсервация життя, пізнане народного побуту, його історії і пісні — все те склало ся на сю криницю, з якої напив ся Кониський вперве тієї сьвятої любови рідного краю, бездольного, темного мужика, яка не покидала його до останньої хвилі життя. І та любов була найголовнішою причиною, найважнішою основою його праці.

В праці Кониського належить розрізнити раз діяльність літературно-научну; друге суспільно-національну.

Літературну діяльність почав Кониський в році 1861., коли перші його стихи появили ся у петербурській „Основі“, яку засновали українські патріоти, та у львівському „Слові“. Від часу, коли на російській Україні заборонено українську літературу на українській мові, помішував Кониський свої твори в так зв. „україно-філєських“ часописях та збірниках, так галицьких як і буковинських. Крім того деякі його твори вийшли окремо, а послідними часами вийшло їх збірне видане в трьох томах.

В перших його ліричних поезиях проявляє ся вплив Шевченка. Але відтак увільнив ся він від сього впливу і писав більше самостійно. Він вилив в них найкрасші свої молодечі почування, дав вираз своїм національно-просьвітним змаганням, заґрівав земляків до праці над українською літературою і розвоєм національної ідеї.

В поезиях своїх висказував віру, що народна праця не пропаде марно, а буде „сїти, зеленіти і вродить жито, а те жито жати і молотити муть наші діти“, — і віру ту вливав в серця земляків. Інколи в його поезиях відізвує ся тиха струна смутку, заплаче іза марної долі. Нема долі — нема волі — нема правди. Тому поет в одній „скорбній пісні“ заявляє бажане, „щоб хоч приснило ся йому, що буцім то тюрем мури впали, — що під впливом сьвітла й тепла весни нема ні хлопа, ні пана“... „хочби приснило ся „буцім

зійшла вже наша зоря — буцім горять уже огні братерства, істини і волі“.

Менше вдатними його поезії епічні.

Великим поетом Кониський вправді не був, але його поезії обвіяні горячим патріотизмом і силою слова, прикрашені гарною мовою є все таки цінним вкладом в нашу літературу.

Проба в драмі Кониському зовсім не вдала ся.

Найбільше та з найкрасшим успіхом Кониський потрудив ся в повістевій белетристиці. Писав велике число оповідань, повістей і романів. Та ту треба повести ясну праницю між повістями з життя простолюдя, а повістями з життя інтелігенції.

Перші, де бачимо реяльні характери, природне змальоване життя, любов до темних братів, виплили із вірної обсервації життя простого люду та мають чималу вартість літературну.

В повістях із життя інтелігенції разить нас велика неприродність у змальованю осіб чи характерів, що виходять карикатурними та нудними декляматорами ідеалів, а радше тенденцій автора. Та на лихо час, в якому прийшло виробляти пок. Кониському свої тенденції, чи уняти їх радше в певну форму — се доба застою, а навіть регресу у нашому, культурному житю. В сю добу 80-тих а почасти і першої половини 90-тих років основні, загально людські думки культурні й соціяльно-політичні затемнили ся, а на перший плян вилізли думки формально-національні, а до того часто з ретроградною закрускою. Проте цілком вірні та маркантні є слова д-ра Колесси, що „тенденція автора лежить більше в якомусь консервативному остраху перед відголосками європейської мисли й соціяльного руху, як у ясно означених ідеалах. Через ту неясність світогляду автора, його любі націоналі виходять проти його волі такими самими карикатурами, якії їх антиподи „космополіти“. Взагалі в сих повістях Кониського, публіцист путає крила белетристиви—артистови“.

В статях літературно-критичних та публіцистичних, яких появило ся чимале число, бачимо многоту і ріжнородність порушених питань, але попри те не можна не замітити деякої недостачі ширшої освіти у автора, та незнання, чи може легковаження собі не тільки російської але западно-європейської культури, що трохи иньшу дала відповідь та сї живучі питання. Найгарнійшою працю Кониського, що є плодом довголітних, невтомних дослідів покійника, а заразом доказом великого шіетизму до українського Кобзаря, се „Тарас Шевченко Грушівський, хроніка його життя“, з чого том I. уже вийшов а II. т. буде тепер печатати ся.

Праця Кониського для народу, для національної ідеї почала ся також вельми рано. Народна освіта лежала Кониському дуже

на серці, а брався до неї з великим посьвяченням, з великою, глибокою сердечністю.

В час 1860—1862. бачимо Кониського в недільних школах учителем, розпорядчиком, бібліотекарем. Ми бачимо його серед тих, що засновують щоденну недільну школу. Щоби зарадити народній ~~осьвітній~~ пише популярні книжки, але цензура не пускає їх у світ. Коли закон з 18. мая 1876. р. проскрібував українську літературу, заковав в кайдани українське слово, Кониський почав завзяту борню за свободу рідного слова, борню уперту, получену із самопосвяченням. Кілька раз пише просьбу до правительства, де вказує на неприродність і несправедливість такого закау, та домагається для української мови бодай такої свободи, якою скрізь у Росії тішить ся мова німецька, польська, вірменська, жидівська і иньші.

Та уряд з цинічною усьмішкою давав на ті всі справедливі домагання нікчемну відповідь: „сепаратизм, українофільство, польська інтрига“. Але Кониський сего не злякав ся, працював, боров ся далше і загірив других до сеї борні та праці і вполював віру: „що недалекий той час, коли народ просне ся й встане — махне крилами як орел“.

Кониський належить до тої трійці Українців, що живо заїнтресовала ся Галичиною і мала на неї деякий вплив. Та між вилівом Куліша, а ще більше Драгоманова, а Кониського лежить велика різниця. Та не порушуємо тепер сеї різниці, а скажемо, що Кониський від першого часу своїх трудів до останньої хвилі стояв до Галичини в дуже близьких відносинах та мав на неї чималий вплив. За те почили його Галичане-Українці в 1885. р. музикально-декляматорським вечером в 25-літні роковини його роботи. Його іменували почесним членом товариства „Просвіта“, „Руська Бесіда“ і „Наукове Товариство ім. Шевченка“, котрого був рівночасно дійсним членом і членом основателем.

Українська пропаганда в Галичині не була по нутру тутешним москвофілам. Коли Кониський в р. 1885. мав вертати з Галичини на Україну та закупив деякі книжки в „Ставропільській книгарні“, то один москвофільський штабовець післав до жандарів донос, що Кониський везти-ме в Росію польські проклямації. В Волочисках зробили у Кониського ревізію, арештували і доси тягали по слідствах, аж не витягли в нього останнього здоровля. Та не досить того. В ч. 272 і 273 „Галичанина“ посипали ся на ще теплий труп Кониського нові клевети.

Коли кинемо тепер оком на цілу працю Кониського, то мусимо склонити голову перед його пильністю, упертістю в тій праці, що була жива, широка. Ми мусимо вшанувати його горячу любов до всего рідного, а найпаче до українського слова.

Та думаємо, що не вменшимо сеї дорогої для нас слави і пошани до Кониського, коли дамо слово і вільній критиці.

Кониський допустив ся одного гріха, що фатально відбив ся на його цілій діяльності, — се хибно понятий націоналізм.

З помочю студій по історії літератури свого народу станув Кониський на романтичнім ґрунті в розуміню націоналізму. В нім відзивало ся неясне почуте до свого рідного, до рідної мови, до своїх могил, котрі розкриють ся, заговорять про колишню славу, занедбану, забуту. Але ся романтична любов до своєї національності не вистарчає, її треба дати глибшу основу, основу людську. Націоналізм Кониського був наскрізь „формальний“, себто обмежував ся на змаганє заховати етнічні прикмети української нації — перед усім супроти Великоросів — та заповнити головній споміж тих прикмет с. е. українській мові повну свободу розвитку. Він забував, що націоналізм не вичерпуєть ся самими тільки мовно-літературними змаганнями, але що він містить в собі ще й два другі, важніші питання: політичне і соціяльно-економічне.

Кониський пристав до „старозаконного, примусового націоналізму“, що — по словам Драгоманова — вязеть ся із примусовою ненавистю до иньших. Він прихилив ся до тих українських „націоналістів“, що відпекуючи ся від великих „космополітичних“ думок, рвали одинокую підставу непохибного поступу і відродження української національності, а відкривали дорогу для всякого нерозумного шовінізму, виключности й реакції. Проте ті „націоналісти“ не тільки що не розвивали ідей „Кирило-Методієвського братства“, але зробили кілька кроків назад, обертаючи ся в зачарованім кругу націоналізму, вузко-націоналістичних фраз.

Такий хибний стан розуміння питання національного трівав, а почасти ще тріває так на російській, як і галицькій Україні. Таке розумінє української національної ідеї є з одного боку ознакою неучтва, а з другого носить в собі зерно великої шкоди для української справи взагалі, а для справи українського демосу спеціяльно. Здобуте вольности для українського слова та широкий розвій української літератури, се дуже мало для щастя народніх українських мас, а сіяти національну ненависть пустими фразами, значить віддавати час смерті того державного стану, від якого терплять всі народи в Росії, не виключаючи і велико-руського. Українці повинні ізза того подати руку усім поступовійшим елементам усіх російських народів, і спільними силами стреміти до виборення політичної волі та соціяльної справедливости. Справа українського народу лише виграє, коли вона очистить ся від старозаконної ненависти до чужих і освітить ся світлом вселюдського прямованя до поступу

Чи таке вузке розуміння націоналізму, на яким станув і Кониський, треба йому вмінити в велику вину, чи ні? на се я не думаю відповідати, бо се потребує довшого обговорення. Скажу лиш, що вина Кониського не так велика, як велика шкода. Коли би Кониський був ясно зрозумів се питання, був би не сповнив фатальних похибок і в літературній і громадській діяльності, був би своєю 40-літньою живою, невтомною працею зробив дуже а дуже багато.

Але не судить нам за се покійника. Ми радше мусимо подивляти його пильну працю для добра України. А сю працю полюбив покійник так горячо, що навіть в хоробі її не покидав і серед неї на віки заснув.

Доказом працьовитости Кониського, та становиска його в київській громаді нехай будуть останні хвили його життя, які В. Миронець описує ось як: „В середині листопада заслаб Кониський на запалене легких, — але, мало звертав уваги на слабкість і невтомно працював, готуючи до цензури дальші томи своїх творів (3 т. вже видано в Росії), улаштовуючи збірник „Вік“, що має обійняти кращі твори видатніших українсько-руських письменників-прозаїків XIX в. та розроблюючи проєкт розповсюдження видань в Росії. 23. листопада небіжчик ще зовсім хорий, візав до себе кілька близьких людей і радив ся з ними про різні подробиці свого нового проєкту. Хоча Кониський жалував ся, що недобре себе почуває — то нікому і в голову не приходило, що бачимо його останній раз, що незабаром смерть забере його од нас на віки в своє холодне, мертве царство. Як і завжди говорив він наско про громадські справи, — як і завжди в таких випадках він дуже хвилював ся, — як і завжди голова його повна була різними проєктами до організації і систематизації українських видань. Прощаючись з нами, казав: „Запишіть 23. листопада, яко день засновання літературно-видавничої громади. Всі ми ровійшли ся з вірою в нове діло і з великим почутем пошани і подяки до невтомного трудівника, — всіх нас дивувала енергія і сила волі сього чоловіка. Весело було нам вертатись до дому під впливом горячих річей Кониського. Ніхто з нас не сподівав ся лиха... Сльози навертають ся на очі, коли пригадаеш се, коли уявиш собі весь героїзм сієї великої душі, що навіть на смертельній постелі не дбає про себе, — забуває про себе, а тільки і памятає про громадські справи, — про громадське діло. Здаєть ся, трудно! найти зразок такої любови до діла, такої саможертви задля загального добра“.

О другій годині дня 29. листопада Кониського нестало. Швидко сумна звістка про його смерть рознеслась по всьому Києві і мов той грім вдарила по серцях всіх щирих Українців. Весь день в кімнату, де лежало тіло, приходило багато людей, щоб поклонити ся великому покійникови, що мав нарешті знайти спокій хоч у домовині.

Серед слів та горячого працання спустили тіло у холодну могилу.

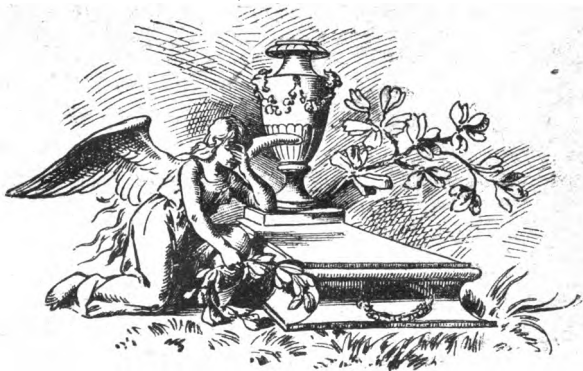
І ми склонивши голову в глибокій задумі стоїмо над сьвіжкою-могилою.

І ми працаємо Тебе трудовнику не шумно, але так, як-уміємо: щиро — сердечно.

Від серця наболілого горем, накупілого сльозами кидаємо на твою могилу китицю синіх незабудьків — складаємо на твоїй чорній домовині останній поцілуй; — дякуємо за труд і працю.

Іван Брик.

Львів 22. XII. 1900

ТЕОФІЛЬ МЕЛЕНЬ.

ГРИГОРИЙ САВИЧ СКОВОРОДА. (Конець).

II.

Коли читаємо твори Сквороди і розсліджуємо його філософічні погляди, бачимо, що ті погляди у нього всюди так тісно вязуться з переконаннями релігійними, що ніякими способами не можна слідити одних окремо від других. І ся поява зовсім зрозуміла. Скворода завсігди незвичайно одушевляв ся святим письмом, бо бачив в нім то велике, святе слово, яким Бог промовив до чоловіка, що би дати йому спромогу глянути в тайну буття, зрозуміти віковічні загадки світа. Тому то й не диво, що майже у всіх творах нашого філософа находимо дуже багато цитатів з книг святаго письма, що він на кождім кроці покликує ся на ті книги, як на дійсне, безпосередне обявліне правди. Але він розуміє і інтерпретує святе письмо на свій спосіб. По його думці кождий який-небудь уступ святаго письма має двояке значіне: одно звичайне, дословне, — а друге символічне. Всюди під низкою гарних слів і зворотів криється глибока думка, треба лишень вміти її віднайти; а коли найдемо, то тим самим зрозуміємо частину великої тайни нашого існування, тим самим глянемо в лице Бога. Кожде біблійне оповідане, кожда стрічка, кожде слово святаго письма — то для Сквороди символ божої правди. Отже вічо дивного, що його філософічних поглядів ніяк не можна відділити від релігійних. Скворода каже в однім місци: „святе письмо бере чоловіка за руку і провадить у нутро його власної душі“, а увійти в свою власну душу, себто пізнати себе самого, се по його думці перший, найважнійший обовязок кождого чоловіка, се перший крок до пізнання правди. Не знати себе, то значить приготувати собі самому духову смерть. А що би себе самого пізнати, треба передувем відвернути очи від всяких внішних прояв життя, від того, що земне, материяльне, — бо все те не становить дійсної, внутрішньої сути чоловіка, бо те — тільки тінь чоловіка. Головна річ — се дух, се розум чоловіка, що править цілим тілом і панує над цілим внішним житєм. Отже в кождій людині а частина сили божої, е—так сказати-б—духовий чоловік, або по словам Сквороди „Бог-чоловік“, і той духовий чоловік зовсім свободний від всяких земних пристрастий, від всього, що низьке і підле — він вітхнений божою силою може вглянути думкою в будуче, може ясно дивити ся на світ і розуміти його таємне жите, розуміти правду. Але ми мусимо того Бога-чоловіка у нас бачити, мусимо вірити, що у нас а частина божої сили, бо без тої тривкої непохитної віри все лишиться ся для нас тайною, а без неї ніколи не побачимо світла..

Так само як в чоловіці — також в усіх иньших сотворінях, в усіх звірятах, рослинах і неорганічних творах, взагалі в усіх річах — панує духовий первень, себто всюди побіч матері істнує форма вічна, незмінна.

На тій дорозі Сковорода доходить нарешті до поняття Бога, бо так само — по його думці — в цілій природі панує Дух-Бог. Цілий світ складається з двох частин: одна видима — се той світ, який бачимо нашими очима, який підпадає під наші змисли, світ матеріальний, — а друга невидима — се Бог. Він проникає і оживлює цілий світ, він є вічний і всюди присутний, він після своєї волі, котру ми називаємо вічними правами природи, править цілим світом, творить все живучі ества і всякі предмети, то знова повертає їх в мертву матерію. Він все сильний і одинокий пан життя. Той Дух-Бог, той всесвітний розум, дає народам їх науку і штуку їх культури; суспільність, що пізнала в собі частину божої сили і живе після її прав, поступає завжди справедливо зі всіма своїми членами, творить рай на землі; — а чоловік, що відкрив в собі частину божого розуму, стає найлучшим, найбільше справедливим і найщасливішим на землі. Без Духа-Бога не було б і життя, — бо він дає всьому життя, він є душею всього.

Таким способом пізнане себе самого доводить чоловіка до пізнання Бога, що є душею цілого світа. А світ, по словам Сковороди, складається властиво з трьох світів: з одного великого — великого, що все собою обіймає, все в собі містить, — і з двох малих: з чоловіка, що відбиває в собі, пеначе в зеркалі, тамтой великий світ, — і з символічного світа, або святого письма, що містить в собі символи усіх сотворінь, усіх небесних і земних прояв життя, щоби чоловік міг при їх помочи вглянути в саму суть природи, щоби міг собі виробити понятє вічного ества. — Ті всі три світи ділять ся на дві часті, — на матерію і форму, себто на часть змінну, земну і незмінну божу.

Матерія, після думки Сковороди, є вічна, — бо матерія — се тінь Бога. Бог є вічний, — отже тим самим і матерія мусить разом з ним вічно істнувати. Вона тільки змінюєть ся все перед нашими очима, прибирає найрізніші форми, — бо мусить підлягати творчій руці Духа-Бога.

Отсе метафізичні погляди Сковороди.

Які-ж були його етичні переконання і практичні погляди, що безпосередно доторкають ся нашого життя?

Коли чоловік хоче найти щастє, повинен жити згідно з божими правами, то значить, після своєї природи. Кождий чоловік має собі вроджений, природний наклін до певного способу життя, до певного

рода занятя в життю. За внутрішнім голосом того наклону він повинен йти. Треба лишень вглянути в себе, пізнати свою природу і не дати ся звести ніяким знішнім обманам, ніяким щоденним пристрастям і бажанням, — треба шукати щастя же поза собою, але в собі самім, у внутрішнім спокою і рівновазі. Бо, коли чоловік не піде за тим внутрішнім голосом і мине ся зі своїм званем в життю, тоді він з нічого невдоволений: родина йому не мила, забави і розмови його не манять — такий чоловік літом хвалить зиму, а зимою літо, жити не може і вмирати не хоче, — одним словом: у нього знищене ціле жите. А коли чоловік найде собі відповідне зване, то хочби воно було зовсім незначне — він все таки буде щасливий. Встигати ся свого званя чоловік не повинен, бо Дух-Бог дав сам кождому вроджений талан і наклін до чогось, — а Бог нікого не хотів обидити, аві скривдити.

Отсе в загальних нарисах філософічні погляди Григорія Сковороди. — Деякі учені добачують в них багато схожости з філософією західної Європи і головно приписують Спінозі великий вплив західно-європейської філософії, — тим більше, що не маємо ніяких доказів на те, чи Сковорода був близше з нею познакомлений. За те бачимо в його творах безперечний вплив клясичної філософії грецької, — головно-ж Плятона і Арістотеля. Дуалізм в метафізичних поглядах на єввіт, себто поділ на матерію і форму, або духовий первень, — нагадує нам зовсім анальоґічні погляди Плятона і Арістотеля. Плятон також побіч кождого предмету признає ідею, себто віковічну форму, після якої даний предмет є сотворений, — а Арістотель просто розріжняє в кождім предметі матерію і форму, то значить се, з чого предмет зроблений, і його глибшу, внутрішню суть, котра є причиною, що даний предмет є як-раз тим, а не иньшим. Так само етичні погляди Сковороди дуже зближені до поглядів Арістотеля і грецьких та римських стоїків. Арістотель, приміром, також признає чоловікови вроджений, природний наклін до певного способу життя і каже, що чоловік повинен йти за голосом того наклону, коли хоче бути щасливий.

Иньших, дрібніших анальоґій можна найти много. Се все є доказом, що вплив клясичної грецької філософії на Сковороду був дуже значний, — тим більше, що Сковорода сам в кількох місцях покликують ся безпосередно на Плятона.

Також символічне інтерпретоване сьвятого письма не є у Сковороди ориґінальне. Тутки знова він був під впливом александрійської філософічної школи, головно-ж під впливом Фільона Жюда (Philon Judeus). Звісна річ, що репрезентанти т. зв. неоплятонізму також займали ся того рода інтерпретованем сьвятого письма і шукали в нїм найріжніших символів. Сковорода був безперечно дуже

добре познакомлений з творами грецької філософії, отже нічо дивного, що так до неї духом наклонився і найшов у ній жерело деяких своїх поглядів. Та все таки він притім має багато оригінального, так, що його значіне в історії філософії є немале і ніякий історик філософії не повинен поминути мовчки його творчости.

*

*

*

Годить ся на закінчене сказати ще кілька слів про культурне значіне Сковороди для української суспільности. Він ціле своє життя скитав ся по Україні і всюди устно голосив свої погляди, а тим самим особисто впливав на людей, що з ним стикали ся.

Вплив його гарних, ідейних поглядів і переконань мусів бути незвичайно корисний. Тому можна про нього сміло сказати, що виховав для України ціле покоління ідейних людей. Він дуже горячо любив Україну і свій поневолений нарід та часто виступав як смілий і завзятий противник кріпацтва, бо так веліли йому його етичні погляди, так веліла йому любов для народа. І його голос певно також немало причинив ся до знесеня тої несправедливої фєвдальної інституції. Крім того не треба забувати і про се, що Сковорода своїм впливом і тяжкою працею причинив ся також много до підготовленя морального і інтелектуального ґрунту для заснованя харківського університета.

Все те доказує, що культурне значіне діяльности Сковороди є для української суспільности дуже важне та велике, — а тим самим його імя на завсїгди тісно звязане з культурним відродженем України.

Хроніка з нашого життя.

З нагоди засновання товариства: „Кружок українських дівчат“.

Невідрадні політичні та культурні відносини нашого народу спричиновані в великій частині браком інтелігенції, браком тих, що повинні вести перед в нашому життю.

Сей брак походить звідти, що лихі економічні відносини не дозволяють ширшим кругам освітяться в школах, бо в виду теперішніх тягарів, які потягає за собою посилене дитини до публичної школи, не кождий у нас батько може собі на те дозволити, аби дати своїй дитині удержане через цілий час шкільної науки. Та крім браку средств матеріальних є ще один чинник, що може головною причиною ся до помноження або упадку числа тої інтелігенції.

Сим чинником є безперечно домашнє вихованє. Де як де а у нас повинно ся дуже на се уважати, аби дитина змалку переймала ся любовю до всього рідного, до всього, що могло би єї побуджувати в пізнійшому віці до праці для поправи долі свого народу. Хтож однак покликаний в першій мірі вводити дитину на той шлях, по якому она має жити ціле своє життя, хтож повинен запалити ту іскру любови до свого рідного краю, як має відтак розгоріти ся в велику полумінь і перти ту одиницю до борби з ворогами єї народу?

Обовязок сей спадає безперечно на матір. Аби однак відповісти обовязкам матери як вихованниці молодого покоління, мусить дотична жєнщина не лиш уміти молитву, провести дитині ніби то в своїй мові і говорити до дитини по українськи, але матір повинна уже ізза раня впокувати в дитинячу душу ті ідеали, які би не давали і в пізнійшому життю зійти з дороги правди і попасти в ворожі табори. Не один вже талан у нас змарнував ся, або став в прислузі нашим ворогам через се, що не виніс з рідної хати любови до свого рідного, яка би не дала йому попасти в сумнів. До того всього треба, аби ті жєнщини діставали таке образованє, аби дійсно могли відповісти своїй задачі.

Нинішнє образованє наших жєнщин є ще дуже мало вдоволяюче. Поминувши се, що сьмішно малий процент наших дівчат кінчить найвисші наукові інституції призначені для жєнщин, себто учительські семінарії, не можемо на се замкнути очи, чого учать в тих жєнських школах та, о скільки ті школи причиняють ся до вихованя дівчат в українському дусі. Крім двох жєнських семінарів, які хіба на сьміх названо утраквістичними, бо властиво суть они польськими семінарами, нема в Галичині ані одной публичної жєнської школи виділової з українською викладовою мовою. Як-жеж подає ся наука української мови та історії в жєнських школах, то сьвідчать про те

приміри, що Польки, які учать ся в школі української мови, по скінченій едукції не уміють навіть добре читати по українськи.

Не диво отже, що наші дівчата покінчивши свої студії, показують ся або зовсім несвідомими національної справи, або заховують ся індеферентно супроти руху чи то літературного чи політичного та живють конвенціональними товариськими формами, яких набули від своїх товаришок Польок.

Тому ж повинні ми більше звертати уваги на само освічене наших дівчат і то під кожним зглядом. Позбудьмо ся вже раз тих пересудів, що для жінчини лиш кухня та суквя, позволюмо і їм більше знати над азбуку, а певне се нашій справі не пошкодить. Коли поглянемо на історію найновіших часів, переконаємо ся, що освічена жінчина не менше спосібна до посвяти як мущина. Зофія Перовська, Віра Засулч та Маруся Вітрова дали своїм житєм наглядний доказ сих слів.

Однак освічене дівчат безпрограмне і поодинок не доведе ще до ожиданої ціли. Одиниця лишена сама собі не зможе відчутти в собі обовязку до праці для загалу, лиш спільна зорганізована праця може мати успіхи.

Серед нашої суспільности а головно по більших центрах, де живе більше число дівчат Українок, від якогось часу підносили ся голоси, аби зорганізувати гурток наших дівчат та ввести їх в спільну працю, для свого освічення. Гадка раз піднесена зачала обнімати щораз більші круги дівчат і в минувшому місяці завязало ся товариство на статутах під назвою: „Кружок українських дівчат“. § 3. статута сього товариства звучить: „Цілю товариства є: Бути осередком наукового і товариського життя українських дівчат і розвивати освічене своїх членів“.

Статут товариства вислано до намістництва і скоро буде затверджений, товариство ввійде в житє.

Ціль товариства є того рода, що товариство може числити на загальне признанє. Вправді єсьмо переконані, що не один може висказати ся неприхильно про се товариство і не віщувати-ме йому будучини, але уважаймо, що не вистарчить з зимною кровю дивити ся на горячі пориви та обливати їх зимною водою, аби називати ся патріотом, що дивить ся на події тверезим розумом, але нам належить всякі того рода змаганя всіми силами піддержувати і додавати охоти та сили до праці дотичним людям.

Не можемо вимагати, щоб се товариство в дразу заняло таке становище серед суспільности, як аналогічні товариства академічні, але і се повинно нас вдоволити на разі, що уже прорвані перші леди заскорузлости та пересудів, а дасть Бог, за якийсь час і наше

жіноцтво стане лобич-мушци в рівнім запасом знання до борби за святу народню справу!

Тому віднаємося до Вас, українські дівчата, вписуйтеся найчисленніше до одинокого на всю Україну явного товариства дівочого, а тим покажете, що Ви не менше хочете працювати для народного ідеалу як мушци.

Вплати до товариства в: вписове — 50 сот. і місячна вкладка, яку устанавлять конституюючі закладні збори, найвише однак 50 сот.

Рівнож до цілої української суспільности відзиваємося, аби прийшла з помічю тому молодому а симпатичному товариству.

Всі письма просимо присилати на руки п-ни Наталії Будви- новської ул. Сави ч. 3. у Львові. У—т.

3 „Научного Кружка“ в товаристві „Академічна Громада“.

В останніх тижнях відбули ся в „Научнім Кружку“ сліду- ючі відчити і реферати:

1) Секція літературна: Відчит тов. Брика: Бірнгерн Бірнсон: Над силу,“ — вітчит тов. Меленя про „Альфреда Момберта“ — і від- чит тов. Бриковича: Герман Судерман: „Die Ehre“.

2) Секція історична: Відчит тов. Кузелі: „Ян укладали ся етнографічні границі Руен“ — і реферат тов. Гарасимчука: „Мемо- риял графа Пергіна, першого намісника Галичини“.

3) Секція суспільних наук: Відчит тов. Маєвського: „Біла Русь“.

4) Секція природнична: Відчит тов. Маріяша: „Механіка вя- заль хемічних“.

5) Секція філософична: Реферат тов. Меленя: „Казимір Твар- довський: „Психологія супроти фізіології“.

Крім того відбув ся окремо відчит тов. Пачовського в рамени заряду „Научного Кружка“ п. з.: „Роля краси природи в творах штуки“.

3 життя перемиської молодіжи.

Обставини, серед яких приходиться жити перемиській гімна- зіальній молодіжи, є дуже прикрі та невідрадні. Покинена без про- воду, без звязи з місцевою академічною молодіжкою сама собі мусить бути дороговказом на сьому мракою сповитім шляху. Професори, з малесеньким виїмком, не займають ся поза школою своїми учени- ками, не старають ся навязати з ними ближших та сердечніших

вносин, а добровільно віддають їм шкідливим впливам інших елементів, що дуже радо сповняють сю „культурну“ а ~~заразом~~ „політичну“ місію, дуже зручно та обережно сіють між гміназіальною молодіжкою гниле зерно народнього ренегатства. Ся їх систематична пропаганда видала вже деякі шкідні плоди. Вони звертають головну увагу на нившу гімназію. В висшій гімназії нема багато кацапів, хоча тут звягалі нема явних москвофілів, як по інших гімназіях. На зверх вони старанно укривають свої задушевні затїї, а в серці у них засілась вже погорда рідної мови, низька зрада народу захована під гидким плащем гіпокризії. Се основи будучого, сли не негативного то індеферентного елемента в нашім народнім організмі.

І хтож сему в першій мір: винуватий? На кого паде відвічальність за се?

Професори про ніяке москвофільство й нечували — тай не дивнота, бо які-ж їх зносини з молодіжкою поза школою?

В тім як-раз, на мою гадку, що професори поза школою зовсім не зносять ся з учениками, лишають її без проводу, самопас — лежить головна причина й москвофільства й багато иньшого лиха: картярства, піятики, марнованя дорогого часу і т.п. Педаґоги мусять бути розумними батьками й щирими піклунами молодіжи! Інакше все повтаряється-ме той сам сколиворот, те саме блудне колесо. Наші філософи повинні поважно застановитись, чим вони мають бути в недалекій будучности, які обовязки на них спочивають!

Взаемини й зносини гімназіальної молодіжи з академічною є дуже слабкі та майже незамітні. Перемиска академічна громада — вихованці сеї гімназії — наглядно показує, які то індивідуа виводить в сьвіт українська гімназія, як педаґоги працювали над нею, які характери повироблювали. Ся громада, з виїмком двох-трех одиниць, се гурток вузкоглядних неробів та безідейних гоїв, що заражені теперішною інтелігенцією вже на добре кандидують на патріотів на печі. Крім одного-двох (а треба знати, що в Перемишлі буде до 20 академиків-Українців) ніхто не читає (не то щоб передплачував!) ні Вістника ні Молодої України — а про якусь наукову книжку вже й не згадує, і, що вже комічне, сі нужденні креатури ще пнуть ся та гороїжжать ся. Іж журба — се іспити, їх мрії, ідеали — танці, каварні і т. п.

На закінченє згадаємо ще про минулорічні Шевченківські вечерниці, устроєні інститутками.

Немило мусіло кожного вразити, коли інститутки відсьпівали еп. Чеховичови на відходнім „многая літа“. Чи хвиля

так творчественна, як вечерниці в пам'ять великого Тараса, надасть ся до такого славословія? Надіємо ся, що на будуче інститутки будуть стеречись сього.

В. Миколаїв.

Примітка.

Подаємо тут замітки нашого дописувача, що може надто песимістично задивляється, одначе робимо се тому, щоби так важну справу піддати прилюдному обговореню та сподіємо ся, що осягнемо ціль, до якої стремить і наш дописувач і ми її горячо бажаємо — зміни теперішних відносин на корисніші. Розуміть ся, що найприкріше вражають нас закиди, які автор дописи робить перемиській академічній молодіжці. Ми є в тім прикрім положеню, що правдивости слів дописувача не маємо підстави підозрівати, хоч не тратимо надії, щоби ся справа не вияснила ся з користю для перемиської молодіжці.

Редакция.

ТОВАРИШ: Інспектор народних шкіл.

Російський щотижневик „Недѣля“ у ч. 38. подає цікаве письмо із Курська.

Є, бачите, у нас такі урядники — інспектори народних шкіл; обовязок їх — доглядати за школами, щоби у них йшло гаразд діло, та за учителями. Так ось у сьому листі з Курська таке розповідаєть ся про одного інспектора:

У наших школах завжди бібліотека дуже маленька, підручників і зовсім мало, а таких як картини, атласи то що, інколи і зовсім не буває. От на дорічних педагогічних курсах і ухвалили, щоби позаводить по школах такі підручники; губернське курське земство згодилось дати на се 780 крб. на п'яту частину всіх шкіл курської губернії, себ-то на 130 шкіл по 12 карбованців на школу, з умовою щоби решту шкіл наділили повітові земства. Повітові земства теж згодились, і (в деяких) скрізь сі підручники були заведені, але опріч корочанського повіту. Чогож так? Бо п. Данковський, шкільний інспектор корочанського повіту, забракував майже всі, а всего їх і було штук 20—30. Було 12 картин до географії, атлас звірят та рослин, стінні таблички по ботаніці та анатомії, альбом картин з російської історії та ще деякі види явищ природи то що — і він їх усі заборонив. А через що? — Підіть же спитайте. Сей самий п. Данковський не дозволив держать у бібліотеках земських шкіл збірник творів поета Лермонтова, виданий саме для народних шкіл і ухвалений комітетом міністерства народньої просьвіти. Через сього

же такий п. Данковського у корочанському повіті не має ні однієї бібліотеки для народу, бо п. інспектор не дозволив завідувати сіми бібліотеками народнім учителям, які були узялись за се діло (ім, мовляв, нема часу); а курський губернатор*) небезпременно жадає, щоб кермували сими бібліотеками учителі. Оттакий то п. інспектор Данковский. Та й не один він у нас такий! Адаже у дубенському повіті (в Полтавщині) був такий інспектор, що побачивши на столі у одного учителя „Русскую Мысль“ (росс. щомісячн. журнал), страшенно розгнівав ся і повернувши до дому, видав циркуляр, яким заборонив учителям мати у себе всякі журнали та книжки, які не потрібні їм в їхній роботі.

Я вище казав, що 130 шкіл, се пята части на шкіл у курській губернії; виходить, що у курській губ. усіх шкіл 650.

У сьому (1900) році в курській губ. буде набрано 6499 рекрутів. Курська губ. майже вся кацапеська; тільки в південних повітах є Українці. Але стан річий і у нас такий як і там. Напр. у сім році рекрутів буде набрано усього з Росії 297100 чоловік. З того з харківської губ. 7201, в полтавській 8054, в катеринославській 5692. Сі три губернії цілком українські.

Російська цензура, користуючи безпросвітними обставинами суспільного життя та непробудним сном української інтелігенції, ще раз виказує свою силу та плює на первішні потреби народу.

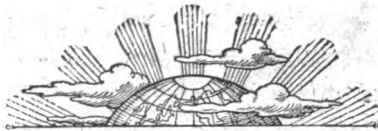
З певних жерел дістали ми звістку, що головне управління по ділам печати заборонила рукопись „на малорусскомъ нарѣчїи“ відомого за найвагальнішого популятора агрикультурних видань на Україні добродія Гикаленка під назвою „Розмова про сільське хазяйство“ і книжку. Треба сказати, що ся книжечка вже була раз надрукована і ціле перше видання в числі майже 40 тисяч примірників й розійшло ся усе у невеликий час тільки по Україні. Ся сама книжечка була ухвалена вченим комітетом при міністерстві народної освіти та рекомендована задля сільських бібліотек та читальень, получила медаль від харківського Сільсько-Хазяйственного товариства**). Виданне серії таких книжок (вийшло вже 5) дуже подобало ся народови, бо у них дуже просто та легко трактовало ся, як підносити хліборобську культуру та поліпшати свої поля, худобу та иньше. Перша книжечка була вже перекладена і на молдаванську мову і теж розходить ся дуже скоро.

Але уряд та цензура в своїому бажанню раз-у-раз закривати народови стежки до красшого добробиту, зараз же спинили се гарне

*) Намісник.

**) Треба додати, що Т-во хотіло вирити золоту медаль, але видано тільки срібну через те, що ся книжка писана українською мовою!!!

діло та не дали видати „Розмову“ другим виданєм. Є чутка, що се пімста за те, що автор не хоче, щоб книжка була перекладена на московську мову, боючись, що українське видання тоді скасують! Але у нас в Росії завжди усього боять ся — чи круть верть, чи верть-круть, усе однаково. І доки українська інтелігенція та український нарід терпіти-муть покірно таке знущанє і таку образу від божевільних бюрократів, що одним черкненєм олівця спиняють доступ нашому народови до писаного слова та до гарної книжечки у рідній мові! Се являєть ся що раз сильнійшим доказом тої простої речі, що нічого дбати про піднесення добробуту українського-народу, поки в Петербурзі править абсолютизм, а на Україні прихвостні його тільки дбають про те, щоби усе мовчало. Колиж забалакають вільно Українці, коли будемо мати волю казати те, що вважаємо корисним для робучого люду, коли станемо людьми, а не покірними вівцями. Підождемо, подивимо ся, як панує сваволя та коли живе право людскости на „нашій та своїй землі“.

БІБЛІОГРАФІЯ.

August Bebel: Akademiker und Socialismus.

Се відчит, що його виголосив Бебель, звісний провідник німецької соціальної демократії, в тому самому гурті студентів університета, в якому мав про сю справу виклад Гайне.

Можна його навіть вважати за доповненє викладу Гайного; Гайне поясняє в короткому начерку саме основні елементи соціально-демократичної програми, а далі розбирає, які повинні бути відносини інтелігенції до соц. демократії. Бебель полишає на боці характеристику інтелігентних верстов, не розтрясає зовсім їх становища в суспільности і не пробує доказувати, що інтерес інтелігента вимагає стати по стороні з'організованих до борби о свої права робітничих клас. Він стараєсь в своєму відчиті лиш передовсім повалити погляди, які проголошують вороги робітничого руху про соціальну демократію.

Дуже часто представляють змагання соціальної демократії як фантастичні, нерозумні змагання, що їх метою знищити все те, що сотворила культура, а що найменше викликати загальний заколот. Змагання сі можуть лиш принести велику шкоду для публичного життя і для загалу.

„Я не маю на меті, зробити з вас добрих соціальних демократів, хочу лиш переконати вас, що се конечно для вас заінтересувати ся соціалістичним рухом, та що се, що вам про соціальну демократію та про соціалізм говорять, по найбільшій часті опираєть ся на пересаді, незрозуміню, не знаню руху, а також на злій волі“.

Соціальний рух, се без сумніву найважнійше зі всіх, се питане, що коло нього в далеко більшій мірі — як се признають офіціальні круги — обертаєсь думка, поезія і змагання. А однак молодіж дуже часто стрічаєть ся з радою професорів, що її не слід займатися політичними питаннями, що вона не повинна як-раз мати інтересу, як коротко кажесть ся, займатися політикою живих соціальних питань. А політика се „ділане на саму істоту і уклад інституцій і прав, що в своїй сумі впливають на ціле суспільне і господарське життя, на весь загал і на кожду одиницю“.

За справдженем ської думки далеко шукати не потрібно. Політика дає відчути свій вплив інституціям найблизшим для молодіжи: інституціям науки.

Починаючи від елементарної народньої школи, а кінчаючи на університеті, се все стоїть під впливом політики. Правда, в школі не ведеть ся політична пропаганда; та се, що і як в школі учити рішає політика, рішає се на користь правлячих верстов. Молодіж по скінченю університета має наслідком того про соціалістичний рух зовсім блудне понятє і руководить ся тим понятєм в своїй практичній діяльності чито на становиску державного урядника, адвоката, прокуратора, судії, чи професора і т. ин. З сього незнання виходить незрозуміне ідей, понять, відносин і становиска цілих широких верств, що згруповані під соціалістичним прапором, а се дає товчок до фатальних аномалій в відносинах до сих верстов.

Тимчасом, хоч нинішні держави все сконсеігнували до борби з соціалізмом від професора університета аж до нічного сторожа, соціалістичний рух зростає ві всіх краях землі і еднає для своїх змагань чим раз більше приверженців. Се вказує, що соціалістичний рух, не випадкова поява, не діло людей, які з ненависти против теперішній державі, против теперішнім суспільним відносінам, против богачам силою слова з'єднали коло себе товпи народа, хоч велике число людей уважає сей цілий плід за плід енергії соціалістичних агітаторів.

В такій думці про соціалістичний рух є одна основна неправда: що розвій ідей се річ від всього независима, що в сути річі можна людей зробити приклонником яких небудь ідей. Та се якраз фатальна помилка. Якби тоді пояснити такий факт, що капіталістична і робітничая класа мають зовсім инший світогляд? Треба конечно прийняти за правду, що світогляд даної суспільної класи розвивається під впливом суспільних інтересів.

Бебель переходить етапи зросту німецької соціальної демократії.

В хвилі появи комуністичного маніфесту Кароля Маркса і Фр. Енгельса число приверженців соціалізму було дуже невелике. В руху 1848 і сі приверженці борються не за соціалістичні чи комуністичні ідеали, лиш помагають буржоазії в борбі за здобуття політичних свобод. В часах реакції 50-их років нема в Німеччині ніякого політичного життя; та економічний розвій йде без впину: в Німеччині повстає капіталістичная продукція.

Нараз виступає Лясаль і проголошує, що для робітничої класи конечно організувати відрубну від всіх ліберальних партій робітничую партію з ясною програмою, метою тої партії мусить бути змагання швидше чи пізніше переняти державну власть в свої руки, а бодай здобути собі рішучий вплив на державну власть і перевести жадання, що їх робітничая партія протиставить жаданням других клас і других партій. Бебель і другі його товариші, що боролися з Лясалем, в хвилі появи його робітничої програми стали з часом з ворогів, горячими його приверженцями.

Робітничая партія, що з хвилею смерті Лясала числила коло 3000 членів, розросла ся нині в найсильнішу партію — в Німеччині. І зріст сей йде в парі зі зростом капіталістичної продукції, зі зростом числа пролетаріяту як конечної консеквенції зросту капіталізму. Якби не зростала капіталістичная продукція, не зростало число пролетаріяту, тоді і соціалізм не був би такий, який він є нині. Від часу францусько-німецької війни почав ся такий зріст капіт. продукції, про який нікому і не снило ся. Пролетарят зростаючи числом а рівночасно покинутий на поталу найбільшому визискови, мусів завдати собі питання, чи його доля не змінить ся ніколи?

Та в парі з сим зростом капіталізму йде руїна середніх міщанських і мужицьких верстов. Перед часами розцвіту капіталізму була Німеччина, що в ній інтереси міщанина і мужика були міродайні для цілої суспільности. Та з розвитком капіталізму починається занепад сих клас, а найтяжші часи настають для них, як по періоді розцвіту приїде період стагнацій в промислі, період безробіття.

І починаєть ся невдоволене, ропіт, крик сих клясе; організують ся партії ремісничі, антисемітські, хлонські. Всі сі кляси відчувають, що при теперішній суспільній господарії вони пропащі. Безвиглядна доля їх дітей для них зовсім певна. Батьки лиш ддятого посв'ячують все, що мають, і посилають діти до середних і висших шкіл, що екзистенція ремісника непевна, що скінчене шкіл запевнить їм жит поза ремеслом.

Збільшають ся ряди учащої ся молодіжи, та з сим приростом стає актуальна справа пролетарияту інтелігенції.

Під натиском сих всіх обставин не лиш зростає соціяльна демократія числом, правлячі сфери мусять раз взяти під розвагу, чи справді сі відносини так невідраді, як їх представляють, чи справді положенє сих клясе таке безвихідне, як вони про се говорять. Першим кроком були звісні обчисленя населеня по занятям в р. 1875, 1882 і 1895.

Сі обчисленя принесли важні результати. Населене Німеччини зросло від р. 1882 — 95 о сім міліонів; цікава була отже річ, як зростали поодинокі кляси?

Рільників було в р. 1882	19,225.000
„ „ в р. 1895 лиш	18,500.000
Ремесло і промисл занимало людий	в р. 1882 — 16,000.000
„ „ „	в р. 1895 — 20,225.000
торговля	в р. 1882 — 4,500.000
„ „ „	в р. 1895 — 6,000.000

Та сей убуток рільників і приріст занятих ремеслом і промислом має ще одну характеристичну черту. В р. 1882 було 34·4% самостійних ремісників і промисловців між всіми ремісниками.

Процент сей зменшив ся в р. 1895 на 24·9. Так само торговлю занимало ся в р. 1882 самостійно 48·6%; се число зменшило ся в р. 1895 на 36.

І на питанє, де подів ся той приріст населеня в протягу 13 літ, де подів ся убуток числа рільників, ремісників, промисловців і ин. нема двох відповідій. Все се пішло на службу великому капіталови, перейшло в ряди пролетарияту. А се як-раз елементи що становлять ряди соціяльної демократії. Во виду сього сказати, що рух сей можна здержати проповідями против соціялізму, не поважить ся ніодин розумний чоловік.

А чоґож хотять, чоґо домагають ся сі зорганізовані товпи: усуненя визиску і поневоленя чоловіка чоловіком в якій небудь формі, на соціяльному, політичному і економічному полі.

Люди без різниці раси, пола і реліґії повинні бути вільні, щоби могли сповнити задачі, які на них вкладає жите.

Та щоби сі задачі сповнити, повинен чоловік мати не лиш права але і спромогу розвинути свої тілесні і духові спосібности що йому дала природа.

Короткими словами характеризує Бебель зріст пролетарияту інтелігенції. Зріст сей ще зможесть ся в хвилі допущеня жіноцтва до університетських студий.

Не диво отже, що серед таких відносин ширить ся невдоволенє і несупокій. Професор Ціглер каже: Дроц перед тим страшним, ще переходить по сьвітї, се страшне, що вже надходить, се та соціальна революция, що вже почала ся і що з коренем змінить нинішній суспільний лад, бо революция се нічо инше як коренна зміна; все одно, чи вона відбуваець насильно чи супокійно.

Бебель розбирає ще тоті самі закиди, що їх розбирає Гайне; революційність і безнародність соціальної демократії. Професор Ціглер відзиваець ся на кінці свого діла »Der deutsche Student am Ende des XIX Jahrhunderts« до молодіжи: „Сотворіть собі ідеал!“ Можна мати ріжні ідеали. Можна поставити собі ідеалом запевнити собі вигідне житя. Сам собою не злий ідеал! Я нікого за се не осудив би. Можна мати ідеал служити вітчині. Служити правдиво вітчині т. є. народові се красний ідеал. Та можна мати і третій ідеал. Працювати для людства. Се найкрасший ідеал і сей ідеал вам поручаю.

В. К.

„Громадському Голосеві“ на розум!

Безкритичні уми з редакції „Гр. Гол.“ вже другий раз сього року вважали за відповідне уділити нашій молодіжи деяких адмовіцій. Тих панів страшно лютить факт, що молодіж сьміє критично відносити ся до геніяльності проводирів радикальної партії.

От і вони захотіли відплатити рівною монетою і в 1-шій числі „Гр. Гол.“ на 1901-ий рік виїхали зі статею: „Поступовість і демократизм руської інтелігенції“, де якась „хлопська дитина“ справді в дитинячо-штубацький спосіб накинула ся на загал нашої університетської молодіжи.

Але шкода було того розмаху, бо зараз таки показало ся, що хоч публична критика дуже добра та хосенна річ, не кождий дитинячий ум — най і в старшій віком голові — зуміє нею уродувати

Та дарма! „Хлопська дитина“ загоріла на манію великості „нищити усіх львівських українських академіків менше-більше у такий спосіб:

„Що? Вони скликають віча в справі українського університета і самостійної України з соціалістичним устроєм, видають „Молоду Україну“, мають у своїм товаристві научний кружок з Бог зна кількома секціями, виготовлюють відчити — але усе те торби полови не варта, все те безнадійна бездейність, бо . . . бо „вони у лякерах та чорнім платю приходять на „Руську Бесіду“ та розворушують серця красавиць“.

Га! справді „хлопська дитина“ з „Гром. Гол.“ одним рухом здерла маску і незбитим аргументом доказала українській молодіжці страшну бездейність!

Але то ще не кінець! Хлопська дитина з „Гром. Гол.“ витягає проти нашої молодіжці ще одну армату величезного калібру. Диві ся руський хлопе — кричить у запалі — на тих „паничів в демократичнім сурдуті,“ таж то „вовки в овечій шкурі!“ Вони-ж місто провадити політичну агітацію, місто ходити у заболочених агітаторських чоботах, місто їсти з одної миски з хлопцями — миють ся що дня! і . . . теоретично образують ся!

Пропав ти, український народе, коли таку маєш молодіж, а „самостійна Україна“ — то „євангельська хата з піску!“

Може за найповажнійший закид у тім хаосі бездонних дурниць міг би хтось уважати замітку, будьто „попівський накорінок“ себ-то попівські сини ніколи не були і не можуть бути щирими демократами та правдивими приятелями нашого мужицтва. Тут бідна умом та слаба дотепом „Хлопська дитина“ з „Гром. Гол.“ сама не зауважала, як у своїй глупо-тенденційній брехливості звернула вістре ножа таки проти самих стовпів радикальної партії: д-ра К. Трильовського, д-ра С. Даниловича, Зачайкевича та інших. Хто хоч троха познакомлений з нашим народним рухом в останніх 20 роках, той коли висказу „Хлопської дитини“ не оберне на виворіть — то все таки признасть його крайним абсурдом!

Ось і провідні гадки тої „радикальної“ критики „Хлопської дитини“ з „Гром. Гол.“ Ії автор у своїй безличній претенсіональності вірить, що „українська молодіж не буде йому вдячна за таку характеристику“.

Я е в тім приемнім положеню, що можу успокоїти автора. — На такі безглузді ельоубрації українська молодіж може лиш „згідно усьміхнути ся“ та зі щирим співчутем жаліти над автором сеї „характеристики“...

Правда — скажу від себе — наша молодіж не без закиду, е між нею такі, що лиш „на устах мають поступові фрази“, е і такі,

опш поза забавою нічого не бачать і нічим не займають ся, але як не кождий агітатор мусить ходити у заболочених чоботах, так само не кождий академік мусить бути „редактором двох газет та радикальним агітатором,“ так само не кождий ідейний академік мусить утікати перед розривкою та бояти ся товариства дівчат, так само не кожда дівчина мусить лишень „любити слухати поступових фраз“, так само не кождий академік тому приймає програму національно-демократичну, аби брати „несогіршу платню,“ бо преці знаємо, що і деяких стовпів радикальної партії можна „несогіршим плачем“ втягнути у співробітники національно-демократичних органів, так само не кождий соціяльний демократ тому єсть соціяльним демократом, аби „нічого не робити“.

Признаю, що нерозвинений ум „Хлопської дитини“ з „Гром. Гол.“ не в силі сього зрозуміти, догадую ся, що безкритичні редактори „Гром. Гол.“ тому помістили тую статю, аби преці раз здобути ся на якусь „критику,“ чи „характеристику“ — але щиро жалую тих людей, що зовсім невинно засуджені читати такі вищвіти дитинячого розуму!

Володимир Темницький.

Прип. від Ред.

Містимо сих кілька слів відповіді на поміщену у „Гр. Голосі“ напасть на нашу молодіж, так як тон і спосіб сеї напасти заслугують на як найострійше напятнованє. З огляду на справи порушені у статі „Гр. Гол.“, справи ширшого значіння, застерігаємо собі ще голос у сій справі.

ДРІБНІ ВІСТІ.

Як доносить „Дѣло“, ходить поголоска, що м'ністерство в порозумію з шкільною радою краєвою рішило поставити будинок для V. гімназії львівської при улиці Гофмана Опата на Личакові, а для української гімназії коло церкви св. Юра(!!!) Що-до будинку на учительську семинарію то ще не порішено, чи вибудувати його при улиці Мохнацького чи на Личакові. — З. К.

На Ягайлоньський університет в Кракові вписало ся 1233 слухачів, з того на виділ теологічний 59 звичайних і 5 надзвич., на правничий 609 звичайних а 6 надзв., на медицину 115 звич. слухачів а 5 звич. слухачок та 28 надзв. сл. а 3 надзв. слухачок (з того 21 вписало ся на перший рік), на філософію 304 зв. слухачів і 10 слухачок звич. та 25 надзв. слухачів і 26 надзв. слухачок. На рільничий відділ вписало ся 19 звич. слухачів і 19 надзвичайних слухачів.

Фармацевтів вписало ся сімох. — З. К.

Переписка Редакції.

Тов. А. Гальшка Т. Тема у Ваших писаннях надто пересьпівана, а при тим не дуже надаєть ся до друкованя в нашій часописі. Ви не звертаєте досить уваги на форму — вона у Вас мало ще вироблена та дуже нерівна. — *Тов. В. Миколайв.* Чи одержали наш лист? Просимо відповісти. — *Тов. Ц-кий.* Ваше обуреня, гнів та жаль оправдані (аж надто), і ми поділяємо їх вповні, але ізза причин, про які напишемо в листі, не можемо ніяк помістити тепер Вашої дописи. — *Левко. У.* Вашому віршу є гарні думки побіч таких, що не дуже надають ся до поетичного обробленя; форма за слаба, треба Вам конче перестудіювати основно українську метрику. — *Тов-ка В. Ориса.* За прислане дякуємо. Орудка вже полагоджена. — *Тов. Г. К.* Лист висланий, але відповіді досі нема. — *Тов. Тарас.* Зробимо, як бажаєте, але за успіх годі ручити при нинішних обставинах. — *Тов. О.* Так.

Від адміністрації.

Зі сим числом висилаємо всім нашим П. Т. передплатникам виказ задегlostий за 1900. рік і просимо вирівнати его в як найкоротшим часі. З причини незвичайно великих задегlostів наших передплатників ми попали вже в дефіцит. Колиж мусимо все оплачувати готівкою, а покладного гроша в нас нема, тож стоїмо під невідрадною конечністю, в разі невирівнаня рахунків застановити нето висилку але загалом саме видавництво „Молодої України“. Думаємо, що сказане вистарчить, аби молодіж не допустила до упадку свого органу.

Заразом просимо всіх Товаришів перисилати передплату вичлючно на руки нашого адміністратора тов. Павла Чайківського ул. Академічна ч. 25. а не передавати через нікого иньшого, ані зі своєї місцевости ані у Львові. Спосіб, якого ми доси уживали, збираня передплати гуртової, показав ся так непрактичний, що від тепер не будемо его уживати. Ті товариші, що надішлють передплату прямо на вказану адресу, будуть одержувати нашу часопись в той сам спосіб, що давнійше. На кредит не будемо від тепер нікому посилати, бо сим, як досьвід нас переконав, деморалізуємо наших Товаришів а руйнуємо видавництво. Хто-б з Товаришів не бажав собі поміщувати свого імени на переказі, може підписати ся на посилці иньшим іменем (знакомого, псевдонімом), а рівночасно повідомити нас листом про назначене посилки.

Хто з Товаришів має злишне 1. число „Молодої України“, звольте нам его прислати.

Подаємо Товаришам в перекладі відозву найвизначніших професорів медичних факультетів майже усіх німецьких університетів, звернену до університетських студентів, яку давано їм при вписах на німецьких університетах Австрії, Німеччини і Швейцарії.

Отсе вона :

Товариші!

З кожним роком зростає пересвідчене, що **полові** або **венеричні** недуги розростають ся та стають ся для всего нашого народу вельми поважною і грізною небезпечною. Не тільки що число заражень росте в застрашаючий спосіб, але точніші і глибші досліди сих недуг розкрили нам сю сумну правду, що їх часть о много **тяжша**, і що вони для здоров'я і життя навіщених о много більше небезпечні та полишають звичайно постійніші наслідки, ніж можна було се знати і надіяти ся того перед кільканацятьма роками.

Тому ми, як лікарі, як представники гігієни і як академічні учителі уважаємо своїм обовязком запобігати лиху по силам та звертаємо ся з осторогою в першій мірі до тих кругів, яких доля й недоля нам найбільше по серци, себ-то до **молодіжки наших висших шкіл**. Ми надіємо ся і ми певні сего, що відкритє слово та ясне представленє грозячого небезпеченства найдуть у Вас добру почву та видруть вкрадаючий ся отруї неодну дорогу жертву.

Перед усім мусимо зазначити, що розповідненє полових недуг **між слухачами великих університетів дуже значно** та о много більше, ніж можна було надіяти ся того по суспільнім становиску та стараннім вихованю студентів. Безперечно є се наслідком свобідного і вільного від усяких важких пут життя, яке наступає безпосередно по шкільній дисципліні. Але коли ми навіть не хочемо нарушувати сеї безперечно гарної привілегії академічної молодіжки, коли ми пересвідчені, що **молодців** треба все самих пускати на непевне, аби з них виробились самостійні і дозрілі **мумі**, то все таки власне задля тим більшої покуси мусить ся піднести поклик до безнастанного панованя над собою і звернути увагу на те, що після тисячних

досвідів розумна повздержність і ограничене в полових зносинах не приносять найменшої шкоди для фізичного і духового розвитку доростаючого молодого чоловіка.

Під назвою полових недуг розуміємо звичайно три різні слабости.

Мякий веред (шанкер) є ще найменше небезпечний, бо кінчить ся лиш на утвореню вереда в зараженім місци, а деколи на зронію пахвинних зелез. Однак в посліднім випадку нерідко конечна є операція, а в наслідок того кількатижневе лежане в ліжку.

Найбільше знаним і страшним є **сіфіліс**, і в дійсности на яс найбільшу увагу заслугує отея недуга, що роками, а часто й десятками літ держить ся в тілі, що кидаєть ся на найважнійші житеві органи, передовсім на мозок та хребетний стрижинь і нищить їх, що по много літах може перенестись на иньших людей, особливо на потомків дорогою дідичности.

Та не менше нещастя приносить **трипер** (Gonorrhoe). До нині ще удержуєть ся в широких кругах нещасний хибний погляд, що „малций трипер“ се доволі невинне і маловажне лихо. Між тим лікарські досліди послідних часів учать нас, що й звичайний трипер може дати почин **найтяжшим** і найрізжнороднійшим так **місцевим** як і **загальним недугам**, та потягнути за собою наслідки, які навіщеним сею недугою прийдець ся двигати **ціле житє**. Відносить ся се пр. до численних **недуг суставів і серця**, які в деяких випадках стають ся навіть причиною смерти, а передовсім відносить ся се до тої сумної тіни, яку дуже часто кидає трипер на пізнійше **подружє**. Досить уже, що свѣжа афекція, коли розширить ся, нищить часом спромогу плодити діти. Але передовсім небезпечним є **хронічний** трипер, бож найбільше характеристичною его властивостою є те, що він з завзятою упертостою гніздить ся в раз навіщених органах і прибирає остаточно на перший погляд вельми лагідну форму, часто незамітну майже самим навіщеним, та мимо сего не трагить свого заразливого характеру. Лиш завдяки вельми старанним розслідам фажевого лікаря можна ті незначні сліди та останки відкрити й усунути. Однак по найбільшій частині не поступаєть сею дорогою. Трипер уважаєть ся виліченим, коли він не показуєть наглядно та не викликує болю, і велике число молодих людей, запаморочених тою певністю, вступає в подружню звязь. Скоро потім показують ся нещасні наслідки: Невинні жінки, що й не сподівають ся нічого, падають жертвою недуги, що **як-раз в жіночім організмі** чинить звичайно тяжкі спустошення. Сей так різжнородний образ т. зв. **жіночих недуг** по свѣдѣтву перших знатоків в великій частині даєть ся звести до внешне поданої причини, а особливо неплодочієть жінок походить незвичайно часто

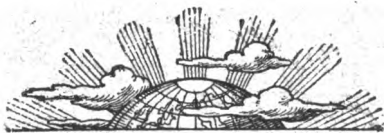
з вище поданого жерела, і то в такій мірі, що **майже в половини родин причиною бездітності є колишний трипер чоловіка.**

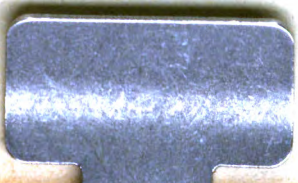
В сім короткім нарисі небезпек, що звязані з половими недугами, держались ми здалека від усякої пересади і не старались викликати мари непотрібного страху, тільки представити в правдивім світлі річи, яких очевидно не можна доглянути оком легкодушности і байдужности. Однак сподіємося, що все таки наші слова причинять ся до того, аби неодного з Вас охоронити перед виною і нещастем. **Отже передовсім вистерігайте ся, о скільки се можливо, полових зносин.** Поміж жінщинами, доступними для вільної любови, находить ся фактично **велика більшість** венерично недужих, чи вони віддають ся розпусті тільки привагідно і потайно, чи під доглядом поліції яко „нумеровані“ дівчата, бо і в сих послідних лікарські оглядини в такій формі, в якій вони тепер по найбільшій части відбувають ся, не дають найменшої охорони перед зараженем. Також не много лише з численних так поручуваних охоронних средств даз яку-таку певність, проте кождий, хто віддаєть ся позаподружним половим розкошам, мусить числити ся з можливістю, а навіть з правдоподібною зараженя. А кого вже постигло те нещасте, той нехай ратує, що ще даєть ся вратувати. **Нехай сейчас віддаєть ся в фахову лікарську опіку;** нехай не вдоволюєь партацькими радами будь-то-би „досвідчених“ приятелів, нехай не кидаєть ся в обійми фушерів або підозрілих комедиянтів, що хотять „замісцевих лічити листовно“, але нехай повірить себе совісному лікареві, або нехай звернеь до **студентських кас хорих,** що находять ся при більшій часті вищих шкіл і запевнюють старанну опіку. Таким чином удаєть ся в многих випадках запобічи злому і відзискати здоровле. **А доки не осягнуть ся сего, греба занехати всяких полових зносин.** Хоч се так розумієть ся само з себе, то однак є конче потрібним, підчеркнути сей обовязок. Хто його не сповнює, той стаєь винуватим навіть перед правом, а вже певне перед власною совістю, що через недбальство або навіть нарочно ушкоджує тіло, а передовсім допускаєть ся поступку **нечесного** в високім степені.

Говоримо до Вас тільки зі становища лікарів і заступників публичного здоровля, лишаючи зовсім на боці закони морали, хоч і як вони тут оправдані. Але треба замітити, що ледви деінде до ушкодження тіла прилучують ся ушкодження характеру, цілого способу думаня і помічаня так часто і так легко, як тут. **Тому стережіть ся покуси і опирайтесь їй,** памятаючи на останку, але не в найменшій мірі, про те, чого домагаєть ся від Вас Ваша **вітчина.** Ви найблагородніший і найцінніший молодечий півіт нації, держави, на Вас спочиває надія будущности. *Discite moniti.*

Г. Бухнер — Монахія; Е. Ф. Есмарх — Геттінген; Фінклер — Бонн; Б. Фішер — Кіль; Ц. Флігге — Бреслав; Форштер — Штраасбург в А.; Ц. Френкель — Галле н. С.; Гертнер — Бна; Гафки — Гісец; М. Грубер — Відень; Гайм — Ерлянген; К. Б. Леман — Вірцбург; Льоде — Інсбрук; Лефлер — Грайфсвальд; А. Найссер — Бреслав; Л. Пфайффер — Рашток; Р. Пфайффер — Кенігсберг в Пр.; Правсніц — Градець; Шоттеліус — Фрайбург в Б. Віс — Ціріх.

Повишеу відозву подалисьмо тому в дословнім переводі, бо она є дуже, а дуже на часі, а ми чейже нич ліпшого сказати не можемо від того, що повіли професори гігієни всіх майже німецьких університетів. Подаємо єї тому, що у нас, на жаль, чогось подібного не роздавано, а послідний вже час забрати в тій справі голос. Відозва звертає ся до студентів німецьких і їх лиш має на оці, думає лише про небезпеченство, яке грозить німецькій суспільности. Та те саме грозить і нашій українській суспільности, те саме висить над нашим народом. — Звертаєсь она вправді до студентів університету та повинні єї прочитати і ученики шкіл середних, особливо з кляс вишних та запам'ятати собі добре, що як довго суть учениками, мумуть цілком безпечно повздержати ся зовсім від полових зносин, а шкоди для них з того не буде ніякої, противно лише зиск. Тому відзиваємо ся ми окремо до Вас, Товариші середних шкіл, **дбайте про власне здоровє**, та не забувайте на жаданя, які ставить до Вас народ, які надії покладає в Вас наша бідна вітчизна!

3 0000 134 086 986